JÓKAI MÓR

AUFRECHT ÉS GOLDSCHMIED

JÓKAI MÓR
ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

LII. KÖTET

A JÖVŐ SZÁZAD REGÉNYE. I.

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1896

A JÖVŐ SZÁZAD REGÉNYE

IRTA

JÓKAI MÓR

I. RÉSZ

PFEIFER FERDINÁND TULAJDONA

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1896

ELŐSZÓ.

Ez a mű nem tart igényt arra, hogy az úgynevezett «államregények» közé soroztassék, minő Morus Tamás hirhedett «Utopiá»-ja, mely nemes ábrándjaival az emberiség egyszerű mesterkéletlen tökélyét egy puszta szigeten kisérlé meg létrehozni; minő «Klimius Miklós földalatti útja», Holbergtől; minő Swift remekműve: «Gulliver utazásai», melyek satyrai alakban rajzolják az ismert államok travestált viszonyait, vagy minő Campanella «Civitas Solis»-a, — vagy Cabet «Voyage en Icarie»-ja, mely főleg párteszmék szolgálatára készült, — vagy Terasson «Sethos»-a, mely állítólag egyptomi hieroglyphok hagyományaiból compiláltatott, vagy Fenelon «Telamach»-ja, vagy az «Ophir» rejtélyes királyságának, «Scydromedia», «Dimocala», «Ajaója», «Nova Atlantis», «La Basiliade de Bilpai» országainak és szigeteinek tendentiósus, képzelmes és mesés leirásai, vagy az «Eldorado» satyrája, mely a többi ideális államregényeket jő gúnyolni.

Más regénynek a feladata, egy mesét, melyet csak a képzelet alkotott, úgy adni elő, hogy az olvasó azt higyje, hogy valóban megtörténhetett; ez a regény egy olyan koreseményt fog előadni, mely «még» nem történt meg, s küzdeni fog a nehéz feladattal, úgy rajzolni a tényeket és alakokat, a jövő korszak kül- és belvilágát, hogy az olvasó azt mondja rá: ez még megtörténhetik!

Nem lesznek ebben utópiai államok és icariai emberek; nem lesz ennek színhelye egy még föl nem fedezett sziget; mindenütt az ismert földön fog a történet végig lefolyni,

s fejlődését veszi oly helyzetekből, melyek mai nap léteznek, oly eszmékből, melyek a világ alakítására ma is befolynak.

Segélyül hivtam az ismeretet, a hitet és a képzelmet.

Tanultam ismerni a történetileg értett külvilágot: az államok fejlődését, alakulását, feloszlásuknak és újjászületésüknek indokait, phasisait; tanultam csodálni és irigyelni a civilisatiót terjesztő nemzetóriásokat, s e bámulat közben a szeretet, a féltés, az életvágy ösztönző gerjedelmét éreztem saját kicsiny és hátramaradt nemzetem és hazám miatt.

Figyelemmel kisértem a nagy koreszméket, a mik a világnak új alakot adni törekszenek, azoknak hosszú küzdelmeit az ellenálló létezőkkel. Láttam az eszmék nyomain támadt titáni harczokat egész fegyverben álló milliók között: az emberi jogért Amerikában, — a lelki szabadságért s nemzeti egységért Itáliában, — a nemzeti feltámadásért Lengyelországban, — egy hitbabonáért Kelet-Indiában, — az európai súlyegyenért a Krimben, — egy büszkeségért Francziaországban s egy abstract állameszméért Ausztria és Poroszország között, s aztán egy társadalmi elvért Párisban. Ezek tengervért és milliárdokat elnyelő harczok voltak, s indító eszméik akár győzve, akár legyőzötten folyvást élnek.

S fel kell találnom e nagy küzdelmek között az emberi érdekek apróbb csoportulásainak külön küzdelmét is, mely sok apró érdek folytonosan forr, zsurlódik, izgalmát csak egy-egy nagy országos catastrophánál pihenteti el, vagy erejét éppen annál érvényesíti: a fajgyűlölet, a nemzetiségi ellenszenv és önfentartási törekvés; a politikai pártok kiegyenlíthetlen ellentétei, a nyilt parlamenti harczok, a hagyományok és az ujítás, az alattomos ligák; szent és nem szent, és csak azért nem szent, mert szent szövetségek, politikai, socialis, vallási alapokon; jezsuitismus, internationale, nihilismus, antisemitismus; a mohamedán fatalismus, mely mozdulatlanságával hat be az

ujabb világtörténetbe s a nagy küzdelem közt ólálkodó egyes érdek, személyesítve a fejedelmi vágyak örököseiben: a királyálmoktól holdkóros családok, kalandorok, kik koronát vadásznak, s más vadászok, kik a koronás fők ellen csinálnak hajszát.

Ime az örök harcz elemei.

S ez örök harcz követelése az általános fegyverkezés. Az egész férfinem a suhanczkortól a vénségig fegyverbe állítva, s a fegyvernemek minduntalan változtatva, tökéletesítve, egymást új főlényekkel megelőzve, a hadászat mesterséggé, tudománynyá emelve.

A folytonos fegyverkezési verseny iszonyú pénztömegeket köt le: gépekben, mik hasznot nem hajtanak, építkezésekben, mik nem jövedelmeznek és embertömegekben, a mik nem dolgoznak. Az államok adósságai e miatt mesés nagyságra növekednek, s mentül nagyobbak ezek, annál súlyosabbak az adók, terhesebb a munkás, az iparos, a földbirtokos helyzete; míg a szédelgő vállalkozónak, a pénzhajhásznak annál több alkalom nyílik könnyen szerzett gazdagsághoz. Az örök harcz foly a tőke és a munka között.

S mentül könnyebben halmozódik a pénz a társadalom magaslatain, annál könnyebben omlik szét onnan a társadalom lapályaiba. A királyoknak, főpapoknak, minisztereknek, bankároknak, főuraknak, hadvezéreknek, népképviselőknek parasitjaik is vannak, nagyon sokan vannak: eladó emberek, patentált csalók, köztolvajok, zsoldosok, hizelkedők, naplopók, bérencz irók, kerítők, alkuszok, szállítók, sinecuristák, sáfárok, engedményesek, kortesek, és szomjas, éhes néptömegek. Az aranyfolyamot elnyeli a homok, s lesz belőle mocsár. S ha az aranyfolyamban elmerül a férfi-jellem, hát a nő hová legyen előtte? A Phæákok népe zsoldjába vesz mindent, s zsoldba ád mindent. A könnyen gazdagult élvhajhász szolgálatába áll a szerelem, a művészet, a zene, a szobrászat, festészet, az irodalom. Foly az örök harcz az erkölcsi életalap, s a társadalmi rothadás között.

S a mint lazul a családi élet, úgy szaporodik az ó-világ népessége, s mentül több az ember, annál kevesebb a kenyér. Lassankint kivágnak minden erdőt, felszántják a helyét, kiásnak minden völgyteknőt, kihordják belőle a kőszenet; a természet emlői pedig nem kifogyhatlanok, mint az ősmesék hírlelék: a kizsarolt földön egymást érik a rossz termést adó évek, az égalj maga is mostohára változik az erőszakos erdőpusztítások miatt, s a kőszén ára száz év alatt megnégyszereződik. Az ó-világ embere éhezik és fázik. Itt a harcz az ember és a föld között.

Ez pedig az elsőnek a vereségével végződik. A túlnépesült ó-világ kiömleszti szélein a tajtékot. S mindaz, a mit magából kivet, siet az új-világba. Ott még van tér elég. A jezsuita és a philosoph, a trónvesztettek pereputyja s a számüzőtt lázadók; a feltörekvő iparos és a szédelgő csaló, a szabadelvűség martyrjai és a charlatanok, a találmányok lángelméi és a hóbortok futó bolondjai, a német és orosz cosmopoliták s az apró népfajok elégületlenei ott találnak korlátlan szabad tért okos és bolond eszmék, üdvös és kárhozatos vállalatok megindítására. S az elemek túlszaporodása megváltoztatja Amerika mostani jellemét. A sok hazasíró eszme befolyást követel Európa ügyeibe. S ez Észak-Amerikának könnyű lesz. A közlekedés tökéletesülte közel viszi hozzá az ó-világot. Nagy hadsereget nem kell tartania, mert a fél világrészben, melyet elfoglal, sehol sincs szomszédja, ha Canadát és Mexicot is bekeblezte; pénzforrásai kifogyhatlanok, földje gazdag, bevételei kiadásait húszszorosán túlhágják s nincs kötelezve senki iránt az ó-világban se érdek, se barátság, se szövetség, se adósság, se elvrokonság, se hitközösség, se nemzeti rajongás, se mult, se jövendő által. Fel is használja azt a helyzetét s befolyásának egész világterhével rá fekszik Európára. Ime az örök harcz az ó- és új-világ között.

És most gondoljuk hozzá, hogy száz meg száz év mulva is lesznek emberek, — sokan lesznek, — kik hazájukat szeretik, kik az emberiség nagy bajait orvosolni törekszе-

nek, — kik a néperkölcsöt nemesítik, — kik a felvilágosodást terjesztik, — kik a semmiből teremteni, az embererőt istenerővé emelni igyekeznek; — a «közügy» gárdája még mindig «légió!», de ezekkel szemben fog állani az a másik óriás, a kinek neve a «Nihil», a «Semmi», a ki nem hisz semmit, se Istent, se hazát, se nemzetet, se túlvilágot, se államot, se emberi törvényt, se családot, se becsületet, se költészetet; a ki megtagadja a multat, nem bánja a jövendőt, a kinek nincs más czélja, mint a mai nap, más ura, mint az «én», más törvénye, mint azt tenni, a mi neki jól esik.

Ime itt az örök harcz «Isten» és az «állat» között — mindkettő emberi alakban.

Nem így kell-e ennek következni száz év alatt?

Ez nem fantazia, ez nem proféczia, ez tudat! ez ismeret!

S nem önkényt jön-e e tudat nyomában az a hit, hogy ez nem folyhat örökké így?

Ezen hiten alapul az a mű, a mit irok. Regényem két részre van osztva, az egyiknek czíme az «örök harcz», míg az lehetetlenné válik; a másiknak czíme az «örök béke», midőn az kényszerüséggé lesz s megvalósul.

Igaz, hogy egy hypothesisre van építve az egész. Egy találmányra, mely a világot át fogja alakítani.

Tudom, hogy ezért azt fogják rám mondani, hogy «bolond» vagyok. Hanem hát igen jó társaságban leszek. Fultonra 1805-ben kimondta a párisi tudományos akadémia, hogy «bolond», mert azt állította, hogy gőzzel lehet hajókat hajtani. Greyre a vasutak eszméjeért 1815-ben az «Edinbourgh Rewiew» kimondta, hogy «bolond». S Stephensont a gőzmozdonyáért az angol parlament előkelő tagjai az őrültek házába akarták csukatni 1825-ben.

Én pedig hiszek annak a találmánynak létrejövetelében, a miért čarustól elkezdve Coxwellig és Lamountainig annyian keresték az ég rejtélyeinek megoldását, s jártak az égben, nem találva, a mit kerestek. Egyszer majd megtalálja valaki.

És az fogja a határát kiszabni az örök harcznak.

Az lefegyverzésre kényszeritendi az egymás kiirtására készen álló milliókat, ágyút, puskát visszaküld a kohóba, azokból dolgozó gépeket öntet; a lőport elemi csapások elfordítására használja, a katonát lovával együtt hazaküldi szántani.

Az a trónkövetelőkből csinál békés polgárokat.

Az megszünteti az őrült fajgyűlöletet s megismerteti a testvért az ellenségben. Az végét veti a diplomatiai fondorlatoknak.

Az feloldja a rabszolgákat s édessé teszi az önkéntes szolgálatot.

Az a dicsvágynak új tért nyit; az a felvilágosodást elterjeszti minden világrészbe, a vak hitet minden álapostolaival együtt legyőzi.

Az megszünteti az államadót, a vámokat, a monopoliumokat, és mégis gazdaggá, hatalmassá teszi a kormányokat.

Az helyes arányokat hoz be a kereskedelembe, pénzforgalomba, ész és tehetség szerint osztja fel a jövedelmet, kijelöli helyét a tudósnak, a költőnek, a művésznek és a napszámosnak, s elégültté teszi mindegyiket sorsával. Az megszünteti a szédelgést és a corruptiót.

Az szilárd alapra helyezi a társadalmi erkölcsöket s a családi életnek, a szerelemnek, az ideálnak oltárait újra fölszenteli.

Az megszünteti a halálbüntetést és a börtönt; s a civilizált társadalom ellenségei számára talál olyan büntetést, mely az egész emberiségre nézve áldás legyen, s amazokat megjavítsa.

Az helyreállítja az egyensulyt az ó- és új világ között.

Az győzelemre segíti az emberbarátokat s megadásra kényszeríti az emberiség ellenségeit, kik álarczot viselnek, vagy nem viselnek.

Az visszahozza a szibériai számüzötteket újra éledt hazájukba.

Az befolyást gyakorol az időjárásra és behatol a természet titkaiba.

Az enyhít uralkodó járványokat és az emberi életműszereket ősépségükhöz juttatja vissza.

Az kiszárítja a Ganges és La-Plata posványait, a cholera és sárgaláz két irtóztató fészkét, s megszabadít három világrészt pusztító dögvészeitől.

Az új anyaggal gazdagítja a technikát, melynek mindenki hasznát veszi, s mely becsesebb lesz az aranynál és olcsóbb a vasnál.

Az kiveszi a tengervízből a milliárd mázsányi ezüstöt s forgalomba bocsátja.

Az egyik földrész bőségét kicseréli a másikéval.

Az kiirtja a pusztító fenevadakat őserdeik, pusztáik közepén.

Az civilizátiót visz a vad népek közé s világosságot gyújt a más színüek előtt, és minden embert emberré alakít.

Az a nagy pusztákat benépesíti. Folyamokat vezet a Saharán keresztül, s megtelepíti Afrika, Ausztrália belsejét, s az emberiség hajdani bölcsőjéből, mely most sivatag, újra paradicsomot alkot.

Az elveszi a tenger félelmességét, lehetetleníti a hajótörést, az utraküldött vagyon kárbavesztét.

Az megszünteti a fogadott nőtlenséget s visszaadja a papokat a családi életnek.

Az a nőnek becsült állást ad a társadalomban, az a gyermeket az állam kincsének tekinti s akként gondoskodik róla.

Az csak egy pártnak ad létet, melynek jelszava: «munkás hazaszeretet».

Az csak egy vallás számára épít templomot, melynek dogmája: «józan emberszeretet».

Az meghosszabbítja az embernek a napot s megrövidíti benne a munkát.

Az a becsületszót olyan erőssé teszi, mint a törvény s a lelkiismeretet teszi elsőfolyamodású biróvá.

Az megkönnyíti az utazást s megismerteti az egész földet az emberrel.

És segít feltalálni azt a földzugolyt is, a melyben a magyar nép ősei laknak, elzárva a külvilágtól s teremt belőlük számunkra új rokonnemzetet.

Ezek művem alkotó eszméi.

Ha a tudományom és képzelmem oly erős volna, mint a hitem!

Mert a hitem erős abban, hogy az emberiséget egy-egy nagy eszme viszi koronkint előbbre, s visszaesést nem enged.

A classikus kor a a költészet által emelte fel az embert. A héber az erkölcsi törvénynyel ismerteté meg. A jézusi tan a szeretet vallásával váltotta meg. Még hátra van ránézve a legnagyobb tökély fokára emelő megdicsőítés — ez az ismeret.

Az ismeretek diadala lesz az, midőn az a halandó, a ki azt mondja magáról: «én vagyok az Isten!» leveszi a koronáját azon halandó előtt, a ki azt mondja: «én vagyok az ember!»

És akkor úgy lehet — nincs a csillagrendszerben lehetetlenség, — hogy a világalkotó a tökéletesült emberiség számára még a földnek azt a hibáját is helyrehozza, mely legfőbb oka égalji s időjárási rendetlenségeinknek, a földtengely elhajlását pályájától.

Ezen fog végződni regényem.

Jókai Mór.

ELSŐ RÉSZ.

AZ ÖRÖK HARCZ.

EGY KIRÁLY, A KI MEGSZOLGÁLJA A KENYERÉT.

Százegy ágyúlövés a gellérthegyi fellegvárból jelenté Habsburgi Árpád legmagasabb névnapjának megvirradtát.

Habsburgi Árpád Magyarországnak ez idő szerint dicsőségesen uralkodó királya, nemkülönben a Magyarországgal szövetséges országoknak császárja, királya, nagyfejedelme, őrgrófja és a többi.

Huszonhét év előtt, — tehát 1925-ben — a római szent Curia által «honalapító» Árpád a szentek közé emelteték.

Oka volt a canonisatiónak azon körülmény, miszerint a legmagasabb királyi anya újszülött fiát egyenesen e névre óhajtá kereszteltetni, leghívebb népe iránti rokonszenvének tanujeléül.

De mindenek fölött erős védok volt Árpád canonisáltatására az a nevezetes történelmi adat, mely az első magyar fejedelem fehéregyházai sírjának fölfedeztetése alkalmával jött napfényre. Hogy a czölöpépitésű kriptában csakugyan a fejedelem volt eltemetve, harczi paripájával együtt, azt csalhatatlanul tanusítá az óriási csontváz mellett talált kard: mely görbe kard volt, arany rúnákkal végig beedzve, mikből a tudós nyelvészek a valódi ősmagyar irásjegyeket állapították meg, s a betükből az eltemetett vezér nevét hozták elő. A kard kasza alakja bizonyítá ázsiai eredetét. De legnevezetesebb volt a czölöpkriptában talált aranylánczc, mely épen a sisakos koponyát körité, s melyhez egy hármas arany kereszt volt foglalva (a minőt manapság is használnak Déloroszországban a

raskolnik sectáriusok). Ezzel be lett bizonyítva, hogy Árpád fejedelem már a honfoglaláskor, ha confirmálva nem volt is, de formaszerint keresztyénnek állítható: ami annak az okát is kideríti, hogy miért viselt a nyelvrokon kazár fejedelem Mén Marót ellen oly hosszan tartó hadjáratot, a ki ugyanis soknejű volt, tehát Mahomedhitű.

Ekként az archæologok segélyével ki lehetett eszközölni, hogy Árpád ősfejedelem a pogányok «napmezejéről» a szenteklakta paradicsom számára ezer év multán diadalmasan átköltöztessék: a mi országos ünnepélyek mellett ment végbe s alapul szolgált a rákövetkező szentté felavatásnak.

Canoni indoka volt e canonisatiónak az, hogy Árpád, ki egy egész népet kihozott a pogányságnak világrészéből, Ázsiából, s azt a keresztyénség keblébe átvezérelte, méltán sorozható a «hittérítők» legnagyobbjai közé, s miután ellene az «advocatus diaboli» sem tudá bebizonyítani, hogy vagy napimádó, vagy tűzimádó, vagy izmaëlita, vagy buddhista, avagy fetish-tisztelő lett volna: ellenben historiailag bebizonyítható, hogy egynejű, jámbor életű férfi volt, sőt a lerombolt római bálványok, melyeket az archæologiai társulat istentelen kegyelettel ismét muzeumba gyűjtet, tanuskodnak a felől, hogy Árpád a bálványimádókat buzgalommal üldözte, s miután a szentté emelendők négy fő virtusa: «bölcseség, igazság, vitézség és mértékletesség» kimutatható volt benne, de főleg oly szent ember tanutétele folytán, mint Julian Dominicanus barát, ki Árpád őseit a Volga mentén felkeresve a XIV-dik században, azoknál semmi nyomát a schismának fel nem találta: ennélfogva XI. Pius pápa egy saját maga és minden bibornokai által aláirott bullában kihirdeté, hogy «honalapító» Árpád a szentek közé emeltetik s nevének a keresztény gregorianus naptárban julius 15-én hely adatik s ezáltal Árpád ősapánk a «septem honores» kultusában részesült: 1) neve a catalogus sanctorumba tétetett, 2) litániába fölvétetett, 3) tiszteletére templom épittetett, 4) nevének

ünnep szenteltetett, 5) bucsujárás napjává tétetett, 6) képe körfénynyel elláttatott, és 7) csontjai ereklyéknek nyilvánittattak.

Méltó oka volt a canonisatiónak pedig az, hogy a szomorú korszakban olý balcsillagzatok jártak Európa fölött, melyeknek befolyása alatt a még mindig rómainak nevezett, de Rómát elhagyni kényszerült egyházi fejedelmi curia koronás fejével együtt legbiztosabb menedékét találta a «négyfolyamú» országban, mely az által, hogy a pápa Pozsony városát választá lakhelyéül, elérte azon dicsőséget, melylyel Hunyady Mátyás király biztatá egykoron, hogy «czimerének kettős keresztjét megháromasodva» láthatá.

Tehát 1952-ik julius 15-kén százegy ágyúlövés hirdeté szent Árpád napjának megvirradtát.

Ő felségét már nem álmából ébreszték föl az ablakreszkettető üdvdördületek. Árpád király nem szokott reggeli öt óráig aludni. Hiszen csak az az idő az övé, a mikor az egész világ alszik: a hajnali órák; ő felsége már ekkorra mindennapi hideg vízben fürdésével elkészült, azontúl egy órai gyalogsétát végzett a várkertben egyedül, kiséret nélkül, s az első ágyúlövésnél már ismét hálószobája ablakában áll, melyről Pestre s a rákosi rónára látni.

Fejedelmi látvány!

A nap épen akkor bontakozik ki egy felhőcsoport közül, s éles fényküllőket lövell szét az aranyhomályos égen, s az aranyos alapra látszik rárajzolva a nagyszerű város kékes, árnyékos kőtömegeivel. Az óriás Duna partjain nagy messzeségben vonul le a pompás paloták sorozata; a hajdani füstokádó gyárak az ujpesti telepig vonultak hátra; a soroksári külvárosig hat álló hid igázza le a folyamóriást s a Rákoson, Czinkotán túl terjedő ligetek, erdők közül elszórt mulató lakok csúcsai villognak elő.

A feljövő nappal szemközt nézve az egész város egy tömeggé olvadva látszik, melyből csak a templomok, vá-

rosháza, a parlament palotája s a basilika érczkékes domja magaslanak elő, az egész kép a városunkat jellemző, nem annyira egészséges, mint festői ködben látszik elmerülve.

(Még aztán valami másba is el van merülve a város minden palotáival és városház tornyaival együtt: az adósságaiba. — De ez már nem pittoreszk látvány.)

Csupán egy órási jel emelkedik ki magasan a ködökből, valamennyi toronynál magasabban: az új «münszter» tornya. A hajdani szinháztértől a bécsi-utczáig terjedő házcsoport helyén egy új székes egyház emelteték, góth stylben; huszonkét év alatt készült el; s létrejöttéhez ez idő alatt az összes magyarországi klérus összes jövedelmének egy tizedrészével járult. Ez a münszter is «Szent Árpád» nevet visel s a király keresztelésének napján tétetett le alapköve.

Ez az egy emelkedik ki az összes város mindennemü ködeiből.

A messze elterülő városon túl szabályos félkört alakítva látható kilencz váracs, csillagsáncz tömör védműve: Budapest ez idő szerint elsőrendű táborhely; a budai oldalon hat váracs védi, összesen tizenöt, miket körvasut foglal össze.

S a mint a százegyedik ágyúlövés elhangzik, a tizenöt váracsnak 11 és fél hüvelyk átmérőjü érczszörnyetegei még hat-hat lövést bömbölnek a városra s e légreszkettető hangverseny után egyszerre kétszáznegyven léggömb emelkedik ki a tizenöt csillagsáncz falai közül, mik ezer mérte (métre) hosszaságú köteleken tartva s egymáshoz fűzve, az új strategia vívmányát mutatják fel; a mikből az ostromló sereg fejére trinitrin, durranilin, dynamit, nitromannit és pyroxilin lövegeket lehet hajigálni, a nélkül, hogy az röppentyüivel a mennyei tűzaknákat elérhetné; legfőbb rendeltetésük levén pedig az ostromló léggömbök hasonértékű ellensulyozása.

S mind a kétszáznegyven hadi léggömb köröskörül fel

van lobogózva ő felsége minden országainak színeit képviselő zászlókkal, míg a városházak s az óriási münszter tornyaiból egy-egy hosszú, földig lengő szőnyeg, veres-fehér-zöld-, lebben a reggeli szélben alá. Átveszik végre a lövöldözési hangversenyt a Dunán horgonyzó gőzösök, monitorok és hadi hajók, s arra, mintegy repülni induló erdő, zászlókat ölt minden árbocz, a dokkok, kikötők árboczfái; s egy villanyütésre legöngyölődik a Gellérthegy ormától a városház tornyáig kifeszített sodronyról a Duna fölött huszonhárom zászló, ő felsége valamennyi országainak czímereivel.

A nap egészen kilép a fellegek közül s akkor bearanyozza az egész látványt. A természet és az ember pompája együtt! A székesegyházak harangjai megkondulnak, mély zúgásaikkal felbátorítva a kisebb kaliberű harangokat is a közbeszólásra s az egész városban egy folytonos dobpörgés uralkodik a reggeli zsivajon, melynek zajában egy végeszakadatlan érczkigyó kezd alá tekergőzni a budai várormról végig a középlánczhidon, az aldunasoron, tovább ki az erzsébetfalvi rakparton; a feje az érczkigyónak a roppant vasuti raktárak mögött tünik már el, s teste még tovább vonaglik, ragyogó aczéltüskéivel, még mindig huzódik alá a várkapuból. Ötven válogatott lövészezred és megannyi honvédzászlóalj, ez az érczkigyó.

Azonban ő felségének nem sok ideje van e látványon elmerengeni, mert ime jő már az a nevezetes férfiu, a ki minden királyoknak parancsol: a főkomornyik. Számára mindenkor nyitva minden ajtó.

Jön jelenteni ő felségének, hogy itt az idő az öltözködésre.

Ő felsége katonás rendhez van szokva, s belátja, hogy ennek meg kell történni.

Legelőször is rendelkezésre bocsátja magát a főudvari borbélynak, ki állát simára megborotválja; azután jön a főudvari fodrász, ő felsége gesztenyeszinbe játszó szőke hajzatát rendbe szedi és bajuszának magyaros jellemét

fentartja. Következik a főudvari szabó, ki ő felsége számára elhozta a biborszínű új fejedelmi egyenruhát, melyet ő felsége a mai ünnepélyen viselendő lesz.

Ő felsége úgy találja a felpróbálás után, hogy az öltöny kissé nagyon bő.

A fő udvari komornyik megjegyzi erre, mély alázattal párosítva a hivatalos csalhatatlanság biztos tudatát, miszerint nem lesz az olyan bő, mihelyt alá jön az «ing».

Ő felsége kérdőleg tekint rá, hogy miféle ing?

A fő udvari komornyik előveszi a hóna alatt tartott skatulyát s abból kihúz egy rejtélyes öltönydarabot, a minek láttára ő felsége nagyot sohajt s lecsüggeszti a fejét.

— Hát megint?

Az az ing egy pánczéling.

Húsz rét tafota erősen össze-vissza varrva selyemmel képezi ezt a pánczélt. Feltalálója, ki ezt felajánlá, saját testén állta ki a próbát, puskagolyóval húsz lépésről, revolverrel közvetlen közelből engedve magára lövöldöztetni, a pánczélt nem birta a golyó átszakítani. E pánczél neve «gambisson».

— De hát minek ez? szólt ő felsége szomoruan.

A fő udvari komornyik oly mélyen húzta a fejét a vállai közé, a hogy csak ezt emberi csontalkat engedi; de kérlethetlen maradt.

— Felség, ezt fel kell venni. Az olasz király ő felségére kétszer lőttek rá, a franczia köztársaság elnökére háromszor, az angol király ő felségére négyszer, a spanyol királyra csak egyszer, de nyolcz fegyverből, a szerb királyt el is találták, az orosz czárt nem is említve, s mai világban a lőeszközök már oly fokra tökélyesültek, hogy meglehet valakit lőni egy tollszárral, egy plajbászszal, egy szivarszipkával, sőt a kabátujjba elrejtett tölténynyel, mint a hogy Mahmud szultán ő felsége ellen utóbbi időkben merényeltetett. Fölséged élete az országáé. Ezt az inget viselni kell. Ünnepély lesz, a hol kétszázezer ember gyűl össze; sok idegen lesz ott; öt-

venezer katona tesz üdvlövést. Tízféle ország követsége jön közel felséged testéhez, negyvenféle üdvözlő küldöttség. Ilyenkor szükséges ez az ing. A családtanács és a minisztertanács így határozta.

II. Árpád király belátta, hogy szót kell fogadnia. Megadta magát sorsának: felölté a húszszoros tafotát királyi öltözete alá. S oda künn 29° volt a meleg, Reaumur szerint.

Habsburgi Árpád arczvonásai legelső ősére emlékeztetnek; az lehetett ilyen, mikor még egyszerü helvécziai gróf volt; mikor a vadászaton a haldoklóhoz siető lelkész előtt leszállt a lováról, s átadta azt neki, hogy átmehessen rajta a megáradt hegyi patakon; mikor még Habsburg grófjára nézve nagy dicsőség volt az, hogy Zürich város megválasztotta kapitányának, s mikor még Habsburg grófja apró rablólovagok ellen védelmezte a szorongatott városi polgárokat, s tizenketted magával nyargalt fel Utliberg várába a nemesi zsiványokat leküzdeni, s úgy foglalgatott el apró székhelyeket, trónocskákat egymásután, hogy a baseli püspök ijedten kiálta fel: «no uram Isten, ugyan erősen ülj a székedben; mert még abba is bele ül!»

Hosszukás arcza, boltozatos homloka, széles alsó ajkai a családi jelleget tüntetik fel rajta, melynek valami rokonszenves hatást kölcsönöz a méla kifejezésü aczélkék szem, mely inkább egy ábrándozó philosophot árul el, mint egy uralkodót; hanem egy vékony redő a két szemöld között, mely a magas homlokot kétfelé osztja, akaraterőt gyaníttat. Arczszine halavány, a mi annál feltünőbb, mert minden belső indulatra élénken el szokott pirulni. Ha keserv, ha gyászhír, ha csalódás éri, ha harag hevíti, ha nehéz itéletet kell kimondani: olyankor megjelenik arczán ez a tűzpír, olyankor lesüti szemeit, összeszorítja ajkait. A király uralkodik önmagán. S csak akkor szól vagy tesz, midőn arczáról ez a pír eltünt.

Engedte feladatni ruháit.

A selyempánczél ügyes viselet; enged mozogni s a termetet még emeli.

Mikor készen volt az öltözéssel, melynél semmi udvaroncz nem volt jelen, parancsolá, hogy bocsássák be az udvari gyóntatót.

A királynak bűnei is vannak. Más embernél tán nem is bűnök azok; de a királynál igen. Más ember ha szerelmes, hát szeret: ha boszús, hát boszut áll; de a királynál bűn az mind, mely feloldozásra vár. S II. Árpád király vallásos érzelmekben növelteték, mindkét őséhez méltón: Habsburgi Rudolfhoz szintugy, ki megkoronáztatásakor az ellenségei által eldugott jogar helyett a feszületet vevé kezébe; — valamint I-ső Árpádhoz, ki hasonló ünnepélyesség alkalmával az ő és apostol társai vérét egyesítő kehelyből ivott, a mi oly eleven hasonlatossággal bir a mi urunk megváltónk által alapított szertartáshoz.

E kegyes foglalatosság után következik a főudvarmester, és a főczeremonia-mester, kik a képtárban várakoztak ő felségére.

A főudvarmester átnyujtá ő felségének egy bársonyvánkoson azon rendjeleket, miket e napon kell viselnie, a bárányt az aranygyapjuval, a vaskoronát a kétfejű sassal, a porosz négy fekete sast és egy veres sast, az orosz kétfejü fekete sast a benne foglalt egyfejü fehér sassal, a svéd négy serafim főt, a badeni szárnyas oroszlánt, a guelph fehér paripát, az angol sárkányt, a török félholdat s a dán fehér elefántot, — ő felsége mosolyogva jegyzé meg: «hisz az egész zodiacus rajtam van már».

Mire az udvarmester, ki elmés aperçüiről hires, találóan jegyzé meg: «akkor felséged e zodiacus közepett maga a nap».

(A hogy ez adoma még az nap az esti lapokban olvasható volt.)

Ezután a főczeremonia-mester terjeszté elé leghódolatteljesebben a mai nap végbemenendő programmját, óranegyedi pontos kiszámítással; melyet ő felsége egyszer átolvasott s erős emlékező-tehetségéről tett tanuságot, midőn azt mondá, hogy most már tudja az egészet.

Hét órakor kivonulás a királyi várból, keresztül a pesti első sugáruton a Rákoson összpontosított csapatok szemléjére, ugyanott fél kilenczkor tábori mise, kilencztől tízig a csapatok elléptetése tábori zenével, fél tizenkettőre visszatérés a királyi várba, tizenkettőig villásreggeli en famille, fél egykor a diplomatiai testület üdvözleteinek elfogadása, mely ezuttal, alább előadandó okoknál fogva, a szokottnál hosszasabban fog tartani; azután az országos testületek, alsó, felsőházi és cislajthán reichsrathi küldöttségek tisztelgése, a magas klérus, Budapest, Bécs, Prága, Lemberg, Zágráb és Triest városainak személyesített hódolata, mely eltart három óráig; három órakor kikocsikázás, a kelenföldi népkertben tartandó népünnepélyre, ott a nép örömteljes hódolatnyilvánításainak legkegyelmesebb elfogadása; onnan docksokon keresztül hadi monitorokkal visszatérés, vízi szín-ütközet útközben; onnan a Galveston-féle ballon captiffal a légen keresztül a vár erkélyére visszatérés; — öt órakor diplomatiai ebéd és cercle, negyven különböző rendű és rangú embernek hétféle európai, két ázsiai élő, azonkívül latin és ó-görög holt nyelven való megszólítása; hét órakor a pesti drámai szinházba, onnan az operaházba, onnan a népszinházba, onnan a víg szinházba, s végre a budai várszinházba teendő legmagasabb látogatás. Tíz órakor a legmagasabb családtagok elfogadása és souper, tizenegy órakor a kivilágított városok megtekintése nyitott hintóban; tizenkét órakor rengetegtakarodó (monstre czapfenstreich) mind az ötven ezred zenekarai által végrehajtva — ezzel a nap befejeztetik.

A nap programmja a legnagyobb pontossággal lőn megtartva; nagyszerű volt a látvány, mely ő felsége elé tárult, midőn az Andrássysugárúton végig lovagolt fényes kiséretével, kétfelől csupa palotasor, kettős terebély fasorokkal szegélyezve, ékszerész boltok, miknek kirakatai három emeletig fölmennek, roppant vendéglők, urasági hotelek aranyozott erkélyekkel, a börzeépület korinthi oszlopcsar-

nokával; a Pantheon renaissance izlésü kupolájával, melynek felső homlokzatát valamennyi magyar király, alsó estradeját valamennyi magyar királyné szobra ékesíti. Előtte a roppant téren a szabadság colossalis érczszobra nagyszerű domborművekkel gazdag talapzaton, az operaház, a hyppodrom, a miniszteriumok palotái, a világtárlat roppant épülete, a téreken művészi faragványokkal díszes szökőkutak s e két mértföldnyi hosszuságú utczán végig süt a felkelő nap. Csak fény van e képen, semmi árnyék.

De egy árnyék még is van. Ő felsége tafota pánczélja, mely elrontja az egész élvezetet.

Nagyszerű volt a rákosi Mars mezőn a tábori mise is, s a csengő zenével végig vonuló ötven ezred sorgyalog, ötven zászlóalj honvéd és negyven escadron lovas, melynek végigvonulása másfél órát vett igénybe, s minden a legnagyobb præcisióval hajtatott végre. A sorlövések egyszerre dördültek el és senki agyon nem lövetett: a főparancsnok táborszernagy által ő felségének átadott rapportban nem volt több beteg följegyezve 20 tisztnél és kilenczven közvitéznél, kik a roppant nyári hőségben a feszes egyenruhában kidültek a sorból.

És ő felsége fölött őrködött a gondviselés, hogy pánczélinge, nyusztprémes mentéje és nyusztkalpagja daczára, semmi változása nem történt.

A katona legalább mehetett azután a maga finoman elkészített gulyáshús conserveját elkölteni, de ő felségére nézve még hátra volt az üdvözlő küldöttségek elfogadása a királyi várban.

S ez nem olyan könnyű feladat, mint hajdanában, midőn az uralkodók névnapi üdvözleténél a felköszöntést az összes diplomatiai testület nevében elmondá a pápai nuncius; azzal készen voltak. Azóta a világ felbomlott. A pápa elhagyta Rómát, később Avignont is; s egy ideig Maltában időzve, végre Pozsonyba menekült, s erős ellentétben volt a világi kormányokkal. Azonkívül Magyarországra menekültek az európai államoknak változás következtében

eltávozott fejedelmei, volt itt nápolyi és spanyol Bourbon, Welf, Bonaparte és Orleans, Romanow, Chambord, Coburg és Karagyorgyevics dynastia : s azoknak a monarchia mind menedékjoggal és protectioval tartozott, úgy hogy egy időben kétféle teljes diplomatiai corps működött az udvarnál, egyik a legitim, de elűzött prætendenseké, másik az illegitim, de tettleges hatalomé. S aztán egyiktől sem lehetett rossz néven venni, ha boldog névnap kivánásához mindegyik hozzácsatolta a maga partikularis óhajtásait, a mik egymással tökéletes ellentétben álltak, s miután ezekre ő felségének nem csak olyan okos választ kellett adni, a mivel egyiket se sértse meg, hanem még mindenkinek a saját nyelvén kellett válaszolnia, azon időben a franczia nyelv diplomatiai általánossága a nemzetiségi elv érvényre jutása által meg levén szüntetve : tehát spanyolul, angolul, francziául, németül, románul, olaszul, szerbül, görögül és törökül (az orosz nincs közötte, hogy miért nincs ? azt majd megtudjuk később): ebből látható, hogy a magyar királynak 1952-ben annyi nyelvészeti ismerettel kell birnia, mint az összes tudós akadémiának en masse.

A trónterem 38 foknyi meleget mutatott, mikor mind ennek vége lett.

És a selyemgambisson azt beszéli ezalatt ő felségének, hogy a tisztelgő diplomaták közt van kettő, a kinek az ura egyenesen az ő trónjára áhítoz : van négy, a ki országainak egy-egy darabját reméli tőle elvehetni : van kettő, a ki meg akarja őt házasítani kiállhatlan királykisasszonyokkal : mind valamennyi szeretné őt mind a többivel összevesziteni ; a selyempánczél azt beszéli, hogy a magas klérus kenetteljes oratora egy mellékág idősebbjét pártolja mint præsumtiv trónörököst, jó ultramontán érzelmei miatt ; — hogy az alsóház alázatos szónoka republikánus érzelmű és szabadkőműves, hogy a felsőház rendjelrakott szónoka neheztel a királyra azért, hogy hétköznap polgári ruhában jár s tudósokat is hí meg az asztalá-

hoz, sőt a felső házban is helyet adott a könyvmolyoknak, hogy Bécs neheztel rá Budapestért, Budapest Bécsért, Prága mind a kettőért, s Zágráb azért, hogy miért nem ő mind a három. A selyempánczél azt beszéli a királynak, hogy mindezek az üdvözlő, hajlongó, édesen és savanyuan mosolygó alakok futnának egymástól, ha egy arany abroncs nem tartaná őket össze, s azt az arany abroncsot az ő homloka viseli. . . . A selyempánczél igazolja lételét.

Következik a kelenföldi népünnep. Itt van most a főváros legszebb népkertje, mely százezer embernek ád helyet. A nép mulat! Van circus, caroussel, czigányzene, kintorna, táncz, bűvész, bohócz, kötéltánczos, állatmutogató, tombola, szamárverseny; a vendéglők, csárdák telve. És a merre csak ő felsége elhalad, mindenütt tódul eléje a nép, s harsogó éljennel fogadják, kisérik. Czigányzene, kintorna félbehagyja a megkezdett csárdást, polkát s rázendíti a néphymnust.

A selyempánczél pedig azt beszéli, hogy az a lelkesült néptömeg egy percz előtt minden trafikánál a dohány miatt, minden sörháznál a söradó miatt skallirozott a király ellen, mintha az pipázná el valamennyinek dohányát s az inná meg valamennyinek a sörét, borát.

A népünnepélyről a dunai szinütközetre került a sor, melyben ő felsége egy újabb szerkezetű víz alatt járó monitoron vett részt. Az egész színütközet alatt azt beszélte neki a selyempánczél, hogy az orosz nagyherczeget, Pált épen ily alkalommal vetteté a levegőbe egy veszett roskolnik; s ennek a monitornak a legénysége — dalmata!

Végre a légen keresztül röpült fel ő felsége a királyi vár erkélyeig, egy óriási léggömb csónakjában, a léggömb tetején ülő æronautának hűségére volt bízva az alatta lebegők élete: egy meggyujtott gyufa elég az egész léggömböt egyszerre fellobbantani, s az æronauták mind internationalisták.

De azért bármit beszélt is a pánczél, ő felségének arcza nyugodt maradt, s míg környezete urainak vörösre

pirult ábrázatjairól csorgott a veríték, ő felségének az arcza még csak fel sem hevült.

Következett a családi üdvözlet zárt ajtók mögött. Korábbra nem lehetett ezt a számot tenni; mert a család vezértagja, Mária Clara főherczegasszony későn kel, és a főherczegek mind főtisztek, kik brigadeokat vezényelnek a nagy katonai szemlén.

A család nagyon számos tagból áll. Mindannyinak szíves üdvkívánatát Mária Clara főherczegasszony tolmácsolja. Ő felsége sorba öleli s csókolja rokonait.

Hanem az atlaszgambisson még itt is rajta van, s ez azt beszéli, hogy a hány családág, annyiféle érzelem. Egyik ág a hagyományokat tartogatja, absolutisticus hajlamokat, jezsuita elveket, német hegemonia utáni vágyakat, a saint alliance újra felélesztését; a másik ág Magyarországon települt meg, beleélte magát a nemzeti szokásokba, népszerüséget szerzett; vannak mellékágak, miket polgári vérvegyület tett külömbözővé, azok tüntetőleg democraták, s maga a vezértag neheztel rá, mert az általa beczézett angol királyi herczegnővel tervezett házasságot visszautasította.

Következik az udvari ebéd. A menu királyi. Ő felsége mindabból nem izlel egyebet, mint a szokásos rostbeafet, s nem iszik hozzá egyebet egyszerű somlyainál. A selyempánczél eszébe juttatja, hogy a férfiágon utolsó Árpád-ági királyt úgy ölte meg az asztalnoka, hogy mérgezett hegyü késsel szelte föl előtte a halat; az asztalnok a király előtt kóstolá meg a halat, maga a kés nyele felől választván, a királynak pedig azt a részét nyujtva belőle, melyet a kés hegye ért.

Átellenben a királylyal ül az északamerikai államok követe, s a menu hátlapjára jegyezget valamit.

Ő felsége észreveszi azt s az asztal utáni cercle kezdetén megszólítja a követet, mit jegyzett fel magának?

— Azt, Sire, hogy a mit felséged az ebédnél elköltött, az megér három shillinget. (Egy forint ötven krajczárt.)

A selyempánczél kiegésziti az észrevételt. És ezért a három schillingért ő felségének 4800, mondd: négyezer nyolczszáz emberből (pardon! úrból) álló udvari személyzetet kell jóltartania mindennap.

Következett a szinházba menetel. A méltányosság úgy kivánja, hogy a király ne csak egy szinházat látogasson meg, de mind az ötöt. A drámai szinházban megnézte egy históriai nézőjáték első felvonását, az operaházban egy új dalmű második felvonását, a népszinházban egy tündér paródia harmadik felvonását, a víg szinházban egy érzékeny családi dráma negyedik felvonását, s még a budai szinházba elég jókor érkezett, hogy egy pályadíjnyertes vigjátékban megláthassa a boldog szerelmesek összekelését.

Összefüggést képezett mind az öt között a selyempánczél, mely folyvást arról beszélt, hogy két franczia császárt épen ilyen szinházba kocsizás alkalmával akartak a levegőbe vettetni.

A gambisson csak késő éjfélre, a rengeteg takarodó után hagyhatja el ő felsége felkent testét; a mikor aztán újjászületve érzi magát, hogy nem hall több néphymnust, se ötven zenekar, se egy szál kintorna által közrebocsátva.

Ez volt az első napja a hétnek.

Hanem ez még csak a mulatság napja volt.

Most következik még a hat munkanap!

Első munkanap a kaszárnyák megvizsgálása délelőtt, a vadász zászlóaljaknak az új præcisiós fegyverekben próbatétele. Ez új fegyverek 6400 lépésre hordanak, felül távcsővel vannak ellátva: ő felsége maga is megkisérti a czéllövést, természetesen mindig szeget talál. Ez eltart délig. Délben a ministerek terjesztik elő az országgyülés által elfogadott törvényeket ő felségének aláirás végett, megmagyarázva, miket változtatott az eredeti javaslatokon a két ház. Étkezés alatt az udvari felolvasó adja elő a napi lapokból kiszemelt érdekesebb közleményeket.

Délután egy új rendszerű tűzakna fölvettetése pyronommal a János hegy alatt; visszaérkezéskor a külföldről jött üdvözlő táviratok elfogadása s azokra válasz-adás, a főhadszertármester jelentéstétele az új huszárcsalmák tárgyában, este udvari hangverseny; annak végeztével vasutra kelés, hogy éjszaka utazván, reggelre Bécsben lehessen ő felsége a birodalmi tanács új ülésszakát megnyitni a trónbeszéddel. A trónbeszéd után mindjárt mind a két cislajthán ház személyenkinti bemutatása előzetes templomba menetellel, csapatszemle és még az nap éjjel visszautazás Pestre.

Kihallgatási nap!

Kétszáz folyamodó, a ki magát mind gyermeknek nézi, a királyt pedig apjának, a ki az ő sorsát tartozik elintézni. Szükölködő özvegyek alamizsnát, hivatalnokok előléptetést, pervesztett adósok itéletük megsemmisítését kérik. A király nevenapján született fiugyermekek szülői keresztapának hívják ő felségét. Dalárdák és sakklubok pártolásért esedeznek. Irók és különösen irónők munkáik dedicatiójával fejezik ki hódolatukat. Festők, fényképészek igénylik, hogy a király üljön előttük egy órácskát, elkészítendő arczképe végett. Rokkant vitézek jönnek dicsekedni mankóikkal, sebhelyes tetemeikkel. Kaczér asszonyságok pukkerliznek, szemérmetes leánykáikat bemutatva abban a hitben, hogy majd a király szeme megakad valamelyiken. Félőrült mechanikusok terjesztik a király elé bonyolódott találmányaik kimagyarázhatatlan terveit. Paraszt asszonyok térdelnek elé keserves instántiákkal s elsirják a mondanivalókat. Egész világ által méltatlanul üldözött martyrok jönnek appellálni a legfelsőbb biróhoz; nagyravágyó szatócsok rimánkodnak az engedelemért, hogy boltjuk czimerére odairhassák e szót: «udvari.» Leégett templomokra könyörögnek segélyt kerekhasú előljárók. Denunciansok kullognak elő titokteljes feladásokkal. Száz esztendő előtt eldült urbériség dolgát felforgatni tápászkodnak fel falusi deputatiók s mutogatják

zsiros okirataikat. Financiális zsenik ajánlják fejedelmi jutalom reményében arcanumaikat, mikkel egyszerre ki lehetne fizetni minden államadósságot. Vándor muzsikusok prætendálják, hogy engedje ő felsége magát megkinoztatni általuk egy udvari estélyen. Feloszlatott egyletek elöljárói dobbannak elő panaszt tenni a miniszter ellen. Aszályverte vidékek küldöttei vizet kérnek; Tiszaelöntötte népek földet kérnek; ragálylátogatta városok levegőt kérnek. Minden ember kér valamit, elvisz valamit, hozni senki sem hoz semmit. A legtöbb folyamodásra az udvari főpénztárnok és a magán chatuille válaszol.

S hogy jól végződjék a nap, ő felségét meginvitálja az egészségügyminiszter, hogy látogassa meg a kórházakat, ő felsége megjelenése igen jó hatással leend a betegekre. A tábori kórházban kiütött a kórházi üszög, a polgári kórházban a himlő dühöng s a budai ideiglenes lazarétum a typhus áldozatai számára van berendezve. Ő felsége azokat mind sorba járja s saját tapasztalata után győződik meg az azokban uralkodó rendes s gondos ápolás felől. Éjszaka utazás Zágrábba, a horvát országgyűlést megnyitni horvát nyelven tartott trónbeszéddel; az nap bemutatás, csapatszemle, visszautazás Budapestre. Utközben minden állomáson deputatiók, felköszöntés, viszonválasz, semmi alvás.

Ötödik nap a tanintézetek, jótékonysági egyletek meglátogatása, egy országos dalárda s egy hitvallástalan betegápoló egylet zászlójának felszentelése, egy új entrepot alapkövének letétele, ülés egy arczképfestő előtt, ki a legmagasabb képmást az Árpád gabonacsarnok nagy terme számára késziti. Este előkelő műkedvelők szinpadi előadása, melyről nem szabad elmaradni, s melyet végig kell nézni.

Oh, mint szeretne a király csak három perczig ember lenni, ember lenni s egy három perczig tartót ásítani.

Pedig még mindig nincs gondoskodva ő felsége szá-

mára egy nyugodt éjszakáról. Midőn legmagasabb fejét álomra készülne hajtani, megszólal dolgozó asztala fölött a villanyos csengetyű, mely azt jelzi, hogy ő felsége számára magántávirat érkezett. A miatt ismét iróasztalához kell ülnie. Az érkezett sürgönyt Londonból küldték, szentpétervári tudósításokat foglal magában. A sürgöny hosszú és chiffrekben van szerkesztve, miknek megoldási kulcsát egyedül a király birja. S ez igen tekervényes rendszer, minden szót más kulcs old meg bizonyos jelmondat betüi szerint. A hajnali napsugár ott találja ő felségét még iróasztala mellett. Hanem a király ezuttal már ember volt, elaludt, a félig megoldott sürgönyre lehajtva fejét.

A hatodik nap vasárnap. Ő felsége nem csak a misén jelenik meg a szent Árpád székesegyházban, hanem az egész délelőttöt arra fordítja, hogy a protestansok, ó-hitüek és héber vallásuak templomaiban is fölkeresse a szent szertartásokat, nehogy valamelyik hitfelekezet háttérbe téve érezze magát s e miatt zugolódjék. Tizenkét órakor pedig minisztertanács. Több miniszternek sürgős előadnivalója van.

Ő felsége minisztériuma többféle nézetet képviselő elemekből van összealkotva.

A XIX-ik századbeli pártkülönbségek természetesen nem léteznek már többé. Jelenleg kétféle pártárnyalat van, a miket így neveznek: «a kemény kéz,» és a «lágy kéz» pártja. Hanem azt a két fogalmat aztán megint értelmezi mindenki a saját kedvencz themája szerint. Mást értenek alatta Cislajthaniában, mást Magyarországon, mást a lengyelek, mást a horvátok, mást a papok, mást a főnemesek, mást megint a külországi prætendensek, mást a finánczbárók, mást az udvaronczok s minden felfogásnak megvan a maga pártja, pártvezére minisztere, országgyűlési szónoka, hirlapja, bankárja, exkirálya, exminisztere, udvaroncza, udvarhölgye; elágaznak azok a királyi család tagjai közé; néha ketten egyesülnek, hogy egy harmadikat megbuktassanak; néha egy harma-

dik felhasználja a másik kettőt hágcsónak, s mind valamennyien untalan a királyi palástba fogóznak, azt el nem eresztik, egymást gyanusítják, beárulják, a királyt egymással ijesztgetik és semmi egyéb feladatot nem ismernek, mint valakit kiszorítani a székéből, hogy egy más valakit abba beleszoríthassanak.

Ezért minden minisztertanács egyuttal miniszterek összeveszése, miniszterkrizis, mely betegséget a királynak kell végig kiszenvedni.

Legelőször is jön a külügyminiszter, az előadja a küludvaroktól nyert tudósításokat; Anglia duzzog a visszautasított házassági frigy miatt, a német császári udvarnál nem jó szemmel nézik a Romanow-család egyik sarjának s a Welf királyi családnak adott menedéket. Francziaország az itteni jezsuita fondorlatoknak tulajdonítja az ottani socialis zavargásokat s felvilágosításokat kér. Olaszország újból ajánlatokat tett a dalmát tengerpart megszerzése végett; de ezuttal már nem az osztrák-magyar monarchiát kinálja meg pénzzel, hanem Törökországnak kinál száz milliót, ha ez cserében Triesztért átengedné Magyarországnak Albaniát. Ez annexióra most kedvező alkalom volna, miután ez idő szerint a belzavarokkal elfoglalt Oroszország Szerbia aspiratióit Bosniára nem gyámolíthatná. Oroszországból egyébiránt semmi hiteles tudósítás nincsen.

A közös hadügyminiszter alig várhatja, hogy szóhoz juthasson. Ő tudja, hogy Oroszországban mi történik? Az orosz respublica borzasztóan fegyverkezik. A roppant néptömegek, mik a nemesség ellen fellázadtak, foglalkozást keresnek, s valami nagy organisaló talentum alakítja át a hadsereget. Éjszakamerikai kéz dolgozik benne. A hadi léggömböket, miket eddig csak várostromokhoz használtak megdöbbentő sikerrel, most újabban csatatéri működésre alkalmazták, melyben a lovasság is szerepet játszik. Ezt okvetlen utánuk kell csinálni; egyelőre két ezer léggömb alakítandó zoopissaval éghetlenné tett tafo-

tából, a mi húsz milliót fog tenni a rendkivüli kiadások rovatában. Az is tudva van már, hogy az orosz hadsereg válogatott csapatai nemez-pánczélt kaptak, mely a mi ólom golyóinknak ellenáll; ez ellen most mind a tíz millió töltényt, mely az arzenálban hever, aczélvégű hegyes golyókkal kell elláttatnunk, s részünkről a gyalogságot legalább vulcanisalt kaucsuk mellvérttel megoltalmaznunk, a mi újból tizenöt milliót veend igénybe. Az is bizonyos, hogy az orosz hadseregnél szándékoznak a detonans golyókat a kézi fegyvereknél is behozni, czélszerű lenne őket ebben megelőzni. Mindenek felett ajánlatos azonban a lovasság létszámának hadilábra emelése és valamennyi ágyunak revolver-ágyuvá átalakítása. A vasból öntött hordozható váracsok száma ötvenről százra felemelendő, s azok a galicziai határra rendelendők, a vasuti csomózatoknál pedig haladék nélkül felállítandók a «dicsődék,» melyek által legrövidebb idő alatt legnagyobb fegyveres tömeg összpontosítható a veszélyeztetett pontokon. Mindez nem fog kevesebbet tenni háromszáz milliónál az extraordináriumban. Ha ez meg nem adatik, akkor ő lemond rögtön.

A hadügyminiszter sanguinicus véralkatú férfiú, kurta nyakkal és sűrű hajjal, a mit beszédközben kezével szokott dörzsölni, mintha maga magát villanyozná, s nagy tűzzel beszél mindig.

A pénzügyminiszter ellenben phlegmatikus ember, hosszú száraz testalkattal, s beszéd közben burnótot szokott színi. Mikor a hadügyminiszter elhagyta, akkor ő kezdte rá.

Rettenetes hideg vérrel adta elő, hogy ő felsége egyesült monarchiájának pénzügyei a legszomorubb látványt mutatják. Az adók rosszul folynak be; a vámjövedelem egyre csökken a sűrű csempészet miatt; az eladott államvasutak árát már a mult években elnyelte a fegyverkezés; a hadügyminiszter akkor is azt mondta, hogy az csak extraordinarium; de azóta a beszerzett hadiszerek az

újabb hadi találmányok által hasznavehetetlenekké lettek, s most megint mindent újból lehet készíttetni. Kölcsönt az állam semmi áron sem kap már sem az angol, sem a német piaczokon; a nemzeti bank sem előlegezhet; az állam-papirpénzt sem lehet szaporítani, mert máris 80-on áll az arany agiója; a kincstári jegyekkel való művelet egyszer sikerült, többször nem. Törülni kell a kiadásokból, mert az egész direkt adót elnyeli már az államadósságok kamatja. Ha egy krajczár rendkivülit kérnek is tőle, ő rögtön leteszi a tárczáját. Ellenben van szerencséje több új törvényjavaslatot beterjeszteni, a mik pénzt hoznak be; már vannak is rá vállalkozó consortiumok: 1. Az agglegényi adó: 30 éven túl levő nőtlen férfiakra kivetendő. 2. Születési adó: minden új szülöttől fizendő; olyankor különben is nagy örömben vannak a szülők. 3. Iskola-adó: először azokra kivetendő, a kik iskolába nem járnak, hogy miért nem járnak; másodszor azokra, a kik járnak, mivelhogy tanulnak valamit. 4. Zene-adó. Fizetendő minden zongorától, kintornától, hegedűtől, a mi a magánosok birtokában van. Azonkívül két nagyobbszerű financzialis projectummal szolgál. Az egyik épen a hadseregre vonatkozik s két részből áll; az egyik rész tervezete szerint mindenkinek, a ki a katonaságból ki akar maradni, erre engedély adatik ezer forintért. Az egy millió reservista között bizonyosan akad 50 ezer családapa, jó állásban levő ember, a ki inkább lefizeti az ezer forintot, mint hogy a gledába beálljon és maschirozni menjen; a másik rész szerint pedig a tiszti rang adatnék pénzért, hadnagyi rang egy ezer, kapitányi négy ezer, őrnagyi tíz ezer, ezredesi husz ezer, tábornoki ötven ezer forintért. Ez iszonyú pénzt fogna behozni. Végül van a háta mögött egy consortium, mely vállalkozik a Dunát bérbe kivenni, azon engedély mellett, hogy minden a Dunán járó hajótól mértföldek szerint megszabandó vámot szedhessen.

Valóban csupán ő felségének jelenléte akadályozta meg,

hogy ez előadás folytán a hadügyminiszter oda nem mitrailleusözött a kalamárissal a pénzügyminiszter actái közé: vette azonban észre méltó felgerjedését excellentiás collégájának a belügyminiszter s inte, hogy majd meg fog ő felelni a másik collegának.

A belügyminiszter telivér szónok volt, gyönyörű svadája, kifogyhatatlan phrasisai. Legelébb is tiltakozott az ellen in principio, hogy a monarchia olyan szegénynek deklaráltassék. Van itt még pénz elég, csak tudni kell előcsalni rejtekéből. Ez a nemzet kész utolsó fillérjét is föláldozni királyáért és hazájáért. Hívják fel az országot egy általános nemzeti kölcsönre. Legyen az egy milliárd. Az összes hirlapok lelkesítsék föl a közönséget aláirásra. Ő felsége tegyen egy körútat az országban, megjelenése el fogja ragadni a népet. A legtöbb aláirást gyüjtők az Árpád-rend keresztjével diszíttessenek fel; a főispánok és szolgabirák, jegyzők házról-házra irassák alá a lakosokkal a nemzeti kölcsönt s aztán hajtsák is be; különösen szólíttassék fel az aláirásra a magas klerus, s menjen jó példával elő: ha nem megy, menesztessék!

De már ennek nem várta befejezését a cultusminister, ki apró ember volt ugyan, de roppant hanggal birt, és rendkivül tűzbe tudott jönni, mikor az egyházról volt szó. Tiltakozott az ellen, hogy a papi javadalmakra kacsingasson a kormány. Az szent czélokra, nem revolverágyukra rendeltetett kegyes alap. Dolgozzék többet a paraszt, hogy fizethessen többet; pazaroljon kevesebbet a mágnás, ne tartson annyi kutyát, lovat, szeretőt, akkor majd adhat az államnak többet. Ne készüljünk háboruhoz, ha nincs pénzünk. Csináljon a külügyminiszter békés politikát. Adjuk el inkább Galicziát az orosznak, Dalmácziát az olasznak, Sziléziát a németnek, ha jó pénzt ad érte; de a papi jószágokhoz nem szabad nyulnunk. És in fine finali csináljon a belügyminiszter, meg az igazságügyminiszter jobb rendet az országban, hogy ne lopjanak, csaljanak annyit, mert nincs senkinek pénze.

E váddal aztán egész a könyekig elérzékenyítette az elevenén talált igazságügyminisztert. Az ugyan elismeré, hogy bizony nagy mérvben megy a tolvajság az országban. De hát ő nem tehet róla. Nem lehet a zsiványokkal és az izgatókkal birni. Ime most is itt van zsebében három rablónak és négy in flagranti kapott lázítónak a halálos itélete; de hát ő felségének emberszerető szive nem engedi, hogy ez országban halálos itéletek végrehajtassanak. Csak ez egyszer ne adna kegyelmet, mindjárt rend volna az országban.

A vihar annyira elcsendesült, hogy a kereskedelmi miniszterre kerülhetett a sor. Mindenki ránézett, hogy szóljon hát.

Cholericus természetű úr volt. Ilyenekből szokták válogatni a kereskedelmi tárcza viselőit. Elmondta a véleményét, hogy ő nem lát más módot a megoldásra, mint a roppant államadósságokat nominalis értékükről árfolyam szerinti valódi értékükre redukálni, convertálni s ilyenformán 50 perczenttel kevesebb kamatot fizetni. Biz ez olyan állambankrott-féle; de hát megesett ez már máskor is, rajtunk is, máson is.

Erre nem is tartotta érdemesnek senki reflectálni. Ez ügyetlen ember. Hogy lehet ő felsége előtt ilyet proponálni!

Legvégül maradt a tárcza nélküli miniszter; az ő felsége oldala mellé rendeltetett miniszter.

Ez finom, aristocraticus modorú, válogatott előadású úr volt.

Válaszolni kivánt a kultuszminiszter által bizonyos irányba czélzó insinuatióra.

Elismeré, hogy bizony a magas aristocratia többet tehetne, mint a mennyit jelenleg tesz; de hogy jelenleg nem tesz többet, mint a mennyit tesz, annak oka az adott viszonyokban rejlik. Miért nem tesznek többet mágnásaink? Mert nincsenek jelen. Miért nincsenek jelen az udvarnál? Mert hiányzik legfőbb vonzereje egy udvarnak. Mi

az, a mi egy Richelieu, egy Mazarin, egy Potemkin, egy Kaunitz miniszterségét oly hatályossá tette? Az udvari fény varázsa, mely még több fényt von maga körül az egész országból. Isten látja, hogy ez mindnyájunknak óhajtásunk. De ezen csak egy ember segíthet. A legmagasabb, a legdicsőbb! Trónunk baldachinja alól hiányzik az uralkodónő. Hiányzik egy királyné, a ki ellenállhatlan varázsával minden szivet meghódítson. De legyünk jó reménynyel, hogy az ég ez óhajtásainkat is meg fogja hallgatni, s akkor higyjük és esküdjünk rá, hogy a hajdani fény napja, mely egy Mária Therézia uralkodását átragyogta, újra meg fog jelenni hazánk egén.

Ő felsége mindekkorig hallgatott, és minden miniszter beszéde után jegyzeteket tett egy iv papirra.

Azután csendesen és nyugodtan szólt.

— Uraim: meghallgattam önök előterjesztéseit s megtanultam belőlük, a mit a királynak tudnia kell, országom állását. Szövetségesek nélkül állunk, mert mindenki gyöngének tart bennünket, s elfogyásunkból mindenki a saját növekedését várja. Hadiszerencsénk egy század óta nem kedvező, s a béke sem gyarapít. Elmaradtunk a hadtudományban szomszédaink mögött, még jobban a béke tudományaiban, az iparban és kereskedelemben. Rendszerünk szüntelen változik, és soha sem jobbra. Külső hitelünk alászállt s pártviszály, vallási, nemzetiségi viszály béníţja meg a belső erőt. Elégedetlen minden ember, s senki sem találja magát itthon e hazában. Minden harmadik évben új miniszterium jő, megkisérteni az újjá alkotást, s mikor csalódását belátta, eltávozik. Csak egy ember kénytelen helyén maradni, csak egy ember nem hagyhat föl e feladattal, — alkotni és hinni: a király. Mindenki el van fáradva már: én még nem; mindenki lemondott már a hitről, én még nem. Húsz millióra megy az évi nyugdíj, a mit leköszönt kormányférfiaknak és visszavonult főkatonatiszteknek fizet az ország; nyolcz leköszönt uralkodó Európa több országaiból él itt körü-

löttünk, csábító példájával igazolva, hogy a királyi palásttal együtt a nehéz kötelességeket is levetheti az ember. De én uraim, még viselem ezt a bibor palástot, melyet a balsors minden villámai s az ellenség és pártdüh minden golyói fölkeresnek, s benne fogok meghalni; ha kell, úgy, mint az első Caesar!

Ő felségének halavány arcza most már kigyulladt s homlokáig ragyogott a tűztől.

— Önök előterjesztéseire elmondom határozataimat. Békében akarok élni mindenkivel, de a békét nem koldulom. Dicsvágy nem bánt, de a becsvágyat fentartom. Menedéket adok mindenkinek, ki határunkat, mint üldözött átlépi, legyen az király, vagy számüzött polgár; de a ki határunkon belül más ország békéjét megzavarni fondorkodik, azt kitiltom innen, legyen bár republikánus, vagy trónkövetelő. Országunknak darabjaira nem alkuszom, sem pénzért, sem cserében. Göröngyeim semmi érczért nem eladók: az aranyat nem kivánom, a vastól nem félek. Hadseregünk száma eddig is elég nagy, fegyvereink elég jók. Nem új fegyvernemek, nem pánczél kell még; hanem sziv. Az egész léggolyó harczot hasztalan pénzfogyasztó kisérletnek tartom; egy szél meghiusíthat minden intézkedést. Golyókkal, minőkkel fenevadakat szokás lőni, emberi ellenségre nem lövöldöztetek. Azt sem teszem, hogy kezembe véve megfordított koronámat, elinduljak kölcsönt koldulni Európa minden börze ajtajánál, trónom és országom védelmére, de új adónemekkel sem fogom terhelni a népet s királyi vaskézzel bele nem markolok sem a földmívesek, sem a főurak, sem a főpapok pénzes ládáiba. De abba sem egyezem, hogy országczímerünk négy szabad folyamának bármelyikét is bérbe adjam. A gazdagnak sem engedem meg, hogy a haza védelme alól megváltsa magát, s azt a szegényre hagyja; a katonai aranykardbojtból pedig nem ütök szégyenletes vásárt. Halálitéleteket sem fogok aláirni soha. Ha rosszak az emberek, ha gyülölik egy-

mást, gyülölik a hazát, az Istent, a királyt, nem megölni, hanem megjavítani kell őket: a pallos nem gyógyít sebeket. Azon ajánlatba nem egyezem soha, hogy az államadósságokat összevonjam s kimondjam vele az államtönköt. Nem akarom, hogy az árvák és özvegyek jajkiáltása ide fel hangozzék hozzám s koldusok álljanak sorfalat az utczán, mikor végig megyek fővárosomon. Ez politikának is rossz. Hitelezőink őrzik határainkon a békét, míg fizetünk, s azok eresztik ránk a háborut, ha nem fizetünk. És végül, azt sem fogom cselekedni, hogy mint a zilált földes úr, a kezem és szivem árán rendezzem birtokomat, s hatalmat házasodjam, mint király. Egy király házassága, melyhez nem szólt a sziv, szerencsétlenség az egész országra nézve. Nem új fényre van szüksége az országnak, hanem új takarékosságra. Országunk nagy, népünk erős, mívelt, eszes, földünk gazdag, közepette vagyunk a világ-kereskedelemnek: semmink sem hiányzik, mint egy nagy elhatározás. Tanuljunk önmegtagadást. Kisértsük meg csak egy évig. Kezdjük el legfelül. Én azt kivánom, azt parancsolom, hogy töröljék ki önök a jövő évi budgetből az egész civillistát. Én megmutatom, hogy egy évig meg tudok élni a királyi fizetés nélkül; kisértsék meg, a kik utánam következnek, ugyanazt. Én megyek elől. Bocsássuk haza seregünket, termeszszen kenyeret. S ha ellenség támadja meg hazánkat: akkor is én megyek elől; én leszek legelső a helyemen, s meglátjuk, hogy nem találok-e ott minden igaz hazafit, vasuti glorinek nélkül is? Ez királyi óhajtásom. És most határozzanak önök uraim, hogy beadják-e lemondásaikat, s magára hagyják a királyt?

Ő felsége azzal fölkelt helyéről s elhagyta a tanácskozási termet.

A kormányférfiak együtt maradtak és egy óráig tartó tanácskozás után bebocsáttatást kértek ő felségéhez.

Ama lelkesítő szavak az ő alattvalói sziveiket is áthatották. Megmaradnak helyeiken. S hogy bebizonyítsák,

mennyire komolyan veszik ő felsége legmagasabb intentióit, ime magukkal hozták mindannyian budget-előterjesztéseiket, minden hozzá tartozandó okmányokkal együtt, kiki, a mennyit a két hóna alatt elbir, melyeket a miniszterek a «ház» asztalára le fognak tenni és melyeket a ház ki fog nyomatni, a képviselőknek lakásukra eltargonczáztatni s melyeket a képviselők (a pénzügyi bizottság tagjait s a journalistákat kivéve), kivágatlanul fognak a sajtosnak eladni font számra.

Ime itt van minden. Parancsoljon ő felsége, hol történjék megtakarítás? Ők engedelmeskednek.

Finom ironia volt ez. De nem jól jártak vele a magas államférfiak. Mert ő felsége szavukon fogá őket; lerakatá az asztalára az államháztartás rengeteg okmányait s saját kezébe véve a veres iralt, kivánta azokat sorba vetetni.

És azután rettenetes irtást követett el a számok között.

Nem elégedett meg azzal, hogy a tételek összegeit birálja: a legapróbb részletekig le akart szállni, hová kell ez, mire kell amaz? mi rejlik az általános czimek alatt? Leszállt a krajczárokig, ott is alkudozott, egyszer-egyszer megint egy radikalis császármetszéssel keresztülhuzta az egész tételt. Ez kimarad. Irgalom nélkül omlottak halomra érdemetlen subventiók, megszolgálatlan nyugdijak, szükségtelen sinecurak, költséges czeremoniák, fölösleges építkezés, erődítés, udvari és külkövetségi pompa. Elő lett húzva rejtekéből az államjószágok préda kezelése, kétséges természetű szolgálatok megjutalmazása, hivatal-cumulatió, rendelkezési alap. Kötelességévé tétetett a minisztereknek kevesebb személyzettel több dolgot végezni, a hivatalnok-seregnek sarkában lenni, úgy hogy egy-egy miniszter költségvetése vége felé hasonlított egy temetőhöz, tele vörös keresztekkel. Csupán a kultusminiszter budgetje menekült e gyászesettől, annak kétféle rovatai levén: az egyik a vallási kegyeletnek, költséges hierarchiának, másik a felvilágosodásnak, népnevelésnek szolgálva. — Ezt

nem engedte ő felsége érintetni, bár a minisztertársaknak nagy kedvük lett volna hozzá. Viszont a miniszterek nem engedték, hogy a civillista iránti elhatározása ő felségének komolyan vétessék. Ezt vita nélkül szokta az országgyülés elfogadni. Ő felsége aztán úgy egyenlítette ki e nehézséget, hogy tétessék a kultusminiszter budgetje a civillistába s vonassék le abból. S az iránt nem türt több ellenmondást.

Egy hétig tartott ez a munka. Korán reggeltől késő éjszakáig ott kellett valamennyi miniszternek az okmányok halmaza között ő felségével együtt ülni és felvilágosításokat adni és számolni, meg újra számolni, úgy hogy a vége felé egyik excellentiás úr a másik után dült ki a munkából, a hadügyminiszter olyan keresztcsontnyilalást kapott a görnyedezéstől, hogy csak két rét hajolva tudott járni; a pénzügyminiszter sárgaságba esett, a belügyminiszter tökéletesen berekedt a folytonos izzadástól; a kereskedelmi miniszter szédelgésről panaszkodott; az igazságügyér az aranyerének esett áldozatává, a kultusminiszter egy esztendőre elvesztette az étvágyát s az ő felsége mellett miniszter azzal a szóval támolygott be a hét utolsó estéjén a jockey clubba, hogy: «egészen makutyi vagyok!» (Strupirt.)

Ha ez az «ember» így viszi a dolgot: még tönkre tesz minden minisztert. Pedig hát az a tizenöt-húsz rongyos millió, a mit igy megtakarítani vél, akár ide, akár oda.

De a ki legkevésbbé volt elégült a királynak ily bürokratai foglalkozásával, az a főudvarmester.

Már egy hét óta nem birt ő felsége szine elé jutni. Pedig mindennél fontosabb dolog az, hogy holnapra udvari vadászat van rendezve a János-hegy alatti királyi vadas erdőben, melyre több főur mellett egy csoport fejedelmi vendég és királyi indigena is meg van hiva már hetek előtt s ő felsége úgy látszik, mintha azt a nevezetes napot legkegyelmesebben méltóztatott volna elfelejteni.

Az udvarmester siet megragadni az alkalmat, mikor egy

miniszter sincs többé ő felségénél, hogy figyelmeztesse a holnapi ünnepélyre.

A király biztosítja őt, hogy arról sem feledkezett meg.

De ő felsége nagyon ki van fáradva.

Majd kipiheni magát holnap reggelig.

A főudvarmester e válaszszal megnyugtatva, visszavonul s odakünn az előszobában kiadja a rendeletet a főkomornyiknak, az ajtónállóknak és furiroknak, hogy senkit ő felségéhez mai nap többé ne ereszszenek.

Nemsokára a szárnysegéd is kijő ő felségétől s ugyanazt a rendeletet adja mindenkinek, hogy ő felsége senkit sem kiván többé látni s háló-szobájába vonult; mikor le akar vetkőzni, majd jelt ád a főkomornyiknak.

Erre elcsendesül a várpalota. Esteli tizenegy óra van. Egész Budavár hallgat, csak a fővárta őr kiáltása hangzik néha az éjben egy arra menőre: ki vagy? megállj! — Az persze ijedtében mind «jó barát»-nak vallja magát s odább mehet.

Hanem a királyi lakosztály ablakai még mindig ki vannak világítva. A király még nem feküdt le.

A MI A KIRÁLYNAK NEM SZABAD.

A király huszonhét éves volt és még nőtelen.

Azt hirlelték felőle, hogy misogyn. Kerüli a nőket.

A házassági összeköttetéseket, miket a család, a kormány oly sürgetőleg ajánl, állhatatosan visszautasítja. És a balkezével sem adakozó.

Minden asszonyi csáb kárbavesz nála. A fantasie passagére nem tartozik királyi hajlamai közé. Egykedvüen nézi a gyémántos udvarhölgyeket s a még gyémántosabb ballerinákat.

Különbözők felőle a vélemények. Némelyek azt tartják felőle, hogy szerencsétlen véralkata van; mások valami féltett titkot sejtenek nála, a mit nem lehet kitudni.

Egy nap ezt a titkot mégis meg kellett tudni valakinek.

A minisztertanács után ő felsége legbelső szobájába vonult és leült iróasztalához. Iróasztala egy pompás remekmű volt, melyet magyar asztalos, esztergályos és ötvös készített teknőczhéj kirakással, elefáncsont faragványokkal és zománczozott ezüst czifrázatokkal. Egy mesterségesen kombinált zárt nyitott fel ő felsége azzal a kulcscsal, melyet mindig magánál hordott. Egy rejtett fiókból kivett egy elefántcsont könyv alaku tokot, mely egy rugó nyomására kétfelé nyilt. Abban volt egy arczkép.

Eszményi szép hölgy képe. Hosszukás, görög idomu arcz, büszke magas homlokkal, vékony, finom ajkak s nagy barna szemek, sűrű sötétszőke szemöldöktől árnyazva. Szintén sötétszőke, csaknem gesztenyeszín hajzata egyetlen fonadékban a feje körül van csavarva, mint egy korona: a mi az arczot még magasabbá teszi.

A hölgy öltözete fekete.

A király balfelől maga mellé teszi ezt az arczképet s aztán felnyitja levélmappáját, kivesz belőle egy lapot és ir.

Levelet ír az arczképhez.

Az az egész könyv, meglehet, hogy mind ilyen levelekkel van már tele, a miket nem olvas senki.

Ezt az egy levelet elolvasta valaki.

«Te, a kit szeretnem nem szabad!»

«Miért nem szabad? Mert király vagyok.»

«Megnyithatok minden börtönt, szabadon bocsáthatok minden rabot: — csak magamat nem bocsáthatom szabadon; — csak tégedet szeretnem nem szabad.»

«Millióknak lehetek boldogítója, lehetek átka, lehetek gondviselője; csak saját sorsomat nem intézhetem. Csak tégedet szeretnem nem szabad.»

«Irhatok nevem mellé minden melléknevet, a mit királyok viseltek: a «szent», a «nagy», a «hős», az «oroszlánsziv», a «kegyetlen», csak azt nem irhatom, hogy «boldog». Csak téged szeretnem nem szabad.»

«Ura vagyok a háborúnak: ha egy sértő szót hallok, vagy roszat álmodom s ha azt mondom: legyen harcz! irtó tűz lepi el a fél világrészt s addig foly a vér, a míg azt nem mondom: «elég!» Legyőzhetem ellenségeimet; csak tégedet szeretnem nem szabad.»

«Ura vagyok a békének. Köthetek frigyet leggyülöltebb, legmegvetettebb ortályosommal; vásárolhatom a békét szégyenletes pénzen; feldarabolt tartományok árán; csak neked nem nyujthatok kezet, csak tégedet szeretnem nem szabad.»

«Jöhet rám egy fejedelmi őrültség, hogy összetépjek mindent, a mi szent: esküt, alkotmányt, szabadságot, mindent, a mi pergamentre, vagy oltárlapra, vagy örök népérzületbe van irva; uralkodhatom jog és törvény helyett vérrel és vassal; de téged vaskézzel sem érlek el. Téged szeretnem még akkor sem szabad.»

«Koczkára tehetem koronámat, elveszthetem, eldobhatom; villám leütheti, kard letörheti azt fejemről; de veled meg nem oszthatom azt; csak tégedet szeretnem nem szabad.»

A lap tele volt irva, a király behinté azt azzal az arany himporral, mely a betüknek olyan szint ad, mintha lepkeszárnyakkal csókolództak volna; azután ahhoz készült, hogy más lapot vegyen; de mielőtt iratáról az aranyporzót visszatölthette volna a porczellántartóba, egy rémlátás ijeszté fel, mely egyszerre elüzte a nem királyi érzelmeket szivéből.

Nyitott ablakán át egy roppant vésztűz világa lobogott be hozzá. A tűz Pesten volt s a vérfényben az országház arkádjai ragyogtak. Úgy látszott, hogy az országház maga ég.

A király felugrott irósztala mellől s ott hagyott mindent tárva . . .

A harmadik előszobában hárman vártak a király lefekvésére; a főkomornyik, a testőrfutár s az udvari czukrász.

A király éjjel, mikor sokáig fenn van, valami ananászból, narancs és gránátalmaléből készült hűsítőt szokott inni: azzal várakozik a czukrász, a futár pedig eshetőleges éjszakai sürgönyökre.

A főkomornyik bécsi német, a testőrfutár pesti magyar, a czukrász párisi franczia.

Az udvari czukrász addig is, míg ő felsége legkegyelmesebben jelt ád éjitala elkészítésére, hogy ne vesztegesse a drága időt, theát készít úri hivatalnok-társai számára; melybe a rhumon kívül az ő felsége számára készítendő ananász, narancs és gránátalma léből bőségesen töltöget; a mint illik is hű szolgákhoz, hogy mindent megkóstoljanak elébb, a mi az ő urok asztalára feladatik, hogy nincs-e abban méreg?

— Nézzék, uraim! szól a czukrász, egy hirlapot vonva ki zsebéből. Ma megveszek egy hirlapot az utczán, a mit a gamin tele torokkal árul: «Le Menteur!» — Mondok: «le menteur?» a hazug? Ez már őszinte ficzkó. Kérdem, mi az ára? Tíz fillér. Előveszek egy negyvenfilléres államjegyet a zsebemből, oda adom neki, a ficzkó felváltja, fog egy ollót, elvágja négyfelé, háromnegyedrészét visszaadja, meg a hirlapot hozzá s nézzék uraim, a fripon! már a czimében is hazudik. Azt állítja, hogy ő franczia lap s azután nincsen benne egy szó sem francziául, az egész oláh, vagy török, vagy micsoda?

A másik két úr mosolygott. A királyi lakban nem szoktak nevetni, csak mosolyogni.

— Ah, a Le Menteur! a Le Menteur!

— Hja, ez furcsa lap, mondá a testőrfutár, magyarul van irva.

— De én sohase láttam még ezt.

— Az udvarmester nem engedi a várba bejutni.

— De hát miért nem?

— Először is azért, mert az egész csupa merő hazugság. Azaz, hogy nem egészen úgy van; mert akkor még jó volna. Hanem elmond sok igazat is, de azokat hazugság

alakjában adja elő; azután meg úgy hazudik, hogy az ember azt hiszi, hogy igazat mond. Telegrammokat közöl a világ minden részéből mindennap, a mikről tudja minden ember, hogy itt készültek, de azért mégis mindenki elhiszi. Vezérczikkeket ír olyan dolgokról, a mik soha sem történtek meg; idéz nevezetes könyvekből nagy mondatokat, a mik nincsenek odairva; országgyülési tudósításaiban a legkomolyabb hangon mondat el olyan bolondokat a képviselőkkel, a miket azok soha se mondtak; utaztat előre-hátra nevezetes embereket, mikor épen betegen feküsznek; összeházasít nyolczvan esztendős dámákat tizenhét esztendős hadapródokkal; örököltet milliomokat ismeretlenül elhalt nábobok után hátramaradt családokkal s mikor az ország minden részéből összefutnak, akkor sül ki, hogy a nábob egy napszámos volt, a kit az utczán megütött a guta a sok pálinkától. Csinál háborukat a világ minden nemzetei között; fenyegetőzéseket ad a miniszterek szájába, csapatmozgalmakat, hajóhadrajok kiindulását jelezi, mikor azok legjobban pihennek; ajánlja sikeres tőkebefektetésül az olyan vállalatokat, a mik holnap már bukni fognak; majd meg kollektát nyit meggazdagodott bankárok és földesurak számára és maga megkezdi a jótékony adakozást tíz koronával. Megbirálja a könyveket, az államgazdászatot mint jó szakácskönyvet, a komoly históriát mint humoristikus regényt; fölléptet sánta embereket mint ballettánczosokat, komoly öreg urakat a jockeyklubból szerződtet a nagy operához másodtenoroknak, bukott daraboknak a szerzőit kikeresi a felsőház tagjai közül. Megérkeztet a fővárosba külföldi potentátokat, leirja az egész kiséretüket, hová szálltak, hogy vannak öltözve s ráuszítja a félvárost arra a vendéglőre a chinai császárt keresni. Közöl egész törvényjavaslatokat, a mikről egy miniszter se tud semmit. Meghalat és eltemet a legszebb parádéval életben lévő embereket, még a búcsúztatókat is közli, a miket fölöttük elmondtak; s a születettek lajstromára oda tesz minden új főispánt meg éneklő prépostot.

— De hisz az igen ártatlan tréfa attól a Le Menteurtől.

— Hiszen ártatlan, a míg hazudik. A publikum a bolond, a mért elhiszi. Ő előre megmondja, hogy az egész lapja csupa hazugság, ott van a czímén. Hanem azután keveri a sok hazugságot igaz dolgokkal. Elővesz minden minisztert, papot, bankárt, tábornokot, primadonnát, udvarhölgyet s a mi hirt elkaphat felőlük, azt rendre kitálalja; hanem aztán hozzá teszi: lássa az ember, miként rágalmazzák a legtiszteletreméltóbb magas személyeket, ilyen hazugságokat költenek felőlük; a közönség annál inkább elhiszi, hogy igaz az mind. Még ő felségét sem kiméli a gonosz.

— Ah! A fripon! S nem csukják be?

— Dehogy nem. Minden héten elitélik. De hasztalan, mert a mint az egyik ajtón becsukják, ő felsége a másik ajtón mindjárt kiereszteti, megkegyelmez neki.

— Ah! Coquin! — Monda nemes méltatlankodással a czukrász s földhöz csapva az infamis lapot, kegyetelnül megtaposta azt a papucsával és ráköpködött.

Aztán felvette az összegyürt hirlapot, kiterjesztette azt az asztalra s kiváncsian végig tekintgette ennek ismeretlen hieroglyphjait.

— Eh, mégis csak szeretné az ember tudni, hogy mivel rágalmazhat ez a mesquin bennünket? (Már tudniillik az udvari czukrászt meg a királyt.)

— A futár úr ért magyarul! mondá a főkomornyik úr.

— De az udvari czukrász úr egészen összesározta a sarkával a lapot s rá is köpködött.

Az udvari czukrász úr aztán szépen letörülgette a fehér kötényével a gonosz lapról a meggyalázás nyomait. Így ni, már most lehet belőle felolvasni.

A futár úr ráhagyta magát venni időtöltésből.

Tehát legelőször is jönnek a kinevezések.

«Ő felsége kinevezte összes hadseregei vezértábornokává a diadalairól hirhedett General O-Briet.»

A főkomornyik a theás csészébe nevetett, melyből épen az utolsó kortyot hörpölte ki.

Az udvari czukrász úr tudatlan arczczal kérdezé:

— De hát ki az a General O-Brie? soha sem hallottam a diadalairól.

A főkomornyik úr felvilágosítá róla.

— Az egy angol versenyparipa, a ki mint legjobb futó, minden lóversenyen győzni szokott.

— Ah! fripon!

Azután következett egy idióta, a kit kineveztek egyetemi tanárnak, egy consiliárius, a kinek szép neje van s annak egy püspök a gyóntató atyja, ennek a prælatusnak a helyébe püspöknek. Egy pár megszökött csaló mindenféle érdemrendekkel dekoráltatott, egy zsivány, a ki élethosszig lett elitélve, érdemeinek elismerése mellett nyugdíjaztatott; Budapest város főkapitánya a vakok intézetéhez főigazgatónak áttétetett, az illető miniszterek ellenjegyzése mellett.

Azután jön egy vezérczikk, melynek vezéreszméje az, hogy a minisztereknek kevés a fizetésük s azt irányadó körökben még egyszer annyira szándékoznak felemelni. Pártolja ez eszmét. Elmondja, hogy milyen sok dolga van egy miniszternek s mennyire kell költenie? A czikk oly tulbuzgó loyalitással van irva, hogy az ember azt hinné: a sajtóirodából került ki, csak az a gonoszság benne, hogy egy szó sem igaz benne.

Következik egy másik vezérczikk, hanem az egészen be van festve feketével. A Le Menteur ezzel azt hazudja, hogy censura törülte ki azt a czikkét; pedig hiszen korlátlan sajtószabadság van az országban.

Azután jön a «legujabb a csatatérről». Ez egy másodszori képviselőválasztásnak a leirása, melyben számos a halott és sebesült. Ezt még el is lehet hinni.

Következik egy országgyülési tudósítás.

Elnök csenget. Jegyző felkiált: orémus! (Azt hiszi, most is ministrál.) Előadatnak mindenféle bolond kérvények,

Azután jön a napirenden levő tárgy: törvényjavaslat a delegátiókban használandó dualistikus nyelv tárgyában: e szerint a præpositiók, nomen propriumok, adverbiumok és a conjugatió, declinatió ragasztékai lesznek magyarok, a verbumok, substantivumok és adjectivumok pedig németek. Dualismus nyelve. Az oppositió részéről feljegyzett első szónok beszéde közepén a kormánypárt lármásan követeli a cloturet. A javaslat nagy szótöbbséggel elfogadtatik.

Következik a pénzügyminiszteri előterjesztés. A pénzügyminiszter gratulál az országnak, hogy az idén megint rossz termés volt. Mikor rossz termés van, a birtokosok nem tudják fizetni az adót, akkor az állam elkótyavetyéli jószágaikat, a vételárból először megkapja az adót simplán, azután megkapja a vevőtől átiratási díj fejében duplán és így minden inséges esztendő kettős haszon az államháztartásnak.

Azután jön egy hatalmas külföldi szemle, alapos conjectural politikával keverve.

Kezdődik az amerikai Egyesült-Államokon; ott az elnök Talbot meghalálozván, nagy lett a zavar. A Monroe-doctrina győzött. De viszont a Knownothingok bukásban vannak. A német elem az ir katholikusokkal kezet fogva, ligát csinált. Megszületett Amerikában is a nemzetiségi kérdés. Minden nemzetiség a saját jelöltjét akarja az elnöki székre juttatni. Szerencsére a spiritisták dominálják még eddig valamennyit s a «mediumok» ellensulyozzák a demagogokat. A nők szavazatképessége elfogadtatott. És így bizonyos kilátás van arra, hogy új elnöknek a megholt elnök özvegye fog megválasztatni, a mi a legszerencsésebb megoldás lenne.

És abban az esetben a világ két legnagyobb respublikájának kormányát nők fognák vezetni. Az orosz respublika elnöke is nő: Madame Sasza. Ezen genialis asszonyságnak legújabb rendelete szerint egész Oroszországban a mennoniták dogmái lesznek elfogadva. Ezen tan szerint

minden nőnemen levő polgár tizenhat éves **korában, a** férfiak pedig tizennyolcz éves korukban újra megkereszteltetnek a teplomban, coram publico, még pedig tetőtől talpig in statu naturali. — Ez isteneknek való látvány lesz. — Ugyanott minden magánvagyon államtulajdonnak nyilváníttatott, a házasság eltörültetett s a törvényszékek megszüntettettek. Minden magánadósság quitt. Uj Eldorádó.

Németország fel van izgatva az amerikai és oroszországi nagy események által. A nemzeti közvélemény sürgeti az amerikai fajrokonok segélyezését. Amerikai invasió küszöbén állunk. Legközelébb a frankfurti kamarák elé törvényjavaslat terjesztetett, mely a hadkötelezettséget a nőnemre is kiterjesztetni indítványozza, egyelőre csak a sanitæts-corps, ambulance-, pionnier- és megszálló-csapatok képeztetvén belőlük, midőn az összes férfilakosság a harczmezőn van. A Staats-Schatz tízezer millió márkára szaporíttatott aranyban.

Mindezekkel ellentétben Francziaország a puritán elvek és philosophiai higgadtság politikáját folytatja tovább is. Párisból még a divat is számüzetett s átköltözött a Spree mellé. (Lásd alább «Divat» rovatunkat.) A köztársaságnak a legnagyobb szerencséje, hogy a trónprætendensek száma annyira szaporodott már, hogy egymás közt sem birnak megegyezni. A Bourbon, Orleans családok mellé támadt még egy új Orleans sarj, mely documentálja, hogy az ő őse volt az igazi Orleans, nem Lajos Fülöp, azt csak kicserélték vele. Viszont a Napoleon-családnak keserü küzdelmei vannak a Plonplon, Napoleon Péter, Wyse, Bellanger Mimi és Pearl Cora legitim ivadékai között, a mi a republikánusok dolgát nagyon megkönnyebbíti.

Olaszország az anglikán egyházat adoptálta. Ez által hetvennégyezer abbate, szerzetes és tertiárius, huszonhatezer apácza lett exlex állapotba téve, s miután ez a nagy szám Graubündten cantonban és Tyrolban mind el nem fér, jórészt Magyarországon fog megtelepedni, a mi által

ismét egy lépcsővel közelebb jutunk a paradicsomhoz Szerbia alkotmánya tökéletesíttetett az által, hogy a szerb császár kinevezte a felsőházat, melyhez nagy contingenst szolgáltattak az Oroszországból emigrált grófok és herczegek. Míg másik szomszédunk Románia a népnevelés terén ért el eddigelé csodálatos előmeneteleket, iskolái a schweicziakkal vetekednek, s mióta a zsidó emancipatiót törvényesen létrehozta, financziái is kitünően megjavultak.

A török birodalom is folytatja újjászületési munkáját. Az alkotmányos szultán ma irta alá (lásd terjedelmes táviratunkat alább) a nők fátyoltalanul megjelenhetése felől hozott törvényczikkét a divánnak; ugyanott harmadszori felolvasáson ment keresztül a bortilalmat megszüntető bill s az nap este minden imám, uléma és softa s valamennyi dervis részegen tánczolt az utczán. Az aranyszarv-öböl szabad kikötőnek nyilváníttatott.

(«Csak már legalább azt tudná az ember, hogy mind hazugság-e ez igazán!» sóhajta fel az udvari czukrász.)

Következik a közgazdászat.

«Börzehirek. Wasserpolak és társai egyletet alakítottak, melynek czíme: «Első általános házfeltörési, zsebmetszési és utonállási részvénytársulat», vidéki lólopási filiálékkal, összekötve ugyanezek ellen biztosító-osztálylyal. Ilyen egyletnek valóban rég szükségét éreztük már. A társulat gazdag dividendákat fog osztani. A részvények százszorosan túl vannak jegyezve. Úgy halljuk, hogy a kormány maga is itt akarja biztosítani a postáit, a sürű kirablások ellen». — A fiókpesti, árnyékpesti és kölyökpesti egyesült tarhonyaörlő gyárak a mult éjjel liquidáltak. Mind a három egyszerre leégett. A számadások, mérleg stb. mind bennégtek. — A spanyol-magyar bank és a török-magyar-bank fusionálni akarnak a görög-montenegrói bankkal. Agio: arany, ezüst semmi áron, 100 rézfillér ára 180 papirosban».

Itt van megint egy sensatios hir.

«Hiteles mérnöki tekintélyek mint bizonyost állítják, hogy midőn a Vaskapunál a Duna utolsó akadályai is fel lesznek robbantva, ez által a folyam oly sebes lefolyást kap, hogy nyáron át Budáról Pestre gyalog át lehet gázolni, Bécsnél pedig épen csak a medre fog látszani a büszke folyamnak. Hová lesznek gőzhajóink?!!! Videant consules!»

No meg egy kis epidemia-hír.

«Chinával való összeköttetésünk egy újabb ismeretlen dögvészt hozott Európára. Ez a ráng-düh. A szerencsétlenek, a kik azt megkapják, először a kezeikkel, azután a lábaikkal, utoljára a szemükkel, szájukkal, nyakukkal kezdenek rángatózni; a betegség gyógykezelése iránt orvosainknak még csak gondolatjuk sincsen. A kimenetel halálos. S e ragály annyival gonoszabb minden eddigieknél, hogy az ember látásból megkapja: elég egy ilyen rángatozó beteget látni, hogy az ember rögtön utána rángatózzék.»

— Dieu mon pére! nekem már kezd a szám rángatózni.

Most jön a törvényszéki tudósítás.

«A. B. tolvaj bepereli a bűnvádi törvényszék előtt C. D. magánzót, kitől egy órát ellopott, azt hivén, hogy az arany óra, holott csak talmi-óra volt. Ez csalás. Kéri vádlottat elmarasztaltatni. Törvényszék vádlottat odautasítja, hogy cserélje ki az ellopott talmi-órát igazi aranynyal.»

Itt van egy hosszu lajstrom vasuti szerencsétlenségekből, a másik öngyilkosságokból. Állandó rovat.

Művészeti hirek.

«Róma Bécsben. Ez a czíme a legújabb balletnak, mely olyan nagy sensatiót gerjesztett, Legnagyobb vonzerejét képezi az, a mi el van belőle hagyva: a tricot.»

Divat.

«A Spree melletti Athenből ez időszakra következő divat van jelezve: «fleurs animées». Minden hölgy más, alkatához illő virágnak jellemezve. Egy állandó costume-

bál. Eddig csak egyféle volt a divat; most versenyezni fog a penséek divatja a tulipánok, pæoniák, azaleák, narczi-szok, harangvirágok divatjával.»

A három úr csendesen szürcsölte az ananászt. Egyik sem huzta volna moselyra az arczát. Egymástól tartottak.

— Hanem hát a miért tulajdonképen ki van tiltva a várpalotából a Le Menteur, azok az ő «udvari hirei», szólt a futár úr egy rovatot keresztülugorva észrevehetőleg.

— Hogyan?

— Ah monsieur! Az affreuse!

— Affreuse? Akkor halljuk!

A két idegen ajku úr közelebb dugta fejét a harmadik tolmácsolóhoz, olyan dolgokat szimatolván, a miket nem lehet fenhangon elmondani.

«Nem tagadhatjuk meg olvasóinktól, hogy néhány leg-magasabb körökből származott mende-mondát fel ne je-gyezzünk, előre is kijelentvén, hogy azok a valótlanság bélyegét viselik magukon. Ezen hirek egymással össze-függésben állnak. Az első szerint ő fensége Napoleon VI. Lajos (Bellanger-ág) trónörökös ma esküdött meg — balkézre — ő felsége I. Olympia királynővel (a nagy operánál); egy más versió szerint az csak látszólagos há-zasság, melynek czélja I. Olympiát udvarképessé tenni s a budai királyi lakba bevezethetni — a hol igen magas pártfogója van. — Ez a hír kapcsolatba hozatik az udvari rágalmazók által felséges királyunknak a házasságtól való idegenkedésével, szemben az ultramontán körök azon sut-togásaival, melyek az asketai tartózkodást olynemű foga-dalomnak tulajdonítják, minő Imre herczegünknek szerzé meg a szent glóriát s szent István családi ágának a magva-szakadást. Mindkét állítással ellentétben fentartja magát az az udvari pletyka, miszerint ő felsége eszményi rajon-gással csüng egy női arczon, melynek miniatur mását legtitkosabb rejtekfiókjában elzárva tartja. A királynak azonban lehetetlen azt a hölgyet nőül venni, mert az egy orthodox zsidóleány, ki egy koronáért sem akarja apái

hitét elhagyni. Mondanom sem kell, hogy ez mind rágalom, s valóban csodáljuk a kormány türelmét, hogy az ily hirek koholóit a legnagyobb szigorral nem siet megbüntetni.

— No nézd a tolvajt, még ő kiabálja, hogy «fogjátok meg!» Szólt méltó boszankodással az udvari czukrász.

A főkomornyik azonban hirtelen kikapta a magyarázó futár kezéből az egész hirlapot s az ezüst tálcza alá rejté.

— Hallgassanak, urak! Nem a harangokat verik félre?

— De igen. Tűz van valahol.

— Akkor szedjük magunkat rendbe, mert ő felsége rögtön itt terem; mikor tűzveszély van, az ágyát is elhagyja és siet oda.

Alig volt idő a csészéket félretenni, s a Le Menteurt a czukrász úr kötënye alá elrejteni. A király szobáiból sebes léptek hangzottak, s ő felsége kilépett. Még kardját sem ért rá felkötni, azt is kezében hozta.

— Siessen ön, parancsolá a futárnak, szárnysegédemhez, jöjjön utánam. Lovászomhoz majd lemegyek magam. Mi az éjjeli jelszó, Henrik? Jól van. Reggelig úgy sem jövök vissza.

— Felséges uram, szólt a főkomornyik alázatosan eléje sasirozva a fejedelemnek s mélyen lehajtva kopasz fejét. Ha felséged a tűzvész helyére megy, engedje meg az atlaszinget feladnom.

— Ejh, mit nekem most az atlaszing? mikor az ország-ház ég! szólt a király türelmetlenül, s nem állva többé szóba senkivel, a szőnyegajtón át eltávozott, a melyből a csigalépcső vezetett le a várkertbe. Ott volt egy mellékistállóban három paripa ő felsége számára éjjel-nappal felnyergelve, miket tűzeseteknél szokott használni.

— Az országház ég! mondá az udvari czukrász. Ez nagyszerü látvány lehet.

Abból a szobából, a hol ők voltak, oda nem lehetett látni; de a király szobájából igen jól.

A három úrnak ki tilthatta volna azt meg? Az ajtók

nyitva voltak. S a tűzvész törvényen és etiquetten kivüli állapotokat tesz jogosultakká.

E rendkívüli jogra támaszkodva, bátorságot vőnek maguknak a király hálószobájába belépni.

Az ablakból mutatkozó látvány csakugyan nagyszerű volt.

Az országház mintha a pokol kapujába volna állítva.

— Pompás tűz lehet ott!

— Hát még ha egy jó északi szél támadna, végig égne előttünk az a palotasor a Duna hosszában. Akkor legalább visszamennénk Bécsbe lakni.

— Au contraire! Akkor épen el nem menne innen ő felsége, a míg a várost újra fel nem építteti.

A kert felől már hangzott a mének robogása, a mint a legrövidebb úton sietett ki a király a várpalotából.

— Azonban nem az országház ég! mondá a futár úr, ki Pesten nagy tájékozottsággal birt. Az a háta mögötti épület, az országos nemzetközi áruraktár.

— Talán az is «liquidál?»

— Valószinű. S arról, ha akar, meggyuladhat az országház is.

— Pszt! pszt! suttogott a főkomornyik. Ne a tüzet nézzék önök, uraim, hanèm ezt ni:

A király asztalára mutatott.

Ott volt az arczkép.

— Ah! Mind a hárman ráismertek egyszerre.

— Az orósz herczegasszony, Hermione Peleia, suttogá a főkomornyik.

— Tehát ez a királynak a féltett titka? lihegé halkan a testőrfutár, mialatt mindketten igyekeztek a levél sorain végig futni, mit a király asztalán felejtett.

— Urak, most jerünk innen; az ajtót bezárom, mert ha ő felsége valamit megtud, akkor jobb lett volna vakon születnünk.

Mikor aztán a várakozási előszobába visszatértek, mind a hárman leültek és nagyot hallgattak egymásra pislo-

gatva s mind a hárman azon igyekeztek, hogy melyik tud ártatlanabb képet mutatni?

Legelőször is az udvari czukrász talált ki magának valami szerepet, a mivel bebizonyítsa, hogy ő a látott titokból semmit sem ért.

— De hát mi szüksége van ő felségének ezzel titkolózni? Hisz ez nem zsidóleány, hanem rangjához illő fejedelemnő; nincsen is messze ide: itt lakik a «vezérhalmi» lovagkastélyban; ha szereti őt, semmi sem áll utjában, hogy nőül vehesse.

— Ejh, ejh, udvari czukrász úr, feddőzék a főkomornyik úr, ön úgy látszik, hogy néhány évvel hátramaradt a világtörténelem tanulmányában, s a magasabb diplomatiáról pedig igen hiányos értesítésekkel bir.

— Már az igaz, nekem csak a geleékre és sauceokra van gondom; s különösen mint franczia, a barbár népek, oroszok, magyarok, autrichienek történetét nem szoktam tanulmányozni.

A kitérés sikerült. A főkomornyik úr prédául esett az udvari czukrász semmit nem tudásának s nagy készséggel világosítá fel őt a következő históriai egymásutánról:

«Constantin czár, Hermione Peleia herczegasszony atyja, mikor trónra lépett, az elődе által addig követett politikát gyökeresen megváltoztatta. Felmondta a német barátságot, udvarából kiküszöbölte a német államférfiakat s elkezdett orosz nemzeti politikát követni s egyúttal alkotmányos kormányhoz akarta szoktatni a népét. Ez által három dolgot ért el; az egyik az volt, hogy a német diplomatiát egészen elidegenítette magától, a másik az, hogy az orosz főnemességet halálos ellenségévé tette, a harmadik meg, hogy az orosz nép, a mint egy kis alkotmányos levegőhöz jutott: elkezdett Jacobinus lenni. (Ilyen veszedelmes dolog az az alkotmány!) Egyszer aztán az orosz főnemesek összeesküdtek a czár nagybátyjával, Mihálylyal; Constantint letették, családostól számkivetették s Mihály czár alatt helyreállították a régi nemesi

uralmat s a jobbágyságot. Erre aztán roppant lázadás tört ki. A felkelők az általuk először használt léggömbök segélyével porrá zúzták a Kremlint, a benszorult nemesi hadakkal együtt; hová lett Mihály czár, azt ma sem tudja senki. Szent-Pétervárott most gonoszabbul megy a dolog, mint Párisban 1792-ben. A rémuralom kormányát egy nő ragadta magához, kinek neve Alexandra, de a kit népszerüen csak Saszának neveznek, s ez egy valóságos női Robespierre, egy dæmon, egy szörnyeteg, kinek véres szeszélyei rettegésben tartják Európát, a ki hadat készít minden ellen, a mi még fennáll; trón, oltár, nászágy, s ha rémuralmával rendet lesz képes odahaza csinálni, rövid időn, mint az Apocalypsis hétszarvu sárkánya fog lerohanni Európa többi országaira. A letett czár Constantin pedig ide menekült Magyarországra s itt oltalmat talált. Felséges urunk nem tagadhatá azt meg tőle, ki halálos betegen jött ide; még kevésbé leányától. Most a vendégszeretet által először is kellemetlenül lett érintve a német udvar, melylyel Constantin ellenséges viszonyokat tartott fenn; másodszor ránk idézte veszedelmes figyelmét a rettenetes szörnyetegnek asszonyi alakban ott a Newa mellett. Ez a szoknyás Dzsingiszkán nem átallotta nyiltan kihiresztelni, hogy a melyik európai uralkodó, vagy annak bármelyik ivadéka nőül meri venni a czár leányát, azt ő rögtön haddal támadja meg, s nem nyugszik, míg a koronás-férj és feleség mint fogoly kezei közt nem lesz. Ez a mi siralmas állapotunk. És íme, most ő felsége saját koronás uralkodónk ábrándozik a veszedelmes szép ábrázatról. Jó szerencse, hogy Hermione Peleia herczegasszony, ismerve a fölöttünk lebegő veszélyt, rendületlenül áll azon elhatározása mellett, hogy zárdába menjen, s miután ő anyja után római katholika, egy katholikus kolostort készül alapítani.»

Az udvari czukrász úr olyan áhitattal hallgatta az előadottakat, mintha ő csakugyan nem tudna mindezekből semmit.

A félrevert harangok folyvást kongtak Budán és Pesten, s a királyi várpalotának most már minden ablakán világított be a vérvörös ég. Pesten nagy tűznek kell lenni.

— Hanem urak! mondá végül a főkomornyik. Most aztán hármas lakat legyen ám mindegyikünknek a száján; mert nem szeretnék annak a háta lenni, a kinek a nyelve kibeszéli azt, a mit ma láttunk.

Mind a hárman kezet adtak egymásnak, hogy hallgatni fognak mint a sír.

A testőr futár úr pedig azt gondolá magában: «ezért a titokért nekem a Le Menteur megád száz forintot».

A főkomornyik úr így szólt magához: «a mai felfödözésért Mária Clara főherczegnő kieszközöl nekem egy Lipót-rendet».

Az udvari czukrász úr pedig már be is irta a bevételek rovatába: «ez arczkép titkáért ezer rubelem van Pawloff miniszternél Szent-Pétervárott».

A tüzet csak reggelre tudták eloltani; de az országház megmenekült a tűzoltók erélye által.

Ő felsége csak hajnal felé érkezett haza. Arcza barna volt a füsttől s egyenruhája tíz helyen kiégve a ráhullott sziporkáktól, két keztyüje csupa sár és korom.

Mikor szobájába érkezett, első tekintete az iróasztalán feledt arczképre esett.

A főkomornyik, ki szobájába kisérte, feszes tisztelgéssel maradt állva az ajtóban, ő felsége számára tiszta ruhákat tartva készen. Pedáns borotvált arczán nyoma sem látszott annak, mintha tudna arról valamit, hogy mit néz most a király?

A király pedig azt nézte, hogy leveléhez valaki hozzányult. Az az aranypor, melylyel ő levelét behintette, az alatta levő fekete bőrlapon szétszóródott, s most a levél, mely az olvasás közben félrecsuszott, hézagot mutatott az aranyporos lap és szegélye között.

A király arcza lángra gyuladt. Fel volt hevülve az éji vésztől. Odasietett kemény léptekkel szolgája elé, s ajkain

e szók készültek kitörni: «Kémek! Árulók! Kik körülem vagytok mind!»

Hanem a míg szobáján végig ment, ura lett önmagának: ránézett hidegen a testéhez mindig legközelebb álló szolgára, s azt mondá neki nyugodtan: «add fel ingemet».

A főkomornyik mélységes jobbágyi hódolattal jegyzé meg, hogy ő Felsége ma vadászatra fog menni, s az ismét olyan hely, a hol szükséges felvenni az atlaczpánczélinget.

— Soha többé, mondá a király.

MENNYIT ÉR A KIRÁLY.

Uralkodófőket szokott az a gondolat nyugtalanítani, hogy mennyit érhet a király, koronája nélkül?

Nagy Péter czár egy nap elment napszámba fát fűrészelni, keresett vele egy rubelt, ezen vett egy sajtot, azt hazavitte Katalin czárnénak e szóval: «lásd, ha czár nem volnék is, el tudnálak tartani». — Hunyadi Mátyás király egy nap a Hegyalján valamennyi udvarához tartozó főnemessel egyben, beállt szőlőkapásnak, ehhez is értett; máskor meg álruhában eljárt igazságot tenni a nép közé, s jó birónak tapasztaltatott. — III. Napoleon Lajos a tanári pályán tüntette ki magát. — Nagy Fridrik harczi diadalai közepett azon megnyugtató érzést is megszerezte magának, hogy még mint versiró is megtudna élni (soványul, az igaz). — Lajos bajor király szinművészi tehetségei felől igyekezett magának meggyőződést szerezni. — Ő felségének II. Árpád királynak egyik őse gyakorlati vadász volt; csak zergét kétezer darabon felül ejtett el saját királyi kezével; egy még korábbi őse pedig igen «jó gazda» volt, úgy, hogy mikor egy veszélyes európai hadjárat végén közel volt hozzá, hogy országait, koronáit mind elveszítse, azzal vigasztalható magát: «mégis én maradok

akkor is Európában a leggazdagabb privatier», a mi csakugyan a legokosabb hivatás.

II. Árpád királynak ilyen αβασιλιχως hajlama volt a festőművészet.

Kora ifjuságában szenvedélye volt ez, s mind a müncheni, mind a pesti, már akkor európai hirü festői akadémiákon gyarapította tanulmányait. Különösen a tájfestészet volt kedvencze. A tájfestészetnek különböző iskolái vannak, közönséges halandó válogathat közöttük: egyik modor a «hangulati», másik a «benyomásos», a harmadik a «realistikus», a negyedik az «irályos» tájképekben tünteti ki magát; az ötödik az úgynevezett «szép vidékek» ábrázolásában különködik s ő fölségének az a fejedelmi gondolata támadt, hogy ő mind ezt a sokféle modort és iskolát tudná és akarná egygyéolvasztani. Hogy ne? ha annyiféle monarchiát sikerült egygyéalakítani, miért ne annyi festészeti iskolát is?

Csak arra nem tudott ő felsége rájönni, hogy van-e ehhez igazi tehetsége? És azt nehéz egy királynak megtudni. Ki meri őt megbirálni? Akármit alkot, az mind tökéletes, s ha másnap azt, a mit tegnap alkotott, összerontja: az is tökéletes munka volt. Mindenki hizelkedik neki szemtül-szembe. És a mihez kezd, azt mind a legteljesebb siker koronázza — azt mondják neki. Ha egy kép, melyet ő festett, a világ elé kerül, egyhangulag azt fogja róla mondani minden hirlap, minden udvaroncz, hogy e mű szerzője egyesítette mindazt, a mi Hildebrandth, Kalkreuth, Markó, Achenbach és Ligeti ecsetében remek volt! Hisz az már megtörtént egyszer ő felségével, hogy egy udvari ebéd alkalmával, melyen legmagasabb rokonai s legfőbb hivatalnokai voltak jelen, megfordított tányérjának fenekét a gyertya fölé tartva, befüstölte s azután egy fogpiszkálóval e füstalapba egy holdvilágos tájképet hevenyészett, — tréfából, unalomból. S egy hét mulva valamennyi képes újság tele volt az ő remekművének aqua tinta másolatával s értekezéseket irtak róla a legszakértőbb

modorban, hogy a király mily kitünő «fumi» rajzoló, kit e genreben a leghiresebb Gally mellé lehet tenni.

Mikor ő felsége vadászköntösét felvette, egy ív khinai répapapirost pálczavékonyságban összegöngyölgetett s annak üregét teledugta minden szinű pastell-darabokkal.

Midőn a király vadászatra indult, a fővadászmester egy Engendre-féle lőfegyvert szokott ő felségének præsentálni. Ez a fegyver a fővadászmester által töltetett meg s két csőből áll; az egyik csőben van húsz töltény, miket egy gépmű egyenkint a másik cső lőkamarájába áttaszít, két lövés között csak két másodperczny időköz szükséges. A töltények durranyagát az úgynevezett «német fehérpor» képezi, mely vérlugsavból, égenyzöldegből és nádczukorból készül; nagyobb veterővel bir, mint a fekete lőpor, s nehezebben lobban fel; minthogy azonban a vasat erősen rozsdásítja, a hozzávaló fegyver csövének aranynyal kell burkolva lenni.

Ezt a fegyvert, miután a fővadászmester átadta ő felségének, egy hozzávaló bőrtokba helyezik; a tokot bezárják s a kulcsát átadják a királynak. E fegyver által a király fel van szabadítva — a puskatöltő személy (Hofbüchsenspanner) alkalmatlan közellététől.

Az alatt, míg a királytól a fővadászmester eltávozott, hogy a fő udvari vadászt beküldje a fegyver átvételeért, a király belecsusztatá a puska üres csövébe az épen beleillő papirgöngyöt a pastelldarabokkal, s azzal bezárta a tokot.

A várhoz csatolt écurie udvarában már összegyülve vártak a magas és legmagasabb vendégek ő felségére, szeszélyes vadászöltözetekben. A főrendü vadászcsoport közepett ő fensége Henrik Zsigmond főherczeg magyarázá a szakértő fenségeknek és főméltóságoknak a «dingó kopók» előnyeit.

Ezek igen nevezetes állatok. Az angol rókakopók s az ausztráliai vad dingók keresztezéséből származott korcsok. Egyik különösségük az, hogy nemnélküliek.

— Tehát kutya-öszvérek! jegyzé meg elmésen ő fensége VI. Napoleon Lajos, egy finom testalkatu mozgékony ifju, kinek dicső őséből már egyetlenegy vonása sincs.

— Tökéletesen. És ennélfogva rendkívül közönyösek minden fajukbeli állat iránt. A másik tulajdonságuk az, hogy nem ugatnak.

— És ez mire jó egy vadászkutyánál? szólt közbe Vilmos herczeg, a Welf trón aspiráns örököse, egy minden tekintetben hosszú uraság, ki ha a nagy állát az előtte szólott franczia prætendensnek cserébe adhatná, azt nagyon boldoggá tenné vele, a megközelített Napoleoni családi hasonlatosság szempontjából.

Henrik Zsigmond főherczeg kész volt a magyarázattal. Ő a vadászati szaktudományban akadémiai végzettséggel bir.

— Ezek az előnyök majd mindjárt ki fognak tünni a «gnu» vadászatnál. Méltóztatnak tudni fenségeitek, hogy a mióta a budai erődítések elkészültek, az enceintebe eső nagy terjedelmű erdőségeket a kormány az országos acclimatáló társulatnak adta által. Ez a többi között meghonosította az afrikai gnut. Ez a sajátszerű állat, mely a szarvast, a bivalyt és a lovat egyesíti magában, eddigelé csak lesből, vagy cserkészve volt vadászható. A hajtóvadászat nem sikerült ellene, mert a mint a gnu meghallja az ebcsaholást, az egész csorda összeszalad, a fejét befelé, a hátulját kifelé fordítja, s olyankor semmi kutya rá nem uszítható. A hosszú fehér lófarkáról azt hiszi a kutya, hogy lovat lát maga előtt s azt nem támadja meg. Ha pedig magányos gnut lephet külön a vadászeb, az szemközt fordul vele: vakmerő, gonosz állat; meg nem fut a helyéből, ott verekszik egy helyben az ebekkel, s megpiszkolja vadászkutyáinkat. Aztán van ennek az állatnak az egész kinézésében valami igéző, a mi megrettenti a kutyákat. Barna, karcsu, paripának termett törzsökéhez, hajlékony nyakához, a vad tekintetü fekete bivaly fő, nyakán a fölfelé álló lósörény, félig fehér, félig fekete, széles homlokán

fehér bozontos üstök, állkapczáján hosszú fekete szakáll, s a rettenetes főn két erős, előhajló szarv, mely először lefelé görbül, aztán egyenesen fölfelé. És ehhez oly karcsú lábak, mint a szarvasé, hasított patával; és gyors mozdulatok, mint az ördögé. Valamennyi kutyafajtánk mind szégyent vall ellenében. Hanem végre kitaláltuk a megfelelő tromfot. Nézzék fenségtek ezt a gyönyörű állatot! (Itt ő fensége odahúzta magához örvénél fogva a dingokopót.)

E perczben érkezett meg a király a vadásztársaság közé. Hódolattal nyitottak neki utat egész a nap hőseig: a nevezetes ebig.

Ő fensége Henrik Zsigmond a legmagasabb jelenlét által buzdítva, most már egész teljében kifejtette kynologiai ismereteit.

— Van szerencsém felségednek legalázatosabban bemutatni a vadásztudomány legújabb vívmányát, a néma dingó-kopót, mely az eddig vadászhatatlannak tartott gnunak képes lesz a parolit megadni. Ez az állat mindazt egyesíti magában, a mi egy vadászkutyánál tökéletesség. Arczvonásai hasonlítnak a tübeti doggehoz; hasított széles orra, lefityegő alsó ajkai s az a bizonyos ráncz, mely a szájtól a szemig huzódik, olyanforma tekintetet ád neki, mintha gúnyosan nevetne; míg az erős mellkas, a felálló hegyes szőrös fülek a dán molossra emlékeztetnek. Karcsu lábainak minden inát megszámlálhatni a bőrön keresztül, s ha csak gyors lábai, éles tekintete, finom hallása után itélnők meg családi rokonságát, inkább agárnak kellene őt neveznünk; de nemesi criteriona épen a szaglásban rejlik; ebben túltesz az angol pointeren, sőt a gál véreben is, melyhez egérszinű bozontos szőre oly meglepően hasonlít. De most következnek legaristocraticusabb kitünőségei. Ez valóságos ivadéka az ősebnek, a mebbiának, mely csupa autochton szenvedélyből egymagára szokott vadászni: nem éhségből, csak noble passióból, s vadászik nálánál erősebb dúvadakra is. Első lábain csak

négy körme van s azok olyan élesek, mint a hyénáé, melyhez fölálló sörénye is némileg hasonlatossá teszi; ámbár szemfogainak hiányzása az alsó állkapczából emlékeztet a nepali buansura. Hanem a mi végre elvitathatatlanná teszi az ereiben folyó dingó vért, a mint a mexicói mondaná: «sangre azul;» ez először is az a sajátságos dingó bűz rajta, mely valami keverék a sakál és czibetmacska szagából, s másodszor, ez a veleszületett specificus gyülölet, a többi kutyáktól rettegett gnu ellenében, melyet képes egymagában felverni, meghajtani, vele megküzdeni és azt lefogni, egyetlen csahintás nélkül.

A király oldala melletti miniszter, gróf Bodzay Titusz gyönyörteljes bámulattal hallgatá a főherczeg előadását: «ez aztán a mi emberünk!»

Ő felsége pedig azt mondá a felmagasztalt hybridumra, hogy:

— Fertelmes állat! . . .

(«Ki nem állhatja a vadászebeket!» sugák egymásnak a magas uraságok, nagyokat sóhajtva utána.)

Ő felsége aztán felült nyitott kocsijába, melléje a miniszter, ki a kocsikázás alatt következő előterjesztést tett a királynak:

— Egy titkos összeesküvésről kell felségedet értesítenem, melyet az egész vadásztársaság, ő fenségével Henrik Zsigmond főherczeggel az élén, tervezett. — Magam részére, ki szintén részes vagyok a complottban, kegyelmet esdek. Minthogy felséged az elmult éjt ébren tölté, sőt ki is fárasztá magát az országház megmentése közben, minden alattvalójának méltó bámulatára a legnagyobb veszély szinhelyén buzdítva ernyedetlenül, annálfogva a vadásztársulat azt a tervet gondolta ki, hogy a hajtóvadászatot a Jánoshegy nyugati oldalán kezdi meg; felséged számára várópontul az agancskunyhó jelöltetvén ki. A vadászcordon egész a kápolnáig és a disznófőig fog terjedni, s nagy messzeségben távol tart minden közeledőt. Mire a hajtás az agancskunyhóig érkezik, a felvert

gnut egyenesen arra terelve, akkorra elmulik dél. Délig felséged közóhajtásunk szerint kipihenheti a mult éj fáradalmait. Ezt nem kellett volna elárulnom, de felséged magas személye iránti hűségem minden egyéb tekintetnél előbb való.

Mindezt a miniszter olyan komoly páthoszszal adá elő, hogy ő felsége egész fejedelmi teljhatalmával birta csak önmagát megakadályozni a hangos hahotára fakadástól.

Az említett agancskunyhó egy kisded, barok ízlésű vadásztanya volt a hajdani Svábhegy és Zugliget találkozójánál, azon a gyönyörű fensikon túl, a mit «Mátyás király sétányának» tartanak. A kunyhó oszlopfői mindennemű agancsokból vannak alakítva, az ajtó fölött egy óriási iramszarvas fő tartja roppant lapátjaival a kiugró tetőzetet, melyen sürüen felfutó repkény képez egy természetalkotta árnyékos marquiset a bejárat két oldalán.

Kedves nyugalmas hely, vadásznak — és gondolkozónak.

E vadászlak előtti téren találkoztak össze a nagynevű vadászok, mielőtt állásaikra szétvezényeltetnének.

A fensík meredélyére állva, a legfelségesebb panoráma tünt eléjük. Balról a vulkánalakú Jánoshegy, sűrű bükkerdejéből kiemelkedő váracsával, melytől egy sor Maximilián-toronynyal erődített bástya fut alá a zugligetig, jobbról a Vezérhalom, Istenhegy erdőlepte oldalai, uri várkastélyok szeszélyes ormaival; a két erdős magaslat között a mosolygó zugliget, melyet az acclimatáló társulat ausztráliai, japáni és chinai fákkal telepített be. Gyönyörűen tünik fel különösen a zugliget villái között elkigyózó sétány, melynek két-két sor fája, az egyik a japáni mikánfa, a másik egy új-hollandi santalfaj, a mikánfa levelei csaknem fehérek, a japáni santal levelei pedig kékek; úgy, hogy a távolból e sétányút mint egy kettős kékfehér szalag tünik ki. E sétányt egy kedves emlékű királyné nevére Erzsébet útnak nevezik. Innen elkezdve azután nagy messzeségig, egy óriási háztömkeleg látszik.

Budapest, Ó-Buda egybeolvadva a hajdani falvakkal. Új-Pest, Fóth, Palota, Czinkota, Rákos képezik a tovaterjedő város előrészeit; s keresztülszeli azt a méltóságos ősfolyam, melynek azur tükrén hajórajok usznak egymást előzve, kerülve (nem gőzhajók többé, a villany gép elfelejteté a gőzt és kőszénfűtött üstöt), s e tekintélyes metropolison túl terül aztán a világrész egyik legszebb rónája, melynek látkörét a föld hajlása képezi. Gyönyörű távol: a minőt Markó képein bámultunk egykoron.

Ez a fejedelmi kilátás ismeretes is minden tourista előtt; le is van rajzolva, lefestve, lefényképezve számtalanszor.

A vadásztársaság a reggeli vadászkorty fölhajtása után nem is állhatá meg, hogy egy pillantást ne szenteljen nagy munkája előtt a felséges látványnak.

«Milyen szép ország!» sóhajtá magában a Napoleon-utód. «S ez az én ősömé lehetett volna, a kinek úgy volt felajánlva, mint egy szippanat burnót.»

«Milyen szép ország!» áhítá magában a welf herczeg, félig nyitott szájjal. «S ez egykor Németországhoz fog tartozni szintén.»

«Milyen szép ország!» gondolá magában a szerb trónkövetelő, ajkába harapva. «Hogy fognak ezen nemsokára az orosz paripák végig taposni!»

«Milyen szép ország!» mondá magában büszkén Henrik Zsigmond főherczeg. «S ebben én vagyok a leggazdagabb úr!»

A király pedig talán ezt sóhajtá:

«Milyen szép ország! S ebben az országban, mely az enyém, nincs egy ember, a ki az enyém volna.»

Ki mit gondolt, bizonynyal megtartotta magának, s azzal kiadva a vadászparolákat, az erdők ösvényein szétoszlott a vadásztársaság; egyedül hagyva a királyt az agancsháznál.

A terv, mint már el van árulva, az volt, hogy ő felsége hadd pihenje ki magát az agancsházban; addig a vadász-

társaság a kopó falkával a máriaremetei völgyben felhajtja a gnu-csordát, a bikát kiszakítják belőle, mely a csaholásra makacs lesz és helyt áll, akkor aztán ráeresztik a dingókopót s az egymagában meghajtja a gnu-bikát s ha minden előintézkedés sikerül, épen ő felsége álláspontja felé fogja szorítani, hogy az a legmagasabb vadász által ejtessék el.

Mikor aztán ő felsége egyedül maradt, nem használta fel az alkalmat, hogy letehesse magáról a királyt és lehessen ember, a ki ha elfáradt, aluszik; nem: több akart lenni, mint király. Nem pihenni: alkotni akart.

Mikor ezen a szép látványon végigtekintett, a királyi lélek azt suttogá benne: «Tudnád-e még ezt a szép országot, mely felül növekedik, alul rohad, újra alkotni?» a művészi szellem pedig azt kérdezé tőle: «Tudnál-e egy ilyen képet alkotni?»

Megkisérlé.

Hiszen lefestették már sokan; nagy, híres művészek, a fényirda hiven visszaadta azt halmozott szépségeinek minden részletével,

A király mást gondolt.

Húsz lépéssel hátrább lépve, mint a honnan mások felfogták e képet, a fensik szegélye eltakarja a fényűzés és gazdagság palotáit; a zugligeti völgy, az istenhegyi domb elmaradnak; helyettük előtérbe lép a fensík őserdeje: a sok százados bükk és kőrisfák, mohos repkényes oldalaikkal, az iszalag, boróka és galagonya irtatlan bozótja egy amerikai vadon tekintetét nyujtja; a fű buja, mint a pampasokban, s a tér üres, mint Ausztrália állatszegény erdejében; komor, rideg erdőrészlet. S egyszerre rögtön, minden átmenet nélkül előtünik a távolban elterülő város, a kék folyam csendesen mozgó hajóival s aztán a sárga kalászos róna, ködbevesző végtelenjével. E mesterkéletlenül nagyszerű ellentét az, a mi a művésznek a legelső eszmét adta.

Egy tábori szék, egy háromlábú asztal, melyre karton-

ját felszegezte, ott állt az agancsház marquisea alatt: a király elkezdett alkotni.

Csak vázlat volt, a mit készített, csak pastellrajz, érdes papirlapra. Nem vesződött az apró részletekkel: az egyetemes hatást leste el, azt adta vissza.

S a mint műve fejlődött rajzónja alatt, lelke akként emelkedett azzal együtt. A művész szelleme emelte a király gondolatait. Mentül magasabbra szállt a nap, a megragadó ellentét a kép előtere és háttere között annál jobban kitünt: a zord, hideg, túlerőteljes és a meleg, világító, gyöngéd, egy lapon egymásba foglalva. Kontraszt, mely harmoniában áll; lehetetlenség, mely eleven való. Egy ősvadon, melynek háttere egy ifju metropólis, egy nevető róna.

A nap már delelőre járt, mikorra a király elkészült a brouillonnal. És akkor aztán, mikor maga elé állítá a hevenyészett vázlatot, akkor — nem volt vele megelégedve. A művész szeme felfedezte a hiányt. Ez a kép üres. Egy holt erdő és egy néma város. Hatása végtelen melancholia. Pedig nem illik a kettő közzé semmi. Emberi képek, vadászok, nymfák, népies alakok egyszerre lerántanák azt a mysticus hatást, a mit e kép felmutat, s mely igézet pedig hibája marad a képnek: hatást gyakorol, melyről a néző nem tud magának számot adni.

A művészi ábrándokat egyszerre fölzavarta a hajtóvadászat zaja; a hajtók trombitái, a kopók csaholásai már a Jánoshegy innenső oldalán kezdtek megzendülni, s terv szerint az agancsház felé közeledének.

A vadászlak mögött sűrű virginai borókabozót lepte el a fák alját világoskék bogyóival; — mintha nefelejtsvirággal volna behintve.

A távolból a bozóton keresztül törő csörtetés hangzott, mely egyenesen az agancsház felé közelitett.

A király hirtelen összegöngyölíté cartonját s visszadugta azt vadászfegyvere csövébe. A vadásztársaság rajta kaphatná, hogy ő tájképet rajzol, s minő gunyolodás lenne

abból! Úgy járna, mint egykori királyi rokona, bajor Lajos, mikor Tristán jelmezében kapták udvaronczai — énekelve!

«Szolgák» foglalatossága a művészet.

Ámde az, a mi a király háta mögött a cserjéből előtört, nem vadász volt, hanem maga a vad.

A gnu.

A capföldi indigena nagy szökésekkel veté magát keresztül bozóton és dült fákon, s azután poroszka lépésben, mint a zsiraff, ügetett ki a tisztásra, két szélső lábát emelve egyszerre.

A mint azután a meredélyhez ért, ott egyszerre megállt és visszanézett.

Afrikai utazók régen említék már azt a szokását e vadnak, hogy mikor üldözőjét jól elhagyta, akkor megáll, visszanéz rá, bevárja s akkor odább csalja maga után, mig jól kifárasztotta; végre helyt áll neki s megverekszik vele.

A királynak alkalma volt húsz lépésnyi közelből szemlélhetni e vadat.

Gyönyörű példány volt. Öt éves bika; évei számát szarvai tövén mutatják a rovátkák. Alakja magasságra egy erőteljes paripáé, nyakát is úgy tartja, mint egy büszke mén, s hosszú fehér farkát is épen úgy emeli lobogósan a magasba. De szőre az iramvadéhoz hasonlít, s lábai karcsuk, mint a szarvasé, és felálló sörénye már kezdi a fenevadak sorába emelni, a vadkan, a hyéna, a taránd sörénye ilyen, de ez még bozontosabb, alul fehér, felül fekete, s bevégzi e minden állatból összerakott hybridumot az ijesztő, széles homlokú bivalyfej; csak hogy nála az előre hajlott bivalyszarvak még visszahajlanak meré-szen fölfelé; ehhez még egy fehér bozontos üstök a homlokon, s egy hosszú fekete kecskeszakáll az állon. S a fertelmes főhöz a legszelidebb szép szemek, minők a zsiraffé: mintha ez az ördögfő csak egy rut álarcz volna, melynek rémképét a két dióbarna szem meghazudtolja.

De az ellenfél sem váratott magára sokáig. Ugyanazon a nyomon, melyen a juniperus bozóton át tört a gnu, rohant elő a dingó-kopó, csaholás nélkül, bozontos farka villanyberzedten repült utána, szemei vérben forogtak, lefityedt alsó ajkáról szakadt a tajték, szökellései inkább hasonlítottak a farkaséhoz, mint a kutyáéhoz, orrát csaknem a földön hordozta. A gnu bevárta őt. Elfogadta a párbajt. A dingó-kopónak sikerült őt csordájától külön szakítani, de neki is sikerült a dingó-kopót elválasztani a többi falkától. Most aztán helyt állt neki, hogy megmérkőzzenek egymással.

Remek bajvivás volt az. A véreb nekiszáguldott a szarvas vadnak egyenesen s a mint közel ért hozzá, egyszerre félrecsapott, azzal a szándékkal, hogy a hasa alá vághasson, s akkor egy csapással kihasítsa az oldalát, míg a gnu a szemközti rohamot várva, szarvaival a levegőbe döf el. Csakhogy a gnu nem csak a szarvaival, hanem a lábaival is tudja védeni magát. Külön mindegyik hátulsó lábával s együtt tud veszedelmes rugásokat adni, s ha ért a vadászeb a cseltámadásokhoz, azokkal szemben a gnu valóságos ördögtánczot jár; bámulatos gyorsasággal veti magát egyik oldalról a másikra, hol farral, hol szarvval fordulva ellenfelének, éles patáival felrugdal a légbe, hegyes szarva villáival felhasogatja a gyepet. Sörényének egy-egy csimbókja már a dingó-kopó fogai közt maradt, de az is kapott már cserébe egy-egy rugást. — Most egyszerre lesunyja magát a véreb a fűbe, fejét a földre fekteti, csak fara van magasra emelve. Lompos farka időközönkint ideges csapásokkal veri horpaszait, fülei fel vannak hegyezve. Igy marad fekve ott. Pihen talán? Nem! A végső veszedelmes szökéshez készül. Erejét szedi össze: a távolságot méri ki, a gnu hat lépésnyire áll előtte, a végső szökéssel a dingó-kopónak párduczmódra kell a gnu nyakára ugrani, éles körmeit a bőrébe vágni s fogaival a torkát átharapni.

A mint a kutya e lesunyó fekvésbe húzta össze magát,

a gnu is veszteg maradt. Ösztöne sugalta neki, hogy most kell vigyáznia legjobban, hogy ellenfeléről egy pillanatra sem szabad a szemét levenni, hogy végveszedelme előtt veszteg kell megállnia.

A kétszarvu vad oly nyugodtan állt ott a fensíkon, fejét magasra emelve, mozdulatlanul, a hogy csak vadász kívánhat maga elé kapóra vadat, ballapoczkájával a király felé fordulva, ki húsz lépésnyi közelben ült a repkénylepte bozót mögött. A legbiztosabb lövés.

A király csendesen kivette tokjából fegyverét.

De nem azért, hogy a gnut lelője vele; hisz akkor a kartonját is foszlánynyá lőtte volna, mely a csőbe volt dugva. Nem. A vázlatot vonta ki belőle s azt kiteríté maga elé, — és azokat a feszült pillanatokat, a mig az üldözött vad és az üldöző egymással farkasszemet néznek, arra használta föl, hogy a «szép szörnyeteget» odarajzolja vázlatára.

Királyi hidegvér kellett ahhoz, — s még valamivel több — művészi nyugalom!

A szarvasvad bizonyosan észrevette az emberi mozdulatot is, mert annak a szeme minden oldalra szokott látni; hanem azért mozdulatlan maradt. Két ellensége közül kiismerte tán az a csodaösztön, mit az «állatok lelkének» neveznek, hogy ez itt egy fejedelmi lelkes lény; amaz ott egy czudar szolgaállat s attól kell félnie inkább. Veszteg állt, míg a király művészi rajzónja büszke idomait gyors kézzel vázolá s mintha kevély volna e kitüntetésre, magasra felemelé a légbe az orrát és megszólalt.

Igen is. A gnunak szava van, széles alsó ajkai, mozgékony nyelve emberi hangokat adnak, miket lesben álló vadászok mindig egyformán szoktak tőle hallani. Ezek talán a vészt jelző szók nála.

A végveszély előtt álló gnu e szókat mondja panaszos méla hangon:

«Onje, — navend — belem.»

A beszélő állat nyaka magasra volt felnyujtva ekkor,

orra az ég felé emelve, szarvai hátrahajolva. A legkedvezőbb pillanat a dingó-kopónak a rárohanásra.

A véreb egy remekül kiszámított szökéssel lökte fel magát fektéből; gyorsan mint az oroszlán; — ámde a gnunak még egy védelmi fogása volt félretéve: ez az antilope mozzanat. Abban a villámrövid perczben, mely nem elég többé arra, hogy félre ugorjék, lekapja a fejét s a támadó véreb, mely a nyakára czélozta az ugrást, egyenesen a szarvai hegyébe esik s a következő pillanatban felhasított testtel repül a gnu hátán keresztül s aztán aláhentereg a meredélyen, míg a bozótban fennakad valahol. Még akkor sem ordít, mint más sebesült eb.

A diadalmas vadállat pedig nehány másodperczig ott marad állva; most már egyenesen rámereszti szép barna szemeit a közelben ülő emberre. A király még sem nyul fegyveréhez. Siet vázlatát befejezni. A vad, melynek rut feje még rutabb most az által, hogy a dingó vére szarvain végig folyt s fehér üstökét veresre festette, nehány lépést közelít még a király felé. Tekintete egy lázadóé! A király még sem cseréli fel rajzónját fegyverével, melybe húsz robbanó golyó van töltve. Ekkor aztán a fenyegetőn igéző, a rútnak szép vad állat ismét letérdel, leszakít egy dyctamnus levelet a földről, melytől kívüle minden más kérődző undorodik, s azt a levelet a szájában tartva, csendes, méltóságteljes léptekkel távozik el a zugliget felé terjedő exoticus bozótba.

A király pedig önelégülten tekint végig a befejezett vázlaton.

Valami sajátságos, megdöbbentő hatása van most a képnek.

Egyszerre a csodás honosult vad alakja lett benne a főtárgy: a merész ellentét, a közel rengeteg, a távol világváros csak staffage lett mellette. Van benne valami új. A vadonban nőtt, a győztes gnu nem állt még festőnek modellt soha.

Azonban hirtelen el kellett a képet rejteni a helyére.

A juniperus bozóton túl már hangzott a közeledő vadásztársulat zaja: a fegyvernek tokjába kellett zárva lenni, mire a magas uraságok ideérkeznek.

Nagy robajjal jöttek. Büszkék voltak rá, hogy öltönyeik úgy össze vannak tépve, arczaik úgy összekarmolva a tövisektől. A csaholó falka a nyomon idevezetett mindenkit.

Voltak aztán bámulattól elhülő arczok, mikor meglátták a tusában feltépett gyepet, azon a dingókopó vérnyomait, magát a dingókopót egy kökénybokor tövében elterülve; — és a gnut sehol sem.

Pedig a küzdelemnek itt kelett végbemenni a király közvetlen közelében. Ő felsége pedig ki sem vette a tokjából a fegyverét.

Henrik Zsigmond herczeget annyira vitte a vadászindulat, hogy megfeledkezve alattvalói helyzetéről, azt a kérdést intézte a királyhoz, hogy «miért nem ejtette el felséged a vadat?»

— Azért nem, felelt ő felsége, mert soha semmi ivadékom sem vadászott házi állatokra.

Az urak csak elszédültek e feleletre.

(— Nesze nekünk; sugá a főherczeg a miniszter fülébe. A legközelebbi sessióban az igazságügyér egy törvénynovellát fog benyujtani, melyben a gnu a vadászható állatok közül kivétetik.)

(— Majd visszaveti a felsőház; jegyzé meg rá ő nagyméltósága.)

A fenséges refugiék, prætendensek és mediatizált herczegek gúnyosan tekintgettek a királyra; VI-ik Napoleon lenézően mormogá: «Nincs neki személyes bátorsága».

Az egész mulatság el volt rontva.

A hivatalos lapban pedig szükségképen referálni kellett a mai sport élményeiről. — Olyan tudós pedig nincs az egész litteraturában, a ki ezt úgy tudja körülirni, hogy a királyt ne compromittálja. — Akként segítettek aztán a dolgon, hogy kiszemeltek a sajtóbureauból egy olyan

egyéniséget, a kin már régen szerettek volna túladni, azzal szövegeztették a vadászatról adott tudosítást, az persze rosszul ütött ki s azért harmadnap a czikkirót elcsapták hivatalából, hogy a királynak elégtételt adjanak.

Hanem a többi lapok tudosítóit nem csaphatták el s azok bizony nem igen nagy kímélettel szóltak ő felségéről. — Egy király, a ki a kapóra jött vadat nem lövi meg! Aztán legyen az ember képes dynasticus érzelmeit megtartani! Volt élcz elég.

De egyen sem nevettek annyit a jockeyklubban, mint a Le Menteur calembourgján, mely így szólt: «az alatt, míg a többi társaság a gnut üldözé, ő felsége lelke harmoniájat keresve, vad galambra vadászott».

(«Hermione» görögül azt is jelenti, hogy «harmonia» s «Peleia» görögül «vad galamb».)

A király legrosszabb akarói csakugyan ezt találták fel számára legvalószinübb «mentségnek».

Hat nap alatt készen volt a király a képpel.

A «művész» meg volt elégedve alkotásával. (De hát melyik művész nincs megelégedve a saját művével?)

De az a kérdés, hogy mit mond hozzá a kritika? Hisz azt már minden művész tudja, hogy a kritikának rendes tariffája van: ennyi jár a magasztalásért, ennyi a szelid elismerésért, ennyi a kegyes hallgatásért; «ez» a biráló az aranyvaluta szerint itél, a másik az ezüst szerint, a harmadik a bankót is elfogadja. — De mit szól a tiszta, megvesztegethetlen kritika, melyet a szerző nem tisztelt meg személyes látogatásával?

Legnehezebb feladat volt ezt a képet innen a királyi várból kijuttatni a külvilágba. A kép öt láb széles, és négy láb magas volt; azt nem lehet eldugni.

A király a reggeli órákban dolgozott, mikor más napokon sétáját szokta tenni, s oly óvatos volt, hogy még az olajfesték szagot sem lehetett megérezni rajta, s festőszobáját sohasem feledte nyitva.

Annyit azonban tudott, hogy a 4800 kenyérpusztító

közül, a kik udvari személyzetét képezik, egyetlen egyet sem talál, a kire rábizhasson egy olyan titkot, a mit el «nem» árulni már magában felségsértés.

No nem igaz? Hiszen akármely udvaronczнak azt fogja mondani, hogy «nézd: itt festettem egy képet, eredj, vidd el, tedd ki a műtárlatba, hadd hallom, mit mondanak róla?» hát nincs olyan elvetemedett jacobinus, a ki ő felségét ki tegye annak az esélynek, hogy a hirlapok szemtől szemébe fitymáló gorombaságokat mondjanak neki; hanem annálinkább kötelességének tartandja valamennyi műbirálót eleve suttyomba figyelmeztetni, hogy ime itt van egy festmény, a melyhez úgy közelítsen minden kritikus, nehogy felségsértést találjon rajta elkövetni.

A király e mű bevégezte utáni reggel ismét lement sétálni a várkertbe; de nem tudott e tárgyban semmi kisegítő tanácsot adni magának. Igy jár az ember, mikor háromszázhuszonhat belső titkos tanácsosa van! Akkor nem kap tanácsot, mikor kellene.

Amint a kertre nyiló ajtón ismét vissza akart térni a várpalotába, az ott őrt álló katona útját állta.

«Mi a jelszó?»

A király végig nézte az őrt. Magas nyulánk, ideges ifju volt: a közkatonák azon időbeli egyenruhája, kávébarna frakk, elől magyaros zsinórzattal (dualisticus uniformis), feszesen állt erőteljes termetén; homlokát takarta a fekete sisak sárgaréz tarajjal, s fehér-veres-zöld két-fejű sassal az ernyője fölött. Az őr, szuronyát védmozdulatra fogva, állt az ajtó küszöbén.

— Nem ismer ön engem? kérdezé a király.

«A jelszót!» ismétlé az őr változatlan arczczal.

A király aztán megmondta a jelszót.

Arra az őr tisztelgett s utat nyitott a király előtt.

A király még egyszer jól végig nézett rajta. Rögtön odaizent azon ezred parancsnokához szárnysegéde által, hogy azt a katonát, ki ma reggel 5 órától 7-ig a várkertre

nyiló ajtónál őrt állt, küldjék fel hozzá, mihelyt föl lesz a szolgálat alúl szabadulva.

A parancs sietve hajtatott végre. A király meghagyta, hogy azonnal tudosítsák, ha a katona megérkezett, s reggelijét hagyta félbe, midőn jelenték, hogy itt van.

Eltávolított mindenkit elfogadási terméből, midőn a közkatonát maga elé bebocsáttatá.

Odament egészen közel a belépő elé s sokáig nézett élesen ez arczba.

Ifju, komoly és szelid arcz volt ez, barnás, alig szinezett ott, hol az ifjuság rózsái szoktak nyilni; határozott, merész kifejezést adó orr; állán kétfelé váló selymes fekete szakáll; ajkai nemes metszésüek és teltek, a felső ajk fölvetett, szemei nagyok, világlók, feketék, erős, sűrü szemöldök alatt.

— Vegye ön le a sisakját; szólt neki a király.

— Katonarend . . . mormogá a közember.

— Feloldom alóla.

A közvitéz levette ércz fövegét.

Homlokát akarta látni a király. A homlok az, a mire az emberi jellem titkai vannak felirva: a homlok tud legtöbbet beszélni.

S ez a homlok nagyon jól egészíté ki az arczot. Egy valódi Mózes-fő állt a király előtt, két-felé omló sűrű hajával, izomteljes nagy széles homlokával. Csak a fénysugár szarvak hiányzottak róla. Talán még azok is megjőnek.

— Mi önnek a neve? Kérdezé a király.

— Tatrangi Dávid.

— Zsidó?

— Nem. Székelyföldi magyar.

— Azért lehet zsidó. Vannak a székelyföldön magyarok, kik a szombatot tartják meg, kik a keresztelést nem az atya, fiu, szentlélek, hanem az Ábrahám, Izsák és Jákob Istenének nevében végezik, bőjtöt és munkaszünetet tartanak zsidó szokás szerint; az új évet a zsidó új év napjától számítják és neveiket az ó-szövetségből veszik

csupán, s ezért minden felekezettől üldözve vannak. Ön nem a «szombatosok»-közül való?

Az ifju még halaványabb lett.

Halk, mély, csaknem zúgó hangja volt: zengő suttogás.

— Ha mondanám, hogy az vagyok, nem volnék az: mert ők titkot nem mondanak ki.

— De én önnek legfőbb birája vagyok, szólt a király szigoruan, ki előtt senkinek titokkal nem szabad birni.

— Igaz, szólt az ifju, de egyuttal legfőbb egyházfőm, kinek a gyónás titkát nem szabad elárulni. Gyóntam. Igaz.

— A szombatosoknak két kiváló erényük van, mondá a király. Az egyik az igazmondás, a másik a titoktartás. Midőn utamat állta ön, tudta, hogy mit tesz?

— Tudtam: a mit a törvény parancsol.

— S ha én önt erőszakkal megtámadtam volna, meglőtt volna ön?

— Meg.

— És ha önnek saját édes apja jött volna eléje, hogy ajtómon bejőjjön, meglőtte volna azt?

Az ifju nagyot sóhajtott:

— Meg.

— Pedig a szombatosoknak tiltja a hit az emberölést.

— De az ország törvénye parancsol még a hitnek is.

A király hosszan nézett az ifju arczába. Látta, hogy a zsinóros kirseyben (katonaposztó) nem közönséges lélek lakik.

— Helyesen tett ön. Én önt ki fogom tüntetni e magaviseleteért. Hallja ön, minő kitüntetést gondoltam ön számára. Egy megbizást akarok önnek adni, a mit végre kell önnek hajtani, a nélkül, hogy megtudná valaki, hogy a megbizást tőlem kapta. Egy udvaronczomnak, egy cselédemnek nem szabad felőle neszt se fogni.

— Parancsoljon velem felséged.

— A feladat nehéz. Egy öt láb hosszú, négy láb magas olajfestményt kell innen a várból kiszállítani, azt az országos műtárlatba elvinni, kiállítani, a nélkül, hogy va

laki megtudná, hogy a kép honnan került oda? azt el kell adni igazi értéke szerint, s az árt hozzám elhozni, a nélkűl, hogy tudná a vevő, kinek a kezébe jutott a vételár? Ért ön engem?

A közvitéz arczán sajátszerű világosság látszott átderengeni.

— Mindent értek.

A király arcza kezdett elpirulni. A művész hevülése volt az.

— Hogy fog ön hozzá?

— Nagyon egyszerű az. Fölséged nekem megmondta, minő széles és magas a kép. Fölséged maga szabadalmat adott a hazai művészeknek, hogy festményeiket, miket el akarnak adni, legelőször ide hozhassák, s az udvari képtárban állíthassák fel. A mi azután nem talál tetszésre, az a festőnek visszaadatik. Én a legközelebbi napon, mikor a katonai szolgálat alól szabad vagyok s polgári öltönyt viselek, egy hasonló nagyságu festményt hozok ide. Az ki lesz téve az udvari képtárban. E képnek a rámájáról felséged, mikor egyedül marad, leveszi a festett vásznat, a másik festményt ráilleszti s annak a tetejébe ismét az én silány festményemet, a mit harmadnapra szépen visszavihetek.

— Nagyon helyes, nagyon helyes! mondá a király. Annyira örült ennek a megoldásnak, hogy szinte elfeledkezék róla, hogy alattvalói legutolsójával, egy közkatonával áll szemben. — Elmehet ön! mondá neki.

Azután belépő szárnysegédének kiadta a parancsot, miszerint az imént elfogadott közvitéz, Tatrángi Dávid, ki ma reggel a királyt, mint őr feltartóztatá, s addig be nem bocsátá, míg a jelszót nem mondta, e tettéért a hadsor előtt nyilvánosan felolvasott napiparancsban megdicsértessék.

Harmadnap ott volt a király műve az országos műtárlatban.

És aztán egy hétig nem beszéltek a lapok másról, mint

erről a képről. Mindenki el volt ragadtatva általa. Tünemény volt az: eredetiség; új iskola. Sokan feltalálták benne a jóslatszerű mysticus jelenést. Mindenki elismeré a compositió genialitását. Különösen az állatalakban eltalált nagyszerű mozzanat valami nem mindennapi művészi erőről tanuskodott. A technikát itt amott megrótták benne, de az általános hatás minden birálót egyaránt feltüzelt. És aztán találgatták a művész kilétét. Ki rejtőzik az álnév alatt? «Polgár Vazul!» Ha keresték volna a Vazul név görög mássát «Bazil», annak az értelméből megtudhatták volna. (Király.)

A király hét napig olyan mohón olvasta a hirlapokat, mint akármely művész.

A hetedik napon azt olvasta, hogy a kiállított mű megvétetett, még pedig azon az áron, a melyet a művész megbizottja kért érte. Ki vette meg? az még egyelőre titok.

Ah! A király milyen kiváncsi volt rá, hogy mennyit adtak hát a festményeért? Hogy mennyit ér hát a király, mikor korona nincs a fején; csupán koszorú?

Másnap kihallgatási nap volt. Az előjegyzettek névsorában a király megtalálta Tatrangi Dávid nevét is. Az ifju polgári ruhában jött. Közkatonának audentiát kérni nem volt szabad, hanem polgári ruhát viselni szolgálaton kívül igen, s ezzel elég volt téve a «reglementnak».

— Fölséges úr, a képet eladtam, tisztelet díját itt hozom. Hatszáz Árpádarany. — Dávid átnyujtá a királynak az elefántcsont szelenczébe rakott aranyokat, mik a szelencze áttört faragványain keresztül csillogtak.

A király olyan hőséget érzett a homlokában, az arczán, midőn az aranyokat átvette. Hatszáz arany! az ő saját arczképére verve. A királynak az idő szerint Magyarország aranybányái háromezernégyszáz font aranyat adnak évenként. Erdély kallóiból háromezer márk szinarany jön elő, Austria aranytermése harminczkét mázsát adózik neki, a folyamok, mik országait átszelik, a Duna,

a Tisza, a Maros, az Olt, az Aranyos, a Szamos mind aranyat hordanak magukkal, s a mit azokból kimosnak, az is mind a király aranya. A királynak és császárnak civillistája a két országtól tizenötmillió forint; hét millióra megy a magánvagyonának jövedelme; hanem azért a király arcza mégis fölhevült, mikor azt a hatszáz Árpádaranyat kezében érzé, melyet egy önalkotta mestermű díjában kapott ismeretlenül. — Ez volt az egyetlen, igazi, tiszta hódolat.

Tán egy megnyert ütközetnek nem örült volna jobban.

— Itt hozzom a vevő ellennyugtáját is, fölség, mondá Dávid, átnyujtva egy hosszukáson összehajtott iratot.

— Nincs rá szükségem. Mondá a király.

— Nekem van rá szükségem, hogy átadjam, fölség.

A király átvette az iratot, s oda tevé az asztalán heverő egyéb mindenféle folyamodás közé, miket kihallgatási napon kezében hagynak. A melyik iratnak ő felsége behajtja a szegletét, az félre tétetik és választ kap, a melyikét nem hajtja be, az a lomok közé kerül. Ezt nem hajtotta be.

A király keményen szemébe nézett az előtte állónak.

— Bizonyos ön a felől, hogy az eladott kép eredetéről senkinek sem volt tudomása?

— Nem tudhatta senki, s hogy a vevő nem tudta, arról fölséged igen rövid időn a legcsalhatatlanabb tanuságot fogja venni.

A király azon gondolkodott, hogy ezt az embert meg kellene jutalmazni. De hogyan? Pénzzel? Hátha magasabb vágyai vannak? Büszke katonajellem. Talán inkább vágyódnék előléptetés, tiszti rang után. Mondja meg ő maga.

— Én önt hűséges eljárásáért óhajtanám megjutalmazni. Van-e önnek valami kivánsága, a mit királyi kegyelemmel megvalósíthatnék?

— Van fölség. Óhajtanám fölségedet nem szolgálni tovább fegyverrel.

— Hogyan? Ön megakarna szabadulni a katonaságtól? Ez a kivánsága? Ön csakugyan szombatos, azok tiltakoznak minden fegyver ellen.

— Ha azt teszik, felség igazuk van. Az emberölés Isten ellen támadás. A katonai szolgálat szolgaság. A hadviselés országromlás. De én szivesen ontok vért, magamét, vagy másét, hitem ellenére is, ha kell, s elvesztem inkább a mennyországot, hogy megtartsam hazámat. A harczban ott leszek fölséged közkatonái között, de most szeretnék szabadulni — öltönyömtől.

— S van önnek valami jogczíme e kivánságra?

— Van, fölség. Egyetlen fia vagyok az apámnak. Üzletünk egy jó hírben álló üveghuta a Székely-földön, felügyelet nélkül tönkre megy. Apám pedig az őrültek házába van bezárva a Lipótmezőn.

— Akkor önnek teljes joga volt hatósági úton követelni a katonakötelezettség alól fölszabadítását; nem tette azt?

— Lehetetlen volt fölség. A polgári hatóság az mondta apámra, hogy őrült, be kell őt záratni s engem elbocsáttatni; a katonai hatóság pedig az mondta, hogy apám nem őrült; azt kell szabadon bocsátani s engem kell besorozni. S most mind a ketten benn vagyunk. Én állok, az apám ül.

— Akkor mégis öné az eldöntő lépés. Ön nyilatkozhatott, hogy atyja elmeháborodott, s e nyilatkozata alapján elbocsátják.

— De én nem akarom atyámról azt mondani, hogy őrült, mert nem az.

— Hát akkor meg nyilatkoztassa azt ki, s szolgáljon tovább. Apját pedig bocsássák ki a tébolydából.

— Azt sem tehetem, mert apám jó helytt van ott. Jól bánnak vele, s ő is jól találja ott magát.

— De ezt már nem értem.

— Felséged valószinüleg hallotta hirét a «Szentháromságnak».

A király visszahökkent, — hanem a másik perczben elmosolyodott.

— Ah! — hiszen a lipótmezei tébolydáról beszélünk. Ott van három őrült, a kik közül az egyik atyaistennek, a másik fiuistennek képzeli magát, s a kikhez azután még egy «szentlélek» is került. S ezek együtt vannak mindig. Nem tudom mire való az a tréfa a felügyelőségtől?

— Nem tréfa ez felség. Ezek mind a hárman egy nagy, végtelen eszme üldözésében veszték el eszüket. Mind a hárman tudós, eszes emberek voltak, kik a légben repülés lehetőségét akarták megfejteni. Ez időtájt sok ember őrült meg ebben. S a vágy oly természetes. A hadtudomány oly fokra fejlődött, hogy a legelső harczban, mely kitör, az emberiség egyik felének ki kell irtani a másikat. A huszadik század utolsó felét járjuk, s az a hit, hogy a kétezredik év betöltével el kell jönni az időnek, mely az örök «Istenbékéjét», az örök «treuga Dei»-t elhozza, az egész világot kezdi áthatni.

— Tehát ön is hisz a millenniumban? Lehetőnek tartja a Chiliasmust? A kétezredik év Isten-békéjét?

— Ha emberek akarják s Isten segít, lehető.

— Beszéljen tovább a három őrültről.

— Az egyik a léggömb kormányozhatóságának tanaiba őrült bele. E rendszerrel akarta lehetetlenné tenni a hadviselést. Törekvése az aërostatica örök törvényeibe akadva, a tudósból őrültet csinált, ki most azt hiszi, hogy ő az atya Isten, ki villámok helyett bombákat és schrapneleket hajigál le a földre. A második eltérve a légsúlytan elméletétől s félre vetve a hydrogén emelő segélyét, a légbeemelkedés elméletét egészen az erőműtani szabályokra fektette. Különösen a «calorigépet» alkalmazva összeköttetésben az «örök csavarral». Ez meg is tette, hogy e gép segélyével rézsut merev irányban fel tudott repülni a magasba; de gépe nem volt kormányozható, leesett vele, szerencséjére a Balatonba; onnan kifogták: de mire életre jött, megőrült, s most azt képzeli magáról, hogy

ő a fiu Isten, ki már egyszer élőtesttel az égbe szállt, s erre erős bizonyítéka a két tenyere, melyet a repülő gépe eltört sodronyai, mikor beléjük kapaszkodott, keresztül lyukasztottak. A harmadik végre az én apám, a kit már most azután, eszmetársulat nyomán, a szentléleknek neveznek, és némi alappal, mert ő maga sokszor mondá magáról. hogy ő a János látományaiban igért eljövendő «Paraklet», ki a világot meg fogja váltani minden siralmaitól. Ő is talált fel egy repülő gépet, melynek elmélete a villanyerőn alapszik, üvegből és messingből van az egész. Az első alkalommal, mikor bemutatta azt a közönségnek, a gép szégyenben hagyta: az egész kisérlet a közönség gúnyhahotája közt bukott meg. Nem hagyta abba; változtatott a condensatorokon. A második nyilvános kisérletnél megindult vele a kerekes gép; de nem fölfelé, a hogy ő kiszámítá, hanem egészen saját tetszése szerint, a közönség közé; öles villanyszikrákat szórva maga körül s agyonijesztve az egész népet, mely ekkor dühbe jött apám ellen, őt magát megverte, gépét összetörte s még kárpótlást kellett fizetnie nehány villanyütött néző számára. Még sem hagyott fel eszméjével. Megint más terv szerint alkotá meg villanygépét; most már egészen madár alkatát vette mintaképül, szárnyakat alkalmazott üvegből, rézborítékkal. És gépe csodálatosan sikerült; sajnos, hogy jobban, mint ő maga tervezte. A repülő gép a villanyerő alkalmazásával felemelkedett a magasba, kormányozható is volt; hanem egy új tényező kifeledése miatt, olyan erőt fejtett ki, hogy a szárnyak nem birták meg, az üvegszárny eltörött s apám a géppel együtt leesett egy erdő közepébe 1200 láb magasságból, eltörte az egyik kezét és az egyik lábát, a fél állkapcsát s csak csodára maradt élve. Ekkor rokonai bezáratták a tébolydába. Engem gyámság alá rendeltek. Most ez a három martyrja a tudománynak a lipótmezei tébolydába van bezárva, s minthogy szerepeiket ők maguk választották, s minthogy egész nap egymással vitatkoznak a legmélyebb tudomá-

nyos feladatok fölött, azért a tréfás népelmc úgy híja őket, hogy szentháromság. És gyógyíthatlanok maradnak, minden tudományosságuk mellett. Az Atya anastasomaniai rohamokban, rombolási dühben szenved; minden holdtöltekor kényszerzubbonyt kap; a Fiu sitophobiát hozott magával, ételiszonyt, mindennap háromszor erővel kell egy kitört fog helyén keresztül kaucsuk csövön át az ételt a gyomrába vezetni; a harmadik csöndesen viseli ugyan magát, de nem titkolja, hogy a mint szabadon bocsátják, újra elkészíti a repülő-gépet s újra felszáll vele.. Bocsánatért esdem, hogy fölségedet e dolgokkal untattam; de parancsolta, hogy adjam elő, miért nem jelentem ki atyámat őrültnek? Mert nem az. S ha nem őrült, miért nem kérem szabadon bocsáttatását? Mert ez halála volna.

— Mennyi ideje van önnek még hátra a szolgálatból? kérdezé a király.

Ettől a kérdéstől fázott nagyon Dávid. De csak meg kellett rá felelni.

— Hat hét....

— Micsoda? hat hét! Hiszen ha sötét börtön, nehéz vas, kínzás, böjtölés volna a kiállni való, hat hétért fel sem sóhajtana egy férfi, azt mondaná rá, holnapután lesz s akkor vége! S hat heti hátralevő időt egy díszes szolgálatból, melyet az ország törvénye szabott önre, mely nem a hajdani boszantó «Kamaschendienst,» hanem a polgári hivatással együtt megférő férfias foglalkozás, ebből hat hetet ön különös kegyelemképen, királyi hatalomszóval kiván magának elengedtetni?

— Ez a hat hét rám nézve egy élet. Sohajta Dávid.

— Micsoda? akkor ön nekem nem mondott el mindent. Ön üzletről beszélt, üveghutáról, mely ön és atyja nélkül tönkre megy. Önnek más oka van e kéréssel hozzám folyamodni. Mi az?

— Felség, azt nehéz megvallani a király előtt. Egy férfi előtt.

— Ön nősülni akar tán, s «periculum in mora.» Nos eltaláltam? Akkor kap ön «licentiát.» Elég lesz?

— Nem, felség.

— De hát mi baja akkor?

— Felséged kivánta, hogy megmondjam. Azt a hajadont, ki jegyesem, rokonai, kik szegény emberek és rossz emberek, beiratták a «Sabinába.»

Erre a szóra egyszerre lángvörös lett a király arcza, szemei hadüzenő rémtűztől világlottak: egy megütött király volt ez! Egy király, a kinek eszébe juttatják, hogy csak árnyéka annak, a minek nevezik. Egy király, a ki egész országa szégyenét egymaga érezi és a kinek azt a szégyent letörülnie nem lehet.

Dávid hódolatteljes nyugalommal állt előtte s nem rettegett az uralkodó lángbaborult arczától, melyet az ő szava gyujtott meg.

— Itt van a hajadon? kérdé a király.

— Még a fővárosban van.

— Mit akar ön tenni?

— Ha katona nem vagyok, akkor tudom, hogy mit teszek? Szerzek magamnak igazságot a törvényen kivül; a hogy tudják a hozzájuk tartozókat védni az őserdők lakói; a hogy védi a nőt minden országban az, a ki férfi. De a közkatona mezében rab vagyok, szolga vagyok. Rajtam a láncz, mely kezemet leköti, s a mi polgári ruhában lovagi tett volna, az közkatonaruhában gonosztett. És nekem hosszú az idő, míg ez öltöny leszakad rólam. Hat hét mulva már jegyesem nem lesz ebben az országban. És nem lesz rám nézve a világon.

A király most merően maga elé nézett és mélyen elgondolkodott. Arcza lassankint visszanyerte komoly, nyugodt tekintetét, de a pir csak nem hagyta el azt.

— Hallgasson ön rám. Tartsa féken indulatait, mint férfi. Másnak is van baja. Ha azt mind erővel igazítanák el, minden utczán verekednének. Ne tegyen ön semmi heves lépést. Ha önnek arája azon társulatnál van be-

jegyezve, úgy az csak pénzkérdés. Pénz kell azoknak. Jó nyereségért kitörlik, kiadják. Vegye ön ezt az összeget, a mit most nekem átadott. Fizesse ki őket belőle. A mi fenmarad, azt tartsa meg menyasszonya számára hozományul.

II-ik Árpád oda adta a közkatonának az összeget, a mit saját keze munkájával szerzett.

Dávid szemei égtek.

— Felség, rebegé elfogódottan. Nekem most semmim sincs; magam is semmi vagyok. De a mi vagyok és leszek még valaha: az mindig fölségedé lesz. Mondom. (A szombatosok ennél nagyobb esküszót nem ismernek: «mondom.»)

— Még egy szót. Mit fog ön tenni, ha jegyese kezében lesz? Én önt a katonai szolgálat alól föl nem oldhatom; fejedelmi jogom van hozzá; de ezt nem gyakorlom. Mert ha egynek az elbocsáttatás kegyelem, úgy a többinek a szolgálat büntetés. De segíthetek önön másképen. Rögtön akar ön nősülni?

— Nem, felség. Nekem nagy feladatom van, melynek megoldásáig nem gondolhatok nősülésre. Technicai feladat.

— S van önnek olyan biztos helye, a hová addig jegyesét menedékbe helyezheti, ha rokonai rossz emberek? van ilyen menedéke?

— Van felség. A «parabolánnők asyluma.»

A király indulatosan dobbantott a lábával.

— Szerencsétlen! Tudja ön, hogy micsoda hely az?

— Tudom, felség. Az egy önként összeállott női társulat, mely az országban dühöngő ragály áldozatainak ápolását vállalta magára; elnöke Hermione Peleia czári herczegasszony, ki a Széchenyi hegyen levő Alhambraszerű palotáját rendezte be a pestises betegek számára, oda viszem a jegyesemet.

II-ik Árpád melle nyugtalanul lihegett; most már az ő szemei is égtek. Odanézett fájdalmasan a másik ifjú sze-

meibe, az vissza az övébe: míg mind a kettő szemeiben megjelent a köny.

Tehát volt valami közös a király és a közkatona között: a köny.

Voltak hajdan bűvészek, kik jóslatokat tudtak mondani a tükörből, mások egy csepp vizből. Talán ennek a kettős könynek a tükréből, ebből a két vizcseppből is lehetne jóslatot mondani.

— Jól van, mondá a király, és gondolá: «Ha az enyim is ott van, legyen ott a tied is.» Várjon ön még egy perczig.

Azzal a király odament az asztalhoz s egy üres lapra irt nehány sort, azt boritékba tette és aranyszínű guyackal lepecsételte.

— Tegye ön el ezt a levelet. És aztán menjen dolgára. Vigyázzon, hogy ne hirtelenkedjék. Azonban az emberen néha megtörténik a szerencsétlenség, ha legjobban kerüli is. Ha bajba kerülne ön saját hibája nélkül, akkor adja át ezt a levelet annak, aki önt minden bizonynyal legelőször kérdőre fogja vonni. Ha nem jön bajba, akkor tegye el, s majd csak akkor bontsa föl maga, mikor megvénül s a tartalék kötelékeiből is kikerül. Nincs benne semmi kegyelem; csak királyi jogos tény.

Azzal inte neki, hogy elmehet.

Aztán jött a király elé még egy sereg megszokott alkalmatlankodó.

Mikor aztán vége volt, nem az alkalmatlankodók sorának, mert az egy archimedesi csavar; hanem a kihallgatási kiszabott időnek: akkor a király belső termeibe távozott. Főudvarmestere és az udvari muzeum-igazgató jelentkeztek ő felségénél, fölkérve, hogy kegyeskedjék megtekinteni az udvari képtár számára megszerzett legujabb mesterművet, mely most hozatott át a műtárlatból.

A király valami rosszat sejtett.

Át hagyta magát kisértetni a képtárba, hol egy három-

lábú támlányra a legkedvezőbb világításba volt helyezve az újon vett kép.

Jó sejtelme volt. Saját remekműve volt az.

A király homlokán a középső redő nagyon mélyre talált összehuzódni.

A két udvaroncz vette észre e baljós kifejezést a legmagasabb arczon, s azt a magyarázatot adta neki, hogy ő felsége bizonyosan nagyon szigorú műbiró akar lenni, s nem fogja fel első tekintetre e mesteri mű kiváló előnyeit. Siettek tehát alattvalói hódolattal segélyére jönni gyönge felfogásának. A muzeum-igazgató elmondá ő felségének, hogy ez a mű nem csak mint tájkép egy egész új meglepő genret mutat fel, de különösen mint állatfestészeti remek fölötte áll mind annak, a mit Troyon, Verboekhoven, Bonheur Róza és Shelfhout e nemben valaha készitettek; a főudvarmester pedig a felől biztosítá ő felségét, hogy ezen mű valóban általános sensatiót keltett laicusok és műértők között; a külföldet is allarmirozta; a jockey-klub különösen el volt ragadtatva a gnu pompás, merész, kifejezésteljes alakjától: úgy, hogy ő a legszerencsésebb fogásnak tartja, hogy a Berlinből lesiető műbarátok orra elől elhalászhatta a királyi muzeum számára ezt a képet, mielőtt ezt a külföldiek felárverezték volna rá. Még most megkapható volt egy bagatelle árért: ezerkétszáz Árpádaranyért.

Erre a szóra ő felsége önkénytelenül egy olyan hangot hallatott, mint mikor az ember a fogait szíja, a mi a világ minden nyelvén annyit jelent, hogy «ez egy kicsit sok!»

Mire azután mind a két úr sietett legalázatosabban előadni, hogy ez épen nem ár ezért a remekműért, mert ez megfizethetetlen kincs, dísze ennek a muzeumnak, diadalpéldány!

A király hol az egyikre, hol a másikra nézett, indokolva levő gyanakodással. Mikor aztán végre a főudvarmester arra a themára gyujtott rá, hogy a fejedelemnek illendő a

hazai művészetet anyagilag pártolni s e mæcenásság a megvett festmény álnevű szerzőjénél épen nem vesz kárba, mert a mint kitudatott, az szegénysorsu fiatal ember, ki keresményéből tartja szegény özvegy anyját, s külakadémiákra szándékozik utazni: már ekkor nem állhatta meg ő felsége, hogy fel ne kaczagjon s hátat fordítva a képnek és a két udvaroncznak, rögtön ott ne hagyja mind a hármat.

A két udvaroncz, kellemetlenül meghökkenve nézett egymásra. Ezt nem értették, hogy mi volt?

— Nincs műérzéke, Dörmögé keserüen a muzeumigazgató.

— S nincs érző szive. Suttogá sub rosa a főudvarmester.

— Szűkkeblű felfogni a művészetet.

— S szűkmarkú azt pártfogolni!

. . . Ő felsége pedig sietett az irodájába, hol épen akkor osztályozták azokat a folyamodásokat, mik kihallgatási napon halomra gyülnek az asztalán. Kikeresteté magának azt az iratot, a mit Dávid adott át.

Beletekintett. Az ellennyugta bizony hatszáz Árpád-aranyról tanuskodott. És a ki annak alá volt irva, az a főudvarmester volt.

A király szive nagyon megkönnyebbült.

Tehát nem volt megcsalva. Nem a közkatona által. Az megtartá szavát. A titkot el nem árulta. Mert, ha tudva lett volna az, hogy ezt a képet a király festette s így a vételár az ő kezébe került, nem számitanának be neki most kétszerannyit a saját magánchatouillja rovására.

A király örült nagyon.

— Tehát még is érek valamit. Művemért kaptam hatszáz aranyat s ugyanazért a király másnap már ezerkétszáz aranyat adott az első vevőnek. Hanem ezt a mesterséget nem folytatom!»

MI AZ A SABINA?

A Sabina az 1952-ik évben egy hirhedett részvénytársulat, melynek feladata a «házasságszerzés».

Ezért «Sabina».

Ilyen intézetre nagy szükség van ez idő szerint. A mily mértékben népesednek a nagy metropolisok, épen úgy nehezül a férfi és nő közötti tartós viszony kötése. Kinn a falun könnyű az ismerkedés: a legény a leánynak s ez viszont amannak minden jó és rossz tulajdonát kiismerheti, megtudhatja minden ember a másik vagyoni állását, rá is ér, hogy szerelmes legyen, s van kitől tanácsot kérjen; de egy másfél millió, három millió emberi ábrázatot összefoglaló quodlibetben, a milyenek a huszadik század fővárosai, ugyan hogy találjon rá Ádám a magához való oldalbordára? Az emberek nagy házakban laknak, ismerősök félmértföldnyi távolban egymástól; a kik szomszédok, egymásnak a nevét sem tudják, s ha egyik évnegyed alatt annyira mentek, hogy ismerni kezdik egymást, a másik évnegyedben már odább hurczolkodnak, s soha hirét se hallják többé egymásnak. Aztán senki sem bizik egymáshoz. Minden ember czifra s minden ember közül kétharmadrész adós a czifra ruhájával. Különösen a szép ifjú hölgyek irányában igen nagy az opticai csalódás. Az ember nem tudja, hogy herczegnő-e az, vagy ballettánczosnő, a kinek a hintaja után bámult s a lesütött szemű kis leány abban a karton ruhában azért jár-e olyan szegényesen, mert az erénye nagyon drága, vagy azért, mert nagyon olcsó? És elvégre az ember nem ér rá, még ha czélszerünek találná is, hogy az utczán, a bálban, a szinházban válogassa ki a magához való élettársat, hogy ezzel töltse az idejét; hivatala, boltja, üzlete van; lótni, futni, ülni, firkálni, kalkulálni, veszekedni,

dolgozni kell egész nap, az ember futtában eszik, futtában szeret, siet fizetni, s szalad a dolgai után.

E sulyos helyzetet kellő időben felfogva alakult a fővárosban (ez időben a conglomerált városokat csak egy néven híják: «Főváros,» valamint a régi római hazáját csupán «Urbs»-nak nevezte) azon emberbaráti részvénytársulat, mely feladatává tűzte ki a nőt kereső férfiak, s a férfit meg nem vetendő hölgyek kölcsönös érdekeinek kiegyenlítését. Egy olyan clairinghouse a szivek számára.

A statutumok kiterjedtek:

1. Házasulandó férfiak és férjhez menendő hölgyek méltányos igények szerinti összeköttetésekbe hozatalára.

2. Házassági akadályok gyors elhárítására, válóperek legrövidebb elintézésére.

3. Jó házastársak kiképezésére, nevezetesen, ha valaki például egy elhanyagolt míveltségű leánykát óhajt nőül venni, kinek szegény sorsa nem engedi meg, hogy a magasabb míveltséget elsajátítsa, melyet pedig jövendőbelije megkiván tőle: a Sabina nőképző intézete kész azt átfogadni, s rövid idő alatt oly finom, mívelt és tudományokban jártas menyasszonyt szolgáltat át a vőlegénynek, a minőt az épen megrendelt.

Mindezekért az intézet az A, B, C, D, E, és F táblázatok szerinti díjakat követeli előleg, folytatólag és eshetőleg.

A Sabina, mint látjuk, tehát igen tisztességes czélra alakult.

1947. elején indult meg öt milliónyi névleges tőkével, a miből be lett fizetve másfél millió. Abból alapitási költségekre elment százötvenezer forint; saját házra háromszázezer forint, felszerelésre százötvenezer forint, s nyomtatványokra ötvenezer forint.

Az első esztendőben természetesen kevés volt még a tisztajövedelem; az pedig tisztán felment az igazgatóság, ügynökség költségeire. Minélfogva azon évben a részvé-

nyeseknek csak tizenkét száztólit lehetett osztalékul kifizetni: természetesen a tőkéből.

A második esztendőben már nagyszerű mérveket öltött a forgalom, házasulandók serege tódult a Sabinába, mintha az volna az Eldoradó, köttettek szerződések, házasságok megriasztó mennyiségben, s a társulat kénytelen volt még egy házat kibérelni a nőképző intézete számára, mely nem győzte befogadni a sabina-menyasszonyokat. Ez évben a Sabina 30 száztólit fizetett osztalékul részvényeseinek.

A harmadik évben aztán beütött az ellenhatás. A Sabinából kikerült házastársak kezdtek nem lenni megelégedve egymással. Némelyik akkor vette észre, hogy férges diót vett, mikor már feltörte. A hirlapok, melyek akkor, mikor az intézet keletkezett, jó pénzért egekig magasztalták azt, most tele voltak botrányos esetek felemlegetésével. A Sabinának, hogy jó hirét megőrizze, számtalan szitkozódó férj és feleség hallgatását kellett megvásárolni. Pereket akasztottak a nyakába, azokat elvesztette. Nagyszámú képzett Sabina ott veszett a nőképző intézetben, a kitől a vőlegény megszökött az első rátafizetés után. Hanem azért ebben az évben is fizetett a Sabina 25 száztóli osztalékot. Hogy miből, azt ő tudja.

A negyedik évben végre tökéletes lett a bomlás. Az igazgatóság leköszönt, az ügynökség megszökött; a turbulens közgyülés új igazgatóságot választott, új hivatalnokokat szerzett, a hirlapok botrányos felfedezéseket hoztak az egész ügykezelés felől, s a parlamentben interpellátió intéztetett a kereskedelmi miniszterhez: van-e szándéka? s ha van, miért nincs? beavatkozni a Sabina veszedelmes bonyodalmaiba?

Ekkor érkezett a Sabina számára egy nem várt segitség.

Egy új consortium.

A firma «Mazrur és társai.»

Hogy ki az a Mazrur? azt nehéz megmondani. Oroszországból jött, de az előtt Sztambulban lakott, Georgiában is sokat élt s Tunisban született; sok nyelven beszél, s sok pénze van. Annálfogva nehéz megmondani, hogy kicsoda?

Hogy kik a «társai?» azt inkább lehet tudni: de azt nem «lehet» megmondani.

Elég az hozzá, hogy «Mazrur és társai» átvették a Sabina vezetését, olymódon, hogy a hiányzó három millió ötszázezer forintnyi alaptőkét befizették, a régi részvényeseknek abban az arányban egész részvényeket adtak át, úgy hogy hét-tized részben a Mazrur és társai tulajdona lett a Sabina.

És a következő évben fizetett a Sabina a részvényeseinek száz perczent osztalékot!

Valóságos osztalékot; rendesen, szabályszerüen megvizsgált számadások mellett, minden hamis mérleg nélkül száz perczentet!

És a másik évben megint száz volt az osztalék száz után. És a Sabina részvényei tizezer forinton keltek a börzén. És a közgyűlésen elhatároztatott újabb ötezer részvény kibocsátása. Az elővételi jogért hatezer forint kinálat a kuliszszában!

De hát honnan ez a mesés nyereség?

Majd mindjárt megtudjuk; hanem előbb essünk át egy internationalis kérdésen, a mi szükséges a körülmények megvilágítására.

A legközelebbi években egy ad hoc európai értekezleten meghozatott az egész continensre nézve (Anglia nem irta alá,) az epigamiai törvény.

Ez annyit tesz, hogy egyik állam lakosai a másik állam alattvalóival összeházasodhatnak azon állam házassági szokásai szerint, s valamennyi európai állam elfogadja és elismeri valamennyinek e szokásokra vonatkozó szabályait; a minek eldöntése a birtokviszonyokra nézve szükséges volt.

Francziaországban és Olaszországban a polgári házasság volt törvényes, az egyházi nem; Spanyolországban az egyházi a polgárival együttesen. Németországban meg volt engedve a polgári házasság, de csak a minden vallásfelekezetből kilépettek számára. Ausztriában a polgári házasság csak facultativ minőségben ismertetett el; Magyarországon kötelezővé tétetett; Romániában végre elfogadtatott a matrimonium conscientiæ, mely még a hatóság beavatkozását is kihagyja a két házastárs jogos összeköttetéséből s mindezekhez valamennyi államok más meg más törvénye a házasság akadályai, semmisége, feloldása tárgyában, a mik mind megannyi csapdák a birtokviszonyokból eredő kérdésekre nézve. De még ezek csak a monogam házasság internationalis bonyodalmai voltak: ámde az európai Törökországban a bi-, tri- és quadrigamia is törvényes állapot; némely államok az amerikai mormonismus s az európai nazarenismus követőit is kénytelenek voltak bevett vallásfelekezetnek elfogadni, s végre az egész világrészt megrendítő orosz mozgalom, mely a nihilisták felülkerülését idézte ott elő, ez óriási államba behozá a «római házasságot;» de nem a Brutusok, hanem a Heliogabalusok idejéből valót, mely törvényesíti a «polygamia successivát;» mely magyarul annyit tesz, hogy minden ember annyi feleséget vehet, a hányat eltarthat, csak hogy ne egyszerre, hanem egymás után. Hanem hát törvény lett, törvény volt.

Már most, ha valamennyi állam egymás között folyvást azon nem akart veszekedni, hogy a másiknak az alattvalói törvényes gyermekei-e a szülőiknek, s van-e igényük azoknak a vagyonához? végtére is meg kellett, hogy egyezzen egy általános epigamiai törvényben, mely kimondja, hogy minden államban kötött házasság azon szokás szerint törvényes más államban is, mely otthon dívik.

A mint az epigamiai törvény alá lett irva az európai államok meghatalmazottai által, akkor alakult meg rögtön

a Sabina második consortiuma Mazrur és társai czége alatt.

Az üzlettitok megértéséhez most még egy kis ethnographiát kell segítségül hínunk.

Van egy magyar népfaj, mely a legszélsőbb határszélt foglalja el keleten: a székely.

Kitünő sajátságokkal elhalmozott egy nép.

Magyarabb valamennyinél, mert se vérébe, se nyelvébe, se szokásaiba nem vegyült soha semmi idegen. És a mellett meg vannak benne minden nemzetnek a jó tulajdonai. Honszerető, szabadságvágyó, mint a schweiczi; — szavatartó, hidegvérű, mint az angol; — okos vállalkozó, számító, mint a zsidó; — jó katona, mint az arab; — mértékletes, józan, szorgalmas, mint a porosz; — magán segíteni tudó, idegentől irtózó, mint az olasz; — találékony, mint a yankee; — tiszta, mint a hollandi; — democrata, szabadelvű, mint a franczia; — és kitartó mint az orosz; és mindenek felett szapora, mint a zsidó és a szláv; — vallási türelem dolgában pedig előtte van minden nemzetnek a világon.

Földét a székely el nem pazarolja, kopár hegyoldalait a bánáti kanahán-iszapért be nem cseréli; — rablót, zsiványbandát a székely nép maga közt meg nem tűr soha; becsületszava erősebb, mint a pecsétes irás; — a nyegle szavára nem hallgat; — mindenét, a mire szüksége van, maga állítja elő, öltönyének (pedig szép viselete van) minden darabját otthon késziti el: idegenre nem szorul. Azzal, a mije van, maga kereskedik, messze földre elmegy becsületes nyereségért s még a királyon is tud nyerni; zsidó, görög közötte meg nem él; — minden férfi katonának volt nevelve egykor, úgy hogy a nők mívelték a földet. És minő földmívelés volt az! Akár Japánban. Háton hordták fel a trágyát a sziklatetőre s onnan szánon eresztették le a termést; minden foltja a termőföldnek egy kert! Házaik építéséhez nem kell nekik építész, pedig azok kívül csinosak, belül tiszták; az építésnél egy egész

falu népe segít az új gazdának kézi munkájával — ingyen. Bor nincs az egész székely földön; ott nem terem, pénzt pedig nem adnak érte: azért aztán korcsma nincsen, ártatlan fenyővizecskéjét minden család otthon főzi meg magának s meggybor meg mézsör a lakodalmak fényűzése. Aristocratiát ott nem ismernek, minden ember nemes ember; a suffrage universellet előbb gyakorolták a székely székek, mint Francziaország, mint Amerika, s népképviseleti alkotmányt élveztek, mikor még Európában senki sem ismerte azt, maga Magyarország sem. Vallási ügyekben pedig a székely nép a legjózanabb; minden keresztyén felekezet békés együttélését hirdetik egymás mellett álló templomaik. Az egy Istent valló unitáriusok legnagyobb tömegét ők szolgáltatják az európai statistikának; náluk huzódhatott meg a szombatosok felekezete; és az első királyok által kiirtott ősvallás, a rhabonbánok, a gyulák napimádó tisztelete is legtovább tartotta itt fenn magát; ennek az eredeti betüit ma is tartogatja még a csikszeredai templom felirata. A rovásbotokra vágott ős magyar dalok szövegét ők őrizgették legtovább. S van egy sajátságos adománya a székely népnek: a találmányok kimesterkélése. A falvakban, a magányos lakokban elő-előkerül egy-egy naturalista gépész, a ki furfangos mozdonyok kitalálásában töri fejét. Fegyvereket találnak fel, miket egyszer kell megtölteni s tízszer lőnek; kútgépeket, mikkel egy gyermek öntözhet egész kertet; kelepczéket, mikben a medve megfogja magát; arató, cséplő eszközöket, mik egy ember kezében háromnak a munkáját végezik; lakatokat, miket minden egyszerüségük mellett nem lehet a beavatatlan kéznek felnyitni; sajátságos zeneműszereket: volt egy naturalista mechanikusuk, a ki egy városnak olyan kutat készített, mely zeneműveket játszott, mikor vizet húztak belőle. A székelyben megvan az ösztön mindent magától találni fel, mint a khinaiban.

És a mellett minő családi áldás!

Akkora darab földön, a mekkorán Magyarország akármiféle népfajából nem tudna megélni több kétszázezernél, a székely fajnak félmilliónyi ivadéka él. És tisztességesen él. A székelyt nem látod, hogy koldulni jőjjön Magyarországra, székely koldust épen úgy nem látsz idegen ajtó előtt, mint zsidó koldust. A székelyt nem látod se rongyosan, se mezitláb. Pedig egyik falu kapuja a másikéhoz egy hajitásnyira van. Minden falu be van kerítve s kapun kell bemenni. S azok nem szétszórt rongyos házikókból állanak, hanem tisztán tartott fasoros utczákból, minők a németek lakhelyei. A XX-ik században már a székely nép száma a nyolczszázezer lelket meghaladta. Ha a székely faj itt volna Magyarország közepén, azóta benépesítette volna az egész országot; ha a főváros közelében volna, kezében volna az egész magyar ipar és kereskedelem.

És minő szép faj! Annyi szép szabályos, jellemzetes arczot nem látni sehol a kerekföldön, mint a székelyeknél. Minő változatosság a női szépség typusaiban! A svéd nők szőke, gazdag fürtjei, piros arcza, ideges termete, s a spanyol hölgyek fekete szemei, naparanyozta arczszine, a kaukázi gyöngéd finom körvonalak, a görög classicus arczmetszetek mind együtt találhatók e kis darab földön. És tartós szépségek. A harmincz éves nő még piruló hajadonnak látszik, s az ötven éves matrona délczeg termetére, nemes arczára csak fehér hajszálai vallanak a lefolyt időről. Egész falvak vannak, a mikben a női arczokból egy merő book of beautys-t lehetne kiállítani. S e szépségek szellemi tulajdonai is nemesek. Hűség, kitartás, engedelmesség, hallgatagság. És különös adományuk az, hogy vérük tiszta egészséges.

No már most . . . ennyi szép és jó tulajdonnal elhalmozott népfajt csak tárt karokkal szorít kebléhez a magyar nemzet? Az ám! A mióta Székelytámad, Székelybánja várait felépíttették a magyar urak a szabadságukat védelmező levert székelyekkel örök csufságul és ijesztge-

tésül, azóta a várak leromlottak ugyan, de a gúny, az idegenség csak megmaradt.

A székelynek most is az a gúnyneve, hogy «góbé».

Kivált ha valami olyan dolgot kér, amit már más minden ember megkapott; csak még ő nem. Akkor «góbé».

Vagy ha igazsága van, és azt erőteti: akkor «góbé».

Vagy ha épen olyan okos dolgot ejt ki, a mire más nem jött rá, akkor épen: «góbé».

A székely faj azonban csak szaporodik országos gondoskodás nélkül is, annyira szaporodik, hogy már a sokfelé szétosztott ősi telken a szaporulat nem élhet meg: évenkint két-háromezer munkabiró férfi kénytelen a székekből kivándorolni. Szorgalmas, dolgos nép, másutt jobban megél. A bátya otthon marad a megtartott ősi telken.

De nem vándorolnak nyugot felé, hol még Magyarország van; — mennek keletre, ki a hajdani «Etelközbe» az oláhok közé, ott szóródnak szét, letelepülnek, szaporítják a «csángó» falvakat, Bukureszt, Jassy iparos osztályát s Magyarországra nem kivánkoznak.

Hát aztán mikor két háromezer ifju legény tovamegy, a szegény lányok mit csináljanak?

Utánuk vándorolnak. Két-három ezer ifju székely hajadon, a virága, a gyöngye a magyar népnek, átmegy a Kárpátokon, el Oláhországba és ki tudja még hová? Azok soha sem kerülnek vissza.

Néha-néha egy-egy külföldre vetődött magyar iparos ugyan fellármázza a hirlapokat, rémtörténeteket közölve a szép székely hajadanok sorsáról, kik a határon túl lelketlen lélekkalmárok kezébe jutva, Sztambulig, Alexandriáig, sőt Calcuttáig a rabszolgakereskedés legkeresettebb czikkét képezik; sorsuk végre nyomor és szégyen. A hirlapokat egy nap olvassák, más nap elfelejtik. Néha aztán egy-egy székely képviselő is nekidurálja magát, meginterpellál e veszedelmes szégyenletes ügy miatt egy minisztert. A miniszter azt feleli neki rá, hogy «góbé».

Azt mindenki elismeri, hogy szégyen, gyalázat, sőt ezer kár, hogy ez így történik; de hát ki segíthet rajta?

— — No hát ezen a bajon jött segíteni a Sabina új consortiuma, «Mazrur és társai». S megmutatta, hogy a szégyenből és kárból lehet dicsőséget és hasznot csinálni szép sikerrel.

A Sabina számos ügynökségeket állított fel a székely földön, melyek ragyogó programmokat terjesztének szét a nép között, megmagyarázva a társulat jó szándékát. Férjhez menni való lányok érdemes házastársakat nyernek a Sabina útján. Szülők és rokonok a Sabinába beiratott menyasszonyokért előre megkapják a kikötött móringot, mely száz tallér és száz arany között váltakozik, s azt a leendő vőlegény téríti meg nyereséggel a társulatnak.

S a terv kitünően sikerült.

A kényszerüség megvolt. Ezernyi hajadonnak mennie kellett évenkint a hazájából, hol fölösleges teher volt csak. A rokonok kapzsisága fel volt élesztve. Annyi ezüst- és aranypénz irtóztató csáberő egy olyan szegény vidéken. Aztán volt gondoskodva derék néplapokról (ingyen küldés mellett), melyek százával közlék a hálálkodó leveleket, miket a Sabina által nagy szerencsével férjhez adott hajadonok küldöttek a társulat igazgatójához, — Oroszország minden részeiből.

A Sabina az ezernyi meg ezernyi szép székely lányokat kiházasítá mind — Oroszországba; a Nihil országába — római házasság szerint.

És fizetett a részvényeseinek száz perczent osztalékot.

«— De hisz ez a legborzasztóbb emberkereskedés! Hisz ez valóságos rabszolgavásár!» kiáltának föl hirlapok és képviselői körök ez üzlet fölött.

«Az biz igaz, de hát mit lehet ellene tenni? felelék a kormányférfiak. Az epigamiai törvény megvan; kiki úgy nősülhet, férjesülhet, külföldre, a hogy ott szokás. A ki önkényt megy, vissza nem tartható. A társulat nem hágta át statumait, ellene föllépni semmi ürügy.»

Egyszer aztán megsokalta a szégyenpirulást — a király. Felhivatta minisztereit és kijelenté előttük a szándékát, hogy ő királyi hatalomszóval szándékozik betiltani Mazrur és társai emberkereskedését.

Ekkor aztán megmondták ő felségének a miniszterek, hogy kik azok a Mazrur «társai».

A szomszéd respublika elnöknője, Alexandra asszony és annak államcancellárja: Kuraszin úr. Ez a két hatalmas társ az, aki ez üzletet nálunk etablirozta: «car tel est son plaisir!»

Ezeket pedig jó lesz nem sérteni meg — a székely fölösleges leányok szép szemeiért; a kiket ha el nem visznek Oroszországba, majd elvisznek Törökországba, Perzsiába, Egyptomba.

S a dolog hagyatott úgy, a hogy volt.

— — Ezért égett úgy a király arcza oly hadüzenő tűzzel, mikor a közkatona azt mondá neki, hogy menyasszonyát a kapzsi rosszszivű rokonok a Sabinába iratták.

A királynak eszébe jutott, hogy ő neki «Szasza asszony» és cancellárja haragjától rettegnie kell! A királynak!

A Sabina ügyesen tudta vinni a dolgot. Palotája volt az első sugárúton, saját szinháza, melyben védenczei játszottak, énekeltek és egy egész páholysort elfoglaltak. Fénynyel takarta be azt, a mit más bolond ember sötétséggel szokott. Bálokat adott s azokba csak a legelőkelőbb körök választottainak volt bejárása. A társalgásban a legszigorubb illem szabályai tartattak meg. S nem hallatszott rá példa, hogy a Sabina védenczei közül valakit elcsábitottak volna, olyan felügyelet volt rájuk. A legnevezetesebb tudósok voltak a Sabinához szerződtetve æsthetica, mythologia, philologia előadására; s ezzel meg volt nyerve a kritika jóakarata. Az előkelőbb művészek jártak be mimikai, deklamatoriai, choreographiai ismereteket meghonosítani, s ezzel tűzkármentesítve volt a Sabina a művészeti pletykák ellen. Hirdetményeit minden nevezetes lapnál a szerkesztőségi «penny a liner» rovatban kö-

zölte, s ezzel meg volt nyerve a nyilvánosság közegeinek elismerése. Minden jótékony intézetnek nevezetes összegeket juttatott nyereményeiből, s jótékony műkedvelői előadásokhoz kikölcsönzé művészi képzettségű növendékeit, s ezzel meg lett hódítva a hölgy-klubok barátsága. Egyszer a miniszterium, hogy kötelességének eleget tegyen, kiküldé a Sabina körülményeinek megvizsgálására egyik államtitkárját. Az államtitkár mindent a legnagyobb rendben talált, s másnap vett egy házat százötvenezer forintért.

De hát ki is jött volna a Sabina ellen vádaskodni? Azok a szegény székely atyafiak, a kik felvették a móringot a beiratott leányért, s attól rendesen kaptak a férjhezmenetel, illetőleg elutazás napján egy kalligraphiált levelet, mely ragyogott a boldogságtól. Oroszországból aztán nem kapott többé senki levelet, mert a postaközlekedés a határon évek óta el van zárva. S ha még is, száz közül egy esetben, megtörtént az, hogy egy-egy háborgó fiu, kinek a kedvesét kapzsi rokonok, akarata ellen a Sabina szövetségébe igtatták, nem restelte a hosszú útat Ázsia széléről a fővárosig s itt perlekedni kezdett, annak az elfogadásáról is volt gondoskodva.

Először is a szeretett leánynak a fejét már akkorra, mire ő utána szaladt, úgy telebeszélték a jövendő boldog élet arany álmaival, hogy az kedvesének maga felelte azt, hogy nem megy vissza, itt akar maradni; azután volt pénz elég a lármázó fél elhallgattatására. Azután rendőrség, biróság, mind a Sabina zsebében volt. Azután a magas miniszterium tudta jól, hogy kik azok a Mazrur társai, s bölcsen ovakodott egy özvegyen maradt góbé lármájára felforditani a borotvaélen egyensulyozott európai békét.

Mazrur minden oldalról el volt látva védelmi előkészületekkel, s minthogy az is megeshetett, hogy néha napján egy-egy székely ficzkó a tacticának azon nemét találja alkalmazni a Sabina igazgatósága ellen, a mit műkifeje-

zéssel «brusquirozásnak» neveznek, magyarul pedig értik alatta: valakinek a képére mászni; annálfogva igen jó rendszabály volt a Sabina igazgatójául egy olyan derék férfiut választani, minő Mazrur, a ki valóságos Sámsonalak, természettől göndör vörösbarna hajzattal, a képe telenőve szőrrel, hogy csak orra, szeme, szája látszik ki a szőrálczából; vastag nyaka, széles vállai, fakemény karjai előre elriasztólag hatnak minden halandóra, s ha megszólal, mély dörgő hangjával lehangolja a legvitézebb legény bátorságát is. És a mellett elegans alak, uri magatartás, elbizott, hetyke modor, mely annyira hat az egyszerű emberekre. Az érkezőt mindjárt szivélyes kézszorítással fogadja, a mikor aztán ujjainak ropogásáról kóstolóba elképzelheti, hogy mi vár rá, ha itten valami tettlegességgel akar magának elégtételt szerezni.

Ezt az urat sietett felkeresni Dávid.

Mazrur csak délelőtt 11 és 12 óra közt fogad hivatalosan.

Irodája beillenék egy herczegnő boudoirjának. Selyem, díszbutor, hímzet, csecsebecse, szobrok, képek, parfumeillat. Irodájában is csak nők dolgoznak, — azok nem szépek. Mazrur emberbaráti terve a nők munkakörét szélesbíteni. Férfi-hivatalnoknak a Sabinában megfogható okoknál fogva nincsen helye. A két kapuson és a kocsisokon kívül más férfi nem lakik a palotában.

Mikor Mazrur irodája megnyilik az elfogadások számára, két nőnemű hivatalnok van jelen rajta kívül a szobában. Az egyik egy asztálnál ül nagy, aranymetszetű maroquinba kötött könyvek halmaza mögött, a másik a mellékterem ajtaja előtt áll.

Egy harmadik — vén asszony — az érkezőket jelenti be.

«Tatrangi Dávid!»

Mazrur műbecslő gúnymosolylyal tekint végig a belépőn. Közkatona öltöny. Subordinált állapot. (Száz esztendős sürgetésre csakugyan elhagyta a közkatona az oldalfegyvert szolgálaton kívül: de a helyett, hogy meg

legyen mégis különböztetve a polgárnéptől, kapott a derekára egy cartouch övet, a válláról kötélláncra verve lóg alá a távcső, a mire most már minden katonának szüksége van; elől az öltöny mellzsebét duzzasztja egy térkép, meg egy számtábla; s a csizmaszára mellé van dugva egy czirkalom meg egy vonalzó, mely egyuttal hüvelykmérő is, s a csizmájának az orra végződik egy vaskampón. A jövő század katonája hatezer lépésnyiről tartozik meglátni az ellenséget, kiszámítani a «distance»-ot s az annak megfelelő «elevatiót» a «vizir»-rel, mértani és számtani pontossággal; a katona nemcsak mérnök, de yongleur is, a lánczkötelét ha kibontja, azon a csizmaorr kampóival felmászni hivatalos feladata.

Mazrur megnézte az alakot, az arczából kinézte, hogy miért jött? s aztán azt kérdezé tőle, hogy mi tetszik?

Dávid igen nyugodtan felelt:

— Egy leányt akarok elvinni a Sabinából, ki ide beleegyezésem ellen iratott be rokonai által. Neve Szentivánfai Rozáli.

— S van önnek joga ily beleegyezést adni, vagy megtagadni? — kérdezé Mazrur, háttal fordulva az ifju felé, mintha asztalán keresgélne valamit.

— Van. Jegyese vagyok.

— Meglehet. Hanem a jegyesség fentartása szabad akarattól függ. Ha «ő nagysága» nem akarja tovább fentartani e kötelezettséget, megszünik az. Ha pedig akarja, akkor nagyon egyszerű az eljárás. A Sabina kiházasító egylet. Annak mindegy, akárki a vőlegény? Ha ön veszi el a választott hölgyet: ön téríti meg a tariffa szerinti költségeket s nekünk semmi kifogásunk ellene. Madame! keresse ön fel az izabella-szín főkönyvből Szentivánfai Rozáli úrhölgy nevét.

A könyvek közt ülő némber válaszolt.

«Pavillon IV. első emelet, első folyosó, első osztály, madame Diamare decuriája.»

— Ah! katona barátom. Önnek előkelő izlése lehet.

Abban a decuriában csak a remekek remekei laknak. Az a paradicsom maga! ön egy «périt»-t akar elrabolni; ön a «Szulamith» után vágyódik?

Dávid arcza haragtól pirult e czímeknél. Hiszen nem rosszak azok. «Péri» csak egy kelet-mythoszi tündér, «Szulamith» pedig az «énekek énekének» eszményalakja: de ő nem akarta, hogy kedvesének mások adjanak nevet.

— Madame! szólt Mazrur a másik nőnek, ki az ajtóban állt; menjen ön át a czimzett úrhölgyhöz és kérje fel az igazgatóság nevében, hogy kegyeskedjék irodánkat látogatásával megtisztelni. Üljön le ön addig, katona barátom. Nem akar? No hát maradjon állva.

Maga a director úr, mintha látogatóját semmibe se venné, leveté magát a selyem ottománra, s elkezdett egy képes lapot levelezni.

Nem sokára visszajött a kiküldött nő Rozálival.

Rozáli magas, karcsu, tizenhat éves gyermek volt. Csak gyermek még, a kinek fogalma sincs arról, hogy mit álmodnak — a nők? Minden vonásán, minden mozdulatán meglátszott az, hogy még gyermek. A futó öröm, azután a bámulat, mikor Dávidot meglátta, a félénk megrezzenés s mély elpirulás. Elbotlott ruhája szegélyében, mikor lépett.

Tökéletes szépség volt: telt szabályos arcz, olyan fehér és piros arczszínnel, a minőt ha olajfestményen látnánk, azt mondanók: a festő tulzott. Nyilt őszinte nagy kék szemei voltak, és szőke dúsgazdag haja, mely az akkori divat szerint köröskörül igen sok apró varkocskába volt fonva, s a sok hajfonadék két csomóba fogva, elefántcsont fésüvel a fej hátuljára tűzve. Öltözete halavány rózsaszín tibeti shawlszövet volt, három övvel átszorítva a testén. Az egyik öv, a római «sectus» mintájára, a kebel alatt volt átkötve; a másik a hajdani cingulum, a karcsu derekat szorítá; a harmadik, az ó-német «Gürtel» a csipőkrül kanyarodott alá. E divatnál gondoskodva volt arról

hogy a női termetnek minden szépsége plastice ki legyen emelve.

Mikor Rozáli belépett, ő is tett egy lépést Dávid fele, Dávid is ő feléje: hanem Mazrur hirtelen közéjük állt.

— Bocsánat! Itt most csak én beszélek. On uram ne fáraszsza magát kérdésekkel; mert ez az én dolgom. Hallgassa végig. Foglaljon helyet ott ama karszékban, princesse Rozáli.

(A Sabina hölgyei között rangfokozatok dívnak. Van princessé, marquise, comtesse, baronesse és «déesse», a legalsó válfaj az «istennő».)

— Tehát, princesse Rozáli, mondja ön, használt-e valaki erőszakot, midőn önt idehozta? Feleljen szabadon, nyiltan. Mondja francziául, majd én megmondom ennek az urnak magyarul.

A leány pedig sehogy sem felelt, se francziául, se magyarul.

— Majd én felelek helyette, szólt Dávid. Én már letudom fordítani a hallgatását beszédre. — Tehát nem kényszeríté senki; jókedvvel jött ide; azt mondták neki, hogy növeldébe hozzák.

Mazrur meg volt elégedve a per procura válaszszal s ismét csak Rozálihoz intézé szavait.

— No, és meg volt ön csalva? Nem kapott-e ön kitünő nevelést? Nem tanították önt a legkitünőbb tanárok és tanárnők európai nyelvekre, tánczra, zenére, festészetre, költészetre, chemiára, természettanra, vallásra, irodalomtörténetre? hogyan?

Rosali erre sem felelt semmit, hallgatását ismét Dávid tolmácsolá.

— Igenis mindezekre taníták; és még patronozásra, potichomaniára, panharmoniconra, centora, a pons asininára, a baldower nyelvre, a ferondismusra, a gerobioticára, a philtrára, a theatinnők és a kainiták hitágazataira, a paternianok vallására, a spiritismusra és katoptromantiára s más ilyen hasznos tudományokra.

Mazrur a csizmája orrsarkantyujától a sisaktaréjáig bámulta végig a közkatonát. Hát ez hogy tudhatja mindezeket? hogy a Sabina tanfolyamát ilyen tantárgyak képezik, a miknek a nevét sem ismeri minden ember. A «patronozás» olyan neme a festészetnek, a hol a kivágott képmintát egy kefeecsettel dörzsölik be az alatta levő lapra; három óra alatt mindenki megtanulhatja; a potichomania művészete sima üvegből japán vázákat alakit: szinte üres, szellemtelen időtöltés; a panharmonicon magától zenélő zongora, a mit három leczke után mindenki kezelhet; a cento az a hiábavaló neme a költészetnek, miszerint egy híres iró verseinek több sorából valaki egy új verset állít össze; a pons asinina egy segédkönyv, melylyel mindenki megcsalhatja magát, ezért (bocsánat a szónak) «Szamárhid» a neve; a baldower nyelv a társadalmon kívül álló férfiak és nők egymás közt használt jargonja; a ferondismus és gerobiotica orvosi fogalmak, mik az emberi fiatal test villanyoságának gyógyhatásából vannak elvonva; a philtra hevítő szerek vegytana; a theatinnők hitágazata a nők féktelen szabadságát választá alapul; a kainita katechismus azt tanítja, hogy mindazt kell tenni, a mi a jónak ellenkezője; a paternianok alapelve szerint az ember csak fejtől csipőig az Isten teremtménye; a spiritizmus pedig érzékbódító s agyzavaró jövendőmondások tudománya, exaltált médiumok, tükörből jósló ébrenálmodók bolonditására.

Ilyenek képezték a Sabina nevelési rendszerét.

Mazrur jónak látta ennél a tárgynál nem tartózkodni tovább. Ez a közkatona jobban van értesülve mint kellene.

— Hát aztán, princesse Rozáli, nem volt-e ön magas jövendőjéhez illő módon ellátva? Nem volt-e önnek minden ruhája selyemből? Minden! Nem részesült-e minden tiszteletben az «apátnő» részéről? Nem volt-e szobája tele minden évszakban külföldi virágokkal, hol a nectrandák, a malgipiák, syphoniék, opuntiák . . .

— S a többi, s a többi, szól közbe Dávid, «egész éven át terjeszték édes illataikat?» Igen is úgy volt.

Mazrur ránézett féloldalt, mintha mondaná: még sem hallgatsz?

Aztán folytatta a kérdezést:

— Chere princesse Rozáli, nem volt-e önnek mulatságairól is gondoskodva? Nem volt-e saját páholyában, saját szinházunkban minden este jelen? . . .

Rozáli természetesen folyvást nem felelt. Mikor egy asszonyféle megköti magát, hogy ne szóljon, akkor azután egy szobor nem némább.

Hiszen ott volt Dávid, hogy helyette beszéljen.

— Mindenesetre; és ott a «Perogralló», a «Jak Puddig», a «Makka», a «Scaramuzzia», a «Staberle», meg a «Grazioso», vagy a «Cassandrino» klassikus elmésségein lelkét nemesíté, sőt a «Rák ouverture»-ön még művészi izlést is szerzett.

Mazrurt ez egy kicsit kihozta sodrából.

A többi bohózati aljas alakok felemlítéseért nem haragudott; ámbár meg nem fogható, hogy lehet azokat így sorra elszámlálni egy közkatonának, holott az ő szinházában csak gentlemannek és portepéenek van bejárása? hanem az utolsót nem hagyta magán száradni.

— Kérem: a rák-ouverturet nem én hoztam divatba. Azt a Varietéesben adták. Valami bomlott művésznek az az eszméje támadt, hogy ő a leghiresebb nyitányokat hátulról kezdve játsza el, megfordítva. De az nem az én szinházamban történt.

— Jól van. Menjünk odább.

— Tehát még egy kérdést, chére princesse Rozáli. Látta-e ön azon vőlegénynek arczképét, ki önt a Sabinától megkérte? Szép, deli férfias alaknak találta-e? megmondatott-e önnek, hogy ön annak törvényes úrnőjévé fog lenni, nyáron tóparti villában, télen márvány palotában fog lakni, écuriet, kopófalkát fog tartani, bálokat, estélyeket fog adni, azokban a legfényesebb társaságokat

elfogadni, s mikor a városon kikocsikázik, minden őrhelyen «fegyverbe» fog kiáltatni az őrség közeledtére? — Megmondatott-e ez önnek? És már most nézze ön, princesse Rozáli, itt van egy hórihorgas legény — Csikből — (úgy-e Csikből való?) van neki egy mondurja mungóbul; (mungó biz ez, ha nem kirsey) van egy pár bakancsa, egy kötél a vállán, húsz krajczár napipénz a zsebében; ez az úr azt állítja, hogy ön neki eljegyzett menyasszonya s elsőbbségi jognál fogva önt magának visszaköveteli. Akar-e ön ezzel az úrral innen elmenni?

Ha Rozáli egy perczig hallgatott volna, csak egy kis perczig e kérdés után, akkor majd rögtön Mazruron lett volna a sor, hogy hallgatását lefordítsa Dávid számára érthető beszédre. De nem hallgatott ám a leány, hanem előlépett a helyéről és háromszor felelt e kérdésre: «akarok, igen akarok, akarok!»

Oh! hogy kigyulladt az arcza egyszerre. Dávid szemei úgy ragyogtak utána.

Mazrur közéjük állt szétterjesztett karokkal.

— Csak lassan, ifju szép lelkek. Ez nem végződik olyan hamar. Az expropriatiónak vannak terhelő körülményei. Legelső a törvényes formalítások betöltése. A kérő úrnak előbb ki kell tölteni egy szerződésmintát, melyben kötelezi magát a Sabinától átvett hölgynek feleségül vevésére; mert nem szoktuk ám e nélkül adni a védenczeinket; hisz akkor embervásárral vádolhatnának bennünket s azt a Sabina nem teszi. Nos uram, tehát van-e önnek elhatározása egy ilyen szerződést aláírni? Figyelmeztetem rá, hogy a Sabina törvényesen helybenhagyott statutumai előjogánál fogva egy ilyen szerződés aláírása után az illető hölgy rögtön jogaiba lép és az aláiró nevét viseli.

Rendesen három ember közül kettő, ki hasonló ügyben járt itt, az ilyen felszólításra meg szokott fordulni a sarkán és odább állt. Hanem Dávid az a harmadik volt, a ki helytt maradt.

— Kérem azt az iratot, mondá s a kezébe adott mintát gondolkozás nélkül aláírta.

Rozáli keblére tette két kezét s hálatelten emelé szemeit Dávidra.

— No ez hamar megvolt; szólt Mazrur átnyújtva a kötvényt a titkárnőnek kitöltés véget. Most következik a kérdés financziális oldala. Ön, ifju vitéz, ki oly sok mindent tud, bizonyosan tudni fogja azt, hogy a Sabinának ez ügyre vonatkozólag költségei is voltak.

— Azokat fizetem.

— Szép. Tehát számoljunk: legelőször is princesse Rozáli . . .

— Kérem, most már ne nevezze őt princessenek; most már nőm, én pedig közkatona vagyok, tehát «madame Tatrangi».

— Csak lassan még. «Paria rident», azt mondja a római. (A pénz nevet). Ezen még nem estünk át.

Mazrur egy cidaris mamillaris tüskét vett kezébe, az a legfinomabb s legdrágább fehér irószer, s azzal egy palatáblán elkezdett számítani.

«Száz arany a törvényes gyámnak átadott móring. Alterum tantum a Sabina provisiója, azután az eddig tett költségek, nevelés, drága öltönyök.»

Az eredeti száz arany, melyet a Sabina a szegény székely atyafinak lefizetett, pár hónap alatt felnőtt kétszáz, három, négy, ötszáz aranyra; mikor az ötödiken túl járt, még gondolkozott Mazrur, hogy nem felejtett-e ki valamit? mi jöhetne még?

Dávid aztán nem akart várakozni; türelmetlen volt; odalépett az asztalához:

— Ne gondolkozzék sokat: legyen kerek szám: hatszáz arany! Itt van! ez épen annyi.

S azzal letette Mazrur asztalára a pénzt az elefántcsont hüvelyben.

Rozáli örömtül repesve csapdosott a tenyerébe.

Most azután Mazrur igazán dühbe jött.

O el volt határozva, hogy ezt a lányt semmi áron sem engedi oda. Voltak vele nagyralátó czéljai. Egész mesés terve volt hozzá kötve. Kész volt a végső eszközhöz is nyulni. Hisz kitől félhet? Biró, hatóság ő ellene szigort soha sem használ. Még a kormány sem meri bántani, az legjobban tudja, minő hatalom áll a háta mögött. Testi ereje pedig egy bölényé. Azt teheti a mit akar. Dobott ő már ki innen hetvenkedő legényt eleget.

Mikor azt látta, hogy az ifju a pénzt is le tudja tenni gavalléros bőkezűséggel, akkor egyszerre felvette a tuniszi ábrázatját s egy kalózvezér durva dölyfével mondá Dávidnak:

— A harmadik föltétel pedig az, ha el akarja ön vinni a Sabinából a szép Szulamithot, ha ki tudja ön őt venni a kezemből.

Azzal hirtelen megfogta izmos kezével Rozáli kézcsuklóját s úgy megszorítá, hogy a leány sziszegve hajolt oda a szorító ökölhöz.

Mazrur pedig nevetett; olyan két nagy fehér fogsor villogott elő szőrös ábrázatjából, mint egy gorillának.

Dávid elsápadt e nem várt durvaságra.

Mazrur fehér mellényt viselt, széles fehér nyakravalóval; egészen elegáns úr volt. Dávid egy perczig e fehér nyakravalóra nézett, a másik perczben már az a fehér nyakravaló a markában volt. Székelyfogásnak nevezik azt: alulról alákapni a nyakravalónak, s aztán egyet csavarintani rajta. Csalhatatlan az, ha sikerül, s nincs az az óriás, a ki kiállja.

Mazrur arcza egyszerre elkékült, a nyelve kidülledt a szájából, a szemei kimeredtek, a két karja tehetetlenül hanyatlott alá; mit használt herculesi ereje, ha elhagyta lopatni a lélekzetét? százlóerejű gőzgéppé lett fütetlen kazánnal.

Akkor aztán még egyet csavart a nyakravalóján a székely s aztán egyet rántott rajta: olyan volt az, mint mikor a jaguár a bölényt levágja. A nagy, herculesi test vé-

gig zuhant a padlón, s Dávid, hogy még a «pede proprio»-ját is hátrahagyja, egyet rugott rajta: a talpa sáros volt; annak a nyoma a legszabályosabb autotyponképen maradt ott a fehér mellényen.

A nő titkár ijedtében elájult, az ajtónálló nő nevető görcsöket kapott; Dávid hirtelen megragadá Rozáli kezét s mielőtt valaki föltartóztathatta volna, lesietett vele a lépcsőkön, bérkocsiba ültette s elhajtatott vele.

Dávid el nem eresztė addig Rozáli kezét a kezéből, mig a bérkocsi meg nem állt a «Vezérhalmon». Odáig volt fogadva. Ott a kápolna előtt leszálltak mind a ketten, s akkor azt kérdezé Rozálitól Dávid:

— Akarsz-e oda jönni, a hová év vezetlek?

— Mindenüvé! felelt a leány.

Egy park volt előttük, mely a hajdani «hét ház» helyén alakíttatott; azt egész terjedelmében magas vasrács fogta körül. A park bejáratát egy egyptomi mintázatú kapuzat képezte s ennek a kapuzatnak a legfelső párkányába egy sárga zászló volt tűzve.

Azt már mindenki tudja, hogy mit jelent a sárga zászló? Ennek a vasrácsnak az oldalán két ölnyire be van gyepesedve az út, a járókelők a tulsó oldalra mennek át, mikor a sárga zászlót meglátják.

Dávid odavezeté a kapuzathoz mennyasszonyát. A vasrácson keresztül egy jól ápolt kertbe lehetett látni; a hibikbokrok épen teljes virágzásban voltak s az ezüsthársak jázminillata messze elárasztá a levegőt gyógyerejű édességgel.

A kapuzat belső részében, a kapurostélyon belül volt az őr lakása, oda egy csengetyű szolgált kivülről.

Mielőtt e csengetyűzsinórt meghúzta volna, így szólt Dávid Rozálihoz:

— E helyen fogsz maradni, míg érted nem jövök, vagy halálhiremet nem hallod.

— Vagy te az enyimet! sohajta fel Rozáli. Talán sejtette, hogy mit jelent a sárga zászló?

Dávid kebléhez szorítá a gyermek fejét s megcsókolá tiszta homlokát.

Azután meghúzta a csengetyűt.

Egy izmos, csontos termetű nő lépett ki a kapus páholyból.

— Ki az? kérdezé.

«Parabolana!» felelé Dávid.

A kapusnő gyanusan nézett végig Rozáli rózsaszín kashmir öltözetén; a la Faustina hajfonadékain, s aztán mogorva arczczal felnyitá a kapurostélyt; Rozálit bebocsátá, Dávid kivül maradt.

Azután egy előszólított kis leánygyermek elvezette Rozálit a park tévutain.

Rozáli még egyszer visszafordult, mielőtt egy csoport életfa eltakarná őt örök zöldjével — örök időkre s Dávidnak még egy bucsúcsókot inte kezével.

Dávid aztán, mikor nem láthatá többé a leányt, eltakarta arczát a két kezével és sírt.

Ez a park és annak kastélya a parabolánnők menhelye. Innen nem veheti vissza többé a Sabina Rozálit.

Először azért nem, mert az egész egylet az orosz czári herczegnő Hermione védelme alatt áll s még más valakinek a védelme alatt is: a közvéleményé alatt.

Másodszor pedig azért nem, mert a Sabina igazgatósága nem adhat intézetében helyet egy leánynak, a ki egy napot töltött a parabolánnők palotájában, mely palotának minden szobája tömve van a rettenetes «Pellagra» betegeivel, azon iszonyatos pellagráéval, mely a mult századok minden pestiseinél vészesebb, ragályosabb, kínzóbb, undorítóbb, s mely dögvészt gyógyszer nem gyógyít, csupán szeretetteljes ápolás, s az ápoló maga saját életét teszi föl e rettenetes játékban, maguk az orvosok irtóznak egy pellagra beteget meglátogatni. Erre az ápolásra vállalkoztak azon időben önfeláldozásra elszánt nők és hajadonok. Ezeknek lett főnöknőjük Hermione; ezeknek adta át palotáját; ezek közé hozta el Dávid Rozálit.

Ezt hirdeti az a sárga zászló ott a kapun.

Hanem mikor azt a sárga zászlót meglebbenté a szellő Dávid feje fölött, mikor feltekintett az égre s meglátott egy pacsirtát emelkedni a lég magasába, ah! akkor ő is kezdé érezni, hogy mi az a vágy az emberben, hogy «bár csak repülni tudnék!» És mit tesz megőrülni attól a kíntól, hogy miért nem tud az ember repülni?

A «Vezérhalom»-ról igen szép kilátás nyilik a Lipótmezőre; ott van egy nagy sokemeletű épület, az országos tébolyda. Abban van Dávid atyja orvosi ápolás alatt.

Dávid rászánta magát, hogy elmenjen az atyjához a tébolydába.

AZ ASTRAPÉ.

A Vezérhalomról az egykor «Kutvölgynek» nevezett hegyvágányon át ez idő szerint légnyomatú vasút visz a városmajorig. Ugyanazon vonalon jő fel a hegyvidéket vízzel bőven ellátó vezető cső is.* Dávid ezt a prózai közlekedési eszközt választá a hegyről lejutásra, a regényesebb gyalogút helyett a Zugligeten keresztül: sietett.

Mikor a hegyi vonattal leérkezett a városmajori pályafőhöz, őt és a vele együtt utazókat a minden pályafőnél szokásos kiáltás fogadá.

«Astrapé, 3 órai!»

Ezt a kiáltást a vasuti kapus nőcselédje hallatja s ugyanakkor a kezében egy oktáv nagyságú papirlapot tart lebegtetve, a mihez hasonló van még egy csomó a hóna alatt.

Ez az Astrapé aztán egy hirlap.

Négyszer jelen meg napjában. Benne van minden ne-

* E regény megirásakor sem a vasút, sem a vízvezeték még nem létezett. J. M.

vezetes eseménye a bel és külföldnek, a legujabb táviratok és a fővárosi sensatios hirek, a gyülések nevezetesebb beszédei és mindez — egy nyolczadrét lapon.

Az Astrapé gyorsirászati jegyekkel irott lap; annálfogva mindaz, a mi a lepedő-lapokon egy egész regál-ivet foglal el, az Astrapéban egy kis lapocskán elfér. És a mellett kiállítása is az emberileg elérhető legnagyobb gyorsasággal megy végbe. Az Astrapénak nem kell se betüszedő, se nyomdász. Papirographiai úton van kiállítva. A hogy a a szerkesztő teleírja a papirlapot (melynek elkészítéséről már a mult században elmélkedett Sennefelder), ugyanarról a lapról egy, az iróasztalához srófolt villanygép kétszáz lenyomatot négy percz alatt elkészít; a szerkesztőnek csak az egyik lábával kell olyanforma gyakorlatot tenni, mintha varrógépet vagy kerekes guzsalyt hajtana, a mi által a tiszta papiros a villanygép pálczái közé, arról a gép által mozgatott s matriczul szolgáló beírt lapra s onnan a kosárba leugrik. Az alatt írhatja a szerkesztő a következő lapot. Egyik munka nem akadályozza őt a másikban; a kezével ir, a lábával nyomtat. Ilyenformán nem kell neki se szedő, se nyomdász, se munkatárs; csak kihordó. A kihordók egyúttal a helyihirek behordói is; «penny a liner», ők bediktálják, mi hir a városban? a szerkesztő odairja, a lábával hajtja a papirtoló gépet, a villanygép nyomtat s öt percz mulva a kihordó a fris ujdonságot már nyomtatva árulja az utczán, a kávéházakban, az indóházakban: egy fillérért!

Egy egész lap egy fillér?

Átkozott concurrentia. Ezt egy lap sem csinálhatja utána. Akárhogy siessenek, valamennyit megelőzi azzal az idővel, a mibe a többi lap betüszedése, formába rakása, kiigazítása kerül, s egy fillérnél kisebb pénz már nincs Európában. Előre látható, hogy az Astrapé időjártával az összes óvilági journalistikát meg fogja ölni.

Ezért a neve «Astrapé» (görögül villám), mely gyors és öl.

Még ugyan védi ellene a typograhiált hirlapokat az a körülmény, hogy nem tud minden ember gyorsirászatot olvasni; azonban évről-évre szaporodik azoknak a száma, a kik azt elsajátították. Már minden gymnasiumban tanítják; a felső tanodákban első tantárgy ez, a mi megkivántatik. Papok, népszónokok, képviselők el sem lehetnek nála nélkül. A kereskedők sürgős levelezéseiket csak gyorsirászati jegyekkel folytatják. A hivatalos lapban minden törvényes idézés, árverés, csőd stb. cincographiált gyorsirászati jegyekkel van nyomtatva, tehát az ügyvédeknek is kell hozzá érteni. A magyar klassikusok gyorsirászati kiadványokban jelentek meg; Vörösmarty összes munkái három, Arany János összes művei két egész íven. Egy Horatius Flaccus egy ív. Egy egész költemény tizenkét szarkaláb meg egy pont. A katonák is taníttatnak a gyorsirászatra.

Eképen ellenállhatatlanul terjed a stenographiát ismerő közönség s vele együtt az Astrapé hatása. Aztán egy fillér az ára. Nem is kapni már semmit a világon egy fillérért, csak nyomtatott papirost; megadja érte a fillért az is, a ki nem tud gyorsirászatot olvasni; a szomszédja bizonyosan tud; az megmagyarázza neki a vett lapból, hogy hány új kormány alakult a legutóbbi hat óra alatt, hány új ipar-vállalat támadt s hány bukott meg. Hat óra nagy idő a millennium vége felé.

Dávid már hazulról jött a gyorsirászat ismerètével, a katonaságnál szintén tanították: az igen szükséges a gyors rapportoknál; ő is kiadott hát egy fillért a három órakor megjelent Astrapeért, s aztán mindjárt a lap homlokán vastagabb jegyekkel írva, olvasá a legujabb sensatiós hirt.

«Hallatlan merénylet a főváros közepén fényes nappal!!!»

«A Sabina világhirű intézete ma egy borzasztó eseménynek volt szinhelye. Egy közkatona, a XII. voltigeur-ezredből 11 és fél órakor megrohanta az intézet irodáját,

s a társulat köztiszteletben álló igazgatóját, nagyméltóságú Mazrur urat torkon ragadva, földhöz sújtá, s akkor a Sabina egyik legszebb hölgyét ölébe kapva azt erőszakosan magával elragadta. A vakmerő katona neve, mint már tudva van, Tatrangi Dávid. Erélyes rendőrségünk már nyomában van a szökevénynek. A földre vert igazgatót csak nagynehezen lehetett életre visszahozni. Reméljük, hogy a katonai hatóság e gyilkos merénylettel összekötött nőrablási esetnél a katonai törvények teljes szigorát fogja alkalmazni a dühöngő közkatona ellen. Valóban siralmas állapot, hogy azon osztály, melynek föladata volna családi tüzhelyünket megvédelmezni, ily vakmerő módon zavarja meg a közbiztonságot. Ügyelni fogunk rá, hogy a katonai hatóság ily nyilvános botrány szokás szerinti elsimítását meg ne kisérthesse. Holnap ez ügy miatt, mint halljuk, interpellatió fog intéztetni a hadügyminiszterhez. Mint hallik, az üldözött katona nemzetiségre nézve székely, vallására nézve szombatos.»

Mikor Dávid ezt a hirt elolvasta az Astrapéból, akkor megváltoztatta azt a szándékát, hogy a Lipótmezőre menjen az atyjához. Most már fel kell mennie a várba, hol ezredkaszárnyája van, s jelenteni magát, hogy ne keressék: ime itt van.

Úgy meg volt vetve az ágya mind a katonaság, mind a polgári közvélemény előtt, hogy menekülésre még csak nem is gondolhatott.

HJA, «PARASZT», AZ MEGINT MÁS!

A várba felsiettében már szemközt találta Dávid az őrjáratot, mely felkeresésére volt kiküldve. A négy fegyveres legény szótlanúl közrevette s úgy kisérte be a kaszárnyába. A kofák, a bérkocsisok mutogattak rá: «ez a gyilkos, ez a leányrabló!»

A kaszárnyában legelőször is átadatott a porkolábnak.

Az elszedte tőle a kötéllánczot, a távcsövet, a czirkalmat s a katonai rang egyéb jelvényeit, azután bezárta egy magán-kóterbe.

Azzal az ezredes rögtön összehívta a katonai törvényszéket.

Az akkori katonai törvények már nem ismerték a testi fenyítéket, hanem annál jobban kifinomították az akkori kedélyekhez alkalmazott szellemi torturákat.

Legelőször is a törvényszék a legnagyobb katonai nyilvánosság mellett tartatik meg. Azon ezred, melyhez a vádlott tartozik, a kaszárnya udvarán négyszöget alakít s ott várja be a szóbeli per lefolyását lábhoz tett fegyverrel. A négyszög közepén, egy hosszú asztal mellett ül az ezredes, egy százados, egy főhadnagy, egy hadnagy, egy őrmester, egy tizedes és egy közkatona; ezek a birák. Legelőször szavaz a közkatona az itéletmondásnál. A vádlottat az asztal végére állítják, egyik felől áll mellette a dobos, a másik felől a zászlótartó, mellette a porkoláb.

Ha bűnösnek találtatik, s miként a fenforgó esetnél, a 132., 133. és 134. §§. értelmében (erőszakos betörés idegen házba, polgári egyén tettleges bántalmazása, egy nő miatt czivódás kezdése) elmarasztaltatik, akkor megperdül a dob, a sajátszerű «szegény bünösök» accordjait ütve: a zászlótartó becsavarja a zászlót s eldugja a kaucsuk tokba; a vezénylő őrnagy «jobbra át»-ot kiált s arra minden katona egyszerre hátat fordít az elitéltnek, kinek e megszégyenítés után a haja és a szakálla levágatik (ez nem testi büntetés, mert nem fáj, de annál nagyobb szégyen, miután az egész világ szakállt visel; csak az elitéltek nyiratnak meg), a büntetés azután a körülményekhez s a biró akaratához képest lehet egy évi várfogság, s azontúl még három évi kényszerszolgálat a fegyszázadnál, minden előléptetés kizárásával, s minden polgári foglalkozás és öltönyviselés betiltása ez idő alatt. Sulyosbítható még a büntetés a kórházi szolgálattal és a dalmatiai partőrzéssel; nagy bűnösöknél fokozható egész a zenekari nagy bombardon fuvására itélte-

tésig, a miben két év alatt el kell szakadni az ember tüdejének.

Már most Dávidnak csak azon kellett magában tanakodnia, hogy mekkorát kap a büntetésből, mikor a négyszög közepébe a krucifixos asztal elé kiállították.

Abból, hogy vádlójául az ezredauditor helyett a Generalgewaltigert látta megjelenni, előre gondolhatá, hogy merényletéből celebris ügyet szándékozik csinálni a hadügyminiszterium.

— Közvitéz, Tatrangi Dávid! szólt az elnöklő ezredes, midőn a Generalgewaltiger felolvasá a bűnvádat: igaz-e az, hogy ön egy érdemes «polgárt», méltóságos Mazrur Miron igazgató urat saját házában erőszakosan megtámadá, földreverte s házából egy hölgyet elragadott?

— Igaz.

— Megmondhatja ön tettének indokait?

— Nem.

— Tudja ön, hogy e tette által a katonai büntető törvénykönyv 132., 133. és 134-ik szakaszaival jött összeütközésbe, melyek a fegyver alatt álló sorhadi, lovassági, tüzérségi és hadihajózási közvitézekre a polgárokon elkövetett erőszakért és a nők miatt kezdett czivódásért egy évi várfogságot, három évi kényszerszolgálatot és örökös degradatiót diktálnak?

— Tudom.

— Van önnek valami mentsége?

— Van.

Dávid elővette a kebléből a király levelét s átnyujtá azt a közel álló porkolábnak, az elvitte ez ezredesig.

A levélnek nem volt czíme.

— Kinek szól ez?

— Bírámnak.

Az ezredes felnyitá a levelet s végig olvasá annak tartalmát.

A törvényszéki etiquette szerint, ha elmarasztaló az ítélet, annak kimondásakor a szavazók ülve maradnak. Csak

akkor áll fel a szavazó, ha fölmenté a vádlottat. Kezdeni szokta a szavazást rendesen a közvitéz.

Ezúttal azonban az elnöklő ezredes kezdé, felállva székéről s az elolvasott levelet két tenyere közé fogva. Arra aztán mindenki felállt.

— Uraim! Ő Felsége, dicsőségesen uralkodó császárunk és királyunk jelen legmagasabb kéziratában, a tegnapi kelettel, Tatrangi Dávid urat a vitéz XII. voltigeur-ezred alhadnagyává legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott. Ez által a vádpontok categoriája elesik. Alhadnagy Tatrangi Dávid lovagias kötelességét teljesítette, a midőn egy sértett hölgyért tettleges elégtételt vett a bántalmazón. Tambour! A tisztelgőt! Kornétás! A chamadeot! Zászlótartó! A honneurt!

Dob, trombita pörgött és recsegett, a zászló háromszor meglóbáltatott Dávid feje fölött; az egész négyszög egyszerre lábtól két kézre kapta fegyverét és tisztelgett. Ez a katonai becsülethelyreállítás szertartása.

Az ezredes pedig odalépett Dávidhoz, a markába csapott, megrázta a kezét s azt mondá neki:

— Fogadj Isten, bajtárs; ugyan derekasan tetted, hogy jól megrugdaltad azt a «parasztot» . . .

Ma aztán szabad volt Dávidnak kardot kötni az oldalára.

S holnap szabad volt neki azt letenni.

A VEZÉRHALMI ALHAMBRA.

Hogy került az Alhambra a budai Vezérhalomra? annak a története ez.

Egy dúsgazdag magyar financzbáró, ki a XIX. század második felében az országos pénzügyi műveletek alkalmával óriási vagyont szerzett, arra a gondolatra jött, hogy ebből a nagy kincsből valamit az országnak vissza is kellene adni. Magasztalásra méltó dicsvágy. Nem kell a gazda-

gokat megróni azért, hogy fényt űznek. A fény a kortársakat ugyan még égeti, de utódaiknak világít. Minden palota egy darab historia, s a historia az élet. Sok palota: egy nagy város, s egy nagy város: egy nagy nemzet.

A gazdag főúr azt az egész környéket, mely szőlőkertekkel s apró villákkal volt fedve, kisajátítá s egy nagyszerű angol parkot alakíttatott belőle. A szőlők helyébe chinai, australiai, japáni fák jöttek; szőlőkert nem főváros közelébe való; a kőbányákat betemették, s hogy az újonan ültetett park az aszályos délkeleti hegyoldalban sikerüljön, a Mártonhegy teknőjében artézi kutat furattak. Négyszáz lábnyira kellett fúrni a makacs agyagpala rétegeken keresztül, csaknem a Duna szinéig, míg el lett érve a «vörösvári medencze», mely a budai fürdőkbe önti ki vizét, onnan aztán egy oly hatalmas vizsugár lövelt fel, mely perczenkint száz akó vizet ömlesztett, s a hegytetőről leomolva, örök zúgó patakot képezett, mesterségesen alkotott medrében művészi zuhatagokkal. Ez a kút maga egy millióba került, s az eredménye az volt, hogy a budai déli oldal fürdői elvesztették a vizeiket, a hegyoldalt pedig meseszerű gyorsasággal nőtte be az ujon telepített erdő. A szökőkút maga egy magyar művész nevét tette világhirűvé. Remek szobrászati alkotás az, kárpáti fehér márványból; Szent László királyt ábrázolja, midőn az a sziklából forrást támaszt szomjú hadainak; a megszabadított nők, a harczos férfiak alakjai művészi csoportulatban veszik körül a lovagot; a kún rablótól megmentett leány a földön térdelve, hálateljesen csókolja a szent király kengyelvasát. A kút medenczéje zöld márvány, melynek négy szegletén térdre görnyedt ergonadeok tartják négy ország czímerét, a négy középlapon pedig László király legendái vannak domborművezve abba a ritka nagybecsű sárga márványba, a mit a szobrászok giallónak neveznek.

Ez a mű foglalja el a kastély udvarát, melyet a nemzeti tetszelgés elnevezett Alhambrának; a mit azonban nem kell a szó szoros értelmében vennünk. Nem: annak az

építtetője csak nem rabolhatott még ki annyi hidalgót és zsidót, mint Abu-Abdallahtól Alfaragiig a mór királyok, százhuszonöt esztendeig, hogy egy akkora palotát készíthessen, melyben negyvenezer ember ellakhatik; hanem az egész épület stylje volt ellesve e mesevilági építménytől, s voltak utazók, kik e palota szoborcsarnokában az Alberca peridromját vélték felismerni, míg a szökőkút udvara az «oroszlán-udvarra» emlékeztet, finom, karcsú oszlopos áttört művű arkádjaival, aranyozott rácsozatával, s hogy tökéletes legyen a csalódás, az udvar délvirágok kertévé van alakítva, cziprus és pálma díszlik, mint otthon, a nialeja szőlőfürtös venyigéi futnak fel a falakon, s a vízmedenczében a nuphar illatos kék rózsái, s a victoria regia illatos nymfatulipánjai nyilnak. Az egész udvar egy tizenöt öl magas üvegkupolával van befedve, s a szökőkút vize hő; télen is spanyolországi lég van e helyen; a föld maga csinál magának tavaszt, a tél közepén meleg vízzel, a játszi vén gyermek!

..... Az a tündéri kert azon a tájon lehet, a hol hajdan egy magyar költő háza állott, a kinek munkáit akkor sokan olvasták. A kis ház köveivel rég árkot temettek már, s a költő munkáit csak az új kor Toldy Ferencze ismeri még; az egész, a mi megmaradt belőle a jövő század számára, tán csak az a három ezüst levelű hárs, miket saját kezével ültetett; azokat nem fogja kivágni senki, mert virágaik gyógyillata megvédi őket s a hajdani gazda neve a kéregbe vésve tovább él ....

A gazdag úr, ki a palotát építteté, sokat akart a jóból, vagy talán meg akarta mutatni, hogy az építészet egyéb iskoláiban is jártas; vagy meglehet, hogy csak a főváros izlésének akart hódolni, melynek épületeiben az ó- és új világ minden architecturai mintáját fel lehet találni: egy múzeumot görög stylben; egy nagy operaházat franczia modorban; egy bálépületet byzanczi izlés szerint; egy hyppodromot a pekkingi pagoda mintájára, egy nemzeti pantheont a római mauzoleum utánzásával, egy alagútat

egyptomi portaléval; egy országházat gothikus modorban,* egy polytechnicumot ó-német tűzfalakkal; palotákat egymás mellett sorban, a világ minden nemzetének és korszakának izlése szerint kúpos és hegyes, emeletes és eltünő fedelekkel, veres külsővel és rokokó faragványokkal, erkélyekkel és donjonokkal, vasépületeket üvegtetőkkel; s mindenek felett templomokat a legnagyobb választékosság szerint, egy góthszerű münsztert, egy kupolás basilikát, egy moszkvai csúcskupolákkal ragyogó szerb templomot s kiváltképen egy «opus rusticum» modorban formált városháztornyot. Meglehet, hogy az építtető főúr nem akart hátramaradni a sok jó példától. Az Alhambraszerű palotához egyptomi bejáratot építtetett; a majorsági lakot chinai mintára rendelte, s a mint a síklevágás közben háttérnek ott maradt a «Széchenyi-Domb» meztelen kőfala, abba az Ellorai indus templom mintájára vágatott — pinczét.

A palota belsejének is kijutott a pompa minden neméből: a magas termek összefutó ívboltozatai, mikről, mint egy cseppkőbarlang padmalyáról, szeszélyes czifrázatú csúcsivek csüggnek alá, mind a legdrágább márványból vannak faragva, a falközök kirakva sötétkék lapis lazulival, vagy habos-zöld malachittal, vagy a mult századokban elveszettnek hitt, most újra feltalált «porporino»-kő biborpiros tábláival, az ablakokon középkori üvegfesztészet remekei, másutt az új találmányú lithophania átlátszó képei; szőnyegekül mult századbeli gobelinok s bauvaisi és flandriai himzetek a XV-ik századból s a most már oly ritka d'Arazzik, mythologiai jelenetek selyembe szőve. A bútorok Jean Goujon modorát utánzó vésnök művészettel, csakhogy ujabbkori találmányok alkalmazása által meghazudtolva az időkort, a diófa kressilalkohol által sötétkékké páczolva, másutt a violaszín királyfa alkal-

* Az első kiadásban renaissance styl volt jósolva; az országháznak terve sem létezett. J. M.

mazva, mely már amerikai szerzemény; az elefántcsont-faragványok görög izlés szerint megfestve; a bronz szobrokon a «corynthi ércz» nemes zöldzománcza. Pompás damaszkozott vasszekrények ezüsttel, aranynyal kiverve; velenczei tükrök rámáin Delaulne bacchansnőinek merész csoportozata, mennyezetes ágyak, brokat függönyökkel, czimeres kandallók, karzatos könyvtárak, pazarlás a chinai, sevresi, japáni és herendi porczellán minden alakú termékeivel; az olasz fayanceal, s a miket a keramika műhelyében Palissi alkotott; a fegyverteremben pompás mellvértek, paizsok, egész felöltözött panoplitok, miknek mellvasán Giulio Romano rajzai vannak aranynyal kiverve, a képtárban hirhedett festők remekei minden iskolából; ritka ékszerek, kristály, achátedények, kameák és csodaművű órák, azok közt Guido Baldo órája egy gyűrű kövében, mely órát és negyedet üt. S a Canterbury érsek Parker órája egy pálczagombban, melyet minden héten egyszer kell felhúzni, s a straszburgi, lyoni, Medina dal Campoi ódon mesterséges óraművek remek mintázatai.

Mindezen remekművek közt azonban több volt az utánzat, mint az eredeti. A civilisatio gyáripara a XX. században mindent elő tud már állítani gyári úton, a mit a hajdankor művészete mint kézműremeket hagyott hátra. Rubenst, Tintorettot olajnyomatok a csalódásig utánozzák, az encausticának megfelel a lithophania, Benvenuto Cellini ciselirozását hajszálig utánképzi a galvanoplastica; a gobelint előállítja a gépszövőszék, az elefántcsontot nem faragják többé, hanem Rouvier találmánya szerint őrölt csontlisztből, schellak és alkohol vegyítékkel légszivattyúba teszik, s aztán formába nyomják; a hajdankori drága corinthi érczet utánozza a princzmetall, az aranyat a chrysorin; a vert vasműveket mintába öntik, a nummismatika ritkaságait ezrével sokasítják, alfenoidot, bathmetallt használva az ezüst helyett, a márványt és lapislazulit pompásan utánozzák Lippmann és Schrechenbur-

ger tanulmánya szerint mész márványpor, lenolajba itatott agyagból, összegyúrva kénsavas égénynyel, s Thorwaldsen, Canova és különösen Pradier minden nevezetes szobrászati remekét tudjuk már mintába önteni kétszer égetett, kétszer timsóval átizzasztott fősz-anyagból, hogy azt csak a szakértő tudja megkülönböztetni az igazi carrarai márványtól vagy alabástromtól.

Ilyen utánzat nagyon sok van az ujabbkori Croesusok palotáiban. A luxus encanaillirozza magát! Az eredeti, az igazi műkincsek uralma lejár. A ma készült szobrot beássák guanóba, két hó mulva kiveszik, az egyik lábát letörik, s lesz belőle antik; a ma festett korcsmai képet felakasztják a füstre s két hét mulva lesz belőle Van D'Eyk.

Hanem azért mégis belekerült öt millióba a vezérhalmi Alhambra.

Ha minden igazi lett volna benne és rajta, ötvenbe kellett volna kerülnie. De hát ez is elég nekünk.

A gazdag primus acquisitor aztán meghalt, s hagyott maga után öt fiut és három leányt. A leányoknak hagyott két-két milliót, a fiuknak egyenkint ötöt, a majoresconak ötvenötöt, meg az egész Alhambrát.

Természetesen a majoresco volt az, a ki leghamarább elpazarolta az örökséget, miután az volt a legtöbb.

Mikor a vége felé járt, kezdett terhére lenni az Alhambra.

Összebeszélt a ministerekkel, (sport bajtárs volt) hogy vétessék meg azt az országgal a király számára, olcsón adja: hét millióért. A képviselőház megszavazta az összeget. Hét millió már akár ide, akár oda. Hanem mikor a törvény a király szentesítése elé került, akkor már II. Árpád ült a trónon. S az, mint tudjuk, szűkmarkú ember, visszavetette a törvényt. Neki nem kell az Alhambra.

A majoresconak azonban szintén nem kellett. Annak a fentartási költségei évenkint százötven ezer forintra rugnak. Fogta magát, nagylelkűségre vetemedett, oda aján-

dékozta az egész Alhambrát minden műkincseivel együtt a felséges nemzetnek.

A felséges nemzet aztán egynehány esztendeig maga fizette az évenkinti százötven ezer forintot az Alhambra fentartásáért.

Akkor egyszerre előálltak a majoresco hitelezői s azt mondták, hogy semmi joga sem volt neki elajándékozni az Alhambrát, mert az a csődtömeghez tartozik! Azzal alakult egy consortium, mely a majoresco zilált vagyoni állását rendezni vállalkozott, az lefoglalta az Alhambrát s erősen fenyegetőzött, hogy a műkincseket el fogja kótyavetyéltetni, a márványt, oszlopokat, szobrokat eladja, mint épület-anyagot, s a gyönyörű parkot kivágatja és elárusítja tüzelőfának ölszámra.

Ebben a nagy szorultságban érkezett az a váratlan szerencse, hogy a szentpétervári palota-forradalomban Constantin czárt letették, az leányával együtt Magyarországra menekült: itt a consortium rögtön körülkapta s addig lélekzethez sem hagyta jutni, míg rá nem kötötte az Alhambrát két millió forintért; a mennyit a ránézés is megér.

Ekként jutott az Alhambra a beteges czár holta után a czári herczegnő, Hermione Peleia birtokába.

A «PELLAGRA MISERORUM».

A kis kapusleány, egy kis szöszke kondor hajú gyermek, végig vezette Rozálit az oszlopos, nyilt folyosón, melynek mór szabású ívboltjai keletre voltak nyitva, innen széles fehérmárvány lépcsősor vezetett fel az előteremig, két oldalt márvány canephorákkal diszítve, mik élő virágokat emeltek fejeiken; az előterem szétnyitott szárnyajtai előtt megállt a gyermek s hátrahúzódva, szótlanul mutogatott maga elé s azzal sietve visszafutott. Neki nem volt szabad ide belépni.

Rozáli elfogult kebellel állt meg a küszöbön. A terem templomszerű boltozata lapis lazulival van kirakva, aranyozott kupívei egymásba futnak s egyesülten ismét alácsüggnek, mint egy-egy oszlop fejezete, mely alól elvették a pillért; a sötétkék mezők arany csillagokkal behintve. Négy magasan álló ablak egyetlen darabban alkotott litophannal fedve, melynek tejfehér alapjából átlátszó geniusi alakok tünnek elő, fehérbe fehérrel rajzolt szellemképek. E világítás valami túlvilági félhomályt ád a nagyteremnek, melynek padlóját egy nagy, napalakú ábra képezte, sárga márványból kék márvány alapon.

A nagy terem hátterében két nőalak áll.

Az egyik magas, karcsú, fiatal hölgy. Arcza, alakja emlékeztet Phidias Pallas-Athenæ szobrára; az a minervai nyugalom, az az istennői tökély minden vonásában. Büszkeséggel párosult jóság. Sötét haja magas tekercsbe fonva fogja fejét körül. Nagy, átható szemei betörnek a ránéző szemén át annak keblébe. Ruhája fekete, testhez simuló, derekát széles sárga szalag övezi át, mely jobbfelől a ruha szegélyéig aláfut.

A másik hölgy koros nő; szikár termet, hátrafésült rövid hajában semmi diszítés; csontos arcz, férfias homlok, összeszorított ajkak. Tekintete ridegségét növeli a viselt szemüveg. Ő is fekete ruhát hord, de fehér szalaggal.

E két nőalak előtt állt meg a leány abban a rózsaszín ruhában a hármas övvel s a Faustina hajfonatokkal.

— Miért jött ön? kérdezé tőle az ifjabb hölgy, csengő alt hangon, márvány tekintettel.

— Hogy itt maradjak.

— Ki vezette önt ide ?

— Jegyesem.

E szónál megdöbbenten huzta hátra a fejét a hölgy s vizsgáló tekintettel birálta az előtte álló alakot.

— Tudja ön, hová jött ?

— Egy menhelyre, hol nők ápolnak nőbetegeket.

— S meg volt önnek mondva, micsoda betegek azok?

— A Pellagra betegei.

— S tudja ön, hogy mi az a Pellagra?

— Nem tudom.

— Elhiszem; kik selyemben járnak, nem ismerik azt; mert hisz ez a Pellagra Miserorum, a nyomorultak ragálya. Tudornő: kérem, magyarázza ön meg e tisztelt hölgynek, hogy mi az a Pellagra Miserorum.

E szóra a koros nő előbbre lépett, levette a szemüvegét, megtörülte zsebkendőjével s ismét föltevé; s azzal egész tudományos pedansséggal hozzáfogott az értekezéshez.

«A Pellagra Miserorum egyike azoknak a vészeknek, melyek mint helyhez kötött bajok régóta ismeretesek voltak a szakavatottak előtt; századokig, tán ezredekig ellappangtak a földabrosz egyes zugaiban, míg egyszer, rögtön előtörve saját hazájokból, elterjedtek hirtelen egész világrészeken; némelyik körülutazta az egész földet. Így került elő a himlő Afrikából, a cholera Keletindiából, a sárgaláz Brasiliából, a gyermekölő Noma Chinából, a fekete halál Palæstinából, a mik milliónként pusztíták az emberiséget. Így vannak még most is helyhez kötve a Spakelshed Norvegiában, a Malaria a Maremmek mocsárai közt, a Kretinismus Savoya hegyeiben, a Berri-berri Nepaulban, a Framboise a Provenceban, a Cirragra Lengyelországban. Ezek még nem indultak meg hódító hadjáratokra. Majd elindulnak. Ezután vannak még uralkodó bajok, a mik csak a szegény osztályokat keresik fel. Ilyen a Rupia, az Ergotismus, mely az anyarozsos buzaliszt mérgezéséből támad. Az ilyen endemikus bajok közé számíták a mult században még a Pellagrát. Csak Olaszországnak egy vidékén volt az otthon, csak azon néposztálynál, mely kukoriczával táplálkozik, és különös, még eddig orvosilag meg nem állapitható okokból, inkább a nőket támadta meg, mint a férfiakat, inkább az ifjakat, mint a véneket. Az olasz orvosok «mal rosso»-nak nevezték.

— — — — — — — — — — — —

— Keletkezésének oka tudva volt. Egy microscopicus gombafaj szokta azon a vidéken meglepni a tengerit, mely növénykórt otthon «Verderame»-nek nevezték; egy család a szőlővenyige «oidium»-ával. Mióta a baj elterjedt, a tudományos világ előtt «Zeidion Toxicon» a neve. Megismerte azt később Magyarország, Szerbia, Románia is, de azért még mindenütt csak sporadice tünt fel a baj. Egészen ment maradt tőle Németoszág, a hol a tengerit nem mívelik. Van azonban Németországnak egy más plágája: a «hesseni légy», coccydomia destructor. Ennek az eredete pedig ez: II. Fridrik hesseni uralkodó az amerikai szabadságharcz alatt Angliának átengedte a katonáit, olyan szerződés mellett, hogy a hány azok közül Amerikában elpusztul, a fejedelem annyi ezer tallér kárpótlást kap érte. A fejedelem 21 millió tallér kárpótlást kapott. Fájdalom, hogy nem többet. Nehány ezer hesseni harczos mégis csak visszakerült Európába Amerikából, s nem hagyta ott a bőrét ezer tallérért. Hanem a helyett hozott magával egy sokkal többet érő ajándékot az ágy szalmája között, azt az átkozott szipolyt, a minek hesseni légy a neve. Tíz év mulva a németországi mezei gazdák átka lett ez a rovar, mely petéit a buza és a rozs sásleveleibe rakja, s akkor azok elkezdenek pusztulni. A hesseni légy rajként repül, mint a sáska, fel nem tartja sem folyam, sem hegyláncz. A hol megtelepül, nyomában az éhhalál jár: ott a kenyértermő növény elkorcsosul. Hanemhát ez a hesseni ajándék megmaradt másfélszázadon át Németország tulajdonának. Ekkor átcsapott Magyarországba. És itt azt a természeti tüneményt idézte elő, hogy a míg a buzával együtt a tengerit is meglepte, a tengeriről átoltotta a buza és rozs növényekbe a Zeidion toxicont. És ennek az lett a következése, hogy a Zeidion toxiconnal megmérgezett buza és rozsszemek, az őrlés alatt a liszt közé vegyülve, egyszerre elterjesztették az egész országban a Pellagrát. A betegség, mely eddig endemicus volt, egyszerre epidemicussá vált. Benne van a mindennapi ke-

nyérben, a miért az emberek imádkoznak. A gazdagok könnyen védik magukat ellene; szakácsaik górcsővel vizsgálják meg előbb a lisztet, mielőtt sütnének belőle: nincs-e közte Zeidium? s a szegényt nem bocsátják magukhoz közel. És a Pellagra az eddig uralkodott pestisek minden pokoli tulajdonát egyesíti magában. Ragályos az érintkezés után, mint a himlő, terjed a kedély fogékonysága és az égalj viszonyai szerint, mint a kholera, kinzó, mint a typhus, undorító, mint a pestis. Csak az egyetlen jó tulajdona a régi öldöklő angyaloknak hiányzik nála, a gyorsan ölés. A Pellagra nem öl meg; de hónapokig kínoz. Megjelenik először az arczon, a kezeken, mint egy rózsaszínű folt. Émelygés, láz követi. Akkor elmulik. Egy év mulva biztosan újra előjön. A rózsák most már égnek, felhasadnak; az egész életműszervezet együtt ég velük; a fő elkábul, a gerinczagy fáj, az izmokat görcsök veszik elő, a vér átszivárog a bőrön; az idegek elsenyvednek; eljön az őrjöngés, az öngyilkolási düh, és az ember még sem hal meg: tovább él; kigyógyul. De minő életre gyógyul ki? Agya eltompul; dőre, esztelen marad; arcza feldulva sebhelyektől, ránczoktól, kora vén lesz, haja mind kihull. Ez a Pellagra miserorum.»

— Megértette ön? kérdezé Hermione Peleia herczegasszony a rózsaszínruhás leánytól. Tudja már most, hogy mi lakik odalenn abban a világban, a mit a darócz választ el a bársonytól? Hanem a bársony azért nem őriz meg a Pellagrától, ha érintkezésbe talál jönni a daróczczal. A herczegnőkre is elragad a koldusnők nyavalyája, ha közel jutnak egymáshoz. Ezért zárva a főváros palotáinak kapui nappal is. A kik pedig elszánták magukat, hogy a nyomorultak szenvedéseit enyhítsék, önfeláldozásra kész nők, azoknak neve Parabolana: viseletük fekete öltöny, sárga övszalag, az éjnek, a halálnak, a nyavalyának a szinei; együtt a kettő az önök fővárosában ellenszenvköltő. Épen azért viselik a parabolánnők, hogy mikor az utczán járnak a nép között, mindenki ösztönszerűleg kitérjen

előlük: «hah, feketesárga!» Lehet, hogy a Pellagra miazmáját hordják magukkal. Akarja ön ezt az öltönyt felvenni?

— Kész vagyok rá.

Hermione Peleia összeszorítá ajkait s nagy sötét szemeivel hosszasan tartott itéletet Rozáli rózsás arczai fölött. Igazi-e ez a szín, igazi-e ez a nyugalom? Talán nem értette, a mit a tudornő elmondott előtte? A herczegnő nehány szót mondott a tudornőnek egy Rozáli előtt ismeretlen nyelven, mire az eltávozott a teremből.

— Várjon ön, míg a tudornő visszatér.

És odáig hallgatás volt a két hölgy között.

A gondolatterhes csendben egy nagy lepke repült be kívülről a nyitott ajtón, egy gyönyörű Papilio Io, mely pávafarkszerű szárnyaival körülrepkedte a két hölgyet s egyszer megszállt Hermione diadémján, mint egy eleven boglár, ragyogó szárnyait meg-meglibbentve; majd ismét lerepült, körülrajongta mind a kettőt, mintha az «örökkévalóság» jelével (∞) fonná őket körül, ő maga a «halhatatlanság» jelvénye, s egyszer megint leszállt Rozáli vállára, azután kirepült ismét a szabadba.

Most visszaérkezett a tudornő. Egy ingadozó nőalakot vezetett be, kinek feje sűrű fátyollal volt letakarva.

Hermione Peleia herczegasszony így szólt akkor Rozálihoz.

— Ime egy teremtés, a ki a Pellagrát végig szenvedte.

Intésére a tudornő levette a támolygó alak fejéről a fátyolt.

Iszonytató tekintet volt az! Egy nő, a kinek nincsen az arczán bőr, és nincsen a fején haj. Az a gyöngéd, hamvas bőr, a mi az örömnek, a szeméremnek, a gyönyörűségnek tündérmesékkel teljes lapja, az volt elpusztítva, s az a selyemerdő, a bűbájnak aranyos árnya, az volt elpusztítva. Jó szerencse, hogy együtt jár vele az örök dőreség; nem tudja a nyomorult, hogy mi történt vele.

— Ime ez alaknak itt egy év előtt még olyan fehér és

piros arcza volt, mint önnek, épen ilyen tömött, hosszú szőke haja, mint önnek! mondá a herczegnő, és hangja úgy csengett, mint egy lélekharang. Ezt cselekszi a Pellagra Miserorum! Ez nem halottakat hagy maga után, hanem kísérteteket. Akar-e ön a Parabolánnők közé lépni?

Rozáli szemei kápráztak, agya szédült, minden idege elzsibbadt e rémkép láttára. Ah! ez rettenetes! Aztán visszagondolt a Sabinára s azt felelé nyugodtan:

— Akarok.

Hermino Peleia még mindig nem bizott Rozáliban. Ez arcz! E kinézés!

— No tehát tegyünk egy körutat a termekben! mondá a tudornőnek intve; mire az a szerencsétlen vázt gyöngéd figyelemmel visszavezeté egy hátulsó ajtóhoz, ott átadta egy szolgálattevő nőnek, visszatért s azt kérdezé:

— Fenséged is jön?

— Igen.

A herczegnő elől ment, hátul a tudornő, közepett a rózsaszín ruhás jövevény.

A domszerű teremből egy széles márványlépcsőn haladtak föl a mezzaninba, melynek ablakai a kertre nyiltak.

A mezzanin lakosztályaiban voltak elhelyezve a pellagra első korszakában szenvedők.

Az úri termek gyönyörű frescofestményei nem voltak most láthatók, sem a padlatok drága mozaikja; minden be volt vonva azzal az új találmányú kelmével, a minek «Kamptulikon» a neve, vulcanizált kaucsukból és parafából készült az, mosható és rögtön szárad; a miazmát nem veszi be úgy, mint a fal. Minden ablak nyitva volt, hogy szabadon járjon a lég, s pálmahäncs szunyoghálóval fedve, a minek szagát kerülik a legyek; a phenilsav átható szaga volt érezhető az egész palotában.

Ezekben a szobákban még nagy csendesség volt, a betegek nyugodtan feküdtek hydrostaticus derekaljakon, mik szüntelen hűsen tartják a testet. Gyógykezelésük csak

előzetes volt, szigorú étrend, hidegvíz; némelyiknél használt a melitismus, a mézgyógyrendszer; az osztálynak kilencz-tizedrésze pár hét alatt ezuttal felgyógyultan hagyja el fekhelyét s meglehet, hogy a kritikus év multával nem fog többé ujultan kitörni rajta a vész. Ezeknek még nem kell ápolás, csak felügyelet. Az ápolónők többnyire fiatalok. Még ez osztálynak a baja nem is ragályos nagyon.

Mindezt megmagyarázta a tudornő Rozálinak; azt is megmondá neki, hogy a kiknél a kór az első szakból a másodikba lép, mikor már az arczon és a kézfejen látható rózsafoltok barnulni kezdenek, s előjönnek a gyomorbántalmak, azok innen el vannak távolítva hogy a kórfolyammal együtt járó hangtünetekkel ne zavarják az itteni betegek könnyen ingerelhető kedélyét. Mert a betegségnek egyik főtitka a kedélyállapot. A ki nem fél tőle, megszabadulhat; de a ki szorong, retteg, haragszik, türelmetlen, az mind mélyebben megy bele. Sok hasonlatossága van a víziszony tüneteihez; melyet sok ember, kit az eb megharapott, megkap képzelődésből, bár az eb nem volt dühödt, sőt megkaphatja egy víziszonyos beteg látásától.

Rozáli azt mondá, hogy nem fél azokba a termekbe is bemenni, a hol a sulyosabb betegek vannak.

Fölmentek mind a hárman az emeletbe.

Tizenkét terem egymás hosszában, kórtanyává átalakítva. A ki e palotát építtette, számitott rá, hogy sok vendége lesz; de ilyen sokra még sem. Az ágyak két sorjában voltak felállítva.

A függönyös ágyak mögött már itt nyögés, nyavalygás hangzott, mely egyre nőtt, a mint a belsőbb termek következtek. Itt már kínokat szenvednek; itt sírás, jajveszéklés hangzik, undorodás, émelygés hangjai törnek elő, némelyik kaczag, mintha csiklandoznák, más reszketve nyöszörög és fogait vaczogtatja.

És arczaik minő dultak, a félelem, a kétségbeesés kifejezése százféle alakban. Imádkoznak, könyörögnek, hogy

szabadítsák meg őket kínaiktól; könyörögnek, hogy adjanak nekik mérget, mely rögtön öl.

És a parabolánnők csendesen, nyugodtan járnak végig a termeken; fekete ruha, sárga szalaggal rajtuk és feladatuk nagyon nehéz. Mert a Pellagra áldozatait ápolni nem olyan könnyű, mint más beteget. Itt nem adnak be messziről kalánnal orvosságot; a gyógyszert kívülről kell alkalmazni. S ez egy igen kényes és nehéz methodus: az endermaticus gyógymód. Már a mult században alkalmazták azt Bally, Orfila, Magendie; még több sikerrel Lesieur. A felbőrt, az epidermist előbb lehántják, s akkor az eleven bőrbe bedörzsölik a heroicus gyógyszert, hermes mineralét, morphium sulphuricumot, legmakacsabb esetekben a salamandrint. Ez éget! A betegnek minden erében láng hullámzik át, mely egész a belekig hat s a primarius hatás után minden idege szenvedni látszik. Hanem a gyógyrendszernek sikere van. Az endermaticus methodus mellett a bedörzsölt helyen kritikus gyuladás támad, s ha az kifejlődött, a beteg megszabadult, vére kitisztul a kóranyagtól; ép esze, tiszta arcza megmenekül; nehány hét mulva hazamehet, s többé a kenyérméreg nem árt meg neki. Vaccinálva van ellene.

Négyötöde a második stádiumba került betegnek kiépülten hagyja el a parabolanák menhelyét, tán egy kis forradás emlékével arczán és kezein.

Hanem azután van egy rész, a ki végig szenvedi az egész pokolnyavalyát.

Ezek egy külön terembe vannak áttéve.

A herczegnő és tudornő a termeken végig járva, beszédbe eredtek az ápolónőkkel, tudomást szerezve egyes kóresetek fejleményeiről; de a mellett mind a kettő figyelemmel nézte azt a hatást, melyet e fájdalmak házának jelenetei idéztek elő Rozáli arczán.

Nem félt, nem undorodott.

Egy fiatal pellagra-kóros leánynak a karjába épen friss gyógyszert kellett bedörzsölni s ő odament, kezébe vette

a ragályos kezet s segítette azt tartani a fájdalmas műtét alatt.

— A leány arcza nem izzad, sugá a tudornő a herczegnőnek.

— Menjünk át a harmadik osztályba, mondá a herczegnő.

E terembe a tudornő lépett be elől, azután a herczegnő, azután Rozáli.

Mintegy húsz ágy volt abban a teremben. Mindegyik ágy előtt két külön ápolónő. Mindegyik ágyban egy őrjöngő némber feküdt.

Ezek már nem nyögtek, nem jajgattak; ezek átkozódtak.

Szidták a világot és a ki őket a világra hozta. Becstelen nevekkel illeték a tisztes asszonyokat, kik ápolásukra vállalkoztak, s mikor megpillanták a tudornőt, egyszerre rákiáltott valamennyi egyhangú zsivajjal:

«Ott jön a méregkeverőnő!»

«Te gyilkos!» rikácsolá egy ágyból valami furia, kinek arczában nem volt már semmi emberi. Száraz kezével a tudornőre mutatott, s azzal hanyattveté magát, két kezét a feje fölé csapva, s lélekzetét visszatartotta, mintha azt akarná mutatni, hogy ő már most igazán meghalt.

A főfelügyelőnő az érkezők elé sietett.

— Működnek a hæmospasiák? kérdezé a tudornő.

(Ezek kaucsuk tömlők, melyek a beteg lábaira szorítva, kitágíttatnak, s ez által, mint óriási száraz köppölyök, azt eszközlik, hogy a vér a fejről a végtagok felé vonatik. Ezek voltak a Pellagra végstádiumában kínlódók lábaira alkalmazva.)

— A testi szenvedések enyhülnek, mióta azok fel vannak téve, felelt az ápolónő; hanem a kedélyek annál ingerültebeek, s ha mind elcsendesülnek is, a mint egyik dühöngni kezd, a többit ismét magával ragadja.

— Kénytelenek leszünk őket mind külön szobában ápoltatni! szólt a herczegnő.

— Az még rosszabb lesz, szólt a tudornő. Akkor viszont a sötétkór lepi meg őket, s az még rosszabb a dühöngésnél.

Ekközben Rozáli közel ment annak a nőnek az ágyához, a ki úgy tett, mintha meg volna halva. Valami veszedelmes kiváncsiság látszott őt oda vonni. Olyan szörnyű volt az a nőalak, tarjagos arczával, kezeivel.

Ámde az a nő nem aludt. A mint Rozáli közel ért hozzá, egyszerre felpattant s villámgyorsan megkapta fekélyes kezével Rozáli piros ruháját s fogcsikorgatva kiálta rá.

— Hát te mit bámulsz? te czifra váz. Gyere no közelebb. Aztán nézz meg jól. Nem láttál még majmot?

A herczegnő és kisérői csak akkor vették azt észre, mikor már megtörtént.

Rozáli nem sikoltott fel. Nem igyekezett öltönyét a dühöngő kezéből kiszabadítani, azt hiába is kisérlette volna. Egészen odalépett hozzá s azt mondá neki egész nyugodtan:

— De igen is láttam már majmot, még pedig igen szépet; az erdélyi vajdáé volt, a ki frakkban, cilinder kalapban járatta; egész urnak volt felöltözve, csakhogy a csizmát az első kezére, a keztyűt pedig a hátulsó kezére szokta felhuzni.

— Ah! Hangoztatá a beteg, s elvigyorodott az ötletlen. Csizmát a kezére, keztyűt a lábára. Ördög adta majma!

S a nagy meglepetésben kieresztè kezéből Rozáli ruháját. Az menekülhetett.

De nem tette azt; hanem odaült a beteg ágya szélére és elkezdett neki mesélni tovább.

— Az ám. Egyszer a tordai főispán ment látogatni a vajdát; a hajdujának az előszobában teritettek, hát mikor az ételt feladták neki, a Muki, így hitták a majmot, oda lopódzott, felült az asztalra, s mind elszedte a hajdu elől az ételt. Ez aztán panaszt tett az uránál, hogy ő éhen maradt, mert a «kis gróf» mindent megevett előle.

— Hahaha! tört ki az őrjöngő ajkán a kaczaj. Még «kis gróf!» s még Mukinak hitták az akasztani valót!

A hahotára a többi ágyak betegei is figyelmesek lettek, s kidugták a fejeiket ágyaik függönyei alul, hogy hallják, mit mesélnek.

Rozáli pedig mesélt tovább.

— De az volt szép, mikor ujságot olvasott.

— A Muki?

— A Muki. Mikor a gróf letette a hirlapot, meg a csibukot, a Muki odaült a karszékébe, a négy kezével megfogta a hírlap négy szegletét, a felkunkorodott farkával pedig fogta a szájába dugott csibuk szárát s így olvasott és pipázott.

Ez már mégis minden őrjöngőnek teljesen megnyerte a tetszését.

Nevetni kezdtek.

Rozáli folytatta a mesét:

— Hát mikor egyszer a gróf borotválkozó eszközeit megkapta a Muki, ő is a tükör elé ült, bemázolta a pofáját szapannal s nekiállt borotválkozni, persze, hogy mindjárt belevágott a pofájába. Attól fogva aztán, valahányszor látta, hogy a grófot borotválják, ő jajgatott helyette; azt hitte, hogy annak is úgy fáj az, mint neki.

Most már mindenki kaczagott, lármázott, hahotázott.

Rozáli pedig e pokoli jelenet közepett rózsás mosolygással inte, hogy hallgassanak, most jön a java.

A dühöngők szájtátva hallgatták. Az, a melyiknek az ágya szélére ült, két tenyerébe támasztá a képét, úgy bámult rá.

— De legszebb velt az tőle, a mit akkor tett, mikor az oláh királyné Erdélyben járt látogatóba. Hát a vajda nagy bált adott a tiszteletére s arra híva voltak messze földről nagy urak és asszonyságok. A Mukit, hogy valami csint ne tegyen azalatt, bezárták a pinczébe, de kiszökött az ablakon s magával hozott egy nagy tubákos szelenczét, a miben a gróf a spanyol burnóját tartotta. Azzal egyenesen

fel a tánczterembe, a hol már együtt volt a fényes vendégsereg; ott fogta, szétszórta a székek alatt a burnótot, s aztán elbújt egy nagy virágbokorba. Hát a mint elkezdik járni a kontratánczot s a sok selyemviganó felveri a tubákport, az egyik grófkisasszony azt mondja: hepczi! a tánczosa azt mondja rá: hepczi! Minden ember prüszkölni kezd: a tubákpor felszáll a zenekarig, hegedűsök, trombitások mind prüszkölnek. Az udvarmester kétségbeesik és prüszköl, a vajda dühbe jön és prüszköl. Az ünnepelt királyi vendég majd lefordul a trónusról, úgy prüszköl. S így járják prüszkölő párok, prüszkölő zenekar mellett a tánczot, míg a prüszkölő vajda prüszkölő főispánokat mutogat be a prüszkölő királynénak. A Muki nevette az egészet a bokorból.

Hajh, de az egész Lazaretum is nevette. Hogy kaczagtak a nyomorultak! Hogy hánykódtak fekhelyeiken a nagy nevetéstől!! Rozáli pedig felállt az ágy széléről szeliden mosolyogva, s visszatért a herczegnőhöz.

— Menjünk, mondá a herczegnő.

A mögöttük bezáruló ajtón át is hangzott a vidám zsivaj. A betegek most egymásnak mondták el újra, a mit hallottak.

A három hölgy egy csiga lépcsőn visszatért egyenesen a nagy terembe.

— Ön maga sem tudja, minő jót tett most, szólt Rozálihoz a tudornő. Ön megnevetteté a dühöngőket. Legnagyobb átok szokott e bajnál lenni a kedélyzavar. Már Boccacio idejében tudták azt, hogy a pestisnek nincs jobb ellenszere, mint a víg kedély; úgy támadt a száz víg mese. Most ezek odafenn folytonosan az ön meséjéről fognak egymásnak beszélni, s a mint az egyik ezt a szót kimondja, már a többi nevetni fog. Ez az én hæmospasiam hatását nagyon elősegítendi. Herczegnő, e neophitára ráadhatjuk a parabolánák köntösét.

Hermione Peleia tagadólag inte fejével.

— Nem azt. A fekete ruhát, a sárga szalaggal nem. Ez

gyászruha. Ő itt marad. De mindig rózsaszínű ruhát fog viselni, hogy mikor meglátják a nyomorultak, hadd mondják: itt jön a piros ruhás leány! hadd legyen egy, a kinek örülnek.

— Igaz! szólt a tudornő.

A herczegnő inte neki, hogy eltávozhatik, Rozálinak, hogy maradjon.

Mikor egyedül maradtak, odalépett Hermione Peleia Rozáli elé, és e kérdést intézte hozzá:

— Mi oka volt önnek ide jönni, s mi ok készti rá, hogy itt maradjon? Nem rettenetes hely-e ez?

A lány egyenesen, bátran felelt meg leánytársának.

— Azért jöttem ide s azért akarok itt maradni, mert az a hely, a honnan ide jöttem, még rettenetesebb nekem: az a Sabina.

A herczegnő bámulva kérdé:

— Mi az a Sabina?

— Elmondjam?

Hermione Peleia inte Rozálinak, hogy üljön le s maga leereszkedék egy mennyezetes karszékbe.

Rozáli leült a lábához egy zsámolyra s aztán elmondá neki, hogy mi az a Sabina?

A REPÜLŐ GÉPEK ŐRÜLTJEI.

Hárman voltak.

A piaczi élcz elnevezte őket Szentháromságnak.

Az egyik abban őrült meg, hogy a léghajó kormányozhatóvá tételét akarta kitalálni s most azt képzeli magáról, hogy ő az Atya Isten, ki hivatva van nytroglycerin mennyköveket és jól tempirozott istennyilákat hajigálni le az egymással veszekedő emberiség fejére. Termetére nézve semmiféle európai mythos Isten bálványához sem hasonlít, legkevésbbé a keresztyén ikonok főalakjához. Arcza duzmadt, szakála vörös és ritka, haja borzas és sertés,

homloka húsos, alakja köpczös. Hanem az nem akadályozza abban, hogy ő magát a mindenség urának higyje s az illetékes tiszteletet megkövetelje.

A másik már valósággal hiú arra, hogy ő a Fiú Istennek nevezheti magát. Szőke haját hosszúra eresztve, középen kétfelé választva viseli s rőt szakálát nagy gonddal igazgatja kéthegyűre, hogy a názáretbeli szent alakhoz hasonlítson. Ez pedig abba tébolyult bele, hogy léghajó nélkül, csupán mesterségesen alkotott és fűtött gépművezet segélyével akart a légbe emelkedni. Meg is tette a kisérletet a tihanyi hegytetőről s beleesett gépestől együtt a Balatonba. Magát kifogták, de tébolyultan.

Ez a két ember ki nem állhatja egymást. Először azért nem, mert az Atya sehogy sem akarja elismerni, hogy az a másik az ő Fia lehessen, a Fiu viszont emezzel nem akar családi összeköttetést fentartani; de még inkább gyűlölik egymást azért, hogy az egyik tagadja a másik tudományát, lehetetlennek tartja annak számításait, okoskodásait, tervezeteit; a mit tudvalevőleg tudósok, technikusok soha sem szoktak megbocsátani.

Már most ezek közé került harmadiknak Tatrangi Mózes, Dávidnak az apja. A betegápolók, az őrök, a kertész, a látogatók nem csinálnak belőle titkot, hogy ez hát a «Szentlélek».

Először azért, mert már a másik kettő meg van hozzá; másodszor pedig: mert ez már igazán tudott is repülni, még pedig léggömb nélkül és fűtött mechanikai gép nélkül le is esett, összetörte magát. Látszik rajta: egyik karja hátraficzamodva, egyik láb kifacsartan felhuzódva, a nyaka félregörbülve, az állkapczája is félretörve, az egyik szeme is lejebb áll, mint a másik: egy minden symetriájából kiferdített emberi trapezoid.

Erre haragszik azután még csak a másik kettő nagyon!

És az természetes: tudják felőle, hogy istentagadó. Nem titkolja, hogy ő semmi olyan istent nem hisz, a kinek eleje és vége van; a kit ha megharagítanak, harag-

szik; ha kibékítik, kibékül; ha jó szót adnak neki, ajándékoz; s a ki lelkes teremtményeinek kilencztizedrészéről nem akar semmit tudni. (Látni való, hogy milyen maniacus bolond.) Hanem az még csak hagyján, hogy ily általánosságban atheista; de még azonfelül abban a hírben áll, hogy a szombatosokhoz tartozott, tehát Messiás-váró. Ezt meg már az ifjabbik tagja a hármas egységnek speczialis önérdeknél fogva épen nem tudja neki megbocsátani. Ketten együtt pedig leginkább azért törnek ellene, mert az ő theoriája a repülőgépről mindkettőjük alkotásait teljesen semmivé teszi, összelapítja, szétrombolja.

S ez a három ember, a ki ennyire gyűlöli egymást, a ki boszankodik a collectiv gúnynévért, melyet a másik kettővel együtt visel, azért mégis mindig egymást keresi; a mint belépnek a közös társalgási terembe, a mint összetalálkoznak a kert útjain, rögtön egymásba kapaszkodnak és aztán vitatkoznak vége-hossza nélkül, kiki a maga számításait védve s a másikét ostromolva.

Veszekesznek, perlekednek; de nem tudnak egymás nélkül élni.

... Mikor Dávid a haditörvényszéki esete utáni reggel fölkereste a lipótmezei tébolydát, akkor is épen együtt találta az apját a másik két őrülttel. A kertben volt egy hatoldalú filagoria; a «körül» szokott a három őrült tudós vitatkozni. Azért nyomtuk meg a szót: «körül», mert mindegyiknek a zsebében volt rendesen nagy mennyiségű kréta, mindegyik kiválasztott magának egy oldalt a deszkaépületből s azt azután tételeinek bebizonyítására úgy teleirta valamennyi algebrai képletekkel, hogy estefelé mind a hat oldala a hexagonnak tarkállott az arithmetikai jegyektől, a kertész alig győzte azokat este lesikálni; morgott is eleget, hogy hogyan tud valaki ilyen bolondokat firkálni a falra.

Akkor is a kezében volt mind a háromnak a kréta, mikor Dávid fölkereste az atyját. Élénken el voltak fog-

lalva. Mind a háromnak ragyogott az arcza. Nagy tűzben voltak.

Tatrangi Mózes, mikor meglátta a fiát közelíteni, messziről intett neki, hogy ne zavarja meg az érdekes vitát; erre aztán Dávid megállt, nekivetette a hátát egy platánfának s várta, hogy mikor kerül rá a sor?

Most épen a vörösképű öreg magyarázott.

— A léghajózásnál semmi sem egyszerűbb. A levegőég soha sem nyugszik, annak mindig van áramlata, még pedig kettős: egyik réteg a másik fölött. A léghajós feladata csupán az, hogy abba az áramlatba emelkedjék vagy szálljon alá, melylyel tovább akarja magát vitetni. Hogy minő áramlatok vannak fölötte és alatta? ezt megtudhatja a felbocsátott Reichard-féle kémlőlabdák és Aswood leeresztett hullóernyői által. Ha a kedvező ár a feje fölött van, kihányja a hajóterhet s felszáll; ha alatta van, kiereszt a könenyből s lebocsátkozik.

— S ha aztán megint feljebb kell mennie? akasztá őt meg a mechanikus őrült.

— Van róla gondoskodva a Clay-féle könenykészítőgép által. Kőszénparázson átvezetett vízpárából lesz szénéleny és szénsavany; ezt mésztejen átvezetjük; az felszüri a szénsavat s a fenmaradó gáz a legalkalmasabb a léggömb újra töltésére.

— Tehát az ön léghajójában tüzelni is szükséges szénnel; ott égő szénnek kell lenni. Feje fölött pedig könenynyel telt léggömb. De arra nem ülök rá.

— Értsük meg egymást! Az eddigi léggömbök tökéletlensége miben ált? Kisszerűségükben. Ugyan mit mondanának arra az emberre, a ki egy csónakon nekiindulna az atlanti oczeánnak, hogy átvitorlázzék rajta Amerikába? Azt, hogy bolond. Hát erre a nagy oczeánra itt, hogy mer valaki felhágni egy csónakon? Pedig úgy-e, egy ötezer tonnás vitorláshajó milyen szépen körüljárja minden gép nélkül a föld minden tengereit? Gálya kell erre a magas oczeánra, nem csónak. Egy Great Eastern. Az én légjáró

gályám egy óriás, mely ezer mázsát emel a magasba. A talapja Petin rendszere nyomán van összeállítva, csak hogy az enyimnél a középvitorlák helyett, melyek az oldalszeleket, akár a Lee, akár a Louw oldalról jövőket, az egyenes irányra felhasználni hivatvák, oldalredőnyök vannak alkalmazva s a négy kaucsuk léggömb, mely az egészet fölemeli, nem a hosszú hajótest hosszában, hanem a két végére van alkalmazva. A hajótest közepén tehát tüzelni lehet, sőt kell is, a rajta utazók végett. A nyitott léggömbből a köneny magától le nem jön, mert az 14-szerte könnyebb, mint az athmosphærai levegő; hogy pedig a fütőgépből ne mehessen föl hozzá szikra, arról gondoskodik a szikrafogó.

— De elvégre is az ön léghajója akármilyen óriás lesz is, csak oda megy, a hova a szél viszi. Mi hasznát veszszük annak így a háborúban? Ezt veté ellene a mechanikus őrült.

— Nem oda viszi a légáramlat, a hová ő akarja. Tervem egyesíti mindazt, a mit Herson föltalált, az oldalszárnyakat s a legyező-alakú kormányt, melylyel ha akarom, körben fordítom meg a léghajót, mint pedig Partridge Pneumodromonát. Léggömböm kaucsukból van, tiszta könenynyel töltve, nem világító gázzal, mint az eddigiek. Minthogy pedig a köneny a magasban, hol ritkul a lég, erősen kitágul, nehogy a gömböt szétrepeszsze, ebben egy második gömb van, athmosphæriai léggel töltve. A mint a köneny feszít, ezt a léget egy szellentyün át kiszorítja s magának helyet csinál. Fütő gépemmel egész 60° Celsiusig hevíthetem a gázt a kaucsuktömlőn át s nevelhetem tetszés szerint az erejét. Elhagytam azonban az egész repülő gépezetet, a mivel Partridge csak magát csalta meg. Az ő spirálszélkerekei s fekmentes szélkelepei, mik a hajónak hol verticalis, hol horizontalis irányt adtak volna, mathematikai képtelenségek. A gőzgép által hajtott szélmalomszárnyak forogtak ugyan, de azoktól a hajó sebesebben nem ment, épen úgy, mintha egy lapát-

kerekű gőzösnek az egész kereke vízben volna: mert a mit a hátracsapó lapát a légen taszít, azt az előre csapó másik lapát épen olyan erővel visszataszítja, 1—1=0; 0+0 ez is =0. 1×1 mindig =1. Ez ellen erőszak nem segít. Az a terve pedig Partridgenek, hogy majd ő neki egy nagy hengerbe illesztett szélmotollája a szelet úgy fogja irányozni, hogy azzal a kormányvitorlára szeglettörésben hasson, tisztán képtelen számítás; azért, mivel hogy léghajón nem érezni szelet. Az együtt úszik a légáramlattal s a legvadabb orkánban úgy érzi a bennülő, mintha tökéletes szélcsendben volna. Gép nem visz minket a légben soha! Hogyan viszi hát a madarakat a szárnyuk? Arra könnyű a felelet. Először is a fölemelt szárny a supinatió perczében a léget élével hasítja, lecsapva pedig a lapjával üti. Másodszor, ha tudnánk is hasonló fordulatokat adni egy fel és lecsapó gépszárnynak, külömbségül marad fenn az, hogy az izomerő, mely a madár szárnyát öntestének fölemelésére képesíti, minden eddigi, ember által feltalált gép mozderejéhez képest úgy áll, mint 1 : 01-hez. És harmadszor az, a mivel a madár repül, a szárnytoll, a hatalmas «panne» semmi ismeretes anyagból elő nem állítható. Ez szilárd, ruganyos, törhetlen és könnyű. Hol van ilyen anyag az eddig ismeretes 64 elem és annak összetételei között? Az aczél szilárd, ruganyos, de törékeny és nehéz, az aluminium könnyű és ruganyos, de nem szilárd, elhajlik; a molybdenezüst ruganyos és könnyű, de törékeny. A wallosin képlet ruganyos és könnyű, de nem szilárd; az ebonit, ez a neme a vulkanizált kaucsuknak, a miből fésüket, botokat, sőt hintórugókat is készítenek, volna még legalkalmasabb a madártollat helyettesíteni; de veszedelmes volna őt a légben röpülésre használni negativ idioelectrikus tulajdona miatt, a minek hatását nem lehet előre kiszámitani. Azért nem marad és nem is lesz soha más megoldása a légben járásnak, mint az én rendszerem, mely e három tényen alapszik: a föld vonzereje, a különböző légrétegek

ellentétes áramlatai s a különféle sulyú légnemek folytonos felhasználása és végül az egésznek nagy mérvekben alkalmazása.

Itt megpihent az első őrült.

A másik két bolond végig hagyta őt beszélni. Arról lehetett megismerni, hogy bolondok és nem igazi tudósok, mert ha igazi tudósok lettek volna, régen belekiabáltak volna az előadó kalkulusába s össze-vissza szamarazták volna egymást.

Csak azután, hogy rákerült a sor, fogott a szóhoz a legifjabb őrült, kettős szakálát gondosan kétfelé simítva s haját hátravetve.

— Uraim! Van-e a fecskének a hátán léggömb? Ugy-e, nincs? Könenynyel van-e töltve a vadkacsa bőre? A kik valaha vadkacsát ettünk, tudjuk, hogy nem azzal van töltve. Azonban én nem kértem tanácsot a madaraktól, hanem a halaktól. Ez a tisztelt úr azt állítja, hogy először is egy gépnek, mely minden emeltyüjével ugyanazon elemben van elmerülve, lehetetlen előmozdító erőt kifejteni; másodszor, hogy a szárnymozdulatokhoz, még ha a supinatiónál a kettős fordulat alkalmaztatnék is, nem lehet találni oly megfelelő mozderőt, mely a mozdító gépet magát képes legyen helyéből fölemelni. Mindkét állítását megczáfolja nem a madár, de a hal. A halnak a farka egy propeller, mely egészen el van merülve a vízben és mégis úszik vele és kormányoz; úszszárnyainak izmai aránylag igen gyöngék. Ha egy vízzel tölt hólyagot kötnénk egy halnak a derekára, könnyebben tudna-e azzal úszni? Nem. Mert még egy nagy csomó vizet is kellene magával vontatnia. Ha tehát lehető olyan gép, mely a légnyomást felhasználva, repülésre képesít, annak a ráakasztott léggömb csak kölöncz, mely ha hátrább marad, mint a gép, azt feltartóztatja; ha előtte jár, akkor nem adhat neki a gép irányt, ha pedig másfelé viszi a légáramlat, mint a gép iránya, akkor az «erők parallellogrammja» elméleténél fogva, a léghajó mindig az ismeretlen cathe-

tusok hypothenusáján fog járni, azaz nem tudja, hogy hová megy? — A léggömbhajózás az egész hadviselésben nem egyéb, mint egy igen kétséges koczkajáték. Sikerülhet olyankor, ha egy nagy ostromló sereg egy másikat egy városba beszoríthat, mint azt Moszkvában láttuk az orosz forradalom alatt; a hol az ostromlók ezer léggömböt eresztettek fel, ők maguk tetszés szerint választhatták a helyet, a honnan felbocsátják a ballont, e léggömbök mindegyike több mázsányi nytroglycerinnel töltött pokolgépeket vitt magával; tempirozott gyujtók abban a perczben felgyujtották a könenyt, mikor a gömb a város fölött lebegett s a pokolgép aláhullott s a várost rommá zúzta. Hanem, hogy hasonló művelet a nyilt mezőn is sikerüljön, a hol nem választhatja az ellenfél tetszés szerint a fölemelkedési pontot, sem elég nagy támadási tárgyakat maga előtt nem talál, azt nem hiszem. Mint ballon captif, kötélre kötve, a vár falán talán használható, elfogni az ostromló ballonokat; még az is lehető, hogy kedvező széllel minden ezred előtt egy pár ballont bocsássanak előre, melyet idelenn egy csoport katona tart és bocsát előre, míg odafenn kettő a csónakból robbanó lövegeket hajigálhat le az ellenfélre, különösen annak álczázott ütegeire; de ennek is megvan két igen nagy akadálya: az első az, hogy az ilyen léggömbnek, hogy az ellenség röppentyüi el ne érjék, igen magasra kell eresztve lenni, mely távolból biztosan czélozni alig lehet. A második meg az, hogy a ki próbálta már, mit tesz léghajóba ülni, mikor az még kötéllel van csatolva a földhöz, az tudni fogja, hogy abban egy olyan folytonos rázkódás megy véghez csak húsz méternyi kötélen is, hogy az embernek majd a lelke szakad ki. Hát még majd egy ötszáz méternyi kötélen! Hiszen azt semmi tengerész nem fogja kiállani; az az ötszáz méternyi kötélen hánykódó ballon hajósa ott nem hogy a bombavetésre gondoljon, de elájul, elszédül és megbolondul. A háboruviselő léggömbökről tehát ne beszéljünk többet. Meg kell térnünk a mechanikai æro-

statok elméletéhez. Melyik gyermek nem ismeri azt az egyszerű repülő gépet, a mely alakjára hasonlít a szélmalomhoz és a propellerhez, ezt egy fogas korongra csavart zsinor segélyével sebes pörgésbe hozzák s arra az magától felrepül a levegőbe. Ez az én repülő gépem elmélete is, propeller szélkelep, melyet egy korongnál fogva egy calori gép (nevezzük «hő léggépnek») folytonos pörgésben tart. Épen száz éve annak, hogy Ericson a hőléggépet mozderőül alkalmazta. Húsz évig küzdött a kisérletekkel, míg gépe hibáit, akadályait kiismerte, legyőzte, végre egy kétezer tonnás hajót mert egy hőlégmozdonynyal a tengerre bocsátani. Később Lehmann e gépet még tökéletesebbé tette a hideg- és hőlég kölcsönösen ellenható s egymást felváltó müködtetésével. Végül Laubroi és Schwarzkopf tökéletesítették. Mai nap már ez a rendszer csaknem mindenütt kiszorította a mult század gőzgépeit a használatból. Hanem fűteni a hőlégmozdonyt is kell, csakhogy tizedrésznyi fütőszer elég hozzá, mint a gőzgépekhez kellett. Tüzelőgéppel azonban repülőgépet összekötni nem lehet; a légben repülő gépnek oly gyorsasággal kell mozogni, mely a tüzelést szertelenül fokozná; én tehát széntűz helyett használtam az alkarsint. Tudjuk, mi ez. Más néven cacodyloxid. Mirenytartalmu nedv, mely a víznél súlyosabb s annak a fenekére leszáll s a mint levegő ér hozzá, egyszerre forrni, bugyogni kezd, áthevül s lassankint 200 fokú melegséget fejt ki. Hivják «Cadet égő vizének» is. Ez volt repülőgépem fütőszere. Kisérletem a legszebben sikerült. Gépem 45 fok alatti hajlásba helyezve, a mint a gép a hátulsó szélkelepet mozgásba hozta, perczenkint 50 méternyi sebességgel indult meg fölfelé. A gép orrára volt alkalmazva egy Cœhorn-féle «amusette»; mint tudva van: kis kaliberü ágyu, melyből én ugyanazon hajtó gép erejével, gépem harczi czélokra alkalmas voltának bebizonyításául két első percz alatt 20 röppentyüt bocsátottam a Balatonba. Hallottam a partokon körülálló nép tapsolását, éljenriadóját. Akkor az

eddig haránt repülő gépnek fekmentes irányt szándékoztam adni s ezt egy halfarkalakú kormány mozdulatával véltem elérhetni. És itt, itt kellett valami hibának lenni a számításomban. A félvonalra számított mozzanat egyszerre mértényi külömbséget vetett s az elhibázott hajszál, mely gépem elejét a horizontalis vonalon alól nyomta, már a következő perczben ötven lábnyi lefelé haladást okozott. Propellerem kelepe, mely addig fölfelé taszitott, épen oly erővel kezdett hajtani lefelé. Szerencsém, hogy a Balaton volt alattam. A kik nézték repülésemet, azt mondják, hogy az nem egy parabolát képezett, a hogy kilőtt lövegek szoktak, hanem tökéletes derékszöget. Fölment 45 fok alatt, egyszer megállt s onnan megint 45 fok alatt lejött. Itt megáll minden mathematikai számítás. Tagadhatatlan, hogy a gép működése okozza ezt a tüneményt. De hol van hát a hiba? Ezt nem tudom. De meg fogom tudni. Számítok és újra számítok; s ha innen kiszabadulok, ismét megkisérlem a gépemet és hiszem, hogy rátalálok a hibájára.

Az őrült egész felmagasztaltsággal beszélt rögeszméjéről, mely az égbe felvitte, onnan ledobta s eszét veszítteté vele.

A harmadik, Tatrangi Mózes, csendesen mosolyogva nézte a beszélőt, kinek kezei idegesen reszkettek és ajkai tajtékoztak, a míg szólt.

Akkor aztán ő szólalt meg.

Mélyből hangzó csodálatos hangja volt, mint a hasbeszélőkké; bizonyosan mellcsontját horpasztotta be a légi esés.

— Az önök rendszereinek hibája legelőször is, uraim, hogy az egész czél, a melyre irányozva vannak, nem tökéletes czél. Önök fel akarják találni a repülést azért, hogy azt hadviselésben használhassák; tehát emberölési kedvből, hiuságból, nagyravágyásból. Az ilyen czélnak nem lehet pályakoszorúja. Régidő óta kinlódnak ezekkel; s sajátságos, hogy többnyire czipészek, bukott kereskedők,

megvert hadvezérek foglalkoznak a repülés mesterségének találgatásával. Már 1786-ban repült egy sabléi lakatos legény, a hires Besniére egy szárnyas géppel, melyet saját maga kezével-lábával mozgatott. Át tudott vele repülni széles folyamokon. Következett rá Blanchard Párisban, ki két esernyő-alakú szárnynyal kisérté meg a repülést, azután a bécsi óraműves Degen. Mind megbuktak. Önök uraim, mielőtt az ég magasába készültek fölemelkedni, emelkedtek volna föl elébb a lélek magaslatába; és ne azzal a szándékkal keresték volna a repülés titkát, hogy majd e találmány segélyével százezreit az embereknek lehet biztos magasból leöldökölni; hanem gondoltak volna arra, hogy a ki a repülés titkát feltalálja, a mellett, hogy az örök békét hozza meg az emberiségnek, egyúttal megnyitja az egész földet a közös jólétnek és a szabadságot és a világosságot elterjeszti a kerek földtekén. Hogy a ki ezt kitalálja, meggátolja a népek elnyomását, szabaddá teszi a kereskedelmet, testvérré a nemzeteket, bőséget oszt a szűkölködőknek, tudományt a tudatlanoknak és jutalmat a munkának. Ezekért a czélokért érdemes követelni hiányzó szárnyainkat! Ezek az én czéljaim. A másik hibája az önök elméleteinek megint az, hogy gondoskodtak ám arról, hogy miként menjenek fel az égbe; de nem arról, hogy mi módon jőjjenek vissza? Itt a bökkenő! Ön uram, ki óriási karzatot akar fölvinni a légbe, ellátva gázfőző műhelyekkel, s emelve ezer mázsát megbiró ballonok által, nem gondolt arra, miként szállítja le az égből azt a veszedelmes pokolgépet, ha ez már bevégezte gyilkos küldetését? hisz egy ilyen szerkezet, ha azt a légáramlat megragadta, levetett horgonynyal meg nem állítható; ezt, ha a föld közelébe jő, emberi erő el nem foghatja; ez, ha egy toronyban akad fenn, azt ledönti, ha hozzácsapódik a földhöz karzatával, minden rajtalevő élő teremtést rántottának tör össze. Minden ilyen óriási äerostat leszállása egy-egy hirhedett hajótörés lenne. Még nagyobb képtelenség a hőlégmozdonynyal

hajtott szélkelep elmélete. Mellékesen említve: nem értem, hogy minek alkalmazta ön repülő gépéhez a hőlégmozdonyt, mely inkább csak nagy terhek tovaszállítására kitünő eszköz, míg a kisebb erőt igénylő feladatokhoz sokkal czélszerűbb a Lenoir-féle gázmozdony. De ez nem tartozik a dologhoz. Elhiszem, hogy felviszi önt a propeller a magasba, s viszi is mindaddig, a míg athmosphærai levegő van előtte, talán még a világætherben is, míg az alkarsinban tart s míg a kalori gép melegét a légtelen űr hidege el nem nyeli; de a mint meg akar ön térni a fölfelé tartó irányból, egyszerre le kell esnie. A mozdító erő a gép hátuljában van. Ez jó a vizen, a mi a hajót fentartja, de a légben, a mint a horizontalis vonalt elérte az ön gépe, annak az orrával kell lefelé fordulni, mert a súlyegyenét elvesztette, s a mozdereje a hátuljában van, nem az elejében. Akkor aztán a hőléggép annál sebesebben mozdítja azt estében előre. Ez a magyarázata a derékszögben leirt repülési pályának. S ez mindig így fog bekövetkezni. Nem a mechanicában keresendő a repülés titka. Annak más tényezői vannak. Ön uram, rossz példát választott a haltól, mely a vízben úszik. Annak jó a propeller, mert a hal testének fajsulya csaknem egyenlő a vizével, sőt a léghólyagjával együtt még könnyebb is annál. De a légben úszás elmélete egyedül a lég szárnyasainak repülésében van, melyek saját testükénél sokkal könnyebb folyadékban eveznek. Azonban nagyon csalatkoznak önök, ha azt hiszik, hogy a lég szárnyasainak egyedül a szárnyizmaikban van megadva a repülés hatalma. A szárnyizmok huzamosb munka után kifáradnának, mint kifáradnak a lábizmok. Puszta izomerő nem segitené át a fecskét a tengeren. Vegyünk egy kiváló példát. Nézzék önök a kondort, az óriás keselyűt. Egy nap alatt képes a Himalaya bérczeitől elrepülni a Holdhegyekig. Ez óránkint 80 mértföldnyi sebesség. Ily állati erő nem létezhetik, És ugyanezen óriás keselyűt hogyan fogják meg? Egy szűk tért körülpalánkolnak, annak a közepébe

bekötnek egy kecskét. A kondor leszáll a prédára, elszakítani nem tudja a kötélről, megeszi ott. És akkor aztán nem tud többé a felül nyitott palánkból kirepülni. Ha nem futhat s futtában szárnyát össze nem verheti, fel nem tud repülni. Az a hatalmas szárnyas, mely ezer mértföldet úszik a légben egy nap alatt, nem bir felrepülni egy palánk közül, pedig ugyanazon szárnyai vannak, ugyanazon izmokkal. Az a hatalmas keselyű, mely, ha sebesen lecsap, a szarvas ünőt képes karmaival felragadni a légbe, a csalétek gödölye mellett a földön tehetetlenné válik. Miért van ez? Azért, mert a szárnytollak delejessége az, mi neki röperőt kölcsönöz. A toll villanydeleje +, a két szárny két vége a két + villanytengely. A mint a két + polus közel ér, eltaszítja egymást; mentől jobban dolgozik a két szárny, annál nagyobb a delejvillany folyam: a lég delejessége szaporítja azt. Ha a légből lecsap a keselyű, még meg van a szárnyainak delejessége s rögtön felrepülhet ismét, de ha megszáll s elhagyja aludni a villanyfolyamot, újra elől kell neki azt kezdenie s ha azt nem teheti a tér szűke miatt, fogva van, bár minden izma aczél. Ez egyúttal magyarázata annak, hogyan lehet az, hogy a madarak a légben soha össze nem ütődnek, pedig néha ezer fecske kóvályog egy csoportban. Mert minden madár, míg repül, egy villanyos test, csőre a positiv polus, mely a közeledőket önkénytelen eltaszítja alá, vagy föl, vagy oldalvást. De ne beszéljünk most a madárról, mely hatalmas. Szóljunk a lég leggyöngébb szárnyasáról, a lepkéről. A lepke szárnyánál ügyetlenebb repülő eszközt képzelni sem lehet. Ennél már nem áll az, hogy a supinatió alatt élével megy fölfelé; mert ez le is, fel is egyformán lapjával üt, mégis repül! A szárnyizma pedig oly gyönge, mint a pókfonál: több benne a nyirok, mint a test. Mégis repül. Nézzék azt a Papilio Iot, a mi ennek a fiunak a kalapjára most leszállt. Milyen könnyen tovalibben. Ennek a szárnya is delejes: csakhogy nem azonos a tolléval, mely tényező,

hanem a gyantáéval, mely elutasító. A himporban van a «minus» delej. S mivel a negativ polusok taszító ereje kisebb, mint a positiv polusoké, azért a lepke röpte is gyöngébb, mint a madáré. De mégis e delejességben rejlik repülési tehetsége; ügyetlen szárnya soha sem képesítené arra. Ha leseperjük a lepkészárnyról az aranyport, azokat a górcső alatt hatszegletűnek feltünő szines mozaikdarabokat, a lepke nem tud messze repülni többé, pedig könnyebb lett a szárnya. Az éjlepke, a noctua, ha szárnyai selymét letörüljük, csak mászni tud. Ha pedig az egyik szárnyát vékony vízüveggel bevonjuk s azt rá hagyjuk kérgedni, akkor épen csak vergődni képes, s izmai a szárnyait repülésre nem birják. A denevér, a repülő kutya, a paradoxurus röpülése csak tétova libegés, hasonló Besniere lakatos repüléséhez, melyet a villanyerő nem mozdít előbbre. Ez adta az én eszmémet. Nagy madaraknál, miknek nagyobb szárnya s sulyosabb teste van, látjuk, hogy a repülés egy hullámvonalat képez, itt tehát két erő működik közre, az egyik a föld vonzereje, mely az első perczében az esésnek 15 lábat tesz; a másik a röperő, mely ha amannál perczenkint csak 1 lábbal számít többet s e többlet perczenkint egygyel emelkedik, az aránysorozatnak így kell kiütni: *a* (a röperőt) *b* (a föld vonzerejét) jelentvén 1 — b + a 2 — b + a 3 — b + a 4 — b + a 5 — b + a 6 — b = a 21 — 6b, vagyis 111 — 90 = 21. Azaz hat percz alatt a megfelelő röperőnek huszonegy lábnyira kell emelni a hozzákötött tárgyat. Ez a tárgy a repülő hajó maga. Gépemnek terve ez volt. Nem nyultam sem a Dal Negro, sem a Ströber által feltalált villanydelejes erőművekhez, sem azt a Jakobi-féle electromotort nem használtam, mely tizenkét emberrel terhelt csónakot hajtott villany segélye mellett a Neván fölfelé. Azok mind igen bonyolult szerkezetű gépek, a minőket egy olyan veszélyes kísérletnél, minő a légutazás, alkalmaznunk nem szabad. Az én gépem oly egyszerű és érthető, hogy azt egy józan eszű munkás első

magyarázat után kezelheti. Két részből áll: az egyik a Holtz által feltalált s a szó szoros értelmében vett villanygép a Poggendorf-féle kettős összeállításban. A másik egy az előbbivel összekötött szárnypár, közepén a közös tengelynél egymás rovátkáiba beillő. A villanygép legelső megindítása embererővel történik; a Holtz-féle diametralis conductor, mint tudjuk, már az első kerék fordulónál kétszer nagyobb erőt összpontosit, mint a régi Electrophorok, s azért villanysűrítőnek is nevezték. Ha már most a két szárny mindegyike tíz vékony üveglapból áll, miket egy föléjük alkalmazott messing vagy elaterit köpeny takar, s az üveglapoknak a sarkai az electromotor villanyát átveszik, a kettős gépezet mindkét szárnya +, azaz tényleges villanyossá válik. A kézi hajtó gép kerekes korongja ugyanakkor azokat egymáshoz fölemeli. A tényleges villanysarkak azonban egyszerre eltaszítják egymást s támad belőle az a mozderő, a mit «*a*» betűvel jeleztünk, s mely kiszámítás szerint perczenkint 1 lábbal erősebb, mint hozzákötött ebonit hajónak a föld vonzerejéből származó esés mozzanata. Már most ha «*egy*» üveglap helyett «*tíz*» van alkalmazva a géphez, akkor az arány ilyen lesz: a $1\times10-b+a2\times10-b+a\ 3\times10-b+a\ 4\times10-b=a.\ 100-b4$, azaz négy percz alatt a repülőgépnek 85 lábnyi magasra kell felszállnia. Ehhez semmi kifogás nem fér. Az erő megvan, csupán az a kérdés, hogy kiállja-e azt a hozzá alkalmazott anyag? Erre is hittem, hogy meg tudok felni. Az üveg, ha nagyon vékonyra elnyujtatik, hajlós lesz; hiszen fonalaiból szöveteket is készítenek. Mentől lassabban van kihűtve az üveg, annál villanyosabb. Tehát tíz egymásra fekvő igen vékony és igen jól kihűtött üvegtáblát alkalmaztam. Messing helyett a legruganyosabb elaterit érczet használtam. Mindez együtt ki lett elébb próbálva s a feltehető legnagyobb légnyomásnak ellenállt. Azonkívül is még két elővigyázati szerkezet volt gépemhez csatolva. Egyik a stereometer, mely a gép működésének gyorsaságát jelezé,

másik az akadályozó, a regulator, melynek segélyével egy lábnyomásra annyi gyantás tafotát húzhattam a dörzsölt lapok közé s annyi dörzsflanelt távolíthattam el, a menynyit akartam, hogy a gép sebességét csillapítsam. Egy sodrony meghúzására a szárnyak tetszés szerint irányt változtathattak s a fölfelé haladásból vízmentes röpülés lehetett; a kormány, mely a fregattmadár ollófarkához hasonlított, irányozá a tetszés szerinti fordulatokat, s ha le akartam szállni a géppel, egyszerre megállíthattam a villanyérintkezést, a két szárnyat fekmentes állapotba helyezhettem s leszállhaték csendesen, mint egy libegő keselyű. Semmi sem volt elhibázva. A mire számítottam, az mind megjelent segélyemre; hajóm a villanygép első mozdulatára egyensulyát megtartva a légbe emelkedett, kétszer-háromszor visszacsapődott még a talajhoz, de az nem ártott semmit, mert a hajó ruganyos ebonitból volt készítve, s ez visszapattanásával még elősegíté a szárnyak működését; negyedik szárnycsapásra már a légben maradtam és akkor elkezdtem fölfelé haladni. Tapsolt-e, éljenzett-e a közönség, azt nem tudom; arra nem ügyeltem; én csak azt éreztem, hogy repülök. Valamit éreztem az üdvösségből. De nem soká tartott ez elragadtatásom. Mert a mint rápillanték a stereometeremre, megdöbbenve látám, hogy valami túlment a számításomon. Villanygépem nem a $1\times10-b+a$ $2\times10-b+a$ $3\times10-b$ a $4\times10-b$ képlete szerint halad fölfelé; hanem $a\times10-b+a^2\times10-b+a^3\times10-b+a^4\times10-b$ szerint, azaz minden percznél nem hozzá adva, de köbre emelve a következő számot, tehát öt percz alatt nem 145, hanem 550 láb magasra emelkedett velem, a hatodik perczben egyszerre 360 lábnyira repült fel. Ez valami kábító érzés volt. Mi történik itt? Egy tekintet a rheometerre felvilágosított, a tangentboussole heves ugrásai megmondták, hogy mi történik? Az, hogy a kire nem számítottam, a kit nem hívtam, az jelent meg vakmerő kísérletemnél. A szellem, a kit előidéztem s a ki most már magával ragad: a

lég saját villanyossága. Ez az örökkön örökké élő mozderő, mely hatalmasabb az egyesült elementumoknál. Ez ragadta meg hajómat, melynek szárnyai most már elképzelhetlen erővel paskolták a léget, lassú csapásokkal, de gyorsan, mint a kondor szárnyai: mikor a hajót önsulya lefelé vonta, a két szárny összecsapódott, de aztán ismét szélylyel suhant mint a villám. Eszembe jutott, hogy hiszen van nekem csillapító készletem, s a tafotákat a lapok közé vontam. Az sem segített már, a 22-ik percz-ben az a sokszorozatlan «a» is a^{22} volt már, a mi 284 láb gyorsaságot ád ki. Így haladtam egyre fel a magasba. A 23-ik perczben aztán egy kellemetlen roppanást hallottam. Gépem egyik szárnya eltörött. Sem az üvegtáblák, sem az elaterit nem állták ki a felfokozott villanyerőt; pedig már épen fordítani akartam a szárnyakon, hogy a repülés fekmentes irányt vegyen. Megbuktam az anyag tehetetlenségén.

— És leesett ön az égből épen úgy, mint mi többiek, szólt nevetve a léggömbök bolondja. Szerencséje volt, hogy eltört gépe egyszerre aláfordult, a könnyebb ebonit hajó, melyben ön meghúzta magát, hullernyőt képezett s nem engedte, hogy ön esés közben megfulladjon vagy idelenn agyonzúzza magát.

— És most itt van ön közöttünk, szólt a calori gép bolondja. Láttuk önt, mikor ide hozták. Egyszer egy amerikai bankár látogatta meg önt e helyen, egy néger Rotschild, mister Severus, a ki önnek az összetörött gépét megvásárolta muzeuma számára, az e szóval vált el öntől: «massa Tatrangi, ha feltalálja ön valaha, hogyan kell az üveget hajlékonynyá, ruganyossá és szivóssá tenni, akkor jőjjön el vele hozzám s én társaságba állok önnel tíz millió dollárig repülő gépek készítésére; hanem a míg ki nem találja ön, addig ne menjen ön az égbe, mert ott elviszi önt az ördög!»

— És én ki is fogom azt találni! szólt indulatosan Tatrangi; mélyből jövő hangja úgy tört elő, mintha

valami földbe elásott tetszhalott kiáltana fel koporsójából.

— Azt pedig nem fogja ön soha kitalálni! kiálta megvetőleg a másik őrült, mert az üveg alkatrésze kovany, azért az üveg jellege az, hogy törékeny, és az is marad örökké.

A vita könnyen indulatossá vált volna, ha az első őrültet elő nem veszi az őrülteknél válságos tüsszögés, mely néha félnapig is eltart, s ennél rendesen dühöngésben végződik; minden tüszszenésnél azt képzeli, hogy mennydörög, s követeli, hogy mennydörgésére valami össze is törjék, s ha nem törik magától, töri ökleivel. Az ápolók rögtön elősiettek és bevezették szobájába. A calori gép őrültjének is jött jelenteni a felügyelője, hogy készen várja a reggeli. Ez ételiszonyban szenved, s egy tört foga helyén keresztül szokták mindig erővel beletölteni az ételt. Most is boszúsan tiltakozik:

— Hagyjanak nekem békét; a calori mozdonyt nem etetik; a lég mozdítja. Nekem nem kell étel. Az én gépemnek nem kell fűtés.

De biz azért szép barátságosan elvezették, s aztán ráadták a kényszerzubbonyt s megitatták jó tápláló levesfélékkel.

Tatrangi Mózes egyedül maradt a fiával.

Most kezdte őt még csak észrevenni. Pedig az imént beszélt is a lepkéről, mely Dávid kalapjára szállt s azt megismerte, hogy egy Papilio Io, de a fiára csak most kezdett ráismerni.

— Megállj! szólt ép karját visszatiltólag tartva eléje. Mit mondtam neked? addig ne jőjj hozzám, a míg mint katona szolgálsz.

— Már nem szolgálok.

— Állj meg, állj meg. Ez nagy talány. Arra nézve, hogy te ma ne légy már katona, vagy az az eset van, hogy te elismeréd, hogy én bolond vagyok, ez moraliter lehetetlen; vagy az, hogy letelt az időd, ez mathematice

lehetetlen; vagy az, hogy testileg elnyomorodtál: az physice lehetetlen! vagy az, hogy az egész hadsereget feloszlatták: az apodictice lehetetlen; tehát hogyan lehet mégis?

— Egyszerűen. Tegnap hadnagygyá lettem; ma átléptem a tartalékhoz s haza vagyok bocsátva.

— Ecce! Columbice lehető volt! És ezt én nem találtam ki. No hát most gyere ide és ölelj meg. Hanem aztán egy szót se szólj, csak hallgasd, a mit én mondok. Hallottad ezt a két szemtelen bolondot? Micsoda őrültségeket hadartak össze-vissza. Velem vitatkoznak! Ők! Még azt mondják, hogy az üveg hajthatatlan, törékeny, mert kovanyösszetét. Hát a madár tollának nem kovany az egyik alkatrésze? Nem négy százalék-e a kovany a sas tollában, három százalék az emberi hajban? A spanyolnádban, mely oly hajlós, hét százalék a kovany, s a buzaszalmának 67 százaléka kovany s a bambusban a kovasav saját concretiókat képez, mik ruganyosak, mint a gyanta; tabaxirnek nevezik azt. Hát azt nem láttad a hutánkban, mikor a tiszta kovanyt élenyfuvós szeszlámpa előtt megolvasztottuk, tiszta üveg vált belőle, mely nyújtható volt és ruganyos, s a mellett oly szilárd, hogy ha egy darabját az üllőre tettük s pőrölylyel ráütöttünk, ott maradt a helye üllőn és kalapácson, de maga nem törött szét? Számtalan üvegedő anyag van, melynek átalakulása ruganyosságra hajló. Ilyen a Skapolith-üveg. Az antipatheskorall épen mészből van, és mégis hajlik. Hajtható az Obsidian üvege, a Chlorstrontium-üveg, különösen ruganyos a chromüveg: a fényle égenyes üvege; a brucit, az itacolumit üvegvegyítékei és mindenekfelett a borax üvege. Hiszen még alig másfélszáz éve, hogy Davy fölfedezte a «bór»-t, mint egy új elemet a keletindiai tinkálban s a Maremnek mocsárvizében, s ma már üveget nem is készítünk «bór» nélkül. Lényeges alkatrésze lett ez üvegeinknek. Az üvegcsinálás tudománya ötezer éves. Mennyi új titok lett azóta fölfedezve, s mennyi régi titok

lett eltemetve, mely új feltalálásra vár. Ilyen eltemetett titok az aventurin üveg, mely átlátszó aranyércznek tetszik. Nem találhatjuk ki, hogyan készítették Pompéjiban? Fogsz emlékezni egy történelmi adomára. Egyszer Severus császárhoz egy tyrrhenumi edénygyáros egy pompás üveg-urnát vitt ajándékba. A császárt meglepte a mű szép szine, alakja és művészi diszítése. Gazdagon megajándékozá a művészt. Akkor az még egyszer kezébe vette az űvegedényt s teljes erejével földhöz vágta azt. De az üveg nem törött össze, csak behorpadt! A művész egy kalapácsot vett elő s a horpadást újra kikalapácsolta. Ekkor Severus azt kérdé tőle: «Ismeri még rajtad kívül más is ez üveg előállitásának titkát?» «Senki». «Akkor vigyétek, lictorok, vágjátok le a fejét; mert ha e találmány elterjed, minden arany és ezüst elveszti értékét». S a hajló üveg feltalálóját megnémíták örökre. Jól van, ez grammatikai mese. De annyit már tudunk, hogy a tiszta borax üvege nyújtható és hajtható. A Chloromelan üvege is nagymértékben hajlós. De hallgass meg még egy történetet. Ne légy türelmetlen. A tizenhetedik században egy római sirban találtak egy sarcophagot és abban egy urnát üvegből. Az urna egy láb magas, belül sötétkék üvegből van, melyet kívülről homályos fehér üvegburkolat takar; ezt ismét művészi alkotású domborművek ékesítik, jelenetek a mythosvilágból. A régészek még ma is vitatkoznak fölötte, hogy Thetis és Peleus, vagy Hercules és Alceste regéje van-e rajta örökítve, valamint, hogy a feliratástalan sarcophagot a vázával együtt Nero szentelte-e Poppæanak, vagy Severus Mammæának? Az üveg váza a Barberini-muzeumba került, akkor épen egy Barberini levén a pápai trónon. Ezt a muzeumot később elkótyavetyélték s a vázát megvette Hamilton, Hamiltontól megvásárolta ezer guineért Portland herczeg. A régészek előtt hirhedett a Barberini üvegváza. Egyszer annak a hirhedett Lloydnak a fia, kinek nevéről a kereskedelmi társulatok czéget csináltak (a fiu nagy korhely volt!) fogadott

a korhely pajtásaival, hogy ő olyan geniecsínyt fog elkövetni, a miről az egész világ fog beszélni s melyet még az utókor számára is fel fognak jegyezni. Mi volt e csiny? Az, hogy részeg fővel nekiment a muzeumban a Barberini vázának s azt állványostól feldöntötte. Ennek a hirhedett remekműnek az összetörése csakugyan világhirűvé teheti az embert. De várj! A levert üvegváza nem törött össze, csak behorpadott! Ez tény. Tehát a lefejezett feltaláló üvegedénye megvan. Nem mese, hogy az üveg hajlítható, kovácsolható. Csak az a kérdés, mi ennek a titka? Járj utána! Keresd meg! Találd ki! Hiszen mesterséged az. Üldözd a hatvannégy elemen keresztül, s ha egyik sem adja ki, keresd fel az új elemet. Hisz a «bór»-t csak 1805-ben találták fel, a «jód»-ot 1811-ben s a «chlor»-t is csak 1774-ben. Még hátra lehet egy! . . . Keresd! . . . Ne hagyj fel a kutatással, míg rá nem találsz. . . . Az is lehet, hogy a hűtésben van a hajlós üveg titka, vagy a beitatásban. Hiszen az egyiptomiak már birták a titkot, hogyan lehet a fluor kristályát, a miből a hajdankori pompás murrhini vázák készültek, intensive megfesteni; az olaszok be tudják itatni az achatba a szineket, s a khinaiak birják annak a titkát, hogy lehet a hegykristályt kékre és rózsaszinűre festeni. Hátha beitatással sikerül a titkot feltalálnod? Tán elaylban párolva? vagy a hűtéssel? De úgy kell az üvegnek a ruganyosságát megszerezned, hogy a villanyosságát el ne veszítsd. Te! Hisz a természet maga is buzdít reá. Ő maga is találgatta már ezt; a fényle, a macskaezüst, nem hajlós üveg-e? A diallag nem nevezhető-e özönvíz előtti ásatag üvegnek? Hátha a villanyerő maga segít ki a homályból? Hiszen a villanynak nagy hatása van a vezető érczek rugékonyságának apasztására, hátha a nemvezetőknél megfordítva hat? Ne mulaszd el vegyvizsgálat alá venni a nephelint, a vulkán által kihányt üvegtömeget. Hogyan készíti azt maga a föld alatti tűz? Próbáld vegyíteni a «nemeskőhomok»-ot. Tégy kisérletet a methylaminnal, az osmiummal, mit kétszer fehérre

izzaszsz. Figyelembe vedd a «caputmortuumot», a vegyészi «halálfőt» a mi a kémle után hátramarad. A kobaltot is megkisértsd. A thallium nélkülözhetetlen lesz kisérleteidnél . . . Oh! ha én veled mehetnék! . . . De hiszen te okosabb vagy nálamnál. Te ifju vagy. Te szerencsés vagy. Egy véletlen. Egy jó ötlet. És kezedben lesz. Szorítsd össze. Már ott van. Ne engedd elfutni. Ez a repülés mindenható rejtélye. Ah! ha ezt megragadhatod, tiéd lesz az egész világ. Nem azért, hogy kirabold, hanem hogy boldoggá tedd; nem hogy rettegjenek, hanem hogy áldjanak; nem hogy embert pusztíts, hanem hogy földet megnépesíts; nem hogy magadnak milliókat szerezz, hanem hogy millióknak kenyeret, nyugalmat, világosságot adj; nem hogy országokat foglalj, hanem hogy összeköss. Eredj utána. Keresd. Ha feltaláltad azt, a mitől Severus féltette az arany uralkodását, úgy megtöri ez az aranynál hatalmasabb ércz uralmát, a vas uralkodását; a milliók vérét megivó «vas» uralkodását. Fiam! Egyetlen gyermekem! Utánam! nyomomba! Vagy oda fel az égbe! Vagy ide mellém a bolondok házába! De jönnöd kell!

Az összetört, az égből leesett, a ferdére taposott emberi trapezoid minden félreficzamult tagja rángatózott a triposzi felmagasztaltságtól; rettegés volt rája nézni. Az ápolók, az orvosok, kik távolról nézték, magukban tanakodtak, vajjon epileptikus, vagy energumén roham lesz-e ebből?

Végezte aztán az öreg azzal, hogy felkaczagott. Hebromania lett belőle.

Annak is vége szakadt. Mózes letörülte a könyeket arczáról, kificzamult karja befelé álló könyökével. S aztán azt kérdezé a fiától:

— Hát már most szólj te, miért jöttél?

— Azért, hogy megöleljelek, mert holnap utazom haza.

AZ ICHOR.

A mult század első felében, 1837-ben a székelyföldi havasok északi részén a föld vulcáni működésének adta jelét. Az a hegycsoport, melynek kiváló csúcsait a Likas havas, a Gyilkos tető, a Nagy-Czohárd és a Nagy-Hagymás képezik, ismételt földrengésektől lett háborgatva. A Likas havas óriási czukorsüvegként felmagasló alakja messziről elárulja a kiégett vulkánt; tetején mély üreg van, melyről a legrégibb időktől azt tarták, hogy közlekedésben áll az Olt vizével: egyszer egy ludat dobtak bele a pásztorok s az Sz.-Domokosnál jött ki az Oltban. Leszállni bele életveszélyes volt, mert fojtó gőzök jöttek fel belőle. Délfelé a Nagy-Hagymás hegyeinek több orma elkezdett koronkint füstölögni, oldalaikból nehéz szagú gázok törtek elő. Ritkán vetődött erre utazó, ki az európai tudós világot figyelmeztette volna e vulkáni hegycsoportozatra; még Humboldt sem tudott felőle semmit. Csupán a benszületett székely irodalmi férfiak vették maguknak a fáradságot, hogy e nehezen hozzájárulható, vendégszeretetlen sziklakebelt meglátogassák, melyhez út nem vezet: patakmedreken át, vízben gázolva lehet nagy életveszély közt oda eljutni. E benszülött tudósok egyike, Orbán Balázs, maga is látta füstölögni e vulkáni hegycsúcsokat, s még ő elragadtatással irja le a gazdag szűzerdőket, melyek e völgyet környezik, s ragyogó tollal az ős tenyészetet, mit emberláb nem taposott soha.

De száz év minőt változtatott e tájon!

Már 1837-ben a vulkáni tűznek egyik jelensége az volt, hogy egy földrengés két sziklaormot összedöntött s ezzel egy völgyszorost betemetett, melyen keresztül egy patak folyt alá.

E patakból a sziklagát mögött a havas völgyében egy új tó lett.

A havast is, a patakot is, a tavat is — Gyilkosnak híják ős időktől fogva.

A Gyilkos azután száz év alatt rá szolgált a nevére: meggyilkolt maga körül mindent.

Eleintén szép üdítő tünemény volt: egy havasi tó, melynek tükréből az elnyelt fenyőfák csonkjai meredeznek elő, miknek ágaira vízi virágok futottak fel, kristályában feketepettyes pisztrángok eviczkélnek, partjait nefelejtsbozót fedi; hanem a mint a tó növekedett, a mit «Volcan» hatalma alkotott, előállt «Neptun» működése is. A hegyoldalakba átszivárgó víz azt a földalatti vegytani forradalmat idézte elő, melylyel a Monte-Cerboli vidéke lepte meg egyszerre a természetvizsgálókat.

Ez is olyan rossz nevű hegy volt eleitől fogva: «Mons Cerberi», és az elátkozott Maremmek hőmocsarának alkotása nem megy a középkorig vissza.

A gyilkos völgye ugyanaz lett Erdélyben, a mi Volterra vidékén a «mofetták» dágványa.

«Dágvány»-nak nevezik az olyan mocsarat, mely alant kifejlő gázoktól pöffed, kifakad, gőzt fuvall.

A hegytetőről nézve a XX-ik század közepén, a Gyilkos völgye egy füstölgő katlant mutat fel; a kopár hegyoldalak maguk is kékes párázatokat szűrnek keresztül, s azoknak csapadékai kékes, sárgás, zöldes rozsdaként fedik a sziklaoldalakat és a leomlott erdők törzseit. Tenyészet nincs itt többé. Fa, fű, virág ki van ölve. Kopár sziklák hevernek szerteszéjjel, mind befüstölve érczpárával, s a Gyilkos tóban nem lakik többé élő állat.

Az egész völgy, a mi még föld volt, körül a tó vize mellett és a hegyvágányok között, szünetlen füstölög, égett fekete felszinén tarjagos foltokat mutat; néhol magasra feldagad, mint egy tályog, s mikor az kifakad, tölcsérén magas gázsugár lövell fel, csavart kigyózó füstoszlopok; e kürtők azután évekig fújják fel gázaikat az égbe, míg másutt uj kémény nem támad, s akkor a régi lelohad. Az egész talaj ég, forr, inog. Istenkisértés leszállni reá. Vak-

merő emberek balsorsáról sokat beszél a népmonda, s ide tévedt barmok rendesen elvesznek. — A ki alatt az égő föld leszakad, menthetlenül odavész, mintha oltott mészverembe bukott volna, s a nehéz kénszag már messziről elfojtja a mellet.

S e két négyszög mértföldnyi dágványt apró, szivárgó patakok szelik keresztül, miknek színe a fenekükre lerakott csapadéktól majd rozsdás, majd világoskék, majd tejfehér. Vizük bórsavas ammonsóval, kénsavas agyaggal, mészszel van telítve, szén és kénsavany és köneny illan el párázataikból. — Alacsony martjaik kékülnek, sárgulnak; de nem nefelejtstől, szirontáktól, hanem kénvirágtól és egy különös világoskék jegecztől, mely hegyes tű alakokban képez virágokat, mint az ammoniák.

Derült időben legélénkebb a völgy füstölgése, míg esős időben lecsillapul s ilyenkor hozzájárulható a tájék.

Néha, mikor a «Bekény szele», — a «muszka szél», nekiindul s három nap, három éjjel folyton dühöng, akkor tisztára derül ki a Gyilkos völgy; még a füstkatlanok is elpihennek, hanem minden ilyen viharra az következik, hogy a Likas havas kráteréből elkezd felszállni a lomha füst, a bérczcsoport földalatti lökésektől rázkódik, s arra a gáztölcsérek újra fellökik füstoszlopaikat, a Gyilkos oldalából moslékos patakok ömlenek elő, miknek saját színe sokáig vegyületlenül kóvályog a Gyilkos tó smaragdzöld vizében.

Ha a Bekény szele télen érkezik, egyúttal hóval takarja be az egész völgyet; mikor aztán a völgy újra felébred, foltonkint kék, zöld, sárga hó lesz abból — Ott pokolbeli örök nyár van.

Néha pedig hosszantartó, aszályos nyár végén egészen elapadnak patakok, források, a tó felszine bebőrösödik, valami vegyülék, mely a savakkal saturált viznél sokkal könnyebb, vastagon belepi azt; a füstfúvó likak álomra eresztik földalatti szörnyeiket; a dágvány össze-vissza repedezik, s a kisebb posványok fenékig kiszáradnak. És olyan-

kor azoknak a fenekein valami kékbejátszó csapadék marad, felpattogzó cserepekben, felszine gyöngyházfényű; egyes hosszú kékszínű kristályok is találhatók közte. Hanem az egésznek nem lehet semmi hasznát venni. Se nem timsó, se nem gálicz, hogy érdemes volna elhordani háton s megkinálni vele valami gyárat.

Erdélynek és különösen a Székelyföldnek sok nevezetes vulkáni tüneménye van, a mik szük körben régóta köztudomásuak, ilyen a torjai kénbarlang, s annak oldalán a gázvulkán (ennek is «Gyilkos» a neve), melybe a fölötte elrepülő madarak beleszédülnek; ilyen a kovásznai «pokolsár», a népes város közepén folytonos forrongásban levő iszapvulkán, mely időközönként megújuló kitöréssel lávafolyamokat áraszt maga körül s olyankor gőzoszlopok között mázsányi köveket hány fel a magasba, oly tömegben, hogy mikor elcsendesül, tátongó üreg marad utána. S a kovásznai nép aztán, igazi székely flegmával összeszedi a kihányt sziklákat s szekér számra hordja vissza az iszapvulkán üregébe: «ha kihánytad, nyeld el megint!» A «pokolsár» aztán a másik évben megint kidobálja nekik a köveket. Madarason két ilyen sárvulkán működik. Hanem a világhirű természettudósok erről mind nem tudnak semmit. Elmentek a Caucasusba, a tazmáni félszigetre a vulkánokat észlelni, leirták a turandaghi sárhányókat, a turbacoi vulcáncitosokat, az izlandi soffioneket, a dél-amerikai vízokádó kúpokat, mik egy barát szentelt vizétől váltak át «Volcanes de fuego»-ból «Volcanes de aqua»-ákká; ismeretes volt előttük a khinai Ho-sang hegye, a jávai Gumung Kelut fojtó völgye, a «Pakaruman» (holtak völgye), csak arról, a mi legközelebb esett hozzájuk, az erdélyi vulkántünetekről nem tudtak semmit. Elmentek a föld tulsó oldalára, vademberek, vadállatok közé természetet tanulmányozni, csak a világ legvendégszeretőbb népét nem kereste föl semmi európai tudós soha. Még a természettüneményeket is agyonignorálta a nagy világ, ha azok Magyarország földéhez voltak kapcsolva.

De nehogy idegenfalással gyanusítson bennünket valaki, sietünk hozzátenni, hogy maga a magyar tudós világ is épen így agyonignorálta azokat.

Csak nagy későn akadt egy-egy pénzügyminiszteri osztálytanácsos kezébe egy ilyenforma adat: «A gyergyószentmiklósi kamarai uradalom gyilkosvölgyi bérletére senki sem vállalkozik többé, miután egészségtelen gőzök kifejlése s az erdők elpusztulása folytán az eddigi hamuzsirégetés üzlete lehetetlenné vált».

Ennek a következése aztán az lett, hogy nohát ha egészségtelen gőzök miatt azt a nagy darab földet nem lehet használni, akkor el kell adni.

«Fort mit Schaden!» államháztartási jelszó.

Mintegy húszezer katasztrális holdat tett az a darab föld. Két egész négyszög mértföld. Az első árverésen öt forint volt a kikiáltási ár holdankint, — örök árban. Akkor egy vasuti vállalkozó, a kinek kőre volt szüksége, igért érte holdankint négyet. Annyiért nem adták. — Két év mulva aztán megint dobra ütötték. — A vasút már akkor elkészült, kő nem kellett, hanem jött egy másik vállalkozó, a ki fürdőt remélt a furcsa forróvízre építeni, az igért holdankint három forintot. — Nem adták neki. — Újabb két év mulva aztán az is kiderült, hogy nem jó víz az fürdésre. A harmadik árverésnél aztán senki sem jött a Gyilkosra árverezni. A pénzügyminiszterek pedig nem türhették, hogy rubrikáikban évről évre ott álljon egy rendíthetetlen tétel, melynek a «Bevétel» rovatban állandóul egy nagy gondolatjel a kisérője. El kell adni minden áron a Gyilkost. Kikiáltási ár egy forint!

Ekkor érkezett haza a katonaságból az ifjú Tatrangi Dávid. Megtekinté a halott völgyet s igért érte holdankint másfél forintot. — Ráütötték. Övé lett az egész Gyilkos, pokolvizestül, vulkánostul, égő mocsárostul együtt harminczezer forintért.

Azt a pénzt is a «gyárhitelintézettől» vette fel tíz évi törlesztésre, — mint illik, tíz száztóli kamatra.

A kik ezt hallották, azt mondták rá, hogy: «Az apja égbejáró bolond volt, a fiu pokolbajáró bolond lett!»

Mit csinál azzal a pokolvölgygyel?

— — — — — — — — — — — —

Egy martiusi napon, épen a nagy bőjti szelek kezdetén, a lipótmezei tébolydában tudakozódott Dávid apja hogyléte felől. Mondták neki, hogy az öreg úr — a körülményekhez képest — egészséges. Szobájában van és olvas. Beeresztették hozzá.

A mint az öreg úr meglátta a fiát, azzal a gyanakodással, a mi az őrülteket jellemzi, kérdezé tőle:

— Hát te megint itt vagy? Mi hozott fel ilyen hamar? Beszólítottak tán mint tartalékost? Az nem lehet; mert a hadsereg létszámát épen most szállították le. Bizonyosan szerelmi história. Olvastam a hirlapokban szép kalandodat. Egy leány miatt pénzt pazalni, verekedni. Most meg már bizonyosan el akarod venni a leányt. Ne légy bolond! A mint megházasodol, vége van annak, hogy repülj. Le vagy kötve állati jólét, testi eudymia, renyhe euarestasis által a sárhoz. A csókolózás vágya még az Isteneket is lehúzza az égből, hát még téged! Egy gyerek sírásától ostoba fogsz lenni. Vagy nem azért jöttél? Találtál fel valamit?

— Igen. Találtam. Szólt Dávid, jobbját atyja elé nyujtva. Mutató ujján egy kigyóalakra tekerült gyűrű volt, valami kék zománczfényyű; s a kigyófej közepében egy ragyogó gyémánt «hatszegletű» hegygyel; borsónagyságú.

— Szerencsétlen! Kiálta fel az öreg, eltaszítva fia kezét maga elől; én arra bocsátottalak el, kogy találd fel az üveg hajlósságának titkát, s te a helyet feltaláltad a gyémánt készítés titkát.

— Nem. Ez üveg, mondá Dávid, s öltönyéhez dörzsölve a gyűrű fejét, egy hirlap leszakított szegletéhez közel vivé azt. A papir felszökött a közeltartott gyűrűfejhez s hozzátapadt.

— Lehet, hogy üveg, de azért mégis gyémánt, minő a

bórgyémánt, melyet magam is állítottam elő, sugártörése az, a mi a gyémánté, csak a színe sárga. A te gyémántod szine kék. A bórgyémánt is vágja az üveget, sőt a gyémántköszörülésre is alkalmas. Készül bórsavból, natriumból és konyhasóból.

— Ez más, szólt Dávid s azzal lehúzva ujjáról a gyűrűt, megfogta a kigyó fejét és farkát és széthúzta az egész gyűrűt egyenesre, aztán meg levetette azt a márványasztalra, a mikor az, üveg pengést hallatva, ismét gyűrű alakba összekunkorodott.

Az öreg Tatrangi erre hirtelen odaugrott a fiához s ép kezével ijedten fogta be annak a száját.

— Ne szólj tovább! ... Egy szót se szólj ... Ki ne mondd a nevét! El ne beszéld itt hogyan találtad fel? Miben rejlik a titka. Néma légy. Fuss innen! Nekem se szólj többet semmit. Dugd el ezt a gyűrűt; ne mutogasd! ... Vagy miért jöttél? ... Fel akarod ajánlani a találmányodat a kormánynak, hogy létesítse általa a hadi repülő gépeket? Szerencsétlen! Hiszen épen most alkuszik a kormány százötven millióig, hadi léghajók készítésére, kaucsuk ballon rendszer mellett. Mindazok, a kik ezen a százötven millión osztozni fognak, egyszerre a torkodat ragadják meg, a mint azt kimondod, hogy te feltaláltál valamit, a mi által ez az országos kiadás fölöslegessé lesz. Ide csuknak be rögtön mint őrültet, még pedig a dühös bolondok közé, a kiknek kezük lábuk zsákba van varrva, hogy kárt ne tehessenek.

— Tudom apám, mondá Dávid. Mister Severus czimzetéért jöttem hozzád. Amerikába megyek.

— Ah, jól van, jól van. Megállj. Nincs nálam leirva. Csak emlékemben tartogatom. New-Yorkban lakik. Mikor meglátogatott, elmondta, hogy hol találhatom fel, ha keresem valaha. Üzlete van Waall Streetben; az csak fél mértföld hosszú, könnyen rátalálsz; csupa bank, kontor és alkuszüzlet az egész utcza végtül végig. Ha ott nem kapod, keresd palotájában: az van az 5-ik Avenueban. A melyiken

legtöbb aranyozás van. Ha ott sem jutsz hozzá, rátalálsz minden bizonynyal a merchant exchangeben s ott mindenki beszélhet vele. Okosan szólj vele! Ne beszélj neki idealis dolgokról: ez pénzembere! Üzlethez ért. Nagy dolgokat mer elvállalni. Ha érzelmeket árulsz el előtte, kidob az ajtón. Ez amerikai, — és bankár — és néger. — Bátor, gazdag, de érzéketlen. Ha koldulsz tőle, egy pennyt sem ad; ha meggyőzöd, számlálatlan milliókig áll érted. — De rögtön akarsz-e indulni? Gondold meg, hogy most dühöngnek a passatszelek a tengeren. Ha elvesznél, a fölfedezett titok elsülyedne veled a tenger fenekére. — De nem, nem. Én nem féltelek. Ha vihar fogja elő a hajót, mondd a hajósnak: «Cæsarem vehis!» s tartsd fel az égre ezt a gyűrűt. Nézd, még nevezni sem tudom, miaz? Új elem? Igen? — A hatvanötödik elem. — Adtál már neki nevet? Csak az elem nevét tudjam! Hisz ez az én unokám! Az unokám nevét.

Dávid fölvett egy poharat az asztalról s annak a fenekére a gyűrű gyémántjával e szót irta:

«Ichor».

— Ah! ez jó név neki. Az olympi istenek «fehér vére» az ichor. Te az istenvért fedezted föl... Csitt... Hallgass... Ne ragyogjon az arczod... Ne mutasd, ne áruld el szemeddel, mi lakik benned. Tartsd titokban addig, a míg el nem jön az az idő, a mikor egyszerre kihirdetheted a kerek világnak, hogy mi az ichor! — Eredj! Nem féltelek a tengerektől!...

— — — — — — — — — — — —

Dávidnak keserves utazása volt a nap-éjegyen viharai között: hanem a kalorigépek steamerei nem sülyednek el könnyen. Most már ebonitból és kamptulikonból építik a tengeri hajókat, s azok nem törnek össze. Legfeljebb az a baj van velük, hogy az ellenkező szelek miatt később jutnak el a czélhoz.

Dávidnak volt elég kemény szive, hogy nekimenjen a napéjegyeni viharnak az Oceánon, de ahhoz nem volt elég

erős szive, hogy mikor atyjától eltávozott a budai indóházhoz, fel ne kerüljön a vezérhalomra, s ott abban a kapuban le ne üljön, melyről a sárga zászló leng. Féléve volt, hogy idehozta Rozálit, — azóta arája meg is halhatott.

Tusakodott magában. Megrázza-e a csengetyűt s megkérdezze-e a kapusnőtől, hogy mi hír Rozáliról? vagy tovább menjen?

Az Ichor azt mondta, ne kérdezze azt most: siessen! hanem az emberi meleg piros vér azt mondta, hogy kérdezze és várjon . . .

Becsengetett. — A kapusnő kidugta a fejét az ablakon s azt kérdezé tőle, hogy mit akar?

— Jó asszony. Nem mondhatna ön nekem hírt egy itt levő hajadonról, kinek neve Szentivánfai Rozáli.

— Nem! Mordult vissza mérges arczczal a kapusnő s becsapta Dávid orra előtt az ablaktáblát.

És ezzel győzött az ichor; mert ha felelt volna a kapusnő Dávid kérdésére, úgy Dávid nem ment volna el Amerikába.

Hogy miért utasították el így Dávidot az Alhambrától, annak is van története, a mit majd elmondunk, ha rá jön a sor. Volt ideje törni a fejét e talányon a Manhattan szigetig.

Reggel korán érkezett meg New-Yorkba s akkor rögtön belekeveredett abba a nagy emberfolyamba, mely a világváros utczáin folytonosan jár fel s alá, mint a «golf-strom», s ragadja magával, a ki úszni nem tud. Egy olyan nevezetes személyiséget, mint Severus bankár, még a kőrengetegben is könnyű volt feltalálnia. — De annál nehezebb volt a hozzájuthatás. A reggeli órákban kereste őt a kontorában, ott azt mondták neki, hogy itt van, de épen eszik. Nem akarta háborgatni.

Délután fölkereste a palotájában: ott nagy nehezen eljutott az előszobáig. Megint azt a választ nyerte: hogy itthon a mister, de épen eszik.

Este a kereskedők gyüldéjében kereste föl; ott is jelen

volt mr. Severus, épen evett. És sehol sem lehetett végig várni, míg az étkezését elvégzi; sokat evett.

Dávid pedig feltette magában, hogy ő még az első nap akar vele találkozni.

Éjszaka (t. i. a naptár szerint, mert valósággal New-Yorkban soha sincs éjszaka) mr. Severus egy szörnyeteg hangversenyre ment el egyik óriási zenecsarnokba. Dávid oda is utána ment. Rátalált mr. Severus páholyára. Épen akkor jött ki onnan egy pinczér, üres tányérokkal. Mr. Severus megint eszik.

Itt azonban szerencsés volt Dávid: a pinczér német volt és mint német «kedélyes». Látta, hogy Dávid milyen savanyú képet csinál s megszánta és adott neki utasítást.

— Soha se törődjék ön azzal, hogy a mister falatozik: kitünő étvágya van, s minden üzleti ügyét evés közben szokta végezni. Ha sürgős dolga van vele, beküldheti hozzá látogató-jegyét a páholyőrtől.

Dávid megköszönte szépen. Ezt bizony a másik három helyen is elmondhatták volna neki s most nem kellene háromszáz trombita s ötven öreg dob kisérete mellett értekeznie a bankárral.

Kivett tárczájából egy névjegyet s azt átadta a páholyőrnek, hogy vigye be mr. Severushoz.

Az a névjegy egy vékony üveglap volt, melybe gyémánttal volt belekarczolva a Tatrangi D. név.

A páholyőr visszajött és mutatta a nyitott ajtót. Dávid belépett rajta.

Odabenn siketítő zene tombolt lenn a szinpadon; a tágas páholyban pedig egyedül volt mr. Severus; egy gömbölyű asztal állt előtte, rakva sültekkel és süteményekkel, és minden alakú pohárral.

Mister Severus valóságos Bisbariba néger typus volt, mely a többi néger fajoktól elüt. Arczvonásai a kaukazi jelleget megközelítők, míg arczszine a legsötétebb fekete. Hozzá erős fekete szakálla van; fajának kiváltsága a többi néger fajok fölött: ajkai duzzadtak, de nem vastagok. Test-

alkata is inkább karcsu, mint tömör; egész tekintetében valami hideg nyiltság mutatkozik.

Mikor Dávid belépett páholyába, mr. Severus a beküldött látogató-jegyét hüvelyk és mutató ujja között tartá olyan formán, hogy azt két szélénél fogva összenyomva meggörbítette.

— Ön mr. Tatrangi D.? ezt mondá neki beléptekor. Tatrangi M. et Son? Nemde?

— Igen, uram.

— Legyen szives leülni és tartson velem. Én az ön atyját jól ismerem. Egyenesen azért utaztam Európába, hogy előre hiresztelt repülését megnézzem. Láttam, roszszul ütött ki. Összetört gépét én vettem meg. — Akkor kérdeztem tőle valamit. — Ez rá a felelet?

E szónál az eleresztett látogatójegyet tányérjára ejté. Az pengve esett le.

— Ez. Felelt Dávid.

— Mi a neve e találmánynak?

— Hyalichor. Görög név: ὑαλως: üveg, ιχορ pedig egy új elem, a mit én fedeztem fel.

— Tehát a főbdolog az ichor. Egyedül az ön titka ez? Beszélhetünk itt bátran; a zenétől nem hallja semmi szomszédunk, mit beszélünk.

— Nem csak titkom, de kizárólagos tulajdonom is. Az egész földön egyedül egy helyen nyerhető az ichor, s az a hely az enyim.

— És van belőle sok? Nagy mennyiség?

— Kiszámíthatatlan mennyiség. Önnek van tudomása a kaliforniai Napavölgy taváról, a «Kaysá»-ról?

— Igen, voltam ott. Mi Borax-lake-nak nevezzük s ez a tó még Kaliforniában is kincs, mert többet ér az aranynál.

— Pedig «csak» bórt terem. A Gyilkos tó Erdélyben épen oly nagyságú, mint a «Kaysa» és ebben van az «Ichor». Tíz gallon vízből fél kilogramm ichorjegecz választható ki. Mikor a mellékposványok forró nyárban

kiszáradnak, fél méternyi ichorüledék található fenekeiken! a mi még nagyobb rétegre enged következtetni magában a tóban. S ha a szükséglet egykor oly nagy lesz, hogy a meglevőt mind felemészti, mesterséges «soffionékat» furatunk, s azontúl csak tőlünk fog függni, hogy az ichortermelést hány millió kilogrammra emeljük? Az ichorjegeczek, mik természetben találhatók a posványüledék között, 12—15 centimeter hosszúak; a velem hozottakat be fogom önnek mutatni, a midőn kivánja.

— Jó. És már most mi üzletet lehet az ön felfedezésére alapítani?

— Többfélét. Sokat. És nagyot. De alant kell kezdenünk és csendesen. Mert minden új találmány nagy ellenszenvet költ, midőn egy más meglevő iparágat megtámadni látszik. A varrógépek a szabók mesterségét, a szövőgépek a takácsokét látszottak kezdetben végveszedelemmel fenyegetni. A gyapot fenyegetőleg lépett versenyre a leniparral és gyapjuval, a petroleum az európai olajgyártásnak tette torkára a kést, a kaucsuk a bőrgyártásnak izent hadat; a talmi, az alfenide az ötvös kenyerét vette el, a villany a fagygyú értékét nyomta le, ezért mindegyiknek nagy küzdelmei voltak a féltékenységgel a «piaczon». Hát még egy olyan találmánynak, mely nem egy piaczon, de egyszerre valamennyin kihívó támadással lép föl: — és végre nemcsak az árupiaczon, hanem más piaczokon is.

Mr. Severus fölkelt, és bezárta a páholya ajtaját.

— Beszéljen ön. Eddig társa vagyok. Tovább!

— Tehát legelőször is szorítkozni fogunk egyedül a hyalichor-gyártásra, mint a legközönségesebb napi szükségletre. Üvegedény, ablaküveg, mely nem törik el; rögtön piaczára talál.

— S az valóban nem törik el?

— Egy hyalichor cső huszonötszörte nagyobb feszítést áll ki, mint az aluminium, s ötvenszerte nagyobbat, mint az öntött vas. Egy ablaktábla hyalichorból száz lépésnyiről

rálőtt puskagolyótól el nem pattan, keresztül sem lyukad. Ime lássa ön látogató-jegyemet.

Dávid összegöngyölíté az üveglapot, s aztán összeszorítá azt a diótörővel. A szabadon eresztett üveglap ismét kiegyenesedett s nem mutatott még horpadást sem.

— Beszéljen ön, mondá mr. Severus, s most már páholya rácsozatát is felhuzta; hogy a közönség be ne lásson oda.

— Tehát legelőször igyekezzünk a hyalichort népszerüvé és közhasznuvá tenni: s csak ha azt megnyertük, akkor jelenünk meg a piaczon a magasabb üveggyártás terményeivel, a miben ismét végtelen fölényeink lesznek. Tükör- és kristály-üveg készítésre, az üveg metszésére, beedzésre, színfestésre a hyalichor alkalmasabb, mint a többiek. A «szőtt üveg»-ek titka ismét fel van benne találva, minő szőtt üvegserlegeket a Louvreben láthatni. A látszerészi téren pedig az elérhetetlent fogják vele megközelíteni, mert a hyalichor még egy méternyi vastagságban is oly tiszta, mint a nyugvó víz.

Mr. Severus kezébe fogta öblös serlegét, de nem ivott belőle, a serleg, kezének szorítása alatt összetörött. Tán arra gondolt, hogy ime ezzel az egész világ eddigi üvegiparát agyonnyomjuk.

— Sőt még mellékesen a pierre de Strass gyáraknak is támaszthatunk versenyt: a mennyiben az ichorból készített gyémánt az igazit mind sugártörés, mind keménység tekintetében megközelíti. Az ékszerészetben mindenesetre nagy alakulást idézhet elő: mint tette azt a múlt században a Capföldi gyémánt megjelenése.

Mr. Severus egészen elfeledte, hogy terített asztal áll előtte. Ott hagyta a leszelt vadkanfőt porczellántányérán.

— Hát azután?

— Azután jön egy nehezebb versenyünk. Versenyzés a vassal.

— Ah.

— Igen. Az uralkodó érczczel, mely jelenleg minden

gőz, hőlég és gázgépnek egyedüli uralkodója. Ezt kiszorítja találmányunk. A hyalichor gőzkatlanok, hengerek, csövek nem pattanak el, nem oxidálódnak, nem vesznek fel üstkövet, végtelenül nagyobb feszítő erőt kiállnak, mint a kovácsolt vas. A hyalichor gépkerekek nem kopnak, nincsenek törésnek kitéve. A hyalichor fegyverek négyszerte könnyebbek, mint a vas csövűek s lőkamaráik háromszorta erősebb lőportöltést megbirnak, annálfogva biztosabban és távolabbra lőnek, mint emezek.

A bankár nem tudta tovább rejteni izgatottságát, felkelt a helyéről.

— Menjünk innen fiatal ember, odalenn vár a hintóm. Jőjjön velem, ott beszéljünk a többiről.

Azzal megfogta a karját Dávidnak s vitte őt magával. A kik találkoztak vele, azt hihették róla, hogy veszedelmes embert fogott, a kit nem akar a körme közül kiereszteni, míg a rendőrségnek át nem adhatja.

A bankár egész háza lépcsőzetéig hajtatott hintajával, kapualja úgy volt elkészítve, hogy a mint a lovak berobogtak, egy szemközti üvegfal felemelkedett előttük, s a mint a hintó begördült, az ismét lecsukódott, hasonló történt az átelleni üvegfallal a kijáratnál: úgy hogy kocsival érkezők, kivált lenge ruhákba öltözött hölgyek, egy perczig sem érintkeztek a kül légvonattal.

Mr. Severus nem vezette most végig Dávidot pompás termein, muzeumán, képtárán; sietett vele elérni dolgozószobáját. Ott kényszeríté, hogy gyujtson szivarra; s maga meggyujtá a nélkülözhetlen samovar alatt a borlélt.

— Már most mondja el ön azt, a miért tulajdonképen ide jött.

— Ön sejtené?

— Hogyne? Ön apja repülő gépéről akar nekem beszélni. A miket eddig mondott, azok elég jók voltak arra, hogy érdekemet felköltsék. S ha az lett volna önnek a szándéka, azt mondanám: hát jól van, állítson ön össze egy consortiumot; én beleállok ennyi meg ennyi millió

dollárig; aztán menjen ön haza s kezdjen hozzá. Majd az évi számvizsgálatkor meglátjuk, hogy mire mentünk? De ön nem azért jött. Ön engem testesül lelkestül el akar fogni; házaimmal, kontoraimmal, az utolsó filléremmel együtt magával akar vinni át Európába, ki Erdély szélébe, le a pokol torkolatába, fel a felhőkbe és magával együtt be a bolondok házába, az apja mellé. Hát kezdjen ön hozzá.

— Ugy van, uram. Az üzlet, melyet önnek falajánlottam, nemcsak biztos nyereséggel, hanem a mellett erős koczkáztatással és kitartó türelemmel is jár, mert ahhoz képest egy egész világátalakítást igér. Apám gépe az ön kezében van. Szemtanuja volt működésének. Egy hibája volt főkép: az anyag tehetetlensége. Ez most ki van igazítva. Ugyanazon gép szárnyai nem csak nem törnek el többé, sőt nagyobb terjedelemben alkothatók levén, az eredeti gépnél tervezett emelő erőnek 40—50-szeres hányadát fogják elérni s ezáltal az eddigi közlekedési viszonyokban tökéletes revolutiót idézhetnek elő. A lég villanyossága többé nem veszélyezteti a gép működését, ellenkezőleg végtelen gyorsaságot fog neki köcsönözni, mely képessé tehet bennünket egy nap alatt átrepülni az Oceanon, az új világból az ó-világba s termékeinket szállitási költség nélkül, vagy eltűnőleg csekély költséggel, kicserélhetni.

— Barátom. Az pokolbeli zűrzarvart fogna okozni valamennyi kereskedelmi piaczon. — De megálljon ön. Ki állit meg azután egy ilyen Jupiter kegyelméből repülő szörnyeteget, mikor aztán le akar szállni?

— Egy igen egyszerű készülék a minek villanykiürítő a neve. Ezt apám kifeledte; de könnyű lesz alkalmazni, a kormányzó egy kéznyomására a légből elvont villany elszikrázik.

— Tehát mennydörögni is fog a gép. Villámlással, dörgéssel fogja hírül adni, mikor megérkezik? Jupiter tonans!

— Az én föltételem tehát az, hogy ön koczkáztasson

egy összeget, mely egyelőre ötszáz ilyen repülő gép előállítására elég.

— Mennyibe kerül egy?

— Ötezer dollárba. — Valamennyi két millió ötszázezer dollár.

— S meddig kellene ennek az összegnek gyümölcsözetlen heverni?

— A míg a legelső európai háboru kitör.

— S mit akar ön abban a háboruban?

— Hazámat megvédelmezni.

Ennél a szónál végig nézett a bankár a fiatal emberen s nagyot nyujtózott, kezeit fejei fölött összerakva.

— Hazáját? Hát az micsoda? Hát ápolnak még ilyen gyöngeségeket a XX. században? Önnek specialis hazaszeretete van? Mint a minőben az izlandiak szenvednek. De azt már régóta nem hiják virtusnak, csak nostalgiának. S ha ez a baja van önnek, azt ne mondja egy financiernek, hanem egy orvosnak s gyógyítassa magát. Különösen ne mondja én előttem, a ki afrikai vagyok, fekete bőrü, és Amerikában lakom, s őseim tabuja és bálványai iránt nem tudok lelkesülni.

— Igaza van önnek uram; a nostalgiai tünetek nem tartoznak üzletünk keretébe, ámbár egyszer, ha ismeretségünk tartós lesz, majd arról is fogok önnek beszélni, hogy mi «hasznot» lehet még abból meríteni, ha egyszer a «mivelt» néger el akarná foglalni az Afrikában számára kinálkozó tért: mert ön mint magasról széttekintő financier, tudni fogja azt, hogy óriási alvókincsek hevernek még a pihenő földben, s a pihenő embertömegekben.

— Jól van! Nem volt rossz! Hahaha! kaczagott a néger. Argumentum ad hominem.

— Azonban én most nem akarok itt a magán honszeretet, mondjuk: nastalgiai, mondjuk: költői tüneteiről beszélni. Gyakorlati téren állok. Az én ichor-telepem ott van Oroszország határszélén. Ha mi oda egy költséges világhirű telepet rakunk le, nagy gondunknak kell rá

lenni, hogy azt tőlünk erőhatalommal el ne vehesse valaki. Vállalatunknak valamely állam oltalmára szüksége van. Azt sem kell kifelednünk a számításból, hogy a midőn a repülő gépek rendszerét gyakorlati térre alkalmazzuk, egyszerre és egy időre valamennyi nagyhatalom haragját felköltjük ellenünk; különösen a legnagyobb hatalomét, a tőkepénzét. Minden állam alterálva fogja látni külkereskedését, a tengeri hatalmak hajózásuk megrontását fogják rettegni. Anglia előtt keletindiai kereskedelmének hanyatlása fog rémledezni, s maga a szabad Amerika, ha megtudja, hogy miben töröm a fejemet, engem meglyncholtat: hisz ez által minden vám lehetetlenné válik, a levegőben nincsenek sorompók, s Amerikának legfőbb bevétele a vám. Legdühödtebb ellenségre számíthatunk végül az összes pénzhatalmakban, miknek milliárdjaik feküsznek vasutakban, ők ezeknek bukását fogják látni a légi út miatt: a mi egyéb iránt nem lesz úgy. Én oltalmat, megtüretést egyedül attól az államtól várhatok, mely viszont az én találmányomnak fogja köszönhetni saját megoltalmaztatását, fenmaradását. Ez az én saját hazám. Ez tehát nem nostalgia; ez spekuláczió.

— Önnek a bolondságában rendszer van. Menjünk tovább. Ön tehát titokban akarja tartani, hogy nekünk egész flottánk van olyan gépekből, melyek a háboruban döntő befolyással lesznek. Ötszáz géphez legalább két embert számítva egyre, kell ezer ember. Hogy áll ez elő?

— Gyárunknak több mint kétezer ember munkásra lesz szüksége; ugyanazok fognak betaníttatni a repülő gépekkel bánásra s mikor szükség lesz rájuk, helyt állanak.

— S hiszi ön, hogy a mit kétezer ember tud, az titokban marad?

— Azok székelyek. Tartottak ők már ennél nagyobb dolgokat is titokban. Azután az ilyen dolgokban mi nem értjük a tréfát. Talán olvasta ön is Labarte középkori ipartörténetében, minő szigoru törvényt tudott a velenczei

köztársaság fentartani? A «tizek törvényszékének» rendelete szerint, ha a muranói üveggyár valamely munkása a velenczei üveggyártás titkával idegen földre beszökött, annak legközelebb álló családtagjai börtönre vettettek; ha erre nem tért vissza a szökevény, halálitélet mondatott fejére s azt rajta, bármely országba menekült, végre is hajtották. Ezt mi is tudni fogjuk.

Mr. Severus teste kétszer is végigborsózott e merész szavaknál.

Hanem most már egészen tetszett neki ez a fiatal ember, a ki átevezik egy darab üveggel az Oceánon, s abból az üvegből igérkezik mindent csinálni, milliomokat, égi háborút, földi békét; ha kell, még orgyilkot is.

— Jól van ifju barátom. Idáig tehát már megvolnánk. Ötszáz légben járó és a hozzá való személyzet. — De hogy lesz még ebből hadviselés?

— Még nem mondtam el mindent. Igaz, hogy még több kiadás is várna e tekintetben üzletünkre. Az én tervem: a háboruviselést absurdummá tenni. A jelenkori hadi készülődések így vannak összeállítva: Nagy tömegek, milliókra menő hadcsapatok öszpontosíttatnak: a hadjáratok működési alapját kiterjedt erődítmények képezik. Messzehordó, szétrobbanó lövegű ágyúk alkalmaztatnak. Azonkívül pusztító szertelövők. A lovasság tömege döntő hatásra tartatik fenn. A hátultöltő puskák ellenében minden hadviselő fél újra behozta a pánczélt, nemez és vulkanizált kaucsukból; a mi ugyan közelből nem véd meg tökéletesen, de a puskatűz pusztitását mégis korlátozza, a menynyiben a hatezer lépésre hordó fegyvert nagyobb távolban ártalmatlanná teszi. Valamennyi hadsereg mind hátultöltő, saját rendszerű fegyverrel van ellátva. — Már most ha én nekem sikerül egyszerre, — véletlenül meglepve, csak egy éjszakára kezembe keríthetnem egy hadviselő ellenfélnek azt a stratégiai góczát, a hol lőszerraktárai, élelmiszerei felhalmozva vannak, hogy én azokat megsemmisíthetem, vége van a háborunak. A megsemmisített

töltényeket nem lehet rögtönözve újra pótolni, mint a régi fegyvereknél lehetett, s a milliónyi nagy tömegeket nem lehet requisitióval élelmezni, a hogy a harmincz esztendős háborúban a kis csapatokat lehetett. — A melyik féltől elveszi valaki a kenyeret meg a töltényt, annak a hadserege, ha millióra megy is a száma, fel van bomolva. Azonkívül pedig az egész rémségesen nagyszerű, de ügyetlen hadi léggömb stratagema teljesen tönkre van gyors gépeink által téve.

— Ez eddig nem rossz terv. Ön az ötszáz légjáróval könnyen leszállíthat akármely ponton tízezer embert. De hol veszi azt a tízezer katonát?

— Az három nap alatt együtt van a Székelyföldön.

— De ki fogja azt élelmezni, ki viseli a költséget?

— A költséget előlegezi az üzletünk s meg fogja téríteni 100% nyereséggel a vesztett fél.

— Ah! ez nem ó-világi gondolat. Haszonbérbe venni az ellenséget! Hahaha! ön tetszik nekem az eredeti ötleteivel. De hátha a maga bőrét hagyja ön ott? Tegyük fel, hogy akad ilyen tízezer vakmerő ficzkó, a ki önnel együtt a repülő-gépeken leszáll az ellenség táborának kellő közepébe, hogy ott a hadi készleteket elpusztítsa, s ez az első félórában sikerül is neki. De már a második félórában az egész ellen hadtömeg összecsap a feje fölött s azt összetöri ott, ha mindjárt önnek minden repülőgépe granátokat hány is a támadók fejére.

— Erre is gondoltam. Az én kis csapatom halhatatlan és elfoghatatlan. Ismét a hyalichor segít ki. Minden embernek pánczélja lesz ruganyos üvegből, melyet puskagolyó át nem üt, a fején pedig a süveg fölött egy üvegsisakot fog viselni, olyan alakút, minő a templariusoké volt hajdan, az úgynevezett «cerveliere».

— Ah! ön az egész hadseregét üvegharang alá teszi, mint a dinnyét, s onnan fognak előpuskázni.

— Még pedig egy sajátszerű fegyverrel, melynek mint a szélpuskának, a fejében van a rögtön kifejlő gáz, mely

az egyik csőből átugráló golyókat a másik csőből kilövi, hang és láng nélkül.

— S mire lesz az jó, hogy az ön hadcsapatának puskája se ne szóljon, se ne világítson?

— Ez szükséges az én taktikámra. Én nappal harczot nem kezdek, hanem repülő gépeim segélyével kikémlem az ellenfél egész hadállását s akkor elkészítem a saját tervemet, nem törődve tovább az ellenfél intézkedéseivel. Az éjjeli harczban az én csapatvezetőim csak azt tudják, ki-ki hol száll le, hol áll meg, hogy saját társai hol állnak, s hol kell összegyülniök? Arról, hogy az ellenfél honnan jő, minő tömegben? milyen hadirendben? értesíti őket annak a peloton-tüze vagy tiraillirozása, míg az ellenfél az én csapataim néma és lángtalan lövéseiből azt sem tudja meg, hogy azok honnét jönnek, sem azt, hogy hányan vannak. Az én csapataim egymásra nem lőhetnek a sötétben; de az ellenfélé bizonyosan. A hol puska ropog, lobban, az mind ellenfél. Mi némák vagyunk.

— Valóban. Az üvegharang alul még kiabálni sem lehet. De mit tesz ön, ha az elfoglalt hadállását az ellenfél tűzérparkja veszi támadás alá s összebombázza az üvegharangokat az alattuk levő dinnyékkel együtt?

— A tüzérség az, a mi legkevésbbé árthat nekem. Az én repülő-gépeim nem tafotából késztült, nem könenynyel töltött hadi ballonok, a miknek kerülni kell a röpentyűket. Az én Leviathanjaim nem félnek sem tűztől, sem vastól. Oda mennek száz lábnyi magasba az üteg fölé s robbanó gránátjaikkal szétrombolják a tüzérparkot, mielőtt az megkezdte volna működését.

— Azonban még egyre nem számított ön: a lovasságra. A mostani hadkészületeknél óriási tömegekben fogják a harczmezőre szállítani a lovasságot. Ennek a czélja épen az lesz, hogy a hol a távolhordó lövegeket megközelíteni nem lehet, a gyorsan rohanó tömeg egyenlítse ki e külömbséget. Mikor egy tízezer lóból álló tömeget megindítanak, azt fel nem tartóztatja önnek semmi golyóokádó gépe,

semmi égből hányt bombája! annak fele elhull, ha kell, de a másik fele elgázolja az ellenállót.

— Számítottam erre is. A ló nagy tényező jelenleg a hadmiveletben. Én is számítok a közreműködésére. De a saját előnyömre. Emlékezik ön rá, hogy miért vesztették el a rómaiak Hannibal ellen a cannæi ütközetet? Azért, hogy a mint a lovaik legelőször meglátták az elefántokat, olyan rémületbe jöttek, hogy az egész hadsort összezavarták. Mit gondol ön, ha egyszer olyan tízezer, sorba állított paripa meglátja azokat a légben uszó szörnyetegeket, éjjel világító villanyszemeikkel, nappal ijesztő érczszárnyaikkal; ha meghallja azt a rémseges suhogást, a mit e szárnyak csapása okozand a légben, hogy fog az a tízezer ló egyszerre ijedten összebomlani s viszi majd a lovasát, a hová az nem akarja? viszi oda, a hova az én rémeim terelik, hogy az ellenfél lovasságával saját gyalogságát gázoltathatom össze, a nélkül hogy egy lövést vesztegettem volna.

— No ez a hypothesis, a ló jellemét tekintve, bir valami lélektani alappal. Hanem most jön már a legnehezebb kérdés. A sorgyalogság már nem ijeszthető meg rémséges szárnysuhogással. Azt fegyelem, bátorság, halálmegvetés tartja össze. Mi lesz akkor, ha önnek maroknyi csapatját minden oldalról ostrom alá fogják egyszerre? Ha nem fog az ön hyalichorral emaillirozott emberein a golyó, a puskaagy az üvegharang alatt is megtalálja őket.

— Olyan közelre nem eresztik őket golyóink.

— De hisz ön csak éjszaka harczol, és éjjel nem lehet távolba czélozni.

— Mi nem lövünk olyan golyókkal, a mikkel czélozni szükség. Golyóink is hyalichorból vannak, belül pyromanittal töltve. A hol a golyó leesik, ott szétpattan. De mikor a ruganyos üveg szétpattan, az nem szögletes darabokra, hanem szilánkokra válik, s ezek oly élesek, oly hegyesek mint a tű. Egyetlenegy ilyen tű ha eltalál valakit arczán, vagy kezén, vagy testének bármi födetlen

részén, a megsebesült rögtön a földre esik, mint a kinek először fecskendtek morphiumot s nyakszirtbőre alá. Ez az ichor hatása.

— És így minden kilőtt golyótól egyszerre több ember is eleshetik?

— Csakhogy nem hal meg. Az ichor nem «urare» méreg, nem az indus nyílhegy gyilkos szere. Ez csak «codein» vagy inkább «ekplektikon». Az elkábult ember nem sokára föléled magától; hanem ekkor olyan kiállhatatlan viszketegség lepi meg azon a helyen, a hol az ichor behatolt, hogy a halálos seb nem bénítja meg jobban. A sebhely feldagad, meggyűl, az embert hat hétre harczképtelenné teszi, akkor begyógyul szépen, s nem marad fájó helye vissza.

— Ah! ah! Tehát ön kihozza a szokásból a csatatéren való halált. Ezentúl ezt fogjuk olvasni a hadi bulletinekban: «elesett hatvanezer emberünk, halott semmi, hadseregünk fele — vakarózik!»

— Igen.

— De hát tett ön ezzel a golyóval már kisérletet in corpore humano?

— A véletlen tetette azt velem. Hutámnál két idegen munkás is volt alkalmazva, kik az üvegfuváshoz értettek. Ezek egyszer kiváncsiságból felnyitottak egyet az üveggolyókból. Az szétpattant s a szilánkjaival mind a kettőt megsebesíté. Ezeken észleltem a mondott tüneteket. És a mi legnevezetesebb volt, mind a kettő abban a régi megrögzött betegségben szenvedett, a mit ötszáz év előtt Fracastor determinált s a mi a jelenkor legnagyobb átka; s a mint az ichorseb után támadt válság elmult, mind a kettőnél mintha ketté lett volna vágva a régi orvosolhatlan baj, abból is kigyógyultak.

— Micsoda? Hát az ön ichorja még betegségeket is gyógyít? százados inveterált bajoktól is megszabadítja az emberiséget? Az ön golyótövisei vaccinálják az embereket a divatkórok ellen, mint Jenner himlőanyaga? Hiszen

akkor nem kell egyéb, mint hogy minden ország üzenjen önnek háborút, ön aztán lövöldözze meg a hadakat ichorral, s azok hazatérnek egészségesen.

— És ez valóban így van.

— De ha ez így van, akkor tíz év alatt az összes emberiség minden pénzének a harmada az ön falujában lesz összpontosítva.

— Én fogom tudni azt használni s a világforgalomnak haszonnal visszadni.

A bankár meg volt igézve azon biztos modor által, melylyel Dávid terveit, tapasztalatait eléje adá.

Az ifju nem akarta felhasználni e pillanatnyi hatást. Felállt és kalapját vette.

— Uram! én elmondtam önnek, hogy mi hozott ide. Az ön állásában szükséges óvatosnak lenni, s ezért én nem neheztelek. Mai világban a tervek négyötöde humbug. Én elhoztam magammal a bizonyítékokat, a mik tervemet igazolják. Ha kivánni fogja, hogy idehozzam, megtekintheti. Tehet maga és mások által kisérletet. Kiadhatja számításaimat megbizható mechanikusoknak, természettudósoknak. Titkomat nem féltem; mert az elem, melyet feltaláltam, eddigelé a természet kegyelméből kizárólagos tulajdonom. Terveimet elmondtam önnek. Ha azok sikerülnek, akkor a légutazás az egész virágkereskedelemnek, az összes pénzforgalomnak új korszakát szenteli fel; feltárja az ismeretlen földrészeket a civilizatiónak, új tért nyit meg az emberi munkaerőnek, észnek. Gondolkozzék ön rajta. Ön magasan áll, messze ellát. Határozza meg, mikor jőjjek vissza.

— El se menjen innen. Uljön vissza a helyére s vegyük elő az iralt és számítsunk. Mibe kerülne mindez? Hanem elébb lássunk a samovar után. Mikor az ember számít, — jő theát inni hozzá.

Reggelig ott ültek a számoló-tábla mellett.

A végeredmény az volt, hogy az egész tervezetnek teljes erővel létesítéséhez kell húsz millió dollár.

Mr. Severus hátraveté magát kerevetén, rágyujtva egy illatos szivarra.

— Mit gondol ön, szólt hosszú hallgatás után Dávidhoz, — melyik a nagyobb bolond: az e, a ki ezt a húsz millió dollárt kéri, vagy az, a ki megadja?

— Uram, szólt Dávid, ha lehettek olyan bolondok, kik egy tenger mocsár közepébe Velenczét épitették; ha lehetett olyan bolond, ki a finn puszta partsivatagra Szent-Pétervárát telepíté; ha lehetett olyan bolond, ki egy európai partra tévedt tengeri növény nyomán elindult egy új világrészt fölfedezni; ha lehettek olyan bolondok, kik az északi polus jéghegyei közt az Európa és Amerika közötti szabad tengert keresni egymásután hajóra szálltak, ha lehetett olyan bolond, ki a legelső gőzhajóba, vasútba a pénzét beleölte, s olyan bolond, ki azokra legelőször ráült; ha lehetett olyan bolond, ki a viterbói mocsárt pénzen megvette, s a vulkánok termékét gyárszámra felfőzte, miért ne lehetne olyan bolond is, mint én vagyok?

— — Jó! én tehát leszek a másik bolond.

A ZIVATAR EGY CSEPP VIZBEN.

Azt mondtuk, hogy ha Dávid akkor, midőn a Hermione herczegnő palotája kapuján becsengetett s azt kérdezte: nem tudhatna-e valami hírt Rozáliról? a helyett, hogy egy rövid «nem» válaszszal elutasították, megkapta volna mindazt, a mit tudni akart, hát akkor nem ment volna át Amerikába, itthon maradt volna legalább egy hétig, visszament volna a Székelyföldre; ott időzött volna, ki tudja hány héten át. Aztán pedig hiába ment volna Amerikába; mert el lett volna szalasztva a legkedvezőbb alkalom, a mit most üstökön ragadhatott. Észak-Amerikába megérkeztekor épen olyan üzletpangás volt a pénzpiaczon, hogy mr. Severusnak a legtöbb tőkéje hevert; három héttel később pedig egy szédületes nagyságú vállalat

terve hozta egyszerre mozgásba New-York tőkepénzeseit, melynek alapja az volt, hogy az egész Niagara-roham a vízesésen felül egy óriási hajtógép mozderejéül használtassék fel, mely hajtógép azután közlekedő szíjak által száz meg száz gyárnak osztaná szét az erejét, a mi két millió lóerőre volt kiszámítva, s ekként egy lóerejű gép naponkénti fütését 40 centnek véve, a megtakarított fütőszerben naponkint egy millió dollárt jövedelmezne, vagy pedig ugyanannyival tenné olcsóbbá a gyáriparczikkek előállítását Amerikában, mint Európában, s ezt az ó-világ már csakugyan nem csinálhatná utána, mert hiányzik hozzá a Niagara-zuhatag. A terv lázas rohammal ragadta meg a tőkepénzeseket, kik beleöltek egy milliárdot; bizonyosan mr. Severusnak a tőkéi is odasodortattak volna; a fekete Rothschild mohón kapott minden vállalaton, a miről azt mondák neki, hogy ezzel az európaiaknak torkukra lehet tenni a kést. Hanem mire a «Niagara-mowing» vállalat megszületett, már akkor ő a «Gyilkos» dágványa közepett ásatta a fundamentumot az óriási ichorgyár számára s Dávidnak is más dolga volt, mint Rozáli után járni. S ha sóhajtott önkénytelenül, ha fájt a szive szakadatlanul, mit tudott arról az a ^{16}—bC—x?

Őt fogva tartá a szellem, kit fölidézett a földből, hogy fölmenjen rajta az égbe.

Rozálival pedig ez történt ezalatt:

Mazrur nem hagyta abba a dolgot.

Ő maga boszuálló jellem volt; nem birta elfeledni a rajta elkövetett meggyaláztatást; legkevésbbé azt, hogy őt, a sámsoni erejű embert, egy suhancz testi ügyességgel úgy csuffá tette, levágta, megrugdalta, félholtan hagyta a földön. Brutális emberek, kik testi erejükre büszkék, az ilyen meggyalázást nem feledik könnyen. Másfelől részvényesei előtt is helyre kellett állítania elvesztett præstigeeét. Nem volt szabad annak a hírnek lábra kapni, hogy a Sabinával lehetett egyszer valakinek paczkázni. És még büntetlenül? A katonai hatóság eljárása Dávid irányában

csak növelte a sérelem nagyságát. Hogy a király Dávidot oly minden apropos nélkül kinevezte alhadnagygyá, egy miniszteri ellenjegyzéssel ellátott blankétát használva fel valószinüleg, vagy tán utólagosan ellenjegyeztetve a kinevezést a miniszterrel; ezáltal a király is bele lett keverve a dologba, s midőn Mazrur ezt nem hagyta abba, még bizonyos körökben népszerüségre is számíthatott. A királyt kompromittálni fenegyerekség, s legyen bár az tunisi kalózvezér vagy lenocinium-gazda, ki a királylyal szembe mer állni, vannak a kik nagyot röhentenek rá s azt mondják: «fenegyerek!»

Talán épen azt is akarta Mazrur.

Vagy talán még többet is akart.

Az is valószinű, hogy Rozálival meszszebb néző tervei voltak, egészen emberi indulatokra építve s azokat keresztül akarta vinni. Erről majd bizonyosak leszünk később.

A főindokot azonban legközelebb felfogjuk deríteni, a mi a Sabina igazgatóját arra indította, hogy pert kezdjen Hermione Peleia herczegasszony ellen. Micsoda alapon? Mint a Sabina statutumai értelmében lekötelezett Szentivánfai Rozálinak jogtalan visszatartóztatója ellen.

Egy reggelen két úr szállt ki a Parabolana menhely főkapuja előtt; egyik egy alacsony, pökhendi uracs, párduczmodra fölfelé fésült bajuszszal; a másik egy vörös orrú, vörös kezű, vörös képű, görbe hátú férfi, kurta kabátban, melynek hosszabb zsebei voltak, mint szárnyai, s a legfelsőből kilátszott egy csomó irás.

A kisebbik úr csengetett s azt kérdezé a kapusnőtől:

— Lehet-e a ház úrnőjével beszélni?

— Férfinak nem! volt rá a válasz.

— De mi hivatalos küldetésben jövünk.

— Mi közöm hozzá?

— Ha nem lehet vele beszélni, akkor ön, mint hivatalos kapuőr, fogja átvenni ezen iratot és kézbesíti azt úrnőjének, a király nevében!

— Hát az ördögök nevében! kiálta az izmos hölgy s becsapta az ablaktáblát; majd odaszorította az ifju úr körmét, ki a táblát vissza akarta huzni. S aztán nem dugta ki a fejét többé.

Akkor a fiatal úr, ki nem volt más, mint a Sabina első ügyvédje, inte a végrehajtó törvényszéki organumnak, hogy teljesítse kötelességét, mire az készen tartott ostya és pecsétnyomó segélyével mind a négy szegleténél fogva odapecsételé a nem kézbesíthetett iratot az Alhambra bejáratának aranyos rácsozatára.

Azzal tovább mentek szépen.

A kapusnő, mikor látta, hogy eltávoztak, ovatosan kijött, s elszörnyedve látá a kapura pecsételt iratot.

Világért hozzá nem mert volna nyulni. Befuttatá a kis leányt a palotába, hogy híja elő a doktornőt.

Az kijött; meghallgatá, mi történt? megnézte, mi van a kapun, és azt felelé, hogy ő ehhez nem mer nyúlni, hanem hivassák a másik doktornőt (doctrix juris), a ki a herczegnő jogi tanácsadója, arra kell bizni a további teendőket.

Az ügyvédnő, mintha csak ki lett volna csinálva, épen jött.

— Hát mi ez? Kérdezé tőle a doktornő, a kiterjesztett iratra mutatva.

Az ügyvédnő finom arczélű, ifju hölgy volt, összefogott ajkakkal és erősen kidomborult homlokkal. Megnézte az iratot, s aztán leszakítá azt pecséteiről, azt mondva a kapusnőnek: ezt el kellett volna önnek fogadni.

— De hát kinek szól ez? szólt mérgében elvörösödve az orvosnő.

— A herczegnőnek.

— De hisz e czím így szól: «T. cz. Sacherij Hermione Peleia kisasszonynak.»

— Igen is. A Romanow-családnak, mielőtt Oroszország trónjára jutott volna, ez volt a családi neve, Sacherij, s miután trónját elvesztette, a ki a tényről tudomást akar

venni, teheti, hogy utódait ismét az eredeti családi nevén czímezze.

— De hisz ez aláváló, gyalázatos pimaszság!

— Azt én sem tagadom.

— De hát mit tartalmaz e vakmerő irat?

— Ez bizony hivatalos idézés Sacherij Hermione Peleia kisasszonyhoz, mely által meghivatik a budapesti III. első bírósághoz, bizonyos Szentivánfai Rozáli kisasszonynak jogtalanul itt tartása miatt.

— Mit? Rozálit akarják innen elvinni?

— Igen. Felperesek, Mazrur és társai.

— Tudassuk ezt a herczegnővel?

— Ne addig, míg én nem szerzek magamnak tudomást az ügy mibenállásáról. Rögtön sietek a városba vissza. Addig ne szóljon a herczegnőnek, doktornő, semmit.

— Siessen, doktornő.

Már aztán pedig ha az ember még olyan nagyon doktornő is, azért csak nő marad, s az még a XX. században is a lehetetlenségek közé fog tartozni, hogy egy ilyen forró titok keresztül ne égesse magát nála, s azt el ne mondja annak, a kit érdekel, az első két óra alatt.

Mire a doctrix jurius utriusque visszakerül, már akkor a herczegnő türelmetlenül siet eléje az Alberca-csarnokban s ezzel a kérdéssel fogadja:

— Nos, hogy áll Rozáli ügye?

— A lehető legrosszabbul.

— Hogyan? kérdi a herczegnő felindultan.

— Úgy, hogy a Sabinának jog szerint teljesen igaza van. Szentivánfai kisasszony még ma is hajadon. Mint hajadon, legközelebbi rokonai gyámsági hatalma alatt áll. Ezt törvény szerint csak a férj joga váltja fel. Vőlegények jogáról a törvény mitsem tud. Tatrangi ur a Sabina pénzbeli követelésének eleget tett ugyan, de nem a szerződés szerinti kötelességének. Menyasszonyát leányfővel elhagyta rögtön, s mint nem tagadható, a parabolana asylumba hozta, a hol házasságok nem köttetnek. Most

ez által a hajadon feletti gyámi jog a rokonokra visszaesik s azok szerződésüket a Sabinával fentarták. A Sabina visszafizeti Tatrangi úrnak a letett összeget, s azzal Rozáli kisasszony ismét az ő védenczévé válik. Erre statutumai jogosítják.

— Isten és emberi jog ellen kiáltó statutumok!

— Az más kérdés. Fődolog az, hogy érvényben vannak.

— De ha a leány nem akar oda menni.

— Rokonai kényszeríthetik gyámi hatalomnál fogva.

— De hisz ennek igen egyszerű ellenmérge van. Iratunk Tatrangi Dávidnak. Rozáli tudja, hol lakik? jőjjön fel; esküdjék meg rögtön Rozálival, s ha akarja, vigye őt magával; ha körülményei nem engedik, hagyja itt, míg elviheti. Mint asszonyt csak nem fogja a törvény Rozálit a Sabinának odaitélni.

— Igaz herczegnő. Ez egészen egyszerű dolog. Így fogunk tenni. Én irni fogok Tatrangi Dávid úrnak, megirom neki a helyzetet s felhivom, hogy rögtön siessen a fővárosba.

A jogtudornő azután, hogy buzgalmát ez ügyben tettleg is bebizonyítsa, rögtön irt levelet Tatrangi Dávidnak, azt a herczegnő maga is elolvasta és jónak találta; a jogtudornő ott előtte pecsételé le az iratot, ráirva a czímzetet, s azt a levelet a herczegnő saját cselédje által küldé el a postára.

Csak azt az egy hibát követte el a jogtudornő az egészben, hogy a lakhelyet egyszerűen «Szent-Miklós»-nak irta, annálfogva az a levél legelőször is elment Sziget-Szent-Miklósra, ott nem talált semmiféle Tatrangi Dávidot; onnan elment Rába-Szent-Miklósra, onnan Török-Szent-Miklósra, onnan Hegyköz-Sz.-Miklósra, onnan Oláh-Szent-Miklósra, onnan Rácz-Nagy-Szent-Miklósra, onnan Tisza-Szent-Miklósra, onnan Német-Nagy-Sz.-Miklósra, onnan felkerült Somogy-Szent-Miklósra, megfordult Fehér-Szent-Miklóson, betekintett

Fertő-Szent-Miklósra s csak miután körülutazta Szent-Miklós barátságából egész Magyarországot, akkor jutott valakinek eszébe a postán, hogy hát ha Gyergyó-Szent-Miklóssal lehetne szerencsét próbálni? Az volt Tatrangi utolsó postája.

És a herczegnő hasztalan várta, hogy Dávid jönni fog Rozáliért, vagy legalább válaszol valamit. És azalatt a herczegnőt mindenféle peres támadásokkal boszantották. Utoljára a herczegnő megharagudott; kiadta a kapusnőjének a rendeletet, hogy semmiféle férfival szóba ne álljon többé. Az el is kergette magát Dávidot, ki Rozáli felől nagy későre magától tudakozódott. Dávid elutazott Amerikába s elvégre a sokat utazott levél visszakerült küldőjéhez tizenhárom postabélyeggel ellátva, s a hátára ráirva, hogy a czimzett elutazott Amerikába.

E szerint Rozálit azon egyszerű módon, hogy vőlegényével összeeskessék, a Sabinától megmenteni nem lehetett.

Egyéb törvényes ellenszerek pedig azon idő alatt már meglehetősen ki voltak merítve.

És a jogtudornő nem tévedésből tette azt az elhibázott czimzetet a levélre, hanem szándékos kiszámításból.

Mazrur csak eszköz volt mások kezében, Rozáli nagy baja csak előkapott alkalom. Hatalmasabb ellenségek avatkoztak itt be.

És a cselszövény maga Hermione Peleia személye ellen volt intézve. S azonkívül egy nagy országos és világra szóló helyzet fordulatának titka rejlett mögötte.

Egy napon azt mondá a herczegnő jogtudornőjének:

— Én ezt a leányt erőhatalommal sem engedem házamból kivitetni. Az én házam kapuja szent. Az én házam zárda.

Erre a jogtudornő azt felelte a herczegnőnek:

— Csak ideiglenes fogadalmi menhely. Hogy zárdának elismertessék, fölszentelt fejedelemnővel kellene birnia és törvényczikkelybe iktatva lennie.

APOCATASTASIA.

Most egyidőre hagyjuk pihenni az anyagi harczok előkészületeit s vessünk egy pillantást arra a még nagyobb harczra, mely a jövő századot a lelkiek terén fogja felzavarni.

A mily óriási mértékben nőnek a materialismus vivmányai a találmányok, a közlekedés, az ismeretterjesztés által, oly arányban támad az ellenhatás a hitéhez ragaszkodó, a rajongásaiban boldog vagy boldogtalan népkedélyben.

A hitkérdés épen olyan óriássá növekedik, mint a pénzkérdés, mint a hatalomkérdés, s a versenyző oltárlángok épen olyan tűzzel fenyegetik a czivilizált világot, mint a tűzaknák: csak hogy amazok felülről, ezek alulról.

A nagy politikai forradalmak, országalakulások és államforma-változások együtt jártak a positiv vallásformák idomulásaival. Olaszország megszilárdulásával a nyugati latin egyház főnöksége egyszerű első püspöki ranggá hanyatlott alá, s most már pápa-választáskor nem lesik a világvárosban a «fumatát», az angyalvár bizonyos kéményeiből adott füstjelt, mely a bibornokok együttlétét hirdeté, vagy a hiányzókat hivta be. Most már elég az egyszerű többség jelenléte. Egyházi fejedelemség nincs többé: szent Péter fillérei gyéren folynak be. S a «vajpénz», mely egykor a vajas étel elengedéseért százezreket hozott be, most már csak kegyes alamizsna. Három hajdani király helyén, kiknek egyikét a «legkatholikusabb», másikát a «leghivebb», harmadikát a «legkeresztyénebb» királynak hitták, köztársasági elnökök ülnek, a kik felekezetnélküliek; s a negyedik, «az apostoli» király versenytárs nélkül kapja évenkint a pápa által megszentelt kalapot s a Lætare-Vasárnapon felszentelt «aranyrózsát»;

de annak sem olyan szent a keze az elfogadásához, mint őseié, a kiknek az a kiváltságuk volt, hogy kezeiknek érintésével golyvásokat gyógyíthattak.

A hármas koronájú tiara, melynek hármas értelme volt: a harczoló, a szenvedő és a diadalmaskodó egyház, csak a középsőt tartá meg melléknevei közül, s másik értelme is a hármas koronának, mely szerint övé az «ég», a «föld» és a «pokol» nagyon alászállt, az eget elvették tőle a csillagászok, a földet a diplomaták s a poklot a geologok.

Megmaradt hatalma csupán a hagyományokban, és az emberi szivekben.

De ott is nagy a dissolutió.

Az emberi kedély positiv vallás után vágyik. Az embernek megfogható Isten kell, a kihez ragaszkodjék. Az ember aztán, a hány, annyiféle; s ebből következve, annyiféle alakot is ad az Istennek, a kihez ragaszkodni óhajt; vagy a kivel ellenségeit ijeszteni akarja.

S most már nincs szent inquisitió, hogy a carochasüveggel el lehessen nyomni minden újan keletkező schismát. Minden ember csinálhat új vallást, ha nincs egyéb dolga.

Észak-Amerika szabad államai a legnagyobb tökélyre vitték e kérdésben a sokféleséget. De még ezek elől is elragadja a pálmát a XX. századbeli Magyarország.

Először azért, mert már eleitől fogva azon ország volt, a melyben a legtöbbféle vallásfelekezet plántálta be magát; azután meg azért, hogy egész Európa minden keresztyén államában eltörölték már a szerzeteket, s a «Sollicitudoomniumecclesiarum» bulla daczára mindenünnen számüzték a jezsuitákat; ez a sok egyházi rend aztán mind Magyarországra menekült, hol a kormányt e tekintetben a quietismus vezette, s ez engedte szabadon, hogy azok itt letelepüljenek, uradalmakat, házakat vásároljanak, iskolákat alapítsanak. Mindezek tetejébe jöttek aztán az ó- és uj-kornak mindenféle philo-

sophia sectái; szabadkőmivesek, protestans mukkerek, amerikai shakker-quakkerek, s bentámadott nazárénusok (kiknek nem kell templom, csak biblia); a hajdani szombatosok is fölébredtek, szemközt találkozva az antisabbathiánusokkal, a kiknek meg nem kell se szombat, se vasárnap; ők minden napot munkanapnak vallanak.

A magasabb körök képviselték az ultramontanismus regióját, azoknak a befolyása alatt alakult az új Sanfedisták tábora, de az megint annyifelé oszlott, a hányféle hazai vagy bevándorlott szerzet tagja egyik vagy másik főuri családnál befészkelte magát. Az oratorium-barátok s a Formária-apáczák igen nemes, magasztos czélú szerzetek voltak, tagjaik művelt, erényes emberek, kik meg tudták egyeztetni a hazaszeretetet az egyházi subordinatióval. Ezen kategóriába lehetett sorozni a rég időtől megtelepült benczéseket, kegyesrendieket, irgalmasokat, præmontreieket, cistercitákat s az ideiglenes fogadalommal alakuló Parabolana női szerzetet s a Port Royal de Champs apáczákat. Hanem ezek mellett aztán itt van a sok «Fréres ignorantes», a kik szerint minden világi tudomány az ördög munkája; a «Paternianok», kik előtt csak két szentség van: a nőtlenség meg a koldulás; a ki nem azt követi, az nem jut mennyországba. Van egy különös szerzet: a Basiliánoké, a kiket fogadalmuk kötelez a kézi munkára: azok csizmát, kabátot varrnak, asztalos-munkát készítenek; a conventben mindenféle mühely van; pénzt birtokolni az egyeseknek nem szabad, annálfogva nagyon olcsón dolgoznak, annálfogva a közönség nagyon kap rajtuk, annálfogva a conventnek roppant pénz halmozódik a ládájába, s mindezeknél fogva az iparos-világ, a kézmüvesek minden osztálya dühöng ellenük.

A szabadelvübb magasabb köröket aztán a spiritismus tanai tartják elfoglalva: ez a gazdag kereskedő- és üzércsaládok vallása. Ők az «astrál-szellemek» közvetítése

által nyerik a túlföldi revelatiókat, miket Mózes idejében a villámok és égő csipkebokrok hirdettek. És az ő «medium»-aik és tánczoló asztalaik ép oly «csalhatatlanok», mint a pápa.

Az okos emberek, a philosophok pedig meghasonlásban vannak a fölött, hogy vajjon a «Præexistentianismus», vagy a «Creatianismus», s a «Traducianismus» tanai vezetnek-e az üdvösségre? Az elsők szerint minden emberi lélek egyszerre lett megalkotva a teremtés napján, s csak a test születik hozzá később; az utóbbiak szerint egyszerre születik mind a kettő.

A magyar alsó papság között el van terjedve a propaganda egy önálló hungarican egyház megalakítására, melylyel egy szögletből kiinduló divergentia a «német-katholikus»-ok ligája; egyik sem összezavarandó az «ó-katholikus» felekezettel, mely elveti a csalhatatlan pápát. És mindezen tanoknak külön templomaik vannak Magyarország fővárosában és mindezeknek a hívei már a templomok keresztein hirdetik, hogy ők különböző felfogás szerint magyarázzák az atyák irásait.

A methodisták tornya az Antal-keresztet viseli, mely T alakú.

A német-katholikusok tornyán az András-kereszt van, mely X alakban van felállítva.

A patarénusok keresztje a publicus kereszt, mely Y-t képez.

Az ó-katholikusok fentarták a latin keresztet, mely rövidebb ágával áll fölfelé †.

A hungaricánok azonban a Péter-kereszttel tüntetnek, mely a hosszabb ágával mered fel ⸸.

A görögök maradnak a + jegyű kereszt mellett, melynek minden ága egyforma hosszú.

A sanfedisták keresztje hármas, a legrövidebb ággal felül, ☦ különbséget téve a roskolnik kereszt ellenében, melynek rövidebb ága alul van. A jezsuiták nem képeznek külön sectát: azok mindenütt benn vannak.

Ezenkívül van a kálvinista kakas, az unitárius gömb és a török félhold, a zsidó törvénytábla, s az uniált protestansok csillagos keresztje, mind együtt Budapesten.

Hanem ez hát még csak Budapest.

Azonkívül van minden vidéknek saját hitfelekezete.

Holdmező-Vásárhelynek van saját prófétája; Szegednek, Somogynak nazarénusai; Szerémben elterjedtek a skipetárok, a horvát nép között a baptisták. Ausztria felől beszivárogtak az «ázsiai testvérek», a kik kabbalistikus csodatételekkel szaporítják hívőik számát; Moldva felől becsempészték magukat a manichæusok, kik egymást «signaculumaikról» ismerik fel; Csehország felől a tót vidékeken elharapódzott az Adamiták tana; sőt a román nép között még a «pabulatores» sectának is vannak követői, kik csak önkényt termő erdei gyümölcscsel és ehető füvekkel élnek; ezért «legelészők» a nevük; Olaszországtól pedig megkaptuk a «barabbistákat», a kiknek tana: semmi királyt, semmi világi hatóságot el nem ismerni. Németalföld elküldte a popelinitáit, kiknek nem kell hús; s azoknak a válfajait Chazarokat, Petrobrusiánokat, kiknek nem kell feleség. Maguk a míveltség zászlóvívői pedig irók, széplelkek, művészek, tanaikban a carpocratianismust hirdetik: az élvet, a gyönyört, mint földi czélt.

És ezek mind valamennyien egymás között s egyenkint valamennyi ellen szünetlen harczban állanak.

A mult századok Klinkowströmjei, Savonarolái, Ábrahám a Santa-Clarái végig utazzák az ország nagy városait, prédikálva, csodatéve. Érkezésüket hirlapok, falragaszok hirdetik előre, mint valami nevezetes vendégművészekét s a templomajtóban nem belépti, de kilépti díjt vesznek.

A csodakutak, mikben szent képek látszanak meg, az égből esett kövek, mikről isteni irás olvasható, mindennapi tüneményekké válnak.

Buchan Erzsi hulláját, ki 1802-ben halt meg, azt jó-

solva, hogy 150 év mulva fel fog támadni, egész 1952-ig tartogatták a hívők viasz között, s csak akkor engedték eltemetni. S alig mulik el egy év, hogy valamelyik országában a civilizált világnak megint egy Soutworth Johanna egy új messiás világrahozásával fel ne lármázza a hitközönséget. Majd meg egy thaumaturg, egy csodatevő tesz körútat az országban, a ki a szent földről hozott vízzel mindenféle betegségeket meggyógyít; majd egy bámulatos nő, a ki régi ficzamokat, szent Nikoméd segélyül hivásával helyrerak. Paténtirozott mérgezők járnak fényes nappal országszerte, panaceák szinébe öltöztetett örökségi poraikat hirdetni in nomine Domini, s nincs többé «Chambre Ardente», mely elé lehessen őket idézni.

Meglazult a társadalmi összefüggés a költészet, a szerelem maga, frivol kötekedéssel vallásos formákba önti bolondságait, a könnyelmű nők házát Madelonettek kolostorává szentelék fel; a magasabb rangú hölgyek, kik szerelmi botlásaikat takargatják, a «theaterinnők» szent szövetségébe avatják be magukat, mely elég vakmerő a szentlélek áldó befolyását a nőkre általában kiterjeszteni.

A pápai Curia ugyan minden lehetőt és lehetetlent megkisért e zűrzavar kiegyenlítésére.

Pozsonyban és Esztergomban folyton tart az «örök ima», melyet még VIII. Kelemen decretált; egyik diaconus a másikat felváltva, az éjjel és nappal minden órájában hangoztatja a hæreticusok elleni imádságot, «Pacem» pénzek osztogattatnak a hívőknek, miket azok olvasóikra felakaszszanak, s hasonló czélokra a magyar főurak és úrhölgyek megszentelt talizmánokkal, stricheiákkal és teraphimokkal ajándékoztatnak meg, míg in specie katonák és lovagok a magyar Györgytallérok viselésével tétetnek golyó és kardvágásmentesekké, viselik is azokat óralánczaikon. Az «incastraturák» ereklyéi minden vasárnap felmutattatnak. Az «index librorum prohibitorum»-ba folytonosan iratnak be az olvasástól eltiltott könyvek. Minden hamvazó szerdán megujíttatik a minden tévely-

gőket megrettentő «comminátió», Septuagesima vasárnapján megkezdetik a violaszín gyász, s végeztével kiosztatik az «emlékkenyér». Nevezetes hirlapok segélyeztetnek péterfillérek útján a jobb hitű nép összetartására. Karácsony napján olasz szokás szerint minden háznál bemutattatik a «Bambino», a Krisztusbáb. S a pápa minden évben egyszer husvét napján megjelenik a budapesti szent Árpád templomban személyesen pontifikálni.

De mindez keveset használ már.

Meghiusult a syncretismus jóakaratú törekvése is, mely a sokfelé ágazó vallási nézeteket egymással összhangzásba hozni megkisérlette.

Hasztalan volt a pápai curia engedékenysége, mely a vitás kérdéseket száz számra «adiaphorá»-knak nyilatkoztatta, olyanoknak, a miket így vagy úgy lehet hinni schismaticus szakadás nélkül.

Közbejött egy nevezetes fölfedezés.

A husvét maga, a melyen a pápa személyesen pontifikál, a változó ünnepek közé tartozik.

A keresztyén hittudósok a hagyományban örökített holdelsötétülést vették alapul, mely csak holdtöltekor jöhet létre, s így ezt nagypéntekre téve, rendesen a tavaszelői első holdtölte utáni vasárnapot fogadták el husvét vasárnapjának. Ezzel azt a czélt is remélték elérhetni, hogy a keresztyén husvét a zsidó paskáhval ne essék egy napra. És így az alexandriai időszámítás szerint a husvét martius 21. és april 18-ika között váltakozott. Ezt a nicæai concilium is ekként fogadta el. Daczára ez elővigyázatnak, még is megtörtént, hogy 1903-ban april 12-én, 1923-ban april 1-én és 1927-ben april 17-én a keresztyén husvét és a zsidó paskah egy és ugyanazon napra estek. Ez sok boszuságot okozott.

A legutóbbi évben aztán egy hirhedett orientalista és archæolog a stambuli szultáni könyvtárban kutatva, fölfedezte Gamaliel-nek, Szent Pál tanítójának iratait, melyekben a megváltó contemporaneusa a leghitelesebben meg-

irja Krisztus halálának napját, világosan kitéve, hogy ez a nap VIII. Idibus Martii, tehát március 7-ik napja volt. Ez nagy zavart idézett elő ismét a hívők világában. Sokan azt állitották, hogy Martius Idusa Sosigenes előtt a tél közepére, tehát január 15-ére esett, épen két hónappal korábban. Mások betüszerinti értelemben fogadták el a hagyományt, ismét mások apocryphnak nyilatkoztatták azt ki s már most aztán mind a katholikus, mind a protestáns, mind az egyéb varians keresztyén hitfelekezetek egyenkint megint háromféle nézetre hasonlottak meg; a szerint, hogy az egyik január 10-én, a másik március 10-én, a harmadik a tavaszi újhold utáni vasárnapon tartá a husvét napját. És valamennyien külön templomot építettek maguknak.

És a kétségek dolgában a protestansoknak sem volt kedvezőbb helyzete. Náluk is meg volt a meghasonlás azon kérdés fölött, hogy vajjon minden ember a mostani testében támad-e fel itélet napján, vagy épen csak a bibliai szent «lus» csont marad meg minden emberből, s ahhoz alkotódik hozzá az újra ébredő tulajdonos? A dunántuliak papjai másként magyarázták a komjáthi kánonokat, mint a tiszántuliak; néhol lutheránusok és kalvinisták uniáltak, másutt ugyanazon evangelikus felekezet is kétfelé oszlott, mindnyájának nagy küzdelme volt a saját nazarénusaival s együtt valamennyinek a szombatosokkal, monophysitákkal.

A zsidók is épen ily forrongásba kerültek. A Schulchan Aruch híve nem követte az újítókat, s nála a tephillim, az imaszíjj még ma is megkülönböztető jel, ő most is 248 szóból álló imádságát mondja fel, s hogy a Thorát ott énekeljék, a hol a hagyomány rendeli, hogy a nők a karzaton üljenek ezentul is, ne a földszinten, a végett ő is külön templomot épít: ragaszkodik a Thalmud szavaihoz; beszéli sok helyütt egymásközt a sajátszerű «Ladinó» jargont, s szombatnapon felköti az egyik hívő házától a másikig áthúzott összekötő szabbath-zsinórt, a hagyo-

mányos Airufot; s a szétszakadást ép oly kevéssé tudta náluk is megorvosolni a Beth din Haggadol, a nagy Sanhedrin, s a Keneseth Hagdoleh, a nagy Sinagoga, valamint a kormány által egybehívott congressusok és a bölcs országos törvények, mint a hogy hasztalan igyekezett kibékíteni a katholikusok és protestansok vallásküzdelmeit minden œcumeni concilium, zsinat és enquéte bizottmány.

A beavatkozás csak keserübbé tette az ellenkezést.

De hát ez még mind igen szép volt: buzgalom és ellenbuzgalom; hit és ellenhit. De egyszer aztán óriásra nőtt a közös ellenség: a «nemhit.»

Nem schisma az többé, mely külön hitet szakít; ez az indifferentismus, mely nem hisz; sőt még azt sem tudja, hogy nem hisz.

A «Nihil» világa ez.

A mult századokban is létezett a Nihilismus fogalma, csakhogy akkor ez azon tant jelenté, melyben az ember annyira el van merülve az istenség bámulatában, hogy saját énjét «semmi»-nek tekinti. De most megfordították a tant: a modern nihilismus szerint minden embernek csak saját «énje» az imádat tárgya, minden egyéb: Isten, haza, embertárs, család, szerető: az a «semmi.»

A XVIII. század végén a phrygiai süveg kormánya alatt Francziaország élvezett ilyen állapotot, midőn a népakarat ünnepélyesen letette a trónról magát az Úr Istent, s helyébe emelé az «Észt»-t, egy szép tánczosnő, Aubry kisasszony által személyesítve; hanem a nihilismus tana nem volt a francziának való, a kinek a kedélye dicsvágytól, honimádástól, lovagiasságtól, emberszeretettől van átmelegedve. Átköltözött a nihilismus oda, a hol legjobb termőföldére talált: Oroszországba. A XIX-ik század társadalmi és politikai viszonyai, szövetkezve az uralkodók szerencsétlen, egymásnak ellenmondó közjogi kisérleteivel, kitörésre kényszeríték az elterjedt szövetséget. Akkor tünt ki, hogy a társadalom minden osztálya saturálva volt már azzal. A Nihil győzött.

Itt is egy asszony alakja magasult ki az óriási népmozgalomból, névszerint Alexandra Petrovna: közönségesen «Sasza,» ki azzal kezdte meg szerepét, hogy mikor a lázongó nép palotája előtt összegyült s férjével, egy büszke herczeggel alkudozni kezdett, ő maga kiáltá le erkélyéről: «le a bojárokkal!» a bas les aristocrates! s saját kezével nyitá fel a kaput a souverain nép előtt, s mialatt a herczeget saját palotája czímerére felakasztották, Sasza asszony, rövidre vágott hajjal, férfiruhába öltözve, maga fogta kezébe a fáklyát tulajdon palotáját felgyujtva vele. «Le a palotákkal!» És követték azt a többi paloták.

Most ott a Nihil uralkodik. Nem is nevezi magát Oroszországnak többé, hanem «Nihil országának.» Nem hazája többé a panszlavismusnak, nem fenyegeti Európát azzal, hogy «Kozákká» fogja tenni: csak «Semmi»-vé akarja tenni. Nem fenyeget hódítással, nemzeti elnyomással, csak mind annak az eltörlésével, a mi úr, a mi souverain, a mi hit, a mi magasság.

S még mielőtt átlépne a határon, már előtte jár az árnyéka.

A Nihilnek mindenütt van követője. A Nihil nagy Religio.

Csakhogy nem kell hinni, hogy a Nihilben már most megvan az egység, az egyformaság. Nem: még a «Semmi» sem tökéletes. Még a Semminek is vannak árnyalatai, még a Semmi vallásában is van schisma.

Az absurdumok igyekeznek egymást felülmulni. A képtelenségek szörnyei szaporák.

A Párisból importált genialis, raffinált nihilismusnak az élvezetekkel biztató, a könnyüvérrel mindent tagadó nihilismusnak már ellentétei is akadtak a saját régiójában: a «positiv nihilismus» sectái.

«Positiv nihilismus!» Hisz ez paradoxon! És még sem az.

Némely sectának még csak a nevét hallják a Kárpáto-

kon innen, s a név jelentéséből találgatják, mi rejlik a Contradeisták, az Animalisták tanaiban.

Többeknek a dogmáit már nagyjában ismerik is. A Kainiták tana ez: minden a mi rossz, az a jó. A tízparancsolatban minden megfordítva értendő. Az antimoralismus a vezető.

A «Kathairetes»-ek (skoptsik) tana azzal akarja a világi boldogtalanságnak végét vetni, hogy az emberiség teljes kiirtását indítványozza s kötelességévé teszi minden férfinak, hogy ezt kezdje el önmagán, folytassa másokon, a rettenetes secta már a czárok idejében is százezreket számlált s a szabaddá lett fanatismus őrjöngő hódításokat tesz e tannal, mely egyszerre embertelen és istentelen!

És a Kárpátokon innen lakó nép látja ezeket a rémeket magára szakadni: látja őket egyre nőni, a láthatárra emelkedni. Fenyegetik hitét és vagyonát; hazáját és mennyországát; családját és férfiui értékét.

A félelem, a hitbuzgalom, a bizonytalanság érzete ekkor valamennyi felekezetet egyesít egy közös vakhitben.

Ez a Chiliasmus. . . .

A kétezredik év betelése közelg; már az utolsó század második fele foly. Az igért második millennium itt lesz!

Az első millennium várása is felháborította a világot. S most a második jön már. És a világ oda jutott, hogy az emberiség tovább fenmaradása iránt el kellett vesztenie a hitét, ha csak az igért csoda el nem következik.

Ez az «Apocatastasia.»

A Chiliasmus: az a hit, hogy a jelenvilágnak, úgy a hogy áll, el kell pusztulnia, s a Messiás országának kell rá elkövetkeznie, élt már a régi zsidóknál, gyökeret vert a keresztyének között; tudós theologusok egész tudományt csináltak belőle: «eschatologia» czím alatt, s

okadatolva kiszámitották annak mikor leendő bekövetkezését. A zsidók a 7000-edik esztendőt a világ teremtése után, a keresztények Krisztus urunk születése után a 100-ik, a 365-ik, aztán az 500-adik, majd az 1000-edik, később az 1785-ik, s legkésőbb az 1879. évet határozva az Apocatastasia napjául, mely az Antikrisztus uralmát megdönti. De hogy ekkor sem jött el, végre mindenki megnyugodott abban, hogy a kétezredik év betélése lesz az a várt korszak, a melyen túl Isten országa leszáll a földre, ez lesz a világújrateremtés «szombatja». Még pedig az Irwingisták szerint az ő «hét községükben» fog az megkezdődni, a mormonok szerint a Salt Lake partjain, a Motanisták szerint Pepuzában, a székely szombatosok szerint a Szent-Anna tava mellett; míg a zsidók és ó-katholikusok és a protestansok közösen megegyeztek abban, hogy az Jeruzsálemben fog legelébb földre szállni, általános boldogsággal; a midőn maga az ördög is meg fog javulni és lesz belőle confráter; a midőn a föld munka nélkül terem; az ember ingyen lakik jól; mindenki megifjul és megszépül; senki meg nem hal és nem születik többé; és különösen bor lesz elég. Ez a népszerű felfogás. A philosophok szellemibb térre vitték át a kérdést; de azok is komolyan beszéltek róla, s a theosophia prófétái teleszórták a világot mindenféle képtelen jóslatokkal.

És ilyen apocatastaticus nyavalyatörés rángatozásai mellett, ennyi szerteszét huzó s mégis egy őrült közös czél felé rohanó vakhit ember csordája közepett, kell a XX-ik század magyar államférfiainak hideg bölcseséggel és meleg hazaszeretettel tanácskozni a fölött, hogyan reformálják tanintézeteiket? hogyan küzdjenek meg a tanügy terén a hagyományos nyomoruságokkal, mely a tanítót ismét a mensa ambulatoria alamizsnafalatjaira szorította, a felekezeti féltékenységgel, a grapsa vaskalapossággal, a diákos pennalismussal, a tudományok szamárhidjaival? hogyan terjeszszenek felvilágosodást a nép között, hogy

tartsák meg nemzetüket a hazaszeretetben, hogy vezessék az ifju nemzedéket a magas erények, a tudományos képzettség, a józan szorgalom útján?

De úgy legyen nyugtom a földben «akkor,» mint a hogy hiszem, hogy 1953-ban sem hagytak fel ez «emberi» munkával, mely közel jár az «isteni» teremtés művéhez.

Az Isten megalkotta az embert, de az ember kiművelte az embert! ... Egyszer aztán azt mondta valaki, hogy «no ha olyan nagyon várjátok az Apocatastasiát, hát jőjjön el az az Apocatastasia hamarább, mint vártok rá!»

Az a valaki volt egy országgyülési képviselő; a neve Bárány Pál.

Ez az «Isten Báránya» beadott a képviselőháznak egy törvényjavaslatot, melyet a kormány bizonyosan nem adott volna be.

Azonban a képviselőknek is van joguk törvényjavaslatokat tenni le a ház asztalára.

Bárány Pál törvényjavaslatának czíme ez volt:

«Az egyházi szerzetek eltörléséről Magyarországon».

Vegyük hozzá, hogy ez időben Európa minden elűzött szerzete, barátja, apáczája, jezsuitája ide, a protegált, az európai garantiáktól védett semleges Magyarországra vonult össze, s akkor el fogjuk hinni, hogy ha e javaslatból törvény lehet, mind a két házban megszavazva, király által szentesítve, akkor bizony itt van a «hétfője» az Apocatastasia nagyhetének.

EGY ORSZÁGGYÜLÉS A XX. SZÁZADBAN

A parlamentarismus intézménye is megkövetelte a korszerű javitmányokat, mik az országház technikai berendezésénél mindjárt szembetünnek.

A roppant kiterjedésű országház mind az alsó-, mind a felsőháznak helyet ad; az alsóház gyűlésterme a két alsó, a felsőházé a két felső emeletet foglalja el, a mel-

lékszobák hozzákapcsolásával. A felsőház terme felülről az üvegtetőn át kapja a világítást, az alatta levő alsóházi terem azután, minthogy a világosság a felsőházon keresztül hozzá nem hathat (hony soit, qui maly pense), sajátszerű világító készülékkel bir. Ez a villanyfény, mely egy világoskék átlátszó petinet-laptól mérsékelve egészen az égbolt kellemes világosságát terjeszti idelenn, a nélkül, hogy, mint a gázvilágítás, egyuttal a hőséget is szaporítaná a teremben. Télen a teremnek a falait melegítik át, s nyáron mesterséges jégkészítő gépek vannak alkalmazva, mik a hőséget mérséklik; két vegytani készülék pedig folytonosan működik a teremben, mik közül az egyik élenyt termel elő s azt a teremben szétosztja, a másik pedig a teremben megszaporodott szénenyt szürböli le s csinál a szónoklatok legéből sodavizet.

Az alsóház terme ekként van berendezve.

Ajtó sehol a termen nincs. Horizontalis bejárások nem léteznek. Minden képviselő csupán verticalis úton jut a helyéhez. Egy sülyesztő gép emeli fel, vagy szállítja le őket, egyszer saját tetszésük, másszor az elnök kivánsága szerint. Ez utóbbi eset fordulván elő, a házszabályok értelmében 1-ör: ha az elnök az ülést feloszlatja, a midőn egy lábnyomásra egyszerre az egész képviselőtestület alászáll, 2-or: ha az elnök szavazásra bocsátja a kérdést, a midőn is minden villanycsengetyüt mozgásba hozva, a ház buffetjében, társalgó- és olvasó termeiben, dolgozószobáiban, fürdőiben és alvótermeiben, concert-salonjában és téli kertjében, üzletszobájában és dohányzójában mulató, dolgozó, tanuló, étkező és szunnyadozó tisztelt képviselőket figyelmezteti, hogy kiki a helyén teremjen, mert szavazás lesz, s akkor két percz mulva az elnök az asztalán levő klaviaturán a távollevő képviselők billentyűit megnyomva, azoknak a székei vagy megtelve, vagy üresen fölemelkednek. A ki nincs a helyén, az többé nem jut a szavazáshoz. Szavazás után az üres székek ismét visszasülyesztetnek.

Mivelhogy minden képviselői szék egyuttal időszámláló gép is, azok egy óraművel vannak összekötve, mely legpontosabban kimutatja minden napról, hogy melyik képviselő mennyi időt töltött a helyén? a hónap végén ez óraszámra összeszámíttatik s a resultans óraszámra az összes képviselőház havi dija felosztatik, a «neglecta pénzek» a szorgalmas jelenlevők örömére fordulnak.

Tudniillik, hogy az ülés permanens. Éjjel-nappal szakadatlan foly. Tizenkét elnök van. Mindegyik két óra hosszat præsideál. Hat elnök a magyar szónoklatok számára, melyek reggeli 8 órától esti 8-ig tartanak, a másik hat a német, tót, román, orosz, cyrill és latinbetüs délszláv szónokok számára, ez utóbbiak képesitett külön gyorsirászati osztályokkal. (Miután sem egy elnöktől, sem egy gyorsirótól nem lehet azt kivánni, hogy az országban egyenjogusított nyelvek mindegyikét tökéletesen értse.)

A tanácskozás rendje azután ez:

Félóra van adva minden szónoknak, a ki magát szónoklásra följegyeztette. Rendkivüli esetekben joga van a háznak a napot negyed órákra is felosztani. Ezek a félórák ki vannak tüzve s mind a szónok, mind a hallgatóság pontosan tudhatja, mikor következik melyikre a sor? Félóra alatt sok okos dolgot el lehet mondani. A ki hoszszabbra eresztette exposéeját, a végtagjainak kárbamenetelével tér meg; mivelhogy minden szónok a szószékről beszélhet csak, s a mint feje felett az óra üt, az utolsó kalapácsütésnél a szószék vele együtt lesülyed s odalenn már a másik szónok lép fel rá, úgy jön fel.

Még azonfelül az az intézmény is behozatott, hogy minden szónok tartozik megfizetni azt a költséget, a mibe szónoklatának nyomdai sokszorosítása kerül, először az országgyülési naplóban, másodszor a hivatalos lapban. Egy oldalnál kevesebb nem számíttatik. A ki közbeszól, fizet.

Ha pedig a nevezetesebb szónokok, kik a klubok vezérelőadói, pártjuk megbizásából hosszabb beszédet akarnak

tartani, aziránt több egyetértő tag csoportosulásával kiegyezhetnek, s ezt az elnöknek bejelenthetik. Az ilyen pártvezérek szónoklatainak nyomdai költségét a megbizó párt fizeti meg. Ha sok tagból áll a párt, egyre kevés jut; hanem ha például csak két tagból áll, akkor bizony egyszer az egyik fizet a másikért, másszor a másik az egyikért. A ki pártmegbizás nélkül beszél, maga fizet.

Tudnivaló pedig, hogy a parlamentáris élet fejlődése nyomán a pártok is nagyon megszaporodnak.

A két fő párt: az actio és transactio pártja számos klubbokra oszlik fel ismét s azok először is, mint közjogi politikai klubbok a könnyebb felismerhetés végett mind számokkal látták el magukat: mely számok egyuttal igen szellemdus symbolisticával magának a pártnak politikai hitvallását foglalják magukban.

Kezdjük a szélső jobbon.

«15-ös párt». A Nota Rakocziana esztendőjéről nevezve magát. Legcsökönösebb absolutisták.

«96-os párt». Az előjogok és kiváltságok védelmezője mind az osztrákok, mind a democraták ellen. Dátuma az 1796-iki alkotmány.

«67-es párt». Az 1867-iki alkotmány védői.

«1000-es párt». A katholikus conservativek, kik az 1000-ik évben megkoronázott Szent István király alkotmányát vették fel számképen.

«72-es párt». A politikai indifferensek, kik fődolognak tartják az ország anyagi előhaladását s mellékesnek minden közjogi vitát. Dátumokat az 1872-iki iparos szövetség és reformpárt keletkeztéből vették át — ismeretlen körülményű hagyományok nyomán.

«63-as párt». Erdélyi szászok és románok, kik ragaszkodnak az 1863-iki octroyált alkotmányhoz: melynek külön Erdély kell Magyarország nélkül.

Ezután a «48-as párt», melynek magyar király kell, osztrák császár nélkül.

Továbbá a «22-es párt», datálva az 1222-iki arany bul-

lától, melynek olyan király kell, a kinek mi parancsolunk,

végre a «49-es párt» — ezek republicánusok.

S ezek az arithmeticus titulaturák igen czélszerüek.

A reactionarius pártot senki sem nevezheti annak, mert ő azt mondja, hogy ő csak «tizenötös». Az elszakadni akarót senki sem szidalmazhatja hazaárulónak, mert ő csak «hatvanhármas» s a republicanust nem vonhatja senki kérdőre felségellenes szándokokért, mert ő csak «49-es».

Hanem ezek csak politikai pártok. Vannak azután mindenféle klubok a képviselőházban, a mik viszont összevissza minden pártárnyalatból csoportosulnak; mikor érdekeik kerülnek szőnyegre, akkor a közös ellenség ellen egyszerre összetömörülnek, külön táborokra oszlanak s barátaik érdekét az ellenpártokban is előmozdítják.

Van iparos-szövetség, bankárconsortium, agrár-földbirtokosok, kereskedők ligája.

Külön csoport a katonai és honvédi képviselőké. Erős phalanx a hivatalviselő honatyáké.

Más zugban tanácskoznak a katholikus papi képviselők; másban a tanárok és protestans lelkészek.

Végül vannak külön vidékeknek is összetartó klubjai, Erdély-, Horvátország, a felvidék, a románság, a Királyföld méltán megkivánják, hogy külön csoportosulást képezhessenek.

S legeslegvégül a társas élet megszokásai szerint külön tartanak össze a képviselőház sportsmanei, gentryja filiszterei és tudósai.

Még ez sem elég.

A mint az országgyülés a mult század végén kimondta a nők egyenjogusítását, azóta a pesti női klubok, in recognitionem juris dominalis, minden országgyülésre megválasztatnak valahol egy nőt képviselőnek, s az ott ül a jobb centrum első padjában. Legszorgalmasabban jelenlevő, legtöbbször felszólaló, legtöbbet jegyző tagja az

országgyülésnek. Ez védi a női jogokat. Egynél többet azért nem választatnak meg, nehogy ellent mondjanak egymásnak. Így legalább a női részen el van kerülve az átkos pártszakadás.

Természetesen női gyorsirók és női reporterek is vannak már az országgyülésen; de még mindig csak kivételképen, valamint női doktorok, medicinæ et juris, sőt női tanárok és első folyamodású birák is. Ez mind nem eléggé megtisztult fogalom még. Kell rá az utolsó ötven év a régi rossz világból, hogy egészen megüllepedjék. A nőegyenjogosítás még csak must; édes, de nem iszszuk, míg kétszer le nem lesz fejtve.

Az ekkép alakított képviselőháznak természetesen a tanácskozmánya is egészen más képet mutat, mint az eddig megszokottak.

Nincs többé gyülés megkezdése és feloszlatása, kivéve a zajos jeleneteknél, midőn az elnök felfüggeszti az ülést. A napirend hetenkint egyszer állapíttatik meg egész hétre. Ez a vasárnapi ülés feladata.

A jövő-menő képviselők a szónokot nem háborgathatják, mert helyéről csak lefelé mehet el minden ember s nem kószálhat a padok között. Ki a másiknak izenni akar, ott az iróeszköz az asztalán, levele kézről-kézre adatik. Ez által sok időfogyasztó zaj mellőzve van.

Ha a gyülés tűzbe jön, egyetlen jeladás az elnök inclangoriuma által elég a lármát elnémítani; mert ha nem elég, akkor a másik perczben már az elnök a padozat alá ereszti le a lármázókat. Inkább megfogadják a figyelmeztetést.

Minden képviselő feje fölött van egy csengetyü, Reaumur porcellánból, mely villanyösszeköttetésben áll az elnöki székkel: felhivások, megintések e csengetyü által közöltetnek. S hogy a pártárnyalatok figyelembe vétessenek, a csengetyük hangjai egy egész octava hanglépcsőjén mennek végig. A magas «C» a szélső bal, a mély «C» a szélső jobb. Ha muzsikális az elnök, egy szerény népdalt el is játszhat a carillonon.

Viszont minden képviselő asztalától az elnöki emelvényig egy másik villanyközlekedés áll fenn; mely által a magát szólásra feljegyeztetni kivánó a jegyzőket figyelmezteti. Egy gomb megnyomására a jegyzői székek feletti fekete táblán az illető képviselő neve jelenik meg transparent betükben, s egy tamtam ütés ád jelt.

Ugyanezen készülék szolgál a szavazásoknál. Minden kérdés névszerinti szavazással döntetik el, s a hajdan annyi időt pusztító szavazás most öt percz alatt megy végbe. Első percz: elnök fölteszi a kérdést, a kik elfogadják a javaslatot, szavazzanak igennel. Ekkor az elfogadók megnyomják villanygépeik gombjait s neveik előállnak a ház falán magasra emelt táblán. Második percz: a gyorsirók leirják a neveket. Harmadik percz: a leirt nevek eltünnek, szavaznak a megtagadók. A nemre szavazók nevei tünnek elő. Negyedik percz a gyorsiróké. Ötödik percz: jegyzők felolvassák a számokat, elnök kimondja a többséget. Tévedés, rosszul hallott szavazat, kimaradt név nem fordulhat elő.

Ezen rendezés mellett az országgyülés, daczára a megszaporodott teendőknek, nem tart tovább a négy téli hónapnál. A legkeményebb budgetvita véget ér három nap alatt. Az országgyülés egyedül törvényhozási czélokra van berendezve, s minden hajdani regényes szinezetétől megfosztva.

S még két tényező járul hozzá, hogy minden poesist letörüljön a képviselőház üléseiről. Egyik az optica, másik az acustica.

A felülről világító villany-fény úgy van alkalmazva, hogy a képviselőket teljes világításba helyezi, ellenben a karzatokat mély homályban hagyja, úgy, hogy a képviselő soha sem tudja, hogy ki hallgatja őt a karzaton? De hiába is hallgatja akárki, mert nem hallhat a beszédéből semmit; a terem acusticai berendezése szerint a szónokot csak lenn hallják meg, fenn a karzaton csak azt látják, hogy a szája tátog, a keze billeg s a szemöldöke rángatózik.

Ezért azután nincsenek is többé azok a ragyogó szónoklatok mint hajdan. A vitatkozást elébb a klubokban végzik el, s a teremben már csak a klubok határozatainak védelmére kiküldött szónokok beszélnek. Kérvényeknek csak a czímei, interpellátióknak csak a kérdő pontjai olvastatnak fel.

A képviselőházban a saját székében minden képviselő folytathatja a hivatásával együtt járó polgári munkáját. A kereskedő készítheti számláit, a festő rajzolhat, az iró szaporíthatja a betüket, csak olyan foglalkozást nem szabad űzni, mely a szomszédokat zavarná, és aludni sem szabad.

Ellenben tetszés szerint mulathat mindenki a termen kívül a mulatságra és társalgásra szánt helyiségekben, s nem egyszer megesik, hogy a fontos kérdések fölötti szavazások alkalmával egynémely cselszövő az országház melléktermeiben érdekes hang- és énekversenyeket rendez, s ezekkel az ellenpárt szavazóit ravaszul visszatartóztatja. Ez meg van engedve.

A buffetben minden párt találkozik. A Hébék szépek és fiatalok. Feleséges képviselők a legszorgalmasabb országház-látogatók. Minden adag sonka és pogácsa mellé egy górcső is adatik, melyen át a képviselő megvizsgálhatja, hogy nincs-e a sonkában trichin, vagy a pogácsában zcidium? (E nélkül egyik párt könnyen megmérgezhetné a másikat.) Ugyanazon górcső alatt mindenki megvizsgálhatja a bankjegyet, melyet kapott, vagy visszakapott, ha nem hamis-e? Miután, hogy ez időben az államjegyeket kukoriczapapirosra nyomtatják, melyet az állami gyáron kívül másnak nem szabad gyártani; ez azonban nagyon hasonlít a bámbuszpapiroshoz, s azon tömérdek hamisítvány forog közkézen, a górcső pedig elevenen kitünteti a különbséget a kukoricza és a bámbusz sejtjei között.

Mindezekből megtanultuk azt, hogy a XX-ik században képviselőnek lenni nagyon mulatságos dolog — a termen

kívül; — nagyon egyhangú és prózai azonban a termen belül.

A felsőháznál azonban ez mind másképen van.

Annak a tagjai még mindig kardosan és díszruhásan jelennek meg; ott még fényes szónoklatokat tartanak műnyelven, klasszikus kidolgozásban; ott még édes pillantásokat váltanak a karzati szépségekkel; ott még rangfokozat szerint ülnek osztályozott karszékekben; az elnök megnyitja és bezárja az ülést, s a szavazásnál mindenki fejenként felhivatva, mondja ki helyéről fölállván, az igent, vagy nemet.

Az eddig elmondottak összevetéséből meg lehet itélni, minő óriási parlamenti harcz lehetett az, mely a Bárány által benyujtott törvényjavaslat fölött egész hónapot igénybe vett már.

Ez a Bárány egy huszonnyolcz éves ifju volt; ki legifjabb korában a földet körülhajókázta, még pedig az északi tengernél elkezdve a Franklin-öblön, a Behringszoroson át, le a Magellán átjárójáig a déli poláris tengeren keresztül; a tapasztalatban és tudásban gazdag, vagyonos és vállalkozó, szerencsés és deli.

Őt tartják a szabadelvü cselekvő párt vezérének.

Az általa benyujtott törvényjavaslat a szerzetek eltörléséről ezen egész hónap alatt számos peripetiákon ment keresztül.

Nagy mesterség volt a pártokat úgy csoportositani, hogy ez elfogadtassék. Mivel hogy minden pártban voltak, kik azt ellenezték, a kik féltek tőle s nem akartak felelősök lenni a következményeiért, s az ellenfél is minden furfangját elővette, hogy a törvényjavaslat megbuktatására hatalmas ellencoalitiót hozzon létre.

Egyszer az ó-conservativek egyesültek közjogi ellenségeikkel, a dél-szlávokkal, a szerzetek védelmére. Alig sikerült azt a ligát szétrobbantani, már meg a bankárconsortium lett megnyerve az ultramontanoknak, kiket a katonai párt is követett.

A vita folyama alatt az indítványozó párt szónokaihoz egyremásra jöttek a küldöttségek választó kerületeikből, nagy fenyegetőzésekkel, hogy soha sem fogják őket megválasztani többé, ha a javaslat mellett szavaznak. S záporként omlott a kérvény a képviselőház asztalára, ezernyi aláírásokkal, a zárdák eltörlése ellen.

Egyes képviselők minden uton módon körülhálóztattak: egyik szerelmes volt egy leányba, annak az apja kikötötte, hogy leendő veje a törvényjavaslat ellen szavazzon; másiknak adósságai voltak, annak a váltóit összevásárolták s fenyegetőztek, hogy csőd alá helyezik, ha a szerzetek ellen szavaz; harmadiknak a feleségét bolygatták fel, hogy a férjét sírja agyon. Negyediket párbajra hivták, belekötelőzködve. Ötödiket az orvosával vétették rá, hogy egészsége helyreállítása végett utazzék el Egyptomba. Hatodiknak jó bérletet igértek, ha mandátumáról lemond. Hetediknek sajtópert akasztottak a nyakába s becsukatták. A fiatalját meghivták az előkelő grófi házakhoz estélyekre, s adtak nekik alkalmat a bálkirálynékba beleszeretni. Mind valamennyit gyanusították communisticus, saintsimonisticus törekvésekkel; elhiresztelték róluk, hogy rablás, szentségtörés, istentelenség, a mire törekszenek s fenyegették őket a király, a dynastia, az Isten és a nép haragjával. Beverették az ablakaikat, felmondatták a kölcsöneiket, kizárták őket a társaságból.

Mind ez nem ártott meg nekik. Többségük volt az alsóházban.

Ekkor más furfanghoz nyultak. Feluszíták a szélső tulzó elemeket, hogy azok hajtsák túl az indítványt, olyan térre hajszolva azt, a hol aztán meg kell buknia.

Ez nem sikerült.

Bárány pártja oly ügyesen formulázta s oly gyakorlati térre állította indítványát, hogy a míg az egyfelől a hierarchiára mért egy nagy csapást, másfelől a kivivandó sikert egészen az autonom egyház részére biztosítá. Egyszerre támadó és védő volt a helyzete. Támadott a jezsui-

tismus ellen s védett a nihilismus ellen. (Mi különbség a kettő között? Az, hogy a jezsuita az álczázott nihilista, s a nihilista az álczátlan jezsuita.)

Tíz módosítvány tartóztatta fel egymás után a törvényjavaslatot.

A tizedik kisérlet után győzött Bárány indítványa a ház két-harmadrésznyi többségével! — De hátra még a felsőház!!

Érdekes ülések most már csak a felsőházban vannak.

A képviselők még a klubokban elvégzik a véleménycserét, s a kültermekben a párt-cselszövényeket, alkudozást; benn a teremben már csak az ott künn megállapított vélemények adatnak elő, lehető szárazan. Tele ház előtt ritkán beszél már valaki, s a jelenlevők is, kik helyeiken ülnek, valami mással foglalkoznak, irnak, vagy olvasnak, míg a szónok beszél. Csak az eredmény a főkérdés: Kié a többség? Azt is egy nappal előbb tudja már minden ember; mert a klubbok próbaszavazást tartottak.

Hanem a felsőház! Ah, az most a szónokok Wartburgja! Itt élvezhetők még a hajdankor szellemi tornái, ragyogó szónoklatok, patheticus philippikák, homileticai, oratoriai és dialecticai remekművek: itt történik még meg, hogy egy lángoló szónoklat magával ragadja a gyulékony keblüeket; itt maradt még meg a hajdankori országgyülések romanticája.

Maga a külső alakja is megfelel az ünnepélyes szinezetnek.

A főpapi öltönyök: a bibor mozzeta, az aranyos virágos szövetű paramentek, a selyem casulák, vegyülve a tábornokok fényes egyenruháival, a megyék küldötteinek s a születési aristocratia tagjainak díszköntöseivel, megható ellentétet képeznek a tudóstársaságok, főiskolák, egyetemek, bevett vallásu egyházkerületek egyszerű fekete díszruhás képviselőivel.

S a hol ennyi egyházi szónok, tanár, megyei celebritás van egy csoportban, kiknek mind hivatása, müvészete,

szenvedélye a szónoklat, hogy maradna ott el a ragyogó rhetorikai harcz? melyet azonfölül nem is korlátoznak a plebejusok számára feltalált s mechanice végrehajtható házszabályok, sem más oly törvények, miknek a fakó halandók alá vannak vetve. A «felkent» szónok, fején a szent chrysmával, szabadon megbirálhat, lemennydöröghet, elitélhet, excommunicálhat mindenkit, a fölséges koronás királytól elkezdve a fölséges mezitlábos népig, és azért őt még csak rendre utasítani sem szabad. Hol pap, katona, főnemes és tudós vitatkoznak együtt, ott még csak személyes elégtételvevésről sem lehet szó. Tehát itt korlátlan szólásszabadság uralkodik, a szabadon eresztett szenvedély egész teljes fegyverzetében.

Az volt a «nagy hét!» Mikor az alsóház által elfogadott törvényjavaslatot a felsőház előtt megvitatták.

A törvényjavaslat készítőjének nagy gondja volt rá, hogy az ne álljon egynél több paragraphusból, mely így szól:

«Magyarországon minden egyházi rendek, szerzetek, kolostorok eltöröltetnek, vagyonaik az illető hitfelekezetek autonom képviseletének, egyházi és nevelési czélokra átadatnak; az eltörölt szerzetek tagjai holtig elláttatnak, s tehetségeikhez képest alkalmazást nyernek. Jelen törvény végrehajtásával a belügyminister bizatik meg.»

Az egyetlenegy §-ból álló törvényt nem lehetett agyon szónokolni: kihuzva az időt a tárgyalással.

De hét napon keresztül tartott a fényes szellemi harcz a felsőházban, melynek karzatai e napokon folyvást tömve voltak az előkelő világ celebritásaival. Messze országokból: Franczia-, Olasz-, Angolországból, Némethonból és spanyol földről érkeztek a pro et contra védelmezői, kiknek jelenléte, a karzatokon kölcsönzött eszméi, tanácsadásai, sőt még anyagi subsidiumai is a harczot nagy mérvüvé tenni segítettek.

Nem lehet feladatom e szónoklati tűzjátékot leirni. Ahhoz annyiféle talentumot kellene egyesíteni magamban,

a hányfélét az abban résztvett nyolczvanhat szónok egyenkint közbámulatra bocsátott; elég legyen, mint historicumot feljegyeznem, hogy ahhoz hasonló parlamenti versenyt még Magyarországon sem láttak soha. Mind a két párt tűzbe vitte leghatalmasabb ütegeit, s mindkét tábor, ember-ember ellen harczolt halálmegvetéssel, hét napon és hét éjszakán keresztül.

Ekkor ki volt merítve a tárgy, az egész szónoklati arzenál a utolsó töltényig kilőve; hátra volt csak a nagy szavazás.

Közbe jött egy kettős ünnep: egy vasárnap, meg egy változó ünnep. S ünnepnapon a főrendek nem üléseznek.

Ez a két nap volt aztán a crisis két nehéz napja.

Hja! Ha ez a törvényjavaslat a mult században kerül napi rendre, akkor igen könnyű halála lesz vala. A felső ház négyszáz született és kinevezett tagja közül megjelen az ülésben negyven, azok közűl húsz főpap, tíz ultramontán főúr, nyolcz főispán és azok azt a két reformer fiatal grófot, a kik szót mernek emelni az összes ellen, agyon szavazzák, azzal a törvényjavaslat visszaküldetik az alsóháznak s azzal el van temetve szépen.

Ámde most már az arányok nagyon meg vannak változtatva. A felsőház hajdani törzse, a született főnemesség maga két táborra oszlott s a szabadkőmüvesek és protestánsok száma egyensúlyozza az ultramontánokét. A másik nagy jutalék, a főpapi ülnökök phalanxa megfelelő figyelő hadtestet kapott a többi bevett vallások püspökeiben és főfelügyelőiben, a tanodák küldötteiben, a kik a dolog természeténél fogva a nevelésügy függetlenítését az egyháztól óhajtják. Ezeknek egymást capacitálni akarni bohóság, megijeszteni vakmerőség, megvásárolni lehetetlenség volna. Maradnak a vegyes elementumok: a király által pair-tolonczozás útján a felsőházba küldött fő katonatisztek, tudósok, azután a megyéknek egy-egy választott követe. — Ezek között lehet a két ellentábornak híveket toborzani.

S a toborzás nagy mérveket öltött.

Legelőször is magában a miniszteriumban megvolt a nagy elvi ellentét. A cultusminiszter tüzes ellenfele volt a törvényjavaslatnak, s vele tartott az igazságügyminiszter, ki a jogi elméletek szempontjából fogta fel a kérdést, és a király melletti miniszter, ki főfő ultramontán vezér volt, azután a hadügyminiszter, kit a felesége dirigált, s ki nem félt semmitől, de az ördögtől nagyon; aztán meg a külügyminiszter, a kinek fázott a háta attól a gondolattól, hogy ha Magyarországról kiűzetnek a mindenféle szent titulusok alatt idetelepült jezsuiták, akkor egyszerre vége van a protectionált állami létnek, a mi olyan kényelmes dolog egy külügyminiszterre nézve, s kezdődik a saját lábon állás; a hova ember kell a gátra! — Ellenben pártolója volt a szerzetek eltörlésének legelőször is a pénzügyminiszter, a ki a budgetet öt-hat millióval látta ez által megkönnyebbülni, azután a belügyminiszter, kinek hatalma öregbedett és két keze felszabadult ez által; továbbá a honvédelmi miniszter, a ki különben is menkő-gyerek volt s a hadügyminiszterrel szeretett ellenvéleményen lenni. A közlekedési miniszter, mint illik, semleges maradt, s a kereskedelmi miniszter, mint illik, csak szűr alatt dolgozott.

A pénzügyminiszter tehát elővette a megyei követeket, megijesztgette őket, hogy ha a törvényjavaslat ellen szavaznak, ő a jövő évi budgetben a megyei költségvetést kegyetlenül megnyirbálja s a reductiót a megyei felsőházi követek átalányának megszüntetésével fogja megkezdeni. Ez sokakat megszeppentett.

A belügyminiszter viszont a főispánokra riasztott rá, hogy a ki most a törvényjavaslat mellett nem szavaz, annak nyolcz hónapon át nem lesz szabad a megyéjét elhagyni.

A nagy pénzintézetek igazgatói (szintén pairek) eleve figyelmeztetve lőnek, hogy a pénzügyminiszterium ohajtja e törvény keresztülvitelét és erős boszuálló lesz azokon, a kik ellene szavaznak.

De másrészről az ellentábor sokkal nagyobb pénzerővel rendelkezett, mint maga a pénzügyminiszter. Kezében volt a «cassa nemonis», a jezsuiták mesés pénztára, a refugiék kincshalmaza, s a leggazdagabb császári herczegek magánvagyona. Ez a finance-világ magaslatait is megreszketteté.

Maga az itélő arkangyal is azt mérte most a serpenyőben, hogy «hausse»-e vagy «baisse»?

A hadügyminiszter ráparancsolt a főtiszti pairekre, hogy «nem»-re szavazzanak s a ki nem akar szót fogadni, azt elküldé egy hétre az ezredéhez; míg viszont a honvédelmi miniszter valamennyi liberalis mágnás ifjúnak, ki mint tiszt szolgált a honvédségnél, szabadságot adott erre az időre, hogy hazajöhessen a szavazásra; ellenkezőleg az olyan mágnás ifjakat, kik az ultrámontánokkal tartottak, elküldte hadgyakorlatra. Azokat azután a rokonaik kényszeríték, hogy mondjanak le tiszti rangjaikról inkább, s így maradjanak itthon.

És a szavazattal biró királyi család herczegei maguk is felében igennel, felében nemmel készültek szavazni.

A két ünnepnapon tehát tetőpontra hágott az izgalom.

Mind a két párt lótott, futott, toborzani, összeszedni az erőket; távol falvakból szekereztettek fel egy-egy rég elfeledt szegény grófot, bárót, a kinek joga volt szavazni, de pénze nem volt feljönni, felkeresték a fővárosi lebujokat, hogy onnan is kikaparjanak egy-egy elrongyolt hidalgót, kit már rég nem akar senki meglátni, azt a szavazás napjára kimosdatták, kiújruházták, kijózanították s gondos őrizet alatt tartották.

És így a második ünnep estéjén, mikor összeállították a pártok a statistikájukat, úgy mutatkozott, hogy a 456 tagból álló felsőháznak, ha minden tagja szavazni fog, akkor az ultramontánok hét azaz hét szavazattal maradnak többségben.

Aggodalomgerjesztő hetes szám!

A hét magyar vezérnek, a hét égi planétának, a hét

görög bölcsnek; de egyúttal a hét fő bűnnek s a «hét bolond szüzeknek» is a száma.

Milyen nehéz ez ominosus számban megbízni!

Meg is kisértett az ultramontán párt az utolsó estén még egy hatalmas fordulatot, mely győzelmét fényessé tegye. A király melletti miniszter egy lajstromot nyujtott be ő felségének, mely huszonöt olyan nevet tartalmazott, a mik igen jó hangzásuak in partibus valdefidelium, hogy azokat ő felsége pairetolonczozás útján sorozza a felsőház tagjai közé. Így azok még másnap szavazhattak volna. Azonban ő felsége igen bölcsen azt válaszolá a miniszterének, hogy a pairetolonczozás által a király közvetlenül részt venne a törvényhozás első tényezőjének működésében s ez nem volna tőle sem igazságos, sem logicus cselekedet, miután neki, mint a törvényhozás másik tényezőjének, úgy is hatalmában áll a törvényt szentesíteni, vagy vetójával záppá tenni.

A nagy nap előestéjén a szokottnál is nagyobb izgalom volt a jockey-clubb termeiben, mely az ultramontán főurak gyüldéje volt, ellentétben a nemzeti casinóval, hol a liberalis főurak encannaillirozzák magukat a lateinerekkel. Szó sem volt whisztről, vagy l'hombreről; minden asztalnál a nagy előkészületekről tanakodtak.

Ez izgalom közepett lepte meg a klubbot a késő este érkező Zurdoki Leo gróf azzal a végzetes rémhirrel, hogy nagybátyja Zurdoki Ambrus gróf haldoklik.

Zurdoki Ambrus gróf egy negyedrész milliót jövedelmező senioratus hitbizományos birtokosa volt, a halála után a senioratus mindjárt Leo grófra volt szállandó: mely körülménynek méltánylása után mindenki teljes elismeréssel adózhat Leo gróf szinészi talentumának, midőn őt elsápadt arczczal, könyező szemekkel, fajdalomtól elelcsukló hanggal látja és hallja a szörnyű hir közzétételekor. «Nagybátyám a halál révén! Talán reggelt sem ér?»

E rémhir egyszerre elzsibbaszta mindenkit. Zurdoki Ambrus gróf a vezére, a feje az ultramontán pártnak; egy

ember, ki erős hitből, meggyőződésből szól és tesz. Hitbuzgósága mellett, mely őt a liberalisok félelmes kalapácsává tette, egy tiszta lelkű hazafi, ki áldozatkészségével minden közügyben elől ragyog. Vallási ügyekben fanatikus, de állami ügyekben magaslátkörű szellem; — ész, tudomány, jó szív és nemesen felhasznált gazdagság egyesülve nála; tisztelet tárgya az ellenfél előtt is. És ez most haldoklik!

Öreg volt már és beteges. A hét napos vitát ő is végig ülte a házban; annak minden szenvedélyes phasiait átélvezve és szenvedve. Ez nagyon megviselé az idegeket. Végül egy indulatteljes philippicát tartott a liberalisok ellen, melyet kétszer félbe kellett szakítania, s melynek végeztével úgy vitték őt karon emelve ki a házból. Otthon bekövetkezett, a mitől tisztelői rettegtek: a visszatérő hæmoptoë.

Ez nagy csapás! mondá mindenki. Ha a holnapi ülésben ő nem lehetne ott, megszokott helyén, prófétai lelkes tekintével hivei táborát lelkesíteni!

A club tagjai ezer kérdéssel ostromolták a hirt hozó Leo grófot.

«Minő a diagnosis?» — «Hæomoptoë van-e jelen, vagy pneumorrhagia, vagy csak tracheorrhagia?» — «Mit mondanak az orvosok?» — «Ejh, mit tudnak az itteni orvosok? Táviratozni kell Bécsbe rögtön! — A király főorvosát kell hivatni.» — «Az nem tud semmit, hisz a király soha sem beteg.» — «Nem kell semmi orvos; soror Antoinettet kell hivatni az Ursula testvérektől, az csodákat tud tenni ily betegeknél.» — «Nekem van egy biztos szerem, mely nálam mindig használ: a digitális mellszörp!» — «Az enyim jobb; a ferrum sesquichloratum.» — «Legjobb az anakahuit!»

«Az a főkérdés, szólt végre egy kiváló hang, egy kiváló termetű főúr ajkáról; hogy vajjon aneurisma felpattanásból ered-e a baj? mert attól függ, hogy a gróf megjelenhet-e a holnapi szavazáson az országházban vagy sem? Ez a fő dolog!»

Rögtön következett egy folytatólagos indítvány: «futtatni kell a főprépostboz, a főalmosenierhez, táviratozni kell primásnak; harangoztassanak be rögtön, nyittassák meg a templomokat, immádkozzanak a hívek azért, hogy Zurdoki Ambrus gróf meg ne haljon, ott lehessen a holnapi ülésben.»

— («Hohó! Még visszaimádkozzák!» mondá magában Leo gróf, alapos megszeppenéssel.)

— Uraim! Arról tegyünk le; szólt aztán kegyeletteljes hangon, hogy szegény jó bátyámat holnap a gyülésbe felvihessük; mert azt mi, a családtagok, kiknek az ő élete oly becses, semmi esetre meg nem fogjuk engedni. Ez az ő halála volna.

Bámulattal fogadta mindenki e nyilatkozatot. Ez nagyon nemes gondolkozásmód Leo gróftól.

— Inkább tanakodjunk azon uraim, hogy az ekként elveszítendő szavazatot fényes tromffal üssük helyre. Bátyám hiányzani fog; mert én nem engedem, hogy biztos halálba menjen; de szavamat adom, hogy még ez éjjel keresek magamnak egy szavazót az ellenpártból, a kit összevagdalok.

Ez a szó lelkesített.

«És én megveszek egyet!» kiáltá egy másik úr.

«Én pedig becsukatok egyet!» szólt egy harmadik gentleman.

S ha meggondoljuk, hogy Leo gróf kiszolgált dzsidás tiszt, bajvívó; — a második úr gazdag bankár, ki sok nemes ifju úr gyöngéit ismeri; a harmadik úr pedig a főváros főkapitánya: épen nem fogunk rajta csodálkozni, ha éjfél után két órakor azzal a hírrel halljuk visszatérni a clubba mint a három urat, hogy a mit igért azt be is váltotta. Leo gróf csakugyan kapott valamelyik vendéglőben egy fiatal mágnás honvéd tisztet, a hibe belekössön, azzal rögtön lámpafénynél meg is verekedett, azt úgy megvagdalta, hogy holnap nem mehet a gyülésbe. A bankár capacitált egy másik urat negyvenezer forint értékű

váltóinak visszaadásával; a főkapitány pedig razziát intézett a főváros valamennyi tiltott játékbarlangjai ellen, az azokban résztvevőket mint összefogatta. Nagy csoda lett volna ha legalább egy felsőházi szavazót is oda ne markolt volna közéjük, behunyt szemmel. Markolt biz az többet is, de azok véletlenül jobboldali szavazatok voltak; azokat rögtön szabadon bocsátattá: az egyetlen baloldalira majd csak holnap délelőtt kerül a sor — tárgyhalmaz miatt.

Tehát hármat egyért.

Ámde az az egy sem fog elmaradni!

Zurdoki Ambrus gróf valóban halála küszöbén áll már, minden mozdulat, minden erős szó, sőt minden indulat sietteti halálát. De ő azért nem engedi magát visszatartóztatni.

Beszélni nem tud már, csak egy irónnal kezében jegyzi fel parancsait egy pergament lapra s azzal tudatja környezetével akaratát.

«El fogok menni a gyülésbe ... Ha meghalok ott, jó helyt halok meg ... Nyolcz ősöm vérzett el a csatatéren, én is a csatatéren vérezzem el ...»

Reggel hét órakor a nagyprépost ellátta őt a halotti szentségekkel, ráadva az utolsó kenetet; s a szent sakramentummal testén, öltözteté fel magát az ősfogalmak nemes harczosa s egy tiltó kézmozdulattal elhallgattatva minden ellenmondást, hordszékébe helyezteté magát; úgy szállították fel az országházba, úgy vitték fel a gyűlésterembe, odaültetve őt szokott helyére; egy élő szobrot, egy halottat, kinek csak nagy szemei és nagy szive élnek még, s csak egy utolsó szava van még; csak annyi életereje, hogy e szót kimondja: «nem!»

E haldokló hős kisérteties alakja, midőn megjelent ott a gyűlésteremben, mély borzadálylyal telt csendet idézett elő a mozgalmas tömegben. Az ellenfél is megdöbbenve gondolt arra, hogy annak mégis mély gyökeret vert hitnek kell lenni, melyet még a haldokló utolsó lélekzetvételével is eljő megvédeni.

S a főúr nem engedett magához orvost közel se menni ezen a helyen: még gyógyszere is érintetlen állt előtte. Bizonyos az, hogy a midőn oly erős lélek oly erősen akar valamit, ez erős akarat elől még a halál is meghátrál, s addig nem meri rátenni csontkezét, míg dolgát be nem végezte.

S most még egy balvégzet jött közbe. A felsőháznál is az volt a szabály (a rangfokozatok fölötti versenygés elkerülése végett), hogy a szavazókat betűrendben szólították fel. Az elnök húzta ki a kezdő név betüjét s az épen az alfabet első betüje volt. E szerint Zurdoki Ambrus grófnak az egész szavazási izgalmat végig kellett szenvednie, mert az ő neve volt az utolsóelőtti, utána már csak öcscse Leo gróf következett.

Azonban az országgyűlési ünnepélyes pillanatok épen csak pillanatok.

A fájdalomtelt csendet, melyet e bibliai komolyságú alak megjelenése okozott, (Éli, ki karszékében várja a a harcz kimenételét!) nagyhamar megzavarta Leo gróf belépte az ülésterembe, ki míg az ajtótól a helyéig furakodott, minden útbaeső párthivétől behajtá a csodálkozás és elismerés adóját; szives kézszorítások és meleg gratulatiók alakjában. Hős tette köztudomású volt már. Egy ellenszavazatot összeaprított. Sámson győzedelme a filiszteusokon nem volt ennél nevezetesebb skandalum.

Mire a helyéhez ért Leo gróf, annyira elragadta a közvélemény beczézése, hogy a mai ülés leghirhedettebb alakjának tartá magát s csaknem megfeledkezék arról a másik nevezetes emberről, ki az előtte való sorban ül, magas támlányú karszékében hátra hajtott fejjel, — várva, hogy melyik szólítja előbb nevéről: az elnök-e, — vagy a halál? s csak az egyiknek mondhatja azt, hogy «nem!»

Leo gróf bizony előbb széttekintett a hölgykarzaton szinházi látcsövével s több ismerős mosolygó arcznak üdvözlését viszonzá: csak azután jutott eszébe, hogy felemelkedjék s az előtte levő karszék támlányán átkémleljen; a

midőn meglátva nagybátyja tört alakját, ég felé forgatott szemekkel fejezé ki fájdalmas bámulatát e jellemnagyság fölött.

Hanem azután megint csak leült a helyére s eszmetársulatnál fogva ismét csak visszatért a hölgy-karzat kémszemléjéhez. Az eszmék ugyan is így társultak: Ambrus gróf ezt a mai izgalmát túl nem éli; a senioratus még ma Leo grófra megy át. Eddig vagyona nem volt sok, adóssága elég. A karzaton az a szép német herczegnő, a kinek a nyakáról dió nagyságú fekete gagát gyöngyökből füzött olvasó csügg alá, hasonló anyagú kereszttel, eddigelé nagyon hidegen fogadta Leo gróf udvarlásait. Mától fogva melegebben fog érezni iránta. Ime már is mosolyog hódító arcza.

Minden hölgy mosolyog már Leo grófra. A tegnapi hőstett, s a ma várandó nagy örökség. Ez egészen elkábítja a derék lovagot.

Öt percz mulva az alfabeti kezdőjegy kimondása után megkezdődik a szavazás. Maga az elnök hívja fel egyenkint névszerint a felsőházi tagokat s azok szavaznak ünnepélyesen, helyeikről felállva.

Az ultramontán párt a győzelem biztos reményével indul az ütközetbe. Tegnap óta tíz szavazatnyi többsége bizonyos. Mindenki jelen van, kire számítottak, senki sem maradt el.

De egyet kifelejtettek mégis a számításból.

Egyszer csak mindenkit felriaszt egy «igen» szó, egy olyan helyről, a honnan azt épen nem várták.

A cisterciták főnöke mondta azt az «igen»-t.

Hogy lehetett ez? Tévedés volt-e? Apostata ez az ember? vagy dæmoniacus? A prælatusok szemei mennyköveket szórtak a hófehér reverenda felé s a karszékében ülő patriarchalis alak, mint a sírból feltámadó halott, emelkedék fel félig helyéből, hogy büntető nagy szemei tekintetével megostorozza ezt az égretámadó Béliál fiát!

Az pedig nyugodtan ült a helyén és nem látszott az arczán semmi megzavarodás.

A következő perczek nagyon hamar meghozták a rejtély magyarázatát. A Magyarhonban otthonos négy «tanító» szerzet, a benczések, cisterciták, kegyesrendiek, præmontreiek, és az ápoló szerzet, az irgalmasak jelenlevő főnökei mind egymás után a törvényjavaslat mellett szavaztak. S miután neveik közel álltak egymáshoz a lajstromban, e fordulatról nagyhamar értesülhetett mindenki.

Erre a veszelemre nem számítottak!

Hogy maguk az érdekelt felek; maga az öt szerzetfőnök, szavazzon arra, hogy a szerzetek eltöröltessenek. Őket nem is tartották szükségesnek megkérdezni, lefoglalózni, szavaikat venni; hiszen ő ellenük volt a törvényjavaslat intézve. És ime rá szavaznak.

Pedig hát két igen jól érthető oka volt a meglepő phænomenonnak; egy lélektani és egy pénzügyi.

A lélektani ez volt: A hazában meghonosult régi szerzetek látták azt, hogy ők az importált jezsuitai szövetség által eddigi minden befolyásuktól megfosztatnak. Ezek foglalják el a tért a magasabb körökben és az alsó néposztályoknál, a régiek csak a középosztálynál vannak még otthon, ez pedig nem vakbuzgó többé. Azután ezeknek a tanító- és ápoló-szerzeteknek tagjai mind tudományosan képzett emberek, nyomorúságosan jutalmazva, kiket, ha a szerzetek eltöröltetnek, a nemzet sokkal jobban fog méltányolni, mint eddig az egyház. (Egy tudós szerzetesnek, azon kívül a mit megeszik, száz forint fizetése volt!) De még súlyosabbá tette az ügy anyagi oldalát két boszantó intézkedés: az egyik a «confidentia», — a másik a «panislevelek».

«Confidentia» alatt értik a hierarchia műnyelvén azt a titkos egyezményt, mely szerint valamely egyházi javadalom elnyerője annak, ki őt ez állomásához juttatta, jövedelmének bizonyos részét lekötelezi. És abban az időben oly tökéletességre fejlett Magyarországon az üzleti életrevalóság, hogy ezen confidentia nélkül már senki sem jutott valamirevaló állomáshoz. A plébánusok fizettek a

püspöknek, a püspökök a bibornokoknak, valamennyien a kultuszminiszteriumnak (ez akkor nagyon «bona vacca» volt) s a szerzetfőnökök mindenkinek jövedelmeikből; úgy, hogy ha összeszámította a perjel, a nagyprépost, a főapátur, hogy mit adózik a confidentiának roppant birtoka jövedelméből, úgy találta, hogy semmiképen sincsen jobb helyzetben, mint az a kolduló barát, a ki «Deo gratias»-ból él.

Ehhez jöttek még a «panis levelek».

Még a római császárság (azaz a német) idejéből származott az a joga a koronának, hogy elszegényedett laicusokat «litteræ panis»-sal (kenyérlevelek) ellátva a kolostorok ápoló menedékeibe küldjön. (Sacerdos debet esse homo hospitalis!) Ez emberszerető intézményt újra alkalmazta egy magyar belügyminiszter, kinek annyi sok tehetetlen, de párthű embere csüggött a nyakán, hogy a legjobb akarat mellett sem tudott valamennyi számára hivatalokat teremteni; azok pedig enni kértek, és dolgozni nem szerettek. Tehát a belügyminiszter fogta magát, adott nekik panis leveleket, azokkal elküldte a vedégszerető barátokhoz, úgy hogy minden convent és kolostor valóságos «hereápoló intézetté» alakult át lassanként, a vendégszerető barátoknak nem csekély boszuságára.

És végre tudomására jutott a törvényesített szerzeteknek, hogy az ultramontán párt, ha e szavazásnál győzni fog, azonnal erőszakolni fogja, hogy a közoktatás a régi szerzetek kezéből a jezsuitákéba juttassék.

Ez ellen tiltakozott hatalmasan az az öt «igent» mondó szavazat. A hazafias szerzetek nem engedték magukat a templariusokként megsemmisíttetni az ellenségeik által, inkább szövetkeztek a jó barátjukkal, a szabadelvű haladással.

Roppant zavar, izgalom támadt az ülésteremben. Az ultramontánok elkeseredése egyenlő fokra nőtt a liberalisok újjongásával. A csend alig volt helyreállítható. Az elnök felhívó szavát s a válaszoló kiáltását alig lehetett hallani. Itt lázongtak, ott dühöngtek; amott újjongtak;

a karzatokon is nagy mozgalom volt. Öt szavazattal az egyik tábor kevesebb, a másik tábor több; ez épen egyenlővé teszi mind a kettőt.

De leggonoszabbul érezte magát az elnök.

Minden elnök ex offo jezsuita. Ő lehet a liberálisok előtt liberális, az ultramontánok előtt ultramontán, sőt kötelessége, hogy az legyen. Az ő positiója a harczban legkényelmesebb. Őt senki sem ütheti.

De jaj neki, ha egyszer egy végzetes órában a szavazatok egyenlőek találnak lenni, mert akkor az ő szavazata dönt. És akkor ki kell vallania, hogy melyik párthoz szít? És akkor az eldöntés egész gyűlöletét egyedül az ő feje vonja magára.

Ezért az elnök, ki a casinóban libérális volt, a jockey-clubban ultramontán, látva közeledni az ijesztő eredményt, hol sárga, hol vörös színt váltott rettegéseinek miatta.

Csak Leo gróf volt mással elfoglalva e végzetes pillanatokban.

«Ki az ördög lehet az az idegen ficzkó, a ki oly bizalmasan fecseg odafenn a karzaton a herczegasszonynyal? Még odakönyököl a széke támlányára. S a herczegnő még a legyezője mögül súg neki valamit!»

De a pokol kínjait szenvedé az előtte levő karszékben ülő alak: az ősz pártvezér. Minden szavazat, mint egy koporsó födelére hajított hant, kondult fülébe; és ő kezében tartott irónnal jegyzé a szavazatokat. Melle kínosan zihált. Csak nagy lelkének erős akarata birta visszatartani az ujabb rohamát a halálos bajnak. — Végig kellett neki azt az egészet szenvedni! — Végre eljutott nevéig a hosszú névsor. — Két szavazattal volt akkor előnyben a törvényjavaslat pártja annak elvetői ellenében. Két bizonyos szavazata volt még ennek a tábornak, Zurdoki Ambrus és Zurdoki Leo grófok.

Az elnök izzadt és fázott.

A nyelve majd odaragadt a szája padlásához, midőn az utolsó előtti nevet kimondá.

«Zurdoki Ambrus, gróf!»

És a roskatag termet a hivásnál fölemelkedék karszékéből. Vonásain a hyppocratesi arcz kíntorzulatai. Egy kisértet, mely a másvilágról protestálni visszatér. És reszkető kezét fölemelve, fölnyitá elsárgult ajkait s végerőködéssel kiáltá e szót: «nem!» És fölemelt kezét fenyegetően rázta feje fölött.

«De mit ejthetett le most a herczegnő, a mit ez a ficzkó felvett a földről, s vajjon mit súghattak egymásnak, a míg fejeik találkoztak?»

«Zurdoki Leó gróf!» hangzék az elnök felhivása.

«Igen!» kiálta Leó gróf.

... «Igen!» ... Hogy történhetett ez? Annyira el volt-e foglalva a karzaton végbemenő jelenet buvárlatával, hogy nem tudta, mi folyik idelenn? Rájárt-e a nyelve a megszokott «igen» szavazásra? A váratlan felszólítás riasztotta-e meg s azt sem tudta, mit mond; a hogy ez már igen sokszor megtörtént? — Egyik eredménye az volt, hogy e rövid «igen» szóval a törvényjavaslat sorsa eldült. Két szavazatnyi többsége lett.

E szóra az előtte álló ősz bajnok, mint a kárhozatra vettetett, ijedtségtől eltorzult arczczal fordult hátra, az egyik kezével a szavazó felé taszított, a másikkal a szivéhez kapott: azzal összerogyott karszékében és meg volt halva. A másik eredmény ez volt!

A teremben frenetikus lárma és tombolás támadt e pillanatban. Minden ember felugrált helyéről és ordított tele torokból. A főpapok elfeledték, hogy pásztori köntös van rajtuk, úgy kiabáltak az elnökre; a katonák kardjaikkal csörömpöltek; a tudósok ököllel verték az asztalt, s a mágnások felugráltak a padok tetejére. Száz kéz tapsolt, száz kéz ökölre fogva fenyegetőzött a vihar előidézője, Leo gróf felé, ki úgy tapasztalá, hogy e perczben ő lett a közfigyelem kizárólagos tárgya: a karzatok minden látcsöve ő felé van fordítva.

Az elnököt pedig majd széjjelszedték. Jobbról is, bal-

ról is megrohanták az emelvényét, a fülébe kiabálva: «Nem érvényes a szavazat! tévedés volt!» «De biz érvényes. A mi mondva van, mondva van».

Tíz perczébe és csengő inclangoriumának teljes összetörésébe került, míg annyi csendet birt kierőszakolni, hogy valahogy szóhoz juthasson.

Ő járt legjobban ezzel a kis tévedéssel. Nem volt kénytelen a votum Minervæjával dönteni. Sietett is kimondani a határozatot.

«A méltsás főrendiház a törvényjavaslatot két szótöbbséggel elfogadta.»

Azzal felcsapta a kalpagját, jelölve, hogy feloszlatja a gyűlést s menekült a hátulsó ajtón keresztül, a méltsás főrendekre bízva, hogy minő rendben találjanak ki az űlésterem szárnyajtain.

A tény megvolt. A törvényjavaslat többséget nyert, és épen Zurdoki Leo gróf végső szavazata által.

Fel is fogja jegyezni a história a nevét az örökre emlékezetesek közé, az éjjel minden bizonynyal fáklyás zenét fog kapni, s minden hazai liberális casinó, tűzoltó-egylet, dalárda és tornászklub meg fogja választani tiszteletbeli elnökének; még maga is elhiszi, hogy ő csakugyan liberalis ember s beleszeret a népszerü pártcelebritás szerepébe, s ezentul abban fog élni és mozogni; — pedig Isten látja, hogy ártatlanul jutott hozzá.

— — — — — — — — — — — —

Most tehát csak a király szentesítése van még hátra. Az udvar parquettjeire vonul át az elkeserült harcz.

A KIRÁLY HALLGAT.

Nagy horderejü határozat volt ez! A főpapság itt Magyarországon a szerzetek eltörlését az egyházi vagyon secularisatiója előjátékának tekinté. Azután ha e törvény betüje megelevenülhet, abból az következik, hogy a jezsui-

táknak ez utolsó menedékük is elvonatván, azok tömegesen kényszerülnek átvándorolni Amerikába. És velük együtt szövetségeseik, a minden ország trónkövetelői. El lesz véve tőlük az archimedesi pont, a melyből untalan megkisérthették kiforgatni sarkaiból a világrendet; nem conspirálhatnak többé Európa közepett Európa valamennyi államai ellen.

Nem fogják magukat megadni könnyen!

Még hátra van két hatalmas appellatorium forum. Egyik a felséges koronás király, másik a felséges mezitlábos nép!

Nehogy pedig azt higyje valaki, hogy én a népet gúnyolom, midőn mezitlábosnak nevezem. Ez nem «hyperbola», ez nem «meiosis», nem kicsinyités: ez tény.

Nem beszélünk itt a falusi mezitlábakról: a derék, vízben-sárban edzett mezitlábakról, a csizmakiméleten alapult mezitlábakról; sőt épen nem a ruhamosáshoz dechausseirozott szép fehér mezitlábakról; azoknak tisztelet-becsület: «divat mezitlábakról» van itt most szó.

A hierarchia tábora előhordta a középkori harczok minden rozsdás fegyverzetét s még egyszer megkisérlé velük a táborjárást.

A falvakon nem sikerült a népet felizgatni. A magyar nép nem fogékony a fanatismusra, az északi szláv indolens a demonstrálásra, a magyar és német falusi nép olvasott, iskolázott osztály, a falusi papok maguk legjobban idegenkednek a jezsuitáktól; a magyarok már kifejezést is adtak önállóságra törekvésüknek az által, hogy lithurgiájukba behozták a latin helyett a nemzeti nyelvet, a horvátok szintén ezt tették a szláv idioma egyházjogosításával. Odakünn a papnak nagyon csinján kell bánni a néppel, mert sok már közte a nazarénus: hanem van még egy nagy főváros; itt lehet kisérleteket tenni.

A demonstratiókon nagyon meglátszott, hogy a kik azokat rendezik, Francziaországból elűzött jezsuiták s a franczia jezsuitáktól nevelt magyar főuri családok, — azután meg Bourbon-faj és Napoleon-ivadék.

A felsőházi szavazás napját a jockey-club elnevezte dies nefastusnak: day of humiliation. S hogy az ég haragja elforduljon az országról, nagyszerű processiók rendeztettek mindennap.

Ezeknek a rendezésén lehetett megismerni, hogy azok a hajdani párisi processiók utánzatai: a Saint-Germain des Prés, a szent-Márton-tér, a Louvre-tér ünnepélyes körmeneteinek, mikben ezer meg ezer férfi, asszony, leány vett részt, énekelve és mezitláb.

Eleintén csak kis gyermekek és leánykák mezitláb, utóbb a nagy gyermekek, végül a legnagyobb gyermekek is kedvet kaptak, s ha nem vitték is nálunk oly tökélyre a mezitlábos divatot, mint III-ik Henrik idejében, midőn egy processióban ötszáz hajadon vonult végig az utczán, az ártatlanság legtökéletesebb jelmezében, a mire Henrik király is azt mondta, hogy ennél szebbet soha életében nem látott; de annyira mégis haladtak, hogy a processiókon a legelőkelőbb családok férfiait és hölgyeit lehetett látni mezítláb s a divattá felkapott «cilice» fehér ingébe öltözötten: bár ugyan e buzgalom illuziójából nagyon sokat levont egy minden hirlapban megjelent indiscret hirdetmény, melyben egy galanterieárus nagyon ajánlja a magas uraságoknak és más igazhivőknek a maga «pieds nus» harisnyáit «du saint arbre guttapercha», melyek az igazi mezitlábhoz csalódásig hasonlítanak s processiók alkalmával a meghülés és bepiszkolás esélyeitől megoltalmaznak.

Csakhogy «helas!» a XX-ik század körmeneteihez hiányzott a Sorbonne és Jeanne Boucher megszentelt orgyilkai. A fiatalság nem tart már a jezsuitákkal; a demonstratió ellendemonstratiót szül. Ugyanakkor, midőn az ultramontánok processiókat rendeznek, a liberálisok meetingeket hívnak össze, s minden nap megtörténik, hogy a boulevard egyik oldalán a processió vonul végig s szemközt rá jön a népgyűlések tömege, amazok zsolozsmákat énekelve, csengetve, emezek szabadságdalokat

rivallva, hegedülve, muzsikálva; az összetalálkozó tömegek egymást szidják, gunyolják, leüvöltik; a processiót a közös hadsereg katonái kisérik egyik oldalon. (A katonák is mezitláb, hadügyminiszteri rendelet folytán.) A népgyűlést meg honvédek sorfala őrzi, hogy a két tömeg össze ne verekedjék.

És éjjel-nappal zúg minden harang. A templomok folyvást nyitva; az ima szakadatlanul foly az egek urához, hogy szállja meg a király szivét, hogy legyen erős és vesse el azt a rettenetes törvényt!

De az ellentábor sem pihen. Ha az ultramontánok bevitték a templomba a politikai izgalmat, ez magával hozta a maga dæmonait. Ott vannak a «chorus-zavarók». Ez is külföldi adomány. Százan meg százan összebeszélnek, a templomi nép közé vegyülnek, s az énekhangok alatt, az ünnepélyes misemondás közepett, a pap prédikácziója mentén elkezdenek mint a békák ümmögni a templomban; minden nap botrány, veszekedés szinhelye lesz a szentély, s a megfertőztetett egyházak küszöbén naponkint meg kell ujítani a püspököknek a hamuba irt «abc—toriumot». S a míg az egyik fél a hajdani nikkelpénzek mintájára vert «geuse» filléreket oszt szét a nép között, egyik felén koldustarisznya és pásztorbot, másikon «en tout fidel aù roy, jusqu' a porter la besace» (mindenben hű a királyhoz, a koldustarisznya-viselésig), másfelől az ellenpárt a «megfordított pénzekkel» insultálja ellenfeleit, miknek egyik felén a pápa, másik felén az ördög.

S ez a keresztyéni mulatság így tart hét napig.

Hét napig volt kitéve közszemlére a hőslelküen meghalt Zurdoki Ambrus gróf bebalzsamozott holtteste az ó-plébániai templomban felállított katafalkon, mint ahogy fejedelmeknél szokás. Hét napig gyujtották meg a ravatal viaszgyertyáival együtt a hitbuzgó nép lelkesedését s midőn az már a tetőfokra hágott, akkor olyan gyászpompát rendeztek, melyhez hasonlót csak Rómában lehetett valaha látni. A néptömeg, a fáklyafény, a mindenünnen

összehordott templomi zászlók, a kisérő főpapok, főurak és hirhedett idegenek valóban nagyszerű jellemet adtak e gyászmenetnek. Végig vonultak a koporsóval a Dunaparton: a király láthatta ablakából az iszonyú néptömeget és a hatalmas pompát, és gondolkozhatott felőle.

Este hét órakor lett vége a gyászmenetnek, akkor hallgatott el az utolsó harang is, s a mint az elhallgatott, rákezdte a zenét az öreg dob. Tíz egyesült zenekar harsogtatá a Rákóczy-indulót, még mindig a szabadság kedvencz dalát, s az elsötétülő utczákból egy másik néptömeg özönlött elő, mely égrengető kiáltással üdvözlé a szabadság bajnokát: Zurdoki Leo grófot, ki szavazatával eldönté a jezsuiták elleni kérdést. Ötezer fáklya világítá meg a végtelen néptömeget, mely a felköszöntő és visszaköszöntő szónokok szavait harsogó éljenzésbe fullasztá.

A király láthatta várablakából ezt is. És aztán gondolkozhatott róla. Vajjon melyik óriás volt nagyobb: a gyászmeneté, vagy az, üdvözleté? Vajjon melyik érzi inkább szive szerint azt a mitől lelkesül? vagy talán mind a kettő ugyanaz? — ugyanaz a végetlen óriás, mely kisérte a ravatalt, eljött a fáklyászenéhez is; ott énekelt, itt éljenez; és voltaképen — nem törődik se az egyikkel, se a másikkal.

A király gondolkozott és hallgatott.

E hét nap alatt az udvari cselszövénynek minden pókfonala mozgásba lett hozva, hogy a király véleményét megkötözzék vele.

Először is elküldték hozzá a gyóntató atyát, hogy fürkészsze ki, minő szándékkal van a király?

No, a gyóntatónak nem sok esküt örést kellett elkövetnie, hogy az egész gyónás eredményét tovább adja felsőbbjeinek. Az a rendkívüli eset történt, hogy a király az egész gyóntatás alatt egy szót sem szólt.

Megkisérlék azután pohár között szóra birni. Unokatestvérei valamelyikének eszébe jutott, hogy a sok keresztneve közül egyet megünnepeljen. A lakomán a király is

jelen volt. A társalgás vidám szinezetet öltött. (Mert azért, hogy odakinn úgy zúgnak a gyászharangok, négy fal között lehet vigan mulatni.) Henrik Zsigmond főherczeg különös kedvében volt. Humoros ötletei repülő szavakként jártak a magas körökben. Drastikus élczekkel illustrálá a hirhedetté vált Leo gróf új helyzetét, a mióta felkapott a népszerüség ugorkafájára. Hogy csókolódik a parquettjeit besározó sansculottokkal, hogy jár az utczán karonfogva a carbonari celebritásokkal, hogy hordatja magát vállra emelve a «cagot» söpredékkel, félkezével a zsebét őrizve, hogy ki ne lopják a tárczáját; hogy tart speecheket a fővárosi «Kulik»-nak, a mikbe rendesen belesül. Tegnap a «cretin» ápoló-intézet választotta meg «dísz cretin-elnöknek», az ünnepélyhez Mazrur kölcsönözte oda a Sabináit, rózsaszüzeknek maszkirozva.

Csak az a kár, hogy ezt az igen jó tréfát egészen elrontotta a legifjabb főherczeg Miksa Károly azzal a szeleburdi észrevétellel, hogy ugyanazon Mazrur ugyanazon Sabinákat a tegnapelőtti processióhoz is kikölcsönzé, mint mezitlábas és cilicees penitencièreket. Ezért a rossz élczért bizonyos lehet felőle az ifju főherczeg, hogy Mária Clara főherczegasszony végrendeletéből az ő neve ki lesz feledve.

Hanem a király a jókedv közepett sem volt szóra birható. Csak épen Mazrur nevének említésekor látszott, hogy az arcza fellángol.

Másként kisérlék meg szóra birni. Meghívták a minisztertanácsba. Egyik miniszter arról tudosítá, hogy a nép a falvakon lázong az országgyűlés által megszavazott törvény miatt, hogy a felvidéken keresztes háborut inditanak, a horvátok elszakadással fenyegetőznek, a románok pronunciamentot bocsátottak közre. A másik miniszter megczáfolta a mondottakat, a nép odakünn örömriadallal fogadja a törvényt; a felvidéken krumplibetegség dühöng, nem lázadás; a horvátoknál rég nincsenek kolostorok, s a nemzetiségi agitátorok egészen meg vannak vele elé-

gedve, hogy a szerzetek birtokát ezentúl a világiak kezeljék nemzeti kulturai czélokra: hisz ez a saját ohajtásuk volt mindig. Azután előállt a harmadik miniszter, kiszámította, hány százmillió forintnyi vagyon vándorol ki akkor az országból, ha a jezsuiták minden válfajaikkal együtt expatriáltatnak. A negyedik miniszter helyreigazította a tételeket; ellenkezőleg: tömérdek holt vagyon szabadul fel; jobb gazdálkodás lesz, szabadabb pénzforgalom, mihelyt a «holt kéz» hatalma megszünik. Az ötödik miniszter az európai udvarokra akarta vonni a figyelmet, a mik a kiutasítás által fenyegetve lesznek. A hatodik miniszter ellenben azt deríté ki, hogy a küldiplomatia nagyon meg lesz elégedve a rendszabálylyal. A hetedik miniszter fenyegetődzött, hogy a katonaság között nem lehet ezentul fentartani a fegyelmet, ha azt a törvényt a király aláirja; a nyolczadik becsületszavára fogadta, hogy a honvédség megtagadja a hűséget, ha a király alá nem irja.

A király pedig hallgatott.

Azután megkisérlék minden oldalról rémküldöttségeket árasztani hozzá. Azokat meg nem fogadta el.

Egy küldöttség mégis bejutott hozzá.

Pápa ő szentsége Lætare-vasárnapon ismét megszentelé a szokásos «arany rózsát» s azt a bibornok áldornagy vezetése mellett egy ünnepélyes consortium vitte fel Budára, alakulva papi fejedelmekből, főurakból s mediatizált herczegekből. Ezt a küldöttséget el kellett a királynak fogadni.

Meg is történt az ünnepélyes elfogadás a nagy trónteremben.

«Johannes», a bibornok-áldornagy tartá a beszédet a «sacratissima Majestas Apostolicához» classicus latin nyelven, mely ekként kezdődött:

«Ultimum refugium fidelium. . . .» (A hívek utolsó menedéke. . . .)

S abban előadatott az egyház jelen szorongatott sorsa, melynek megszabadulása vagy végveszedelme most a

király tolla hegyén függ egy csepp tinta alakban. Ez a tintacsepp az, a miben minden elmerül, a mi fekete, a mitől az ördög maga is feketébb lesz, s a nap maga örökre elsötétül. Az Úr alkotta a semmiből a világot, most a király megalkothatja egy tintacseppből a poklot.

A nagyszerű homiletikai remeket a királynak is viszonozni kellett. Ő maga készíté beszédét, nem is mutatta senkinek. Egy nagy papirlapra volt az leirva fejedelmi szokás szerint, arról olvasá fel. Itt van az egész:

«Quod Deus vult, fiet.»

Azzal összehajtá a nagy papirlapot és letette maga elé trónasztalára.

Ez olyan jó, mintha semmit sem mondott volna.

«A mit Isten akar, az meglesz.»

De hisz épen azt akarták megtudni a királytól, hogy mit akar hát az Isten? — Nem mondott többet. A szónok és a küldöttség egy darabig nézegettek egymás szeme közé, mikor aztán látták, hogy vége van a «latinum»-nak, szép csendesen odább szédelegtek.

A hizelgés, a beczézés, az áldás, a kitüntetés sem használt. A király állhatatosan hallgatott.

Ekkor elkezdték ijesztgetni.

A főudvarmester minden reggel ujabb összeesküvések hirét hozta meg a királynak. A fővárosi rendőrségnek sikerült fölfedezni a pokolgépeket, mikkel a királyt a légbe szándékoztak vettetni. Minden étkezésnél megjelent az udvari főorvos, a felhordott ételeket vegytanilag és górcsövileg megvizsgálta, a főudvarmester és a főétekfogó előbb megkóstolta, mielőtt a király hozzájuk nyult volna. Éjjel az éjféli órákban lövések riasztották fel a várpalota lakóit. Az őrt álló katonák kisértetet láttak. A rémséges «Befana», a Habsburgok hagyományaiban emlékezetes «fehér asszony» megjelent a folyosókon: az őrök rálövöldöztek és nem fogott rajta a golyó.

Utoljára aztán megsokalta a király a tréfát; felhivatta a rendőrfőnököt s tudtára adta, hogy ha még egy össze-

esküvést fölfedez, elbocsátja a hivatalából; a térparancsnoknak meghagyta, hogy ha a katonák félnek a fehér asszonytól, adasson nekik éjszakára puska helyett vizi fecskendőt a kezükbe, azzal lőjjenek a kisértetre; s aztán a legközelebbi ebéd idején beült a legelső vendéglőbe, hozatott magának sültet meg bort: jóllakott kedvére; nem ártott meg neki semmi, — s attól a naptól fogva nem volt szó se pokolgépekről, se aqua tofana-ról, se fehér asszonyról.

A hetedik napon maga a család matronája, Mária Clara főherczegasszony kereste föl a királyt. A főherczegasszony a fejedelmi család által mint családfő tiszteltetett mindig, s máskor ha szólni akart a királylyal, ő hivatá magához: most ő jelenteté be magát a királynál — kihallgatásra.

Mária Clara főherczegasszony a királynak nagynénje s Henrik Zsigmond herczegnek anyja volt. Ez idő szerint közel hatvan éves. Fiatal korában sem volt szép. Hatalmas üldözője mindennek, a mi divat: ruhában, szokásokban, erkölcsökben. Ő maga folyvást ó-német vállfűzőt viselt, s udvarhölgyeinél sem tűrt meg mást; ahhoz hosszú uszályt és széles vertugadint. Haját régi osztrák hagyomány szerint a halántékaira simítva viselte, s más hajdiszítést a környezetében levő hölgyeknek sem engedett meg. Sokat adott a szertartásokra, udvari etiquettere és a szigorú erkölcsökre. Ha meg nem állíthatta a világot rohamos haladásában, legalább elzárta magát tőle s saját magaslatán alkotott maga körül egy külön világot a mult századból. És a mellett ismerte jól azt a külső világot, melyet elkárhoztatott.

Árpád királyt születésétől kezdve nem szerette. Már az anyját sem szerette. Az eszményi szép nő volt. És igen népszerű itt Magyarországon. Egy ideig regensnő, mely idő alatt egyetlen fiát németországi akadémiákra küldé ki tanulmányozni; — a mit Mária Clara főherczegnő se neki, se fiának meg nem bocsátott soha.

Ha Árpád királyban a család-ág gyümölcstelen virágzik el, akkor Henrik Zsigmond következik a trónra. Ez a leggazdagabb ág a családban. Erre hagyományozták a mult század nagy acquisitorai a családi vagyon sok száz millióit. Míg ellenkezőleg Árpád király törzse maradt a legszegényebb.

Hanem jure hæreditario ő volt a király s a többinek meg kellett előtte hajolni; és Henrik Zsigmond herczegnek hóna alá dugott tollas kalappal fedetlenül kellett unokaöcscse elé lépni, midőn fenséges anyját átvezette hozzá.

A király épen az ablakán nézett ki akkor és el volt merülve egy mokra alak bámulatában, ki a várkastély udvarán állva nézett fel a király ablakára s midőn ott meglátta ő felségét, perduellis merészséggel még mélyebben nyomta kalapját a fejébe s nem köszönt a királynak.

Ez bántotta a királyt; de mikor visszafordult s meglátta belépő fenséges nagynénjét és nagybátyját, akkor amnestiát adott a perduellis mokra alaknak.

A főherczeg csak idáig kisérte fenséges anyját; mélyen meghajtá magát a király előtt s eltávozott. A király a kerevetig vezeté a főherczegnőt, a ki azt egészen elfoglalá bombasin-szövetű baleinejával. A király maga állva maradt előtte. Most csak unokaöcs volt.

A mit azután a főherczegnő mondott, az csak magánbeszéd volt; mert a király egyszer sem szakította őt félbe.

— Kedves öcsém! Most eljutottunk arra a pontra, a melyről előre még csak egy irányban lehet haladni: egyenesen lefelé. Hét nap óta állunk ez örvény előtt veled együtt; hét nap óta kérdezi tőled millió és millió ajk, fenhangon és némán: elmerülünk-e? És te hét nap óta állhatatosan hallgatsz; választ nem adsz senkinek. Most én jöttem el, hogy szólásra birjalak. — Mindjárt az elején egy olyan kérdést intézek hozzád, a mire választ nem adnod lehetetlen. — «Van-e Isten?» — Az az «alma

mater», a kinek a tejét te szivtad külhoni iskolákban, azt mondja, hogy «nincsen». A távcsövek nem találják az égben semmi nyomát az üdvözültek mennyországának, hanem találnak helyette egy lesujtó végtelenséget, melyet emberi elme föl nem foghat: ez az Isten. Nincs teremtő, csak természet; nincs feltámadás, csak anyag-átváltozás; nincsenek angyalok, csak erők; nincs lélek, csak elemek; nincs bűnbocsánat, csak elmulás; nincs jutalom, bünhődés, csak logika és vakeset; nincs Isten, csak világ van? Átkozottak a távcsövek és a retorták, ha ezt bebizonyíták. Mivel lett boldogabb az emberiség, hogy ezt megtudta? Mit adtak neki cserébe a hitért, a mit elvettek tőle? Az ember, a mint megtudta, hogy nincsen lelke, felszabadult, hogy állattá legyen. — De nem azért jöttem én hozzád, hogy a hit érdekében vitázzak veled, a philosophphal. — Ámbár utalhatnálak őseid történetére, kik nagy végzetüket az oltár zsámolyánál kezdték; e lépcsőn haladva, fokról-fokra királyi, császári trónokat raktak maguk alá s annyi koronát szereztek maguknak Isten kegyelméből, hogy azokkal mint egy bűvkörrel rakhatták magukat körül. Most már e bűvös váron nagy rések vannak ütve. Sok koronájából házadnak csak a czím maradt már, a vaskoronából csak a megváltót megsebző vasszeg a mienk: a «Reichsklenodiumokat» egy versenytárs őrzi. Hová jutottak a királyok, midőn a «Dei gratia»-t elhagyták czímeikből! — Az a rém, mely ledöntötte az oltárokat, utánuk döntötte a trónokat is. Nem földönfutóvá lett-e fél Európának minden fejedelme, a kiknek Ó-Anglia sem adhat többé menedéket; mert saját trónját is örök reszketésben tartja a mindent tagadó szörnyeteg s a nagy Németország császárjai csak rivalisaik örök fenyegetéseinek köszönhetik, hogy philosoph népök fel nem mond nekik, mint megunt cselédnek szokták s a Hohenzollereknek is van okuk rettegni a «Lehninenze Vaticinium» beteljesültétől. — S mi tartja fenn a te trónjaidat? Egyikről ott a bécsi várpalotában te magad mondád: valahányszor

ráülök, azt hallom, hogyan őröl benne a szú! — A hitetlenség a te trónod férge! — A democrata Bécs, az atheista Bécs, a cosmopolita Bécs úgy tekint már csak várpalotádban, mint egy bérlakót; kijön nagy csoportban megnézni pompádat; de lelkesült szava nem kisér többé s midőn atyjáról van szó, te rólad, akkor anyját emlegeti, nagy Németországot. Ott már börzefejedelmek csinálják a históriát s tenkormányod nem a te szolgálatodban áll, hanem az «arany borju» szolgálatában. — Ez az egy nyugodt föld volt még lábad alatt: Magyarország, mely nem futhatott ki alólad, mert nincs neki hová. — Mely fentartja trónodat azért, hogy fentartsa önnön magát, — mely őrzi éltedet, mert félti saját életét. — Nem szeretetből vagyunk itten; én legalább nem. — Idegen rám nézve nyelvük, szokásaik, erkölcseik. — Nem akarom őket ismerni s mégis többet ismerek belőlük, mint a mennyi előnyükre válik. — De sziget ez az oczeánban! — S a barbárok közt királynak lenni jó. — Hétféle nyelvük nem engedi nekik, hogy a modern Bábelt fölépítsék. — Egymásra féltékenyek s azért szeretnek megvonulni a közös trón árnyékában. — S ezt önzésből teszik s helyesen. — Ha ez országnak királya nem volna, ennek a földén még buza sem teremne; letaposná azt minden évben a belvillongás s a versengő nagy hatalmak hadjáratai. — Egyedül a tekintély az, mely e darab földből országot, e népkeverékből nemzetet csinál: — a korona tekintélye, a nemesség tekintélye s az egyház tekintélye. — Hová lett a nemesség tekintélye egész Európában? — Hol vannak Spanyolország grandjai, hidalgói? Hol bujdosnak a franczia legitimisták? Hová lettek szétszórva Oroszország főnemesi családjai: a Repninek, Serbatowok, Dolgoruckiak, Galiczinok, Labanowok, Meszenszkoik, Kurakinok? Mivé lettek Németország ősnemesi családjai: az Isenburgok, Bösteinok, Usingenek, Salmkyburgok, kik uralkodói hatalommal birtak egykor? — A mindent egyenlősítő dögvész, a philosophia elvette

lábaik alul a piedesztált s most mind egyformán — a sárban járnak. Még az idiosyncraticus Oláhország is levetkőztette nimbuszából a maga boérjait és massziljait s Olaszország nobilijeinek palotáiban a mostani pipistrellik ütöttek tanyát. — Csak Magyarországon van még az aristocratiának becsülete. — Itt minden ember aristocrata: még a paraszt is. — Mindenkinek van valakije, a kit lenézni valónak tart. — Dicséretes tan! — Száz évvel ezelőtt kezdték meg mindenféle Catilinai lények az aristocratia megdöntését. — Száz év alatt sem sikerült nekik, bár vagyonában, befolyásában eléggé megcsorbították. — Most az utolsó csapást mérték a fa gyökerére, az egyházat támadták meg. — Az egyház, a nemesség, a trón: ez a földi szentháromság, mely külön nem választható. — Most ennek a háromságnak a szétbontását kisérlik meg. — Kik? A királyok kocsija mellett szaladó «Krethi és Plethi!» — A magyar «szejm» (mert nem országgyülés az most, csak lengyel szejm) szorosabbra húzza «Szentpéter lánczait». — A magyar carbonarik utána éneklik az «Eloposkleros» gúnydalait. — A «Gephirismus», a szabad gúnyolódás minden piaczon felüti sátorát. — Semmi sem szent többé. — A «rex» csak «regulus» már. — A legnagyobb államokban az «autocratia» helyét elfoglalja a «pornokratia». — Megtámadják egyszerre a vagyont, hitet és jó erkölcsöt. Üldözet tárgyává, gúnynyilak czéltáblájává lesz az erény, a kegyeletes érzés. És kultuszszá fajul a hitetlenség és a mindent tagadás. — S most azt kivánják, hogy ezt a király névaláirásával szentesítse. — A király maga, kinek trónmennyezete az oltár zsámolyán nyugszik. — A király aláirása mindig nagy, ünnepélyes cselekedet volt. A hajdankorban, midőn a királyok sem irni, sem olvasni nem tudtak (oh! boldog időszak) az irástudó érsekek olvasták fel előttük az okiratokat, miket kezük keresztvonásával kellett szentesíteniök s a királyok érett megfontolás után vevék át a kezükbe adott iró nádat; a görög császár keresztvonása vörös tintával volt jegyezve,

a frank uralkodóé zölddel, az angol királyé aranynyal és azok mind emlékezetes keresztvonások voltak. — De soha uralkozó nevezetesebb okmánynak nem irta alá nevét, mint a mely most előtted fekszik. És te már ismered annak tartalmát jobban, mint irástudatlan, de bölcs antisteseid.

— Mi lesz a következménye, ha e törvényt aláirod? Te nem tartozol a Bourbonokhoz, kik semmit sem tanultak s semmit nem feledtek. Mi mindent tanulunk s semmit nem feledünk. Előtted a holt példák és az élők: a mult és jelenkor története. Mi követte a szerzetek elleni erőszakos rendszabályokat? Néplázadás, koronahullás. A megtámadott jelszava: a czél szentesíti az eszközöket. Ravaillac tőrét ez avatta fel. Ez szövetkezett a forradalommal Spanyolországban, Olaszországban, ez ad vörös zászlókat a népnek királya ellen s aztán nyakára ül királya helyett. Ez rendszeresíté a két Sziczilia királyságában s az egyházi birodalomban a brigantaggiot; ez elevenité fel Irlandban a «withe boys»-ok gyilkos szövetségét, Ó-Angliában a «Rebekka leányait», a nőruhába öltözött éjjeli lázadókat; ez rémíti fel Németországot a «Haberfeldtreiben» titokszerű néptörvényszékeivel; ez állítja hadirendbe Amerikában a «fénieket». — Mindezt megakarod-e honosítani Magyarországodban? Ez olyan ellenség, a kit megtámadhatsz, de le nem győzhetsz: ha földre verted, magad is a földön fekszel vele. Vagyonát el nem veheted, mert arra való a «mohatra», hogy álszerződés útján az eltiltott birtokos a törvény erőszakossága ellen furfang által védve legyen. Küzdeni fognak veled s csak te veled; mert te vagy a fő. Mindenütt előtted és hátad mögött fogod őket találni s minden balul fog kiütni, a mihez kezdesz. Békében elégedetlenné teszik népedet, háboruban árulóvá. És joguk van hozzá. Ők Istent védik és az igaz hitet — s Isten és a hit előbb való a királynál, hazánál, nemzetnél. — De nem csupán királyi fejed forog veszélyben, hanem az egész országtest, a melynek feje vagy. Mondjuk, hogy te felvilágosodott lélek vagy, te már

csak a távcsöveknek hiszesz. Jól van. Tehát fordítsd el távcsövedet az égről és lásd meg magad körül a földet. Ha nem akarod ismerni az Istent, ismerd meg az embereket. Körül van véve polyglott országod természetes ellenségekkel. — Délről és keletről fenyeget a görög kereszt; északról a kereszt romjaival hadonázó nihil. Nevezd vakesetnek s ne lásd benne Isten kezét, csak a tényt lásd: hogy ez ár ellen csak két magas part védi tengerszinén alul fekvő monarchiádat. E két part egyike délről a katholikus Horvátország, északról a katholikus Lengyelország. Mind a két országot csak a katholikus hit tartja fenn, hogy meg ne düljön a tenger előtt. S a midőn te itt Magyarországon halálos harczot indítasz e hatalom végső tábora ellen, adja Isten, hogy e harcz a Te veszteddel végződjék, mert ha győzedelmeddel végződik, akkor nincs többé azon erő sehol, mely most még a lengyelekben és horvátokban trónodat őrző hős és hű népet tart fenn; akkor magad adtad ki őket a te ellenségeidnek s mikor megdöntöd a keresztet, ez a kereszt végig esik egész országodon.

A király elkomorultan csüggeszté le fejét és hallgatott. Nagynénje szavai erősen megrendíték lelkét. Hallgatott.

A főherczegnő felállt és megfogta a király kezét. Az forró volt és izzadt.

— Öcsém! A mit tenni fogsz, azt nemcsak magadért, de egész uralkodó családodért teszed. — Emlékezzél reá, midőn boldogult édes anyád Istenben elnyugodott; te még kiskorú voltál. Az ország rendjei azt ohajtották, hogy Henrik Zsigmond bátyád adassék melléd regensül — s már verve is voltak az arany és ezüst «bajoire»-ok bátyád és ten mellképeitekkel egymás mellett. Ekkor én voltam az, a ki a családtanácsban azt mondtam, hogy kezedbe kell adni az uralkodást s rávettem azt, hogy nagykoruvá nyilatkoztasson ki. — Azóta ismét megtörtént, hogy az osztrák felsőházban azon oknál fogva, hogy az év nagy részét Budapesten töltöd, az lett indítványozva, hogy a

két ország jövőre altercativ uralkodás szerint kormányoztassék, vagy inkább, a hogy németül mondjuk: «Mutschirung» szerint. Ez annyit tesz, hogy egyik évben Henrik Zsigmond uralkodjék Magyarországban, te Ausztriában, másik évben megcserélve. Tudod jól, hogy ez inditvány a család főherczegeinek szavazatával bukott meg csak s az ellene szavazók sorát nagybátyád Henrik Zsigmond nyitotta meg. De ha ezt elfeledted volna, emlékezzél még rá, hogy a mult században a családtanács már egy királyát Magyarországnak le tudta trónjáról szállítani, a miért a henczegő söpredék irányában gyöngének mutatta magát! — És nehogy a királyhoz nem illő gondolatnak adj helyet szivedben, hogy hiszen korona nélkül is lehet boldog embernek lenni. Neked nem! Sőt hogy talán akkor, ha szivedet nem kell milliók közt felosztanod, könnyebben odaadhatod azt «egynek». Ne hidd. Te, ha király nem vagy, semmi sem vagy! Magánvagyonod nincs; mert a mid van, az mind «regredient örökség» nem a te gyermekeidre száll, hanem arra, a ki uralkodik. Uralkodásod alatt vagyont nem szereztél; mert nyitott ládát tartottál minden koldus előtt és annyit sehol a kerek világon nem koldulnak, mint Magyarországon. Uradalmaid jövedelmére rá fizetsz. Egyszerű, apanageből élő ága fogsz lenni az uralkodó családnak. S mint ilyen, ne hidd, hogy betöltsed a lelkét egy nőnek, a ki ha a legszerencsétlenebb, de azért a legbüszkébb nő a világon; s elveszett koronájáért nem vesz kárpótlásul egy koronátlan királyt. — — Hallgatsz: nem felelsz. — Előttem is hallgatsz. — Hallgas tehát és légy egyedül. — De ha aláirod ama kárhozatos törvényt, akkor másnap reggel ne várd a matutina hangját: mert azon naptól kezdve Magyarországodban nem fog az igazhivőknek egy harangja is szólani! — Én — öcsém — e napot nem fogom bevárni Magyarországon. — Egyedül hagylak. — Ha van Isten, pedig van, szóljon hozzád és birjon megszólalásra; — de ne várd be, hogy meglátogasson!

A főherczegnő eltávozott. A király egyedül maradt.

Nagynénje beszéde mélyen meghatotta; de aztán nagyon megrontá e hatást az, a mit beszéde végén előhozott. Az a fenyegetés, hogy a király szegény fog lenni, ha trónját elhagyni kényszerűl; hogy nem lesz a Croesusok, a Nábobok egyike, kik összegyüjtött kincsekkel hagyták el birodalmukat, hogy idegen országok «első cavalierejei» legyenek. Ez a gondolat őt nem hogy lesujtotta volna, de inkább egyszerre aczéllá edzette lelkét; mint mikor az izzó vasat hideg vízbe vetik.

Még egy «adieut» sem mondott nagynénjének. Hallgatott.

A KIRÁLY TESZ.

Nehéz ködként ülte el a jövő feletti aggodalom a király lelkét. A ködből csak a távol csúcsok ragyogtak elő, miket jól lehetett látni; de hogy mi van alant? mely utak vezetnek hozzájuk? ez a földi homály titka.

Mit cselekedjék? — Ha szentesíti a törvényt, ellenségévé teszi azt a rejtelmes tábort, mely mint a fehér hangya, észrevétlen működéssel várat rak a maga fejedelmének s mint a fehér hangya, észrevétlen működéssel egész házakat elpusztít. Egy vitéz ősének hős vérével irott sorok beszélnek erről, kit e titokteljes hatalom az Inkák trónjára emelt egykor s midőn a fejedelem szabadulni akart tőle, akkor ugyanez a hatalom a vesztőhely fövenyére dobott. — És kit tesz szövetségesévé ugyanakkor, midőn ezeknek hadat üzen? — A democratiát, a liberalismust, mely magát az Istent sem ismeri el királynak, nem hogy a királyt Istennek. Ismer-e a democratia «jó királyokat»? Nem Saint Just mondata-e a jelszó: «Király volt! ez a bűne!?»

Ha pedig nem szentesíti a törvényt, akkor kezébe adta magát e sötét hatalomnak, mely szintén nem jó barátja,

nem szövetségese; melynek törekvése felhasználni a király nevét önző czéljaira, hogy azt gyűlölje meg a nép, azt itélje el a történelem; melynek világos cselszövénye a királyt, a kinek szabad szellemében nem bizik, boldogtalanná tenni, mint embert; gátul állani szivének hajlamai elé; megakadályozni, hogy szerelmét emelje a trónra, kényszeríteni gyűlölettel kötött, áldástalan házasságra, családi trónkövetelők számító káröröm ére.

Az egyik oldalon egyik ősének rémképe, ki saját akarata után ment és megcsalatva, elárulva, a vérmezőn lehelte ki ifju hősi lelkét; a másik oldalon egy másik ősének alakja, ki engedett magával mindent tenni és élte egyhangú napjait a reszkető vénségig, neveztetve felségnek és atyának, midőn egyik sem lehetett.

És nincs senki, a ki a királynak e lelki tusájában segélyére jöjjön; ki egy tanácsadó szóval a kettős mérleg egyik serpenyőjét lebillenésre birja. Olyan egyedül áll az egész világon!

Akármelyikre határozza el magát, abból lehet jó, lehet rosz. Mindkét vitázó félnek a priori egyenlően erős érvelései vannak. De az «élet» melyiknek fog igazat adni? Itt a göcs!

Ha csak saját magáról volna szó, meg tudna magának felelni. De itt országainak nyugalma függ a kérdésben s talán egy világrész sorsa!

Az egész világon nem volt senki, a kitől lelke erőt kérhessen kölcsön. — Magára volt hagyatva. — Tehát egyedül akart maradni.

Udvarnokainak megparancsolá, hogy ma egész estig ne bocsássanak hozzá senkit. Senki ne nyissa rá az ajtót. Még a családtagok közül sem akar elfogadni senkit. — Estére együttes kabinettanácsot hivatott össze, melyben a családtagok és a miniszterek veendenek részt, akkor tudatni fogja elhatározását.

És azután nyugtalanul, öneszméivel küzdve, járt alá s fel dolgozó szobájában.

Delet harangoztak. Megállt a harangszót hallgatni.

Tehát igazán ez volna az utolsó harangszó? Vagy még a vesperát és az «angelus»-t meg fogja hallani estére: csak a matutinát nem többé?

— Ki mer ilyenkor bejönni?

A főkomornyik alakja jelent meg görnyedezve az ajtóban.

— Mit háborgattok? Nem mondtam, hogy senkit se fogadok el!

— Ezt az egyet mégis el kell fogadnia felségednek.

— Kell!? kiálta fel indulatosan a király; kinek ezt a szót soha még nagynénje, még miniszterelnöke sem merte szemébe mondani s most és ily lélekállapotában egy cseléd meri ezt odadobni eléje vakmerően.

— Kell! Felséges úr! sietett a cseléd ismételni. Hermione Peleia Romanowna czárevna vár kihallgatásra.

E névre a király arczát egy pillanatra elhagyta a vér. Szive elkezdett sebesen dobogni. Tántorgott, szédült.

— Várj! inte a főkomornyiknak. Rendbe kellett szednie magát; hiszen minden tagja királyiatlanul reszketett. Erre ez egyre nem volt elkészülve. Valami sugalta neki, hogy ez az utolsó, legnehezebb próbatét, melyet szivére mértek. De ennek még nem várt vége lehet.

Lassankint visszatért arczára a pír. Azután nagyon is visszatért. A reszketést hőség váltotta fel. «Megálljatok! mondá magában, ti ide hoztátok őt elém! Ám lássátok, hogyan vihetitek el innen?»

— Vezesd a czárevnát és kisérőnőit az elfogadási terembe, parancsolá a király. Sietni fogok oda.

És azután nem várta vissza komornyikját, hogy átöltözzék. Más ruhát öltött. Nagynénje előtt csak úgy jelent meg, mint unokaöcs; de Hermione Peleia előtt császár-király akart lenni.

Mellékszobáin át sietett az elfogadási terembe.

Hermione Peleia nagyherczegasszony orvosnője és jogtudornője kiséretében várt ott. A Parabolana-hölgyek sárgafekete öltözete volt rajtuk.

Császár és király akart ő Hermione Peleia előtt lenni s midőn meglátta őt magához ily közel, gyermekké lett. Az a boldog idő jutott eszébe, mikor egymást legelőször látták, mint gyermekek: mikor szülőik örömkönyező szemei előtt gyűrűt váltottak. Az oly régen volt már!

De azért a király még sem állhatta meg, hogy elfeledve minden fejedelmi méltóságát, félig vágyó örömtől, félig daczos elhatározástól hajtva, oda ne siessen hozzá és kezét ne nyujtsa neki s midőn megkaphatta a viszonzó kezet, ott ne tartsa azt magánál s a leggyöngédebben ne szólítsa őt nevén:

— Hermione!

— Felséges úr!

— Mi egykor neveinken hivtuk egymást.

— Akkor neveink egyenlők voltak. Trónörökös volt mindkettőnk czíme. Ön most császár és király — én pedig Sacherij Hermione Peleia kisasszony vagyok.

— Oh! ne gúnyolódjál.

— Nem gúny ez, felség. Száraz való. Hivatalosan van ez tudtomra adva. Felséged törvényszékei mondták ezt ki itéletileg. Ime itt az itélet. Ez hozott ide engem.

Ezzel átnyujtá a czári herczegnő a magával hozott iratot a királynak.

— Ki merte ezt tenni? kiálta fel lángoló haraggal a király, midőn megpillantá a borítékra irott nevet.

— Tekintsen bele felséged és meg fogja érteni.

A király végigolvasta az iratot. Eleintén a bámulat és a boszuság tölté el lelkét; de egyszerre kezébe akadt a vörös fonál, mely e cselszövény gubanczát megoldja. Akkor aztán visszatért nyugalma.

— Nekem van tudomásom ez ügyről. Tatrangi Dávid menyasszonyát, Szentivánfai Rozálit a Sabina visszaköveteli magának.

— S erre joga van a szentesített alapszabályok és a gyámi hatalom erejénél fogva. A törvényszék kénytelen volt a Sabinának igazat adni.

— Ezt mondja a jogtudornőd?

— Ő itt van velem.

— Hm! Nem volt jogtudornőd a szent-marxi nőiskola növendéke?

— Igen, felség!

— Értem. És most ő adta neked azt a tanácsot, hogy hozzám jöjj. Mit kivánsz tőlem?

— Felség! Még nem alázott meg annyira a sors, hogy minden büszkeségről letegyek. Nem az bánt, hogy nekem, mint Sacherij kisasszonynak a helyhatóság utolsó bérszolgája előtt is kaput kell nyittatnom. Én tudom becsülni a polgárok közötti egyenlőséget. De a hol az egyenlőség fennáll, ott minden polgárnak a háza az ő vára; «my house is my castle!» S olyan törvény ott nincs, mely bárkinek is jogot adjon a «király nevével» más házába betörni. Ez országban szabad az. De viszont vannak kivételek, melyek jogot adnak egyes házak birtokosainak, hogy kapuikat minden világi hatóság elől bezárják. Ezek a kolostorok.

— Úgy-e? szóla közbe a király. Egyet villámlottak szemei. Jól találta ki sejtelme a talány nyitját.

— Én házamat nyomorultak ápoldájává avattam fel. Azok a nők, kik e házba belépnek, viselik a szentek glóriáját s a martyrok töviskoszorúját. Isten látja azt jól. De az emberek nem látják. A Parabolana-menhely csak magánápolda, nem fölszentelt zárda. Én tehát, hogy magamat és a velem együtt lakó tiszteletreméltó nőket minden jelen és jövendő zaklatástól megmentsem, folyamodtam a pápa ő szentségéhez, hogy a Parabolana-menhelyet avassa fel kolostorrá, s engemet erősítsen meg abban, mint fejedelemnőt. A pápai breve megjött, ime itt van. S én elhoztam azt felségedhez, hogy «placetum regium»-át kérjem hozzá. Remélem, felséged nem fogja rossz néven venni Sacherij Hermione kisasszonytól, ha mégis «fejedelemnő»-vé lenni vágyik.

Egészen belátott most már a király a cselszövénybe.

Nem Mazrur és társainak brutalis erőszakoskodása volt itt a mozderő. Az csak a gép volt.

Most aztán tudta már a király, hogy mit fog tenni, hogy mit kell tennie?

Számítottak az ő gyöngeségére. Azt vélték, hogy az északi Nihil országától annyira retteg, hogy nem meri megsérteni annak egyik közegét, hogy nem meri királyi vaskeztyűs kezével torkon ragadni Mazrur és társai czégének hydráját. Hanem hogy inkább engedi szerelmesét, saját eljegyzett mátkáját a világtól megválni s zárdafejedelemnővé lenni, hogy a szégyentől így oltalmazza meg.

Sokszor megesett az már, hogy egy szelid emberből hőst csináltak az által, hogy még jobban meg akarták alázni.

— Ha! Ez egy szótagú hang hagyta el a király ajkát. Lehetett az nevetés, vagy dacz, vagy önkérdezés hangja. Átvette Hermionetől a pápai brevét.

— Tehát te zárdafejedelemnő akarsz lenni, Hermione. Szólt a bizalmas nyájasságtól enyhített hangon. Lásd, én is zárdafejedelem vagyok itten: a «szegénység», «alázatosság» és «nőtlenség» hármas fogadalmával. Aláírásomat kivánod? Akkor meg kell látogatnod czellámat. Akarod-e? Hiszen mi szentek vagyunk mind a ketten, és mégis összekötve. «Matrimonium Sancti Josephi!» A két úrhölgy kövessen bennünket. Meglátogatod-e velem czellámat?

A király karját nyujtá Hermionénak, a czári herczegnő egy parancsoló pillantást vetett kisérőnői felé; azzal a király karjára támaszkodva, engedé magát annak dolgozószobájába vezettetni. A két udvarhölgy megállt a szoba nyitott ajtajában s hallhatott egy-egy szót, mit a király és a herczegnő egymással beszélt.

A király leülteté Hermionét az egyszerű karszékbe, mely iróasztala előtt volt.

— Nézd, ez itt az én oltárom, szólt, iróasztalára mutatva. Itt szoktam Istennel beszélni, országaim sorsáról, lelkem nehéz küzdelmeiről. Itt hullanak senkitől nem lá-

tott könyeim; itt álmodom ébren, senkitől nem sejtett örömeimről. Oh! az egész világon ez az egyedüli hely, a hol nyugton érzem magamat. Ez az én oltárom. És lásd: ennek «peristeriuma» is van. Benne áll a szent kép, melyhez lelkemet fölemelem, és a zsolozsmák, miket hozzá elsóhajtok. Akarod-e képet látni?

A király felnyitá iróasztala peristeriumszerű rejtekét, s kivette abból azt a könyvet, melynek legelső lapjára Hermione arczképe volt festve.

A herczegnő szemeit önkénytelen ellepte a köny, midőn arczképét megismeré.

Hermione bárhova nyitott a könyvben, nem talált abban mást, mint lángoló szerelmet; büszke, égben járó, napsugártiszta szerelmet; fájó, fejedelmi kinokkal teljes szerelmet; földet megingató, tengert felforgató, lánczra vert óriások szerelmét.

Egész fölháborodottan kelt föl az asztaltól és arcza lángolt; de abban a lángban éppen annyi volt a büszke harag, mint a szenvedélyes szerelem.

— Árpád! szólt, megragadva a király kezét, s először szólítá őt nevén, egész önfeledten; arra, hogy mi ily szavakat mondjunk és viszonozzunk egymásnak, kettőnk közül egyikünknek királynak kellene lenni.

— S nem vagyok-e én az?

— Nem!

Ez a szó oly hangosan volt mondva, hogy meghallhatták az ajtóban állók is és találgathaták belőle, vajjon miről beszélnek «ők»?

— Nem vagy az! A mely országban fényes nappal, az uralkodó szemei előtt felütheti sátorát a rabszolgakereskedés, s vásárra viheti a nemzet leányait ezerszámra s eladhatja a külföld minden sybaritáinak; a mely országban a menekült szerencsétlent a külföldi üldöző bérszolgái asylumából kiverhetik; a mely országban a pénz veszi meg a törvényt; a mely országban a fosztogatásnak rendszere van, a gyalázatnak temploma van; a mely országban

a trónon ülőnek mindenki parancsol, de ő nem parancsol senkinek: annak az országnak a feje nem király, csak megkoronázott báb! . . .

Ez fenhangon volt mondva! Nem tehetett róla. Kitört szivéből a rég ápolt keserv. Ingerelve volt rá. A király vallomása oly villanyszikra volt, melynek a kitörést elő kellett idéznie.

A király pedig bámulva nézte a csodaszép haragvó alakot és hallgatott. Szemei nem tudtak megválni e szép villámló szemektől.

Hermione leküzdé lihegő keble viharát.

— Kérem, felség, szólt a király asztalán heverő pápai brevere mutatva: legyen olyan kegyes és irja rá, hogy «placet».

— Azt kivánod, hogy aláirjam nevemet? kérdé a király, mélyen tekintve a herczegnő szemeibe.

— Könyörgök.

— Jó! Tehát aláirom a nevemet.

A király megmártá tollát. Hermione herczegnő keserű nyugalmat erőszakolt magára.

A király aztán fogta azt a másik iratot, mely iróasztalán feküdt, annak a végsorai után irá alá nevét. A pápai brevet pedig fogta és félretevé egy mellékasztalra.

— Megtörtént. Aláirtam.

— Mit? felség!

— Azt a törvényt, melyet országgyülésem hozott a kolostorok eltörlése iránt. Azt kivántad, hogy király legyek: király leszek! Eddig nem voltam az; ezután az leszek. De akkor, az égre mondom, te királyném fogsz lenni! Elbocsátom azokat a minisztereimet, kik kezeimre, lábaimra tekergőztek, mint a fűnyüg, s akadályoztak minden szabad mozdulatban. Fel akarok emelkedni és haladni! Kezembe akarom venni a zászlót, mely a becsületesek, a szabad emberek zászlaja. Járni akarok öneszem és önszivem vezetése után. S akkor aztán, ha rám akar szakadni a világ, az én fejemet találja legfölül.

— Akkor mindkettőnkét együtt találja! Rebegé mélyen elfogódva a herczegasszony, s mindkét kezét nyujtá a királynak.

Ah! mennyi heves csókkal lett e kéz elhalmozva! A király egészen elfeledé, hogy tanuk is vannak jelen, a kik mindent látnak és hallanak. Bánta is már. Holnap úgyis minden utcza tele lesz azzal.

— Most már olvashatod! szólt Hermionénak, a kitárt naplóra mutatva. A herczegnő gyermeteg örömmel ült le és olvasá reszketve egyik lapot a másik után; egy-egy költemény volt minden lap, és minden lap után mély gyönyörrel tekintve fel, a királyt kereste szemeivel.

Igen. Keresnie kellett őt, mert a király nem állt meg most a háta mögött, hogy vállán áthajolva, együtt olvassa vele szerelmi vallomásait. Nem. Hevesen járt fel s alá szobájában, míg a herczegnő olvasott s beszélt merész szavakat félig hozzá, félig önmagához.

— Majd megmutatom én nekik, hogy tudok szétütni közöttük! Majd megérzik ők, hogy a királyi bot nem játékszer. Velünk fog tartani minden becsületes ember. És minden hazafi. A ki ellenségünk akar lenni, álljon szemközt! Azt leverjük! Nem fogunk félni a kardmarkolattól sem.

És Hermione Peleia szemeinek tekintete annál nagyobb gyönyörrel kisérte őt, mentől nagyobb figyelmetlenséget tanusított a király vendége iránt. Így tetszett neki a király.

A király pedig, a mint egyszer hozzá kezdett a repüléshez, olyan kedvet kapott hozzá, hogy le sem szállt többé. Főkomornyikját becsengeté.

— Siess! Boldogult anyám lakosztályát a déli palotaszárnyban ma estig hozasd rendbe. Nagynénémet, a jó Karolinát, ki e lakosztály egy részét elfoglalva tartja, értesítsd, hogy vendége érkezik: Hermione Peleia Romanowna herczegasszony, még ma!

— De felség! . . . szólt közbe a herczegnő.

— Ne beszélj nekem az udvari etiquetteről! Hát majd el fognak rajta szörnyedni az udvar hypocritái és sycophantjai. De majd adok én nekik még ma egyéb elszörnyedésre való okot is. Te kiséről̋iddel együtt itt maradsz addig nálam. Én ragálylyal terhelt Alhambrádba többé vissza nem bocsátalak. Kérdem is én, hogy mit mond rá a pruderie? Itt kell maradnod nálam. Szükségem van rád. Egyedüli tanácsosom vagy. És énnekem még ma estig egész halmaz indítványt, javaslatot kell elkészítenem, a mit nem bízhatok másra, s a mit a mai cabinettanács elé kell terjesztenem. A következmények mindkettőnket érdekelnek. Itt nincs idő azon tanakodni, hogy milyen udvari szertartással lépj be legelőször a palotába, hanem arról van szó, hogy miként meneküljünk egy sülyedő hajóból egy mentő dereglyébe.

Azzal ismét főkomornyikjához kezdett beszélni.

— Azután elsietsz a herczegnő parancsával az Alhambrába, s azt átadod Szentivánfai Rozáli úrhölgynek, ki a herczegnő udvarhölgyeivel együtt ide fog sietni.

— Hát az én nyomorult betegeim? — rebegé a herczegnő.

— Lesz rájuk gondom. Azután sietsz fölkeresni a hotel du Mondeban bizonyos Tatrangi Dávid urat, ki a legegyszerűbb orvosszerrel az egész Székelyföldön megszüntette a pellagrát, s gyógymódját nekünk ingyen felajánlá. Azt felkéred, hogy a herczegnő által alapított pellagra-kórházat azonnal vegye gyógykezelése alá. Holnap reggel pedig jöjjön fel hozzám kihallgatásra. Várj még. Utadba ejted a rendőrfőnököt és tudatod vele, hogy haladéktalanul siessen fel hozzám. Most repülj! Mindent elvégezz. Így nem érsz rá, hogy valamit kifecsegj.

A főkomornyik a rábizottak halmaza alatt szédelegve távozott el.

A király pedig egy széket húzott Hermione Peleia herczegasszony mellé, elővett iróasztala fiókjából egy halmaz okiratot és azt mondá neki:

— Most már nézd ezeket át és mondd meg, jól lesz-e így, a hogy én gondoltam?

A herczegnő olvasott és bámult. A királynál rég el volt az határozva mind, a mit ő óhajtott: rendszeres tervbe idomítva; részletesen kidolgozva. Csak az elhatározás hiányzott hozzá, hogy azokat világ elé hozza. Hermione eddig csak szerette a királyt: most már becsülte is.

És azoknak a terve, a kik azért hozták ide Hermionét, hogy őt a kolostorba vezessék, nagyon megfordult; a trónra segíték fel . . .

A két tudornő azalatt ott állhatott az ajtóban és tanakodhatott magában, szótlanul, mi történt itt most? Ez a kis büntetés elfért rájuk. Megvolt az érdemelve. A király nem igen szánakozott rajtuk. Úgy tanácskozott a Hermione elé rakott iratok felett, mintha nem is tudna a két hölgy jelenlétéről.

Hogy azon hosszú három óra alatt, mely az udvari főkomornyik rendelkezésére állt a kabinettanács összeültéig, hogyan nem árulta az el a királytól vett parancsot a czári herczegnő elfogadtatása iránt a két hatalmas családtagnak? annak a magyarázata nem annyira a megbízott jellemében, mint inkább a körülmények találkozásában keresendő.

Sietett biz ő egyenesen Karolina főherczegnőtől lejövet Mária Clara főherczegnőhöz; de annak főudvarmesternőjétől azt a választ nyerte, hogy ő fensége kápolnájában imádkozik. (Mint természetesen sejthető: az ég sugallatáért a király leendő elhatározására.) Itt tehát nem adhatván túl a becses titkon (a főherczegnő sokáig szokott ájtatoskodni), futtában felsietett Henrik Zsigmond főherczeghez, kihez mindenkor bejelentés nélkül volt bejárása. Annak a főkomornyikjától meg azt hallotta, hogy ő fensége a vérmezőn van a pneumodromonban. «Pneumodromon»? Ezt a szót a főkomornyik úr soha sem hallotta; hanghasonlatosságból azt hivé, hogy az valami olyan «hyppodrom»-féle. «No ott majd rátalálok!» Hiszen rá is

talált. Csakhogy az a pneumodromon nem más, mint egy nagy hadi léghajó, melylyel éppen most tesznek próbát a vérmezőn, egy század katona kezében tartott kötéllel vezeti a légben úszó szörnyet pórázon előré-hátra, kisérletül annak hadi tényekben alkalmazhatóságára. A főherczeg fennül a pneumodromonban, s oda bizony a főkomornyik nem mehet utána.

Mire aztán küldetéséből visszakerült, akkor meg már a családtagok mind összegyülekeztek a tanácsteremben, s ott felötlés nélkül nem lehetett hozzájuk furakodni.

Más embernek pedig nem volt érdemes a titkot elárulni. Nagy megnyugtatására szolgálhat mindenkinek, hogy ingyen nem árulnak el senkit.

A főkomornyik egész jó lélekkel jelentheté ő felségének, hogy minden rábizottat elvégzett és semmit el nem árult.

A király nem törődött most az ő csekélységével.

Lelkében új erőt érzett, a mióta terveit Hermione Peleiával közölte, s ő általa helyeselve találta. E kedves «tanácsosának» figyelme néhol segített kiegésziteni a hiányokat, rokonszenves lelke kitalálta a még ki nem mondott gondolatokat, s buzdítást adott a tétovázónak, hogy merjen.

A király saját lelkét találta kiegészítve a czári herczegnőben, s ettől fogva tudott bizni önmagában.

Ő maga kisérte fel Hermionét nagynénjéhez, Karolinához, ki egy dán királyi herczeg özvegye volt, a család egyik legrokonszenvesebb tagja, ki mind a királyt, mind a herczegnőt gyermekkoruktól fogva igen szerette, de az ország és a család ügyeibe nem avatkozott soha. A főherczegnő mint szerető rokon fogadá a czári herczegnőt, némi reszketést árulva el; mert tudta az elfogadás következményeit. Ez Árpád királynak még koronájába is kerülhet.

A király búcsut véve a czári herczegnőtől, visszatért dolgozószobájába s ott várt, míg főudvarmestere és főajtónállója jönnek jelenteni, hogy a kabinettanács együtt van.

Akkor egy összehajtott ívrétű papirt felvett asztaláról, még egyszer végigfutott annak kikezdésein s azzal keblébe dugva azt, átment a tanácsterembe.

Ez azon terem volt a régi várlakban, melyben ő felségeik a hajdani udvari bálok alkalmával cerclet szoktak tartani.

A hosszú szőnyeggel leterített asztal felső végén szokott ülni a király, alsó végén Mária Clara herczegasszony. Ő az egyedüli női családtag, ki a tanácsban üléssel bir; s a kik értenek a symbolisticához, azt a felfedezést is tehetik, hogy ez asztalnak két elnöke van; sőt néha épen ott van az «asztalfő», a hol a főherczegnő ül.

Jelen vannak azonkívül az uralkodó család többi Budapesten lévő tagjai, kik mind az asztal egyik felén ülnek, a király jobbja felől, míg a baloldalt a miniszterek foglalják el.

A feszült várakozás mély csendje fogadta a királyt. Az ajtók nesztelenül záródtak be, a léptek hangja elveszett a szőnyegeken. A boltozatról levilágító villanylámpa minden árnyékot elűzött a teremből. Teljes világosság és teljes csend volt, a mi legjobban megpróbálja egy szónok lélekjelenlétét. Két gyertya égett azonkívül a király előtt, egy arany feszület mellett; e gyertyák lobogványa a villanyfény mellett mint két veres lidérczláng tünt elő.

A királyt néma főhajtással fogadá a kabinettanács, mit ő felsége komoly tekintettel viszonzott; aztán elfoglalta helyét s inte, hogy üljenek le.

Azután kivette kebléből az összehajtott iratot és kiterjeszté azt maga előtt. Erre csendes mozgás támadt. Mi lehet e teleirott íven?

«Szeretteim, Híveim!»

«Isten sugallatát és saját meggyőződésemet követve, tudatom veletek több rendbeli elhatározásaimat.»

«Miután alkotmányos országban törvény az, a mit a többség határoz, ennélfogva én, mint a törvényhozás második tényezője, a magyar országgyülés által hozott és elém

terjesztett törvényt a szerzetek eltörléséről, ezennel királyi aláírásommal szentesitem.»

Egy halk, felszívott sóhaj hallatszott sokszorozottan e szavakra, az elszörnyedés szótlan hangja.

És abban a pillanatban egyszerre kialudt a padmalyról alávilágító villany-fénylámpa.

Lehet, hogy csak a gépkészülék ügyetlensége okozta ezt, lehet, hogy szinpadi hatásra számított terv szerint oltották azt ki, egy titkos jeladásra; a királyt nem zavarta az meg. Ott égett előtte a két gyertya. Ő neki elég volt az, hogy iratát lássa; hanem az egész nagy terem a két gyertya mellett félsötétben maradt, s az asztal többi alakjai, mint egy Rembrandti háttér csoportozata, tüntek elő a homályban.

A király arcza és az arany feszület volt csak megvilágítva.

Folytatá:

«E törvény végrehajtásával megbízom belügyminiszteremet.»

«Egyuttal kötelességévé teszem belügyminiszteremnek, hogy az általam összeállított tervezet alapján a törvényesített szerzetek tagjaira nézve érdemeikhez és szellemi tehetségeikhez mért munkakörnek rendszeresítéséről, a tehetségteleneknek illendő ellátásáról szóló törvényjavaslatot a képviselőháznak azonnal beterjeszszen. Továbbá a nemtörvényesített szerzetek birtokviszonyait elintéző törvényjavaslatot; azonkívül a honositást és polgárositást szabályozó törvényjavaslatot, valamint a katholika egyháznak a nevelés ügyében megadandó autonomiáját, s az országos nevelési alapnak ezzel összekötött czélszerű kezelését megállapitó törvényjavaslatokat, mind együttesen még az ülésszak alatt a ház asztalára letegye.»

Jó, hogy ily sötét volt. Nem lehetett látni a hatást az arczokon.

A király pedig még mindig nem félt a sötétségtől. Folytatá:

«Ezenkivül kötelességévé teszem belügyminiszteremnek, miszerint többszörös indokolt panaszok érkezvén hozzám az iránt, hogy létezik Magyarországon egy oly intézet, mely humanitarius czím alatt kárhozatos erkölcsrontó emberkereskedést űz; többen az érdeklettek közül, kik hazájukba visszaszökhettek, tanúskodván az iránt, hogy Oroszországba nem mint férjhez adott nők, de mint eladott rabnők vitettek el, annálfogva ez intézet vezetői ellen, bárkik legyenek is azok, rögtön a legszélsőbb szigor alkalmaztassék; az intézet ügyei egy az országgyülés által kiküldendő bizottság által megvizsgáltassanak; az intézetben bármily czím alatt létező nők azonnal rokonaikhoz visszaküldessenek; s a kik ez ügyben bűnösöknek találtatnak, a büntetés legnagyobb mértékével sujtassanak.»

Hah, hogy igyekezett az a két gyertya fényesebben lángolni. Az arany feszület töviskoronás királya, mintha ölelésre tárta volna karjait a másik király elé, mintha mondta volna: «folytasd!»

«Ugyan ennek folytán meghagyom külügyminiszteremnek, hogy minden ez országos botrányra vonatkozó vádak kiderítése iránt szükséges adatokat az orosz kormánytól megszerezni minden úton törekedjék.»

«Továbbá meghagyom kereskedelmi miniszteremnek, hogy Erdély székely földén felállított hyalichor gyár czégének, Tatrangi és Társának új találmányára húsz évi szabadalom-levelet kiállítson, s annak az ideig külvámmentessége iránti törvényjavaslatát a ház elé terjeszsze. Ezzel egyidejüleg kívánom, hogy belügyminiszterem és pénzügyminiszterem egy törvényjavaslatot készítsenek, egyetértőleg a hadügyminiszterrel és honvédelmi miniszterrel, — mely szerint a Gyilkos havas mellett fekvő öt négyszögmértföldnyi kamarai birtok azon székely letelepülők számára átadassék, kik az Ichor-termeléssel és a hyalichor gyártással foglalkoznak, adó és katonai szolgálat alóli mentességgel.

Kezdett csendes feszengés hangzani a nyugtalanított karszékeken.

«Azonkívül meghagyom belügyminiszteremnek, hogy az orvosi tanács által kipróbált és jónak talált «ichorismust» a legnagyobb sietséggel minden közkórházaknál alkalmaztatni el ne mulaszsza, s ezt ugyanazon országos rendszabályok sorába vegye fel, melyek közé a himlőbeojtás is tartozik.»

A teremben még mindig félsötét volt. A főudvarmester sietett a partialis lámpafogyatkozás után azonnal a fővilágitómestert fölkeresni, hogy az ekklipsist oszlassa el, de még nem talált rá. A király nem láthatta a távolabb ülők arczain szavainak hatását.

Azokra pedig még sok meglepetés várt.

«Miután kultuszminiszteriumom teendőit ezentúl belügyminiszteriumomra ohajtom átruházni, eddigi kultuszminiszteremet, királyi kegyelmem biztosításával e hivatalától fölmentem és ugyanőt németországi nagykövetemmé kinevezem.»

«Mivelhogy azon miniszteri állomásnak, mely személyem mellé rendeltetett, most már az év egy részét ez országban töltvén, semmi értelme nincsen, e miniszteri állomást megszüntetem, s annak jelenlegi betöltőjét Horvátországunk báni méltóságába emelem.»

«Nagy fontossággal bírván országainkra nézve Galicziának kielégítése és állami szervezése, valamint hadseregeinknek tervszerű vezénylete, ezennel kinevezem kedves bátyámat Henrik Zsigmond főherczeget Galiczia helytartójává és hadseregem generalissimusává, azon meghagyással, hogy székhelyét Krakkóban haladéktalanul foglalja el.»

«Kedves bátyámat, Ottó herczeget ezennel utasítom, hogy ausztriai honvédparancsnoki állomását betölteni siessen, s ezzel együtt járó feladatait végezze.»

«Szeretett nagynénémnek, fenséges Mária Clara főherczegasszonynak azon többszörösen ismételt óhajtá-

sába, miszerint udvartartását zord éghajlatunk alul a kies Salzburgba áttehetnie engedjem, nehéz szívvel bár, de indokai által meggyőzetve, beleegyezem ...»

(«Hisz ez valóságos razzia!» suttogá egy hang a félhomály hátterében.)

«Végül tudatom hiveimmel és szeretetteimmel azon rám nézve kedves és hiszem, hogy egész országomra nézve örvendetes eseményt, miszerint amaz igéretteljes összeköttetés, melyet Istenben boldogult dicső szüleim több év előtt a köztem és Hermione Peleia czári herczegnő között végbement ünnepélyes eljegyzés által felavattak, a mai napon fenséges jegyesem szivélyes elhatározása és beleegyezése által ujból megerősíttetett; mely frigyet Isten áldása, s hiveim és szeretteim üdvözlete fogja bizonynyal kisérni: óhajtom.»

E perczben újra kigyulladt a villanylámpa; de e készülék szokása szerint az első kiviláglás csak néhány perczig szokott tartani, hogy ismét elsötétüljön s aztán csak ujabb nehány pillanatnyi szünet után kezd a teljes világításhoz.

E meglepő percz alatt, melyben a hirtelen kigyult világ véletlen talált mindenkit azon alakjában, melyet a biztos sötétségben kiki fölvett, a következő képet látta a király maga előtt:

Henrik Zsigmond főherczeg mind két kezébe kapva tartá kardját, tán hogy az asztalra vesse, vagy hogy kirántsa hüvelyéből? arczán a harag és dacz kifejezése volt; Mária Clara főherczegnő székéről félig fölemelkedve, kinyújtott kezével a királyra mutatott, mintha azt mondaná: «le onnan a trónról!» a kultuszminiszter a düh és elfojtott gyülölet hyena-tekintetével nézett a királyra; a személye melletti miniszter előkelő gúnynyal vonta félre a száját, a hadügyminiszter arczán a legnagyobb ijedtséget fejezve ki, két kezével kapott fejéhez, a belügyminiszter pedig feldult hajában vakart az öt körmével; és a többiek ott sorban mind megannyi hogarthi mintául a meg-

riadást, a csufondároskodást, a pártdühöt, a fanatismust, a kárörömöt, a felségsértő gőgöt fejezék ki; volt egy ragyogó arcz is köztük, csak egy, a honvédelmi miniszteré; a pénzügyminiszter hátrahajtá a fejét és nyelve hegyét fogai közt tartva elmélkedett a hallottakon, a külügyminiszter pedig hátra fordítá a fejét.

Ez a látvány csak egy pillanatig tartott. Azután ismét sötét lett. Az is tartott nehány perczig. Ezalatt a meglepett alakok ismét rendezheték magukat. E nehány percz alatt a tompa csendben halk suttogás támadt az asztal körül, mintha mindenki szomszédjával cserélne eszméket. A király nehány érütésig megpihent.

Azután ismét szólt. Szilárd, csaknem recsegésig kemény hangon.

«Mindezek pedig, a miket itt és most előadtam, változhatatlan uralkodói akaratom és elhatározásom . . .»

A villanyfény most már teljes világítással jelent meg újra.

Az asztal körüli arczok mind rendben voltak már. Semmi változás, semmi indulatkifejezés sehol. Ünnepélyes komolyság volt és csend.

E várakozásteljes csend közepett Henrik Zsigmond főherczeg fölemelkedett székéről és így szólt:

— Felséges rokonom, császárom és királyom! Én a rám ruházott magas megbizatást mély hódolattal fogadom el, s hiszem, hogy mindazon hű alattvalói felségednek, kiknek vállaira e mai napon annyi megtisztelő feladat nehezült, felséged akaratából, hasonló készséggel ajánlandják fel minden tehetségeiket felséged trónjának és koronáinak megvédésére.

E szóknál mindenki felállt és egyhangú volt a halk szózat:

«Éljen a király!»

Mintha nem is ugyanazok az alakok lettek volna, a kiket ama futó pillanatban mutatott fel a villany-fény.

Midőn mindenki visszaült helyére, Mária Clara főherczegnő állva maradt.

— Kedves öcsém, felséges uram, még nekem van néhány szavam tehozzád. Igaz, hogy többször ohajtottam az udvar zajától félrevonulni és kies Salzburgom csendjében tölteni életem hátralevő napjait, de most, midőn oly lépésre szántad el magadat, mely királyi fejedre egyaránt hozhat fényt és veszélyt, engedd meg nekem, hogy a mint tőlem telik, a fényt növeljem s a veszélyt megoszszam. Engedd meg nekem, hogy császári arádnak nász diadémját én tehessem föl homlokára: a család legöregebbje.

A király meg volt hatva; fölkelt székéről, odasietett nagynénjéhez, annak megcsókolá a kezét, mire a főherczegnő megölelte a királyt.

Mikor a király ismét széttekintett, saját szemei is nedvesek voltak, s úgy látta, hogy a nagy kabinettanács tagjai mind a szemeiket törülik.

A király utoljára is elhitte, hogy a villanyfény hazudott az imént.

Ámde legyen szabad ő felsége legmagasabb hitével szemben azon legalázatosabb véleményünknek kifejezést adnunk, hogy a villanyfény igazat mondott.

És ha ő felsége e rövid perczig látott tüneményben felismeré vala a sors intő oraculumát, nem hágy meg egynek is a kezében semmi ártó eszközt, azok közül, kiknek arczait eltorzítva látta, legyen bár ez ártó eszköz kard, marschallbot, irótoll, pecsétnyomó, vagy kulcs!

AZ EGYETLEN NAGYHATALOM.

Mikor a király kabinettanácsa minden tagjának legforróbb hódolatnyilatkozatait hallá, az a vágya támadt, hogy megmondja nagynénjének azt is, hogy arája már itt is van a várban, mint Karolina főherczegnő vendége. Hanem ez ügy mégis az udvari etiquette belügye volt, s nem volt

elintézhető a plenum előtt. Majd holnap a szűkebb családtanács vegye ezt tudomásul.

Csakhogy holnapig még egy egész éj van közben — s éjszaka a sötétség a király. És a reggel kezdődik a matutina órájával.

Mikor a kabinettanács eloszlott, Mária Clara főherczegnő és Henrik Zsigmond főherczeg együtt kocsiztak a főherczegnő palotájáig, melynek kapuján aztán éjfélig szakadatlan jártak ki és be a hintók, a mikből tábornokok, főurak, főpapok szálltak ki és rövid idő mulva siettek ismét odább. Valami tervet forraltak ott. Talán valami gyors, döntő elhatározást. Késő éjjel küldettek a parancsok a kaszárnyákba. A királyi vár őrizetére rendelt ezred minden nesz nélkül mással váltatott fel. A nagy pneumodromon megtöltve állt készen a vérmezői óriási műhelyben. Hogy mi van készülőben? azt nem tudta senki; hanem egy titkot rebesgettek már: azt, hogy holnap reggel három órakor a főváros minden templomának tornyában a harangok a szokott matutina helyett vészkongással félreveretve fognak felhangzani, s akkor aztán — kezdődik valami.

Hát a király nem tudott meg ebből semmit?

Nem. A mint vége volt a kabinettanácsnak, sietett Karolina főherczegnő lakosztályába, s ott azután Hermione Peleia csengő hangjai mellett elfelejtett a matutina harangszaváért aggódni, elfeledte, hogy van még világ odakinn; és hogy a világon most éjszaka van.

De ugyan ki is hozott volna hirt a királynak?

Mikor miniszterei lementek a várlépcsőkön s megálltak, hintóikat várva a vestibule előtt, a hadügyminiszter így szólt:

— Mához egy esztendőre itt van a háboru. Én sietek összehivni a tartalékot.

A rendőrminiszter azt mondá:

— Mazrurt csak elfogom még ma; de hogy a «Társait» ki fogja el, azt nem tudom.

A pénzügyminiszter így szólt:

— Én siethetek egy százmilliós kölcsönt valahol megkötni még az éjjel.

A külügyminiszter véleménye ez volt:

— Holnap elkezdhetem a boxirozást az egész európai diplomatiával.

A kereskedelmi miniszter felsóhajtott:

— Csak tudnám hát, hogy mi az a hyalichor? Mindjárt megismerkedem a törhetlen üveggel.

Legkeservesebb volt a belügyminiszter fohászkodása:

— Hát én azt sem tudom, hogy mihez kezdjek a sok közül? Azon kezdem, hogy felakasztom magam ide a lámpásra.

.... Dehogy kezdte azon! Egyik sem kezdte azon, a mit mondott. A hadügyminiszter vágtatott Maxenpfutsch bankárhoz, tudatni vele a kedvező alkalmat a kétszáz milliónyi új hadiléggömb kiállítására, ott mindjárt el is készíték az offertet. A rendőrminiszter sietett Mazrurt tudósítani, hogy «szaladj, mert egy óra mulva elfoglak, ha megkaplak!» a pénzügyminiszter sietett a börze sensáljához, hogy haladéktalanul csapjon át a contreminehez, mert iszonyú baisse lesz. A külügyminiszternek sietős dolga volt nem a spanyol nagykövettel, hanem annak andaluziai szépségű nejével. A kereskedelmi miniszter sietett nem a törhetlen, hanem a nagyon is törékeny üvegeket felkeresni, mikhez leggyöngédebb hajlamok vonzották, a belügyminiszternek pedig az volt a legsürgetősebb feladata, hogy mint adhassa el nagy csomó Sabina-részvényét még az éjjel?

A királyra és a hazára nem gondolt senki, csak azok, a kik őket nem szerették.

Senki?

Valaki mégis gondolt rájuk.

S mindezek a magas állású személyek kifeledték a számításukból ezt a valakit. Ez pedig az egyedüli nagyhatalom a földön.

Ennek a nagyhatalomnak van hadserege, több mint minden uralkodónak, van pénze, több mint minden bankárnak; vannak országai, miket nem hódíthat meg senki. Ez a nagyhatalom a közvélemény.

A hintón vágtató urak úgy találták, hogy a hír már mindenütt megelőzte őket. A közvélemény értesülve van már mindenütt: a börzén, az utczákon, az országházban, a kávéházakban. Nem lehet már Sabina-részvényt eladni, Mazrurt békebirák őrzik szobájában; a közvélemény ébren van. Nincs éjszaka; tömve minden utcza; a néptömeg hullámzik minden téren, még most csak csendesen, kézről-kézre adva és magyarázva egymásnak az Astrapé meglepő hireit. Senki sem megy ma aludni. Ébren marad az egész város.

És erről sem értesíti a királyt senki. A király még mindig szerelme első tündérálmát éli ébren; boldog napokról beszél ő menyasszonyának, s az dicső napokról ő neki. Ki háborgatná őt itten?

De valaki mégis eljön őt háborgatni: a matutina harangszava.

E végzetes órát itt akarta bevárni, ez ihletett bűvkörben.

És a mint a három órát ütötte, egyszerre megszólaltak a harangok. Nem a szokott egyetlen harang, a münster száztíz mázsás óriása, de minden harangja a fővárosnak. És nem vészkongásra szólaltak meg, de ünnepélyes, de bucsujárati zengő összhangzatra.

— Mi ez? szólt a király meglepetten.

«Nem a sekrestyések huzzák a harangot felséges uram! A közvélemény harangszava ez!»

A király az ablakhoz sietett s a nehéz selyemfüggönyt félrevonta arról.

Ah! ez elragadó látvány volt.

Késő éjfél után kivilágítva az egész város. Egy varázsütésre, egyetértő közakarattal kivilágítva minden ablak! gyertya ég a legtávolibb viskók ablakában, a manzardok padlás-ablakaiban, a hajók, a dereglyék kajütjeiben is.

«Ez nem a hatóságoktól megrendelt illuminatio, felséges uram, a közvélemény világítása ez!»

S e szörnyü hatalom kiáltása is szörnyű!

Egy óriási, szakadatlan égbontó riadal hangzik át Pestről, mely szájról-szájra adva, egyre emelkedik, lassan átkel a hidakon, a hajókon, a levegőben. Budát is felveri, az is megzendül tőle. Elnyomja e kiáltás a harangszót magát, betör a bástyákon, elfoglalja a várat; megostromolja a királyi vár ablakait, csak úgy reszketnek bele.

Minő kiáltás ez?

A királyi vár előtt néma hadsorok állanak, karra vetett fegyverrel; lovas csapatok kivont karddal; fenyegető ágyu-ütegek, mozdulatlan tüzéreikkel. Egy zord tekintetű alak léptet horkoló paripáján e hadsorok közt alá s fel, kihuzott kardját hegyével a föld felé eresztve, egy szó kimondását tartogatva. Vajjon minő szó lehet az?

Ez a generalissimus.

Az egetverő kiáltás már a budai főtérig elhatott.

A királyi lak kapujából egy lovas léptetett elő, fehér paripán, egyedül, kiséret nélkül, s egyenesen a várlak előtt felállított hadsorok közé tartott.

A mint ezt az alakot meglátták a katonák, mintegy vezényszóra egyszerre lábhoz eresztték fegyvereiket, lekapták fejükről a sisakokat s fedetlen fővel, polgár szokás szerint, riadtak egyszerre a lelkesült kiáltásba:

«Éljen a király!»

Igen is, magas és legmagasabb urak és úrhölgyek! ez az a rengeteg kiáltás, mely az éjszakát fölveri. Ez nem a bérencz sycophantok fizetett üvöltése; a közvélemény üdvözli e kiáltással a király ablakai előtt a hajnalt! S a közvéleménynek hadseregei is vannak! A katonának is ez a «parola» erre az éjszakára. (Pedig talán nem is ez volt kiosztva.)

A generalissimus ménje ijedten kezdett el ágaskodni e váratlan riadalom hangjaira, lovagjának mindkét kézzel kellett kantárját megragadni, hogy lovát megzabolázza,

kardja e közben kihullott kezéből s csak szíjánál fogva csüggött kézcsuklóján; de tekintete azért szikrázó haraggal járt végig az ujjongó hadsorokon. — A király paripája pedig megállt a hadsorok közt nyugodtan, s mintha értené e kiáltást, fejével délczegen bókolt és jobb lábával kapálta a földet.

Az áramlat, melyet a király elhatározása adott a közvéleménynek, aztán egyre nőtt, s hiába vártak a régi eszmék hívei elapadtára: megtöltött az minden űrt maga körűl.

Országgyülés és falutanács, synodus és népgyülés, kereskedő-egylet és iparos-szövetség egyaránt sietett a trónhoz, hódolatát nyilvánítani. Nem kellett a megyefőnöknek államköltségen felfuvaroztatni Budára kötéllel fogott küldöttségeket, maga kenyerén jött úr és paraszt, hogy a királyt szinről-szinre láthassa.

Az egész diplomatia üdvözlé elhatározásáért s a külföldi sajtó valamennyi tisztességes közlönye versenyzett magasztalásában.

Nem tört ki sehol lázadás, nem kerülgette a királyt sehol orgyilok, pokolgép, akármerre járt, mindenütt testőreivel volt tele az utcza. A közvélemény maga volt a testőr. A ki a király ellen fel merte volna nyitni a száját, azt agyon — nem verték volna, de agyonkaczagták volna.

Nem fogott a fanatizált nép kaszát, cséphadarót, nem támadtak bande noir-ok, whyte boys-ok, Rebekka leányai; örült minden ember a békességnek.

Nem prédikáltak a papok lázadást a törvények ellen; megköszönték, hogy fel vannak oldva a gyülölet kötelessége alól.

Még a főpapok is bókolásra hajták infuláikat, midőn a királynál tömegesen tisztelegtek, s esetleg nem volt ott a közelben semmi — villany-fény.

A hazai poéták verseket költöttek a szép fejedelmi menyasszony üdvözletére, a császári család tagjai tüntetően tisztelegtek Hermione Peleia herczegasszony körül.

De még ez idáig mind phrasis: elhangzik s oda van.

Ámde a közvélemény, ha felébresztik, tenni is tud.

A mint a legmagasabb helyről ki volt adva a jelszó, egyszerre el lett az fogadva mindenütt.

Új korszak nyilik!

Minden alvó erő fölelevenül, minden egyes ember kötelességének tudatára ébred. A «tinéa» kitépett fejével együtt a minden izében egybefüggő corruptió egész szalagférge elpusztul. A becsületérzés, a munkásság társadalma kerül felül. A biró felszabadul a pártnyomás alul s szolgálja ezentúl — nem a prætorát, hanem az igazságot. A megvesztegetett salak siet eltisztulni helyéről, vagy kisepertetik; s jellemmel, tudománynyal, munkakedvvel biró férfiak jönnek elő magányaikból, az állam gépezetébe beállni, kik eddig irtózva kerülték a hivatalt. Félév alatt a retardatum-halmazok le vannak győzve a hivatalokban, s a magyar igazságszolgáltatás elismerést talál a külföld előtt.

Személy és vagyonbiztonság uralg az országban. Becsületes kézben a nép is becsületes.

Nincs adómegtagadás. Tudja minden ember, hogy a mit fizet, a hazának fizeti, hogy abból saját békessége, gyermekei jövője, tűzhelyének áldása gyarapszik. Félév alatt tizenkét milliónyi adóhátralék folyt be önkényt az állam pénztárába, mit eddig semmi executio nem birt behajtani.

Hazakerül az elveszett bizalom — s a bizalom szava ezüst és arany. A szégyenletes papirrongyokat elűzi a piaczról a rejtekéből előkerülő érczpénz. Nem tartogatja azt senki többé ládája fenekén, harisnyába bekötve, ágyszalmába eldugdosva. Tudja meg a világ, hogy nekünk van! De ha nyomnak bennünket, akkor nincs.

Csak meg kell pendíteni egy eszmét, s már az egész ország felkarolta azt.

Egy napon Bárány Pál azt a felhivást intézte az országhoz, hogy alapítsunk egy valódi «népbankot». Nem olyat,

minők az eddigiek, miknél a külföldi kölcsönadó szedi fel a hasznot, de a melynek haszna magának a népnek marad. Legyen öt millió részvény, egy részvény ára tíz forint. Azt érczpénzben vagy arany-ezüstnemüben teszi le mindenki, s az lesz a bank alapja. S a koldusnak csufolt országban két hó alatt együtt volt a mesésnek látszó kincs. A hangyák hordták össze: a nép. Több volt abban az ezüst gomb, kanál, aranygyűrű és fülönfüggő, mint a vert pénz; de az érték együtt volt. Akárhány ember evett azontúl czinkanállal, csakhogy részvényese lehessen a népbanknak. S egy hó alatt le volt vele nyomva valamennyi banknak a kölcsönkamatja a külföldi rendes árfolyamra.

S ennek meg volt a hatása a külföldre is. Ott is látták, hogy ez a nemzet komolyan hozzálát házának rendezéséhez, tőkepénz és kereskedelem azonnal bizalommal vette folyását ez ország felé.

Még az ég is áldást adott hozzá. Ez év jó termést hozott, s Oroszország és Amerika távol maradtak a gabnapiaczokról, nagy volt a kivitel; a pénzbőség a gyár- és kézműiparra éltetően hatott. Épült, gyarapodott minden város. Szabadult a régi adósságoktól föld és bolt s velük együtt a kincstár. Nem volt deficit többé.

És nem volt aggodalom a jövőtől, félelem az ellenségtől. Mikor a nyári összpontosításra felhivták a honvédséget, ötszázezernyi tömegben jelent meg a fegyveres hadtábor helyein, s míg más időben kétezer tiszt hiányzott, most minden katonai tehetség sietett felajánlani szolgálatát, s nem hivatkozott senki törvényelőtti mentességre: a diák otthagyta iskoláját, a feloszlott szerzetek novitiusai százával álltak be a honvédseregbe, a papok valláskülömbség nélkül mentek az ezredeket önkényt kisérni s a földésztől nem kellett parancsszóval kisajátítni a honvédhuszárnak való paripát; ha egyet kértek tőle, adott kettőt. A hadgyakorlat alatt a katona nem koplalt, az élelmezési biztos nem lopott: hisz a közvélemény volt már a gazda!

A megkezdett munka minden részeiben kidomborult. Az országgyülésen kevesebbet beszéltek, jobb törvényeket hoztak. Pártviszály, nemzetiségi versengés, vallási villongás mintha csak ki lett volna oltva. Csupa testvéresülési ünnepélyekről értesítének a lapok, s azoknak a hangja is emelkedetté, ihletté vált, még a Le Menteur sem hazudott többé. A sötétség tábora, vezérei nagyrészével együtt kiosont az országból, s senki sem kergette őket s senki sem vette észre, hogy nincsenek itt többé. Magukkal vitt vagyonuk még csak hézagot sem hagyott maga után. Az ittmaradt jezsuiták pedig igyekeztek patriotikus tüntetésekben felülmulni az igazi liberálisokat.

Nevezetes adatokat jegyzett fel ez év statistikája. Azon három hónap alatt, mely a királyi elhatározás s az uralkodó menyegzője között lefolyt, háromszor annyi házasság köttetett az országban, mint a megelőzött egész évben. A szivek is megelevenültek s a szerelem is virágzásnak indult, miként már egyszer történt 1848-ban. Legnagyobb illetéket szolgáltatott ehhez a székely föld. A mióta a Gyilkos havas környéke településeinek megadatott azon szabadalom, mely a hajdani muranoi gyárosokat a velenczei nobilikkal egyenlő rangra emelte, azóta megszünt a székely kivándorlás; sőt a Moldvában letelepültek is ezerével vándoroltak vissza, s ezzel egyszerre megszünt a leányvásár is. A Sabina hazaküldött hajadonai otthon mind becsületes férjekre találtak, s volt már kereset is elég. A hyalichorgyár tízezer embernek tudott adni kenyeret, s első esztendejében hirhedetté tette gyárosait minden művelt világrészben, mely üveget használ.

Tehát a szeretet uralkodott ez évben.

Meddig?

A király kijelenté, hogy menyegzőjét minden pompa nélkül akarja megtartani. Nem engedte, hogy az ország nagy költségbe verje magát a miatt. Jó. Azt megtilthatta, hogy díszruhás banderiumok jöjjenek fel őskori újruhákban ragyogni: de azt nem tilthatta meg, hogy a nép száz-

ezerei hivatlanul, maguk örömére feltóduljanak a királyi menyegző napjára; hogy Budapest e héten egymillió lélekkel szaporodjék, kiknek nagy részét hevenyészett sátorok fogadták szállással. Nem volt az pompa a fényben, a változatosságban, de pompa volt a nagyságban, a végtelenségben. Egyszerű aranyozatlan nép; de száma millió; de szive arany!

Mikor a király az esküvő után egyszerű hintajában e néptömeg közé jutott, úgy el volt foglalva minden utcza, minden tér, hogy egy lépést nem lehetett haladni. Nem voltak felállított fegyveres hadsorok, mik az út közepét szabadon tartották volna számára. Ekkor a nép kifogta hintaja elől a lovakat s a királyt és királynét kocsijával együtt vállára emelve, úgy adta kézről-kézre tovább egész palotájuk kapujáig, hogy a kocsi, mint a tenger színén végig gördülő csodajármű járt az emberek vállai fölött, s a zengő üdvkiáltáson keresztül hangzott a szép orosz románcz dallama, mit az utczák énekeltek, Hermione Peleia kedvencz dala.

Egy este a budai várlak kertjében elleste valaki tőle e romānczot, midőn Hermione azt hitte, hogy csak a bokroknak énekel:

«Szólt a galamb a fenyőnek:
Védj meg engem szép fenyőszál,
Szólt a fenyő a galambnak:
Szállj meg rajtam, itt lakozzál.»

S azóta úton-útfélen ezt énekelték.

Hanem egy reggel Hermione Peleia ugyanazon a padon, melyen ülve a méla dalt énekelte, egy könyvet talált kitárva. A könyv behajtott lapján nehány sor vörössel volt aláhúzva. Az egy históriai mű volt; az aláhuzott sorokban ezt olvasta a herczegnő:

«Mária Antoinette királynőnek volt egy kedvencz népdala, a mit magányában gyakran énekelt. Ugyane népdal melodiájára énekelték aztán azt a refraint «Ah, ça ira,

ça ira, ça ira! Les aristocrates a la lanterne!» Ez a dallam kisérte őt október 16-án is szekere mellett.»

Vajjon ki tehette «ezt»?

. . . Ah! . . .

A család is kitünő szeretettel fogadta az ifjú császár-királynőt odafönn. Minden családtag igyekezett emlékét megörökíteni nála érdemteljes ajándékokkal. Mária Clara herczegasszony átadta neki saját menyasszonyi ékszereit. De valamennyi gyémántnál jobban tetszett az ifjú uralkodónőnek azon mellboglár, melyet fenséges nagynénje ajándékozott neki, mind ritkasága, mind az ajándékhoz csatolt emlékezetes szavak végett.

A mellboglár egy brilliántokkal körülfoglalt diónagyságú opál volt. A legszebb díszpéldánya fajának. Bármely oldalról nézve, egymást váltogató zöld és piros tűz a fehér alap mélyéből kitörve.

— Tudom, hogy szereted e követ, szólt a főherczegnő, mert kedvencz országod szineit viseli. Légy boldog e földön s birjad a nép szeretetét, a míg csak e kő e szinlángokat fogja ragyogni. E követ maga a pápa küldé te neked.

Azontúl soha el nem hagyta magától ez ékszert az ifju királynő. Mindig azt viselte mellén.

Egy vadászat alkalmával szintén az volt keblére feltűzve. Másnap, mikor a királyné ékszerét kezébe vette, megdöbbenve látta, hogy az opál ragyogó tüze csaknem elenyészett, már alig tündököl. Azután napról-napra jobban vész a kő fénye; végre egészen tejfehérré lesz az, a zöld és piros láng elaludt!

A királyné babonás félelmet kezde érezni. A király észrevette azt arczán s kérdé a búskomorság okát.

Hermione Peleia elmondta azt.

A király mosolygott.

— Lásd: az ásványtan hogy lerontja a hitet! Ez az opálnak az a neme, a mit «hydrophan»-nak neveznek. Ha vízzel teleszívja magát, akkor a szivárvány minden

színeiben ragyog, de ha lassan kiszárad, elhomályosodik, s ha erős szél megfújja, egyszerre fehér lesz. Tedd vízbe, ismét fényleni fog.

.... Vajjon a ki ajándékozta az ékszert, tudta-e azt, hogy annak a drága köve hydrophan, a mit az ékszerészek «világ szemé»-nek is neveznek?

ROZÁLI.

Rozáli kedvencze volt a királynénak. De nem udvara hölgyeinek.

Derült kedélye, jó szive, engedelmes magaviselete volt, hanem ez nem elég az udvarnál. Ott mindenki lenézte. A királyné főudvarmesternője valahányszor benyujtá a királynénak az udvari estélyek meghivottjainak névsorát, Rozáli neve mindig ki volt abból feledve, ő felségének sajátkezűleg kellett azt oda beirni, a midőn azután Rozáli nevét közvetlen a főudvarmesternő neve után kellett jegyeznie, ki magát természetesen legalulra írta. A főudvarmesternő egy a mult században herczegesült főurnő volt.

Egy napon aztán a királyné megsokalta e feledékenységet. Elvette a lajstromot a főudvarmesternőtől s felkereste vele a királyt.

— Nézd, szólt a királynak, a herczegnő ismét kihagyta Rozálit innen.

— Nem tudja neki elfeledni, hogy a Sabinát hagyta el.

— De hisz épen az az erénye, hogy elhagyta. Inkább választotta a ragály menhelyét, mintsem ott maradjon, hová erővel és árulással vitték. Hisz egyptomi szent Mária tizenhét évig volt sokkal rosszabb helyen, akkor megtért, s most templomban áll a szobra s bucsút járnak hozzá.

— Csakhogy a mi az antikban és márványban classicus, az a modernben és az elevenben «shoking!»

— Hát nem bánom, shokirozza magát e fölött a pru-

derie, én igaztalanságot nem engedek avval elkövetni, a kit én szeretek.

— Jól teszed. Ne engedd.

— Én most kitörlöm innen a főudvarmesternő nevét s helyébe irom Szentivánfai Rozálit.

— A czimet pedig otthagyod? S akkor Szentivánfai Rozáli lesz a főudvarmesternőd. De az ő neve előtt nincs semmi czím. Az egészvilág tudja róla, hogy ő csak egy székely «lófő» leánya.

— Meg fogom kérni a királyt, hogy irjon a neve elé egy «gr.»-t; és ő meg fogja azt tenni.

A király nevetett.

— Megteszszük, hisz ez nekünk semmibe sem kerül. Hanem a főszemélyt kifelejtettük a számadásból. Rozáli nem fogadja azt el.

— Miért ne?

— Először is azért, mert sokkal nagyobb nála a hűség és hozzád való szeretet, mint a hiúság és nagyravágyás. Ő tudni fogja azt jól, hogy ha e kitűntetést elfogadja, udvarod mostani fényes alakjait mind száműzi innen: azok nem jönnek termeidbe többé.

— Hát ne jöjjenek. Hadd hulljon a férges, a minek egy ilyen szellő is elég. Környezetem lesz ismét az egykori parabolánák szenvedésekben kipróbált derék hölgykoszorúja.

— Azok nagyobbrészt világtól elvonult nők, kiknek nem kell az udvari fény, vagy bigott családok tagjai, kik neheztelnek ránk.

— Hát akkor egyedül maradok Rozálival.

— Az meg neki nem fog tetszeni. A leány férjhez vágyik, s jegyese itt van érte.

— Az nem akadály. A hogy Rozáliból lehet királyné főudvarmesternője, úgy lehet a férjéből Gyergyószék főispánja, gróf és királyi főkamarás.

A király igen kedélyes nevetésre fakadt.

— Valóban mindez megtörténhetik. Hisz az nekünk

semmibe sem kerül. Hanem a főszemélyt ismét kifelejtettük a számadásból. Az az ember mind e kitüntetést nem fogadja el.

— Valóban?

— Nem fogadja el, mert szombatos, ki semmi czimet, rangot, főhivatalt el nem vállal és másodszor, mivel sokkal okosabb dolga van ennél.

— Üveget csinál.

— De milyen üveget! Azonban minden úgy legyen, a hogy kivánod. Te vagy a törvényhozó, én mindent szentesítek.

Hermione Peleia megköszönte ez előleges helybenhagyást s magához hivatta Rozálit. A várkertben várt reá, egy hársfa alatti padon ülve, egyedül.

A leány magaviseletében a királynéval szemközt valami vegyüléke volt a szerető testvér, a hűséges cseléd s a kedélyes játszótárs érzelmeinek.

— Ülj le mellém, parancsolá a királyné.

Rozáli szót fogadott s leült a földre, térdeit két kezével átfonva. Szép üde bársony pázsit volt alatta a szőnyeg.

— Legyen eszed. Feddé őt a királyné. Ide a padra mondtam.

Akkor aztán Rozáli odatette a két karját a padra s odanyugtatva a fejét, gyermeteg szelidséggel nézett fel a királynéra.

— Ejh! A királyné ma türelmetlen volt az enyelgés iránt. Mire aztán Rozáli megriadva kelt föl helyéről s félénken lesütött szemmel ereszkedék le a lócza legvégére, melyen a királyné ült. Hallgass rám. A királylyal beszéltem felőled.

Erre a szóra megint egyszerre megváltozott a leány arcza, csupa kiváncsiság lett; csaknem kiszaladt az ajkán a szó, hogy «ugyan mit beszélhetett én rólam ő felsége»?

— Én azt kivántam, hogy te légy ezentúl az én főudvarmesternőm.

Rozálinak első ijedtsége a szánalommal volt vegyítve.

— S mi lenne akkor a herczegasszonyból?

— Ő haza fog menni jószágaira.

— Oh felség, ne tegye azt vele! esengett térdre omolva Rozáli, összekulcsolt kezekkel. Ő felségedhez oly hű, oly eszes, mindenki tiszteli; annyian áldják, magasztalják, becsülik s ő felségedet igazán szereti.

— De tégedet bánt.

— Nem tudom. Hozzám nem szólt soha. S ha találkoztam vele, nem tudom miként néz reám, mert én meghajtom olyankor előtte fejemet.

— Elég, a mit én tudok. Ő haza fog menni s helyébe te lépsz. A király helybenhagyta.

Most következett Rozáli ijedelme saját maga miatt.

— Oh királyném, felséged kegyelme nekem oszthat rangot, czimet, de nem azoknak megfelelő tehetségeket. Én tudatlan, ügyetlen leány vagyok; jó arra, hogy felséged udvarában mint cseléd, mint kényeztetett bohó, mindenkinek játékszere legyek, ki mindent fölvesz, kinek semmi nem fáj, ki azért az örömért, hogy felséged arczát napestig láthatja, saját szivének minden bánatát elfelejti; jó vagyok arra, hogy felséged hozzám mint nő nőhöz, bizalommal szóljon; de azon a polczon én semmi sem volnék. Kinevetnének s felséged szenvedne miattam jobban, mint magam.

A királynő Rozálinak intett, hogy hallgasson.

— A mit én elhatároztam, azt én meg szoktam gondolni. Tudom, hogy az ó-világi udvari etiquette ezer hóbortos szokásai mellett mindennap százszor kellene egy olyan tapasztalatlan gyermeknek, a minő te vagy, abban a hivatásban megbotlanod: de el vagyok szánva, hogy új szokásokat hozzak be. Egy olyan királynak, kinek trónját csak a nép hűsége tartja még fenn, nem szabad magát szent falakkal elkülöníteni a néptől. Én azt akarom, hogy a királyi udvar mindenkinek hozzájárulható legyen s az udvarképességre ne kelljen más ajánló levél, mint férfinál a becsületes jellem, nőnél a jó hírnév. Ezek azután más

társaságok fognak lenni, mint a minőket eddig rangfokozatok szerint eregettek be az ajtón. S miután nemzeted előitéleteinél fogva a polgári rangegyenlőséget ez országban úgy értelmezik, hogy itt minden ember aristocrata akar lenni: jó! ez az út is czélra vezet; osztani fogjuk záporként a grófi, herczegi, bárói czimeket; nemessé teszünk mindenkit, a ki csak észszel, vagy kézzel, vagy pénzzel hasznot tett az országnak, míg olyan közönségessé fog válni «e» kitüntetés, hogy mindenki nevetni fog rajta. Egy ilyen udvartartáshoz nagyon jó udvarmesternő Szentivánfai Rozáli, ha akarom herczegnő.

Rozáli arcza most nagyon komoly volt: pedig a királyné azt várta tőle, hogy nevessen.

— Ha akarja felséged, herczegnő. Ismétlé az utolsó szavakat. De felséged egy más föltételt szabott leendő udvara ajánló leveleül: «nőnél a jó hírnév». S halk suttogással mondá: és én a Sabina tagja voltam!

— De megszabadultál és ártatlan vagy! szólt indulatosan a királyné.

— Hogy az vagyok, azt én tudom, Isten látja, vőlegényem hiszi, és felséged mondja; de hogy elhigyje a világ, arra azt nem kényszeríthetik sem az én könyeim, sem vőlegényem bátorsága, sem felséged hatalma, sem Isten minden malasztja. Felséges asszonyom, az udvarnál gyakran fordulnak meg fiatal leányok az én koromból. Ilyenkor az ember hamar közelít. Egy ifju grófkisasszony nagyon megszeretett első találkozásunkkor engem. Kedves, ártatlan teremtés volt. A második találkozásunk az udvari bálban történt; tánczoltunk, s összejövetelnél a tánczban egymásnak kellett volna nyújtani kezeinket. Ifjú barátnőm nem nyújtotta kezét, hanem a helyett odasugott a fülembe: «Anyám megtiltá, hogy kezemet nyújtsam neked, azt mondta: te a Sabina növendéke voltál. Kérlek, mi az a Sabina?» Oh! királyném, azt akarja-e felséged, hogy minden ártatlan szelid hajadon arczot elűzzön udvarából ez a kérdés?

— Te el akarsz engem hagyni? kérdezé a királyné búskomoran.

— Ha az «én uram» parancsolni fogja.

— S a te urad parancsára elmégy olyan messze innen, a hol hiremet se hallod, az ország legtávolabb szélére, egy élő pokolmocsár partjára, egy háborgó vulkán oldalába, méreggőzök közé, vademberek közé.

— Ha az én uram ott lakik, ott van az én helyem.

— S ott el fogsz engemet feledni?

E szóra odarogyott Rozáli a királyné lábaihoz, s megragadva urnője kezét, azt csókjaival halmozá el, könyeivel áztatá meg. Szavakkal nem tudott felelni.

— Jó. Akkor menj minél előbb. Távozzál. Nem akarlak látni.

A királyné mondhatta azt: «menj minél előbb!» Csak egy szavába került, hogy harmadnapra Tatrangi Dávid Erdély határszéléről Pestre jöjjön. A királyné kivánta Rozáli vőlegényét látni. Rozáli is jelen volt az elfogadáson.

— Ön megvárta azt, hogy hivjuk! szólt a királyné Rozáli vőlegényéhez.

— Valóban nem voltam készen még az eljövetelre. Hálámat felséged iránt kifejezni szavakban nem lehet; hiszem, hogy a milyen végtelen e tartozásom, azt mind ki fogom egykor egyenlíthetni. Rozáli felséged jóltévő közelében, a legáldottabb helyen volt, a honnan nem akartam őt elvinni addig, míg egy nagy út áll előttem.

— Hova fog ön utazni?

— Azt nem tudom.

— Nem tudja? Nincs neve annak a helynek a földön?

— Az a hely nincs a földön.

— Mit? ön az égbe akar menni? Hát ön is folytatja az istenkisértés munkáját, elragadni azt, a mi csak az angyaloknak s a rossz szellemeknek van megadva: a szárnyat?

— Felséges asszonyom, az angyalok és a rossz szelle-

mek a földön járnak, az eget csak a világfentartó erők lakják: fény, hang, hő és villany, s azok régóta szolgái az embernek.

— Önnek az apja is járt az égben és leesett. És egy őrült eszmét hozott le onnan.

— Ez az én örökségem.

— S ön utána indul?

— Okulva azon, a mit ő tapasztalt.

— Ön varázsló.

— Nem, felséges asszonyom. A mi a hajdankor bűvészeinél csak álom volt és ámítás, azt a tudomány mint valót állítja elő most. A természet alkotó ereje a titkaiba benéző búvárnak rendelkezésére bocsátja minden hatalmát. A bölcsek kövének, az abraxas, a mithras mysteriumoknak csodatettei élő valókká lesznek a vegytan görebei, a villanysűrítők, a gépek kerekei által. Én abban, a mit Isten alkotott: hiszek; de arról, a mit magam alkottam, bizonyos vagyok.

A királyné megrettenve lépett hátra e szavakra. Megrettent ez embertől, kinek szavai hasonlítanak az Istenkihiváshoz; ki párhuzamba meri állítani önalkotását Isten világteremtő hatalmával s ezt oly nyugalommal teszi, hogy a visszaborzadót is megigézi vele.

A királyné elfordítá tőle arczát, hogy meneküljön ez igézettől. Odahajolt Rozálihoz s azt sugá neki:

— A te vőlegényed egy őrült.

Rozáli pedig áhitatteljesen tevé kezét keblére s égbevágyó mosolylyal emelé arczát fölfelé s felsohajtásában a boldogság enyhülete volt.

— És abban is Isten dicsősége van! mondá utána halkan Dávid.

A királyné tétovázva tekinte rá vissza; mintha e mondás vonatkozatát keresné: annak a kiegészítése-e az, a mit Dávid mondott, hogy az emberi alkotás diadala az Isten dicsősége? vagy hogy az őrültek létezése az?

A királyné összeszedte lelki erejét; tudta, hogy a mi az

őrültek fölött uralkodik, az a szemükbe néző nyugodt tekintet. E leigéző, megmerevítő hatalom meg volt adva Hermione Peleia lélekteljes szemeinek. Volt azokban valami szédítő, mint mikor az ember a csendes vízbe lenéz s abban meglátja a «mély» eget.

Dávid is érezte ez igézetet.

A királyné halk, de erőteljes hangon szólt hozzá.

— És önnek van bátorsága most egy gyermek életét a magáéhoz kötni, a kinek ön mindene . . . és azután azt a mindent rögtön elvenni tőle? Van önnek bátorsága ezt a gyermeket elvinni magával arra a helyre, a mit a légben repülő madarak is messze elkerülnek; ott a pokol közepett megismertetni vele a paradicsomot, a boldogságot, a földi üdvösséget — egy napra . . . és azután elvenni tőle mindent, s üdvöt, boldogságot föltenni egy vakmerőn alkotott gépre; — kényszeríteni e gyermeket, hogy ott álljon akkor egyedül és nézzen az égre, melynek felhői közt mindene, a mi kedves volt a földön, eltünik; míg a gép, mely férjét magával viszi, mint egy kis fekete pont, ragadtatik tova a szelek által; s aztán várni a bezárt felhők közül e sötét pont visszatértét, mely talán összezuzva fog lehullani lábai elé, hogy akkor ott lássa maga előtt összetörve üdvét, szerelmét, mennyországát, és maga körül a gunyolódó pokol gőzeit és halott sivatagát? Van önnek bátorsága ehez?

Dávid meg volt rendülve. Nem birta elviselni e nő tekintetét. Hátralépve és ökleit összeszorítva rebegé:

— Nincs!

De a másik pillanatban egy csengő hang azt kiáltotta: «van!» És Dávid egy meleg kéz szorítását érzé vasöklén, mely annak visszaadta elvesztett aczélát. Rozáli állt mellette.

És a leány arcza sugárzott a dicsfénytől.

— Ne félj, Dávid! szólt a leány, és szemei tündököltek abban, a mit mondott. A hova te mégy, oda én is megyek. Ha a pokol kapuján vezetsz be, nem hagylak el; s ha te

felszállsz az égbe, én ott is melletted akarok lenni. Ha élünk, együtt dicsőülünk meg; ha lehullunk, együtt mulunk el.

Dávid mindkét kezével ragadá meg Rozáli kezét.

— Ugy lesz . . . rebegé.

— Te magaddal viszesz engem oda is?

— Oda is.

A királyné összefonta karjait s lehajtott fővel bámult az előtte álló párra. Hisz azoknak a sorsában volt valami hasonló az övéhez és az ő párjáéhoz. Hisz ők is épen úgy kitaszíták lábuk alól a megszokott, az iszaptól ragadós földet s épen úgy megkisérlék ismeretlen egeken át repülni, miként ezek, s a királyok, kik a korszellemmel együtt akarnak haladni, épen úgy nem tudják, hova viszi őket a lég áramlata, mint a léghajósok.

— Oltalmazzon hát benneteket az ég . . . mondá és kezével inte nekik, hogy menjenek.

— És minden igazakat, ámen . . . suttogá utána Dávid.

Rozáli még egyszer oda térdelt a királyné elé, hogy kezét megcsókolja, azután követte jegyesét.

A várkapunál felültek egy kocsiba; elhajtattak a közjegyzőhöz, az megirta házassági szerződésüket, bejegyzé neveiket főkönyvébe s azzal férj és feleség voltak.

Semmi dolguk sem volt a fővárosban többé; egyenesen a vasuti indóházhoz siettek, azután megkezdődött a nászutazás, sehol meg nem pihenve, sem nappal sem éjszaka. A székelyföldön már az egyes sinű vasutak vették át az utazókat, innen pedig a Gyilkos völgyig egy pneumatikus hegyi pálya szállította őket fölfelé, a Clegg Samuda rendszer mellett, hol a waggon a föld felett jár, a hajtó tömlő a kerekek közt: a mult században a saint-germain-montessoni vonalon alkalmazták ezt.

És innentül elkezdve az út két oldalán egy folytonos lánczolata a kisebb-nagyobb házikóknak fogadta az utazókat, mikből mind a gyármunkások otthon maradt családjai tekintgettek elő. Némely fiatal nőarczban, ki parasz-

tosan átkötött kendővel vagy magafonta szalmakalap alól mosolygott az elhaladó vonat után, ölében kis gyermekét tartva, ki az utazók után sikongat, — Rozáli egy-egy ismerősére vélt találni — a Sabinából — s örült neki, hogy most itt találkozik vele.

Egyszer aztán fölért a hegyi pálya a Nagy Czohárd tetejére, a honnan az egész Gyilkos földre le lehetett látni.

Ez igazán kebelszorító látvány volt.

A háttérben egy füstölgő vulkán. A hegyoldalakból mocskos patakok kigyóznak alá. A völgyteknő erdőtlen, növénytelen, kopár, a sziklák érczlerakodványoktól festve. A völgy fenekén egy szakadozott tó. És a tó mellékén kisértetes, mozgó, sokkarú gépek szivattyuznak, kelepelnek, hajlonganak; közel hozzájuk óriási kádak, miknek füstölgő tartalmát örök nyugtalan keréklapátok kavarják. Kutalakú kámvák, mikből tekergő gőzoszlopok lövelnek elő, messzire hangzó folytonos bőgéssel. És a mi legrémségesebb: egy roppant nagy épülettömeg, mely hosszú négyszögre van kiépítve s e négyszög két részre osztva egy közép laksorozattal. Az első négyszög udvara födetlen, a másodiké egészen be van födve üveggel. Az innenső négyszögnek harminczhat kisebb-nagyobb toronyszerű kéménye van. De nemcsak a kéményeken, hanem az épület minden ablakán, padlásnyilatán keresztül ömlik a sűrű fehér gőz, mintha belülről ki volna gyulva a ház.

— Nem félsz-e itt? kérdé Dávid Rozálitól.

— Mindenütt jó, a hol te vagy! Felelt Rozáli.

A mint a vonat a völgybe alákanyarult, a mély sziklavágány eltakarta a látványt s nem sokára pinczeszerű homály fogta körül az utazókat. Egy hosszú hófogó tetőzet alá jutottak, mely a vaspályát egész hosszában befödte, hogy a téli hófuvatok el ne temessék; a tetőzet ablakai csak gyér világot engedtek keresztűl szürődni. Mikor e hosszú gerendatömkeleg alól kijutottak, ismét rengeteg hosszuságú deszka és kőpéptetejű raktárak, szí-

nek és félszerek következtek, két sorban, mik alatt nyüzsgött a dolgozó nép, nem törődve az érkező vonattal. Végre megállt az a légszivattyú gépháza előtt s Rozáli maga előtt látta jövendő lakhelye kapuját.

E kapun is valami folytonos vékony gőz szüremkedett elő, mely nem engedett az udvar belsejébe világosan belátni.

E háznak mindenféle nyilása igyekezett valamiféle életjelt adni. A kémények mind füstölögtek; egyik fekete gomolygó füstöt ömlesztett, a mi egyszer-egyszer, mintha kettévágták volna, abbamaradt, s az elszakadt füstfelhő ment csendesen odább; másik kémény szikrákkal elegy aranypillés füstöt lökdösött fel ütenyes huhogtatással, némelyik vékony kék füstöt szürbölt negédesen, megint másik süvöltve lökött fel a magasba fehér gáztömegeket, a földszinti ablakok violaszínű gőzöket pároltak fel, míg némely pinczeablak átszüremlő ködén úgy világlott keresztül valami földalatti fény, mintha tűzpárák jönnének ki belőle. És úgy zuhogott, csörömpölt, dobogott, kalapált, kattogott az egész óriás épületben alant és fent, száz meg száz kalapács, kerék, henger és más emberalkotta titán, s úgy reszketett körülötte a föld, mintha ez volna a pokol valóságos bejárása.

S hogy semmi se hiányozzék a csalódás kiegészítéséhez, ott a gőzölgő udvar kapujában, félig egy földalatti lyuk tűzfényétől megvilágítva állt egy fekete alak fekete arczczal, a ki egyébiránt nem volt az ördög, hanem mr. Severus, Dávid hűséges üzlettársa.

Mr. Severus volt az első, ki Rozálit a waggonból leemelni sietett, ezzel a szóval:

— How do you do, mistress?

Rozáli mosolyogva nyujtá neki kezét s a földre libbent, viszonozva a köszöntést:

— Wery well, sir.

Az amerikai nevetett. És aztán magyarra fordította a beszédet.

— Minthogy pedig én igen természetesnek találom, hogy az én tisztelt társam, okosabb dologgal levén elfoglalva, útközben elmulasztotta önnek azt a nevezetes dolgot fölfedezni, hogy én is vagyok a világon: nehogy azt higyje, mistress, hogy miután ez épület itt kétségtelenül a pokol, tehát okvetlenül én vagyok benne az ördög, a ki angolul beszél, sietek magamat bemutatni. Én mr. Severus vagyok, csöndes C°, s két év óta, hogy itt vagyok, magyarul is megtanultam. Tehát hozta Isten, asszonyom, ide a pokolba, a hol majd meglássa, milyen szépen el lehet lakni.

— Köszönöm, sir, mondá Rozáli, fátyolát hátravetve arczáról. Férjem nem oly feledékeny; ő elmondott nekem mindent, mielőtt utra keltünk volna, s én mindent olyannak találok, a hogy képzeltem.

— Ohó. Én pedig ily helyzetben megbocsátottam volna mr. Tatranginak a feledékenységet, valamint hogy megbocsátom neki azt, hogy csak az utolsó állomáson táviratozta meg nekem, hogy minő meglepetést hoz a mi gyehennánkba? Ha egy nappal hamarább megtudom, más képet fogott volna ön maga előtt találni. Félbehagyattam volna a munkát, kioltattam volna a kemenczéket; nem ilyen füstfelleggel, hanem diadalívekkel fogadtuk volna a ház szép asszonyát.

— Épen azért nem tudatta férjem jöttünket előbb, hogy fölösleges ünneppel el ne veszítsünk egy napot. S én biztosítom önt a felől, sir, hogy én előttem legkedvesebb látvány a folyamatban levő munka.

— Igazán? Mr. Tatrangi! Én önnek szerencsét kivánok. Igazi amerikai hölgy.

— Székely, székely! szólt rátartó büszkeséggel Dávid.

Ekközben mr. Severus, Rozálinak karját nyujtva, a boltives kapubejárás alól a folyosóra jutott s megállt a hölgygyel.

— Nos, úgy-e nem is olyan kellemetlen ennek a gőznek szaga? Ez az ichor gőze. Még egészséges is. Phtysisben

levőknek gyógyításul szolgál. Valóban. A tuberculosisnál a meszesedést elősegíti, s ez által panacea lett. Ez nem fogja önt bántani, ha egyszer megszokja, nemde? Hanem vannak azután rosszabb illatú gázok is, de az azokkal dolgozó műhelyek nem esnek utban.

— De én azokat is meg fogom nézni. Férjem sokat beszélt előttem e gyár csodáiról s én alig várom, hogy azokat megláthassam.

— Alig várja? Talán épen hajlandó volna azon kezdeni a háztűznézést? Mint jó gazdasszony, legelső dolognak találja férje házánál a konyhát tekinteni körül? Mit szól ön ehhez, mr. Tatrangi? Nincs a mistress kifáradva? uralkodik tökéletesen az idegein?

Dávid azt felelte rá, hogy «a mit az asszony kiván, az parancsolat».

— Ez mindenütt úgy van, a hol gentlemenek laknak. Tehát mistress, ha megengedi, hogy én legyek a ciceronéja, bizza rám magát. A hol azután nem találja többé kellemetesnek tovább menni, parancsoljon, visszafordulunk.

Rozáli oda akasztotta a kezét mr. Severus karjába s inte neki, hogy mindenre készen van.

— Tehát legelőször is tekintsük meg a mi legtitkosabb kincstárunkat, az ichor-gyárat. A hegytetőről midőn letekintett ön, mistress, láthatta azt a sok kalimpázó gépet, szivattyút, kankalékot, meg a füstölgő kemenczéket, kádakat. Ezek mind az ichortermelés eszközei. A tó vize is azt tartalmazza, fenekén erős réteg lerakodványokban találjuk ugyanazt; de üzletünk óriási arányban haladó szükségletéhez mindez nem elég, kellett mesterséges soffionekat furatnunk, le egész odáig, a hol a papok szerint a pokol, a római költők szerint Plutó országa van; tudtunkra azonban a földkebel tüze gázokat készit. Így nyerjük mi a föld mélyéből az ichort, mely tisztelt barátom, mr. Tatrangi korábbi nézete szerint akkép jött létre, hogy e hegytömegben nagy mennyiségű kénichor-rétegek-

nek kell lenni, a mik a fennakadt tó vizével lassankint érintkezésbe hozatva ichorsavvá és kénkönenynyé válnak, míg későbbi meggyőződése szerint ezt maguk a földalatti vízgőzök eszközlik, miknek hatása alatt az ichorfojtany ichorsav és ammoniakká oszlik szét. — Mindezeket mr. Tatrangi jobban és korrektebbül tudja önnek elmondani, mint én; de tökéletesen meg vagyok felőle győződve, hogy mr. Tatrangi mrs. Tatranginak ez idő szerint sokkal okosabb dolgokról fogna beszélni, mint arról, hogy száz rész nyers ichorsavban hány rész kristályvíz, kénsav, kovasav, manganoxydul et cetera græca található. Azért fogadja mrs. ezuttal a magyarázatot tőlem laicustól. Igyekezni fogok magamat a népszerű előadás mellett tartani. Tehát mi mély soffionekat furattunk az ichor nagyban termelése végett. Maga ez a gyár is egy ilyen soffione fölé van építve, a minek az a haszna, hogy igen sok tüzelő-szert megkimélünk vele. Az artézi kutfuróval ásott gőzvolcán annyi meleget küld fel számunkra, hogy ez ingyen fütőszerrel végezhetjük az egész lepárolást s nem kell messziről hozatnunk a kőszenet hozzá. Ezért látta ön mrs. mintegy füstbe burkolva ez épületet. Mi igazán elmondhatjuk, ha egyszer bált adunk, hogy «volcánon tánczolunk».

Rozáli kedélyesen nevetett; de azért, hogy mr. Severus előadására figyelt, arra is maradt gondja, hogy mikor az amerikai Dávidra példálódzik, férje kezét titkos gyöngédséggel megszorítsa.

Mr. Severus folytatta:

— Mint látja ön: Pluto, vagy Belzebub, vagy nem tudom ki viseli most a firmát? igen coulant hitelező. — Először ad ichort eleget, azután ád elég meleget, a mivel azt lepároljuk. És mindezért nem kiván vért; azt nem: hanem csontot. Mindegy neki: embercsont, vagy állatcsont; nem válogatós. Mert lássa mrs., a nyers ajándékban nincsen köszönet. Ennek a mi soffionenknak a vize különösen tele van sok konyhasóval. Azt el kell válasz-

tanunk az ichortól, mert különben ezt sem használhatjuk a magunk czéljára. Aztán a sónak is tudjuk hasznát venni. Köszönet érte a szabadalomnak, mely megtiltja a kormány pénzügyőreinek az ichorgyár palánkjain belől megjelenést. Nekünk annyira meg kell tisztítanunk az ichort, hogy abban 2 százaléknál több idegen alkatrész ne maradjon: akkor azután tökéletesen bizhatunk benne. Már most azután látni fogja ön azokat a készülékeket, a mikben a kincsünket megtisztítjuk; először a lepároló ütegeket a soffionetól fűtött katlanokkal, azután az ólommal bélelt jegeczítő kádakat, a lugzó kasokat, s a szárító kemenczéket. Azokból ujra az olvasztóba kerül a kristályosult ichor, s most következik a csontáldozat; az ichor folyadék égetett csontszénporral vegyíttetik össze. Az már egy kicsit kellemetlen illatot terjeszt, szabad lesz a flaconhoz nyulni; de nem árt az egészségnek. Szerencsések voltunk itt a közelben egy barlangot felfedezni, mely tele van állatcsontokkal, valószinűleg olyan hely, a hova századokon át vonulnak a rengeteg minden vadai, mikor halálukat érzik. Ez nekünk nagy segítség, mert a spodiumért sem szorulunk külföldre.

E közben mr. Severus vezette Rozálit a pinczelépcsőkön és kivilágított folyosókon át a finomító műhelyekig, miknek nagyszerű készülékei meglepték a nőt, ki mentől tovább haladt e mesterségesen összeállított géptömkelegben, annál kevésbbé volt hajlandó Dávid kezét kiereszteni a kezéből. Minden katlan, minden edény, a téglafal, a nagy tapasztott siskák, a roppant rézüstök sugárzották a hőséget; a gőz dudolt a rézkürtőkben, a katlanok üstjei fortyogtak, a hordóalakú körben forgatott hengerek zummogtak, valami sebesen forgó szélkelep, melynek szárnyait a sebes mozgástól nem lehet látni, úgy búgott s egyszer-egyszer nagyot füttyentett egy biztonsági szelep.

— Nézze ön, szólt mr. Severus, Rozálit egy átlátszó üsthöz vezetve; ez itt már réz helyett hyalichorból van készítve, ebben látható a mi földalatti szellemünk, a hogy

egyenesen feljön s aztán keresi a kijárást, mikor látja, hogy meg van fogva. Ni, hogy erőlködik, hogy gomolyog, hogy bugyborékol, míg kénytelen megadni magát s lerakni a kincseit az üst fenekére.

Hanem azután, mikor a finomító gépek bonyolódott szerkezetét kezdte el magyarázni mr. Severus, abba csakugyan belesült. A műhely felügyelője ott állt háta mögött, azt felszólítá, hogy magyarázza meg, hogyan van.

A felügyelő rideg hangon felelt:

— Nekem esküm tiltja idegenek és asszonyok előtt gyárunk titkairól beszélni.

— Damn'! kiáltá mr. Severus. Ez udvariatlan yankee!

— Székely, székely! igazítá őt rendre Dávid, s ezzel megveregeté a felügyelő vállát. Áron, neked igazad van.

Azután ő maga magyarázta meg Rozálinak, hogy az a gép az octaëder-ichor előállítására való. Rozáli nem ügyelt a tudományosan bonyolult magyarázatra. S alig volt figyelme a Dávid által kezébe adott gyönyörű nyolczszögű kék kristályra, csak arra gondolt, hogy mikor a felügyelő azt mondá «idegenek» és «asszonyok», éles tekintetét az első szónál mr. Severusra s a másodiknál ő rá emelte.

— Ez tehát az a nyolczszögű ichor, mely a hyalichor előállításához szükséges, mondá mr. Severus, midőn az ichorfinomító műhely másik oldalán Rozálit a lépcsőn felvezette. Most következik a sziksógyár-műhelyünk. Annak a gőzeit már nem ajánlhatom. Oda is el akar ön jönni, mistress?

Rozáli szelid kedélylyel felelt:

— Ha elfogadnak önök «csendes C°nak», akkor nekem is meg kell ismerkednem üzletünk minden ágazatával.

A néger milliomos arczán valami gúnymosoly vonaglott végig.

— Ez nekünk szerencsét fog hozni mindenesetre. Azonban ha a szódagyárunkat akarja ön megtekinteni, engedje azon elővigyázati rendszabályt felerőltetni, hogy arczának

alsó részét bekössük eczetbe mártott kendővel: mert ennek a műveletnek olyan légköre van, hogy a hasonlóval foglalkozó gyárakat, daczára a tökéletesített Gossage-féle kemenczéknek s Gamble elzáró kürtőinek, még Amerikában sem tűrik meg sehol a városokban.

— Köszönöm, sir. A hol más lélekzetet tud venni, tudok én is. Nem undorodom én itt semmitől.

Hanem azért Dávid jobbját csak nem eresztette ki balkezéből.

Abból állt az egész titka, hogy ha Dávid kezét foghatja, akkor azután másik kezét akár Belzebub karjába öltve, le mer szállni a poklokra is.

A mi a hasonlatosságot illeti, ez nagyon közel jár.

Két emeletnyi lépcsőn le a föld alá, hol tömör alacsony boltozátok alatt kormos kemenczék, négyszögű kokstornyok párolják le a konyhasóból a szódasulfatot, közé vegyített kénsavany segélyével, míg más termekben az angol working furnaceok főzik ki a sulfatból a nyers szódát, elkülönítve azt a kéntől; s az Elliót-féle vastűzhelyek fekmentesen állítva, csendesen forognak tengelyeik körül, vörösen izzó hengereikkel, az utolsó termekben végre harántos teknő ütegek lugozzák ki a tiszta szódát; amott fojtó hőség, korom, emitt mesterséges légvonat, nyirok, lucsok és mindenütt orrcsavaró bűz kitünő változatokban: Belial parfumeös boltja!

És Rozáli nyugodtan engedé magának magyaráztatni a bódító légkör közepett mr. Severus által az egész vegytani műveletet; hogyan lesz a sóból sziksó, hová lesz a sulfatból a kén, mi szükség van az egyikre és másikra? És figyelmesen nézett folyvást a magyarázó szeme közé, mintha fogadás volna közöttük, hogy ő állja-e ki tovább, vagy a szerecsen? s egy rezzenése szempilláinak nem árulta el, hogy idegei mit szenvednek itt. Csak Dávid érzé a kezét szorító ujjakon át, hogy az asszonynak nagy lelki erejébe kerül itt lenni.

— Menjünk tovább, szólt Dávid.

Mikor aztán ismét napvilágra kerültek, mr. Severus nem állhatta meg, hogy le ne vegye sipkáját, egyrészt azért, hogy homlokáról letörölje az izzadtságot, másrészt, hogy Rozálinak elmondja hódolatát.

— Mistress! Ön valóban tiszteletre méltón tartja nászbevonulását. Ezt nő nem csinálja önnek utána. Én is voltam egyszer abban a helyzetben, hogy megnősüljek. Jegyesem szegény leány volt. Akkor épen a nagy petroleum-üzletem után láttam. Féléven át éjjel-nappal ott kellett tanyáznom a petroleum-kutak mellett. Oda hölgy nem jött férje után soha. Ott nem hagyhattam a petroleum-kutaimat, mert millióim feküdtek bennük; s a mit az ember maga nem néz a két szemével, az el van veszve. A millióimat kikaptam a földből, hanem a jegyesem ott hagyott. Nem állhatta ki a petroleum-szagot. Pedig a petroleum-illat a szódasulfatéhoz még eau de Cologne! És most menjünk át az üveggyárunkba.

Ez a főbejárás tulsó oldalán eső szárny földalatti osztályát foglalá el egészen.

— Lesz most «öntés»? kérdezé Dávid.

— Épen ez órában. Felelt mr. Severus.

Dávid ujjai önkénytelenül szoríták össze Rozáli kezét, mintha vissza akarná őt tartani: egy perczre megállt, gondolkozott, azután azt mondta: «jó, mehetünk».

A legelső ajtó, melyen beléptek, egy hosszú, sötét folyosószerű csarnokba vezetett, melybe felülről szürődött alá lapos ablakokon át valami világosság. A csarnok egyik oldalát csupa kemenczék képezték, miknek téglafala valami intensiv, rőt izzó fénytől volt áthatva. Azokban iszonyú tűznek kellett égni. Ez a rőt pirkadás nem enyhíté a terem sötétségét.

A kemenczesor előtt sima padok voltak, mik csiszolt üvegből látszottak készülve lenni. Azok összeköttetésben álltak a kemenczecsapok pőczéivel. Két sajátszerű maszk járta sorba a kemenczéket. Mindegyiknek fényes mellvértje és sisakja volt, azok koronkint fel-fel nyitottak

egyet azokból a kemenczelyukakból, miket «galambházak»-nak neveznek. A gömbölyű nyilás, mint egy földalatti rémóriás tűzszeme, világított bele a sötétségbe, egy-egy perczre láthatóvá téve egy átelleni hosszú emelvényt, melyben sorban feküdtek az üveggyár munkásai — és aludtak. Övig fedetlen alakok. E rövid percz alatt a fölügyelők egy benyujtott vaspálczával, mit asbestkeztyükben tartottak, megvizsgálták az olvadó üvegfolyadékot, s ismét becsukták a galambházakat.

Az egyik álarczos alak oda jött a belépők elé, s szótlanul (a sisak zárva van, csak alulról kap levegőt) odahozott számukra három hasonló sisakot, a minőt maga viselt.

— Ezt fel kell tennünk, szólt mr. Severus Rozálihoz. Ezek nélkül a hőség és a fény kiégetné szemeinket, mikor valamennyi kemencze száját kinyitják s az olvadt üveg kezd omlani.

Mikor Rozáli fejére feltették a sisakot, azt hitte, hogy megvakult. Nem látta többé a mellette levő alakokat. Az a sisak sötétkék üvegből volt. Azonkívül mind a hárman kaptak egy teknőalakú paizst, szintén üvegből, fafogantyuval, ezzel egészen takarva voltak.

Emberhang nem hallatszott itt.

Hanem egyszer mély, kongó óraütés tört át az üvegharangtól süketített csendben, mit éles fütyülés követett s arra dörgő tam-tam ütések adtak jelt az ébredésre.

Az alvók állványa egyszerre megelevenült. Száz férfi ugrott talpra, kiki felölté mellvértjét, feltette sisakját s valamennyi sietett a kemenczék elé.

Mikor az első sípfüttyentés hasítá a levegőt, egyszerre felnyílt a huszonöt kemencze galambház ajtaja s egy egész sor fényes tűzszem adott világítást a boltozatos teremnek.

Rozáli most már látott a sötét üvegen át. De valami szorongó érzést költött benne, hogy e sisakok alatt Dávid feje is csak olyannak látszik mint Severusé: nincs különbség az emberek között.

A munkások kimért, betanult pontossággal siettek fel-

adatuk elé. Nagy munka az: gyorsaság, testi erő, biztos kéz, józan ész, betanult ügyesség kell hozzá. Beszéd nincs. Parancs szó nem igazít. Mindenkinek mondatlanul kell tudni, mihez nyuljon, hova lépjen? Egy balfogás, egy tévedés, egy szeles mozdulat, és egyik tagját egy pillanat alatt elveszítheti, s a másik pillanatban három más embert tehet nyomorékká, halottá s az egész munkát kárbaveszetté.

Ezért az ütenyre betanult, kimért összeműködés.

A tamtam utolsót kondul. A férfiak a kemenczenyílások előtt állanak égetett agyag tégelyeikkel, mik két mázsányi olvasztott üveget fogadnak be. A kemenczék alsó szájai megnyílnak egyszerre s akkor egy túlvilági látvány lepi meg Rozálit, mely még a sötét üvegharangokon keresztül is vakít. Egyszerre huszonöt tűztorok okádja elő az olvadt hyalichort. Egy átlátszó kristálytömeg, mely mint a nap úgy tündököl, ömlik alá zengő zuhatagban. Puszta szemmel belenézni e fénybe annyi volna, mint megvakulni. A hőség, mely megolvasztotta, ezer kétszáz fokú volt. A gömbölyű tégelyek, mik egy percz előtt még sötét tömegek voltak, egy pillanat alatt tűzgolyókká alakulnak át, miket a munkások által hajtott emelő daru lassan felvesz a légbe. A kemenczeajtók bezárulnak, az emelő darugép meghajtja a tégelyeket, s arra azoknak gyémántfényű tartalma végig omlik a sima padokon. Akkor egy hengergép végig fut rajtuk, s a padokon elsimítva maradt ott a még mindig ragyogó hyalichor-lemez, mint egy tündöklő folyam.

És ekkor a felügyelő, lehúzva kezéről asbest keztyűjét, odamegy s a hol buborékot, egyenetlenséget lát a tükörlapon, azt puszta kézzel lenyomogatja. Az olvadt, a fehéren izzó tömeg nem égeti meg a kezet a percznyi érintkezés alatt. Az ujjhegyek hüset éreznek az érintkezéskor. És Rozáli teste végig borzad e látványtól.

Azzal a néma munkások az öntött üveget az alátett lappal együtt rudakra emelve áttolják egy-egy nyíláson az

oldalfal üregeibe s azután ismét sötét lesz a csarnokban, a kemenczeszájak bezárulnak, a munka elől kezdődik.

Mr. Severus levette Rozáli fejéről a sisakot, s sietett a magáét is levenni.

— Nos: él-e ön?

Rozálinak valóban alig volt felelni való hangja, de mégsem árulta el félelmét.

— Ez nagyszerű munka volt, suttogá. S hová lett most az az olvasztott üveg?

— Ez most a pároló kemenczébe került, ott még olaj-gőzökben lesz kifőzve három napig; mert különben az ichor az üveget vízben könnyen olvadóvá tenné; ezért a hirtelen hűtött ichor szálkái, ha az emberi testbe hatnak, egyszerre felolvadnak, s előbb ájulást, aztán meg üdvös tályogokat idéznek elő. Ha felmegyünk a földszinti gyártelepbe, ott már fogjuk látni az izzasztóból kikerült hyalichort, mely még mindig egy pár száz fokra fel van melegítve, a hogy azt a gépek fúrják, faragják, szabdalják, mintha bádog volna.

Rozáli még egészen el volt kábulva a látványtól.

— Holnap is lesz üvegöntés? kérdezé mr. Severustól. Szeretném azt holnap ismét megnézni.

— A két szememre mondom: amerikai asszony! kiáltá fel mr. Severus.

Rozáli egy mindentmondó tekintetet vetett Dávidra, a miben ki volt fejezve az a gondolat, hogy «minden erőm te benned van».

(«Szegény asszony!» gondolá magában mr. Severus; még nem tudott felőle mindent, hanem annyit már tudott összevetni, hogy az ő hajdani eszményképe is amerikai nő volt; de az már a petroleum-illatnál elmaradt; pedig az még eau de Cologne!)

— No asszonyom, most már a poklokon szerencsésen keresztül jutottunk, a mi ezután következik, már mind magasabb régió, a hol semmi sincs többé arra kiszámítva, hogy önt visszarettentse.

Rozáli figyelő bámulattal járta végig az egymásután következő műhelyeket, az emeletek raktárait, megfigyelve okosan, hogy lesz az üveglapból csiszolt tükör, a fuvott hengerből palaczk vagy ablaküveg? hogy gombolyítja az üveg-motolla az olvadt üvegből a selyemszálnál vékonyabb fonalat, miből tündérszép csipkéket, fátyolokat szőnek: hogy edzik, köszörülik, festik az üveget; ámulva járta végig a roppant termeket, mikben az üvegalkotás remekművei lépcsős állványokon voltak felhalmozva. Néhol ajtók álltak előtte, miken nem volt semmi nyoma a zárnak, kérdésére, hogy azok hova vezetnek, azt a választ nyerte mr. Severustól, hogy azt majd megtudja később.

De mindezen termekben rendkívüli volt a hőség és az a nem kellemetes szag, mely a kapun beléptekor fogadá, mindenüvé üldözte. És hát ez lesz az a ház, a hol neki férjével együtt kell élni majd holtig!

Mr. Severus figyelmesen vizsgálta Rozáli arczkifejezéseit: nem találta bennük azt, a mit keresett.

Most végre egy tömör üvegajtóhoz értek, mely egyetlen darabból volt öntve. Ezen sem volt se zár, se sark; csupán a közepén egy gömbfogantyú.

Mr. Severus megfogta ezt a gombot s egyet huzott rajta. Arra az üvegtábla, mint egy ív papír hajlott félre, utat nyitva Rozáli és férje előtt. Mikor mr. Severus belépett utánuk, elereszté az üveglapot s arra az magától visszacsapódott előbbi helyére. Az innenső oldalon is hasonló fogantyúja volt: lehetett egyformán ki- és befelé nyitni.

— Most más világrészbe léptünk, mondá büszkén mr. Severus, s Rozáli valóban elbűvölve érezé magát, mintha tündérmese volna az.

A hyalichor-gyár hő légköre, nehéz szaga egyszerre elmaradt, hüs enyhe légű folyosó tárult elé, melyet édes fűszerillat töltött el, s egy tekintet a folyosó arkádjain keresztül magyarázatát adta az illatnak. A roppant épületnégyszög másik osztálya volt ez, melynek üveggel boltozott udvara egyetlen termet képezett, s ez a terem egy

virágos kert volt. Csodaalakú növények, minőket Rozáli soha sem látott, voltak festői csoportokban összeállítva, kövér, izzadságtól ragyogni látszó levelek, vérpiros lombú fák, czifrázott levelű plánták, oly fehérek, mintha ezüsttel és hajporral volnának behintve, virágágyak, miket pillangósereg látszott ellepni, azok az orchidæák csodaszép bokrétái, fiatal phœnixpálmák, ficusok, miknek két éves sarjain meglátszik, hogy ez mind egy évi hajtás, bibor sarraceniák, miknek minden hosszú levélhegyén egy-egy nedvdús kehely van, egy kerek tavacskában a nuphar sárga rózsái s a lotus nymphæa-alakú fehér piros tulipántai úsznak széles tányérleveleik között; egyrésze a kertnek buja czukordinnye-növényzettel van belepve, száz meg száz érett gyümölcs gömbölyödik elő földborító lombozata alul, némelyik felfut az épület karcsu oszlopain, belekapaszkodik a vasrácsokba, s onnan csüggnek alá tojáshoz, kígyóhoz, tarka almához hasonló melopepói, kivirítva a clematisok lilaszín piros, fehér koszorúi közül, másutt sötét guirlandokat huzva az aristolochiák lángszőnyegén keresztül. E növényzet összesége árasztja azt az illatot, mely az épület minden folyosóját betölti. És egy szögletben van egy szökőkút, mely egy jéggrotta közepéből veti föl kristálytiszta vizét, a lehulló víz jégcsapokat képez a medencze szélein, s egy téli képet állít oda a tropicusok climája alá. Mindez Rozálinak oly álomszerű, oly megfoghatatlan.

— Asszonyom! szólt mr. Severus. Mindez az én tisztelt társamnak a műve. Ő tanulta el Planitzon Geitner utódaitól ezt a mesterséget, kik a századok óta égő kőszénréteg forró felszinére üvegházat építettek, délnövények tenyésztésére. A mi kertünk még csak egy éves. És nézze ön a csodákat, miket a természet és az emberi tudomány egyesült ereje egy év alatt létre tudott hozni. Ez a föld itt alattunk minden növényzetet kiölt felszinéről, gázaival, hőségével. Ez az ember kényszerítette ugyanezt a földet, hogy ugyanazon elemekkel a japáni és braziliai florát te-

nyészsze fel! A föld melege pótolja az æquator alatti napot, a szűzerdők televényföldét helyettesítik a gyárunkból kikerült salakok; az a bűzös sár, mely oda alant mellünket elfojtotta, adja a cantaloupoknak azt az édes ámbraillatot, a salétrom tette ily buja sötétzölddé a phoenix leveleit, s annak a biborvörös virágcsoportnak sardanapali dobzódása van a konyhasóban. A salmiak illó szesze képezi a jégcsapokat ama szibériai grotta szélein; ez hűsíti kellemes egyforma mérsékletüvé lakhelyünk termeit, s az a víz, a mit az a szökőkút fellövell, az ichorral saturált tó vízéből való, mely keresztül ment gyárunk üstjein, retortáin, minden szivattyún és paternosztergépen, viselt magában ichort, chlort, timsót, magnesiát, ként, s most, mikor asztalunkra kerül, a granitsziklák forrásvizénél tisztább. Semmi sem vész itt kárba, mindennek hivatása van. A tündérmesék varázslói egy percz alatt tudtak szolgaszellemeikkel paradicsomi kerteket alakíttatni: csakhogy ez mese. A tudomány bűvészei tudják munkára kényszeríteni a szolgáló elemeket: csakhogy ez való. Nézze ön e dél-amerikai fákat, mik öles hajtásokat képeznek már. Ezekből egy-egy darab ágat a rajta levő rügygyel együtt lefürészeltek otthon ős hazájában, a két végét collodiummal elzárták, együtt fukus közé ládába csomagolták s úgy hozták ide hozzánk: a lefűrészelt ágdarabok a hollandi üzdében életre keltek, az alvó rügyből csirázó mag lett, s most a délnövény itt álmodik Mexico vagy Peru örök tavaszáról. És ez mind önnek a tiszteletére történt, mistress.

Itt aztán Rozáli nem állhatá meg, hogy a hála, a szerelem, a gyönyör elragadtatásával ne boruljon Dávid keblére s az idegen szemek láttára át ne karolja annak nyakát, üdvözülése könyeinek engedve szabad folyást.

— Sir! Mistress! szólt mr. Severus. Most egyedül hagyom önöket. Egy szerető házaspár menyegzőjének első napjai az egyedüli ünnepnapok, mikről Istennek tudomása van. Ünnepeljük meg azokat. Egy hétig nem jövök át az

önök lakosztályába. Egy hétig ne gondoljon ön, sir, semmire másra. Legyen igazán boldog. Egy hét mulva majd aztán beszéljünk arról, a mi következik.

Ez utóbbi szavakat valami olyan dæmoni, mephistói szemvillanással kisérte a szerecsen, hogy Rozáli teste végigborzadt bele. Hiszen ő tudta, hogy mi következik? Az istenkisértés: a mennybemenetel a repülő géppel.

Dávid néma kézszorítással üdvözlé mr. Severust, s azzal Rozálit karjára öltve, a körülfutó folyosó ellenkező oldalán eltávozott saját lakosztályába.

Más körülmények közt Rozálit meglepte volna a csín, jó ízlés és kényelem, melylyel új lakása volt berendezve; talált volna bámulni valót az üvegcsipkéken, mik ablakfüggönyeit képezék, s a tarka szőnyegeken, miket székely asszonyok készítenek selyemfinom üveggyapjuból, minőből egy saumuri zománczoló már a mult században készített csalódásig hűen utánzott kitömött állatbőröket, sőt egyszer Napoleon Jerome herczeg számára a legszebb hajat megszégyenítő parókát.

Mindezek számára nem volt most az ifju nőnek figyelme. Nem gondolt arra, hogy mi van ma, csak arra, hogy mi lesz akkor, ha e hét letelik.

És Dávid olvasta Rozáli arczán azt, a mit szívében gondol.

Oda vette a kezét a kezébe, ujjaikat egymásba fonva mintha imára volnának kulcsolva, s azt mondá neki reszkető hangon:

— Te drágám! Te mindenem! Te hűséges társam! Követtél engem mindenüvé, a hová vittelek, hívtalak. Nem kérdezted soha, hová viszlek, miért hagylak el? Még oda is velem akarsz jönni, a hová legnagyobb utam visz. Az idő sürget. Jól mondta ez az ember: egy hetem van csak. Ez is pazarlás. De szükségem van e hétre, hogy veled lehessek. Te veled! Érzed mi jéghideg a kezem, mikor azt mondom, te veled? Oh ezek rettenetes menyegzői napok, nászéjszakák lesznek. Te velem akarsz jönni vakmerő kisérletem első

útjára. Elviszlek, s ha megbukom, együtt bukunk: de téged olyan tisztán adlak át az égnek, hogy menyasszonyi koszorúdról még a harmat se legyen letörülve. Egy hetünk van adva — nem az örömnek: — az égbe készülésnek. Nem egyesít bennünket öröm, kéj, élvezet, hanem hideg könyvek, számok, műgépek. Nekem egy társat kell magammal felvinnem, a kinek az elszántságon kívül igen sok feladata van; mig én magam a villanygéppel, a kormányzat mechanismusával vagyok elfoglalva, társamnak folytonosan észlelni kell az összeműködő erők és segítő elemek hatását s azokról engemet folytonosan tudósítani, hogy gépem működését ahhoz idomíthassam, hogy számításaimat villámgyorsan megtehessem. Utitársamnak együtt kell velem gondolkoznia. Még a szivének is együtt kell az enyimmel vernie. És azzal a nyugalommal kell gépei előtt figyelnie, a melylyel én figyelek a magaméra; tízezer lábnyi magasban a föld felett, nem tartva senki által, egyedül Istentől és a tudománytól. Kész vagy-e erre? Gondold meg, mit szólj? Sokan vannak körülem, férfiak, többen ezernél, kiket betanítottam mindenre, a mi a gép kezeléséhez szükséges, és az ezer között nem akadt egy is, ki ajánlkoznék, hogy velem jőjjön a legelső kisérlethez. Reszket tőle mindenki. Azt mondják, ha az első kisérlet sikerül, mind készen lesznek a másodikra; de előbb akarják látni a két első légbeszállót a földre visszaérkezni ép testtel és lélekkel. Tudják, hogy bizonyos a siker és mégis félnek. Kiszámíthatják, hogy csalhatatlan az összeműködés, s nem bíznak a számokban. Te nem tudsz még semmit; de van hited, lélekerőd és szerelmed. Ha megszerzed még a tudományt is hozzá, te léssz az első, ki velem együtt lehozod az üzenetet a felhők közül a földre: «ember, tied az ég»! Rászánod-e magadat e nehéz feladatra?

Rozáli megszorítá összekulcsolt ujjaival egész erejéből «vőlegénye» kezét, s azt mondá: «Kezdjünk hozzá». Még menyasszony volt és nem asszony.

S az első nászéj, és utána a többi hat nap és éjszaka

azzal tölt el, hogy a vőlegény magyarázta a menyasszonynak a normalbarometer, a kerekes barometer, az aneroidbarometer, a chiffremometer, az ózonmérő, a hévmérő, saussure hajhygrometere, az alhidade, a tangentboussolle, a rhöoskop, a tükör galvanometer, a villanycondensator s a delejcommutator, az időparányokat mérő villanychronoscop, az astatikus sodronyok, a villanyfolyamfordító gyrotrop, a bifilardynamometer, a thermoelektricus oszlop, a villanyműködést rögtön félbeszakító Rheotom, a villanykiürítő, a bevezetett villanyfolyam feszítő ereje, a mellékfolyam, a disjunctor, a szikra inductor, az interruptor, az alternáló folyamok, a delejvillanygép, a pachytrop, a forgatag-electromotor, a földdelej és légvillany bevezetői, az inclinatorium, a diamagnetismus elméleteit s azoknak gépezetét, műeszközeinek kezelését.

Hogy valaki ezeknek kezelését egy hét alatt betanulja, ahhoz annyi éles ész, erős akarat és szívós szorgalom kell, a mennyit csak a szerelem képes kölcsön adni és csak nőnek. Férfi kidült volna e munkából hetednapra, Rozáli elkészült vele.

Ez volt az ő férjhezmenetelének első hete; a mézeshónap első hét napja.

A NYOLCZAD NAP.

Nyolczadnap meglátogatta mr. Severus az ifju házasokat. «How do you do»? — «Wery well.»

— Nos uram! szólt a bankár; most már talán szólhatunk valamit a politikáról is.

— Politikáról? kérdé Dávid elbámulva. Nem bánom.

— Lehet a mistress előtt?

— Hogyne? Nálunk az asszonyok nagyon szeretnek politizálni.

— Tehát az önök politikai magaslatain nagyon érdekes

dolgok történnek. A király a törvényhozó-testtel együtt nekiindult az actió rendszerének, a szerzeteket eltörülték, az ultramontánokat homlokon ütötték, az orosz consortiumot kikergették az országból. A mi buzánk virágzik.

— Miféle buzánk?

— A háború a küszöbön áll.

— Kivel?

— A Nihil országával.

— Alig hinném. Nekünk nincs hozzá pénzünk, a Nihil országának pedig szintén pénztára is nihil. Ott sincs semmi.

— Egygyel több ok, hogy valamihez kezdjen. Kuraszin elhatározta a kényszerkölcsönt a szent-pétervári bank irányában, a mi ugyan egyértelmű a bankalap megrablásával. Ez csak hadviselési czélokra történhetett.

— Mi ürügy alatt támadhatnának meg bennünket?

— Hát nem elég erős ok-e a Sabina elleni eljárása a magyar kormánynak? A Sabina részvényesei, igazgatói nagyobbrészt oroszok voltak. Az üzlet betiltásával azoknak a vagyona lett megcsorbítva, az intézet alapszabályainak üldözésével meg lett háborítva az epigamiai nemzetközi törvény. Sokkal csekélyebb indokok voltak a mult században az Alabama-kérdés, a Laurion-ügy, Mencsikoff paletotja, Benedetti migraineje, Napoleon ujévi üdvözlete Hübner báróhoz, a sipoyk zsiros töltényei, az abyssiniai angol alattvalók letartóztatása, a Tampicoból kiutasított angol kereskedő, s mennyi összeveszés, háború, lázadás került ki belőlük. Egyébiránt az orosz diplomaták furfangukban kifogyhatlanok s ha nem elég ürügy nekik a Sabina, vagy a király házassága a czári herczegnővel, találnak ők más ajtót is a min bejőjjenek.

— Szerencsére az európai diplomatiának is van abba még beleszólása.

— S kikből áll az az európai diplomatia? Törökországra számít ön? Ennek az erejét tökéletesen paralyzálják a benszülött bajok, Szerbia, Bulgária, Montenegro, Macedonia elég dolgot adnak neki. A mit egyik miniszterium

felépít, a másik lerontja; ma az ó-törökök vannak felül s akkor virágzik a fanatismus, talpra áll ötszázezer basibozuk meg delyr; holnap az ifju törökök kerülnek kormányra, akkor a redif és nizam a főerő; tehetik, a mit akarnak; a szultán nem törődik mással, mint az új operaházával.

— Nem. Törökországra nem számítok.

— Francziaországra szintén nem számíthat ön: ott most bölcs politikusok vannak felül, kiknek sikerült a dicsvágyat úgy elaltatni a nemzetben, hogy mindenkinél a béke fentartása és a be nem avatkozás a jelszó. Ez ugyan természetlen állapot és nem tarthat örökké; de legyen ön arról meggyőződve, hogy a mikor egy nagy szél lefujja a hamut az eltakart parázsról s lángra lobban egy európai háboru, abban Francziaország nem fog Oroszország ellenségeivel egy táborban állani.

— Ezt is egészen értem.

— Itt volna önnek még a reménység Anglia és Olaszország pártfogásában. Erre nézve egy történetet kell önnek emlékébe idéznem, a mit ön valószinüleg elég jól ismert valaha; de talán már elfelejtett. Az angol sympathia nem adatik ingyen: annak alap kell, még pedig érczalap. Önöknek egykori királya III. Károly, midőn még Németalföld ura volt, egy szabadalomlevelet irt alá egy osztrák-belga kereskedelmi társulatnak, mely hajóival a keletindiai kereskedelemben Anglia versenytársaul tolakodott fel. III. Károly e szabadalomlevélben a többi czímei közé azt is felrakta: «Nyugot- és Kelet-indiák királya, a Kanári szigetek fejedelme». E társulat Ostendeben ütötte fel székhelyét s megállta a sarat emberül; versenyzett a tengeri hatalmakkal; verekedett is, a hol megtámadták; ha egy kapitánynak elkáparezték a hajóját, másikat szerelt fel ágyúkkal, utána ment a hajójának s visszafoglalta azt, mikor épen az elfoglaló nemzet aranyport és elefántcsontot vitt rajta; factoriejai Keletindia minden fővárosában működtek, voltak telepítvényeik Coblomban, Coromandelben, Bankisabarban a

Ganges-parton; szövetségük volt Spanyolországgal, annak minden kikötőjében horgonyt vethetni, s egy tractatum jogot adott nekik a német szabad tengeri városokban árúkat piaczra vihetni. Ennek a társaságnak az első évben oly fényes sikerű működése volt, hogy a részvényesek a 750 frt befizetés után 250 forint osztalékot kaptak s előre látható volt, hogy e kereskedelmi vállalattal az önök monarchiája az elsőrendű kereskedelmi államok közé fog emelkedni. Csak egyetlenegy körülményen mult e remény valósulása. Egy csekély kis körülményen. Egy bajuszon mult el az egész. Az volt a hiba, hogy III. Károly egyetlen trónörökösének nem volt bajusza, Mária Terézia nem volt férfi. Károly császár minden áron királylyá akarta tenni leányát; ezt eszközölte ki a pragmatica sanctió. Hogy a pragmatica sanctiót Anglia elfogadja, egy föltételt szabott rá: az ostendei kereskedelmi társulat elnyomását. Ennek következtében egyfelől Anglia biztosította Mária Teréziának a trónrajutást, másfelől III. Károly megtiltotta a kelet-indiai társulatnak bármely németalföldi kikötőből kereskedelmi hajók kiindítását. Azonban a császár-király nem akart még letenni arról a reményről, hogy e nagy horderejű kereskedelmi vállalatot fentartsa. Mikor már kezében volt a nagyhatalmak garantiája a pragmatica sanctió iránt, akkor a saját engedményének szószerinti értelmét alkalmazva, megkisérlé áttenni a kelet-indiai társulat székhelyét valamelyik osztrák vagy magyar kikötőbe. Ilyen csak kettő volt: Triest vagy Fiume. A nagy hajókat elhozták Triestbe. A császár-király maga személyesen jelen volt a kisérletnél, s biztatta a hajósokat; de biz annak nem lett sikere. A triesti kikötő nagyon nyitva van a szelek előtt, medre igen sekély; abból világnevezetességű kikötő soha sem lehet. Fiumét az akkori osztrák diplomaták nem ajánlották neki, mert ha ezt karolják föl, akkor Magyarországon át veszi a kereskedelem útját, az az ország lesz fontos terület, s az tervüknek ellenére volt. És így a monarchiát gazdagitandó vállalat elmult, elnyo-

matott: csak azért, mert Mária Terézia leány volt, nem fiu. Anglia azután gazdaggá is lett; Ausztria és Magyarország pedig szegénynyé. A mint azonban egy magyar kormány kezdett intézkedni saját országának sorsa fölött, az lassankint rátért a mult században elejtett eszmére s az már most Fiumét alakította át kereskedelmi kikötővé. Ez sokkal alkalmasabb volt e czélra, országos áldozatokkal rendbe hozatott; új kereskedelmi hajózó társulatok telepittettek meg benne, a mik a suezi csatorna megnyitása után mindez ideig szép sikerrel közvetítik a keletindiai és chinai tengeri kereskedést; s ez által egyfelől Angliának csinálnak versenyt, másfelől a magyarországi vzsuthálózattal kapcsolatban a levante-kereskedés vonalát terelik el Olaszországtól, mely azt a smyrna-livornoi úton törekszik vezetni. Ez mind nem kedélyeskedés, tisztelt barátom, itt pénzről, kenyérkeresetről van szó, s abban a pontban sem az angol, sem az olasz nem érti a tréfát. Temessék be önök a fiumei kikötőt: vegyék el a szabadalmat a kelet-indiai és braziliai kereskedelmi társulataiktól, s akkor aztán önök is számíthatnak a nagyhatalmak pártfogására, kik azért az árért II. Árpád utódainak is készek biztosítani a trónt (szép szavakkal, mint a 7 éves háborúban), valamint III. Károly király utódjával tevék. De addig, a míg az önök jóléte egy másik állam kárával emelkedik, ennek az őszinte barátságára ne számítsanak.

— Tehát nem számítunk rájuk.

— Hátra volna még Németország. Igaz, hogy az rendben tartott állam, nagy hadereje döntő szót ád neki az európai concertekben; és még inkább teli kincstára. Az is igaz, hogy e szomszéd állammal önök most jó szövetségben állanak. Maguk is a német kultura áramlatában úsznak. Haderejük, financziájuk, tudományuk nagyrészt német. Azt is megengedem, hogy Németország áhitozása egy szétzúzott osztrák-magyar állam német darabjait magához ragaszthatni nem olyan nagy, mint féltékenysége az orosz állam irányában, mely azon esetben mindazt

elnyelné, a mi a Kárpátok és az Aegeumi tenger között fekszik; s ennélfogva Németországra ez idő szerint, mint leghatalmasabb szövetségesre támaszkodhatnék egy oktalanul megtámadott Osztrák-Magyarország. De azt az utolsó reményt is dobja ön ki a hajóból. Most értesülök a tengerentúli posta által, hogy az észak-amerikai államok és Németország közötti viszonyok a legfeszültebbekké váltak. Az ok világos. A német elem, mely száz év óta erősen növekszik az angol államban, régóta éreztetni kezdi ott præpotentiáját. A yankeenek pedig nincs kedve azt tűrni. A gyűlölködés sietve rohan azon válság elé, mely nyilt kitörésben fog nyilvánulni. Németország, mely száz év óta mindent elkövetett, hogy magát nagy tengeri hatalommá emelje, kénytelen lesz engedni az itthoni nemzeti önérzetnek, s tengerentúli fajrokonai védelmére előállni: akkor aztán, egy Amerikával megkezdett viszálkodás zűrzavarában mennyire nem fog senki arra számíthatni, hogy benne itthon fegyvertársra találjon, az előre látható. E kitörés meglesz: azt hiszem; — hogy ez is az orosz diplomatia munkája, az meggyőződésem, — hogy azzal egyidejüleg önök nyakán a háború, azt már tudom.

— Mi tehát mindezekre nem számítunk semmit! — mondá Tatrangi Dávid.

— Tehát mire?

— Saját magunkra.

— Így már jól van, szólt a bankár. A «vállalatunk» életre való. Nincs szükségünk a risicot viszont biztosítani, nem keresünk compagnont: megtartjuk a részvényeket magunknak. Lehet az új «consors» előtt beszélni?

(Consors jelent üzlettársat is, meg feleséget is.)

— Minden bizonynyal. Bátorítá őt Dávid.

— Tehát sir, hogy a tárgy érdemére térjünk: kapott ön már vállalkozó-társat, ki önt az «aërodromon» első kisérleténél gyámolítsa?

— Kaptam.

— Szabad őt látnom?

— Itt van a keze a kezemben.

A bankár felugrott a helyéről, félig kaczagás, félig bámulat volt a hang, mely kitört belőle.

— Ah! hoho, sir! Maga a mistress? Ő ajánlkozott önt kisérni? Tehát tudja már a mistress, hogy mi az az «aërodromon?»

— Láttam. Ismerem. Felelt Rozáli.

Mr. Severus hangjában még mindig több a nevetési hajlam, mint az elismerő bámulat.

— Ah, ha! valóban. Úgy látszik, mistress, ön olvasta valaha a német Lafontaine egy regényét a sok közül, melyben a hősnő a hőssel együtt egy Luftballonban felszáll, s aztán odafenn az égben egy ideális szerelmi jelenet fejlődik ki kettőjük között. Ez igen csábító példa. Hanem ez igen könnyű munka volt akkor: mind Lafontaine-re, mind a vállalkozó kisasszonyra nézve. Ámde az aërodromon kormányosa nem csak arra nem ér rá, hogy akár prózában, akár versekben elegiákat mondjon utazó társának, hanem a legelső két másodperczében a felemelkedésnek az a kérdése hozzá, hogy minő az arány a gép gyorsaságának progressiójában?

Rozáli felelt erre:

— És erre a figyelő megnézi a villanychronoscopot, mely harmadperczeket mutat, egy pillantást vet a kerekes normalbarometerre, mely a gép hajóján kívül van alkalmazva, s megmondja a kormányosnak, hány láb az emelkedés harmadperczenként?

Mr. Severus visszahőkölt: erre a válaszra nem volt készen; ámbár hisz Amerikában is mindennapi dolog, hogy a nők a tudományos értekezésekben részt vegyenek; de ilyen gyermek: ezzel a rózsás arczczal? Meg akarta tudni, hogy való-e ez, vagy tréfa?

— S miért van a normalbarometer a hajón kívül?

— Azért, mert a hajó maga, mely egészen hyalichorból van alkotva, légmentesen el van zárva, csupán a két végén, az alján és a tetején van egy-egy cső alkalmazva,

melynek zárószelepe a szerint nyilik ki, a mint a gép előre vagy hátra, fel vagy lefelé halad. Ez azért van, hogy mikor az aërodromon a nagyon megritkult légbe emelkedik fel, a gyorsaság által belül összetömörüljön a ritkult lég s az által a benlevők megszabaduljanak a légzési szervek szenvedésétől, a mi különben a léghajósokat leginkább szokta kinozni. A szabad ballonok hajóiban utazóknak már 11 ezer lábnyi magasban orrából és füléből megindul a vér. Az aërodromon azonban e készülék mellett egy saját maga által megtöltött antliapneumaticává alakul át, s míg a haladás irányában nyitva levő szelepen át a lég összetömörül a hajóban, s a legritkultabb légrétegben is alkalmassá válik a belélegzésre, addig az ellentétes irányban levő szelelőcsövek szelepei csukva vannak, különben nem lehetne kiállni embernek a légrohamot, abban megfuladna mindenki. Ha azután az ozonmérő azt mutatja, hogy az éleny megfogyott a hajóban, akkor a felső csövet egy csappal elzárják, az ellenkező csapját kinyitják, mire az azóttal terhelt tömörült lég hirtelen elillan a ritkább küllégbe, s azzal újra kezdik a hajó megtöltését friss ózontartalmú léggel. A hajó belsejében levő aneroid barometer és hyperbolikus manometer tehát csak azt jelzik, hogy minő sűrűsége van a hajóban levő légnek; de nem azt, hogy minő légnyomás van az általa elért magaslaton?

— Jól van, mistress, szólt Severus, most már egy tudálékos asszonyt képzelve maga előtt; de már most más baj is jön elő. A gépet nemcsak az a villanycondensator és forgatag electromotor hajtja, melynek gépkereke a kormányos kezében van; hanem nagyhamar átveszi az uralkodást az athmosphærai villanyosság ismeretlen nagyhatalma. Mit tesz a figyelő társ ekkor?

— A figyelő társ, a mint a normalbarometeren látja a hatványozott emelkedést, az alhidadeon a rheoscopon, a villanybefolyás szaporodását, ezt számokban jelzi a kormányosnak, s ha a kormányos jónak találja a lég villa-

nyosságát fokozott gyors haladásra felhasználni, akkor a légvillany-inductorokat működésbe hozza s miután a gép szárnyai 128 athmosphærai nyomást kiállanak, a villanysokszorozás által perczenkint ezer lábnyi gyorsaságra erőltetheti a gépet, a mi egy százötven lábnyi gyorsasággal rohanó szélvészszel szemközt repülve is 850 lábnyi haladást eredményez.

— Megálljon egy perczig, mistress. Tudja ön azt, hogy ha egy tárgy, legyen az bár sima üveghajó, perczenkint ezer lábnyi sebességgel szeli keresztül a légréteget, ez által oly surlódást idéz elő, hogy a falainak meg kell tüzesedni s a benne ülőknek meg kell sülni?

— Erre az elméletre van épen alapítva az aërodromon gyakorlatiassága. Fenn a magasban hidegek a légrétegek; emberi testalkat ki nem állná az ottani huzamos tartózkodást. De épen az említett surlódás által folytonos meleggel látja el a lég maga a hajót s nem kell hozzá sem fűtőszer, sem azzal vesződő emberi kéz. E surlódási meleghez járulhat még a thermoelectricitás tényezője is. De ennek a hatása is ellensulyozva van. A hajó hátterében van alkalmazva a Carré-féle ammonsavas confrigerator, mely azonnal, a mint a hajó hőmérséke a 20 fokon, Reaumur szerint, felülemelkedik, rögtön megkezdi a működését, s mesterséges jéghideget képezve, a hőmérsékletet ismét kiegyenlíti. Ha az nem volna elég, a gép nehány nyomással még magasabb légrétegekbe emelkedik, hol nagyobb a hideg. Ha az is hasztalan volna, akkor meglassitja a repülését.

— S hogyan teheti ezt, ha egyszer a földdelej és a légvillany kapták fel a szárnyaikra?

— A legegyszerűbben. A kormányos intésére a segéd a villanykiürítőhöz nyúl, s vagy a csillagalakú kiürítővel szabadítja meg a gépet a tulságos villanytól, vagy a detonatorral, mely rögtöni villanyszikrákkal, dörgés közt távolítja el a fölösleges vonzerőt.

— S önnek volna az a bátorsága, hogy mennyköveket

szórjon alá a földre? A legtöbb asszony pisztolyt sem mer elsütni, s ön villámokkal tudna lövöldözni?

— Ha férjem úgy fogja parancsolni.

— S mi történik, ha egyszer le kell szállni a földre?

— Akkor a kormányos parancsára a segéd felhasználja az «interruptort», a villanyműködést rögtön félbeszakító «rheotomot», a kormányos a gép sarkaiba kapó fogas kerékkel a két gépszárnyat egyszerre vízirányosan kiterjesztve megállítja s azzal az egész aërodromon perczenkint hat lábnyi és fokozatlan eséssel csendesen leszáll a magasból. A légréteg ellenállása a széles, kiterjesztett legyező alakú szárnyak alatt paralizálja az esés törvényének szokott szabályait, a hogy látjuk elenyészni e szabályt egy leszálló pehelynél, egy eleven madárnál. Mikor aztán a földhöz közel ér, akkor a kormányos újra megindítja a szárnyakat s e perczben a segéd azon szerkezeten kívül, mely a légvillanyosságot folyton kiüríti, még az isolatort is fokonkint alkalmazza; az úgynevezett «szarutömeg» (Kammasse) elzárót, mely az aërodromon saját villanysűrítőjének működését egész a csendes libegésig képes lohasztani, úgy hogy az a földre leszállhat, a nélkül, hogy a hajóban ülők egy kis kellemes szánkázási érzeten kívül egyebet tapasztalnának, mikor a villanygép utolsó szárnylegyintése a földön végigcsusztatja a leszállt aërodromont, melynek fenekét három szántalp alakú borda védi.

Mr. Severus összecsapta a kezét és felugrott a helyéről.

— De hát, mistress, hol tanulta ön mindezeket? és mikor és kitől?

— Itt. Mióta megérkeztem. A férjem tanított rá.

— Micsoda? tehát önök, a mióta ide megérkeztek, a mióta éjjel nappal be vannak zárkózva, a helyett, hogy azon rejtélyes villanyösszeköttetés experimentumaiban gyönyörködtek volna, a minek csodáit még nem fejtette meg sem Oersted, sem Faraday, sem Bunsen, sem Volta:

két ifju szerelmes szív galvanoplasticai remeklése helyett éjjel-nappal képesek voltak, egymás mellett ülve egyik tanítani, a másik tanulni, rideg számokat figyelemmel kisérni, egymást át nem ölelni, hanem a gépek mozzanatát lesni; egymás szemébe nem nézni, hanem a kisérletek eredményét várni? Ez természetelleni vállalat!

— Nem, sir, szólt Rozáli komolyan. A természettudomány igen szép és elragadó élvezet. A delejvillany csodái lekötik a lelket s magukkal képesek ragadni, mintha az is hozzájuk tartozó elem volna. Az érzékek el vannak általa foglalva egészen. Mily gyönyörűk Lichtenberg porrajzai! Marum pávafarkfénye; a szivárványnyá alakított villanyszikra; Bunsen villanylángíve, a galvani folyam csodálatos vegytani bontó hatalma; a villanyfolyam szellemszerű zengése a vezető érczekben, mit a telephon hallat; a mulattató kisérletek a villany örökmozdonynyal, a villanyórával, Franklin villanyos rajztáblájával; a Wolff inductor folytonos villáma mily eleven utánzása az égi viharnak; S annak a gyémánt minden szineivel ragyogó dicsköre egy látvány a próféták álmaiból. Mily csodálatos tüнemény a légüres üvegharang alatt kisugárzó villanyfény, mely a positiv sarknál piros, a negativnál kék rétegekben, mint egy orsó alakú dæmon jelenik meg! Mily megbüvölő látvány a villanyos zuhatag, mely biborsugáraival a világos-zöld színben pompázó uránüveg szélein túlömlik! Hisz ezek oly tünemények, a mik mellett az ember elfelejti azt, hogy a szive dobog. És midőn maga előtt látja azt a hatalmas, emberalkotta gépet, melynek egy mozdulata úgy ragad fel bennünket a földről, mint Illést a szentirás tüzes szekere, akkor, e dicsőséges emberi mű láttára, lemarad rólunk minden, a mi földi teher, s úgy közelítünk ahhoz az emberhez, a ki azt alkotta, mintha nem ember, de Isten előtt állnánk.

Rozáli ihlett áhitattal hajolt le Dávid kezéhez, hogy azt megcsókolja.

Severus izgatottan járt alá s fel a szobában.

— Ez nem igaz, ez nem úgy van. Bennem is megvannak azok az érzékek mind, én is végig élveztem a természettudomány gyönyöreit, én is jártam ott, a hol a világalkotó szellemek csodáikat mutogatják emberek parancsára; én is láttam a holt ember arczát mosolyra fintorulni a galvanfolyam befolyása alatt; de azt a hatalmát a villanyerőnek tagadom, hogy két élő szivet képes legyen astaticus állapotba hozni. Én is próbáltam ezt. De ez lehetetlen. Mikor egyszer a szív érez, azt semmi mathematikai számítás meg nem győzi, semmi tünemény el nem kábítja. Önök vagy szerencsétlenek és nem szeretik egymást....

— Vagy pedig — sietett Rozáli közbeszólni, tudjuk azt, hogy hazánk és becsületünk van feltéve a nagy koczkára. Sir! Én megtudtam, hogy férjemnek «ma» kisérletet kell tenni az általa feltalált géppel. E vállalkozására hivatva van hazája védelmének kötelessége és üzletének lekötött becsülete által. Bátorsága senkinek sem volt, hogy őt ez égbetörő kisérleténél mint legelső próbatevő segéd elkisérje. Nekem van, mert neje vagyok. Én hosszú éjeken át néztem férjem ajkaira, midőn a rideg tudomány tételeit magyarázta előttem és feleltem neki, nem arról, a mit a szivem beszél, hanem a mit a számképletek mondanak, a mit a gépek diktálnak. Hazánk és becsületünk van kérdésbe téve sir, és — itt minálunk — a haza és a becsület nagyobb, mint a szerelem!....

Severus elbámulva nézett az ifju nőre. Érczfényű sötét arcza merev volt, mint egy szobor, de szemei lángoltak.

— Akkor mistress, szólt tompán, meghatottan, mondjuk egymásnak, hogy «God by», Isten hozzád, mert ha ön felszáll azzal a géppel az égbe, — ön oda tartozik, — önt nem eresztik onnan többé vissza.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

Rozáli úgy tett, mint a ki nem értette el a hizelgő bókot s úgy beszélt tovább is, mint «Consors»; mert hiszen az üzletben már most mr. Severusra nézve is viselte a kétértelmű czímet.

— De mindezekre az itt elsorolt gépekre nem lesz szükség a többi aërodromonnál, biztatá komolyan üzlettársát; ez által azoknak kiállítása nagyon megdrágulna. Csupán az első kisérlethez szükségesek azok, hogy a mit általuk kitanultunk, azt a többieken alkalmazhassuk. Azon légmozdonyoknak különösen, a mik csupán szállításra fognak szolgálni, a legegyszerűbb készülékeik lesznek, minthogy azoknak lehető alant kell járniok?

— S miért kell alant járniok.

— Azért, hogy mentül rövidebb ivet képezzen a repülésök. Minthogy a kör átmérője a körhöz úgy viszonylik, mint 1 a 3-hoz, annálfogva minden öl, melylyel az aërodromon a magasba emelkedik, három öllel hosszabbá teszi az útját, mint ha a föld szinével egyaránt repülne.

— És ezt mind nászünnepén tanulta . . . dörmögé, magához beszélve, mr. Severus.

— Ime tehát útitársam és segédem már van! — mondá Dávid; a kisérletre kitűzött határidő a mai nap déli 12 órája; azt meg fogom tartani, akár nap süt, akár vihar lesz.

— Meg vagyok felőle győződve. Még az éjjel abbahagyattam minden munkát. A gépek pihennek, a katlanok alszanak, hogy semmi moczczanás, zaj és füst ne zavarja önnek első kisérletét.

— Igen jól van.

— Lesz önnek szüksége valami segítő kézre az induló teremben?

— Senkire sem.

— Úgy én sem akarok ott lenni. Tudom, hogy az egy

ünnepélyes pillanat. Mi valamennyien az udvaron fogunk állni. Egy kiáltás sem fog hangzani. Nincs önnek valami kegyeletes ohajtása tán? Az emberben fel szokott ilyenkor ébredni az áhitat. Valami szent szertartás ne előzze meg a kisérletet? A hogy hajók vízrebocsátásánál szokás.

— Köszönöm. Az áhitat tiszteletre méltó érzelem, s az imádkozás megvigasztatja azt, a ki imádkozik. Hanem én a harangszótól nem hallanám a telephont, s a zsolozsmák belezavarhatnának a képleteimbe. Majd ha odafenn leszek, szivesen hallom.

— Tehát szerencse «fel», — és szerencse «le». Óráink együtt járnak.

— Mikor a tizenkettőt kongani fogja torony-óránk, indulunk.

A két férfi kezet szorított, Severus kezet csókolt Rozálinak, s azzal magára hagyta az ifju párt.

— Aztán semmi érzelgés! szólt rideg, merev hangon Dávid, megszorítva hideg kezével Rozáli kezét. Készüljünk az úthoz.

Különös előkészület volt az az úti öltözet. Egyetlen selyem zubbony a férfin, s egyetlen selyem tunika a nőn; mint két mythoszi szobor, melynek leplezete a délczeg és deli testidomok kiemelésére szolgál.

Egyiknek sem volt most kedélye észrevenni, hogy társának alakja egy olympi istenminta. Az olympi istenek ereiben az ichor foly, a fehér vér.

Dávid átvezette Rozálit ama zárnélküli ajtón az induló terembe, hol gépe állt.

A hosszú terem, melynek üvegtetőzete végig fel volt nyitva, ötszáz gép számára volt alkotva, s még csak az első gép volt készen. Az ott állt a terem közepén. A padlat vastag vulkánozott kaucsukból volt. Az aërodrom hajója egy darabból öntött hyalichor henger, mindkét oldalán csúcsos kúpban végződő, e kúpok vége egy-egy szeleppel záródik, melyek egyikén egy gereben alakú tövisekkel el-

látott nyárs, a másikán egy sárgaréz-gomb ugrik elő a belülről tett nyomásra. Az első a hangtalan villanykiürítő; a másik a detonator, melynek az a czélja, hogy jelt adjon az egymással együtt járó gépeknek. A négy szelep azután, mely a légváltoztatást eszközli, egyuttal hallcső és hangtölcsér, miken át a detonator figyelmeztető hangjára a külön hajókban ülők egymással közölhetik értesítéseiket. Mert a hajó maga hermetice zárva van, ajtaja kaucsuk lemezekkel leszorítva.

A hajó közepén van az electromotor, melynek gépezete kétfelé választja annak belsejét: az egyik fele a gépészeké, a másik az utazóké, kiknek semmi dolguk a géppel. Az electromotor képes tízezer egyesített villanyelemmel dolgozni; ennek sokszorosan egymást dörzsölő széles sarkai idézik elő az első mozzanatot, mely a két szárnyat felemeli. E szárnyak alul hyalichor-lemezekből vannak legyező idomura alkotva s felül sárgaréz-lappal borítva, egyes részeik akként fordíthatók, hogy a gép fölfelé vagy fekmentesen haladhat velük. Egy olló alakú kormány tetszés szerinti irányt adhat az egésznek. A két szárny a géppel együtt husz méter szélességet foglal el.

A gép még eddig csak elmélet szerint kész, gyakorlati kisérletet az egészszel csak most fognak először tenni. Nem csoda, ha minden embernek nagyot dobban a szive, mikor azt mondják neki, hogy üljön fel bele először. Úgy húz a szív a földhöz.

Dávid oly sokszor megmagyarázta már Rozálinak e gép egész szerkezetét, minden egyes darabjának rendeltetését, hogy most már felesleges lett volna többet beszélni neki róla.

Még egyszer szemébe nézett: — csak elszánt nyugalmat látott abban.

Mikor kinyitá előtte a hajó ajtaját s felsegíté őt ülőhelyére, mégis reszketett a keze.

A kormányos, a gépész ülése magasabb volt, a segédé mellette alacsony zsámoly.

Mikor az óra megkondult, Dávid becsukta a hajó ajtaját s felült a helyére, szoborkemény és szoborhalavány arczczal. Nem nézett másra, csak a gépre. De Rozáli még az égre is nézett, mely be volt borúlva, s midőn az óra az utolsót ütötte, ajkát e halk sohajtás hagyta el: «Isten velünk!»

Dávid macskabőrrel megdörzsölt egy gyantalapot, azt hozzáérinté a gép üveg sarklapjához, s azzal megragadva izmos kezével az electromotor kerekét, egyet fordított rajta. A telephon halk, zizegő hangott kezdett hallatni rögtön s a hajóban az a sajátszerű szag kezdett érezhető lenni, a mi a villanynyal együtt támad; a mechanikai mozzanat által a két szárny lassanként felemelkedett, mindig jobban közelítve egymáshoz. Ez a kisérlet válsága. Vajjon a kifejtett hatalmas mozderő, mikor működését megkezdi, nem töri-e össze a mozdító gépet odabenn, s az azt forgató kezet? Ezt ellenőrzi a segéd által megfigyelt rheoscop. Rozáli számítja a delejmutató mozzanatait csendesen. «Harmincz, harminczegy». Mikor azt mondja: «harminczkettő», akkor Dávid lekapja a kezét a fogantyuról, s a másik perczben, mint a villám, oly gyorsan ugrik az előbbi helyére vissza. A két szárny végpolusai, megtelve egyenlő — villanyossággal, azon ponthoz érve, a hol eltaszítják egymást, iszonyú erővel csapták alá a két legyező szárnyat, s abban a pillanatban a légbe emelkedett az aërodromon. — Az első szárnycsapás száz lábnyi magasra vitte föl. A gép ereje sokkal nagyobb teherre volt kiszámítva, mint a mennyit most emelt.

Dávid az első mozzanat után nyugodtan fonta össze mellén karjait, és nem nyult többé a géphez. Azt most már saját visszesése késztette további mozgásra. A mint lefelé esett, a két kiterjesztett szárny újra összeért s fokozatos erővel csapott ismét széjjel. Dávid odafigyelt Rozálira, ki folyton értesíté a villanyerő növekedéséről, az emelkedés haladó fokozatáról. Egyiknek sem volt ideje visszatekinteni a földre s az utánuk bámuló embertömegre.

A gép egyenesen szállt fölfelé a szélcsendes légben, el nem hajolva függőleges irányától.

A tíz első percz alatt még nem érték el a fölöttük levő felhőréteget. A lég ezuttal nem volt fölöttébb villanyos. A szárnyak mérsékelten fokozott erővel működtek. A hygrometer, az ozonmérő, mind kevés eltérést mutatott. Melegség nem volt a hajóban a nem igen nagy dörzsölés miatt, az emelkedés közben, sőt a hévmérő nehány fokkal alább szállt, de még a hideg nem volt kellemetlen a lenge öltözék mellett is.

Rozáli oly nyugodtan értesíté Dávidot az észleletekről, mintha tanítója lábainál ülne egy gyermek. Dávid hallgatva jegyzé fel az adatokat egymás után. Egyiknek sem jutott eszébe észrevenni azt, a mi e merész kisérletben költői, nagyszerű, fölséges!

A földön maradtak az áhitat figyelmével bámultak az égre. Minden út tele volt néppel; a munkások a gyár udvarán álltak.

Az ég egészen be volt borulva, a szürke felhőboltozat alapjából úgy tünt elő a felemelkedő aërodromon, mint óriási fehér sas, mint a keleti mesék Roch madára, aztán mindig kisebb-kisebb lett; de szárnyai verését folyvást lehetett látni.

Már egy negyedórája volt, hogy fölemelkedett a gép s még mindig egyenesen felfelé haladni látszott.

Mr. Severus a gyár tornyából nézett utána távcsövével.

«Mi történhetik odafenn? mondá magában, hirtelen utánaszámítva. A gép folyvást egyformán működik, minden másodperczben egy szárnyütés. Az a felhőréteg nem lehet 8000 lábnál magasabban. Ha a gép csak azzal az erővel haladt is fölfelé, melylyel az első perczben felrepült, régóta át kellett volna törnie azon a felhőrétegen. Pedig hiszen a lég villanyossága még sokszorozza a bronz-vezetők hatékonyságát. Mi baj lehet odafenn?»

Ugyanazt a kérdést intézte Rozáli is Dávidhoz.

— Mi történhetik idefenn? Az emelkedés eleintén fokozatosan haladt előre, most fokozatosan haladt visszafelé. A gép egyformán működik. Mégis tíz percz alatt alig haladtunk száz lábnyira.

— Tanultunk valamit, felelt rá Dávid zavartalanul. Megtanultuk azt, hogy üveghajónk villanyosságát a felhő villanyossága ellensúlyozza. A második kisérletnél segítve lesz ezen: a hajó tetejére bronz-lemeznek kell jönni.

— Visszatérünk-e, vagy vízszíntes haladást kisérlünk meg?

— Egyiket sem. Az akadály daczára keresztül fogunk törni a felhőrétegen; s ha egyszer a közönyös ponton túl leszünk, ott az ellenkező villanyossága a felhőnek annál sebesebb repülésre fogja segíteni hajónkat. Olvasd a villanyszámláló fokait.

A következő ötven másodpercz alatt a gép haladása állandóul száz lábnyi emelkedésen maradt tíz perczenként.

— Ez tehát a többlet, a mivel gépünk villanyhatása a felhő rétegeit meghaladja. Összeszámoltunk. Most már nincs mit tennünk, mint várnunk nyugton, addig nézhetjük a földet.

Dávid a magával hozott macskaprém béllésű köpenyt Rozáli vállára keríté, beburkolva őt az érezhetővé lett hideg elől.

Az egész hajó félhüvelyknyi vastagságú hyalichorból volt öntve, melyen keresztül minden oldalra lehetett látni. Azonkívül mind a két oldalán és a két végén voltak távcsövek az üvegfalba alkalmazva, miket kaucsuk tartóikban mindenfelé lehetett forgatni.

Még csak nyolczezer lábnyi magasban voltak a föld fölött; de már onnan is meglepő látvány tárult eléjük. Nyolczezer láb magasság a föld végtelenjéhez képest elenyésző csekélység. Onnan még nem látszik a földnek gömb-alakja; csak a láthatár szélesedett ki s alant a föld

úgy tünik fel, mint egy teknő: a szélei látszanak magasaknak.

S e széles teknő mélyén a szántóföldek tarka koczkái beszorítva sötétkék erdőfoltok közé, a Gyilkos tava, a Szent Anna tava, mint fényes tükörlapok, az Olt folyam, a hegyvágányok patakjai, mint ezüst szalagok; a Czohárd, a nagy Hagymás elvesznek a még magasabb sziklaóriások tömkelegében, az erdős hegyhátok, mint egy hullámzó föld! És a távolban a Magura, a Bihar hegylánczai, mik még közülzártabbá teszik a látkört, az oláh havasok délkeletnek. Az ember mentül magasabbra szál, annál jobban fogva érzi magát a föld által; annál jobban látja, hogy ez börtön!

Rozáli szédült a látványtól. Dávid azt mondá neki, hogy tekintsen maga fölé.

Odafenn közelített már a felhőréteg.

Olyan volt ez, mint mikor a fellegszakadás jön messziről a hegytetőnek.

— Mindjárt sötétben leszünk! mondá Dávid Rozálinak.

— Itt van a Dubosq-féle villanylámpa.

— Hozd működésbe.

A villanyfény egyszerre világítani kezdett; azok oda alant, kik utánuk néztek, azt látták, hogy a fehér sasból egyszerre egy ragyogó csillag válik, mely néhány perczig megvilágítja a körüle elterülő felhőréteget s aztán gyorsan elvész a felhőegyetemben.

Igenis: gyorsan; mert a mint a felhő közé jutott a gép, egyszerre fokozott erővel kezdtek el villanyos szárnyai dolgozni, s midőn a felhőn keresztültörte magát, egyszerre szellemerejű szökésekkel repült az ég felé, perczenkint ötszáz lábnyi emelkedéssel. A lecsapó szárnyak zenéje áthangzott a hajó falain, mint valami Istenbiztatás hangja oly megkapó, oly túlvilági zöngés volt az!

És minő látvány!

Fenn egy tiszta azurkék égboltozat, minőről a ködös földlakónak fogalma sincs, s a tiszta égen egy soha nem

látott nap! Nem az ismeretes tűzgomb: hanem egy sugárörvény, a fények isteni végtelensége.

És egyre fölebb! Az aërodromon hatalma nem ismer már határt; a két élő oly rétegeiben jár a világnak, miket sem ember, sem állat nem utazott még be soha. Huszonnyolczezer lábnyi magasban a föld felett. Magasabban a Himmalája, a Csimborasszó csúcsainál. S a gép hajójában nincsen hideg: repülésének zsurlásától áthevülnek oldalai; az utazókat nem fedi más, mint a lenge selyemöltöny és a tiszta, csupa ozonból álló ritkult lég, összetömörülve üvegharangjukban, valami ismeretlen érzéssel tölti el szíveiket. Hisz annak is természeti oka van. Csupa élenyt szívni be nem emberi idegek számára való élvezet. Attól a lélek gyönyörbe merül el; a vér ismeretlen örömök kéjérzetére lázad, az ütér százat, százhuszat üt perczenkint; a szív nem bir magával többé.

S a gép egyre viszi őket fel az ég felé, s ők visszatekintenek a földre.

És látják a földet — nem úgy, a hogy az emberek látják, sötétnek, kéknek, darabosnak, hanem a minőnek az églakók, vagy a szomszéd csillagok lakói látják: fehérnek, ragyogónak, simának. Alant a felhő fedez mindent.

A végtelen, beláthatlan földi mindenség egyetlen fehér lap. Egy hótenger, kristály hegyekkel, gyémánt kupolákkal; fehérrel fehérre festett vakító tájkép, melynek árnyéka is világosság.

Egyetlen sötét pont úszik fölötte. Egy szárnyas gép alakja, melynek árnyékát a tündöklő nap a tündöklő felhőlapra festi.

Most egyszerre megállnak a gép szárnyai. A kormányos egy kéznyomására félbeszakad a villanyfolyam, s a két szárny kiterjesztve feszül meg.

— A földre visszaszállunk, suttogá Dávid, megszorítva Rozáli kezét.

E szóra a nő odaomolt a férj keblére. Nem volt ura gondolatainak többé, nem eszmélt, csak érzett. Átölelte annak

fejét karjaival s megdicsőült arczát elárasztá a földi kincsek legdrágább jaival, asszonyi csókjaival. Szeretett, idvezült volt; zokogott.

És a férfit magával ragadta az asszony szerelme.

Senki sem gondolt többé mágnes tűre, barometrumra, villanymérőre. A felső légrétegben erős légáramlat volt, mely leszálló hajójukat sebesen ragadta kelet felé. Ők nem tudtak arról semmit. Ők csak azt tudták, hogy mi a szerelem.

Huszonnégyezer lábnyi magasból perczenkint hat lábnyi eséssel szállt alá a kiterjesztett szárnyai által csendes libegésben tartott hajó. A felső légrétegben perczenkint kétszázötven lábnyi sebességgel rohanó légáramlat ragadta azt magával délkelet felé, a mi a felemelkedés pontját a leszállás pontjától mintegy harminczhárom mértföldnyire távolítja el. Két délkör s egy zóna-fok különbsége.

A hajó négy légújító szelepe közül most a legalsó volt nyitva, annak a hangkürtjén keresztül hangzott fel alulról lassankint valami zúgás, mely eleintén olyan, mint az erdők mormogása a vihar közeledtével, majd egyre erősödik az, harsogás, csattogás egyesült robaja hangzik: titáni orgonaszó az, melynek minden accordja mennydörgés; az üveghajó, kiterjesztett szárnyaival együtt reszketve zeng bele, mint egy carillon harangja, mely a mennydörgés vibratiójától megcsendül.

— Jézus! kiált fel a nő, túlvilági mámorából a kárhozat rémületére ijedve, midőn egyszerre vakító fény világítja be a hajót.

Az a fény egy villámlás — s a mi úgy zúg alattuk, az a tenger!

A Fekete-tenger fölött voltak, csak háromszáz lábnyi magasban a harsogó hullámoktól, miket hegylánczokká alakított a fejük fölött tomboló zivatar, az egymás hátára tóduló barna-zöld, fehér sörényes hullámszörnyek ordítottak olyan hangosan.

Tehát alattuk a háborgó tenger, felettük a villámló zivatar.

Mikor estek keresztül a felhőn? azt nem is vették észre.

Mikor Rozáli az kiáltotta: «Jézus!» kétségbe esetten ragadta meg az öltönyt férje keblén, görcsre szorult ujjaival, míg ugyanazon kezével eltaszítá őt magától.

Dávid felállt; letekintett a tengerre, aztán fel az égre, aztán a nő arczára. Aztán mosolygott s azt mondá a nőnek:

«Elfeledted-e, hogy én ki vagyok?

Mit akart neki ezzel mondani? Azt-e, hogy «szombatos» vagyok? vagy azt, hogy a «villámnak, a zivatarnak jó barátja» vagyok? vagy azt, hogy «férjed» vagyok?

Azzal egyet fordított a zárókeréken, a gép szárnyai elszabadultak s a következő perczben ismét magasra suhant fel az aërodromon.

— Belemegyünk-e a villámló felhőkbe? kérdé reszketve Rozáli.

— Gyermek te! szólt Dávid. Légy nyugodt! jó barátaink azok! A felhő és a tenger között maradnunk nem szabad, mert a záporban, ködben nem fogunk látni, s ha hatszáz lábnyi magasban a tenger fölött vízszintesen repülünk, akkor keletre neki megyünk az Elborus havasainak, északra a Tsatyr-Dagh hegylánczának, nyugatra a Balkán előfokának, délre a Karmalin alpesnek, vagy a Tsilsz Daghnak s ott hajótörést szenvedünk. Nekünk a felhők felett kell mindig úsznunk, a hol látunk s a hol szikla nem jő elénk. Ulj le mellém.

Rozáli leült, de a tudomány bűvereje meg volt nála törve. Nem volt nyugalma a gépeket, a műszereket figyelemmel kisérni többé, ő csak arra a férfialakra nézett, ki vakmerően felemelt fővel állt a gép előtt, kezét egy még addig érintetlen rugóra téve. Az volt a detonator felszabadítója.

Az aërodromon dæmoni szárnysuhogással repült az ég felé. A villámló felhőknek nem az a hatásuk volt reá, a mi a nyugodtan elterülő felhőrétegnek. Két villanyellentétes felhőgomoly közé jutott, miknek egyik oldala a

tényező, a másik a tagadó villanyossággal volt telve. Az egyik felhőoldal eltaszítá, a másik oda vonta. Kétszeres erő ragadta magával.

A két gomolygó felhőtömeg egymásba omlott, szörnyalakú sötétkék, ezüst szegélyü gomolyaival, mikből egy-egy foszlány egész a tenger színéig szakadozott alá, a zápor, mint egy dült kéve huzódott utána, sötétkékre festve a tengert, a hol összeért vele.

Az aërodromon belejutott a záporba. Az jégzápor volt.

Ez volt azután a zene! Mikor ezer meg ezer jéggömb kezdte el paskolni a hyalichorhenger döngő oldalait, a suhogó szárnyakat, s hozzá köröskörül mennydörgött az ég és harsogott a tenger!

Vak sötétség volt a felhők alatt, midőn az aërodromon a jégzápor közé jutott, de e sötétség csak egy perczig tartott. Rozáli bámulva vette észre, hogy a következő perczben Dávid arcza elkezd világlani, derengő, majd fényes sugárzat árad el körüle; fehérnek látszik, mintha alabastromot világitanának meg villanyszikrával; s gazdag hajának minden szála fölegyenesedik s mered az ég felé, mint egy tízezer ágú korona . . . Nem emberi alak ez többé!

De hiszen Rozáli arcza is épen úgy világolt, ő is olyan átlátszó túlvilági kép volt; de e látványban csak Dávid gyönyörködhetett.

Majdan az egész hajón elterjedt az intensiv villanyfény, mely több ölnyi messzeségben megvilágítá maga körül a jégzáport, mely között úszott; körül volt véve repülő gyémántok özönétől.

Hát a felhők mit szóltak erre?

Mintha a vihar maga is elbámult volna e vakmerőkön, kik az ég titkaiba, a szentek szentjébe, hol a villámok születnek, be mernek törni, megnémult a zivatar, elpihent a villámlás, a dörgés nehány perczig.

Ekkor a fényes arczú ember, ezzel az égre emelkedő üstökkel, megnyomá azt a kis gombot, mely a detonatort

felszabadítja, s abban a perczben egy czikázó villám nyilalt végig a felhők közt, melynek eredete az aërodromon detonatora volt, felébresztve ellentétes társát a felhő mélyében s harsogó dörgéssel üdvözölve barátját a «villámot.» Az ember és az Isten csókja találkozott! Az ész és az ég villamszikrái.

S ez üdvözlésre megszólaltak a felhők minden villámai. Köröskörül és felölről czikázva jött egyik villám a másik után a fülrepülő aërodromon felé. A sebastopoli meteorologiai observatoriumban feljegyzék azt a tünneményt, hogy mint egy központba siető lángsugárok találkoztak egy helyen a villámok; egy első percz alatt száztízet számláltak meg, mik mind egy pontban egyesültek, mintha egy sokágú lángkorbács, vagy egy szétszakadó csillag volna ottan. — De az csak látszat volt. Az aërodromont egy villám sem érte. A villámsugarak «egyik» szikrája mindig az ő sajátja volt. Most már két szárnyának hegyei szórták körüle a villámszikrákat s azok találkoztak fele úton a felhők ellenkező szikráival, nyilazó zegzugot rajzolva a sötét égre, s a felhők mélyét folytonosan fellobogó kék, zöld, veres fénynyel világítva be. A mennydörgés hömpölygő moraja követte szakadatlan e mennyei tűzi játékot.

Rozáli átszellemülten bámult Dávid arczára. A fehéren világló arcz is ő feléje volt fordítva. És Dávid szemeiből is oly csodálatos fény sugárzott ki e perczben. Szemszivárványának nem volt feketéje; egy fényárasztó csillag volt az. Olyan volt, mint egy megdicsőült képe, ki az égbe száll, s csak földi mintáját tartá meg arczának, de földi anyag nincs többé rajta.

— Félsz-e? kérdezé szelid, biztató hangon Rozálitól a fénylő alak sugárzó ajka.

— Üdvezült vagyok, rebegé a nő, rémülettől ittas gyönyörmámorában.

— Csókolj meg.

És a nőnek volt bátorsága e perczben fölemelkedni hozzá; ajkaival megközelíteni e rémesen sugárzó túlvilági

arczot, s e minden oldalról lángoló villámlobogásnál, e kábítón harsogó égzengésnél volt bátorsága ajkaival megérinteni annak ajkát.

Az a csók «tűzcsók» volt!

Mintha egy lángot, mintha egy szellemet, mintha Jupitert magát csókolta volna meg.

Akkor odarogyott Dávid lábaihoz; s mikor annak térdeit átölelte egyik kezével s a másikkal keze után nyult, minden ujja hegyén érezte a szikrákat, a mik a fénylő alak minden izeiből előperczegtek.

A villámlás megszünt, a dörgés elhallgatott. A hajó a villanyos zivatar bűvkörén túl jutott már. Az arczok kezdtek elsötétülni.

De mikor az aërodromon végighaladt a Tsatyr-Dag hegyei felett, hogy a föld se maradjon el az üdvözlésből, akkor még egyszer maga a legfensőbb hegycsúcs küldött utána egy villámsugárt. A föld villámlott fel az égbe.

S ez volt az utolsó üdvvillám. Egy szárnycsapás a felhők fölé emelte az aërodromont. S ott más világ volt. A nap sütött.

Rozáli még mindig bámulva nézett bálványa arczára, még mindig átkarolva tartá annak térdeit, és ime egyszerre más alak állt előtte. A fénytől sugárzó, átlátszón fehér szellemkép azokkal a csillagfényű szemekkel, a napsugáron, mosolygó diadaltól ragyogó férfiarcz lett, melyről sugárzik az életerő pirossága, a büszkeség és a szerelem; és fekete szemeiből a földi tűz, mely szivet elevenít.

S midőn most Dávid lehajol hozzá, hogy őt keblére emelje és megcsókolja, már nem égetett a csók . . .

Ismét alattuk volt a fehér felhőtenger, mely a végtelenségig látszott elterülni. Csupán egy helyen domborodtak fel pukkanó dudorodásokban, mint egy óriási szappanbuborék habjai, magas fellegalpesek, miknek hófehérében villanyos szikrák villogtak időközönkint. Az volt a delejes

vihar háborítási tere, mely a végtelen felhőtengerben pásztavonalban huzódott végig.

A nap két foknyira állt meg a felhőtől takart láthatár fölött.

— Tudjuk meg, hová jutottunk! szólt Dávid Rozálihoz.

A delejtű, a térkép, mint az oczeánon hajózónak, úgy a felhők atlanti tengere fölött utazónak is tudósításokat adott. A krimi félsziget fölött jártak.

— Ideje visszafordulnunk.

Dávid az albatrosfark alakú kormánynyal a gépet körben fordította, a szárnyakat a felfelé haladó irányból a horizontal haladásra mozdította, s ezzel a villanysokszorozót szabadon eresztė.

Az aërodromon repült.

Mily sebességgel halad nyugot felé, azt először is megmutatta a boussol tűhegye; másodszor hallani engedé a hajó orrán megnyilt légzőszelep éles fütyölése; harmadszor látni hagyta a felhősikság fölött végigrepülő árnyéka a szárnyas hajónak. De a mi mindezeknél meglepőbb, ujdonabb tünemény volt: az azon látvány, hogy a nap, a mint a gép előre haladt, folyton egyenlő állásban maradt a láthatár fölött. A gép egy óra óta halad már nyugat felé, s a nap még mindig azon a ponton áll, a melyen egy óra előtt. Az aërodromon röpte egyenlő a föld fordulásának gyorsaságával. Tehát huszonnégy óra alatt képes körül repülni a földet (az északi szélesség 45-ik foka alatt), tehát képes megállítani a napot (valódi Józsué), tehát az aërodromon utazójára nézve, ha akarja, nincs többé éjszaka!

Dávid az örömtől kaczagott, midőn ez új felfedezést elmondá Rozálinak.

Hogy annál inkább igaza legyen, az isolatorok segélyével nehány perczre lelohasztá a gépszárnyak működését, ez által az aërodromont egész a felhőróna szinéig alásülyesztve s azután ismét sebesíté a repülést, s a hajó most már egy hófehér hegymező tömkelegében repült

előre, keresztül törve néhol az útját álló felhő alpeseket. A nap forrón sütött a felhő oldalakra. A hévmérő a hajóban benn a sebes repülés zsurlódásától 18 fokot mutatott. A felső légréteg hidege elnyelte a többit.

Egyszerre egy új természeti csoda lepte meg az utazókat.

A felhőfalon, mely mellett elrepültek, magasabban és nagyobb alakban, saját hajójuk alakja tünt fel előttük; nem árnyék az, de optikai tünemény; a tudósok «Ulloa dicskörének» hiják; Flammarion «költő tudós» ismertette azt meg legelőször; a francziák az ő nevéről nevezik.

A fehér felhőlapon egy másik aërodromon úszik; szárnyai épen úgy csapdosnak; átlátszó üveghengerében épen úgy áll és ül egy férfi meg egy asszony-alak, s e káprázatot egy szivárványszerüen, de gömbölyű, körré alakult fényes szérü veszi körül, mintha a kiegészített Iris-öv volna, belül sárgás-fehér, azután halavány-kék, megint barnás-szürke, végre viola-veres színezetű keretekben. A varázstünemény oly világos körrajzokban tünt elő a vakító fehér felhőlapon, hogy Rozáli saját kézmozdulatait megláthatta rajta.

Dávid megmagyarázta neki e tünemény keletkeztének okait, s aztán elnyelte azt a szemközt jövő felhőtömeg.

«Hol járunk most?» Ez volt a kérdés.

A földet nem lehetett látni a felhő-rétegtől.

Dávid nehányszor megkisérlé a felhőrétegen keresztűltörést. Nem sikerült neki. A mint megállítá a szárnyakat, a délkeleti légáramlat, egyesülve a felhőréteg eltaszító hatásával, oly lökést adott az aërodromonnak, mely által az lefelé esés helyett a keleti irányba vitetett vissza.

Most aztán meg tudta magának magyarázni Dávid, hogyan került hajója a Fekete tenger fölé. A légáramlat s a felhő villanytaszítása vitte azt odáig, hol azután a

felhőlégáramlat hirtelen alácsapva az alsó légrétegbe, egyesülten a delejes viharral leragadta azt magával.

Ez számításán kívül esett; hogy lehessen körülmény, a melyben az embernek és a földi anyagnak még csak le se lehessen esni a légből.

A vonzerő szabályai győznének, az igaz: ha a villanyerő s a lég ellenállás-szabályai nem küzdenének meg vele. De így a leszállni készülő gép, kiterjesztett szárnyaival oly nagy ellenállási tért nyujt mind a kettőnek, hogy a vonzerőt egészen kiegyenlíti vele. Az aëromon nem tud leszállni a felhők közül.

Néha támad alatta egy-egy hasadék a felhőtömegben, melyen keresztül, mint a napfoltok sötét tömegeit, látni meg az alant fekvő földet. A szédítő mélységben, a felhőnyiláson, mint egy ablakon át, látszanak meg a földi világ tájképei: zöld erdők, patakok, mezők, fényes folyamokkal, miknek partjain füstölgő házak jelölik a halandók tanyáit. A fölötte elrepülők találgatják, vajjon mely vidék lehetett ez? Hanem egy percz alatt eltünik alóluk ez a látvány. Nem tud az aërodromon leesni.

— A 44-ik hosszusági fok alatt járunk! mondá Rozálinak Dávid. Itt kezdődik Erdély.

— És nem tudunk leszállani a felhőn keresztül. Szólt Rozáli.

— Fogunk tudni.

A gép repülése meglassíttatott; a szárnyak épen csak annyi erőt fejtettek ki, hogy az erős légáramlat a hajót hátrafelé ne vigye; a szelepek megszüntek sípolni.

E csendességben valami andalító összhang tört fel onnan alulról. Földi hangok!

Harangszó zúgását adta tovább a hangterjesztő ködár, s e harangszó mellé zengett kiséretül egy ezernyi ezer ajktól énekelt zsolozsma . . .

Mind a ketten ráismertek e melodiára.

A zsoltár dallama ez: «Uram! ki lészen lakója a te felséges hajlékodnak?»

— Az a mi népünk odalenn!

Oh! igen, azoknak énekszava hangzik fel a földről a bezárult felhők boltozata felé, a honnan tovatünt kedveseiket várják vissza.

— Itt le kell szállnunk! kiáltá Dávid elhatározottan.

— Hogyan? kérdé aggódva Rozáli.

Azzal Rozálit beburkolá a macskaszőrmés bundába, maga pedig felölté rókamáj bélésével kifelé fordított bekecsét, mint a ki szibériai útra vállalkozik.

A hajóban volt egy széles, négy öl hosszú gyantás tafota-szövet, mindkét végén volt egy zsinór, arra egy nehéz ólom gömb kötve. Dávid hóna alá vette a szövetet. Azzal megállítá a gépszárnyakat. Akkor kinyitá a hajó ajtaját. A betóduló hideg lég egy percz alatt hókristályokká alakitá a belső nedvdús légkör párázatait. Jégsarki fagyos levegő volt az. Dávid haja, szakálla csupa zuzmarás lett.

Mielőtt Rozáli egy kérdést intézhetett volna hozzá, Dávid a nyitott ajtón át felveté magát a hajó tetejére, becsapva maga után az ajtót.

Akkor a gyantás tafotát az egyik golyónál fogva áthajítá az egyik kiterjesztett gépszárnyon. A másik golyó kezében maradt.

Azzal lekiáltott a légcsövön át Rozálihoz:

— Bocsásd el a gépszárnyakat, s gyújtsd meg a villanylámpát!

Rozáli engedelmeskedett; a két gépszárny ismét emelkedni kezdett s közepén összeért. De ezuttal nem csapódott széjjel, a közbetett gyantás tafota megszakitá a villanyfolyamot. A szárnyak felül összecsukódva maradtak.

És abban a perczben a gép, mint a lelőtt sas hanyatlott egyenesen alá, Galilei törvénye szerint, az első perczben 15, a másodikban háromszor 15, a harmadikban ötször 15, a negyedikben hétszer 15 lábnyit esve.

Rozáli szentelt bizalommal tekinte maga fölé, a hajó

külsején álló megvilágított alakra, ki nyugodtan állt e rohanó esés közepett a hajó mellvédjébe fogózva.

Mikor a tizedik perczben 300 lábnyi eséssel törte magát keresztül a lomha tömeggé bénított hajó a felhőrétegen, mikor a hegyvölgy alkotta föld szine, ezüst folyóival, hangya embertömegeivel újra látható lett, akkor Dávid kezébe ragadva a gyantás tafota-szövet tulsó szélét, levonta azt a gépről; összegöngyölíté, felnyítá a hajó ajtaját, visszament helyére, kezébe fogta az electromotor kerékforgatóját, egyet csavart rajta visszafelé, a gépszárnyak újra széttárultak; akkor szabadon bocsátá a fogantyút, a két szárny újra felcsapódott, a repülés újra kezdődött.

És azok, a kik odaalant tizezeren, meg ismét tizezeren egy óriási karénekben hivták az Istent nagy kisérletükhöz segélyül, látták azt a csillagfényben ragyogó sasalakot ismét megjelenni, a felhőkből alászállani, és jönni mindig közelebb és pontosan ugyanazon helyre, abba az épületbe visszaszállani, a melyből kiindult.

A nap, egy felhőhasadékon át, még akkor is előtündökölt a láthatáron, bearanyozva eget és földet köröskörül.

Ez volt az emberi tudomány legnagyobb diadala a földön és az égben.

AZ OROSZ RÉM.

A láthatár elkezd borulni. Komor idők jelenségei mutatkoznak.

A hadügyminiszterium egy rendelete tizenötezer hatszáz hetvenkilencz példányban küldetik meg a két birodalom minden községi elöljárójának egyszerre, melyben a legnagyobb titoktartás föltétele mellett rájuk parancsoltatik, hogy a tartalékosokat haladéktalanul ezredeikhez küldjék be; az erdélyieket legrövidebb úton Csehországba és Galicziába; a Friaul, Istria, Dalmátia illetékét egyenesen Brassó vidékére; a magyarországi huszáro-

kat mind Gallicziában állomásozó ezredeikhez; a cseh szabadságoltakat pedig a pesti és komáromi erődítvényekhez alakuló tartalékhoz. Összesen nyolczszázezer ember. Senki se tudjon meg róla semmit.

Másnap aztán valamennyi ujságban benne van ez a rendelet.

Harmadnap a hadügyminiszterium valamennyi lapszerkesztőt sajtóperbe fogja.

Negyednap az esküdtszékek valamennyit felmentik.

Ötödnap a vendéglőkben egy pár borozgató polgárt az elkeseredett katonák jól összevagdalnak.

Hatodnap a katonai parancsnok az excedenseket jól leszidja.

Aztán hetednap megint egy új patália vonja magára az olvasó figyelmét a hirlapokban.

Egy lócsiszár-consortium megtámadja a hadügyminiszteriumot, hogy ő azt a negyvenezer lovat, a minek bevásárlása elrendeltetett, tíz perczenttel olcsóbban szerezte volna be, mint az a másik consortium, melynek azt a miniszter titokban kiadta.

A hadügyminiszter átlátja, hogy a titoktartás nem a XX-ik század intézménye s ezentúl inkább minden rendeletet hivatalosan tesz közzé a kormánylapokban, egyuttal a palástoló magyarázatot is hozzátéve.

Elhatároztatik tíz millió font kétszersültnek, huszmillió darab borsóhurkának, ugyanannyi gulyáshús-conservenek készletben tartása.

A hadügyminiszter egy újabb rendeletében meghagyatik, hogy minden katona teljes körszakált ereszszen és arczát semmi részén meg ne borotválja. A bajuszpedrő használata még a huszárságnak is eltiltatik. E fölött az ujságok példátlanul sok rossz élczeket szaporítanak; a komolyabb államférfiak pedig aggódva sejtik, hogy ezen intézkedések egy olyan hadjárat előjelei, melyben a száj elé boruló bajusz s a torkot eltakaró szakál a hideg lég befolyását mérsékelni lesz hivatva.

Még nagyobb táplálékot ad a sajtóaggodalmaknak egy nevezetes körülmény. A hadügyminiszterium és a honvédelmi miniszterium ugyanis már hetek óta folytatnak közös értekezleteket, melyek minthogy zárt ajtók mellett tartatnak, annálfogva köztudomású a tárgy, miszerint a fölött vitatkoznak, vajjon az egész hadsereg és honvédség gyalogságánál egyformán a bakancs hozassék-e be, vagy kamásli? A mi egy hadjárat előtt a legfontosabb ügy, minthogy egy hadseregnél igen nagy gondnak kell lenni a csatakész lábakra. A kamáslit ajánlja a nagyobb kényelem, a bakancsot ellenben a mozgás könnyebbsége. Minélfogva az elhatározás nehéz. Ekkor, mint egy közbeeső bomba, jön hirtelen a generalissimus parancsolata, mely szerint elrendeltetik, hogy az összes állandó hadsereg minden gyalogsága térdig érő csizmát kapjon. Mire a magyar képviselőházban zárt ülés tartatik, s ugyanott a honvédelmi miniszter is előadva indokait, ellenmondás nélkül elhatároztatik, hogy a honvédség is magas szárú csizmát kapjon.

Ezt azután mindenki megérti, ha nem magyarázzák is neki meg külön: a bakancs, kamásli még csak defensiv háborút helyez kilátásba; de már a hosszuszárú csizma egy offensiv háború eventualitásával kecsegtet.

Végre eloszlat minden kétséget aztán a generalissimusnak egy novemberi rendelete az összes hadparancsnokokhoz, melyben szigoruan meghagyatik nekik, hogy à katonasággal téli hadgyakorlatokat tartassanak: mikor legnagyobb a hófuvat, zivatarban, északi szélben exerciroztassák őket, hogy szokjanak hozzá.

Világos a helyzet, Oroszország ellen készülünk.

Az örökké kisértő rém ellen, ki nagy prémes süvegével, zuzmarás szakálával, csombókos kancsukájával, mindnyájunknak nehéz álmaiban ott van. És most még a prémes süveg közepéből a phrygiai sipka is kivereslik.

A miről a mult században Hertzen, Bakunin még csak álmodoztak, a mit a «Szta Djelat?» szerzője regényképen írt le, már megvalósult s a XX-ik századbeli Oroszország

nem olyan félelmes többé Európára, mint a mult században; — hanem félelmesebb.

Még a XIX-ik század napoleoni vészalternativája ez volt: Európa 50 év alatt vagy respublikává lesz, vagy kozákká; most a kérdés egyesítve van: «kozákká is, respublikává is».

Egy óriási nép, mely maga számra nézve annyi, mint a franczia és a német együtt, egy rettenetes ország, mely egyszerre Japánt, Chinát, Turkestant, Törökországot, Ausztriát, Magyarországot, Németországot, Svédországot nyomja szüntelen előbbre tolt határaival: egy nyelvű, egy vallású nép, edzett testalkatú, jég hátán alvó katona, lovához nőtt lovas, ellenség, a kit megsemmisíteni semmi hatalomnak nem lehet, a kinek bevehetetlen vára a puszta, a jégmező, a végtelenség! És ha egyszer ezt a népet talpra állítja, nem az a hatalom, mely eddig rendelkezett vele, a császár, a fanatizáló pap, a nemzeti gyülölet, a katonai fegyelem; hanem a mi mindezeknél nagyobb: a szabadság! Az egy megszámlálhatatlan tábor: nagyobb Dzsingiszkánénál, nagyobb Attiláénál, nagyobb Napoleonénál.

Oroszországban, ha egyszer a szabadságot megkóstolták, nem tréfálnak vele. (Az igaz, hogy ellenfelei sem ismerték e kérdésben a tréfát.) Pugatseff kisérlete megmutatta azt, hogy mi lett volna belőle, ha sikerül?

Az elnyomott nép a maga módja szerint értelmezi a tartozások kiegyenlítését, s a rangfokozatokat gonoszul békíti ki egymással.

És már akkor jól van tartva az új kor fogalmaival.

A szabadságot átviszi egyszerre minden térre. Szabad a föld a dézma alul, szabad a jobbágy a robot alul, szabad a nő a családi kötelékből, a társadalmi nyügből; lehet kiki, a mi akar. A leány lehet kereskedő, vagy kézmives, vagy békebiró, vagy szerető: senkitől sem kérdi. Papra, templomra semmi szükség többé, szabad nem hinni semmit. Nincs többé ördög! nem vétek, a mit az ember magának megbocsát.

Szabad a pénz is; a kormány elveszi az egyházaktól, a volt főnemesektől, a letétemények pénztáraiból, kinek nyugtát ad róla, kit meg felakasztat nyugta helyett. Kölcsönt vesz a bankalapból kamat nélkül, s nyomtatja a papirosrubeleket, a hogy a gőzgép győzi; — bankszabadság van kihirdetve, annyi bank alakul, hogy Észak-Amerikában sem több, és valamennyi önti folyószámra a saját bankjegyeit a közös tengerbe, a pénczpiaczra.

Holmi gyönge kis állam ebbe belehalna rövid időn, de Oroszország nem. Ha ma húsz milliárdnyi papirosrubeleinek egész tömege egyszerre füstöt vet is, nem ment tönkre; holnap az alatta maradt föld újra gazdaggá teszi, s minden ember megél s újra kezdi a dolgot.

És ezután vannak ez óriás népnek hozzá méltó óriás vezetői. A kik nem számítanak rongyos milliókkal, a kik nem aggodalmaskodnak nyomoruságos európai diplomatiai kérdések miatt; nagyobb, merészebb eszmék után indulnak el a világba, mint a miket az udvarok iskoláiban tanítanak. A kiknél hatalom a zűrzavar, s a kik rendszert találnak a korlátlan, fegyelmetlen, uratlan népmozgalomban; a kik készen vannak hatalmas ellenfeleikkel — nem küzdeni, de játszani.

A Nihil országának a népakarat által fölemelt elnökei, egy asszony és annak állami kanczellárja, legelőször is túltették magukat azon a szűkkeblű felfogáson, hogy valakinek a más jó barátságára kell számítani. Ők legelőbb is leszámolnak az ellenségeikkel.

Egy része ellenségeiknek saját országukban van: a kétséges érzelmű régi ezredek, a volt főtisztek, a lengyelek. Azokat ők mind összeszedik; de nem küldik Szibériába, hanem el Ázsiába, az afghanistáni határszélre. Ott Angliát tartják vele sakkban, s itthon bizton tehetnek miattuk ellenükre mindent.

Van azonban egy még nevezetesebb ellenség is a fenttisztelteknél: ezt úgy hívják, hogy «hitelező». Azt tartják, hogy az azért rossz ellenség, mert nem lehet agyonverni.

A Nihil országa megmutatta, hogy azt is lehet. Oroszország államadóságainak kamatja a XX-ik században tett valami 120 millió rubelt. Ezeknek a papirjai legnagyobbrészt az angol, franczia és német piaczokon voltak elhelyezve. Ezek a külhitelezők valóságos Attilák, a kik tributáriusokká teszik az idegen államokat. Már egyszer egy osztrák kormány is megkisérlette hitelezőit egy húsz perczentes szelvényadó által ellenségeiből condolens jó barátjaivá tenni; Sasza asszony egy lépéssel odább ment: ő egyszerre és egészen kibékült velük atyafiságosan. Nyomatott kétezer millió rubel mennyiségeig államjegyeket, miknek alapjául az urali aranybányák és a jekaterinoslawi petroleumkutak és kőszéntelepek voltak lekötve, s azokkal kifizette egyszerre a hitelezőit. A kinek nem kellett a cserepapiros, otthagyhatta. Igaz, hogy ez a tengeráradás rubeljegyekből, miket nolens-volens el kellett fogadni, majd viszaszivárog apródonkint külkereskedelem útján megint Oroszországba; de beletelik abba húsz esztendő; kivált mióta Sasza asszony a gabnakivitelt Oroszországból betiltotta, a támadható éhinséget adva okul. A jámbor Európában soha annyi nyusztprémes kabátot nem viseltek, mint ebben az időben. Minden ember iparkodott a nála rekedt papirrubeleit állatbőrre felváltani, a mi Oroszország főkiviteli czikkét képezte ezóta.

Ilyenformán a Nihil országa nagyon szépen megmenekült a legnagyobb ellenségétől, az államadóságoktól.

Most már egy kis haszonhajtó vállalat után is lehetett látni.

Katonája volt legalább másfél millió. Egy része jól szervezett, másrésze annál jobb, mert nincs szerezve.

Ez béke idején improductiv költségre ad okot, de lehet belőle hasznos investitió is, ha egy lukrativ vállalatra felhasználtatik.

Sasza asszony és kanczellárja felhagytak Nagy Péter czár és utódjai szük látkörű világnézletével. Mit nekik a keleti kérdés! Konstantinápoly elfoglalása! a kis szláv

nemzetiségek felszabadítása a járom alul! Obsolet fogalmak. A keresztyénség védelmezése a pogányság ellen pedig épen nem tartozott programmjuk keretébe. Ők igen bölcsen belátták, hogy a ki ennyi hatalommal rendelkezik, annak semmi keresni valója az elszegényült, kizsarolt, elesigázott Törökországban; a szláv rokonok csak mindig pénzbe kerülnek; ez nem jó üzlet. A gazdag, fizetni és adózni képes szomszédok ügyeivel foglalkozni sokkal háladatosabb vállalat. Itt van mindjárt ez a szomszéd osztrák-magyar birodalom. Gazdag ország, kész vasuthálózattal, jó utakkal ellátva; áldott termő föld, szorgalmas, fizetéshez szoktatott népség, melynek semmi egyéb baja nincsen, mint az, hogy nagyon sok az adóssága. Milyen egyszerüen lehetne rajta segíteni! Elfoglalni s aztán kifizetni a hitelezőit még egynehány milliárd új rubeljegygyel. Annak is lehetne lekötni szilárd alapul például a Kárpátokat: azokban is van sok arany, ezüst, réz, vas és drágakő. Még jól járna az ország a meghódíttatással. — Liquidálna az új «directió» alatt.

Van is elvbarátja a nihilisták nézeteinek elég. A hol nincs, vesznek. Eladó irótoll mindenütt van a világon. Az európai sajtónak egy harmadrésze az orosz köztársaság magasztalásával foglalkozik. Azonkívül egy egész ligája a becsületes, jóhiszemű doctrinaire-socialistáknak ingyen, a maga kenyeren fárad a propagandájukban. Nem a leigázást, a felszabadítást várják a Volga pusztáiról. Minden elem, mely a forradalmat, mint czélt látja maga előtt, titkos és önkénytes szövetségesük. A bérencz toll szándékos tulzással, a rajongó pedig phantasiája után, paradicsomi szinekkel festi ki az oroszországi állapotokat. Annak a belseje pedig el van zárva jobban, mint valaha az elől, hogy idegen szemek a belsejébe láthassanak. A hol a forradalom viszi az ellenőrzést, ott utazni nem lehet: a ki az útlevelével az egyik falu határán áthatol, fennakad a másik faluban, s vagy ott ragad valahol, vagy visszatoloncozzák a határra. A kereskedelem csak a határvárosokra szorít-

kozik, mint Japánban. Levelek nem bocsáttatnak ki; gyanus alakoknak még szökni is bajos. A hajdani orosz rendőrség is félelmetes volt, de a nép rendőrsége még furfangosabb, és ez megvesztegethetlen. Külföldi diplomatia nem székel ez idő szerint az orosz fővárosban; az európai kormányok még nem is ismerték el a Nihil köztársaságát; de meg ez nem is tűr idegen kotnyeleskedést, a mit hajdan diplomatiának neveztek. Neki sincsenek állandó követjei sehol; csupán az északamerikai szabad államokra nézve van kivétel náluk: annak a követsége jelen van Szent-Pétervárott s annak a követei képviselik az orosz alattvalók érdekeit az európai fővárosokban.

Ezek ketten jó barátok.

S e barátságnak van szilárd alapja. Eszményi is, meg gyakorlati is.

Az eszményi alap az orosz nihilisták programmjában fekszik. Azt csinálni Európából, a mi Amerikában van; egyetlen nagy köztársaságot. Elűzni a fejedelmeket; — eltörölni az országok határait; — megszüntetni minden specialis hazáról való fogalmat; — lefegyverezni erőszakkal minden ország hadseregeit; — elpusztítani minden aristocratiát; — lomtárba űzni minden külön alkotmányt; — simára taposni minden vallást: — és egy keresztvonással quitté tenni minden államadósságot. — És akkor aztán megkezdeni az «új világot» az «ó világban».

Csakis Oroszország kisértheti meg e koloszszális, brutaliter ideális eszme gyakorlati kivitelét, a mi minden más nemzetnél csak phantasmagoria volna. De ha Oroszország megy elől, nem lehetetlen az. — Annyi állam van Európában, a melyre nézve minden változás egy neme a jobblétnek. A speciális hazaszeretet elavításán két ellentétes irányból dolgozik régóta és lebeszélhetlen kitartással a socialisták és jezsuiták tábora. A munkások nyomora s a pénzhatalmak fastusa minden embert, ki munkával keresi a kenyerét, összeesküvővé tesz hazája és társadalmi rendje

ellen. A katonai hierarchia gyülöletessé teszi az önvédelem eszméjét. A pártküzdelmek lerontják az alkotmányhoz való ragaszkodást, a vallásos velleitások beoltják az indifferentismust, s az államgépezet alig tud már mozogni az államadóságok miatt. Ha most másfél millió katona, a kiből 200,000 lovas, azzal a csataszóval indul meg, hogy legyen «új világ», bizony nem tudhatni, hogy hol áll majd meg?

Itt következik azután a hatalmas anyagi érdek, mely Észak-Amerikát Oroszország barátságába kényszeríti. Az ekként nivellirozott Európa, a míg a dolgok új rendjébe beleszoknék (ha valaha beleszoknék, hogy egyetlen országot képezzen), addig megszünnék minden világpiaczon az új világ versenytársa lenni, sőt ellenkezőleg maga is sok ideig kész piaczává lenne a termelő és gyáriparos Amerikának.

Hogy e titáni merész eszmékből azután mi a dæmoni valóság s mi az emberi lehetőség? Hogy annak megindítói valóban csakugyan egész Európát akarják-e tabula rasavá átalakítani, vagy pedig csak egy szerencsétlen «baleket» akarnak valahol elfogni, a ki a nagyszerű doctrina apró embereinek magánmulatságaiért a költséget megfizesse, a ki csupán frivol szenvedélyek, asszonyi és férfiui szeszélyek, nérói és semiramisi bizarr ötletek áldozatául elessék? Erre nem tud senki felelni, mert Oroszország, a Nihil ország belsejébe — még most — belátni nem lehet.

Annál több a rémmonda, melyet álruhában kiszökdöső orosz volt főurak és lengyel menekvők szanaszét hordanak a mesék országa felől.

Hogy a Nihilisták az egész opoltseniát mozgosítják és rendes hadcsapatokká szervezik.

Hogy a Kaukazusból, kivéve a staricczák helyőrségeit, minden hadseregüket kivonták s a Krimbe vitték, a honnét hajóhadukkal tetszés szerint szállíthatják nyugotra.

Hogy a szultán nagyvezérével igen jó barátságban állnak.

Hogy a finnlandi erődöket, az egész keleti tengerpartot csaknem védetlenül hagyták s hadosztályaikat onnan mind a Visztula felé indítják, hogy mind a tizennégy elsőrangú váruk Sveaborg-tól Kertsig üresen van hagyva, hogy Pétervárát, Rigát csak az opoltsenia tartja megszállva.

Hogy ellenben Bender, Odessa, Nikolajev, Varsó hemzsegnek a minden fegyvernemű seregektől.

S ezek a fegyvernemek is mind oly álomrontó rémek!

A gyalogságnál minden első drusinának «pánczélja» van. Ezt a pánczélt még a mult században találta fel Litta Biumi olasz gróf s Fadejew már akkor ajánlotta annak behozatalát az orosz hadseregnél. A gyorstüzelő puskák ellen minden ország strategái igyekeztek valami ellenszert feltalálni. A francziák kaucsuk válltarisznyákat adtak katonáiknak, miket azok az ütközetben a földre letesznek s azután hasra fekve, puskáikat a tarisznyára nyugtatva, mint egy sánczkosár mögül lőnek az ellenségre; a németek viszont éjjeli harczokra taníták be katonáikat, hogy a gyorstüzelés ellen védve legyenek, — de mindezeknél hatalmasabb a Litta Biumi-pánczél. Az golyómentessé teszi a támadót, ki úgy jár pánczéljával keresztül-kasul az ellenség tömegében, mint a kés a vajban. Halhatatlan ezredek. Sérthetetlen ellenfél!

A támadó kézi fegyvereik pedig robbanó golyókkal vannak ellátva. Ez nem sebesít többé, hanem öl.

Colossális tömegeket képez lovasságuk, daczára annak, hogy a császári hű testőrezredeket fel kellett oszlatni; a doni kozákok, a sorhadi kozákok, az ataman-ezredek, a kurd és baskir lovasok, a cserkeszek együtt kétszázezernyi tömeget képesek a csatamezőre vetni; lovasokat, kik huszonnégy óra alatt másfél száz werstnyi utat tudnak tenni, kik dalolva rohannak a csatába, odavetve a kantárt a rohanó paripa nyakába, s két kézre fogva a nehéz dárdát; a kik ha megfutnak az ellenfél elől, csak azért futnak, hogy a mint egérutat nyertek, leugráljanak lovaikról, lekapják

vállaikról puskáikat s rajtüzet adjanak üldözőikre, mitől ló és lovas pusztul.

És végül egy mesés combinált sratagemáról beszél a hagymázos álmokat látó rémhir. Ezek a «repülő lovasok».

Tizenkét lovas egy sorban, mindeniknek a terhelőjéhez kötve egy teveszőr-zsineg, a mik aztán egy összetekert kötélben egyesülnek; ez a kötél tart egy fejük fölött libegő léggömböt, annak a kosarában ül egy gyakorlott tengerész, ki nem szédül a hánykodástól. A kötél hossza 200 arschinra bocsátható, s ha egy ily ezred a kedvező szelet elfoghatja s akkor azzal a száz léggömbbel együtt megindul, az minden hadsort keresztültör; a tengerészek a léggömbökből előre szétrobbantják gránátjaikkal az ellenséget, ha tömör hadsorokban, ha négyszögekben áll ellent, ha pedig csatárlánczra van szétosztva, lekaszabolják az utána jövő lovasok; az ellenfél álczázott ágyutelepeit a magasból felfedezik s lövegeikkel szétrombolják. Víz, árok, sáncz ezeket fel nem tartja. A kedvező széltől irányzott léggömbök átsegítik a lovasokat a legszélesebb folyamokon, nem állhat azoknak ellent semmi . . .

. . . «Mesebeszédek!» mondák mindezekre a bécsi haditanács tapasztalt urai. Jobban ismerik ők mind a diplomatiai viszonyokat, mind a hadtudomány fejlődményeit, mint hogy az ilyen hirek által nyugtalanítva éreznék magukat.

A Nihil országnak nincs csataképes hadserege: mert a régi hatalmas orosz ármádia a forradalom által szétbomlasztatott, s újat alkotni nincs se szervező talentum, se pénz; a nagy hadtömegek összevonása csak lengyel phantasia szüleménye; a pánczél: nevetség; a repülő lovasok a repülő hollandival, meg a garaboncziás diák sárkányával egy birálat alá esnek; s elvégre, ha volna is kedve Sasza asszonynak haddal megtámadni a békés Magyarországot, s ezzel az európai egyensúlyt megháborítani, tapasztalni fogná, hogy azt a többi nagyhatalmak nem tartanák közönyös kérdésnek, s nem bujna el senki a dunnája alá a repülő lovasok hírére: valamint hogy mi sem

fogunk elbujni. Ha olyan nagy kedvük van jönni, hát csak jöjjenek, majd beszélünk velük.

Annyit meg kell adni, hogy az osztrák-magyar tüzérség azon időben elsőrangú fegyvernemnek volt elismerve Európa valamennyi hadtudósai által, s erre méltán büszkék voltak az akkori osztrák-magyar hadvezérek.

Azonban az önbizakodás mellett sem maradtak azért az osztrák-magyar hadügyvezetők tétlenül. Itt is behozattak a gyalogság számára a gyapot pánczélok, még pedig a sokkal czélszerűbb Muratori-félék, mik csak vízbe áztatva lesznek golyójárhatlanokká, és ennélfogva három fonttal könnyebbek száraz állapotukban, mint az orosz pánczélok, mik gyantával beitatvák. Egyelőre csak a sorezredek első zászlóaljai láttattak el ezekkel, a honvédségnél pedig épen nem hozattak be. A robbanó puskagolyókat ugyan nem vették át ellenfeleiktől az osztrák hadvezérek, hanem a lövész-zászlóaljak fegyvereihez aczélvégű hegyes golyókat alkalmaztak, a mik hatezer lépésnyiről a pánczélt is keresztül furják. Tüzérség dolgában első helyen állt a birodalom hadserege; vetlövegeik, miket a bécsi arzenálban készítettek, nem golyók voltak már, hanem megannyi pokolgépek; minden ágyugolyó külön egy ágyu maga, mely ott sül el, a hova küldve van, az ellenség homloka előtt. Egy séta a bécsi arzenál golyótermein végig, fejszédítő kábulattal hat a laikusra; mennyi öldöklő gép! és milyen halomban! Gömbalakú ágyugolyó nincsen többé. E boltozat alatt mind hosszukás csúcsban végződő hengerek vannak gulákba rakva: félig aczélból, kívül ólomburkolattal, mely lövéskor az ágyu vont rovátkaiba tömődik s belül apró vasgolyókkal vannak töltve, miket kénöntvény tart mereven, míg a golyót a belül alkalmazott lőpor el nem robbantja, a kilőtt henger akkor sem reped szét, csak golyóit szórja előre: egy repülés közben elsülő ágyu maga is! És e lövegek mindegyikére egy gyujtógép van alkalmazva, oly finom szerkezetű, mint egy zsebóra; ennek a kerületén egy fokokra osztott millimeter, melynek tetszésszerinti

fordításával egy harmadperczny pontossággal lehet a gyujtót úgy igazitani, hogy a löveg például egy 1500 lépésnyi távolban álló ellenséges tömeg előtt süljön el s onnan lője ki újabb 800 lépésnyi horderővel a magával hozott kartácszáport. — A másik boltteremben vannak felhalmozva az ugorka-alakú shrapnell-lövegek. Ezek a vegytan elvei szerint vannak alakítva. Ez a löveg abban a perczben szakad száz darabra, melyben valami szilárd darabhoz ütődik. Ha pedig az ellenség a síkon hasrafekve akar lövöldözni, hogy kevesebb czélpontot adjon a golyóknak, vagy sánczot hány, s a mögül puskázik, akkor is tudnak segíteni rajta, akkor előveszik a vetágyúkat, s ezeknek a lövegei már azután a chemia és a mechanika összekötött szabályai szerint vannak alkotva. Az ilyen odvas lövegben egy közbedugott szeg, egy lengő golyócska, mely a belső gyutacsot az elrobbantó tűhegytől elválasztja, gátul szolgál annak, hogy a hengerlöveg magától elsülhessen a kezelés alatt; de a mint ki van a golyó lőve s elkezd tengelye körül forogni, a centrifugál erő kilöki a közbedugott szeget, s a lengő gyutacs és a szeg között nincs többé akadály. Ámde míg a golyó felfelé száll, a gyutacs, az önsúly elmélete szerint nem eshetik rá a tűre; csak abban a perczben, midőn a golyó a parabola végén lefelé rohan, hull rá a gyutacs a pattantyútűre, a kanócz meggyulad s a bomba onnan magasból szórja alá az ellenség fejére a pokolbeli üdvözletet. Egy másik boltozat a tetejéig van rakva carcasseokkal, gyujtógolyókkal, mik nem pattannak szét, hanem oldallikaikon fujják tíz felé a romboló görögtüzet. — Hát még a hadászat szörnyetegei: a kétmázsás ostromlövegek, miket önsurlódásuk tesz izzóvá, mikor a falba furódnak, úgy pukkannak széjjel, a mik keresztül szakítják a kazamáták tömör boltozatait! — Hát a kézi gránátok dynamittal töltve, miknek küldetésük a léggömbökből alászóratni! s aztán ismét a congreve-röppentyűk, mik az ellenséges léggömbök felgyujtására vannak szánva! Hát a rémséges torpedók, folyamtorkolatok és tűzaknák számára alkotva!

Hát e lövegeknek hajítógépei: az arsenál térein orgonasíponként egymásmellé rakott ágyucsövek, ezer számra! a félelmes revolverágyúk; a Maxim-féle mitrailleus-ök, mikből szakadatlan vaszápor esik! Valóban, mikor ez ország hadvezérei végig sétálnak ez irtóztató vaskincstár termein, s aztán hallják, hogy a legutolsó megszólított köztüzér hogyan tud pontos válaszokat adni mindezen csodagépek szerkezetéről, s felel chemiából, mechanikából, mértanból, mint egy rigorosandus: akkor méltán ragyog az arczuk ettől a gondolattól: «hát csak hadd jöjjenek azok a repülő lovasok!»

Az is előre látható volt, hogy a legközelebbi európai háboru leginkább várharcz fog lenni.

Az osztrák hadászok siettek kipótolni a mult század mulasztásait, s a birodalom északi részét megerősítették.

A Krakkótól Czernoviczig vezető vasutvonal hosszában az orosz «Samarai» váracslánczolat lett utánozva. Sambor város táborhelylyé alakíttatott át, egyelőre csak harczmezei erődítéssel; az egyes és kettős redánok, a hosszú courtinák, bastionok lettek nagy kerületben felhányva, miket ismét előretolt csillagsánczok védelmeztek; a fűrészalakú bástyák árkai a Dnieszter vizével megtöltettek; sánczkarózat futott végig a belső partokon, miken alacsony «poternek» buvajtói vezettek be; a mellvédek és contreescarpok földalatti utakkal voltak összekötve; a belső redoutok, kettős glacis-k a legszakavatottabb terv szerint úgy voltak berendezve, hogy azokban egy kétszázezer főnyi hadsereg kétszerte erősebb ellenséggel szemközt sikerrel védhesse magát; a védmüveket a farkasvermeknél és fladdermináknál jobban védte északról egy átgázolhatlan mocsár (a mikor nem volt befagyva). Kiegészítették az erődítvényeket a bejáratokat őrző tuskóházak, lunettek és bombamentes tárházak, a lőpor és élelmi szerek raktárai.

Ez a turás-furás belekerült húsz millió forintba. (Nem is sok!)

S ezek még csak mezei erődítmények.

De már azután Krakkó valóságos várerődítmény.

Miután történetünknek legközelebbi része, mely az egész mese fordulópontját képezi, ezen a helyen folyik le, szabad legyen ezt kissé körülményesebben leirnunk, viszont nagylelküen megengedve az olvasónak, hogy mikor unalmasnak kezdi találni a sok bástyát és épületet, fordítson három-négy lapot, mindaddig, míg a szabadban találja magát: nem veszt vele semmit.

Tehát a Jagellók hajdani koronázási városa egészen más a XX-ik században, mint a minek a XIX-ikben ismerték. Akkor is voltak ugyan már körüle egyes detachirozott váracsok, melyek rövid ideig tartó védelemre képessé tették, s a Wawel hegyi királyi várnak ágyúkkal fölszerelt bástyái voltak; palotáját, mint kaszárnyát használta egy ezred, rendesen magyar, gyalog sorkatona: hanem történetünk korszakában már Krakkó elsőrendű erősséggé van emelve, a mit indokolva találunk abban a körülményben, hogy a tőle alig öt mérföldnyi távolban eső orosz-lengyel város Czenstochowa szintén egy megerősített táborhelylyé alakíttatott át; a honnan az orosz hatalom egyformán fenyegethette Németországot és Ausztriát.

Krakkó hetven templomából még a mult században valami harmincz látogatható állapotban volt, a várrá alakulás korszaka alatt azonban ezeknek nagy része áldozatul esett. S csak a monumentalis egyházak hagyattak meg, mint az Ulászló építette wawelhegyi vártemplom tizenhat kápolnájával, aranylapokkal fedett boltozatával, melynek hajójában négy tömör ezüstből vert Cherubin tartja szent Szaniszló vértanu koporsóját, míg kriptájában hajdani lengyel királyok, és a nemzeti hősök, Szobieszky, Ponyatovszky, Kosciuszko hamvai nyugszanak márvány koporsóikban. De már a Péter-Pál-templomból observatorium lett, s építészeti kincsei áldozatul estek a hadépítészet rideg alakításainak. A Visztula szigetén fekvő Kazimiercz városnegyed egészen kisajátíttatott erődítvényi czélokra; a Broniszlawa hegyet egy hatszögű védmű takarja, be-

födve azt a dombot, melyet a lengyelek Kosciuszko emlékére hordtak össze, mindazon csatatérek földeiből, a miken a dicsőült hős harczolt. S a bielani hegytetőt, hol egykor a camaldulensisek kolostora állt, most egy fellegvár koronázza; s a szép mulató erdő köröskörül ki van irtva.

Az eltünt nevezetességek helyett köröskörül várépítészet polygonumai, mindenféle combinatiókban, szögletsánczok, előreugró orillonjaikkal; a mély árkok a vízvezetők zsilipeit rejtő, batardeaux tornyokkal ellátva. Az erődítvények kősánczaikkal, földváraikkal, mindig nagyobb terjedelemmel tolattak előre; a mérnöki számítás az előretolt védmüvet megint egy másik védművel látta jónak fedezni. Huszonöt év óta folytonosan mérik, épitik, ássák a tenaillonokat, a contrefaceokat, a lunetteket, a ravelinokat; — tanulmányozzák a «holtszegleteket», mikben a sánczágyúk az ostromlót nem érik, huszonöt év óta tiltják a környék és a város lakóinak a mind nagyobb területet elfoglaló enceintek, magistralék felé közelítést, miknek mértani egyenességű vonalain az őrtálló katona sétál naphosszant egyedül alá s fel, a felmeredő villámfogók jelölik szerteszét a lőporraktárakat, s a rettenetes «támadási homlokzat», koronázott szarvműveivel, mint egy bonyolódott abracadabra terjeszti előre északfelé rejtélyes zegzugait.

Minden negyedik évben jött egy-egy új erődítési főnök, a ki elődének intézkedéseit jónak látta tökéletesíteni, más beosztást tenni, az árkokat faussebrayékkel ellátni, az egyik Breisach rendszerét követte, a másik Landauét, a harmadik földalatti folyosórendszert kisérte meg; a negyedik Montalembert emeletes casamatait vette alkalmazásba, az ötödik Chasseloup cavaliereit hozta be, mik a sánczokat még réstörés után is bevehetetlenné teszik, az ötödik Carnot tana után indult, egész sor redánokat állítva egymás mellé.

A legutolsó időkben aztán, hogy be legyen fejezve a védmű, a külső redánok kőfalait négyhüvelyes vaslemezekkel burkolták be, a miken az ágyugolyó át nem törhet.

De még itt sem volt vége. A lengyel paraszt gyakran hallja, mikor meleg nyári délután fekszik a földre pihenni, hogy odalenn úgy dobog, úgy zuhog valami és ételhordó üres szilkéjében a beletett czinkanál magától tánczol. Ott tűzaknákat ásnak! A föld mérföldnyi távolban alá van aknázva, s a hol fenn a szép aranyszínű árpa között a fürj pitypalattyol, ott alant a halál kutyái ugatnak. Azt rebesgetik, hogy valamennyi tűzaknától egy-egy villanysodrony fut össze a wawelhegyi várig, hol a kormányzónak egy földalatti rejtekszobájában van az a zongora alakú mű, melynek egy billentyüje megnyomásával az a tűzakna felrobban, a hol épen az ellenség áll. A föld alatt is készül a harcz.

És még azonfelül az égben is készül.

Valamennyi redánnak van egy-egy ærostatja, melyet kedvező szélben az ostromban résztvevésre használhat.

És még ez mind nem elég találmány. Az újkor hadjáratában főfeladat nagy tömegeket rövid idő alatt egy pontra vethetni. A hadviselés idegei a vasutak. A hadtudomány talált fel pánczélozott vonatokat, mik mint egy utazó bástya, vágtatnak egyik helyről a másikra sérthetlen lövészeket tolva az ellenség hadoszlopai elé; sőt alkotva vannak oly golyóokádó gőzmozdonyok, mik a sineket magukkal hordják, maguk előtt lerakják s így út nélkül is előreroboghatnak, az ellenséges hadtömegek keresztültörésére szánva.

S hogy a folyamokon átjárás meg legyen nehezítve, ott leskelődnek a Rudawa torkolatánál, a hol az a Visztulába ömlik, az úgynevezett «alligatorok». Ezek víz alatt járó buvárhajók, miknek feladata az ellenség által vert hajóhidakat szétszaggatni, hajóit elsülyeszteni.

És végül . . . húsz évestől ötven évesig minden férfi katona és tartozik fegyverbe állani. Ez is két millió harczos!

A poesis egészen eltünt már a harczból, nincsenek többé hősköltemények. Nagy tömegeké a csata eldöntése; a sze-

mélyes vitézség semmi többé; ki a csatában elesik, nem is látta az ellenséget, nem hogy hősi módon küzdött volna vele, s a ki győztes maradt, csak másnap tudta meg a napi bulletinből, hogyan jutott hozzá? Az éposz hősei most a gépek.

Épen a gépek tökéletesítése tartja vissza már évtizedek óta az európai nagyhatalmakat a háboru-indítástól. A dicsvágy lelohadt minden nemzetnél. Hanem azt mindenki látja előre, hogy egy hatalom el van szánva, sőt kénytelen a hadviselésre vállalkozni: az orosz. A forradalmi hadsereg odahaza alkalmatlan savanyú kovász, annak tért kell adni valamely idegen földön, a hol túlhabzó vitézségét kiönthesse. Az erőszak kormánya csak külhadjáratok diadalaival tarthatja fenn magát odahaza.

Hogy a kiszemelt áldozat az osztrák-magyar birodalom, azt is jól tudta mindenki. A lapok egész terjedelmesen közölték Kuraszin leveleit a berlini külügyminiszterhez, herczeg Nordenauhoz, melyben a Nihil állam cancellárja azon esetre, ha Németország nyugodtan nézné el az osztrák-magyar monarchia erőszakos szétbontását, viszont ráadná a helyeslését a német-osztrák tartományoknak Németországba kebleztetéséhez, kivéve Csehországot, mely az orosz birodalom öröksége. Németország minisztere az ajánlatot határozottan visszautasította, kijelentve, hogy minden megtámadását az osztrák-magyar birodalomnak casus belli gyanánt fogja tekinteni a maga részéről s a megtámadó ellen fordul. Németország becsületesen állt a szövetségek mellett. S volt oka rá. Katonai hatalma legnagyobb volt Európában, kincstára tele, kereskedelme, ipara, földészete virágzó, népe nagy és elégült és művelt. Könnyű ilyenkor becsületes politikát űzni. Nekik jó volt a status quo; mert Francziaország nyugton volt ugyan, de a revanche-ról még nem feledkezett el.

Másként kellett tehát Németországot megkerülni.

Amerika felől.

Merész, bizarr gondolat. A Nihil ország urasszonyának

agyában főtt az; asszonyi cselszövény. Mi köze Németországnak Amerikához?

Valami köze van.

Először is az, hogy az északamerikai Egyesült-Államokban kezd a német elem önálló nemzetté tömörülni. A tizennyolczadik század közepe táján, 1742-ben, mikor még az Egyesült-Államoknak csak 1.700,000 lakosuk volt, a németek abból 100,000-et számítottak, s már akkor így írtak az amerikai hivatalos tudósítások: «a német csapatok nemsokára német államot fognak itt alkotni, olyant, minővel az ötödik században ajándékozták meg a szászok Nagy-Britanniát». Később még hangosabb lett a lamento: «a németek nemsokára olyan sokan lesznek idebenn, hogy törvényeket hoznak nekünk, s ránk erőltetik a nyelvüket». A németek pedig folyvást szaporodtak Amerika földén. Száz év mulva már 24 millió lakosuk volt a Szabad-Államoknak, és abból hat millió a német. Az 1870-ki népszám kimutatásánál pedig 32 milliónyi lakosszám mellett nyolcz millió nyolczszázezerré ment a német faj; azonkívül volt fajrokon hollandi és svéd másfél millió, ki velük számított, az ötödfél millió néger ahhoz tartozott, a kivel együtt élt, harmadfél millió volt a franczia és spanyol, háromszázezer a rézszinű indián, úgy hogy az angol faj csak tizennégy milliónyi számmal tartotta fenn tizenkilencz millió más nemzetbeli fölött a hegemoniáját. Ez arányt követve, miután a statisztikai számlánczolatok szerint évenkint százötvenezer német és százkilenczvenezer angol vándorol át Amerikába; tehát az 1954-ki népszámban 29 millió angol mellett husz millió német foglal tért a Szabad-Államokban. S ez már «nemzet szám». S a német faj az angol fajnak minden jó és rossz tulajdonát birja s versenyez vele: rosszabb az ellenségnél, mert atyafi! osztályos rokon, ki az első szülöttség felett verseng. A mult századbeli nagy európai diadalokból a nemzeti büszkeséget is magával hozta át a tengeren; s kezd jogokat követelni új hazájában, mely

követeléseknek hangos kifejezést ad a választásoknál, a congresszusban; a legközelebbi választásnál csak a spanyolok abstinentiáján mult, hogy az angol jelölt helyett nem a német került az elnöki székre; de már a senatusban feles számmal vannak a németek.

Ámde ez még mind nem baj se Amerikára, se Németországra nézve. Mundus se expediet! különösen az «új» világ.

Hanem itt jön a «Nihil» cselszövénye.

Van Európának egy szerencsétlen állama, melyet megvert az Isten azzal, hogy nem adott neki ellenséget: annálfogva kénytelen szüntelenül maga magával verekedni. Ez Spanyolország. Ez egy század alatt huszonnégyszer változtatott kormányalakot; sorba próbálta Európa uralkodó házait királynak, Bourbont, Savoyát, Coburgot, Bonapartét, Izabella és Carlos utódait, egy se tetszett neki, választott saját patriota királyt, az sem volt jó: mind elkergette; megkóstolt egynéhány dictaturát, triumviratust, szelid köztársasági elnökséget, katona-uralmat és parlamenti kormányt. Egygyel sem volt megelégedve. Természetesen: se király, se diktátor, se szabadsághős pénz nélkül kormányozni nem tud, s mikor aztán arra került a sor, hogy már most «fizessünk adót», akkor azt mondták: hisz ez is olyan rossz ember, mint a másik, s elkergették. Egyszer aztán került egy ideális poéta-féle ember a kormányra, a kit azért, hogy lelkesítő szabadságdalai népszerűségre emelték, megtett a madridi forradalom elnöknek. Ez azzal akarta rendbe hozni az ország financziáit, hogy elbocsátotta a hadsereget, a közkormányzati hivatalnokokat, azt mondta, hogy védje a hazát a nép, kormányozza magát a nép. Ezt a jó embert aztán hat hónap mulva letették a helyéből a Nihilisták, nem is kergették; csak úgy egy szép délután sakkozás közben adta tudtára az ellenfele, mikor schach mattot adott neki, hogy ne menjen már többé a palotájába vissza, mert oda ő hurczolkodik be ma este. Így kivánja a nép. Ez az «Ő»

volt Manuel Estremos; egy kalandorból lett pártvezér, ki a Nihilisták eszköze és megbizottja volt Spanyolországban.

És még mindig nem Spanyolországról van szó, hanem Németországról, s azután az osztrák-magyar monarchiáról.

Manuel Estremos azon kezdte az uralkodását, hogy proklamálta a Nihilt. Nem fizet senki, nem adózik senki. Minden vagyon az államé.

Csakhogy ez az elv nem olyan jó Spanyolországban, a hol minden kincstár üres s az állam senkitől sem vehet el semmit, mint Oroszországban, a hol van mit elvenni.

Manuel Estremos úgy találta, hogy ha ő egész nap nem vesz be egyebet, mint a nép csókjait, a mivel az utczán elárasztják, abból ő nagyon soványan fog megélni, nem tartotta pedig mintaképének sem Cincinnatust, sem Abdolonymus királyt, kik maguk mentek szántani, hogy a kenyerüket megkeressék. Kölcsönt nem adott már senki, bankót nyomatni pedig már egészen hasztalan fáradság lett volna.

A szükség — meg a Nihil ország főnökének jó tanácsa — rávette az új államfőt az utolsó segédeszközhöz folyamodásra.

Ez: «Cuba szigetét eladni az éjszak-amerikai Egyesült-Államoknak».

A mit husz megelőző kormány közül egynek sem volt bátorsága a legnagyobb inség közepett is szóba hozni, hogy adja el Spanyolország Cubát, az «Antillák gyöngyét», a gazdag szép szigetet, melynek területe Spanyolországnak egy negyedrésze, melynek húsz millió reálnyi évi jövedelme Spanyolországnak egyedüli biztos bevétele; hogy ezt két milliónyi spanyol lakosával együtt eladja valaki! Eladja Spanyolország dicsőségének utolsó maradványát, eladja a büszkeséget minden spanyol férfi homlokáról, eladja a fátyolt a lenyirott hajjal együtt minden spanyol asszony fejéről: nem, ehhez nem volt bátorsága semmi zsarnoknak, semmi forradalomnak. Cubáért még mindig kész volt minden spanyol az utolsó gombját is

odaadni mellényéről, s a fejet is ráadásban. Hasztalan igértek érte az amerikaiak két, háromszáz milló dollárt nem nyultak hozzá. Hasztalan küldöztek reájuk hódító expeditiókat, azokat megverték, elfogták, felakasztották. Nem volt Cuba eladó se aranyért, se vasért.

Pedig az Unióra nézve «életkérdés» volt Cubát megszerezni. De Spanyolországra nézve meg «halálkérdés» volt Cubát odaadni.

No hát Manuel Estremos mert az élet-halál kérdésben határozni, megalkudott az Unióval 330 millió dollárban az «Antillák királynőjeért». (Az a 30 millió alkalmasint «provisio».)

Manuel Estremosnak nem volt parlamentje. Neki csak népgyülései voltak, s a népgyülés választotta junta vitte a kormányt. Ez értesíté ismét a népgyülést a megtörtént intézkedésekről. Mikor aztán egy ilyen népgyülés előtt a legszájasabb szónok előadá, hogy ime, milyen örvendetes események történtek: hogy a világ két leghatalmasabb respublikája, az orosz és az észak-amerikai, szövetkeztek a spanyol republikával; hogy a nép a katonáskodás terhe alól végkép felmentetik, hogy adót ezentúl nem fog fizetni senki, mert Északamerika évenkint harmincz millió dollár subsidiumot fog adózni, és még azonfelül magára vállalja a Cuba-sziget kormányzatának terhes költségeit is, hát ez a tudósítás valódi frenetikus örömzajt költött a gyülekezetben: kivált miután a szónok nem mulasztá el az alkalmat egy szabadelvű kitörésre a szegény elnyomott rabszolga négerek érdekében; mivelhogy ez idő szerint egyedül Cubában volt még a rabszolgakereskedés, Spanyolországnak e szennyfoltja, mely ime a legszabadelvűbb kormány által le van törölve, A lelkesült nép vállain vitte a Plaze de Torostól a Buen Retiroi palotáig bálványozott elnökét.

Hanem aztán reggelig kialudta mindenki a lelkesültség mámorát, s mikor nyomtatva kezdék olvasni a szerződés hivatalos szövegét, akkor jött rá mindenki, hogy

hisz ennek fele sem barátság, hiszen e szerint az utolsó spanyol szigetgyarmat két millió spanyollal együtt lovastól, ökröstől el van adva örök időkre az idegennek.

A felébredés általános volt és irtózatos.

Nem kellett itt már forradalom.

Egy derék öreg hidalgó, Don Andrea de Sol, a mint ezt a szerződést olvasta, fejbe nyomta a kalapját, kezébe vette a nádpálczáját, felment egyesegyedül a Buen Retiroi palotába, keresztültört bejelentetlenül az elnök valamennyi szobáján, míg az utolsóban rátalált, ott végigverte a hátát a botjával, aztán megfogta a gallérját, kilökte az ajtón, egyet rúgott rajta s csak annyit mondott neki, hogy «desdichado!» A megvert elnököt nem lepte meg, hogy testőrei, hivatalnokai nem sietnek a segélyére, szaladt a merre nyitott ajtót látott s igyekezett eltünni a világba, mielőtt a nép agyonverné; a felvett előpénzzel a zsebében.

Don Andrea de Sol pedig azután azt tette, hogy összehívta, a kiket legközelebb talált, minden rangu becsületes, tisztalelkű hazafiakat, s azt mondta nekik, hogy most már véget kell vetni valahára ennek a sok tréfának. Szerezni kell egy erős és okos embert ez ország számára, a ki tud rendet csinálni. Szavait csak helyeslés fogadta. A nép hallgatott, szégyenlette magát.

És még mindig nem Spanyolországról és nem Cuba szigetéről van szó, hanem Németországról és az osztrák-magyar birodalomról.

Az orosz és franczia diplomaták azt a tanácsot adták a spanyol «becsületes emberek» juntájának, hogy térjenek vissza ahhoz az eszméhez a minek megakadályozása annyi szerencsétlenségnek volt okozója a mult században, egy Hohenzollern trónba emelésére. Németország hatalmas állam, pénze is sok van; tud segíteni a zilált viszonyokon, ha hozzáfog. A mit a mult században a napoleoni dynastia rossznak talált, azt a köztársasági Francziaország helyeselni fogja.

És a német diplomatia rá hagyta magát vétetni e lépésre. Adott királyt Spanyolországnak, egy VII. Fülöpöt. És mellé hozományul egy száz millió tallérnyi kölcsönt, hogy azzal az ország pénzügyeit hozza rendbe.

VII. Fülöpnek első dolga az volt, hogy a kalandor által kötött szerződést Cuba végett, mint semmi parlament által meg nem erősítettet, megsemmisítse. De az Unio kormánya nem fogadta el az ő nézetét. Manuel Estremos a nép-választotta államfő volt. Az ő kormányformája volt a népgyülés; ez olyan, mint a Cheppewas indiánok parlamentje, az Unió azt is elismeri törvényhozó testületnek: a szerződés fennáll.

Spanyolország pedig el volt készülve Cuba szigetét minden áron megvédelmezni. Itt kezdődött a válság az ó és az új világ között. Németország érdekeinél és erkölcsi kötelességénél fogva bele lett vonva a spanyol ügybe. Nagy hajóhada, kiterjedt tengeri kereskedelme a jogot és a kötelességet egyszerre ruházták rá, hogy az ujvilági óriásnak erejét megmutassa. Egy kis angol biztatás is járult hozzá. És végül ott kinálkozott számára az alkalom az oczeánon túl megtelepült husz milliónyi német nemzeti jogait állami formákban megszilárdíthatni.

A vitás kérdés lángolóvá vált. Az ó és új világ harczi előkészületekre feszítette erejét. Előbb megkísértettek egy nemzetközi, sőt világközi congressust összehívni e kérdés elintézésére; de ez csak arra való volt, hogy a míg a congressus szedi «ad referendum» a sok üres szalmát, azalatt a hajóit mindenki fölszerelhesse ágyúkkal, matrózokkal; akkor aztán váljon el, hogy melyik óriás fárad ki hamarább?

S ha egyszer e két titán között megkezdődik a harcz, akkor azután «szabad a vásár!» Európa délkeletén. . .

Így kerűl bele az osztrák-magyar birodalom abba a verembe, a mit a föld tulsó oldaláról ástak alája, s a miért a spanyol kormány az amerikai hajóstól két dollárral nagyobb kiviteli vámot vesz a czukor mázsájánál, mint a

spanyoltól, azért az osztrák-magyar monarchiának kell meginni a maga keserű poharát — czukor nélkül.

Attól függ, hogy a congresszus el tudja-e igazítani a pörös ügyet békés úton?

Akközben pedig nehogy kifelejtsük a hadjáratok egyik fő-főtényezőjét, a hirlapirodalmat.

Ez a háborúnak az, a mi a gőzgépnek a kőszén, a mivel alája tüzelnek. Rakták is a tüzet emberségesen, innen és túl az oczeánon. Minden toll szorgalmasan teljesíté a maga kályhafűtői kötelességét. Minden nemzet szellemlovagjai igyekeztek a vitézi tornán megjelenni. Az első éclaireurök megindultak, a «tintalövészek». Puskázták egymást raffinált és conczentrált piszokkal. Az amerikai lapok a spanyoloknak felhányták Pizarro kegyetlenkedéseit; elhitették, hogy ott még most is Arbuez szent inquisitiója tartja az autodafékat s főzi olajban a zsidókat és eretnekeket; csodákat meséltek róluk mint rabszolgakereskedőkről, s nevetségessé tették aristocratai fellengésüket; a németeket pedig elnevezték koldusoknak, kik üres tarisznyával jönnek át az oczeánon, félig éhenholtan, s itt azután természetesen lopással, csalással gazdagodnak meg; nyelvük nem más, mint nagyon elromlott angol; literaturájuk nincs, mindent fordítanak, tehát ott is lopnak; verekedni nem szeretnek, nincs is erejük hozzá, mert húst nem esznek. Legnagyobb bűnük pedig, hogy ők hordják be évről-évre Amerikába a cholerát. A németek meg azután a yankeeről mondtak el minden szépet: az mind Barnum, a ki csal, vagy Rowdie, a ki rabol, szédelgés, rászedés a kenyere; ezer a vallása, s mégis csak egy az Istene: «a pénz», egész irodalma csupa iparüzlet, még a verseket is gőzgép irja náluk, kegyetlenek, szivtelenek, barbárok, kik egy egész emberfajt, a rézszinűeket, kiirtották az Unió területéről: kannibálok! És végül ők importálták Európába a poloskát és más nagyon népszerűvé lett kellemetlenségeket. Hanem aztán túltettek valamennyin az orosz hirlapok s a velük egy diapa-

sonon hegedülő észak és délszláv rokonok. Az egész orchestrum a magyarokról muzsikált. Ezek tatárok, mongolok, törökök, kivéve az aristocratiájukat, mert az czigány. Irni, olvasni nem tudnak, a köznépet bottal traktálják, az idegen ajkú honfiakat járomba fogva kötik szekereikhez s szántatnak velük, mint a barmokkal; maguknak elfoglalják az ingyentermő földet, a szlávokat kiszorítják a kősziklák közé; a más nyelven beszélőket üldözik, íróikat, papjaikat bebörtönözik, templomaikat megszentségtelenítik; tudatlanok és barbárok, a hány hires emberük volt, az mind idegen születésü volt, renegát volt. Kevesen is vannak már, elpusztultak rossz erkölcseik miatt. Már a mult században kiszámították a szláv tudósok, hogy száz év mulva kivész az egész faj. Egy früstökre való, a mi még megvan belőlük. — Persze, hogy a magyar hirlapok sem maradtak adósak; azok is elmondtak minden nyájasságot az oroszok és azok minden ija-fia ellen, a mi csak a traditiókban élt; s nagyszerű volt ezután az általános henczegés, a hogy biztatta a saját hazafiait mindenik fél, hogy ne féljen semmit! ennyi meg ennyi millió harczossal szállunk síkra! miféle csatagépeink vannak! az ellenség olthatatlan tűzzel lesz elborítva, vas-záporral agyonverve, lehengerelve, letaposva, levegőbe vettetve, váraiba eltemetve! Csatadalok szórattak szét, felriasztani Istent, embert e szent harcz eldöntésére. Aztán hogy senki adós ne maradjon egymásnak, elővették egymás kormányférfiait, aztán fölebb a királyokat, elnököket, azokat meszelték be mindenféle szenynyel; az egyik uralkodóról elmondták, hogy mindig ittas, delirium tremens van rajta; a másik nyavalyatörős, a harmadik nem az apja fia, a negyedik nem férje a feleségének, az ötödikről egész chronique scandaleuse szólt; a miniszter, ha gazdag, akkor tolvaj, ha nem gazdag, akkor bankerott; ha mágnás, akkor «lámpásra vele», ha democrata, akkor «marsch a kaptafához!»; ha tudós, ha professor, akkor «czoki kosta!» A mit pedig azután a

nőkről irtak a hirlapok, királynékról, elnöknökről, miniszternékről, azt már csak a jövő századbeli papiros tűri el, melyről a mint elolvasták a nyomtatványt, szivacscsal lemossák s visszaküldik a nyomdába üresen, hogy nyomjanak rá új szöveget. És nehogy akadály legyen a népek között az a bölcs intézkedése a gondviselésnek, hogy egyik nemzet nem érti a másik nyelvét, igyekezett valamennyi nemzet irodalma képekkel is illusztrálni a maga szidalmait s ellenfelének apraját, nagyját, férfiát, asszonyát a legkellemetlenebb helyzetekben, a legnevetségesebb torzképekben, ördögnek, fenevadnak, koldusnak, szamárnak, kutyának, sárkánynak alakítva bemutatni, hogy azt mindenki jól megértse. Tudták, hogy a torzkép az, a mi legjobban fáj: azt nem felejti el senki!

E lázas izgalom és hadi készülődés közepett háromszor is akadt az osztrák-magyar hadügyminiszter kezébe egy-egy megujított ajánlat valami székelyföldi üveghutás részéről, a ki holmi általa feltalált repülő gépről beszélt valamit.

«Megint repülő gép!» Azzal eldobták az ajánlatát a papirkosárba.

Mikor aztán harmadszor is alkalmatlankodott, akkor csak elolvasták mégis, hogy mit akar hát?

Akkor szörnyedtek aztán el a vakmerő szándékon. Hisz ez nem kevesebbet kér a kormánytól, mint engedélyt arra, hogy saját költségére tízezer katonát gyűjthessen a székely földön, azokat maga fölfegyverezve, felpánczélozva, repülő gépei segélyével a hadjárat eldöntésére alkalmazhassa.

Hisz ez vagy megkötni, vagy felkötni való ember!

Rögtön oda táviratoztak neki, hogy meg ne kisértse egyetlenegy katonakötelezett alattvalóját is ő Felségének a Militaerverbandból elcsábítani, mert úgy fognak vele bánni, mint jogtalan toborzóval.

Még egy negyedik kisérletet is tett Tatrangi Dávid. Most már a honvédelmi miniszterhez fordult, annak aján-

lotta fel az egész találmányát. A honvédelmi miniszter derék ember volt, hanem a repülő gépet azért ő sem találta fel. Ez figyelemre méltatta Dávid találmányát s írt is választ ajánlatára, a mi abból állt, hogy ha átengedi az egész találmányát a kormánynak, adnak neki érte ötvenezer forintot.

Dávid aztán nem szólt többé senkinek; hanem összeszedte saját munkásait és telepítvényeseit, kik katonamentességi szabadalommal birtak, azután elindult a husz év alatti és ötven éven felüli férfiakból, meg a Romániába kivándorlott csángókból összetoborzani a szükséges hadcsapatot, a mi kétségtelenül sikerülni fog neki, csak az a baj, hogy sok időbe kerül, s az események nem hagynak magukra váratni. A holnapi nap senkié sem már!

ROSSZ NAPOK.

E nyugtalan idők előérzetes izgalmát, mint valami gunyolódás a sorstól, szakítá meg egy örömhir. — Az ifjú, szép, közszeretetben álló osztrák-magyar császárkirálynénak fia született.

«Trónörökös!»

«Lesz-e még trón, a mit te örökölj?» sohajta fel könyeit hullatva mosolygó gyermekére a szomorú anya. «Fogsz-e te még koronát viselni? vagy te is azon szomorú alakok számát szaporítod, kiknek nincsen sehol hazájuk, mert apáik királyok voltak?» . . .

Ez az örömhir valóban hasonlított egy gyászhirhez, a hogy azt künn és benn fogadták. Egy trónörökös születése az országot megdönteni induló végső catastropha előestéjén!

A küludvarok követei rögtön siettek uralkodóik nevében üdvkivánataikat átadni a császárkirálynak; de mindezen üdvkivánatok hasonlítottak azokhoz a biztatásokhoz, a mikkel nehéz betegeket szoktak dédelgetni jámbor látoga-

tóik; hogy majd jobban lesznek nem sokára, — jó az Isten — elmulik a baj, s aztán még együtt mulatunk; meg hogy csak vigyázzanak magukra, őrizkedjenek a légvonattól, hangos beszédtől, ki ne menjenek addig a házból, a míg egészen erőhöz nem jöttek, akkor is jól felöltözzenek; ne indulatoskodjanak, gyönge ételeket egyenek.

Hajh bizony pedig sok nehéz falatot kellett a szegény «beteg ember»-nek megemészteni, a mivel az európai diplomatia traktálta.

Hanem azért szerencsét kivántak neki a trónörököshöz apró és nagy fejedelmek és köztársaságok.

A legutolsó üdvözlet a Nihil országától jött. Még Sasza asszony is küldött egy ad hoc követet Budapestre üdvözletével.

És követét bizonyára ha nem is szivesen, de szertartásosan fogadták volna, ha a követ személye ellen nem lett volna épen kifogás.

Ez a követ Mazrur volt.

A király határozottan elutasítá magától, hogy ő egy olyan embert fogadjon el, kit erkölcsi mételv miatt tiltott ki országából. Mazrurt nem fogadták el.

Lett azután az ellenséges lapokban e miatt nagy hajczihő! Lapról-lapra járt a válasz, a mit Sasza asszony mondott követének elutasítására:

— Nohát majd ott leszek én a trónörökös keresztelőjén!

A magyar-osztrák kormányok nem is ámították magukat többé a helyzet iránt, ki kell itt húzni a kardot előbb vagy utóbb!

A háboru előkészületei meg vannak már téve, s a menynyi hadsereg kimozdítható volt, az mind Galicziában lett összpontosítva, minthogy a Nihil hadseregei is a Visztula mögött voltak összevonva. A főpivot a sambori erődített táborhely, a honnan egyfelől a Dnisztervonal megvédhető, másfelől a Visztula-vonal erőszakolható. Krakkóban volt összpontosítva kétszázezer magyar honvéd és ujonczsorezred, mely intézkedéssel a generalissimus háromféle ter-

vet üldözött. Az egyik czél az volt, hogy ilyen nagy összpontosított «magyar» haderő Magyarországtól jó messze eltávolíttassék, mert az osztrák-hagyomány még mindig nem hisz a magyarnak; a másik nézet szerint a honvédet és az ujoncz-katonát nem tartják a nyilt csatában helyt állni képesnek, míg a sáncz mögött hasznát vehetik; a harmadik czél pedig az volt, hogy kétszázezer ember fenyegető közelléte által az ellenfél is kényszeríttessék saját czenstochowai állását ugyanannyival védelmezni, s azalatt, míg e két erő egymást lekötve tartja, az osztrák-magyar sereg középpontja s jobb szárnya támadásba mehessen át.

Ez összpontosított főseregen kívül még Erdélyben volt hagyva egy erős figyelő sereg, és a szerb határral szomszéd véghelyek megszállva őrcsapatokkal; ámbátor mind Románia, mind Szerbia a semlegességről biztosítanak, de egy Galicziában elvesztett hadjárat eshetőségében könnyen megtörténhetik, hogy az odessai orosz seregnek utat nyitnak mind a ketten Erdélybe és Magyarországba.

Azonkívül volt egy erős tartalék összpontosítva Budapesten; azután az osztrák honvédség, mintegy hatvanezer ember Bécs védelmére hagyva; a többi elosztva Komárom, Olmütz erődítvényeiben.

Európának minden nagy és középhatalma kötelezve volt Osztrák-Magyarországot fegyverrel is segíteni, azon esetben, ha bárki által fegyverrel megtámadtatnék. Azonkívül volt egy nagy és örök szövetségese: Lengyelország, melynek nemzetéből még most sem és soha sem lehetett kiirtani hazájának mythoszi szerelmét, azt a fájó, vonagló érzést, mely egy élve eltemetettet koporsója födelén zörgetni készt, hogy soha ne engedje a fölötte pihenőket aludni. E nemes, szerencsétlen martyr nemzet, e halottaiból is felkelő jó barát volt még a legbizonyosabb szövetséges.

Azt ugyan Sasza asszony is megtette, hogy a hadjárat megkezdése előtt ráhozta Lengyelországra a «brancát»; a katonaköteles ifjakat egy éjjel rögtön összefogdostatá s

azokat kiküldte — bátyjaikhoz — az Amur mellé. Hanem azért maradt még férfi elég; s a lengyelnél még az asszony is félelmes ellenség.

A Nihil vezérei aztán egy csapással elvették Osztrák-Magyarországtól az utolsó reményt is mások segélyében. Szövetségesül hivták a «pálinkát és a rongyot!»

A legrongyosabb riha szemétnépet leitatták pálinkával; aztán üszköt, fegyvert adtak a kezébe, s azzal nekiereszték őket a «szent szabadság» nevében a lengyel nemesek, birtokos urak és papok házainak. «Le a nemességgel! Le a papsággal!» hangzott az egész lengyel földön; az orosz nihilismus árja elönté söpredékével azt az országot, a hol a nemesség még eszménykép, s a hol a római hit hirdetői szentek és martyrok. A pálinka és a rongy eljött mindent letörleni, a mi szent, a mi dicső, a mi tiszteletre méltó. S a pálinka és a rongy nem ismer geographiai határokat. Az undok lázadás büdös füstje átcsapott Galicziába is, s a pálinka és a rongy ott is kiáltani kezdé: «le a nemesekkel, le a papokkal».

Ezt nem volt szabad tovább türelmesen néznie Osztrák-Magyarországnak, ki kellett lépnie, ha még érdemesnek tartá magát arra, hogy zászlóin meg merje czímereit mutatni a napfénynek: — neki kellett megüzennie a harczot.

És ezzel elvetette magától a nagy hatalmak segítségéhez való igényeit. Azok mind bölcsen mosták kezeiket: hja, ha a beteg ember nem hallgat az orvosra, a beteg ember ám lássa, mit nyer vele. Ők csak a megtámadottat tartoztak védelmezni.

Az osztrák-magyar birodalom tehát egészen a saját erejére volt hagyva.

A generalissimus gyorsan döntő csapásra határozta el magát.

Haditerve ez volt:

A míg balról a Krakkóban összpontosított honvédtábort, jobbról a sambori védett erődítményt maga mögött hagyja, azonfölül a Kárpátok szorosait védváracsokkal, úgyneve-

zett helepolisokkal ellátja, mik vasból vannak és szétszedhetők, tovaszállíthatók; hatvanezer főnyi tartalékcsapatját minden eshetőségre felállítja a tarnow-bochniai vonalon, minden fegyvernemekből combinálva: azalatt hadserege zömét abban a szögletben összpontosítva, a mit a Visztula s a Sam folyók képeznek, mely mint egy repesztő ék nyomul be Orosz-Lengyelország oldalába, innen egyszerre keresztültörend a Visztulán, az ellenséget döntő ütközetre kényszeríti; siker esetében, a lengyel fölkelőkre is számítva, Zamoszk s Maziovicze várakat megszálló seregekkel körülzárolva, egyenesen Varsónak megy, és ha a varsó-czenstochovai vasutvonalat elfoglalhatja, az orosz hadsereget abba a helyzetbe hozza, a miben az 1870-iki franczia-német hadjáratban voltak a francziák, hogy a két egymástól elválasztott nagy hadseregük soha sem tudott egymással egyesülni, hanem mindegyik külön volt kénytelen megmérkőzni ellenfele zömével.

A terv kedvezően indult meg a kivitelben. Egy cselmozdulat a sokal-uhnovi vonalon álczázta a Visztula, Sam és a vasuti váracsvonal által tökéletesen elzárt háromszög területén végrehajtott öszpontosítást, s a csapatok megindítása osztrák taktikai remekléssel lett végrehajtva.

Julius 29-én szólaltak meg legelőször az ágyúk, s a kifejlődött ágyuharcz késő éjszakáig tartott e hosszú nyári napon. Az osztrák-magyar tüzérség ezuttal is bebizonyítá fölényét. Az ellenfél nem birta megakadályozni, hogy a Visztulán tíz hidat ne verjenek. Ezeknek a hidaknak a szerkezete magyar találmány: vashengerekből vannak egyetlen nagy ívvé alakítva, a mely hengerek egymást tartják. A hány henger, annyi léggömb, mely azt fölemeli s keresztül viszi a folyamon s a két partra egyszerre lehelyezi. E hidak a legnagyobb terhet megbirják, s az ellenfél tűzhajói, buvárhajói, monitorai nem árthatnak nekik, mert ívben hajlanak el a folyam fölött. Lerakásukhoz csupán kedvező időjárás szükséges, elfogható csendes szél, s annak mentében jól kiválasztott folyamkanya-

rulat. Mindez megvolt: a hidak sikerültek s még azon éjjel erős állást foglaltak az első osztrák-magyar hadosztályok a Visztula bal partján. Másnap az egész támadó sereg harczvonalban nyomult előre. Az ellenállás minden reményen felül csekély volt. Az ellenfél tüzérsége gyenge volt és nem állt helyt, a gyalogság csupa opoltsenieből állott; a pánczélos drusinákat kivéve, a többi nem igen állta meg a helyét. Sokat tüzeltek, de rosszul, s robbanó puskagolyóiknak a hátránya nagyhamar kitünt; a mint a gyors tüzelés alatt a puskák kamarája átmelegedett, a belétett töltény könnyen robbanó vasanyaga még a csőben eldurrant. Az oly félelmesnek hirdetett orosz lovasságból pedig láttak ugyan irtóztató tömegeket, mik mint a darázsraj zsongták körül az ellenfél előcsapatait; lehetetlenné téve annak másként mint tömör hadoszlopokban az előhaladást; hanem azután e hadoszlopokat nem is birták ezek feltartóztatni. Az osztrák-magyar hadseregnek negyvenezer huszárja, vértese, dzsidása, a világ legrendezettebb, legbüszkébb lovassága volt ez idő szerint.

A generalissimus «diadalt diadalra!» táviratozott Budapestre. Csekély ellenállás után meg lett szállva Svilov, Opatov, s az ostrovieczi erdők és hegyszorosok oly vitéz rohammal lettek elfoglalva a sorcsapatok által, hogy e diadal után a generalissimus egy merész lángészcsapásra merte elszánni magát: lovassága legnagyobb részét, melynek hivatása nem volt a Lyka Gorai erdők között harczolni, összesíté s az arnopoli vár fölött átszállítá a Visztulán, Lublin felé intézve egy csapást, hogy ellenfelének elvágja az útját Varsó felé. — Oly nagy volt tervéhez való bizalma, hogy még a krakkói honvédségtől is ideparancsolt 7 huszárezredet, csak egyet hagyva ottan, daczára a honvédsereg főparancsnoka, Dárday tábornagy ellenvéleményének. E hatalmas lovas hadtest nem is talált nagy ellenzésre s haladhatott Lublinig, maga előtt tolva ötven-hatvanezer kurdot, baskirt és kozákot.

Ekkor megfordult — a szél.

Augustus 3-án erős észak-nyugati szél támadt. S a mint e hideg szél elkezdett fütyölni a Visztula-parti vártaházak ablakain át, a Nida mocsárai mögül egy nagy felhő emelkedett fel. Egy, a szó minden értelmében koromfekete felhő, mely messze elfogta a láthatárt s a szél szárnyain látszott közelíteni.

Tarnow és Bochnia között volt az osztrák tartalék báró Grundmann tábornagy vezérlete alatt.

Az a fekete felhő e felé hömpölyödött.

Nyolczvanezer orosz lovas egy tömegben! Minőt csak Attila vagy Batu-Khán vezetett valaha ütközetbe. És ezeknek a lovasoknak a tömege fölött a hozzájuk kötött léggömbök myriádja . . . Ez az a fekete felhő ! . . . Itt vannak a repülő lovasok . . . A mocsár, a folyam nem gát előttük: úgy rohannak át rajta, mintha a sík földön futnának; mikor a Visztulán átusztatnak, két vas alligátor, mi ott czirkál a part védelmére, közéjük rohan. Annyi az, mintha ostorral ütnének sáskaraj közé, nehány lovas elmerül, az alligatorok propellerei nem sokára belekeverednek a levontatott kötelekbe s mozdulatlanokká téve szörnyeiket, azok keresztülfeküsznek a mederben. A felleg pedig repül odább.

És a fekete felhőnek villámai is vannak: az előre repülő ballon captifok hajósai bombákat hajigálnak alá ezrével, mint a záport. Minden tüzérség, minden ágyutelep gyermekjátékszer ennek ellenében.

Két óra alatt el van taposva, szét van szórva az egész osztrák tartalékhad; az öldöklő felhő, a repülő centaur sereg elgázol, összetör mindent, a mi ellenáll, s a futót megüldözi, a míg a rengeteg el nem takarja előle. S az egész úgy fut el a földszinen, mint egy álom, mint a rémmese ördögvadász csapatja.

A szétzuzott tartaléksereg menekvői, elhagyva ágyúikat, elhányva fegyvereiket, bujtak szanaszéjjel házak mögé, erdők közé, árkokba, hegyszakadékokba, a rónán csak a hullák maradtak. A repülő lovasok nem hoznak foglyokat

haza, nem tartanak brancardiéreket, kik a sebesülteket fölszedjék.

S a vész oly gyorsan, oly váratlanul, oly eltipró erővel viharzik le, hogy se idő, se lélek hozzá a tíz mértföldnyi távolban levő Krakkó parancsnokát értesíteni róla. Az csak másnap reggel tudja meg azt, hogy körül van véve egy háromszázezer főnyi orosz hadseregtől. Nem volt elég lovassága, hogy kémszemléket tehessen a környékben.

A generalissimus akkor vette észre, hogy egészen emberi dolog történt vele, a mi már máskor is, máson is megesett. Az egyik az, hogy ellenfelének állásáról nem jól volt értesülve, másik meg az, hogy egy új fegyvernem hatásáról csak akkor győződött meg, a mikor már kipróbálták rajta, mint elődein a vontcsövű ágyúkat és a hátultöltő fegyvereket. Az ő seregének is voltak ærostatjai, csakhogy az a baj volt velük, a mit Tatrangi Mózes (a bolond) előre megjósolt, hogy a kötélen vezetett léghajóban huzamos ideig közönséges emberi életműszerek ki nem állják a folytonos taszítást, rázást, lökdösést; ezt saját tapasztalatából is tudta a fővezér; a legedzettebb dalmata tengerészei ájultan, szédülten, tengeri betegen kerültek vissza a magasból. Azért ő ezt az egész stratagémát csak bekerített várak ostromára hitte jónak, a hol a léghajót szabadon hagyják repülni, s a benne ülő tüzér kényelmesen hajigálhatja alá robbanó lövegeit. — Hogyan sikerült mégis az oroszoknak a lehetetlent lehetővé tenni? annak igen egyszerű a megfejtése: lapponokat és samoyedeket alkalmaztak a léghajókban; — ez a törpe, soha semmi katonai szolgálatra nem használt faj, ez az embervakarcs kiállta azt, a mit senki más nem, nyers faggyút is megemésztő gyomrával, lapos fejével és ez által valódi unicumot adott a nihilisták kezébe, a mit Európában kívülök nem kaphat meg senki.

Most azután hirtelen meg kellett változtatni a hadrendet; gyorsan visszavonulni a Visztulán s az oldalállást foglaló ellenséget kiverni elfoglalt helyéből. A visszavonulást

azonban nagyon megnehezíték az orosz lovascsapatok, mik most már, mint egy sáskafelleg vették körül a hátráló ezredeket, az egy éjjel-nappal tartó folytonos csatározás volt, mely miatt a szüntelen foglalkoztatott osztrák-magyar lovasság agyonfárasztva jutott el a Visztuláig, a hol ismét rendbe szedheté magát. A nehéz lovasság paripái azonban tönkre voltak téve.

A generalissimus mikor Sambor alá megérkezett, ott találta szétvert tartalékának maradványait. Azok rémmeséket tudtak beszélni ama kisértetes ütközetről. Szerintük az ellenség repülő lovas hadseregével ma vagy holnap itt teremhet Sambor sáncza alatt. Hogy még nincs itt, annak tán az az oka, hogy az északnyugoti szél egészen északivá fordult, s az gátolja a léghajókat a kelet felé haladásban. A hadi tanácsban a vezérek nagy része azon a véleményen volt, hogy rögtön vissza kell vonulni a Kárpátok mögé, s ott védelmi állást foglalni, Samborban erős védsereget hagyva, s a Krakkóban körülzárt honvédségre bizva, hogy állását megvédelmezze. A hegylánczon, az erdőkön a lovasság és léghajós sereg át nem törhet, ott egészen hasznavehetetlen, s egy megforduló szélnél vissza lehet nekik adni a megtorlást: nekünk is vannak léghajóink; most ők vannak a mi fejünk fölött; déli széllel mi kerülünk ő föléjük.

A generalissimus koránlotta az egész első harczvonal feladását. Sokkal inkább hű volt a hagyományos taktikához, mely egy előre megállapított tervnek rögtöni megváltoztatását tiltja. Ő még meg akarta kisérteni, ha helyre lehetne-e állítani a megbontott csatatervet?

Kiküldött előbb Rzesowból, hol seregének bal szárnya volt, egy kényszerítő kémjáratot a vasutvonal mentében, a honnan az ellenség várható volt, ellátva azt kémlő léghajókkal és vértezett gőzmozdonyokkal. A kémjárat elment egész Tarnowig, és nem talált ellenséget. A tarnowi állomás vasuthivatalnokai mind helyeiken voltak még. Sem a léggömbből, sem a kémlő mozdonyokról nem lehetett ellen-

séget fölfedezni; a föld népe, mely a csatamezőn a hullák eltemetésével foglalkozott, azt beszélte, hogy az egész lovassereg, rögtön az ütközet után, a mint kipihente magát, visszahúzódott Bochnia felé. Ezek beszélték el, hogy vontatják le az oroszok léggömbjeiket a magasból? A hajóban ülő egy másik kötelet hajit le, s azt hozzákötik egy másik csapat ló terhelőihez, azután a két csapat két irányban megindul s azzal a léggömb leszáll a földre s a samoyed bombavető kiszáll belőle. A léggömböket azután a tarnowi vasuton szállították Bochniáig, terhes szekerekre kötve; mert a szél ellenében nehéz lett volna lovaikkal visszavontatniok.

De hát miért mentek vissza Bochniáig? A krakkói megszálló sereghez akarnak-e csatlakozni? Mi szükség a megszálló seregnél a lovasságra? Ez volt a talány.

Valaki azt találta kiejteni a hadi tanácsban, hogy vajjon nem kerültek-e a hátunk mögé, átkelve a Kárpátokon? Ezt a naiv kételkedőt jól kinevették. Hol mentek volna át? Repülhet-e lovasság hegyeken, erdőkön keresztül? A szorosok helepolisokkal vannak megrakva. Támadhatja meg azokat lovasság szoros utakban? árthat azoknak felülről hányt bomba? Nevetség rá is gondolni.

És még hangzott a nevetés, mikor jő egy futár, azon sárosan, összetépett ruhában, leszakadt csizmákkal, a hogy a hegyeken keresztül menekült, jelentve, hogy az orosz lovas sereg nyolczvanezer főnyi erővel, egész hidkészlettel, minden léggömbjeivel együtt még tegnapelőtt átkelt a Jablunka szoroson, s ma — ha Isten nem segít — Bécs alatt lehet.

De hát hogy történhetett ez ismét, a mi a lehetetlenségek közé tartozik? Hisz a jablunkai szoros a legjobban meg volt védve. Egy hatezer főnyi csapat volt ott Dugovich vezérőrnagy parancsnoksága alatt, kitünő horvát lövészekből.

— Ez árulás! kiálta egyhangúlag a hadi tanács. Dugovichot főbe kell lövetni!

Pedig hát dehogy volt árulás. Az alvezért sem kell főbelövetni, megtette ő azt már maga: a horvátok is vitézül verekedtek az oroszokkal; nem czimboráltak össze; hanem a generalissimus maga követte el a hibát. Ő adta ki a rendeletet Dugovichnak, hogy dandárjából ötezer embert küldjön ki a Bochnia alatt összpontosított tartalékhoz; volt ugyan intézkedés téve, hogy ha az ellenség sikeres támadásba menne át, akkor ez a csapat megint vonuljon Jablunkára vissza, de ilyen vereségre ki gondolhatott volna? Kapott aztán a jablunkai parancsnok a tarnowi gyásznap után nem ötezer, hanem nyolczezer katonát, kik arra menekültek, szél ellenében; de az nem volt sereg; tizenkét különféle ezred katonái, össze-vissza keverve, lovasok ló nélkül, vértesek sisak nélkül, lövészek puska nélkül, tüzérek ágyu nélkül, horvát, tót, román, német, lengyel bábeli zagyvalékká gomolyítva; tisztek, kik nem tudják, hová tartoznak, kik nem tudnak katonáikkal beszélni; ruháik lerongyolva, bakancsaik leszakadva, minden harmadik ember sánta és kivétel nélkül mind éhes. Ott maradt a csatatéren fegyver, lőszer, zászló, gulyáshús-conserve, kétszersült, borsóhurka: csak a rémületet hozták el onnan magukkal.

Dugovich az egész menekülő rajt a háta mögé kergette s igyekezett a testétől távol tartani s el volt rá készülve, hogy megmaradt ezer emberével és vasváracsaival, ha kell, Zrinyiként fogja feltartani az egész ellenséges tábort, melynek czélját most már világosan látta. Másnap ott volt Jablunka alatt az egész orosz lovas sereg, mely Bochniánál próbáját adta iszonyú erejének. Egész kényelemmel vonulhatott el Krakkó alatt, melynek helyőrségét a körülzáró sereg ártalmatlanná tette s mely lovasság hiányában ki sem törhetett.

A parancsnok hős lélekkel utasítá vissza az orosz hadvezér, Lavuschin felszólítását a megadásra. Az út közepére állítá vashelepolisait s lövészeivel elállta a meredélyeket, mik állását mindenünnen védték. A nihilisták két napig

alkudoztak vele. Erre a két napra csak azért volt szükségük, mert léghajóikat nagynehezen lehetett csak utánuk vontatni, az északnyugoti széllel szemközt, sokat le is tépett köteléről a szél s elvitt messze Magyarországra, hirmondónak. De végre megérkeztek a léghajók; akkor éjszaka ötezer orosz lövész, ellátva röppentyű-telepekkel s a hegyi harczhoz használt ágyucskákkal, miket «amuzettek»-nek hínak, felszállt a léghajókba, kedvező széllel félóra alatt átrepült a Beskidek hegytetőin, a tulsó oldal erdőiben leszállt, kibocsátva a léggömbökből a gázt. (Nincs már rá szükség, Pozsonyban ujra meg lehet azokat tölteni.) Aztán a Flatrzowkánál rendezkedő vert hadat mély álmában megtámadta; azok rémülten rohantak a jablunkai uton Dugovich nyakába, azzal a vészhirrel, hogy «hátunkban az ellenség!» Az utánuk repülő congrév röppentyűk s a pattogó amuzettek bizonyíták, hogy nem kisértetet látnak.

Most azután Dugovich körülfogva látta magát nemcsak egy óriási ellenségtől, hanem egy ijedt, zagyva, rendezhetetlen saját seregtől, mely ha egyéb rosszat nem tenne is: de azt megcseleksz, hogy az élelmezési raktárakat Flatrzowkánál cserben hagyva, őt két nap alatt mindenéből kieszi.

E kétségbeesett helyzetben nem volt mit tenni mást Dugovichnak, mint katonáit kiparancsolni a Helepolisból, hogy megfordított fegyverrel menjenek az ellenség elé (a mi a megadás jele); magának pedig lemenni az üresen maradt váracs lőporkamrájába és azt magával együtt a levegőbe röpíteni.

Az orosz hadsereg azután egész szabadon átkelhetett a szoroson, s miután az egész Vágvölgyön még csak «egérpatrol»-lal sem fog találkozni, s miután a March folyó nem «víz» neki, tehát nagy csoda, ha most Bécs alatt nem áll.

S hogy még csak kétség se maradjon az ellenség szándoka iránt, még a nap folyamában érkezett több futár is,

a ki mind azt a hirt hozta, hogy a jablunkai szoroson nagy tömeg orosz gyalogság is vonult át, mind pánczélos drusinák, és igen nagy vonat tüzérparkok a legnagyobb caliberű csövekkel.

— Vajjon mennyi ideig állhat ellen Bécs? ezt kérdezé a generalissimus táborkari főnökétől.

— Semeddig sem! válaszolt gr. Cadorna főszertármester; Bécs a védelemhez nincs elkészülve; a nagyhatalmak követei nem fogják engedni, hogy a civilisatió egyik első székvárosa halomba lövessék; hogy egy fegyverrel elfoglaló ellenség által kiraboltassék, hogy a bank kincsei hadi prédává legyenek. S a hogy én az én bécsieimet ismerem, azok sem moszkoviták.

— Akkor minekünk most már nem a Kárpátok mögé, hanem a Duna-Tisza mögé kell visszavonulnunk és a Komárom, Budapest, Arad vonalon védelmeznünk magunkat.

Valóban ez volt a föladat. Miután félő, hogy most már majd az Al-Dunánál is mozgalom támad.

És abban az esetben azt a Krakkóban elmaradt kétszázezer magyar honvédet és ujoncz sorkatonát, a kinek nincs lovassága, hogy valamerre keresztül törhesse magát, ellenben nagy száma épen jó arra, hogy rövid időn kiéheztessék, a mire igen jó kilátások vannak az osztrák élelmezési biztosok ismert számolási talentuma mellett, tehát azt a kétszázezer fiut úgy nevezik már most katonai műszóval, hogy «enfants perdus.»

A FEHÉR SAS.

Bécs valóban capitulált.

Nem is tehetett okosabbat.

Védművei nem voltak arra valók, hogy sikeres ellenállásra képesítsék. Volt ugyan két millió lakosa, a melyből ki lehetett volna állítani kétszázezer nemzetőrt,

hanem hogy az ilyen nemzetőri hadsereg mire jó? azt megtanította a mult században Páris keserves példája: élelmezésről épen nem volt gondoskodva. Az a hatvanezer főnyi osztrák «Landwehr» (Ausztriában sohasem kegyelt intézmény) nem volt elégséges a védelemre. Ottó herczeg, a főparancsnok rögtön, a mint az orosz lovas hadsereg megérkezett Bécs alá, az első «semonce» lövés után kinyilatkoztatá, hogy alkudozásokba kivánereszkedni az orosz tábornagygyal, Lavuschinnal.

Ez igen kemény ember volt. Föltétlen megadást követelt, az arsenálnak sértetlen átadását és az osztrák nemzeti bank, mint oly kormányközeg kincseinek lefoglalását, mely a kormányt mindig ellátja hadi kölcsönnel. (Hasonló követelést nyilvánított már Grabow tábornok is 1866-ban ugyanazon indokoknál fogva.) Ebbe nem egyeztek bele. Inkább Bécs romjai alá temetkezni!

Pár nap mulva azután az orosz elite sereg élén megérkezett maga Sasza asszony, az «északi Semiramis». Ő nagylelkű akart lenni, és ismerte az illő courtoisiet. Maga szabott olyan föltételeket, a miknek engedékenysége még ellenfeleit is meglepte.

Azok szerint az egész bécsi helyőrségnek minden fegyverrel, ágyuval és podgyászszal való elvonulás biztosíttatik. A fegyvertárnak csak az elvihetetlen alkatrészei foglaltatnak le. Bécs nyilt városnak jelentetik ki. Fizet hadi sarczul csak egy milliót. A mi végül az osztrák nemzeti bank kincseit illeti, a miknek elszállítása a rögtöni meglepetés miatt lehetetlenné vált, azok valamennyi európai nagyhatalom garantiája alá helyeztetnek; de hogy egyúttal az osztrák-magyar kormány is megfosztassék attól a lehetőségtől, hogy a hadviselés legszükségesebb létszerét, a pénzt mindig keze ügyében találja, a bank egész épülete bezáratik és a kincstár külön, és azonkívül minden kapu az összes nagyhatalmak, valamint a két háborúviselő fél képviselőinek pecsétjeivel biztosíttatik és e pecsétek megsértése bármelyik fél részéről a háboru bevégzéséig a ga-

rantirozó hatalmak által együttesen casus bellinek nyilvánittatik.

Ezek mind oly föltételek, a miket lehetetlen volt alá nem irni. (Hogy mi oka volt Sasza asszonynak ily engedékenynek lenni, azt megtudjuk később.)

S ezek által teljesen indokolva van, hogy midőn a nihilista hadseregek csengő zenével vonultak be Bécs elővárosaiba, a bámulatukra kicsődült nép által valóságos lelkesedéssel fogadtattak; míg másfelől Ottó herczeg, ki egy egész hatvanezer főnyi hadsereget vitt le a komáromi táborba, s a mi a hadseregnél is többet ért, hatvan vontató hajóra halmozott készleteit a bécsi arzenálnak, ott mint egy bölcs hadvezér lett üdvözölve s rögtön a Mária Terézia-rend nagykeresztjével diszíttetett fel, a mit bizonyára meg is érdemelt.

Ezen események után következő erőben álltak egymással szemközt a hadviselő felek.

A nihilisták fő hadereje, a válogatott hadcsapatok Sasza asszony személyes vezénylete alatt Bécsben, nyolczvanezer «repülő lovas», százhatvanezer pánczélos sorgyalog, nyolczszáz ágyúval. Az északi hadsereg, mely a tárva hagyott Kárpátokon minden komoly ellenállás nélkül átkelt, állt hatvanezer lovasból és kétszáznegyvenezer opoltsenie gyalogságból, ezerszáz ágyúval.

Ezzel szemben volt a generalissimus által, elismerésre méltó hadvezéri ügyességgel hazavezényelt háromszázezer főnyi galicziai hadsereg, hétszáz ágyúval, melyhez csatlakozott a király személyes vezénylete alatt alakult kétszázezer főnyi tartalék és az Ottó herczeg által lehozott osztrák honvédség, összesen mindannyinál ötvenezer lovas és ezernyolczszáz ágyu.

És e szerint e síkon álló csapatok körülbelül még mindig egyenlő erőben néztek egymással szemközt, s ha volt is a nihilistáknak előnyük repülő lovasságukban, ezt ellensúlyozta az ellenfél két erős vár-táborhelye: Komárom és Budapest; s az egész előnyt meghiusíthatá egy támadó déli

szél, mely az osztrák-magyar levegői bombavetőket szabadítja lészen fel. Mindezeken kívül volt még a krakkói helyőrség, a kétszázezer honvéd, a kiknek körülzárolására a nihilistáknak legalább háromszázezer embernyi ostromló sereget kellett hátrahagyniok.

Az volt csak a kérdés, hogy tudja-e a krakkói honvédsereg magát addig tartani, a míg az osztrák-magyar rendes sereg a Dunántúl ujra szervezkedik, hogy ismét támadásba mehessen át. Az elvesztett idő nem vész kárba. Egy magyarországi hadjáratnál (kivált uborkaszüret idején) a cholera is nagy segítségül szokott jönni az oroszok ellen. Azok csatatér nélkül is mindenütt temetőt hagynak hátra maguk után, a hol időznek.

De vajjon meddig tart el a krakkói honvédsereg dicsősége?

Az osztrák hadvezérek nem minden káröröm nélkül beszéltek erről.

«Most mutassa meg Dárday uram, hogy ki a legény a gáton!» ezt mondá a generalissimus.

«Most tessék henczegni a honvédelmi miniszternek!» mondá a közös külügyminiszter.

«No azt hiszem, hogy hat hétig kiállják, hogy nem capitulálnak!» véleményezé gróf Cadorna, a táborkar főnöke.

Rosszul hitte pedig. Mert azoknak nem hat hetük, de hat napjuk sem volt többé.

A cernirozás első napján a megszálló sereg fővezére, Schertsinszkoi tábornagy, megfuvatta a «chamade»-ot a krakkói hidfő előtt s parlamentairje által értekezletre hivta fel az ellen hadsereg főparancsnokát.

Dárday, ki nem tartotta magát valami nélkülözhetlen katonai talentumnak, ráállt a hivásra s kiment Schertsinszkoi táborába, otthon minden intézkedést megtéve, hogy ki legyen helyette a főparancsnok, ha ő valami brutális cselszövénynek áldozatul találna esni. Azt hitte szegény, hogy majd valamit tud ki az orosztól, a mi helyzetét felismerhetővé teszi.

Az orosz táborban a legnagyobb előzékenységgel fogadták; a «zászlóutczán» végig tisztelgő díszőrség fogadta a hintaját, s sátora előtt az orosz zenekarok a Rákóczy-indulót, meg a magyar kedvencz népdalokat hangoztatták.

Schertsinszkoi maga ment látogatására, megölelte, megcsókolta; a szemei könybe lábadtak. Azután elkezdett vele politizálni. Szidta az osztrákokat, a kik mindig veszedelembe vitték Magyarországot önhibájuk nélkül. Elmondta, minő rokonszenv van a magyarok iránt az egész orosz nemzetnél. Ez a két szomszéd arra van hivatva, hogy Európa keletén egyetértve uralkodjék, érdekeik egészen azonosak. Kereskedelmi vonaluk egyenesen a két ország szivén megy keresztül; a szabadság után vágyó magyarnak egyedüli támasza a felszabadult orosz; ők egyesülten az egész világ fegyvere ellen léphetnek sorompóba s egész Európának diktálhatják a békét s gyarapíthatják vagyonukat. Csak az osztrák diplomatia az oka, hogy most ellenségképen állanak szemközt. Azután, mikor észrevette, hogy Dárday ezen a téren lábáról le nem vehető, áttért komolyabb dolgokra.

— Bajtárs! ti most itt egészen elveszett «végőr»-nek vagytok hátrahagyva. Az osztrák-magyar hadseregek egész a Duna jobb partjára vonultak vissza. Hogy tiértetek egy felmentő sereg ide jöjjön, arra legalább három döntő ütközet megnyeresére s legalább hat hónapi időre volna szükség. Addig ti itt meghalhattok éhen. Keresztül nem törhetitek magatokat rajtunk, mert mindössze ezer lovastok van, nekünk pedig itt helyben húszezer, a mivel a kitörő sereget összemorzsolhatjuk. Nincs is hová menekülnötök. A Kárpátok, a Beszkidek szorosan a mi kezünkben vannak, egész Csehország, Olmütz vár kivételével, hatalmunkban, Bécs capitulált, Felső-Magyarországot megszállottuk; merre akartok kiszabadulni? Hanem hát mindezre te azt mondhatod, hogy ez üres ijesztgetés. S igazad van. Jó katona vagy. Nem ijedsz meg egykönnyen. Van

kétszázezer embered, hatalmasan erődített várad: védheted magadat. Hanem én hát már most arról foglak meggyőzni, hogy ha én akarom, hát neked nincs sem hadsereged, sem várad, kétszer huszonnégy óra mulva. Akarsz szemeiddel meggyőződni róla?

Dárday hidegvérrel elővette szivarát, rágyujtott s azt mondá:

— Hadd látom.

— Előbb reggelizzünk egyet.

Dárday elfogadta a vendégszerető meghivást s segédjével együtt átment a fővezér sátorába, hol pompás reggeli várt reájuk, kitünő borokkal s liqueurökkel. Hanem Dárday bornemissza volt, s nem is erőltették, hogy igyék.

A reggeli után az orosz hadvezér karonfogta s elvezette őt magával egy a tábor közepén álló kaucsukponyvákból alakított magas sátorba, melyet köröskörül állva egy egész sotnia kozák őrzött.

Schertsinszkoi tábornagy felnyittatá a sátor bejáratát s bevitte abba magával a magyar hadvezért.

A sátor belsejét egyetlen nagy tömeg foglalta el. Egy hegyével lefelé fordított gula, egymásba tolt vert vashengerekből alakítva, melynek hegye puha gyapotzsákok közé mélyed, míg felső szegletein vastag karikák vannak, a miknél fogva a négyszögben felállított tömör vasállványok kapcsaiba van felakasztva. Ennek a czukorsüvegnek az átmérője, felső részén két öl, a magassága négy öl.

— Ennek a neve «anastater!» mondá az orosz tábornagy. Tudod, mit tesz ez?

— Nem tudok görögül.

— Megmondom. Ez a vasgula, mely magában kétezer mázsát nyom, belül üres, s az üreg meg van töltve ötezer mázsa dynamittal. Azt tudod, hogy a dynamit vetereje úgy áll a lőporéhoz, mint az 1 a 10-hez, tehát úgy vedd, mintha ötvenezer mázsa lőpor volna itt összesítve; az egész gúla egyes hengerei húsz mázsát nyomnak egyenkint s száz léggömb kellett ideszállításukra. Hogy ezt az

egész megtöltött gulát kiemelje helyéből, négyszáz léggömb összesített erejére van szükség. Most kérlek, figyelj arra, a mit mondok. Hadmérnökeink a legpontosabb öszszevetésével a távolságnak, a szél erejének és az időnek, kiszámították, hogy mely pontokról felbocsátott anastaternek mely ponton kell leesnie, mikor a ballon belsejében alkalmazott óraműves gyujtó a ballont fellobbantja? a négyszáz léggömb az anastatert oly magasra viszi fel, hogy oda congrév röppentyűiteket hasztalan küldöznétek utána: ez ki van próbálva. Saját pneumodromonaitokkal sem állhatjátok útját, mert szél mentében vagytok, s a léghajóból nem lehet röppentyüket lőni, mert a szikráktól legelőbb is a saját léggömbötök gáza gyulad meg. Ezt is próbálták már. Tehát a mi pokolgépünk ott esik le, a hol akarjuk. S a hova ez az anastater leesik, ott ezer ölnyi kerületben élő teremtés nem marad. Ez esés közben belefurja magát a földbe két ölnyire, s elpukkanásával összelapít minden földalatti folyosót és boltozatot, mint a borzlyukat; a mit a föld fölött talál épületet, azt simára ledönti, mint a kártyavárat; embert és állatot a rögtöni légnyomással egyszerre megfojt. S minden sánczot keresztül-kasul szaggat. Ez nektek van szánva. S ilyen anastater van nálunk még öt. Látod azokat a kimagasló sátorokat? azokban vannak. Ha ma este tizenkét óráig meg nem adjátok magatokat tisztességes fogságra s fel nem adjátok a várat, én pontban egy órakor éjfél után felbocsáttatom az első anastatert. Ez a Stradomban fog leesni. Azért mondom meg előre, hogy jókor elmenekülhessetek onnan; mert én nem örömest pusztítom az emberéletet, ha kikerülhetem, s titeket szeretlek. De ha az után a rombolás után, a mit ez fog okozni a várban, nem okultok, a többiekre már nem figyelmeztetlek; azokat oda hullatom le, a hol legjobban összegyültetek, mert én itt sokáig nem időzhetek, a háborút gyorsan be kell fejezni. Nézd meg egyszer. Ez ellen nincs segítség, nincs emberi oltalom. Láttad magad. Tudod mi ez? Már most eredj vissza és

beszélj alvezéreiddel. Kétszázezer magyar férfi van rád bizva. Testvéred, fiad mind. Most is kevesen vagytok. Gondoljátok meg jól, hogy elveszítsetek-e itt egy rakáson kétszázezer derék magyart; színét, virágát népeteknek? és kiért? és miért? Adieu bajtárs! Éjfélkor a Wawel-hegyen ha fehér bengál tüzet látok, az azt teszi, hogy «igen»; ha «vöröset» akartok meggyujtani, arról tudni fogom, hogy «nem».

Az elváláskor ajándékozott az orosz fővezér Dárdaynak egy pár szép, ezüsttel kivert pisztolyt, emlékül: vagy talán gyöngéd gondoskodásból, hogy ha arra kerül a sor, ne a saját pisztolyával lője magát főbe.

Dárday a kétségbeesés kínjai közt tért vissza Krakkóba. Kiszámítá, hogy ily irtóztató hadi gép ellen semmi oltalom, még a föld alatt sincs.

De megadni magát kétszázezer fenhéjázó magyarral, egy ágyúlövés nélkül, az még az eltemettetésnél is rettentőbb gondolat.

Soha!

«Soha!» Ezt visszhangzá az összehivott hadi tanács, mely előtt Dárday elmondta, a miket látott és hallott, s ezt visszhangozá kétszázezezer férfiajk; és éjfélkor a Wawel-hegyen messze tündökölve gyuladt ki a vörös fény; ez is azt mondá: «soha!»

«No hát legyen nektek: először!»

A négyszáz léggömböt, mint egy óriási felfelé álló nagy szőlőfürtöt egymáshoz kötözve, nyolcz aczélláncczal hozzáerősítették a felnyitott sátorban nyugvó szörnyeteg vaskarikáihoz; a gyutacsokat a legalsó léggömbökben a kiszámított másodperczre tempirozva elhelyezék; az orosz táborban parancsszóra minden tüzet kioltottak, nehogy egy felszálló szikra az ærostatok könenyét fellobbantsa; mindenki ébren volt, s a szélesen elterülő táborhelyről mindenünnen várakozásteljes csendben néztek az anastater kimagasló sátora felé.

Ez erőszakolt csendben, mint egy enyészetes síri dal

hangzott át a krakkói glaciskról a honvédek karéneke, az ősi hymnusz:

«Isten áldd meg a magyart . . . .»

. . . — Lachez les cordes! hangzott a nihilista mérnök parancsszava; a gépet letartó köteleket egyszerre kettévágták s azzal a titáni romboló csoda gyorsan fölemelkedett a légbe, s oly magasra felszállva, a hol semmi gyujtó röppentyü utól nem érheti, elkezdett csendesen haladni a krakkói erődítmények felé. A hogy meg volt mondva, egyenesen a Stradomnak tartott.

«Nyujts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel . . .»

A kisértetes zsolozsma végig rezgett a csöndes éjben. Szép csillagos volt az ég; a sötétkék mennyboltozaton mint a végitéletnap csodája úszott végig az óriási léggömb gúla, mintha egy pyramid volna rakva halálfejekből, mely egy óriási fekete harangot visz magával, hegyével lefelé fordítva. Félmillió férfi nézett fel e csodára a két táborból.

És midőn a rettenetes felleg, melynek méhében a föld romlása rejlik, már útjának egy harmadát megtette s kezdett a krakkói sánczok felé közelíteni, akkor mind az ötszázezer férfi azt kiáltá: nézd! A láthatár bérczei mögül egyszerre előröpül egy «fehér sas;» egy óriási szárnyas alak, melynek egész teste, mint a csillag, úgy világít. Sebesebben közelít minden viharnál. Száz másodpercz nem telik bele s már itt repül az orosz tábor fölött, szárnyainak csengése hangzik.

«Huh-ha! kiált, keresztet hányva magára a mohilewi harczos, és babonás rémülettel mondja: nézd, az «Orol Polszke!» (a lengyel sas.)

A fehér sas két másodpercz mulva utóléri az anastatert, eléje kerül, a legfelső léggömböt megragadja s annálfogva

az ormótlan szörnyet hatalmas szárnycsapásaival ellenkező irányba igyekszik téríteni.

Egy perczre sikerül neki azt megállítani. Nehány pillanatig csodaerővel vontatja az egész tömeget visszafelé. Akkor egy erősebb szélroham segélyére jön az anastaternek s a fehér sas által megragadott léggömb leszakad az egész tömeg közül, s a romboló gép újra megindul Krakkó felé.

Most a fehér sas lecsap a léggömbök közé és szárnyainak paskoló csapásaival sorban kilyukgatja a legfelül levőket. Olyan ez a küzdelem, mint az ezeregyéjszaka meséje, hol a galambbá változott tündér küzd elefántalakú ellenfelével. Angyali és ördögi küzdelem. A fehér sas még egyszer belekapaszkodik lomha ellenfelébe, s megfeszített rohammal visszafelé czepeli azt magával. A szél csillapul.

A fehér sas szárnyainak suhogó zaja lehallik a földre, a tündérfényű szárnyas a lengő pokolgépet lódítja visszafelé oda, a honnan küldték.

«Menekülj!» ordítja egyszerre százezer meg százezer ajk, s az orosz tábor népe rémületes bomlásnak indul. Futó tömegek omolnak kétfelé a visszatérő pokolgép útjából.

Most egyszerre elereszti a fehér sas a pokolgépet. Ott leng az, még mindig háromszázötven léggömb által emelve az orosz tábor és a krakkói sánczok között, egyenlő távolban mindkét hadseregtől.

A krakkói glaciskról hangzik a hymnus végsora:

> «Megbünhödte már e nép a
> Multat s jövendőt. . . .»

Ebben a perczben a magasra felszállt fehér sas egy czikázó villámsugárt sujtott le az anastaterra. . . .

A villámsugár a léggömbcsoporthoz érve, annak tafota buborékai előtt két ágra szakadt; de mind a két ág egyesült ismét az anastater vasfödelén.

És abban a perczben azt látta az égre bámuló két tábor népe, hogy a fekete ércztömeg kétfelé válik; alsó része egy darabban zuhan alá; és azután nem látott senki egyebet, mint egy tűzbe borult eget, mely egyik láthatárától a másikig egy megnyilt lángtengernek látszik, a minek örvénye felmegy a csillagokig. S mikor e perczekig tartó vakító éggyuladás kialszik, akkor az utána maradt éjszakában egy csillag sem áll az égen; ködfehér az égboltozat s szerteszélylyel miriádnyi futó csillag rajzol tűzfényével veres vonalakat a szürke lapra, mintha egyszerre le lett volna tépve az ég minden álló csillaga, s azok sziporkáznának szét a világ minden sarka felé. A szétrobbant anastater megolvadt darabjai azok; tízezer meg tízezer görré szakadva, röpíté azokat az éktelen távolba a rettenetes robbanó elem, egyes darabjai elrepültek a Kárpátokig: a négy mértföldnyi távolban fekvő Pilicza házaira valóságos meteor-eső hullott alá, mely nyolcz helyen gyujtott. Meglehet, hogy egyes ellökött nagy tömegek elszáguldtak a légtelen világürbe, s azokkal mint meteorokkal fog a föld ismét összetalálkozni.

Hanem e csillagszórás látványát nem szemlélte sem az orosz táborban, sem a krakkói redánokon senki. Az az eget és földet egymástól eltaszító pukkanás, mely az anastater felrobbanását követte, a földre vágott minden embert; a ki azt hallotta, az nem tudja megmondani, hogy mit hallott, mert arra a süketség következett. Az orosz táborban, mely a szabadban állt, tömérdeken maradtak örökre süketen, s a redánok kaszamatáiban levők csak arra emlékeznek, hogy egyszerre összeszorította koponyáikat valami s arra szédülten buktak le a földre. Csak a krakkói observatorium mérnökei irták le e tüneményt, kikhez a hang csak hatvan másodpercz mulva jutott, s kiket az egy hyalichor üvegboltozat alatt ért. A csattanástól rengett a föld, mintha kitörni készülő vulkánok dúlnák mélyeit, a tömör kőfalak végig hasadoztak, az ajtók felpattantak záraikból, a tornyokról lehullottak a

keresztek; hanem a hyalichor kiállta a próbát, az nem törött össze, mint a hogy cseréppé zuzott négy mértföldnyi kerületben minden ablak, mely közönséges üvegből készült. Hanem háztető egy sem maradt épen, azokról a légnyomás lesöpört minden cserepet, feltépte a zsindelyeket, s azután mint a forgószél indult meg egyszerre két irányban, nagy messzeségben kitépve gyökereikből a százados fenyőfákat, s összedöntögetve házakat, váracsokat; a Vieliczkánál összesített vasuti szekereket tömegestül megragadta s elvitte Bochniáig, s a Visztulát keresztülzudította védtöltésein; egész Szandeczig megérezték ezt a vihart; ott pihent el az erdős Kárpátok ormain.

Ha ezt a rettenetes pokolgépet az a «fehér sas» odaczepeli az orosz tábor fölé s azalatt léggömbjeit annyira összetépi, hogy az a maradványokkal csendesen szálljon a földre alá, mely esetben az a hegyén levő gyutacsok hatásától épen a föld szinén robbant volna szélylyel, akkor most, a hány ölet e csodarém lángszárnyai átölelnek, annyi öl volna beterítve a földön halottakkal.

De a «fehér sasnak» öntudata van; az aërodromon azt mondta: «nem azért születtem, hogy százezerével öljem az embereket, hanem, hogy meggátoljam az emberölést» s ezért fenn a magasban, a két tábortól egyenlő távolban robbantá fel a «pusztítót» villámkanóczával.

Így is irtóztató volt a hatás. Tömérdek katona gyógyíthatlanul megsiketült, sok ezer veszedelmes szemgyuladást kapott, s a mi sajátságos tünemény: valamennyi ló, a mi a cernirozó tábor nyugoti részén volt, tökéletesen megvakult. Attól a lángoló égtől amaurosist kaptak.

Hanem emberélet nem oltatott ki.

Az aërodromon pedig e magas emberszeretetével saját magát is veszélybe döntheté.

Mikor Dárday a krakkói observatoriumból nézte az «égi harcz» meseszerű jelenését, azt mondá: «nézzétek! én tudom mi ez. Az a szegény góbé, a ki azt a törhet-

len üveget csinálja, ajánlotta fel nekem honvédminiszter koromban az ő találmányát, a szabadon repülő gépet: most itt van!»

És száz másodpercz mulva nem volt az égen sem az anastater, sem az aërodromon.

Mikor aztán teljes sötétség lett, azt mondá a vezér:

«És én ennek a derék embernek ötvenezer forintot kináltam a találmányáért; a helyett, hogy siettem volna neki odaadni az egész világot és magamat is ráadásba. Most ez minket megszabadított, de magát is feláldozta. E mélységes pokoltűzben meg kellett annak is olvadni, mint a pokolgép vashengerei megolvadtak.

Mindenki abban a hitben volt, hogy a fehér sas is odaveszett a lángörvényben.

Pedig az nem veszett el.

Ennek a magyarázata az, hogy a villanygép röptének gyorsasága csaknem egyenlő a kitörő gáz sebességével, mely azután perczről-perczre fogy, úgy, hogy a robbanásnak sem a lángja, sem a taszitása nem érhette utól a tovarepülő aërodromont. A robbanás hangját pedig épen nem hallották meg az abban ülők, a hang minden perczben 400 lábnyival maradt mögöttük.

E rémjelenés után Schertsinszkoi azt táviratozta Sasza asszonynak Bécsbe chiffreekben:

— Anastaternek vége. Levegőben elrobbant. Ellenségnek repülőgépe van. Hadseregben sok ezer harczképtelen, süket, szemfájós; valamennyi ló vak.

Sasza asszony erre azt táviratozta vissza:

— Ha egy anastater nem sikerült, eressz rájuk egyszerre négyet, tizet, százat.

Madamenak igaza volt.

Négyet, tizet, százat nem foghat el, le nem istennyiláz-hat az egy aërodromon.

(Még akkor azt hitték, hogy csak «egy» van.)

Hanem a legközelebbi nap és éjszaka nem volt arra való, hogy ezt a jó szándékot keresztülvihessék.

A mult éji vulkánszerű gázrobbanás úgy megterhelé gőzökkel a léget, s a rázkódás által egyszerre úgy megváltoztatta az időjárást, hogy az addig derült ég egyszerre beborult s reggelre elkezdett szakadni a zápor, és dült pihenetlenül egész nap és egész éjjel s e záporban a hadmérnökök a legjobb akarat mellett sem tehettek meg semmi előmunkálatot, a mi az anastaterek felbocsátására szükséges. Az ember vak volt az esőben; sem kémlő léggolyókkal nem észlelhette a felső légáramlatot, sem a távolt nem mérhette ki, az arányokat nem vethette össze; ezek nélkül pedig az anastater gyutacsait tempirozni nem lehet, ha csak az ember azt nem akarja koczkáztatni, hogy a vaktában repülő pokolgép valahol magának a cernirozó seregnek tegyen egy nem kivánt látogatást.

Harmadnapra virradóra pedig aztán volt más gondja Schertsinszkoinak, mint hogy a krakkói honvédeket nyakgassa.

Lóhalálában menekülő futárok hozták hozzá a hirt, hogy a mult éjjel a szakadozó záporban egy ellenséges hadtest elfoglalta Czenstochowát. Hogyan jutottak be a sánczokon, a bástyákon, a bezárt kapukon? azt senki sem tudja. Az egész helyőrséget, mielőtt védelemre gondolhatott volna, lefegyverezték. A támadók üvegpánczélt és harangidomú átlátszó sisakot viselnek, melyet nem jár át a golyó. Egyszerre minden oldalról támadtak s mikor a helyőrség egy része a templomokba akart vonulni, hogy onnan védje magát már, akkor az üvegpánczélos szörnyek a templomok tornyait tartották elfoglalva.

Ez már aztán nagyobb baj volt, mint az anastater nem sikerülése.

Czenstochowa volt a nihilista seregek hadkészleteinek főraktára. Egy egész hadjáratra összehordott élelmiszer benne. A rég titkolt találmányai az orosz tudományos világnak: «a halkenyér,» mely kis helyen elfér, igen izletes és tápláló eledel, tonnákban felhalmozva, a

Thiel-féle «hus kétszersült;» millió és millió adagokban; a hadjárathoz nélkülözhetetlen pálinka, gabona, liszt, sózott hus, szalonna rengeteg tömegekben, zab az egész lovasság számára, és a mi legfőbb: a töltényraktárak. Ezek nélkül nem lehet folytatni a háborut; hiszen ha a hadsereg a magával vitt töltényeket az első ütközetben kilövöldözi, pedig a gyorspuskák mellett ez nagyon hamar megtörténik, s nincs honnan új készletet kapnia, akkor szaladhat haza. De a mi még a töltényeknél is nagyobb dolog: ott van a főhadi pénztár! És abban ötven millió rubel papirosban és ötven millió rubel aranyban ezüstben!

Schertsinszkoi most ezt a táviratot küldé Sasza asszonynak:

— Valami ördög az éjjel egy camisadedal elfoglalta Czenstochowát.

Sasza asszony ezt válaszolta vissza:

— Légy kétszer ördög és foglald vissza egy másik camisadedal.

(Camisadenak híják az éjjel támadó harczokat, a milyennel győztek az osztrákok Páviánál s a poroszok Gitsinnél.)

A nihilista fővezérnek első feladata volt azt kitalálni, hogy kik lehetnek azok, a kik Czenstochowát az éjjeli támadással meglepték? A menekülő futárok tudósításai ehhez nagyon kevés felvilágosító adatot szolgáltattak. A hány, annyiféle leirását hozta az éjjeli harcznak s az egészből csak azt lehetett megtanulni, hogy ott zürzavar volt, nagy. A támadó ellenség öltönyét pánczél, fejét sisak borítja: nem tudhatni miféle nemzet. Azonban az egész helyiséggel igen jó ismeretségben kell lennie, mert egyszerre elfoglalt minden főpontot, a honnan a védelem sikeresen folytatható lett volna.

Mindezekből Schertsinszkoi azt a következtetést származtatá le, hogy a megrohanás lengyel összeesküvés müve. A czenstochowai helyőrség lengyel katonái bocsá-

ták be a támadókat a kapukon; s azok vezették őket az erődítvény labyrinthjában.

Ezen okoskodásra alapította azután követendő rendszabályait.

Jó szerencse, hogy az orosz hadseregnél már eleve gond volt rá, hogy soha egyetlenegy lengyel se alkalmaztassék a műszaki csapatoknál. Igy azok, ha elfoglalták is Czenstochowa sánczait, a mostani bonyolult szerkezetű hátultöltő ágyukat sikeresen kezelni nem tudják. Nem kell nekik annyi időt engedni, hogy azt megtanulhassák. A mult században a francziák azzal vesztették el az orleansi döntő ütközetet, hogy ujoncz tüzéreik nem tudtak a tömérdek ágyuval lőni.

Ágyuostrommal foglalni vissza Czenstochowát különben sem volna tanácsos, mert az ott felhalmozott lőszer és élelmezési készlet szét lenne rombolva az átkozott győzelem esetén.

Az ellenfél, ki az erődített tábort hatalmába kerítette, nem lehet oly számos, hogy minden előművet kellően megvédhessen, ha azok egyszerre minden oldalról szuronynyal, lábtóval megtámadtatnak; még kevésbbé lehet tudomása a «holt szegletekről» és a «néma sétányokról.» Az első alatt értik a hadászok azokat a térségeket, miket az erődök ágyuinak kereszttüze érintetlen hágy, az utóbbi alatt pedig azokat a hozzájárulható utakat, a mik nincsenek aláaknázva. Ezek felől csak a táborkar főnökének van tudomása s ezeknek felhasználása mellett, számba véve az orosz harczi nép halálmegvető vitézségét, igen könnyen visszafoglalható lesz a táborhely egy rögtöni kardcsapással.

Azonban az egész okoskodás halomra dült a hibás alapföltételen.

Nem lengyel összeesküvők voltak azok, kik Czenstochowát elfoglalták, hanem Tatrangi Dávid «halhatatlan»-jai. Az egész táborhelyet még a korábbi napokban, az aërodromonból lefényképezték s amaz éjszakán ötszáz

gép szállítá le egyszerre minden kijelölt pontra a tizezer sérthetetlen harczost, a kik keresztül sétálnak a mitrailleusök golyózáporán. E látványra azt mondá a várparancsnok: «én lelkek ellen nem harczolok.»

A zápor, mely egész nap tartott, kedvezni látszott a nihilista vezér tervezetének; százhuszezer főnyi hadtestet indított ki Krakkó alul s azoknak első dandárai erőltetett utazással vasutak és podgyászszekerek segélyével, éjszakára megérkeztek a Czenstochowától két mértföldnyire fekvő szélesen elterülő nyirfaerdőkhöz. Itt szándékoztak magukat az éjjeli ostromhoz rendezni; összeválogatva a drusinákat, mik pánczélaik oltalma alatt legelől induljanak.

De a mint a nyirfaerdők felé közeledtek, egyszerre valami sajátszerű pattogás lepte meg őket, mely hasonlít a szüreti tréfák tűzbékájának hangjához, s a hol ez a pattogás hangzik, egyszerre csak kidűl két-három ember a csatárlánczból, mintha halálra volna sebesitve s végigvágja magát a földön, a nélkül, hogy vérét látná valaki folyni.

E pukkanások eleintén a földről jönnek, mintha lehullott robbanó mogyorók szórattak volna; később azonban a golyók sűrűen kezdenek kopogni a pánczélokon, a sisakokon, s a hol egy megütődik, rögtön szét is pattan s arra több ember, a kit nem is ért a golyó, elbukik, összeroskad.

Az orosz hadseregben vannak régi, harczedzett katonák, kik a kapott sebnek oda se néznek, kik kóstoltak már a vasból is, az ólomból is eleget; a kiket, ha a golyó megsebesített, még dühösebbek lettek a kapott seb után s annál veszettebbül rohantak előre. Hanem az a seb, a mit itt osztogatnak, egészen más valami. Nem tép az hust és nem tör csontot; vékony tűhegyekkel hatol keresztül a nemez-pánczélon, s ha csak a födetlen kezet vagy arczot találja is, oly ijesztő fájdalmat okoz, mely hasonló a tarantulacsipés, a viperaharapás rögtöni hatá-

sához; s rá ugyanaz az égető sajgás következik, mely az állati méreg következése szokott lenni; a sebhedt tag megmered, feldagad s kínzó viszketeg támad e daganatból.

A nihilista hadvezérek nem akartak hinni a rémmesének, a mit harczképtelenül visszatérő katonáik beszéltek ez új lövegekről; tömeges rohamra tüzelték vitézeiket; a hadsorok éleire állították a tiszteket, s aztán «en avant les épaulettes!» de mindazzal nem mentek semmire. Az éjszaka nem nekik volt jó barátjuk, hanem ellenfeleiknek. Azoknak a fegyvere nem ad hangot a sötétben, csak golyóik pattannak el ott, a hol leestek. Azok magukra sem hagynak találni; azok ravaszok, odaékelik magukat két támadó csapat közé, aztán elvonulnak onnan, ki tudja, mi módon? ki tudja, hová? S mikor aztán végre egy nihilista dandár nagy veszteség árán, hősi vitézséggel elfoglalt egy kétségbeesésig védett állást, akkor veszi észre, hogy saját hadfele ellen küzdött, a sötétben az ellenség kicserélte magát a jó baráttal, s mire azok egymásra ismertek, már ismét oldalukban van és onnan nyugtalanítja őket.

A sötétben, a záporban összezavarodik a nihilisták egész hadirendje; reggel felé a hadvezérek kénytelenek minden ponton takarodót fuvatni.

Mikor másnap reggel Schertsinszkoi a tábori kórházakat végig látogatta, ezt táviratozta Sasza asszonynak:

— Éjjeli támadásunk visszaveretett. Pánczél nem jó többé. Ellenség mérgezett tűkkel lövöldöz. Halottunk kevés, sebesültünk sok. Hadseregünk fele vakarózik.

(A hogy mr. Severus mondá egykor nevetve.)

A sikertelen éjjeli támadás után azonban megkisérlé a szabályszerű ütközetet.

Egy kozák ezred, egy csapat kaukázusi lovasvadász és négy röppentyütelep indult kémszemlészetre az ellenség hadállásának kitudása végett. Alig közelíték meg a mult éjjeli harcz szinterét, midőn az ellenség robbanó lövegei

tudatták velük, hogy a nyirerdők egész hosszában meg vannak szállva. Nehány lövést váltottak egymással udvariasságból s azzal visszatért a lovas kémlő csapat az arczvonal mögé.

Ekkor aztán megszólaltak az ágyuk.

A nyirerdővel szemben volt egy domb, arra felvontatott a hadvezér százhusz ágyut, miknek lövegei erdőgyujtó tűzokádók, gömbszóró shrapnelek, assa fœtidával töltött chinai büzgolyók és petroleum-bombák voltak.

Mikor a legelső amerikai Rodman-ágyu eldurrant a dombtetőről, bombáját az erdő felé hajítva, abban a perczben felrepült a nyirerdőből az ærodromon.

Még mindig csak az első, csak egyetlenegy.

— Ah itt jön a fehér sas! kiáltának az oroszok; de most már tudták, hogy mi az? Egy gép. S el voltak készülve a fogadására.

Igaz, hogy annak a gépnek előnye van; hajigálhat le onnan a magasból Orsini-bombákat; de már ezek be vannak véve a számításba. Ennyi és ennyi embert fog megölni. Mondjuk, hogy ezeret, vagy kétezeret. No hát kétezerrel több halott. Ez nem tesz különbséget. Ember van elég.

Hanem az ærodromon nem látszott semmi előkészületet tenni holmi bombahajigálásra. A mint távcsöveken nézték, az egy síma, fényes csucshenger volt, hasonló egy szivarhoz, mely terjedelmével nem árult el romboló ballasztot.

Az orosz tüzérek elkezdtek e szép szárnyasra vadászni. Feléjük közelített. A Rodman-mozsarak bombái elérhették. A süvöltő gömbök ott jártak alatta, fölötte, a légjáró tudomást sem látszott róluk venni, s mikor a dombhoz közel ért, melyen az ágyuk fel voltak vontatva, egyszerre olyan közelre szállt alá, a hol a bombavetők «már» nem találhatták el, s a vontcsövű ágyuk «még» nem érhették fel.

Hanem erről is volt gondoskodva.

Ott állt százhúsz röppentyütelep, mely egyszerre, egy jeladásra elkezdé sistergő csillagait felszórni a közelítő aërodromon ellen.

Ez egy valóságos «girandol» volt a hadi tűzjátékban. Az aërodromon egy tűzraj közé jutott, mely minden oldalról zúdult ellene, mintha egy tűzhányó krátere fölött rohant volna el, midőn hirtelen kitör.

És annyi tűz között úgy járt, mint a Salamander.

A röppentyüket, a mik szárnyai közelébe értek, mintha lapták lettek volna, úgy csapta félre szárnyainak ütése. A sima, ruganyos test, mely a légben libeg és pánczélozva is van, sérthetetlen. Ezt sokszor tapasztalják a vadászok, kik egy egész adag kilőtt göbecsesel nem birnak egy kigyót megsérteni.

Az aërodromon a tüzértelep fölé érve ismétlé azt az «intést,» a mit már az anastaterrel szemben adott a hadviselőknek; detonatorának egy villanyszikráját aláküldé s az egyenesen beletalált a Rodman-ágyú töltényszekerébe. Az felrobbant. Az aërodromon tovarepült, nehány percz mulva, midőn újra meggyült condensatorában a villany, megint visszatért, s ezt a műveletet folytatva, félóra alatt valamennyi töltényszekeret mind felrobbantott. A villám jól czéloz; a töltény, szekér és a bomba vasból vannak, odatalál bizonyosan. Hanem azt már tüzérek és hadvezérek csak messziről nézték. Menekült és ott hagyta lőporos szekereit és ágyuit mindenki.

Az orosz hadvezér e tény után azt táviratozta Sasza asszonynak: «nincs többé ágyú!»

Ez egyenlőtlen harcznak, a mit egyetlen egy gép folytatott százhúsz ágyú és tömérdek röppentyű ellen, szemtanuja volt a nihilisták táborában időző képviselője a washingtoni kormánynak, mr. Perkins is. Minden hadseregnél volt az akkori kormányoknak egy-egy képviselőjük.

Ez esemény után mr. Perkins rögtön sietett kormányának a párisi congressusban üres szalmacséplő nagyköve-

tét és teljhatalmazottját a következő sürgönynyel felfrissíteni unatkoztából :

«Minden hadi készülődést abba kell hagyni. A villany, mint mozderő problemája meg van oldva. Krakkónál, Czenstochowánál villanyos repülő gép működött. A villany megsemmisítette a lőport. Vége az ágyúharcznak. Várak, kikötők, erősségek nincsenek többé. Az egész hadiléggömbstratagéma szappanbuborék ezentúl. Senki háborúhoz ne kezdjen addig, a míg a villanyrepülőgép titkát meg nem szerezte. A nihilistáknak még csak egyetlen eszközük van, mely részükre dönthet: a tömeg. Ha összes lovasságukat egyesítik, s tömeges hadoszlopokban vetik magukat a Czenstochowát elfoglalt ellenfélre, s lóháton ostromolják meg a sánczokat, nem törődve az emberélet áldozatával. Egyéb nincs.»

Bármilyen lehetetlennek, bizarrnak lássék is ez az utóbbi eszme, hogy erdőket elfoglaló gyalogság ellen, sőt sánczok ellen tömeges lovassági rohamot vezényeljenek, mégis valóban ez volt Schertsinszkói terve is. A mire leginkább az a körülmény vezette rá, hogy a mult napi lovasszemlészet alkalmával a lovak maguk fel sem vették a hyalichor golyók forgácsainak sebeit, a miktől lovagjaik leszédültek; — mint a hogy nem fog a lovon a himlő, a hogy meg tudja enni a ló az arsenikumot; a hogy nem árt meg a sertésnek a mérges kígyó marása. Ezek tehát a legjobb eleven pánczélt képezik a kábító lövegek ellen, leszállítva azoknak hatását a közönséges lőfegyverekére. Azt pedig a doni kozákok már fényesen bebizonyították Lipcsénél, Samarkandnál s most legutóbb Bochniánál, hogy lehet lovassággal ágyútelepes sánczokat és eltorlaszolt erődöket is elfoglalni. Az orosz lovasok nem közönséges emberek: azok centaurok.

Hanem a terv kivitelének egy nagy akadálya volt. A krakkói tábor lovai a nagy anastater szétrobbanása óta tökéletesen «demoralizálva» voltak. Nem lehet azt más szóval kifejezni. Ismerik ezt az állapotot, a kik hosszas

hadjáratokat végigfáradtak. Az 1849-iki magyarországi hadjáratban is történt hasonló eset a fényszarui nagy lovassági ütközet után, hogy a rákövetkező éjszakán a paripák nem voltak fékezhetők, az egész tábor minden lova futni készült, letépte magát kötőfékéről, s a melyik elszabadulhatott, elfutott világgá. Talán járul ehhez valami a nemes állatok, a ló, a kutya előérzetes ösztönéből is, mely nagy veszedelmeket előre láttat velük, mikről az emberek nem is álmodtak: az állatok már érzik. A Krakkó alatti lovak közül sok megvakult a nagy felrobbanástól. Ez még nem lett volna nagy hiba: a vak ló annál könnyebben nekivezethető a tűznek. De ezek a lovak attól a naptól fogva oly ijedősek, oly neszrehallgatók lettek, hogy minden ismeretlen zajra futni készültek, nem engedték magukat tisztogattatni, felnyergeltetni; ha a lovas felült rájuk, ágaskodtak, hátráltak, a fejeiket kapkodták s a zablát harapták, mintha egyszerre valamennyien mind remonda-csikókká lettek volna visszavadítva. A lovassági tisztek egyenesen kimondták Schertsinszkoinak, hogy ha őket mind főbe löveti is, nem képesek négyezer lónál többet csatarendbe állítani; a többit vissza lehet hajtani a ménesre, hadd nyargalja ki az ijedtségét; a vakját pedig mindjárt szaláminak és csizmának lehet feldolgozni.

Nem maradt hátra egyéb, mint Sasza asszonyt tudósítani a veszélyes helyzet egész valóságáról, és hogy most már szükséges, hogy magát a repülő lovasságot küldje fel rögtön Czenstochowa ellen.

Sasza asszonyt igen kellemetlenül érinté ez a tudósítás. Neki épen egy merész terv forrt az agyában: lovasságát a léggömbökkel végig bocsátani Stirián; onnan Horvátországba becsapni, a magyar alvidéken a szlávokat felkelésre bírni, s ez által az osztrák-magyar hadseregeket köröskörül, mint egy ostromlott várba bezárni. E czélból lovasságának előhada, mintegy nyolczezer lovas, már Gráczig nyomult, roppant zavart idézve elő a dunántúli táborban, mely, ha a nihilisták a trieszt-fiumei vonalat is

kezükbe keríthetik, s ha a szerb és román oldalon a távirdákat elronthatják, teljesen meg lesz fosztva a többi Európával lehető minden közlekedésétől, a hogy jó részt már eddig is meg van fosztva; mert az senkinek sem jut eszébe, hogy Berlinben egy táviratot via Livorno, Konstantinápoly, Galacz, Brassó, Temesvár küldjön le Pestre, pedig ezen a csigavonalon kívül már semmi más úton tudósítás Magyarországra nem jöhet; úgy hogy a Dunántúl, a Krakkó és Czenstochowa alatt történtekről még akkor sem tudnak semmit, a mikor már azokkal Európa minden hirlapja tele van. Ők be vannak zárva.

Ezt a tervét Sasza asszonynak egészen megzavarta a czenstochowai epizód.

A kárpáti hadsereg lovasságával nem hajthatta végre ugyanazon megkerülési tervet a Duna és Tisza között, mert az ki lett volna téve annak az esélynek, hogy az osztrák-magyar lovasság oldalba fogja. Most már az ellenfélnek is voltak repülő lovasai. A magyarok is találtak egy fajt, mely kiállja a versenyt odafenn az égben a samojédokkal. A czigány volt az. Héj, nagy becsülete lett egyszerre a szegény czigánynak. Minden vályogvetőt bundába öltöztettek s úgy küldték fel a mennyországba. — Az is figyelembe veendő volt, hogy egy hét óta nyugati szél uralkodik. Tehát a nihilisták a Duna-Tisza között az osztrák-magyar sereg léggömbjei alatt állanak, oda nem szabad előnyomulniok.

Sasza asszony azonban nem hagyott fel a tervével. Azt belátta, hogy repülő lovas seregének nagy részét fel kell bocsátania Czenstochowa alá, mert hadikészleteit nem hagyhatja ellenséges kézben, azokat vissza kell venni, ha minden sánczárkot saját halottaival tölt is meg. Azonban a horvát, dalmát expeditióra használható volt a gyalogság is; az előre tolt lovas dandár folytatta küldetését, hanem a nyomában haladó lovas hadsereg kicseréltetett a gyaloggal, úgy hogy a nyolczvanezer főnyi lovasságból hatvannégyezer visszaküldhető volt északra. A roppant hadsere-

get Czernoff tábornagy vezette, kinek hirét megalapította az a lovas hadjárat, melyet tíz év előtt az Amurtól a Yancse-Kiangig merészen és vitézül hajtott végre, China veszedelmével.

Czernoff erőltetett napi járatokban haladt végig Ausztrián, Csehországon, oldalt hagyva az ostromolt Olmüczöt; Teschennél, Bialicznál portyázó szárnycsapatai találkoztak a német határon felállított előőrseivel a németországi figyelő hadtestnek, melynek zöme Kosel vára körül táborozott. Mikor azután Krakkó közelébe értek, az a meglepetés várt reájuk, hogy Krakkó déli részét a Visztula-oldalon egészen megszállatlan találták: közeledtükre a honvédhuszárok előörsi csapatai vonultak vissza, a nihilista hadsereg táborhelye ez oldalon üres volt. Azoknak védcsapatait csak Bendzinnél találták. Itt találkozott Czernoff Schertsinszkoi szárnysegédével, ki őt az eddig történtekkel megismerteté. A megszálló sereg, hogy Czenstochowát sikerrel ostromolhassa, kénytelen volt Krakkó körülzárolásával felhagyni, s egy erős figyelő hadsereget az északi oldalon felállítani, miután a krakkói sereg a czenstochowaival repülőgépe segélyével értekezhetik s annálfogva a várból folytonos tömeges kitöréseket rendez.

Czernoff, mint minden olyan hadvezér, kit a győzelmek elkényeztettek, túlszigorú volt azok iránt, a kiknek a szerencse nem kedvezett, s mindent tudott rosszalni, a mihez szerencsétlen vezértársa kezdett.

Mikor összejött Schertsinszkoival, első dolga volt azt táborkara előtt válogatatlan szavakkal lehordani eddigi rosz intézkedéseiért; azután tudatta vele, hogy a főparancsnoksággal ő van megbízva, Schertsinszkoi pedig hátra fog menni a figyelő hadsereghez s ott várja el az ő további intézkedéseit.

Schertsinszkoi igazi orosz volt. Megnyugodott a parancsszóban, s ha a felhatalmazott Czernoff azt mondta volna neki, hogy üljön fel egy léghajóba samojednek s ott működjék, abba is belenyugodott volna.

Czernoff erélyes katona volt, kiméletlen az ellenség iránt úgy, mint saját emberei iránt. Az igaz, hogy a roham élén szokott lenni maga is. Ménest tenne a lovak száma, miket kilövöldöztek alula, s a teste egy élő albuma a minden csatákból elhozott sebhelyeknek. Ő nem is szokott tanácsot tartani, mikor haditervet készít; kigondolja egyedül és aztán parancsol és előlmegy.

Az ő terve volt a bochniai támadás is, mely az osztrák-magyar tartaléksereget a földre gázolta. Akkor is megmutatta, hogyan kell egy ellenséges csillagsáncz cavalierejének a tetejére lóháton felnyargalni.

Most ugyanazon győzelemittas «molodczi»-k tábora jő utána.

Ily vezér és ily sereg mellett a csataterv természetesen csak ez lehetett:

A nyugati szél az orosz ærostatokat csak Czenstochowa nyugati oldaláról teszi hasznavehetőkké. Ez pedig olyan közel esik a német határszélhez, hogy a Jaszna Gora halmairól, melyekről a rohamnak indulni kell, a német előörsök szuronyainak villogását lehet látni Lublinicz körül.

Közönséges talentumu hadvezér nem merné azt megkisérteni, hogy ily szűk helyen befúrja magát, a hol ha meg találják futamítani, egyszerre a semleges ország területére fogják visszavetni, a hol azután le kell raknia a fegyvert. De erre Czernoffnak nem lehetett gondolni. Ki futamítaná meg az ő legyőzhetlenjeit? Hatvannégyezer lovas egy tömegben, mely a dombokról alárohan. Előttük repül, kedvező széltől ragadva ötezer ærostat, mely bombákat ont.

Hogy az ellenfélnek repülő gépe van, talán több is egynél, Czernoff azt is számításba vette. Az pusztítani fog az ærostatok közt. Nem tesz semmit. A léghajósok közt van még csak fegyelem; azok nem futhatnak el a csatatérről, nincs a ballonjaikon szellentyű. Ha százat, ha ezeret összetépnek is közülök a repülőgépek, de az egész tö-

meget föl nem tartóztathatják, villámaik azokon nem fognak, a selyem és gyantaburok miatt, s elvégre a repülőgépek is úgy fognak járni, mint az alligatorok, hogy a nagy tömeg közt belekeverednek szárnyaikkal a ballonok köteleibe, s megfogják magukat.

Czernoff, hogy még biztosabb legyen a döntő csapás eredménye, azt a parancsot adta ki, hogy a megszálló sereg összes lovassága csatlakozzék a repülő lovas sereghez.

Az alvezérek szerényen figyelmeztették a bajra, mely ebből támadhat: azoknak a lovai «félnek!»

«Félnek!» Ezt a szót nem akarta hallani Czernoff. Félni még a lovasnak sem szabad, nem hogy a lovának. Mire való a sarkantyú? mire való a kancsuka? Nehány erélyes tiltakozót főbe lövetett a hadsor előtt, s aztán nem beszélt senki arról, hogy a lovak félnek.

Augusztus tizenharmadikán reggel zendült meg az orosz nihilisták marseillaisének népszerű kardala a Jaszna Gora fenyőerdőiben:

«Megyünk, hogy megigyuk borod;
Megyünk elvenni aranyod;
Megyünk ölelni asszonyod;
Hurráh!»*

És azzal elkezdtek alászállani a kibontakozó csapatok, s ott, csaknem a czenstochowai sánczok lőtávolában rendezkedtek támadó hadoszlopokba.

A léggömböket csak ekkor töltötték meg a helyszinén, magukkal hozott gázfőző gépekkel. Ez a készület eltartott délután négy óráig. Elég hosszú a kutyacsillag napja.

A czenstochowai sánczokról egy ágyúlövés sem háborította készülődéseiket.

Czernoff terve igen világos volt.

Egy hadoszlopot állított össze, melyben keverve voltak

* L. William Kedworth Dixon. A szabad Oroszország. 1873.

az általa vesztésre itélt Krakkót megszállott lovasezredek. Azokat tolta maga előtt a bochniai győztesek pánczélos hadserege. Tizezer ember és ló talán elég lesz a polygonum caponiérejeinek árkait betemetni, azoknak a hulláin aztán átzudulhat a feltarthatatlan ár, elgázolva maga előtt az ellenséget, ha mind vasból van is.

A szerencsétlen, kipéczézett ezredek sorsa meg volt pecsételve. Őket elől a lovaikhoz kötött léggömbök vonják, hátul a rohanó ezredek taszítják, meg kell tölteniök azokat a hosszú sírokat ott maguk előtt. Hanem aztán a várt elfoglaló ellenség itélete is alá volt írva. A molodczik nem hagynak maguk után sem foglyokat, sem sebesülteket. A mai napon a Varta folyamnak meg kell áradni a párolgó meleg vértől.

Négy órakor délután hangzott a jeladó három ágyúlövés, mire minden ponton megszólaltak a trombiták s az egész rettentő lovas tábor megindult várat ostromolni.

A czenstochowai ágyúk mégis hallgattak.

Mikor aztán a trombita újra hangzott, gyorsabb ügetésre adva jelt, akkor a sánczok mögül egyszerre fölrepült ötszáz olyan fehér sas, a milyen eddig csak egy mutogatta magát.

A stymphalidák elfogadták a centaurokkal az ütközetet.

A sedáni ütközetet (a franczia irók szerint) nem az emberek nyerték meg, hanem a gépek, — a czenstochowai ütközetet nem az emberek vesztették el, hanem a lovak.

A mint az első hadoszlopban ügető paripák megpillanták a szemközt repülő szörnyetegeket, egyszerre visszatorpantak és az egész arczvonal elkezdett «flottirozni».

Legbomlottabbak voltak a vak lovak, a kik nem látták azt a rémet, csak közeledtének hangját hallották és arra egyszerre megbokrosodtak.

A végitéletnapi hangok voltak e soha nem hallott suhogó mély zúgásban, melyben egyesülve van a sebzett viziló bőgése, a gőzmozdony puhogása és a vihar üvöl-

tése; a mint az egyre közeledett s keresztül hangzott az ezernyi ezer paripa földrengető robogásán.

Az aërodromonok félhold alakú sorban közeledtek a lovas tábor felé, annak északi szárnyát megkerülve.

A mint ezer ölnyire értek a lovas arczvonalhoz, egyszerre leszálltak csaknem a földszinig, s akkor aztán vizirányos vonalban rohantak ismét előre.

Ezt a támadást nem várta be semmi négylábú állat.

A jelenés, mely e rohamot követte, csak Farao hadseregének bomlásában leli párját, mikor azt a Vörös tenger hullámai megrohanták.

Minden ló megvadult, nyerítve, hánykódva fordult oldalt s tört az utána jövők soraiba vissza. S a lovak rémülete ragályos. Egy megijedt paripa agyonijeszt százat; és mind a száznak, mind a tizezernek ott jön a réme, huhogva, fütyülve, szárnyaival csapkodva.

Pillanatok alatt összebomlik az egész hadirend. A felzavart tömegek az utánuk jövők közé rohannak s azokat is összebomlasztják.

Az aërodromonok terv és vezényszó szerint látszanak működni. Minden tíz között van egy hosszabb hajójú, mely a többinek parancsol. Jelkiáltásaik hangzanak odafenn a légben. Négyen-négyen összefognak egy-egy tömeg lovast s azt egymásra terelik. A megriadt mének, mint a birkanyáj, tódulnak egymásra, egyik ló a másik hátára ágaskodik patáival. Nyerít, harap; embert nem ismer többé. A megszorult méntömeg vadállati ordítással tölti meg a léget, mely az emberi káromkodás hangját is elnyomja. És a lovasság még nagyobb veszedelmére hozzá van kötözve a légben uszó ærostatokhoz, minden tizenkét lovast egy közös ballon tart fogva. Az ádáz zürzavarban most a ballonok kötelei összekeverednek; a zilált csoportok ballonjai egymáshoz ütődnek, köteleikkel összetekergőznek; odafenn idomtalan gomoly támad belőlük; egy-egy ballon a szorítástól elpukkan, akkor annak a hajója leesik; a lehulló Orsini-bombák a tömegek között pattog-

nak szét, mire az összetódult raj ismét szétriadva töri magát a tömkeleg minden része felé.

Vezényszó nem hangzik többé.

A felkavart porfellegben nem láthatja senki, mi történik fenn és alant. A legszélről eső tömegek látják a feléjük rohanó légi gépeket, a mik ott zúgnak el fejeik fölött. A távolabb álló ezredek csak olyankor pillantják meg azokat, mikor hirtelen fölemelkednek, hogy egyet fordulva, ismét lecsapjanak.

Czernoff látta, hogy az aërodromonok az egész első arczvonalát zavarba hozták, visszafordították. Nem akarta elhinni, hogy meg van verve. Nem akarta elhinni, hogy a mai naptól fogva vége van a lovassági harcznak. Nem akarta elhinni, hogy annyi sok szép huszárnak, dzsidásnak, kozáknak, cserkesznek mától fogva le kell szállnia a lováról, s a dicső mén nem fog többé soha a csatatéren nyeríteni, hogy ezentúl csak ekét és boronát húzni van hivatva. Hogy vége a háboruk költészetének! a kivont karddal harczoló hősöknek, az ellenség vérében fürdő daliáknak! Hogy mindez olyan mese lesz mától fogva, minők a mythosz centaurusai.

Czernoff egyik válogatott ezredét a másik után küldé azon porfellegek feltartóztatására, melyek minden oldalról közeledtek feléje. Azt parancsolta, hogy a futókat, ha másként meg nem állnak, aprítsák le. Azok alászegzett dárdákkal rohantak előre, mint érczfal; és azután még nagyobb lett a porfelleg, azokat is magával ragadta az, mint a forgószél.

Czernoff napbarnította arczán csorgott a köny, szürke szakállát áztatva.

«Előre! Előre! Kutyák!» hörgé. (Nem «molodczi» többé, hanem «kutyák!») Mire való a sarkantyú? mire való a kancsuka? Ágyukat hozzatok! Söpörjétek el a futókat!

De nem volt ideje azokat az ágyukat előhozatni.

Száz aërodromon emelkedett ki egyszerre a többi közül

minden oldalról s azok találkozót látszottak egymásnak adni azon halom felett, melyről Czernoff nézte a csodaromlást.

«Átkozott gépek!» kiáltá öklével fenyegetve az ég felé. Hát mégis van valami az égben, a mitől félni kell? Mit hányjátok magatokra a keresztet? barmok! Nem istenek azok ott, hanem égi kutyák! Halljátok, hogy ugatnak!

Valóban az aërodromonok csunyául tudtak ugatni.

És egyre szükebb kört vontak Czernoff és válogatott lovascsapatai körül. Ah! ezek voltak azon hősök (ember és ló), a kik megszokták az ágyúdörej közepette moczczanatlanul megállni, kik közül ha az ágyúteke egész utczát vágott, nyugodtan zárták össze a támadt rést dönthetlen tömegükkel. A győzhetlen, a félelmetlen sotniák voltak azok.

Most a földi rémrobajon, mely a porfellegek között egyre közelebb vonul, egy égi dördület hangzik keresztül. Pedig hiszen derült az ég.

Két szemközt jövő aërodromon villámlott össze. A villanyterhelt detonatorok egymásnak küldözék üdvözleteiket. Következik a többi; majd mind a száz összevissza czikázik villámsugaraival a légben; a mennydörgés szakadatlan.

E rémtünemény megtört minden emberi és állati bátorságot.

Még Czernoff kedvencz ménje is horkolva ágaskodott fel e rémhangversenyre s nyakán egyik oldaláról a másikra vetette sörényét.

«Hát te is?» ordítá rá Czernoff, lovas korbácsával végigvágva a nemes mén fején. De az nem volt többé az ő alázatos szolgája. Megfordult két hátulsó lábán, megrázkódott s azzal szügyébe vágva fejét, elkezdett vágtatni az erdő felé; nem érzett sem sarkantyút, sem korbácsot, sem dicsvágyat többé.

Erre általános lett a jelszó.

«Az erdőkbe!»

Az egész összezavart lovasseregnek egyedüli menedéke volt a háta mögött levő fenyőerdő.

S az jó menedék is lett volna, ha egy végzetes körülmény e legtermészetesebb oltalmat meg nem rontja.

A repülő lovasságnál a fegyelem legelső parancsa az volt, hogy a terhelőikhez kötött zsinegeket, mik az aërostatok kötelét tartják, soha semmi esetben el ne vágják, akármi történjék is. E parancs ellen véteni halál! És e kemény parancsnak alapos indoka volt. Hogy e sok veszélylyel járó stratagemára bizton számítani lehessen, a léghajóban ülő samojédra nézve lehetetlenné kelle tenni az önkénytes leszállást. Az először is lábánál fogva oda volt békózva a hajókosár fenekéhez; azután a léggömbjének a szellentyűjéhez nem volt zsinór kötve. Ilyenformán az sem a hajó köteléhez nem érhetett, hogy azt elvágja, sem a ballonra fel nem mászhatott, hogy azon rést repeszszen. Kénytelen volt menni a hová viszik. Ha tehát a lovasok eltépték volna maguktól a visszatartó zsinegeket, az az aërostat a benne ülő samojéddel együtt elment volna a világtalan világig, s egy olyan léggömb hétezer rubelbe kerül.

A lovasság tehát a léggömböket is magával vontatva rohant az erdők felé. Ebből támadt azután a legnagyobb veszedelem. A mint egy csoport lovas benyargalt a magas fenyőszálak közé, az egész magával czepelt léggömb-gomolyt is vontatta, s akkor annak a kötelei a fák ágaiba akadva, alárántották a léggömböket; azoknak a ladikjai tele voltak robbanó lövegekkel, a mik a fákhoz ütődve könnyen elpukkantak, s arra a gázzal töltött léggömb is meggyuladt, s attól meg tűzbe borult az erdő.

Egymásra tíz, húsz, százhelyen gyuladt ki a rengeteg.

Most azután a természetadta menedék maga lett a legnagyobb veszedelemmé. A fenyőerdő gyantás lombozata végtől végig lángba borult, kiűzve maga alul a menekülőket; a meggyuladt gázfőzők robbanása nyomta el néha a rémzajt.

Ekkor győzött az emberi természetes ösztön a fegyelmen. A még kinn levő lovasság hirtelen elvagdalta a léggömbök zsinegeit s arra a sok ezernyi léggömb, mint egy kisértetes felhőtábor kezdett el szabadon repülni kelet felé, egyre magasabbra emekedve a légben, tehetetlen hajósaival. Azok tán fennakadnak majd az Ural hegyein, vagy ha megkapja őket a Monsun, leviszi valamennyit Chinába és Thübetbe.

Az elszabadult lovasságnak most azután csak egy jelszava volt:

«Futni!»

Rettenetes egy szó! Futni nyolczvanezer derék vitéznek! Futni a világ legbátrabb lovas katonájának! Futni a nélkül, hogy egy ellenséges arczot látott volna! És futni oly szilaj rohammal, a hogy ló és lovas kibirja.

Egyedüli szabad tér volt, merre nyitva a menekülés, Bendzin felé.

Mindenki arra tartott.

Az egymásba omló, az egymáson keresztül-kasul gázoló tömegek előtt nem volt akadály, mely rohanásukat feltartóztassa. Fejük fölött huhogtak egyre szárnyas üldözőik — a gépek.

Nem hadsereg volt az már, hanem egy vízözöni állattömeg, melyet a tengerár tol maga előtt; a hol megtorlott, ott egymásba keveredve, mint egy rémjelenet a cæsarok czirkuszaiból; a hol utat törhetett, omolva, mint a prairie-égés elől futó bölényhorda. Az ár ragadta magával Czernoffot is.

A Jasna Gorán alól volt egy nagy terjedelmű bozót, gondosan bekerítve rókák számára, azt a rajta átrohanó had pozdorjává taposta.

A bozóton túl következett egy pocsolyás lapály, mikor azon keresztül omolt a vad futam, a süppedék szárazzá volt gázolva.

Útba eső kertek palánkjai, sövényei ledöntettek; a rónán egy birkanyáj legelészett, azt eltiporták, a juhász a

csordakútba ugorva menekült meg. Egy felriasztott gulyá ridegmarha bömbölve nyargalt a lovasok előtt, ijesztő előhirnökül.

Azután következett egy nagy futóhomokos fenyér, a mi tele volt törpe nyirfás buczkákkal, nyaktörő «angyalhullásokkal», rosz talaj a futtatásra.

Az üldöző rémek közül száz folyvást ott suhogott fölöttük, összeterelve a kitörni akarókat, mintha kényszeríteni akarná őket, hogy az átkozott versenytéren maradjanak, a mire még egy körülmény is szorítá őket: a czenstochowa-bendzini vasút. Ennek mértföldekig tartó magas töltése és mély vízzel telt árkai egy folytonos bástyát képeztek, mely a rohanó árt mintegy szűk mederben tartá össze.

Az eszeveszett riadalban egyedül Czernoffnak volt feje, rágondolni, hogy mi lesz ennek a vége? Ez az állati lávatömeg egyenesen ráomlik a Bendzin és a Pilicza közt álló gyalog hadseregre s azt is magával sodorja.

— Fel a vasútra! kiáltta a hozzá legközelebb állóknak.

Erre az a tömeg, mely őt körülvette, neki vágtatott a vasúti töltésnek.

Annak volt először is egy tíz öl széles árka, tele iszappal, azután egy három öl magas töltése, alant fenyősövénynyel eltorlaszolva, felül keresztbe rótt czölöp mellvéddel ellátva.

Az orosz lovasság a gondolat sebességével vágtatott fel e töltésre. A ki beledűlt a mocsárba, az jó volt hidnak az utána jövők számára s a ki hanyatt bukott a meredélyről, az lesodorta az utána jövőket, de azért a sánczteтő el lett foglalva. — Így rohantak volna fel bizonynyal Czenstochowa földsánczaira is.

Czernoffnak az volt a szándéka, hogy az egyenes, akadálytalan vasúti töltésen telivér paripájával megelőzi a rohanó lovas tábort s elébb odaérve a gyalogsági táborhoz, Schertsinszkoit értesítheti a helyzetről s parancsot adhat ki, rettenetes parancsot, mely égő agyában fő.

Hanem azután, hogy megmutatta, miként lehet a vasúti töltésre felkapni, ezzel példát adott másoknak is, kik a töltés mentében előtte futtattak, úgy hogy nemsokára el volt lepve a töltés lovasokkal s ő ismét nem tudott sebesebben előre haladni; hasztalan vágta az előtte futók fejeit kardjával s mikor kardja összetört, egy elkapott dárda nyelével; a gátoló tömeg egyre nőtt előtte, teletömve az egész vasúti töltést.

Mikor aztán a Zorki melletti állomáshoz jutottak, ott állt egy befűtött mozdony. Czernoff leugrott lováról, fel a mozdonyra.

— Ereszd meg a zsilipet! kiálta a mozdonyvezetőre. Teljes gőzerővel!

A gőzmozdony aztán fütyölve robogott a vágányon előre.

A lovasság, mely ellepte a töltést, egymás hegyén-hátán omlott le kétfelől az árkokba; a ki nem menekült, azt legázolta a gép s átrobogott rajta, perczenként egy angol mértföldnyi sebességgel, míg a myskowi mély útnál sikerült elhagynia a menekülő tábort.

Mikor a két oldalt felmeredő palarétegek közül kijutott a mozdony, Czernoff maga előtt látta, a mit gyakorlott hallása a mély útban a mozdony robogásán keresztül is tudatott már vele: — az ütközetet.

Reggel óta foly az a krakkói honvédsereg és Schertsinszkoi tábora között. A fehér füsttől követett villanások, a lemenő nap fényében csillámló szuronysorok azt jelzék, hogy Schertsinszkoi hadserege a Bendzin, Sambkovicze, Laszi, Pilicza vonalban képez csatarendet: szemben a Chrzanow, Olkusz, Paremba vonalt elfoglalt honvédsereggel. A két csatavonalt egy hosszan elnyuló erdőség választja el, melyet az ágyutüzelésből itélve, a honvédség tart megszállva. S annak a megtartása és elfoglalása az ütközet kölcsönös czélja.

A mozdony Laszinál találkozott Schertsinszkoi tartalékával.

— Adjatok egy lovat! kiálta Czernoff, a mozdonyról leszökve.

Hoztak neki egy szekerész-lovat. Más nem volt. De azt is két embernek kellett fogni, míg lovagja a nyeregbe vethette magát, mintha már ennek a lónak is sugtak volna valamit a fülébe.

Czernoff nem kérdezett semmit; éles szemével messziről kivette már a dombot, a hol a vezénylőnek kellett állni táborkarával együtt s egyenesen oda vágtatott.

Schertsinszkoi nagyot bámult, mikor a fővezért meglátta és így látta, sárosan, füstösen, tépetten, kard nélkül.

— Mit csináltok? e kérdéssel előzé meg őt Czernoff.

— Látod: verekedünk. A magyarok kijöttek Krakkóból; reggel óta ágyúzunk egymásra; ők az erdőben vannak, de mi előrenyomultunk Modrzejowig s ha most lovasságunk volna, elvágnók az útjokat a Krakkóba visszatéréshez.

— Majd lesz lovasságod mindjárt elég! Minket tönkretettek. Az ördög van ellenünk; — pedig nincs is. Egy legió repülőgép szállt fel fejünk fölé Czenstochowából, minden ló megvadult, a mint azokat a repülő kutyákat ugatni hallotta. Most fut minden barom és egyenesen te reád fut.

— Parancsolj hát mit tegyek? mondá keserű gúnynyal Schertsinszkoi.

— Legelőször is — lövess engem főbe. Aztán vedd át a fővezérséget. Összpontosíts négyszáz ágyut a lapályon uralgó dombok fölött s akkor azt a rád rohanó lovas tömeget, mely félóra mulva itt lesz, söpörd el magad elől; különben az gázol el téged.

Schertsinszkoi hidegvérrel felelt:

— A magad ügyét végezd el majd a hadi törvényszék előtt. Addig pedig, míg itt vagy, főparancsnok vagy; intézkedjél, a hogy tetszik.

— Tehát intézkedni fogok! szólt Czernoff, dühtől

támadt hagymáz-deliriumában s azonnal elkezdett parancsokat osztogatni az alvezéreknek, rettenetes szándéka kivitelére. A tartalékágyúkat azokra a halmokra kell felállíttatni, a honnan a futó lovassereg közelít s learatni az egész tömeget.

Hanem ez az intézkedés nem volt kivihető.

Azok a lovasok, kik a vasúti töltésen menekültek, elkezdtek már mint egy szakadatlan sötét zuhatag omlani elő a myskowi mély útból. Azt már semmi kartács vissza nem tartóztatta többé. És a mint ezek megérkeztek, a táborban levő ágyús és szekerész lovak egyszerre megvadultak, nem akartak indítani.

Schertsinszkoi arra a végzetes gondolatra jött, hogy ő elfogja puszta kézzel ezt a veszedelmet; eddig még nem volt az nagy; a százanként érkező lovakat meg lehetett ragadni és zablán tartani.

— Mit csináltok? kiálta dühösen Czernoff. Kést az oldalába minden lónak, soha sem szelidül az meg többé! Elfogtok százat, ezeret; de ott jön egyszerre ötvenezer-hatvanezer egy gomolyban. Hogy állsz az elé? Az egy lavina!

És már lehetett látni a távol síkon azt a felmagasló porfelleget, mely úgy közeledett, mint a Samum! És lehetett hallani azt a rémséges ordítást, a mit e vihar maga előtt küld. A halálrémülettől kínzott lónak vadállati vészkiáltása ez, mely úgy hasonlít az emberi jajszóhoz.

Mikor aztán ezt az ordítást meghallották, egy szekerészló sem akart a hámjában maradni többé.

Schertsinszkoi még mindig nem veszíté el nyugodt hidegvérét.

— Látom a helyzetet, az elég gonosz. De hirtelen fordítunk rajta! szólt Czernoffhoz, ki nem volt már ura lelkének. Gyalogcsapatainknak Lasziból Piliczára, Sambkeviczéből Bendzinre kell visszavonulniok, a lovas tömeg azután hadd hömpölyögjön neki az erdőt elfoglaló ellenségnek s temesse el azt, vagy keveredjék vele össze.

Nekünk a Varsó felé vezető visszavonulási utat meg kell tartanunk.

— Visszavonulás! hörgé Czernoff, öklével verve koponyáját.

— A míg e mozdulatot végrehajtjuk, addig fentartja a rohanó lovas tömeget az oknai mély hegyfolyam szakadéka.

Erre roszul számított a vezér.

Az oknai hegyfolyam szakadéka mély és széles, de a vágtató lovas had egész csordáit az elszabadult ökröknek s a gazdáiktól megvált lovaknak tolja maga előtt, az oknai mély hegyszakadék megtelik eleven töltéssel s ez élő, vonagló, orditó hús és csonttömeg felett tovább hömpölyög a feltarthatatlan ár.

E közben sötét lesz. A láthatáron keletről, nyugotról gomolygó felhők emelkednek s a sötét háttérben a fellegek között látszanak hosszú vonalban az előretörő aërodromonok kék, zöld fényben világító alakjai.

A mint azok a láthatáron leszállnak, nehány percz mulva tudatja a tábori távirda főnöke Schertsinszkoival, hogy Piliczáról sürgöny érkezett.

A sürgönyt a Piliczát elfoglalva tartó dandár parancsnoka küldé, tudatva a vezérrel, hogy most szállt le az aërodromonokkal Pilicza alatt nyolczezer pánczélos, a kiken nem fog semmi puskagolyó.

— Akkor veszve vagyunk! sugá Schertsinszkoi a fővezérnek. El van állva az útunk Varsó felé s minket bekergetnek Németországba.

— Még oda nem! kiálta Czernoff. Még van egy kijárás.

— Merre?

— A fegyveres ellenség szivén keresztül! Mielőtt e romlás érne bennünket, mielőtt e szégyen sárba tiporna, még van időnk puskát ragadni s szuronyszegezve megrohanni az erdőt, melyet a honvédsereg tart elfoglalva s vagy agyonverni azt, vagy meggebbedni, de becsülettel.

— Jól van. Monda Schertsinszkoi.

— Add ki a parancsot a távirda által a dandárnokoknak, hogy minden vonalon rohamra vezényeljenek. Mi is szálljunk le lovainkról; kapjunk fel egy puskát, álljunk egy csapat élére, aztán hajrá! Gazember, a ki fél a pokoltól! Úgy sincs másvilág!

Schertsinszkoi is leszállt lováról. A két bajnok kezet szorított, megcsókolták egymás ajkát, azzal kezébe vett mindenik egy fegyvert s sietett a közkatonák közé hősi elszántsággal.

Késő volt már.

Az ilyen hősi áldozat sikerülhet egy csapatnál, talán egy dandárnál is: de egy százezrekre menő messze elrakott hadsereget nehány percz alatt rögtöni mozdulatra birni lehetetlen; — a föld reng már a közeledő lovassereg patkóinak robajától, a fehér rémek ott süvöltenek már köröskörül: Pilicza felől futó gyalogság bontja meg a hadi rendet. A két vezér odajut, hogy a leszállt sötétségben magával ragadja őket a tömeg s mikor az utolsó csillag is eltünik a felhők között, összekeveredve fut minden, merre ösztöne viszi.

Egy kis hasadék maradt a láthatár és a felhők között, mely halvány fényben világit. Arra van nyugot: arra a német határ. Mindenki arra felé tart már: semleges földön menedéket keres.

S a futó tömegek egymásba omlanak, lovasság, gyalogság összekeveredik, ketten is ülnek egy lovon, egy kozák háta mögé felkapott pattantyus, aztán gazdátlan futó paripák, mik nem engednek embert hátukra ülni; feldült szekerektől, árokba fordult ágyúktól járhatlanná lesz minden út; fegyvert, nehéz pánczélt elhajigál magától a menekvő s az útban elszórt robbanó golyók pattognak a káromkodva utóljövők lábai alatt. S a rémfutás egész éjen át tart szakadatlanul. Reggelre az egész roppant nihilista tábor odaát van Németországban, a ki még idáig hozta, lerakja a német seregek előtt a fegyvert; s a gazdátlanul

szétiramodó lovakkal megtelik Szilézia: — miket soha semmi szolgálatra nem lehet használni többé.

BIBERUNT MAGNUM ÁLDOMÁS...

Az aërodromon-raj bevégzett munkája után a pánczélos lövészsereggel együtt a német határ hosszában letelepült, figyelemmel kisérve az áthömpölygetett hadsereg mozdulatait. Az pedig nem mozdult, feküdt a földön.

Krakkóban nagy volt a diadalzaj. Az ostromló sereg minden ágyuja, lőszere, podgyásza ott maradt; az ostromlottak feladata volt mindezt összeszedni, a sebesülteket elhordani a mezőről. És e közben még egy sajátságos mulatságra voltak hivatalosak. Egy új neme az a sportnak. Lovakra kellett vadászniok. Az erdők, mezők tele voltak kóbor paripákkal, mik szilajan nyerítve száguldoztak össze-vissza s a krakkói jámbor szekerészlovak és huszárménének, a mint egy ilyen őrült rokont megpillantották, a mint annak a nyerítését meghallották, mintha rájuk nézve érthető, titokrejtő szó volna abban, maguk is elkezdtek ágaskodni, ficzánkolni s összetépték a hámot; ezért aztán, a mint egy gazdátlan ló kibukkant valahonnan, azt legjobb volt egyszerre czélbavenni és lelőni, mint egy ártó fenevadat.

Tatrangi Dávid nem is jött be Krakkóba repülőgépével, nehogy az atyafiak lovait is mind elvadítsa, hanem fölkereste a mezőn a maga embereit. A magasból kitanulhatá távcsövével, hol jár az a csoport, mely a többieknek parancsokat oszt; oda leszállt. Ott csakugyan Dárday volt kiséretével. Gyalog volt valamennyi tiszt; értesülve voltak már mindenről: a tegnapi rémnap sebesültei, foglyai, elbeszélték a történteket s a hallottak után nem kivánkozott senki a nyeregbe.

Az aërodromon szabályos libbenéssel szállt meg a sikon; az átlátszó üveghajóban öt alak ült, abból három

kiszállt, két férfi és egy nő; kettő bennmaradt. Az aërodromonhoz egyszerre futott minden oldalról a kiváncsiak tömege, hanem a gép nem barátkozik senkivel, a mint közelítettek felé, megint fellibbent s azután a magasban elkezdett körben repülni, mint a vadászó sas.

A földre szállt két férfi és nő sajátszerű idegen öltözetet viselt. Az egyik férfin térdig érő selyem felöltöny volt, derekán üveg övvel és csuklóin üveg kösöntyükkel átszorítva, fejét sima üvegsisak födé, tetején gyémántragyogású octaeder-jegeczczel, mely messziről kitünteté viselőjét. Vállán bozontos, fénylő szőrméjü palást, hyalichorgyapjúból.

A nő nehéz selyem kaftánt viselt és hozzá bokában összeszorított selyem salavárit; öve tarka szövésű székely kendő volt, gazdag szőke hajfürteit átlátszó szőtt üvegfőkötő szorítá össze, melynek homloka fölött át ívlő csipkéi úgy ragyogtak, mint egy gyémánt diadém.

A harmadik alak nyakától sarkáig pikkely-pánczélba volt öltözve, melynek átlátszó lemezei fekete selyem gunyát takartak. Fekete volt az arcza is, melyet csak elfedett, de nem rejtett az átlátszó hyalichor cerveliere.

Amaz a repülő gépek kormányosainak, ez a lövészeknek a viselete; mind a kettő nem divatból, de czélszerűségből alakítva így.

A honvédtisztek egyszerre körülfogták a középjük érkezett három alakot. Ismerte őket már mindenki. A hirnökök, kik az utóbbi napokban az aërodromon segélyével Czenstochowából Krakkóba hordták az üzeneteket, ki lettek vallatva a honvédek által, beszéltek is örömest, gépeik csodaszerkezetéről, Dávidról, ki azokat feltalálta, Rozáliról, ki a legelső kisérletnél felszállt vele és a szerecsenről, ki a tömérdek pénzt mindehhez pazarul ontotta. Elmondták a hirnökök azt is, hogy az anastatert szétromboló fehér sas épen a vezér léghajója volt s a ki azt a boszuló villámsugárt lesujtá a pokolgépre, az Rozáli volt; hogy Czenstochowát a szerecsen vezénylete melett fog-

lalták el éjszaka, léghajóikon alászállva; a mult napi ütközetről pedig eleget beszéltek nekik a sebesültek, kiket minden oldalról hordtak a kórházakba.

Az tehát a legőszintébb örömriadal volt, a melylyel a honvédek a három, égből szállt vendéget fogadták. Dárday, a fővezér maga legelső sietett üdvözletükre s míg az éljen kiáltás átterjedt Krakkó minden utczáiba, visszhangozva kétszázezer ajkról: a derék fővezér egy szót nem volt képes mondani azoknak, kiknek kezeit szorongatá, csak neveit tudta rebegni: «Dávid, Rozáli, Severus» s mikor Rózáli kezét megszorítá, azt meg is csókolta és ekkor aztán elragadtatással tört ki: «ez a kéz volt az, mely a villámot leküldé». És aztán zokogását elfojtva fordult Dávidhoz, nevetésre fordítva a hangját.

— Bizony Isten, olyan szép dictióra készültem, majd ha megérkeztek, hogy azzal fogadlak; de hát nem tudom no! Az Isten áldjon meg, bajtársaim!

Azzal nyakába borult és ismét kaczagott és sírt.

— Pedig szép dictió volt. Benne volt, hogy diadalszekéren viszünk városunkba, meg hogy vállainkon emelünk benneteket, aztán meg diadalívek és koszorúkat hányó lengyel honleányok, ünnepélyes harangszó s a többi: de hát ez itt mind nem lehet — «a gyepen».

— Felebarátom, szólt Dávid komolyan (ez volt nála minden ember számára a közös titulatura.) Arczod elmondja, a mit szived érez. S mi is azt érezzük. Örülni közös okunk van. A szó olcsó, az idő drága; azért egyiket se pazaroljuk. A tegnapról ne beszéljünk többé, hanem a holnapról.

— De úgy segéljen, közbe esik a «ma» s azt mi megünnepeljük. Diadalszekeret nem hozhatunk értetek, mert lovaink nem biztosak többé, de vállainkon viszünk be Krakkóba titeket; s aztán olyan lakomát csapunk e nap örömére, hogy Bonczidáig folyik a bor.

— Az nem lesz úgy! szólt Dávid ridegen. A «mai nap» is nagy dologra vár. Ünnepélyre ma nincs idő. Az ellen-

séges táborhelyről el kell takarítani mindent, sebesülteket, podgyászt, ostromszert és egyebet. Ez elég munka lesz honvédeidnek; a lengyel asszonyok is üdvösebb foglalkozást végeznek, ha a sebesültek számára készítenek tépést, mintha nekünk kötöznek koszorúkat; vállra sem vesztek bennünket, mert egy asszony van közöttünk, a ki ahoz nem szokott; bort pedig annak, a ki az aërodromont kormányozza, nem szabad inni. Beszéljünk komoly ügyekről.

— Barátom! szólt Dárday tábornagy; neked még beszéded is egész strategiai tervezet, körülfogsz, mind a két szárnyamat megkerülöd, visszavonulásomat elvágod. Diktáld hát a capitulátió föltételeit.

— Látni fogod, hogy igazságos leszek. Beleegyezem, hogy itt a szabadban vendégelj meg bennünket azzal, a mi hirtelen kapható, mert tegnap óta egyikünk sem ért rá enni. Severus felebarátunk bort is iszik. (Pedig sokat! szólt közbe a néger), mert ő nem kormányos, csak utazó; a lakoma alatt azután majd elmondjuk, hogy mit kell tennünk ma és holnap? azért is kérlek, hogy toasztokat ne eregessetek.

Ezek a teltételek változatlanul elfogadtattak, egy hosszú sor fenyőfa tövében egy percz alatt asztalcsoportok lettek rögtönözve s abrosz helyett felterítve fehér huszárköpönyegekkel; a tábor leghíresebb szakácsai álltak neki a bográcsnak valami ízletes paprikást létrehozni, nehány jó futó legény lódult korsókkal a távol forrásból friss vizet hozni a bornemissza vendégek számára, s egy dandárparancsnoknak volt gondja rá, hogy Rozáli számára a majdan feladandó velős konczhoz finoman szelt kenyér legyen pirítva.

A tisztikar legelőbbkelői azalatt körülülték a fenyőfa árnyában rögtönzött asztalt, melynél a vendégek letelepedtek. Mr. Severus szívesen iszogatott velük barátságot az erős lengyel pálinkából (a cervelièret persze ezalatt letette), míg Rozáli s Dávid csak a domitoriumhoz feladott süteményekhez nyultak.

— Hadi zsákmány ez is, szólt Dárday, úgy egyétek, mint a magatokét. Sasza asszony sütötte. Raktárszámra leltük ezt tonnákban.

— Hasznát vehetitek, mondá Dávid. Hanem a sok hadi zsákmány között kaptatok valami olyast is, a mivel nem tudtok majd hová lenni. Mit csináltok azzal az itt maradt öt anastaterrel?

— Az a legutolsó gondunk!

— Pedig az legyen a legelső. Ezek a veszedelmes pokolgépek itt nem maradhatnak. A legelső villanyos zivatar akkora tömeg vasba okvetlen bele fog a villámaival csapkodni. Kiüríteni őket nagy koczkáztatással jár. Könnyű volt őket darabokban idehozni, de szétszedni nem lehet, mikor már meg vannak töltve. Ezeknek tehát egy darabban kell innen elmenni.

— Se baj. Itt maradnak az ellenség üres léggömbjei, itt maradtak a gázfőzői, amazokat megtölthetjük, az anastatereket fölemelhetjük velük s aztán repüljenek, a merre akarnak. Ezt véleményezé egy öreg tábornok.

— De baj lesz azután azoknak, a hová a kimerült léggömbök majd a pokolgépeket leejtik. Hátha épen Pestre visz egyet a szél.

— Az úgy segéljen, igaz; kiálta fel egy félkezü tüzér-ezredes, kinek levágott félkarjának csonkja még mindig arról a pisztolylövésről álmodik, melylyel az ellenség lőporos váracsát légbe vetteté, még most is képzelik érzeni elszakadt idegei az ujjak görcsös szorítását. — Igaz az! Nem szabad ez átkozott stratagémának másutt kárt csinálni, mint ott a hol kigondolták. A légbe fogjuk őket emelni, s akkor a repülő aërodromonok megragadják őket s elviszik Varsóig, s ledobják ott az oroszok, a nihilisták fejére: az ő szülöttük ez!

— Ne felejtsd el, szól Dávid, hogy Varsó a lengyelek fővárosa.

— Igazad van, helyeslé az öreg hadastyán. Nem Varsóra kell ezeket küldeni, hanem Bécsre. Azt most az oro-

szok tartják elfoglalva. Egy csapással két legyet. Eltemetjük vele az oroszt, s eltemetjük Bécs romjai alá. Egyik sem volt jó barátunk soha.

Dávid szomoruan mosolygott.

A hadastyán szava pedig tetszett nagyon a környezetnek, többen kiáltottak helyeslést: «Méltó jutalom lesz a bécsieknek, a mért minden ellenséget örömmel fogadnak, akár franczia, akár burkus, akár muszka!» — «Legalább leszámolunk egyszerre négyszáz esztendei rovásunkkal!» «Akkor tessék azután a dölyfös Bécsnek a nagy Németországhoz átkérezkedni!» Dávid fejét ingatta komolyan.

— Nem, urak, a romboló gépeket «én» nem viszem sem Varsóba, sem Bécsbe, s egy kunyhót sem fogok azokkal ledönteni. Hanem el fogom őket szállítani innen a Kárpátok legelhagyottabb szakadékai közé. A hegyláncz hosszában lebocsátom mindegyiket egy-egy tengerszem fenekére. Ott nem bántanak senkit. És majd azután, mikor jönnek ismét olyan gonosz esztendők a ti hazátokra, a minők gyakran meg szokták azt látogatni; egy rendkívüli időjárás, tízhetes aszály, mely porrá égeti a vetést, midőn semmi ima és harangszó egy csepp esőt nem képes lekönyörögni az aczélkemény égből, vagy ha jön egy fenyegető tavaszi fagy, mely a tejben levő kalász magvát egy éjszaka megölni készül: akkor ezek a pokolgépek meg fogják tenni azt a szolgálatot, a miért a térden álló nyomorultak milliói hasztalan énekelnek fel az égre. A Kárpátokban felrobbantott anastaterek egyszerre megfordítják az időjárást, a hogy tapasztaltátok azt a mult napokban. A légrázó robbanás, a gázok, mik rögtön kifejlődnek, a légrétegek egymásba keverése aszály idején országos esőt, fagy idején borult eget ajándékozand egész országoknak. Erre lesznek eltéve az anastaterek.

Mindenki elhallgatott és néma áhitattal tekinte a komoly, szelidséggel teljes arczra és mindenkinek önkénytelen futott végig lelkén amaz emlékezetes ige: «az én országom nem e világból való. . .»

A honvéd-fővezér letette sipkáját s megszorítá Dávid kezét.

— Igazad van. Ellenfeleink hadd harczoljanak úgy, mint ördögök; ti harczoljatok úgy, mint angyalok; mi közbül itt úgy fogunk harczolni, mint emberek!

Ez a körmönfont phrasis általános tetszéssel találkozott. Dárday erős volt az ilyen emlékezetes nagy mondásokban.

«Igen, úgy fogunk harczolni, mint igazi emberek!»

Ez lett az általános jelszó a bajtársak között.

Még azt is mondák Tatranginak:

«Ha ti velünk, ki ellenünk?»

És aztán mikor a lakoma megkezdődött mikor a párolgó bográcsokat feltették a hosszú asztalokra s a hordókat csapra ütötték, akkor megeredtek a túlfűtött kedélyek szellentyüi, s bár az áldomás köszöntés szerződésileg elmaradt is, de a tekintélyek szava mégis tört magának annyira utat az általános pohárcsengés és szeretetreméltó zűrzavar között, hogy Dávidnak elég alkalma lehetett az «emberül harczolás» értelmének minden lehető változataival megismerkedni, a hogy azok a felhevült phantasiák mintáiból előkerültek.

Egyik bajtárs elmondá a kebellázító hírt, miszerint a nihilisták által fellázított szerbek betörtek a temesi Bánságba s testvéreink vérében gázolnak. Azok ellen kell vinni rögtön a boszú fáklyáját; Szerbiát most van alkalom visszafoglalni a magyar koronához, büntetésül a megtámadásért.

A másik hadfi még nagyobb gerjedelmet támasztott annak az előadásával, hogy a románok, egyetértve az orosz nihilistákkal, azoknak az odessai táborát Erdélyre vezetik s Zarándban, Hunyadban, Fehérben már kigyujták a lázadás vésztüzeit, ki akarják irtani a magyart; oda kell rögtön rohannunk s elgázolnunk őket és aztán elfoglalni a hajdani Etelközt és Lebediást, egész a fekete tengerig: miénk volt az egykor úgy is.

A harmadik alig várta, hogy kivehesse az előtte beszélők szájából a szót s összekösse mind a két indítványt; legyen úgy, mint nagy Lajos korában volt: három tenger uralja a magyart.

A negyedik még egy lépéssel odább ment: ha már felhúztuk a hét mérföld hágó csizmát, menjünk odáig, a hol Botond vezér bevágta bárdjával az érczkaput; Európa el van most foglalva Amerikával, oldjuk mi meg a keleti kérdést s foglaljuk el magunknak Konstantinápolyt. S ha beleszól Európa, megverjük Európát!

(Dávid csak szeliden mosolygott s hagyott mindenkit buzogni a jó zsákmánypezsgő mellett, mit a nihilista urak hagytak itten.)

Végül aztán Dárday szólalt meg, kezével intve, hogy csendet kér. El is hallgatott mindenki; mert tudták, hogy ő okos, meggondolt beszédet szokott mindig közrebocsátani.

— A legelső feladatunk most az, hogy értesítsük a magyarországi közös hadsereget az itt történtekről, a mit azok a rendes úton egyhamar nem fognak megtudni, mert minden az országba vezető távirdahuzal el van tépve az ellenség és szövetségesei által. A legutolsó hírt akkor küldém a királynak, midőn Schertsinszkoi feladásra szólított s megmutatta a pokolgépet. Én hírnököm által azt üzeném ő felségének, hogy hű honvédserege kész az utolsó emberig életét elveszteni, de becsületét soha, s meg nem adja magát, míg el nem lesz temetve! A király most többet nem tud felőlünk, csak ez elhatározásunkat. Ha most Tatrangi barátunk csodagépei segélyével tudomására juttatjuk, hogy nem csak élünk, de az egész megszálló sereget, sőt még a repülő lovas tábort is leráztuk a nyakunkról, akkor világos a feladatunk. Nekünk seregünk zömével fel kell keresnünk az ellenség főhaderejét, hogy a dunántúli hadsereggel egyetértve, a Nihilt közreszorítsuk és megsemmisitsük. A főerő letörtével aztán lehullanak maguktól az apró ellenségek. Az, hogy nekünk lovas-

ságunk nincsen, nem hátrányunk, mert Tatrangi repülő gépei az ellenfél lovasságának kifejlését mindig lehetetlenné teszik; ellenben az ellenség által hátrahagyott pánczélok most már jók lesznek nekünk s egyenlő fegyverrel harczolunk.

Általános volt a helyeslés minden oldalról. Ez a legjobb hadjárati terv.

Csak Dávid hallgatott. Severus sem szólt semmit, csak evett.

Dárday pedig egyenesen felhivta Dávidot, hogy mit szól e tervhez?

Akkor aztán Dávid kivont az oldaltáskájából egy jegyzéket s azt széttárva, az asztalra tette.

— Legelőször is átadom neked az áttekintését a jelenlegi csatatérnek. Itt megtalálod egész a legapróbb részletekig, hol, mennyi és miféle serege áll az ellenfélnek? merre irányul az útja, hol erődíti az állását? hol a zöme? hol a vezénylete? mely helyeket tart erősen megszállva? s viszont hol tüntet álczázott mozdulatokkal? hol vannak hidai, élelmezési központjai, tüzérparkja, tartalék lovassága? Mindezek a leghitelesebb adatok, mert magam jegyeztem fel azokat. Repülő gépemmel összejártam az egész országot, s távcsövem mindenről értesitett. Mikor gépemmel kémczirkálásra megyek, alatta egy széles ponyvát feszítek ki, mely két szárnyát a földről láthatatlanná teszi. Ha azután észreveszi is valaki azt a szürke foltot az égen, azt mondja rá: «Ott is egy elszabadult léggömb úszik!» s nem törődik tovább vele: mindennapi látvány az most. Ezekből az adatokból már most, a ki katonai szaktudós, kiszámíthatja, hogy az egész bánáti lázadás csak vak lárma; orosz portyázó csapatok vannak ott csupán, s hiba volna a hadsereg zömét azzal gyöngíteni, hogy egy képzelt szerb invasiót egész hadtömegekkel fogadjon valaki. Épen ilyen a Románia felöli zaj is: ott sincs semmi baj; csak szándékosan terjesztett rémhirek és kóbor kalandorok sikertelen kudarczai, a mik a mult századok

rémjeleneteit sírjaikból előidézik. Az odessai orosz sereg nem Erdély, hanem Galiczia felé siet, hogy a Kárpátok átjáratait biztosítsa, mert az orosz fősereg mozdulatai azt tanusítják, hogy az vissza akar vonulni. Az okát is tudom, hogy miért akar visszavonulni? Nem a tegnapi veszteség miatt. Más indoka van rá; de arról most nem beszélhetek. A Magyarországon levő gyalog hadtestek mind sietnek az Ausztriát megszállottakkal egyesülni. S hogy e tervüket eltakarják, a legremekebb sakkjátékkal vezetik félre a Dunántúl összpontosított seregünk vezéreit lovas hadtesteik merész mozdulatai által. A generalissimus minden haderejét Budapest és Komárom között összpontosítja, s a steyer határt őrzi. Nem lát az ellenfél lovasságától. A legrövidebb idő alatt tehát a nihilistáknak mind a nyugati, mind az északi hadserege egyesülten fog reátok szemközt jönni. Már most tanácsos lesz-e tinektek elhagyni a krakkói biztos védműveket s a síkra menni egy még mindig háromszorta nagyobb számú ellenségre? (mert hiszen Krakkóban és Czenstochowában erős helyőrséget kell hátrahagynotok) azt itélje meg, a ki katonai szaktudós. De azt én is előre láthatom, hogy ha lovasság nélkül indultok meg, az ellenfél benneteket legázol, ha pedig az én repülő gépeim is veletek mennek, hogy az ellen lovasságát szétriasszák, akkor a ti saját lovaitok is szét lesznek riasztva, s a mint ezek a gépek megjelennek a csatatéren, oda ágyut nem lehet többé vinni, mert a ló nem marad a hámban. Tehát lesz egy harcz, melynek kimenetelét ágyu és lovasság el nem dönti, hol a kézi fegyver tüzét a pánczél felfogja, s elvégre szuronynyal és puskaagygyal fognak az ellenfelek egymás ellen küzdeni. S ez nem lesz többé ütközet, hanem mészárlás, melynek csak a kimerülés vet véget, eredménytelen, győzelemtelen vérontás, minő a catalauni ütközet volt, hol mind a két fél vertnek érzé magát.

Dávid szavai fagyasztó hatással voltak a feltüzelt hadfiakra. Nem lehetett azokat megczáfolni.

— Bajtárs, szólt hirtelen egy nagy dologra határozva el magát Dárday, te nagy ember vagy. Mindent jobban tudsz, mint más. Én téged kinevezlek tábornokká és táborkarom vezetőjévé, s aztán ird elénk te a hadi tervet.

Erre ismét összecsendült minden pohár; az asztal lelkesült népe harsogó éljenkiáltással üdvözlé a fővezér ötletét.

Csak Dávid arcza maradt nyugodt. Várt, míg szóhoz juthatott.

— Azt te nem teheted! szólt azután halkan, de szilárdul. Először azért nem, mert tábornokot kinevezni a király joga; másodszor, mert nekem semmi hadvezéri tehetségem nincs, és harmadszor, mert velem már más parancsol.

— Kicsoda? kérdé elbámulva a vezér.

— Ez az úr.

Dávid Mr. Severusra mutatott.

A néger aztán felkelt és szólt.

Ez a fekete arcz és alak, abban a fénylő pikkelhüvelyben olyan nagyon emlékeztetett a rémmesék Salamandereire.

— Az érdemes gentleman helyesen szólt. Ő az én üzlettársam. Igenis uraim. Onöknek a háboru mesterség; nekem üzlet. Önök harczolnak dicsvágyból, nemzetiségi gyűlöletből, király iránti hűségből, hazaszeretetből s ezért készek a más vérét is, a magukét is kiontani. Mi nem ebből a szempontból fogjuk fel a háborut. Mi nem szomjazzuk az ellenség vérét. Ez nem jó üzlet. Az agyonvert ellenség miasmával fizet; dögvészt hágy maga után. Mi azt akarjuk, hogy éljen jó egészségben. Hanem először elvesszük a lőszereit, hogy ne lövöldözhessen, másodszor az élelmi szereit, hogy kénytelen legyen hazamenni, és harmadszor a hadi pénztárát, hogy térítse meg a hadi költségeinket. Mi erre vállalkoztunk. A hol megkaphatjuk e hármat, ott aztán lövöldözünk is, s hogy mivel lövöldözünk? azt megkérdhetik önök az orosz lazaretumokban. A mi csatatérünk megtelik elesettekkel, de azok

mind feltámadnak s egészségesebben mennek haza, mint idejötték; de nem is kivánnak másodszor találkozni velünk. Mihelyt azonban a «jó csipet»-et (gute Prise) biztos helyre szállítottuk, odábbmegyünk s keresünk más érdemes telepet, hol iparüzletünket sikerrel gyakorolhassuk. Czenstochowából már elemeltünk ötven millió rubelt aranyban és ezüstben (nem számítván ötven millió papiros rubelt semmibe): ez, a munkásaink tantiémejeit levonva, befektetett tőkénket visszapótolja! most még megyünk a kamatok után, s ha adataink nem csalnak, az üzletévet száz perczent osztalékkal fogjuk bezárhatni.

Az előadás humora épen abban a hidegvérben volt, a mivel Severus ezt mind kitálalta. Igyekezett cynicus lenni. Kapzsinak, üzérkedőnek mutatta be magát és Tatrangit; tán még a szép Rozálit is. És azok is ráhagyták, hogy úgy van.

S Dárday és az egész tisztikar elhitte neki, hogy nem is lehet máskép. Ez az amerikai bizony semmit sem tesz ingyen. És hát igaza van. Tatrangi pedig az ő üzlettársa. Most emlékezett már vissza Dárday, hogy hiszen ő egyszer ötvenezer forintot ajánlott ennek a Tatranginak a találmányaért. Azért beszél ez most olyan fanyaron. No de hát ezt a hibát helyre lehet hozni. Dárday meg akarta mutatni, hogy a magyar jellemvonása még mindig a nagylelküség, s ha valaki iránt pénzzel le lehet róni egy nagy lekötelezettséget, az a legjobb vásár. Egy kicsit felfujta magát, s aztán zsebébe dugva kezét, így szólt Dávidhoz:

— No, hát hogy még több legyen a «jó csipet», mely üzletetek hasznára válik: én is adok hozzá. — Mink itt a hátrahagyott hadipénztárban, a mit a nihilisták a nagy veszedelemben nem szállíthattak el, tizenöt millió rubelt találtunk aranyban, ezüstben: ezt megosztom veletek; fele tietek legyen, hiszen «egyrészt» a ti gépeitek szerezték a diadalt. Csupa ujdon veretü ezüst és arany.

Azzal nagy kegyességgel odavetett Dávid elé egy ezüst rubelt, meg egy tíz rubeles aranyt mutatóban.

Dávid mosolyogva vette két ujja közé először az ezüstöt, azután az aranyat, s akkor azt mondta Severusnak:

«Kipper és Wipper!»

— Mi az? kérdé a magyarázatot Dárday hegyes hangon.

— A tallér Haggemakers-féle alfenideből van; az arany aluminium aranyból; az ezüst rubel megér hat kopeket, az arany ötöt.

— Igen biz az! erősíté Severus. A zsiros tapintatáról megérzeni. Nihil pénzek, külföldi háboruviselésre verettek. Ilyen az egész hadi zsákmányotok, azt mi előre tudtuk; a tizenöt millió rubel megér talán felet. A mit mi foglaltunk el Czenstochowában, az mind igazi régi «imperiale,» a hogy a pétervári bank pinczéjéből kikerült. Még van több is, de az Sasza asszonynyal jár, a többi vezérek kincse mind «Kipper és Wipper». Arra mi nem vadászunk.

Dárday e fölfedezésre minden tiszteletről megfeledkezve, melylyel a jelenlevő asszonyságnak tartozott, egyikét a legtőrülmetszettebb lefordíthatatlan magyar erőmondatoknak szalasztá ki ajkán.

Az bizony világos volt. Az aluminiumarany csak a szinére meg a rezgő hangjára nézve hasonlít az igazi aranyhoz, de már a fogása elárulja, a könnyüsége még inkább, hogy hamis pénz.

A felsült nagylelküségen aztán kénytelen volt mindenki nevetni.

E derült hangulatot sietett Dávid felhasználni a látogatás berekesztésére, visszatérve Dárday megnyitó mondatára.

— Így van biz az, felebarátom: már most láthatod, hogy az ellenség nem harczol ördögmódra, mi nem harczolunk angyalmódra s aztán ti is, ha az öt érzéketek tanácsát beveszitek, megültök Krakkó sánczai közt — embermódra, s várjátok, hogy ki jön benneteket megtámadni. Én most elvitetem innen a veszélyes pokolgépeket; e czélra töltessétek meg estig gázzal a léggömböket;

naponkint értesíteni foglak benneteket az ellenfélnek és az osztrák-magyar seregnek minden mozdulatáról. Most pedig szálljátok meg Czenstochowát is, mert én csapatommal és gépeimmel az éjjel odább megyek s nem mondom meg, hová?

— Sok szerencsét a vállalathoz, mondá röviden Dárday. Dávid sípszóval adott jelt a légben czirkáló gépnek, mire az alászállt s a három jövevény ismét felült bele, ezuttal sokkal kevesebb «éljen»-ben részesülve, mint megérkezésükkor.

Elvette fejük körül a dicsfényt az a fölfedezés, hogy ők nem a hazáért, az igaz ügyért fáradnak, hanem üzleti nyeremény elérése végett. Azt mondák róluk: «materialisták!» s még a mi egy óra előtt bámulni való volt rajtuk, hogy ők a pokolgépeket várospusztítás helyett időjárás-fordításra szándékoznak használni, az is oly prózai indoknak tünt fel egyszerre. Hát a paszulyt megmenteni a dértől, a kukoriczát a kiszáradástól, hol itt a poézis! Ninive, Carthago romjai; — a hunhalmok, tele csontokkal: — az a költészet!

Mikor fenn voltak a légben, Dávid így szólt Rozálihoz.

— Neked el kell menned Budapestre és igyekezned a királynéhoz bejutni, és elmondani neki mindent, a mi eddig történt. Hallottad a felebarátainkat, hogy beszéltek? Tele van a fejük dicsvágygyal. Képesek volnának a győzelem mámorában a félvilágnak hadat üzenni s mennének jó kedvvel országok meghódítására. S ez még csak a mi népünk. De mi lesz még, ha az osztrák chauvinok megtudják, hogy minő győzelmet nyertünk tegnap! Hallani sem akarnak majd békekötésről. Revancheot fognak kiáltani. S ha leverték a muszkát, határt nem ismerő újra megerősödött katonai hatalmukkal belekötnek Németországba, Italiába, az egykor elvesztett tért, országot, hegemoniát visszafoglalni, s ha mindenütt győztek, akkor leverik idehaza az alkotmányos szabadságot. Ránk nézve a háboru mindenképen romlás. Az, ha győzünk, az, ha

vesztünk, és az, ha soká huzódik. S én ennek eszköze nem akarok lenni. Azért beszélj a királynéval és mondj el neki mindent. Mondd el, hogy találmányunk által az ellenséget minden ponton vissza tudjuk tartani attól, hogy döntő ütközetre összeszedhesse magát; hogy kényszeríteni tudjuk becsületes béke megkötésére. Ők most Budán szorongatva vannak. A királyné még ifju anya, első gyermeke függ keblén. Képzelheted, miket szenved most, midőn minden órában új meg új híreket hoznak neki a szélrózsa- minden irányából; vérrel festett, lőporral füstölt, kétségbeesés emlőin nagyrahizlalt szörnyhíreket. A mikből semmi sem igaz; — hamisan vannak értesülve, mert minden külföldről jövő tudosítás el van zárva tőlük. Vigy neki vigasztalást. De egyuttal essél előtte térdre és könyörögj neki, hogy vegye rá koronás férjét a békekötésre: a mi dicsőséges lehet a tegnapi győzelem után, dicstelen lett volna bizonyosan a nélkül; — de lehetetlen lesz, ha tovább foly a harcz. Az ellenség kénytelen lesz mindenre ráállni, épen azért emberiek legyenek a béköltételek. Nem kell őket megalázni, hogy késő időkre eltett boszut ne vigyenek magukkal haza; ne kérjen tőlük a győztes ország hadi kárpótlást, hogy vagyonilag meg ne romoljon a vesztes ország; hanem inkább kössön vele kereskedelmi szabad szövetséget, hogy mindkét fél gyarapodjék. Egyezzenek meg a kölcsönös lefegyverkezésben: egész Európa követni fogja őket. Ne kivánjanak tőlük egyebet, mint Lengyelország helyreállítását, erre szükségünk van nekünk s az európai béke tartósságának. Legyen aztán a lengyel trón egy osztrák secundogenitura helye; Zsigmond főherczeg ott koronát találand; ki lesz elégítve nagyravágyása, s magával viszi tábornokait és papjait, a kik Lengyelországnak még mind hasznára lehetnek, nekünk pedig csak veszedelmünkre vannak. S én ezeket nem bízhatom senkire rajtad kívül. Ha a Krakkó és Czenstochowa között történteket megtudja valaki a királyon és királynén kívül, minden ember harczháborut fog ordí-

tani, a ki most lélekzetét visszafojtva lesi a vészhireket. Megteszed-e ezt?

— Mindent, a mit te mondasz.

— Úgy még ma éjjel elviszlek Budakeszire; ott kis nyári lakunkban leszállunk s másnap felmégy a királynéhoz; téged bizonyosan elfogad. Ott biztos helyen fogsz lenni. Budapestet nem közelíti meg ellenség; azzal nekem lesz mindennapi találkozóm.

Mikor a czenstochowai sánczokhoz elértek, hol az aërodromonok tömege pihent, leszálltak a légből, Dávid átadta a parancsnoki tisztet és a vezérhajót mr. Severusnak, utasítva őt az anastaterek elszállítása s a jövő találkozás helye iránt. Azután Rozálival egy kisebb, könnyebb járatú gépbe ült bele, mely úgy aránylik a többiekhez, mint a fecske a sashoz.

— Még egyet, szólt Rozáli, mikor repülni kezdtek. Küldetésemért jutalmat kérek.

— Ha kérted, meg van adva.

— Azt kérem, hogy legyen szabad a királynén kívül még egy embernek elmondanom mindent, a mit tudok.

— Kinek? . . .

— Apádnak. . . .

— Csókolj meg! . . .

SASZA ASSZONY.

Egy nő, a kinek férfihíre betöltötte már egész Európát. Abból a népkoloszból való, mely megszokta a férfijellemű nők uralmát, mely a hadviselő, országhódító Katalinok, Erzsébetek neveit himzette be a világtörténelem könyvébe. (Azért választottuk e szót «himzés» e helyett, hogy «irás», mert e nagy asszonyok nevei is keresztekből vannak összerakva, mint a himzet betűi: a csatatéri sírok keresztjeiből.)

Sasza asszonyt is forradalom állította az orosz nép

élére, mint II-ik Katalint s a napi történelem krónikásai egy asszonyi szörnyeteget rajzoltak le benne, a nélkül, hogy valamelyik megközelítette volna a valót. Egyik csodaszépnek, a másik csodarútnak festé; de kegyetlennek, bujának, vérszomjúnak, csalárdnak, indulatosnak valamennyi. Maga az a hír, hogy ő személyesen jön rettentő táborával, kétségbe ejtett minden nemharczoló elemet. A nők reszkettek magukért, de még inkább férjeikért s a békés családapák nejeikért, de még inkább magukért. Segítettek a rémületet növelni a papok is, kik a népnek az orosz nihilisták közeledtére olyan textusokról prédikáltak, minők Sékhem város romlása és Sámson hadizsákmánymóringja, hogy a harczosokat még jobban feltüzeljék az ellenállásra.

A nihilista seregek aztán oly hirtelen lepték meg Bécset, egyszerre körülfogva azt lovas táborukkal, hogy még csak nem is lehetett belőle menekülni, s a kétségbeesés tetőpontra hágott, midőn a védő sereg főparancsnoka kijelentésére, hogy nem képes a várost megvédelmezni, az orosz lovassági tábornagy kegyetlen feladási feltételei tudomásra jutottak. Ninive sorsa közelg; Carthagó végnapja esteledik már!

De az lett aztán a kellemetes fölébredés e rémekkel álmodó hagymázból, mikor másnap Sasza asszony megérkezett s tudatá a megszállott várossal a feladás enyhébb feltételeit.

Ah! azok minden ábrándos reményen túl kegyesek voltak.

Szabadon mehet az egész helyőrség minden fegyverével, podgyászával, ágyuival; elviheti a nagy fegyvertárból, a mi csak megmozdítható s Bécs nem fizet többet sarczul egy milliónál; csak a látszat végett. A bank kincsei pedig az összes európai nagykövetek pecséteivel lezáratva, érinthetlen vagyonnak nyilváníttatnak.

És még ezzel nem volt vége a kellemes meglepetésnek.

Sasza asszony, a mint a város előljárói megjelentek

előtte a hadsereg kivonulása után, hogy a város kulcsait átadják, felhivta őket, hogy a belső rend fentartása végett rögtön alakítsanak városi polgárokból nemzetőrséget; s miután az elvonult hadsereg minden fegyvert eltakarított a városból, Sasza asszony maga ajánlott fel a bécsi nemzetőrség számára negyvenezer puskát, hozzávaló lőszerrel együtt, miket a bochniai ütközetben vettek el az osztrák tartaléktól. Azonkívül egy napiparancsot ragasztatott ki minden utczaszögletre, melyben az volt kihirdetve, hogy a nihilista hadsereg minden katonájának tiltva van a város vámsorompóin belül lőfegyverrel megjelenni, csupán oldalfegyverrel szabad. Azután felhivta az előljárókat, hogy tartsanak népgyülést a nagy iparpalotában s válasszanak ott egy «közbiztonsági parlamentet», mely a két milliónyi lakosság ügyei felett szabadon tanácskozzék. E parlament tagjainak személye sérthetetlen; s míg a háború tart, sem jó barát, sem ellenség, sem hitelező őket nem nyugtalaníthatja. A mit azok határoznak, az a törvény. A hírlapirók értesíttetnek, hogy teljes sajtószabadság van, s azért, a mit valaki nyomtatásban vét, nagyobb büntetés nem éri, mint ha ugyanazt élő szóval mondta volna el.

Hogy e legelső intézkedéseivel egyszerre meghódított mindenkit Sasza asszony: az igen természetes. Mikor ugyanaz nap kihirdeté, hogy mindenkinek, a ki Bécset el akarja hagyni, szabad út engedtetik Magyarország felé, s személyének s vagyonának sérthetlensége teljes szigorral biztosíttatik; hát akkor nem mozdult senki a városból. A főurak, az udvarhölgyek, a főpapok, a bankárok, kiknek már be volt málházva a legdrágább értékük, hámban a lovaik, hogy meneküljenek, a merre lehet; a mint azt látták, hogy nagyon könnyen lehet, mind leszerszámoztak s ott maradtak. Az előzmények után sokkal jobb most megülni a kapitulált Bécsben, mint futni a viharos Magyarországba, a honnan most nincs semerre kijárás.

Tetézte a kedvező benyomást Sasza asszony személyes megjelenésének varázsa.

Még a megérkezése előtti napon minden ujság tele volt borzasztó alakjának leirásával, s a kirakatok előtt tolongott a nép, a bámulat iszonyával szemlélte a nihilista államfő arczképeit, mik voltaképen nem voltak arczképek, mert hiányzott róluk épen az arcz. Sasza asszony csak pánczélban látható, fején sisak, magas taréjjal. Ily alakot mutattak be a lengyel fényképészek, kik Sasza asszony alakját néhol lesből meglophatták. Volt egy hirhedett élczlap a többi között, mely ez æstheticus czímet választotta magának: «Die Wanze», az már le is tudta írni, minő alak rejlik a pánczél alatt. Az X sugarakkal még az álarczon keresztül is letudták az arczot lopni: «rút szakállas kállas orrú banya, ragyás képpel, előre álló fogakkal, karjai hosszúak, mint a gorilláé, a nyakán rút szederjes tűzfolt, s hogy a sisaktaréj se maradjon üresen, a «Wanze» szakértő leirását adta annak a rút «sarcom»-nak, mely a szörnyeteg feje búbjából kinőtt, s mint ökölnyi második fej éktelenkedik rajta. Ime itt a photocincographiája!

A városi küldöttség aztán látott maga előtt az ijesztő boszorkány helyett egy fiatal nőt, a ki kaczagva lép eléjük s kaczagó arczával egyszerre minden haragot és félelmet kigyógyít.

Épen a bécsi élczlap volt a kezében, szörnyeteg arczképével; azon nevetett.

Oh! épen nem hasonlított ahhoz.

Finom, kicsiny, de karcsú termetű alak volt, csak fejhordozása által látszott magasabbnak; arcza nem ideálszép, de meglepően szellemdús. Arczszíne az a könnyen kigyuladó sárgás-fehér, mely mögött a szenvedélyek, az élveteg vágyak rejtőznek, fölvetett ajkai szegletében egy gúnyos vonás, melyet hamiskás csábítóvá idomít, ha akarja, a két arczgödröcske, miknek harmadik társa szívalakú állán leskelődik. Minden vonása lesben áll e nőnek, a kérdőjegy alakú kigyózó szemöldök, az ide-oda villámló barna szemek, s a gondolatjegy vonalával áthuzott domború homlok, s ha ajkait beszédre megnyitja, az a szép

fehér gyöngysor s az olykor megjelenő nyelvhegy, mely felső ajkát végigsimogatja azalatt, a míg más beszédére hallgat. S ez arcz, e szemek proteusi változékonysággal tükrözik vissza az indulatok kifejezéseit, vagy talán csak az ügyes színjátékot. Mikor hallgat, akkor úgy tud nézni, hogy kinézi a lelket a beszélőből s kizavarja a szónokot a szövegből; ha pedig ő beszél, minden íze részt vesz abban, a mit mond; járkál előre hátra, minden ujja magyaráz, vállainak mozgása, fejének rázása, derekának elhajlása magyarázza szavait; és hangjában is megvan minden változat: cseng szeliden, ha bíztat; recseg élesen, ha fenyeget; csattanik, mikor parancsszót kiált, és zeng, mikor csábosan hízeleg. Néha egészen odahajol ahhoz, a kihez beszél, mintha a szájába akarná adni a szót; máskor meg a leghevesebb indulatkitörés közben elneveti magát, s azzal töri össze a haragjával daczolót.

És hozzá az a sajátszerű viselet. Még ma nem divat az, de holnap már az lesz.

Haja, mint minden nihilista nőnek, rövid fürtökre van vágva, s a hogy az ő szép sűrű diószőke haja, mely természettől göndör, homlokán fölfelé van üstökbe csavarva, baloldalán a választékkal, ez valami férfias jellemet ad arczának, a min segít még a féloldalra nyomott kis vörös kucsma, a kaczérul beletűzött gyémántbogláros kócsaggal. Deli termetét hosszú égszínkék kaftán fedi, abból az amuri szabadon tenyésző bombyx betulina selyeméből, mely fénytelen, mint a gyapot, rózsaszín arany, platina és kék ezüst pálma himzéssel, mely hosszú uszályán körülfut; ez öltöny neve Chilat Fashire: keleti eredetű. Derékon széles öv szorítja át e felöltönyt, mely szinte kékezüst, platina és veres arany zománczos, erről egy kis tőr csügg alá középen, markolatával együtt nem hosszabb egy arasznál. Hanem a tőr hegyére az uráre méreg van beedzve; egy karczolás vele, bár kézen, vagy arczon, rögtöni halál. Az övön alul a kaftán két széle kétfelé nyílik, s az alatta levő öltönynek a neve «palikári». Ez egy sok redőbe sze-

dett szoknyához hasonló bugyogó, ezüstfényű ananász szövetből, mely elől, a jarretieren felül egy brilliant gombbal fel van csiptetve, úgy hogy a térdszalag gyémántboglárától számítva e csiptető boglárig egy arasznyira egy teljesen szabad tér marad, melyet, az európai nagyhatalmak garantiáján kívül, semmi sem fedez. Kisé merész kezdeményezés a divatban; de ha megszokhatta a világ azt, hogy a szép hölgyeknél a colliertól számítva egy arasznyi lefelé semleges területnek tekintessék, majd megszokja ezt is, hogy a hölgyeknek a térde legyen látható.

A mint Sasza asszony arczképe ebben a costumeben megjelent, harmadnapra Bécs utczáin csupa Chilát-Fashire-ban és Palikári-ban sétáló hölgyeket lehetett látni; a hajbozontok, álfonadékok eltüntek a fejekről, felviaszkolt üstök, lengő «kuka» és büszke «surgudsál» lett az idény jelszava, s hogy semmiben se maradjanak hätra, a mérgezett tőröket is átvették a divat hölgyei s a díszmű árúsok szerte hirdették, hogy ő náluk kaphatók igazi urâre méreggel edzett hölgyi tőrök egy évi jótállás mellett; s divat lett a hölgyeknél bebizonyítani erős szívüket e tőrök kipróbálásával ártatlan kis kutyákon és tengeri nyulakon.

A férfidivatot már nehezebb lett oly hirtelen meghonosítani.

Mert a nihilistáknál győzött ugyan az elv, hogy a nő is egyenrangú és jogú a férfival; de a természetes ellentét azért a két nem között csak mindig megmaradt. Mikor a nők az egyenlőség tana szerint férfimódra levágták a hajaikat, a férfiak ellenkezőleg elkezdték a hajaikat hoszszúra hagyva befonni, a hogy ez sok szláv fajnál régi nemzeti divat volt mindig; s most a nihilista férfiak szép hosszú hajfonadékokkal parádéztak az idegen városban s ez a viselet pompásan illett nekik; a hölgyek rajongtak az ilyen «a la Cambyses» főkért. S minthogy a germán fajnak nincs az a hajbősége, a mi a szlávnak, s egy pár hét alatt a kinek van, sem nő meg hosszúra, nem marad

más kisegítés a bécsi arany fiatalságnak a veszélyes verseny ellensúlyozására, mint álhajfonatokat rendelni meg a fodrászaiknál, a kik egyébiránt igen olcsón juthattak ez idő szerint a szükséglett czikkhez, midőn a nőknél chignon, cocs toupet és a l'anglais mind fölöslegessé vált.

De volt elég reális indok is rá, hogy Sasza asszony és nihilistái mindenben divattá váljanak Bécsben.

Mivelhogy vérszopó barbároknak, rablóknak, szörnyeknek voltak lefestve, már magában az által, hogy senkit sem ettek meg, semmit sem vettek el ingyen, és közönséges emberi alakok voltak: tündéreknek és angyaloknak kellett feltünniök.

Aztán volt rá gondja Sasza asszonynak, hogy hadserege tisztjeiből a legműveltebbeket hozza be a megszállt városba, a kik francziául, németül beszélnek, a kik tánczolni és udvarolni tudnak, a kik philosophálnak és literaturáról beszélnek, whistet és écartét finomul játszanak és társaságban fidélis czimborák. És bőkezűen szórták a pénzt mindenütt «a mi kedves barátaink, az ellenek!»

A mi azonban a leghatalmasabban meghódítá Sasza asszony számára a világváros közvéleményét, az a legelső intézkedése volt bevenulása alkalmával.

Mikor az osztrák honvédsereg a «Favoriten» vonalon kitakarodott, mikor az utolsó podgyászos szekér is elrobogott, akkor Sasza asszony egyetlen vértes zászlóalj kiséretében belovagolt a Prater-csillag felől a városba s a Burgba tartott, nem riadva visza a tegnapi hírlapok azon csóvás fenyegetésétől, hogy ha be mersz lépni a Burgba: az alá van aknázva, a levegőbe fog röpíttetni.

Ennek az asszonynak volt annyi bátorsága, mint egy férfinak.

De bizony különben sem vettethették volna a levegőbe a Burgot az elkeserült hazafiak, mert ott egészen más intézkedések voltak téve ez alkalomra.

«Noblesse oblige!»

Miután Sasza asszony oly nagylelkűséggel lepte meg

szorult ellenfeleit, a Béeset elhagyó osztrák főparancsnok is lekötelezve érzé magát azon utasítást hagyni hátra, hogy a bevonuló ellenség úrasszonyát akként fogadják, mint a hogy valódi fejedelemnőket szoktak.

Ő felsége, Árpád király, mikor a táborba lement, az egész udvari személyzetét itt hagyta Bécsben; a Budán lebetegedett királyné nem tartott nagy udvart; nehány palotahölgyből és egy udvarmesterből állt egész környezete; Brunó herczeg ennélfogva bő anyaggal rendelkezett e tekintetben. Ott volt a főudvarmester, a főceremoniamester, az udvari marschall, a főasztalnok, főpohárnok, főlovászmester, főajtónálló, a fővadászmester, az irodafőnök, a fő maitre du plaisir, a főkamarás, a fő udvari szinház-intendans, a fő udvari orvos, a főszakács, a fő udvari fodrász, s azoknak segédserege, a kammerherrek, hofjunkerek, apródok, fourirok, conditorok, szakácsok, kertészek, kamarai énekesek és kamarai zenészek, palotahölgyek és kammerzófák s azután a kammerjunkerek kammerdienerei és kammerzófák kammerjungferei, szolgálattevők kocsisai és a kocsisoknak az inasai teljes számmal; a kiknek mind hivatalos rendeletük volt helyeiken megmaradni, a Burgban megszállandó Sasza asszonyt per «euer Majestät» titulálni; neki mind a «cour» és a «lever», mind az «assemblées» és «cercles», mind pedig a «Hofconcert» és a «Galatafel» alkalmával mindenben szolgálatára lenni.

Sasza asszony aztán ezt az egész gyönyörű cryptogamgyűjteményt, a mint az rendelkezésére bocsáttatott, összepakoltatá, felrakatta egy gőzhajóra s leküldte Budapestre felséges ellenfelének, ne nélkülözze őket. A nihil országa főnöknőjének nincs szüksége udvartartásra.

E szabadelmű és democrata elbánás nagy mértékben növelte azt a népszerűséget, a mit Sasza asszony első föllépésében kivívott magának a bécsi nép előtt.

Aztán voltak merész, bizarr ötletei, a mikkel egy világváros izgalmas népe oly könnyen erre-arra lendíthető.

Két millió ember egy egész kis ország. A nihilista államfő felhivta az elfoglalt város népét, hogy válaszszon magának parlamentet, ideiglenes kormányt, s kormányozza önmagát és hozzon magának törvényeket.

Ez a mulatság nagyon tetszett. Fiatal diákok, népszónokok, ideális jellemek, ügyes speculansok, ambitiós journalisták egyszerre nagy szerepekhez jutottak, s csináltak rendet.

Az állandó parlament éjjel-nappal hozta az üdvös törvényeket. Az új polgármester volt a kormányfő, a kinek azokat végre kellett hajtani.

A legnehezebb feladatokkal olyan könnyen elbántak, mintha csak Párisban volnának. Egyik nap eltörölték a cœlibatust, másik nap megszüntettek minden nemességet, harmadik nap az állandó hadsereg kötelmét mondták fel, behozva helyette az általános nemzetőrséget; egy nap behozták a progressiv adót, a gazdagokat aránylag jól megnyomva vele; s egyidejüleg confiskálták a lakástalan szegénység számára az üresen hagyott főúri palotákat. Majd meg az adósokat örvendeztették meg egy kis moratoriummal; határoztak a gyármunkások bérfölemelése iránt; a suffrage universelle keresztülvitele egy délután munkája volt, s nagy hiba lett volna, ha a rá következő éjjeli ülésben a nők szavazatjoga is törvénynyé nem vált volna. A papi jószágok secularisatiója általános felkiáltással fogadtatott el. A Nagynémetországhoz való csatlakozás indítványát csak egy annál erősebb indítvány buktatta meg, mely szerint Bécs a háború bevégezte után «szabad város»-nak és «Reichsunmittelbar»-nak lesz kinyilatkoztatva.

A publikumnak tetszett ez a tréfa. Mulattak rajta és énekelték, hogy «was kommt dort von der Höh'?»

Egy napon pedig elfogadta a parlament a nihilisták által megkedveltetett római házasságot: a polygamia successivát. Ez is nagy tetszésre talált. Kivált mikor aztán még azt a jót is összekötötték vele, hogy a törvénynek visszaható ereje is legyen. Minden nőnek joga legyen azon

férfi nevét viselni, a kinek élettörténete az övében valami tényleges epizódot képez. Ebből némely férfira és hölgyre nézve valóságos «embarras de richesses» támadt. S miután akadtak olyan bornirt férfiak, kik messze elmaradva századuk szellemétől az ilyen névkisajátítást «brevi manu» nem voltak hajlandók akárkinek megengedni, tehát az ebből támadt vitás kérdéseket egy polgárokból és polgárnőkből alakult esküdtszék döntötte el sommás úton, nyilvános tárgyalás mellett rendesen az alperes elmarasztalásával, mely igen érdekes, változatos és mulatságos időtöltést nyújtott a közönségnek. A karzatok mindig tömve voltak különösen a szépnembeli hallgatókkal.

Egyszer aztán megtörtént az az érdekes tréfa, a mit a világvárosban «Hauptjuxnak» neveznek, hogy egy phantasta delnő az esküdtszék elé idézteté magát a bécsi herczegprimást, a ki ugyan nem tartá komoly méltóságával összeférhetőnek, hogy az esküdtszék előtt megjelenjék vagy magát képviseltesse; hanem azzal azt nyerte, hogy makacsságban elmarasztaltatott, s nem lévén többé az egyházi fogadalom házassági akadályok egyike, formaszerint odaitéltetett a férjkövetelőnek. A kedélyes bécsi nép két napig nevetett és élczelt rajta, harmadnap aztán elfeledte. Jött más mulatság.

Sasza asszony magával hozta a szentpétervári operája kedvencz tagjait, s azokkal adatott elő egy új operát a nagy dalműszínházban. Az opera czíme volt «Czár és Czarina». E műben összepontosítva volt minden, a mi a közönség érzékeit csiklandozza, minden, a mi meglepő, a mi kápráztató. A meséje is nagyon felizgató. Egy orosz czár története, kit czárnéja megcsal, trónjáról letaszít, megölet; oly erős színekkel festve, a minőket csak a saját nemzete nagyságait gyűlölő önvér tud használni, oly keserűen gúnyolni az oroszt nem tudná más, mint maga az orosz. Sajátszerű izgalmas látvány ez; mikor egy ellenséges város operaházában a színpadra hurczolt czári nagyság kigúnyolt tragœdiájának a nézőtért megtöltő orosz egyen-

ruhák «bravó, bravissimo» kiáltással tapsolnak! De még a kiállítás is valami rendkivüli volt. Előjött benne a Neva felszentelés, pompás egyházi menetel is volt a jégen: Szent-Pétervár ünnepi kivilágítása, igazi műtűzjátékkal; fejedelmi szánkázás hózivatarban; egy török hárem a képzelem egész melegségével alakítva, a dodolatáncz, melyet a czárok szigorúan eltiltottak, volt okuk rá, a leányok, a kik azt tánczolták (az utczán) csupa virágokba voltak öltözve és semmi egyébbe. Ezt itt igazi cserkesz bayadérek tánczolták. Be lett mutatva benne egy egész orosz zenekar, a hol minden zenésznek egy olyan kürt van adva, mely csak egyetlenegy hangot ad, s csak az üteny szerint fujja mindenik a maga hangját, mikor rá következik a sor (emberekből alkotott orgona) és aztán egy utczai harcz, a hol igazi ütlegek osztatnak ki, valódi verekedő kozák comparseriával, s végül a solovetski szent kolostor nagy mirákuluma, a megelevenülő szent képekkel. Különösen elragadó volt az északfény természethű utánzása a színpadon villanykészülékkel. A közönség nem győzte magát telenézni rajta. De a mi a külpompát is elfeledteté, az az énekrészek bízarr beosztása volt. Sasza asszony nagy birodalmában fölfedezett egy nőt, a kinek tökéletes bassus hangja volt és egy férfit, a leggyönyörűbb női sopránhanggal. Tehát a czárina primadonna énekelte a mély hangot és játszotta a férfias jellemű nő szerepét hozzá, a primo amoroso pedig a női magas partiet a gyöngelelkű Péter czár szerepében. Ez olyan bizarr ötlet volt, a mit a világ egy színpadán sem fognak utánuk csinálhatni.

De volt is hatása a műnek. Mindennap azt adták, s mindennap fulladásig tömött házak mellett. A csatatérről jövő vészhirek, a vesztett csaták, a generalissimus Flankenbewegungjai, a meglepő capitulatiók, a krakkói honvédsereg szorongattatása, a provinciális néplázadások rémjelenetei mind háttérbe szorultak a Czár és czárina előadásai mögött, mind elmosódtak az északfény ragyogása s az orosz oboák orgonajátéka mellett.

Sasza asszony adott diszebédeket és tánczvigalmakat is, s azokra hivatalosak voltak a Bécsben szorult excellentiás urak és főuri családok, vegyest a kormányon ülő becsületes hentesekkel és korcsmárosokkal és azoknak feleségeivel, s a parlamenti celebritásokkal, s a római házastársnőkkel; a ha valamelyik magasrangú úrhölgynek nem tetszett ez a társaság s azt üzente a meghivásra, hogy migraineje van, azt Sasza asszony másnap személyesen meglátogatá. Sasza asszony maga is végzett doctrix medicinæ; ő maga felvette a meglátogatott patiensnél a betegség diagnosisát, s elrendelte számára a követendő kurát. És Sasza asszony orvosi rendeletei nem olyanok, a miket, ha akarom, beveszek, ha akarom, ott hagyok; ő mindent prophylacticus rendszerrel gyógyított; szabad levegő volt az orvossága. Leszedetett minden ablakot a beteg szállásának minden szobájáról, mint egykor a græfenbergi nagy gyógymester s elvitette azokat tőle. «A szabad levegő gyógyít meg mindent.» Ez a hires Bürow orvosi rendszere volt, ki azt még az amputátióknál is nagy sikerrel használta, s Sasza asszony oly csodamódon kurált vele, hogy az ő estélyei elől aztán semmi herczegasszony sem betegedett meg többé.

Sasza asszony valóban szaktudós is volt, ez oldaláról is bemutatta magát a bécsieknek. Egy napon az orvosi egyetemen az egész facultás és az aula hallgatói előtt egy remek műtétet vitt véghez, a minek a czíme «Sangvinis transfusio».

Egy embert hoztak be, a ki öngyilkos szándékból felvágta az életereit, s a kinek már annyi vére elfolyt, hogy folytonos ájulásban hevert. Most ez emberen a vérátöntéssel csinált Sasza asszony kettős kisérletet: egy pathologiait és egy psychologiait. A halálra vált egyén kiürült véredényeit megtölté a Gauneaud-féle szivattyún át friss meleg vérrel; de nem embertől, hanem báránytól való vérrel. És ime teljes siker koronázta kisérletét. A haldokló föléledt; de nem tudott többé beszélni, csak bége-

tett, mint a bárány. Ime tehát Sasza asszony ezzel bebizonyitá a thesist, mely fölött concertált, hogy «az emberi lélek a vérben van; — tehát az is anyag; az anyaggal együtt elváltozik»; — a mivel a materialisták egész táborát rögtön meghódítá. Most már több lett a világ előtt, mint uralkodónő, több mint hősnő: tekintély lett belőle.

Az aula hallgatósága a remek műtét után maga vontatta a hintóját a Burgba vissza s az egyetem diszoklevéllel tisztelte őt meg; s egész Bécs nem beszélt egyébről, mint a Sasza asszony által birkává tett emberről s a kocsiját hazahuzó ifjakról, kiken pedig nem vitt sangvinis transfusiót véghez ex arteria equina.

S azalatt odakinn szorongatták az osztrák-magyar hadsereget minden oldalról.

Sasza asszony megtudta nyerni az alsó néposztályokat is. Ily mozgalmas időkben a munka is szünetel, meg az embereknek sincs kedvük dolgozni. Hozzájárul a bajhoz, hogy a hadmozgalom miatt élelmiszereket is nehezen szállithatnak a fővárosba. Sasza asszonynak volt gondja rá, hogy a szegény nép ne éhezzék. Maga szállíttatott élelmi szereket a fővárosba, miket ingyen osztott szét a szükölködőknek; az mind hadizsákmány volt, a mit az osztrák-magyar hadseregtől foglaltak el. Mennyi áldást kapott érte? (Nem a katonáktól, a kik annyival többet koplaltak.)

Csupán egy osztály volt még, a mit nem tudott meghódítani: az újságirók. Ez makacs egy had, ha a censor nem ül a nyakán. Felvásárolni nem lehetett őket. Az olyan nagy lapok irói, a miket a közönség elkényeztetett, megvehetetlenek. Nincs az a királyi zseb, a mit valaki elfogadjon cserébe százezer ember zsebe helyett. Sasza asszony nem nyomta el barbár hódítók szokása szerint a vele kötekedő hirlapokat: hanem talált ki valamit, hogy az újságirók előtt azt a sok zsebet bezárja. Mindenben azon törekedett, hogy a nők fölényét a férfiak fölött bebizonyítsa. Most adatott ki egy olyan lapot, melyet csupa

nők irtak és szerkesztettek. A lap czíme volt: «Éva Almája», a főszerkesztő neve Éva von Adam, geborne von Adonai». Nyilván álnév. És aztán azt tette, hogy minden hírt és tudósítást, a mi hozzá hivatalosan érkezett, ennek az egy lapnak adott csak át; sőt miután a hadi zavar miatt minden közlekedés a külvilággal félbe volt szakítva, a külhirlapokat és levelezéseket is csupán ezen egy lap szerkesztőségének adatta ki, a többiek megrekedtek valahol; úgy hogy külföldi ujdonságokat s hireket a csatatérről egyedül az «Éva Almája» tudott hozni, a minek az lett az eredménye, hogy az egész publikum «egy» Ádámmá változott, a kinek csupán Éva almájára volt éhe, az lett egyszerre felkapva; azt háromszázezer példányban nyomtatták; annak hordták négykézláb a keletkező vállalatok faiseurjei a kincseket, pártolásáért esedezve, annak a lábaihoz feküdt le minden syndicatus. «Éva Almájának» két hét alatt palotája volt a Kolowratringen, s a nagy férfilapok küszöbein elkezdett nőni a fű, Az «Éva Almája» lett a börzén az irányadó lap: az egyedül jól értesült organum.

Ah, a börze, az volt még csak az olympi látvány! Vakon lehetett játszani. S játékos volt elég. Maga Sasza asszony legnagyobb részt vett ügynöke Mazrur által a szédítő játékban. Mindenki tudta, hogy Mazrur hallgatag társa a nihilista államfő (tették azt a Napoleonidák is), annálfogva minden ember azt leste, hogy mihez nyul Mazrur? annak egyszerre rohantak a nyomába. Az aranybánya volt. Soha annyi új vállalat, alapítás nem jött létre Bécsben, mint azon hetek alatt, a midőn a nihilisták által volt megszállva.

Kivált midőn el lett törülve az a börzetörvény, mely által a nőknek nem szabad a parquetten és a coulisse-ban megjelenni. A nők beleszabadultak a börzébe! Akkor szállt azután csak új lélek az arany borju templomába; de nem szentlélek. A pénz orgiái voltak azok. Az aranynak és ezüstnek bőszült saturnáliái! Nem volt olyan kép-

telen vállalat, a minek rögtön részvénytársulata ne akadt volna. Koczkáztatás, szédelgés, képtelen üzelem, szerencsekisértés, káprázat, nagybanrablás: mindez pyramidalis magasságra emelkedett s a milliomosok úgy támadtak elő, mint a gomba, s a Rothschildek és a hozzájuk hasonló inséges pénznagyságok kezdtek aggódni jövendő existentiájuk miatt.

Egyszer Mazrur egy új vállalattal jelent meg a börzén. Ez a Wertheim-féle régi hirű tűzmentes-pénztár-készítőgyárnak részvénytársulat által megvásárlása. Alaptőke hat millió forint. A börze nem értette, minek az Mazrurnak? hiszen jó hitelű iparvállalat, de mit akarhat vele? Itt akar-e megtelepülni? Azért csak létrejött a részvénytársulat; maga Mazrur egy milliót irt alá, s az alakitó közgyülésen megválasztatott elnöknek. Másnap aztán megtudta a börze, hogy mire spekulált Mazrur? Sasza asszony elhatározá, hogy valamennyi töltényszekerét átalakíttatja Wertheim-szekrényekké, a mivel az lész elérve, hogy az ily töltényszekereket az ellenség granátjai fel nem gyujthatják, azokkal egy égő városon is keresztül lehet szekerezni, s ha az ellenség kezébe jutnak, az nem nyithatja fel azokat s nem lőhet az elfoglalt ágyúkkal.

E czélból Sasza asszony rögtön rendeletet adott kétezer ilyen Wertheim lőszertartó kiállítására az új társulatnak, két millió forint értékeig.

Erre a hírre természetesen, hogy felszökkentek a szekrénygyár részvényei száz perczenttel a parin felül. Most vette már észre a börze, hogy hová látott az a Mazrur?

Dehogy vette észre!

Egészen más oka volt Sasza asszonynak a Wertheimgyárat Mazrur kezébe juttatni.

Már ő akkor megkapta a hírt a krakkói és czenstochowai megrendítő eseményekről. A vakon tánczoló Bécsben majd csak akkor tudják azt meg, ha a nihilisták utolsó csapatja is kivonult onnan; addig senki sem kap levelet, még a követek sem. Azokat elfogják a portyá-

zók, s hasztalan lármázni érte. Hja Messieurs: c'est la guerre.

Ekkor aztán Sasza asszony agyában egy régen érlelt terv mérge fakadt ki: elhatározá, hogy ha mindent vesztenie kell, legalább ezt az egyet megteszi.

Ha még nem találta volna ki valaki, hogy mi ez a terv, annak majd elmondjuk rendén.

Sasza asszony nem jött Bécsbe «ingyen» játszani komédiát.

A NEMZETI BANK KINCSEI.

Három nap óta minden közlekedés megszünt Bécs és a külvilág között. A nihilisták semmi hirnököt nem bocsátottak Bécsbe.

Az «Éva Almája» naponkint új meglepő diadalhireket hozott az anastater borzasztó hatásáról, mely Krakkó egy negyedét egy percz alatt romba döntötte; a honvédsereg alkudozásairól a fegyverlerakás iránt; azután megint a másik anastater rombolásáról, — a repülő lovasság megérkeztéről Krakkó alá, — a honvédsereg kétségbeesett kitöréséről Krakkóból s a német határon át megkisérlett meneküléséről, annak meghiusultáról a repülő lovasság jókor megjelenése által; a Krakkóba visszaszoríttatásról, mely után most már csak a föltétlen megadás várható mindennap.

Senki sem kételkedett benne, hogy ezek mind így történtek meg. A nihilistáknak volt gondjuk rá, hogy fenséges ellenfelüknek, a generalissimusnak is juttassanak ezekből a jó hirt hordó lapokból. Azokból meríté ő a leghitelesebb tudósításokat.

Mikor aztán a capitulatiót várta másnap reggel az olvasó közönség s rohant az «Éva Almája» reggeli lapját mohón falni, találta helyett egy gonosz hírt a lap élén, melyet az előzmények után legkevésbbé várhatott valaki.

— A mult éjjel a Burgban egy orgyilkos háromszor lőtt revolverrel Alexandra elnöknőre. Az elnöknő megragadta a gyilkost s tőrével leszúrta. Nem tudni, ki volt ez ember, mert meghalt. Nála levő iratok nagy kiterjedésű összeesküvés nyomára vezettek.

Következtek az esemény természetes corollariumai.

Mától fogva a rendőrséget az orosz hadsereg főparancsnoksága fogja kezelni. A parlament ülései megszünnek. Ostromállapot jön. Martialis törvények és hadi törvényszék. A fegyvereket beadja mindenki. Két nap mulva házkutatás. A város minden része katonai megszállással foglaltatik el, s csak igazolvány mellett lesz megengedve a közlekedés. Este tíz órakor minden kávéház bezáratik; a szini előadások megszünnek, s a tíz órai hármas ágyulövés után csak lámpással szabad járni az utczán, a gáz ki lesz oltva. Éjfélen túl mindenki elfogatik, a ki az utczára kilép.

No ez bizony elég kellemetlen átváltozás az eddigi «gaudeamus igitur»-ból.

Mazrur is csak a börze-kávéházban olvasta a hírt. Rögtön vágtatott fel a Burgba, és sietett Sasza asszonyhoz. Szabad bejárása volt hozzá minden időben. Egyedül találta.

— Ki volt az az átkozott? kérdé, ajtóstul rohanva be hozzá. Lengyel volt, ugy-e bár? vagy magyar? vagy emigrans bojár?

— Senki sem volt semmi sem volt! felelt rá ridegen Sasza asszony s a két szemöld kérdőjele, s a homlokredő felkiáltó jele élesebben volt rajzolva arczán, mint egyébkor. Koholmány az egész.

— Ah, haha! Mazrur elkezdett nevetni.

— Ne kaczagj! Te őrült! Kiálta fogcsikorgatva Sasza asszony, s öklével mellbe ütötte a Herkulest. Tegnap agyonzúzták a Krakkó alatti hadseregünket, az egész repülő lovasságunkat, átverték mind Németországba s elvették tőlünk Czenstochowát.

— Kicsoda?

— Kicsoda? Az Isten, vagy az ördög; vagy mit tudom, kicsoda azok közül, a kiknek létele lehetetlenség. Kicsoda? Egy ostoba fajankó, a ki megüli a szombatot, nem issza a bort, s annak a nősténye, egy rózsaarczú mosolygó báb; a te növendéked, ki tőled megszökött, s annak a hime, ki téged megrugdalt. Ezek tiportak el minket. Kétszáznyolczvanezer ember! Hatvanezer lovas! Minden ágyu, egész Czenstochowa minden készletünkkel! Pokolbeli, égbeli (mindegy az!) repülőgépek dolgoztak ott. Ez a férfi s ez asszony készíté nyiltan, mindenki tudtával s mindenkitől kikaczagva azt a gépet, mely most egyszerre ezerével támad a fejünk fölé, s minket a sárba gázol. Átok a fejedre, hogy nem tudtad őket megvenni, vagy megölni; mikor a «mediumok» ezt már előre megjósolták neked.

(A nihilismus együtt jár a spiritismussal, a lélek anyag, s holta után mediumok által közlekedik: ebben hitt Sasza asszony is.)

Mazrur tehetetlen tömegnek érzé magát e rémhirekre. Haja sok volt Sámson fejének, de eszméje kevés.

Sasza asszony lábával toppantott s saját üstökét tépte az öt ujjával.

— Mit akartam én? Meg akartam alázni egy fejedelmi asszonyt, a kinek apái az én apáimnak czárjai voltak; azt akartam magam előtt térden látni és kegyelemért könyörögni hozzám maga és koronás porontya számára. És aztán nem adni neki kegyelmet, hanem elvinni őt magammal, hogy legyen egyedül rab, a hol mindenki szabad; a ki egyedül volt szabad akkor, midőn mindenki rab volt! — Ezt a Junót, ezt a császárnét akartam megalázni; elvenni tőle országait; népei szivét; asszonyi méltóságát; s mikor a czélnál állok, akkor fölém kerül egy repülő féreg, egy méh, megszúr fulánkjával és halott vagyok. Ah, csak asszony ne lett volna! Ha az a férfi, a ki legyőzött, egyedül lett volna, odavetném magamat lábaihoz, széttárnám előtte keblemet, s azt mondanám: ide lépj, taposs

rám; Isten vagy: imádlak! De nőt is hozott magával. Miért veretett meg egy asszony kezével?

— Nincs segítség? kérdezé Mazrur.

— Segítség? Bolond! Azok repülnek, mint a sasok; a mi léghajóink teknősbékák ellenükben. Nekünk haza kell mennünk. S azután nem tudom, mi lesz? És még a pétervári banktól kivett igazi arany készletünkből is elfoglaltak ötven millió rubelt. Mazrur! Nincs itt most siránkozni való idő. Szégyenlem, hogy annyit fecsegtem hiába. Pfuj! Asszony voltam. Legyünk férfiak; álljunk boszut. Ejh, nem kell nekem vér. Ma megsiratják, holnap elfelejtik. Nem csinálok én romhalmot Bécsből; de egy olyan sebet akarok rajta ütni, a mit ez az ivadék ki ne heverjen, a míg él. Én elviszem a bécsi nemzeti bank kincseit.

— Hüh! szörnyedt el Mazrur, s atlétai termete egy megriadt gyermek hunyász torzképe lett. Az lehetetlen! A bank kívül-belül lepecsételve a nagyhatalmak követeinek czímereivel, a tresorok Brahma-zárral ellátott betörhetlen vasajtóktól őrizve. Azonkívül van egy titkos gépezet, melynek nyitja a bankkal átellenes házba van vezetve. Ott felváltva őrködik egy bankhivatalnok éjjelnappal; s annak az az utasítás van adva, hogy ha bárminő gyanus zörejt hallana a banképületben, a gépezet rúdját fordítsa el s arra az egy mozdulatra minden tresor földalatti boltozata megtelik vízzel. Ha pedig erőszakkal viszszük el a kincseket, ha az tudomásra jut, minden nagyhatalom egyszerre mi ellenünk fordul s mielőtt Szentpétervárig jutottunk volna, már felmorzsoltak bennünket, s zsákmányunkat is visszavették.

— Te hallgass! Nem kértem tanácsodat. Te teljesítsd, a mit én parancsolok. Én úgy viszem el a bank kincseit, hogy azt maguk a bank igazgatói sem fogják észrevenni; csak majd egyszer nagy későn, évek mulva vezeti őket rá valami véletlen, hogy ki vannak rabolva. És akkor sem fogják bebizonyíthatni, hogy ki által? Jegyezd fel utasí-

tásaimat. De ne! Ne irj fel semmit. Tartsd a fejedben; a hol fennakadsz, kérdezd meg újra. Tehát legelső dolog a pecsétek. Ez a legkisebb akadály. Te értesz a technikához; hiszen tanítottad a Sabinádban. Az orthoclas-porczellán-agyagból egy gyűrűnagyságú gyurmát rányomsz a pecsétre, azt a fegyvertár kohójában kiégetteted, olyan lesz, mint az eredeti carniolba metszett pecsétnyomó; akkor a felragasztott papirszalagokat bizton letépheted; a pecsétnyomók birtokodban vannak. Nehezebb feladat a bank udvarára való bejutás, mert a kapukon át nem lehet; ott mindenki meglátná. De ez is kivihető. Egy léggömb elég, hogy tíz embert fölemeljen, egy másik léggömb pedig utánuk viszi száz kiürített léggömb hüvelyét. Ezeket teherszekerek viszik éjjel a banképületig. A léggömbök mind fekete fátyolszövettel legyenek bevonva, hogy a sötétben ne lehessen őket látni. A két első léggömböt ereszszétek le a mondott teherrel a bank négyszög-épületének udvarára. Mind a tíz ember a leggyakorlottabb æronautákból legyen válogatva, kik értenek a légjárók megtöltéséhez, felbocsátásához és leszállításához. Az üres léggömbhüvelyeket meg lehet tölteni a bank helyiségében levő gázvezeték csöveiből. Most előttünk vannak a zárt ajtók. Mikor a bank helyiségeit lezárták, az jelenlétemben történt; mert csak úgy vállalhattam felelősséget azért, hogy minden kincs ott marad, ha előbb meggyőződtem róla, hogy csakugyan ott is van minden. Tehát a következő ajtók felnyitandók: első udvaron a főlépcsőről benyiló egyszerű ajtó I. számmal. Ez az igazgatósági lakosztályba vezet. Strutt-féle zár, a kulcs száma 15,282. Innen átjárás van a bank pénztárába, melynek ajtaján Cotterol-féle négy oldalra csukó zár van; ennek a kulcs-száma 42. (A számokat írd fel.) Mikor a pénztárba eljutottál, akkor ott találsz három nagy vasszekrényt, melyek az egész falat elfoglalják, mind széltében, mind magasságában. Az egyikben áll a forgalomra szánt arany- és ezüst-pénz, tíz millió; a másodikban a tarta-

lékbankjegy tízes, százas és ezres csomagokban, száz millió; a harmadikban állnak a visszaváltott bankjegyek. Ez már szemét. Mind a három szekrénynek Brahma-zára van, a saját kulcsán kívül semmivel fel nem nyitható, valamint a földalatti kincstartó boltozatoknak. Az első szekrény kulcsszáma 162,818, a másodiké 38,001, a harmadiké 200,012. De a főkulcsokon kívül még mindeniknek van egy a, b, c és x, y, z betűkkel megkülömböztetett közép és kisebb kulcsa. A legkisebb kulcs nyitja ki a legbelső fiókot. Ebben a fiókban nem áll egyéb, mint a földalatti tresor-termeknek fő- és mellékkulcsai külön-külön. Egyik a bankigazgatónál, másik a főkönyvvezetőnél, harmadik a pénztár-igazgatónál áll rendesen, most oda vannak elzárva s csak a szekrények kulcsai adattak át a három hivatalnoknak a lepecsételéskor. — Most figyelj jól. — Valamennyi szekrényt és ajtózárt mind a régi Wertheim-czég készítette. Most ezt részvénytársulat útján megszereztük. Te vagy a társulat elnöke. A gyár ügykönyvének a nyomán a tudtodra adott számok segélyével valamennyi kulcsot mind megszerezheted; lehet, hogy megvannak párban is készen, hogy ha netalán elvesznének, megszerezhetők legyenek; de a rajzaik, mintáik bizonyosan megvannak a mintakönyvben, s saját munkásaink azokat utána készíthetik. És akkor megkapva a tresor-kulcsokat, azokkal minden kincstár ajtaját sorban kinyitod egész kényelemmel.

Mazrurnak izzadság gyöngyeivel volt tele a homloka. Sasza asszony folytatá:

— Most hallgasd meg, hogy mit tégy tovább. A banknak öt földalatti kincstára van. Kettőben áll az ezüst, háromban az arany. A földalatti bolt bejáratánál van egy sülyesztő gépezet, melyet kétféle gép hajt választás szerint, egyik gőz-, másik ember erővel. Ez a gépezet bocsátja le a pinczetornáczig az érczczel terhelt öblös kocsit, s ez vontatja fel. E kocsi 160 pénzeszacskóval telik meg, mely ezüstben 75 ezer, aranyban 800 ezer forintot tartal-

maz. A tresorok mindegyike egy-egy tíz láb magas boltozatos terem, mellék-gádorokkal és fülkékkel, ölnyi széles kőfalai belül vaspánczéllal burkolva s alul a talapzat is erős vaslemezzel födve, hogy azokba kívülről a falon át, alulról, valami szomszéd házból ásott aknán keresztül betörni ne lehessen. Ablakai hármas rostélylyal vannak elzárva. Ez odukban jéghideg a lég mindig, a szél húz rajtuk keresztül. Az első tresor hat öl hosszú és három öl széles. A legmélyebb fülkében van egy rézlap, az első alapkövet letevő osztrák császár Ferencz emléke belevésve. A többi fülkék mind egész a boltozatig telerakva pénzes-zacskókkal, mikben a vert ezüst áll, minden zacskó a torkán lepecsételve s a hurokhoz kötve annak a hivatalnoknak névjegye, a ki annak a tartalmát megszámlálta. A hosszú boltozat alatt végig állnak ily pénzzacskókból felrakva a hét láb magas és négy láb széles gömbölyű és négyszögű tömör tornyok; a zsákok ritka szövetén átcsillog a tallérok fénye. Mindegyik toronyra rá van írva az összeg, melyet tartalmaz. Az első hengeridomú pénzbástya másfél millióval kérkedik; szomszédja, a hombár-alakú ezüstmamelon már két és fél milliót vall be. Ez első tresorbolt hatvan millió ezüstöt tartalmaz.

A második kincstárbolt, melyhez ismét más vasajtó vezet más kulcsokkal, többnyire aranyat rejt. Az arany két láb hosszú faládákban áll, vagy nagy födeles szekrényekben, ötszáz darab húszkoronásokat tartalmazó zacskókba szorítva. Egy szekrényben van 500 zacskó s annak a súlya 31 mázsa. Itt 87 millió arany van eltemetve.

A második tresorból jutni egy harmadik pinczébe; itt arany van felhalmozva rudakban, miknek mindkét vége a hitelesítő bélyeggel van ellátva. Egyes ládák fontszámra megbecsült «pepitákat» tartalmaznak. Az állványokon kúpalakú «királyok» és a szekrényekben ellapított bandeletták, minőkkel Chinában szoktunk fizetni. Ugyanitt vannak szekrényekben a külföldi arany pénznemek is,

különösen indiai rupiák és portugaleok. E kincstár becsértéke ötvenöt millió forint.

A negyedik tresor a banképület északi szárnya alatt van; az egyetlen nagy szekrényt rejt magában, mely egy alacsony fülkében még külön el van zárva vasrostélylyal. E szekrényben hever negyvenegy millió forint, újveretű Arpád-aranyokban.

Az átelleni ajtó nyilik az V-ik tresor termébe, mely ismét barreokat tartalmaz. Feketés-szürke vastag téglák azok: 60 fontot nyom egy-egy. Rajtuk a készítő bankház stampigliája benyomva: «Sharps et Hilkens, Bullionbrokers, London, A. 772. B.» Mellékelve hozzájuk a hamburgi próba, az ezüst valódi értékét bizonyító. Ezen téglák tüzhely-alakban vannak egymásra halmozva. Mind együtt ötvenhét millió forint van bennük.

Tehát az egész bank kincse háromszáz millió forint.

Ez most a kezünkben van. — Te a tresorokat felnyitva, a zacskókat fölemelteted a géppel s átrakatod a léggömbök hajóiba. Egy nap húsz léghajó megrakodhatik. Azok éjjel, a mint a gázvilágítás a városban kialudt, egymáshoz kötve a bank udvarából felszállhatnak. Te magad ott légy a léghajókon, s intézd okosan a leszállást. Én intézkedem, hogy akárhol szálltok le a városon kívül, szekerek álljanak készen, melyek a kincset átvegyék s elszállítsák az arsenálba, a hol én magam fogom azokat átvenni. A másik éjjel a léggömbökkel visszatérsz a bankhoz a szekerek által vontatva, s az elhozott zacskókat visszaviszed. Azok meg lesznek töltve a velünk hozott alfenide tallérokkal és aluminium aranyokkal; azokat visszarakatod a maguk helyére. Öt nap alatt elkészülhetsz az egész munkával; s mikor az igazi ezüst és arany helyett ott lesznek az álpénzek, az ezüst barreok helyén az ólomtéglák, a pepiták kicserélve pinchbeak és similor-darabokkal, akkor bezársz ismét minden tresort s lepecsételed az ajtókat. — Nos fázol talán?

— Nem. El vagyok ragadtatva. Szédülök. Ez mind meg-

lesz. De egy dolog aggaszt. A felveendő kincs iszonytató tömeg. Százötvenezer forint ezüstben és egy millió forint aranyban dolgot ád két lónak elvontatni. Nekünk pedig tengelyen kell mindent elszállíttatnunk. Krakkó miatt a vasutat nem használhatjuk, s a magyarországi vasutak mind fel vannak előttünk szakgatva. Tehát ennyi arany és ezüst elszállításához kell hétszázötven szekér. Ha mi hétszázötven szekérrel háromszáz mértföldnyi úton keresztül pénzt szállítunk, emberi lehetetlenség, hogy azt az egész világ meg ne tudja.

— Arra is gondoltam, felelt Sasza asszony, gúnymosolylyal ajkai körül; azért leszek én magam az arsenálban. Az osztrák fegyvergyárnak van ötven ágyuöntő gépe. Az aranyat ezüstöt megöntetem ágyúknak: hat ló csak elbir egyet; lesz kétszázötven ágyu a hétszázötven szekér terhéből, s azt a kétszázötven ágyut egy rakáson, trombitaszó mellett viszem el, az egész európai diplomatia szemeláttára fényes nappal.

— Pompás! kiáltott fel Mazrur, szokott gorilla-kaczajával. Hanem még egyet legyen szabad megjegyeznem, imádatra méltó asszonyom. — A hol ötven ágyuöntő gépnél háromszáz ember működik, ha mind a saját emberünk is, lehet-e arra gondolni, hogy azok haláluk órájáig hiven meg fogják a titkot tartani? nem történhetik-e meg, hogy az ágyuöntőde agyagmintáiban egy-egy kis áruló atóm az ágyuanyagból ottmarad, s tanubizonyságot tesz a felől, hogy vas és messing helyett ezüst és arany lett ágyunak öntve?

Sasza asszony egymás fölé tette karjait s szánalmas megvetéssel tekinte Mazrurra.

— Hát nem tudod-e, hogy az arsenál alá van aknázva? Nem történhetik-e meg az a véletlen, hogy mikor az utolsó ágyuöntéshez igazi vasat és rezet olvasztanak, az egész öntőde, minden munkásaival együtt a levegőbe röpül?

Mazrur kegyetlenül kaczagott. Csak háromszáz ember életéről van szó. Mi az egy háboruban?

— Ez a véletlenség megtörténhetik, szólt Mazrur. És akkor a németek háromszáz millió aranya, ezüstje velünk jő. Illetőleg még tíz millióval több, a mi a pénztárban áll.

— Nem. Azt otthagyod. Ha azt elvinnők, arról egyszer rájönnének. A helyett valami mást viszünk el: a tartalékbankjegy összegét, száz milliót.

— Hát a helyett mit hagyunk ott?

— Majd elmondom. A banképület déli részében van egy bankjegygyár. Hogy megértsd mi a teendőd, le kell előtted irnom az egész bankjegygyártást, a hogy az az osztrákoknál be van rendezve; ők maguk világosítottak fel mindenről, midőn bankjukat nagylelküen lezároltam.

Neked tizenöt nyomdászt kell magaddal vinned és tíz erős munkást, a ki a gőzgép helyett a gépkerekeket hajtja. A gőzt mi nem használhatjuk, elárulna a kéményen át bennünket. Feladatod lesz azt a száz milliót kinyomatni s az új jegyekkel a tartaléktőke jegyeit kicserélni. E végett a II-ik pavillon II-ik emelete 3-ik folyosóján az 1-ső számú ajtót felnyitod a 92,054. számú kulcscsal. Onnan bejutsz a vésnöki műterembe. Ennek a 13,512-ik számú kulcscsal nyiló szekrényében megtalálod a bank jelenlegi ezeres, százas és tizes jegyeinek «patrice»-ait. Jegyezd meg jól: csak a patrice-ok vannak meg, a matrice-ok meg vannak semmisítve, majd megmagyarázom később, miért? Egyetlen eredeti aczéllap van, melyet többféle művész készített el; de azt nem használják, az az igazgató kezében van. Az eredeti aczéllapba egy gép segélyével egy lágyabb aczélhengert forgatnak mindaddig, míg annak felszíne az eredeti metszés legfinomabb karczolatát is, mint kiálló domborrajzot veszi fel magába; akkor azt a hengert kemény aczéllá edzik. Azután ezzel a hengerrel ismét más lágy aczéllapba nyomtatják bele az eredeti rajzot s ekként tizenöt egymáshoz egészen hasonló matriceot nyernek s az öt sajtógépen egyszerre tizenöt példányt állítanak elő ugyanazon bankjegyből. A nyomda helyiségeiben meg fogja találni az odavitt nyomdamesterünk a banjegypapirraktárt,

a légszivattyus papiráztató gépet s a bankjegyszárítót gázmelegítéssel. Mindezekre jól kell ügyelni, hogy az új bankjegyek egészen hasonlítsanak a valódiakhoz. — És még akkor sem fognak hasonlítani! — Ezt is tudd meg, hogy miért? — Minden egyes matricelap egy külön series bankjegyét nyomtatja. Mikor az aczéllap készen van, akkor még egy kevés gyémántport hintenek rá, és azt szarvasbőrrel végigdörzsölik rajta. Ez által olyan vékony kuszált vonalok támadnak az aczéllapon, miket puszta szemmel meg nem lehet látni; hanem a mint egy bankjegyet a gázgórcső mögé tesznek, mely ezerszer nagyít, egyszerre előtünnek rajta azok a kuszált vonalkák, s bizonyítják, hogy a bankjegy igazi. Azért hasztalan minden utánzás; még ha valaki az eredeti patriceot megkapja is, s azzal késziti el a bankjegylapot, rajtakapják a hamisításon. Az eredeti aczéllapgyémántpor karczait nem lehet utánozni. Ezek minden seriesnél más meg más rajzot adnak, s ezek által ismeri ki a bank saját jegyeit az utánzottak közül. Ezért kell kicserélnünk a magunk által gyártott bankjegyekkel az ő saját gyártmányukat. S ha az is meglesz, akkor aztán csak tőlünk függ, hogy meddig hagyjuk őket élni? Nem törhettük őket össze a csatatéren, össze fogjuk törni a pénzpiaczon. Egész financziájuk, nemzetgazdaságuk ennek a nemzeti banknak a lételén alapszik. Hadd építsék erre az alapra palotáikat, kunyhóikat, vasutaikat, kikötőiket, kereskedelmüket. Évekig nem fogják észrevenni először azt, hogy a kincsük nem arany, nem ezüst: mert az otthagyott tíz milliót sem adják ki, s évről-évre szaporítani szokták érczkészületüket, ahhoz ők hozzá nem nyulnak. Másodszor nem fogják észrevenni, hogy száz millió igazi bankjegygyel több van, mint a mennyit ők közrebocsátottak, mert a mi hozzájuk visszakerül, az a górcső alatt is igazi bankjegynek mutatja be magát. Egyszer aztán, mikor idejét látjuk, felébresztjük a kétséget, s akkor egyszerre ki fog tünni, hogy semmijük sincs, hogy koldussá vannak téve. Ki által? Hogyan?

Talány marad. Vádolni fogják a bank fejeit, a kormányt, magát a császári családot. És akkor aztán összeomlik az egész kártyavár, a minek ország a neve; s palotákban és kunyhókban nem lesz más, csak koldus s ez az egész nép mint tönkrejutott csaló fog a sárba hullani, a honnan nem kel fel többé. A sírból még van föltámadás, de a sárból nincsen.

Mazrur lelke kéjelgett e nő mámorító szavaiban.

— Minthogy mégis lehetséges, hogy az a munka némi zajt okozhat, lesz gondom rá, hogy a bank melletti utczákon éjjel-nappal szakadatlanul járjanak végig ágyuink és társzekereink, miknek zörejétől az őrködők semmi neszt sem foghatnak el; s éjjel, mikor léggömbjeitek felszállnak, fáklyakiséret mellett fognak szekérvonataink járni; a fáklyalobogványtól idelenn senki sem fogja észrevehetni a fekete léggömbök illanását odafenn.

— Hát azokkal a nyomdászokkal mi történik, a kik a bankjegytömeg kinyomását eszközölték, hogy ne fecsegjenek?

— Megjutalmazod őket gazdagon, azután megesküdteted, hogy soha egy szót nem fognak abból kibeszélni, a mi titok.

— Mire esküdtetem őket? Az Istenre, vagy az ördögre? Egyikben sem hiszünk mi, egyiktől sem félnek ők.

— Ne szakítsd félbe szavaimat. Bánom is én: esküdtesd meg őket a nagy mammuth csontvázára. Csak esküdtesd meg. Beszélj nekik a becsületről is, a mit tudsz. Azután ültesd fel őket a munkában részt vett léghajósokkal együtt egy léggömbbe, s mint nem harczolókat bocsásd el őket örök szabadsággal. Csak egyre ügyelj. A léghajójuk szellentyűjének sarkait ne mulaszd el durróolajjal megkenni. Mikor aztán le akarnak szállni valahol a földre s a szellentyűt felnyitják, a sarkok dörzsölésére a durrolaj elrobban s meggyujtja a léggömb könenyét: — és akkor aztán — a te embereid meg fogják tartani esküjöket bizonynyal.

— Ezt nevezik «verticalis deportatio»-nak a XX-ik században.

— Most megkaptad utasításodat: eredj.

— — — — — — — — — — — —

Öt napig tartott már a szigorú ostromállapot a legkedélyesebb világvárosban; e napokat Sasza asszony folyvást az arsenálban tölté. Az arsenál kéményei kibeszéltek annyit, hogy az ágyuöntödék éjjel-nappal dologban vannak. Ebből kiokoskodta a leleményes népelme, hogy a nihilisták ágyúkat öntetnek; az rávezetett arra a következtetésre, hogy valahol bizonyosan sok ágyut elvesztettek. Ezt összevetve az ostromállapottal, a félhivatalos «Éva Almája» naponkinti diadalhireivel, kisült a végeredmény: a nihilistákat valahol nagyon megverték. Hatodnap aztán légberepült az arsenál ágyuöntödéje. Azt mondták, hogy egy önfeláldozó osztrák tüzér hőstette volt.

Másnap kétszázötven teljesen fölszerelt csata-ágyu hagyta el a bécsi arzenált; mindegyik elé hat ló volt fogva. Szokás szerint minden löveg érczteste vízmentes ponyvaburkolattal volt bevonva, s elől a szájánál bőrszeleppel bekötve; így senki sem vehette észre, hogy a kétszázötven ágyu közül egyetlenegy sincs kifurva.

Azok trombitaszó mellett vonultak keresztül Bécs főutczáin, valamennyi európai, ázsiai és amerikai nagyhatalom nagyköveteit felrázva mély álmaikból, mikor ablakaik alatt végig robogtak . . .

A JÉG-TENGERSZEM.

Most már Sasza asszonynak egyedüli terve maradt: visszavonulni Lengyelországba a megkapott zsákmánynyal.

Visszavonulási terve, melyet táborkari főnöke, Jerivanszky Sergius terjesztett eléje, ez volt:

Az ellenfél dunántuli hadseregét a lovasság tömeges

támadásai által folytonos összpontosításra kényszeríteni és a komáromi és budapesti táborhelyek közül ki nem bocsátani. Triesztet folyvást ostromzárolni az utolsó óráig, a midőn aztán ez a messze előretolt dandár, mint elveszett őrpont magára hagyatik. Az alatt, tüntetés végett a tiszai vonalat erőszakolni, hogy a Nagy-Váradon alakult hetedik hadtest sakkban tartassék. — E közben a Styriát megszálló gyalog hadtest csendesen felvonul Bécsbe s felváltja az innen kivonuló deréksereget, mely a válogatott csapatokkal a nagy-szombat-kézsmárki vonalon halad észak-keletnek; ezzel együtt Sasza asszony, a vezérkar, a tábori főpénztár és az új kétszázötven ágyu. Mikor ezek Kézsmárkra megérkeztek, akkor a bécsi megszálló-hadsereg gyorsmenetben megindul Morvaország felé, magához veszi az olmüczi figyelő hadtestet s egyenesen Krakkónak tart. Ez által megelőzi a krakkói honvédseregnek azon netaláni tervét, hogy a Kárpátok átjáróit Galiczia felől a visszavonuló oroszok elől elfoglalja. A Kárpátokon most a magyar galicziai három vasuton kívül még gyakorolható átjárók vannak Zborónál, Gaboltónál, Pivniczánál és az európai kéjutazók kedvéért, meg az ujabban nyitott rézbányákért járhatóvá tett javorinai hegyháton keresztül. Miután mindezen átjárók most a nihilista sereg hatalmában vannak, semmi akadály sem látszik azon tervüknek útjában lenni, hogy gyalog-hadtesteikkel Galicziába kivonulhassanak, a míg lovag-hadtesteik a visszavonulást álczázzák, s akkor aztán az elfoglalt Sambori táborhelyre támaszkodva, erejüket egyesíthessék.

Csak egy körülmény maradt rájuk nézve kiszámíthatatlan. Azok a Tatrangi-féle aërodromonok, s annak a sérthetlen hadai.

Mi e repülőgépek titka? Fütőszer mozgatja-e azokat? Kifáradnak-e bizonyos idő mulva s le kell szállniok fütőszert bevenni, mint a gőzgépeknek? — Más magyarázata nem adható annak a kérdésnek, hogy a czenstochowai nagy diadal után hogyan nem jöttek e gépek még a Budapesten

és Komáromban levő seregeik segítségére? Ez bizonyosan hosszú út nekik, ily nagy hadseregtől megszállt területen keresztül. Mert ha tetszés szerint tudnak repülni akármerre és akármeddig, sehol a «sportnak» olyan nagy tere nincs előttük, mint most Magyarországon, a hol hatvanezer baskirt, kozákot, cserkeszt hajszolhatnának egyik folyamparttól a másikig.

A nihilista hadvezérek nem ismerték az aërodromonok psychologiáját. Igen is: a gép «lélektanáról» beszélünk. Ez csak revanche azért, hogy ők az emberi lélek létezését is tagadják. Már most ismerkedjenek meg a géppel, melynek lelke van.

Az aërodromonnak nincs vadászszenvedélye; neki a háboru nem sport, hanem — megmondta már, hogy — «üzlet».

Magyarországon az ellenségre nézve legrosszabb időszak hadjáratnak a nyár. A tavalyi eleség el van már fogyasztva, s az idei még nincs betakarítva; a lábas jószág a Tiszán-Dunán túl van hajtva. Itt félmillió katonát élelmezni nem lehet. Ha azoknak a galicziai élelmezési vonaluk el van vágva, sőt a főraktáruk el van foglalva, akkor ki vannak éheztetve.

Mikor Sasza asszony hadserege zömével Znio-Váraljáig eljutott, akkor megtudta, hogy mit csinálnak az aërodromonok s Tatrangi sebhetlen vitézei.

Mind a három vasut indóházaitól egyszerre kapta a távirati tudósítást, hogy a mult éjjel megérkeztek a repülő gépek, több ponton csapatokat szállítottak le, melyek visszaverhetlen támadással foglalták el az indóházakat, arra az összekötő hidakat felvettették, az alagútakat eltorlaszolták s ágyúkkal megrakták, a szorosokra óriási szikladarabokat hengerítettek a magasból, úgy hogy mind a három vasuti vonalról, mint járható útról le kell mondani.

«Akkor erőszakolni kell a hegyi utakat!» Ez volt a vezérnő parancsa.

Tábornokai másnap megkisérlék e parancs végrehajtását.

«Nem lehet!» ez volt a válasz. «Képtelenség harczolni oly ellenség ellen, ki egy hegyi útnak a két oldalfalát a magasban elfoglalja, s azonfelül sérthetlen testtel odaáll az út közepére.»

«Veressétek agyon felét a seregnek!» hangzott az ujabb parancs. «A másik felével gázoljátok el a sérthetleneket.»

Az orosz hadtömegek mindig készen vannak ily hőstettekre. A halál nem félelmes nekik ott, a hol nyomában jár a boszu.

Hanem a repülő gépek nem adtak nekik alkalmat e szörnyű hősi áldozatokra. — Egy éjjel úgy telehordták a hegyszorosok útjait óriási szikladarabokkal, hogy azokat náluk nélkül egy évig nem teszi emberi kéz járhatókká. Hasztalan minden erőlködés. A sziklafalat nem lehet ostrommal bevenni. Hasztalan minden csel, furfang; a «látó» gépek egész éjjel ott czirkálnak a bérczormok fölött, le-leszállnak a mély völgyekbe villanyfényükkel bevilágítják a völgyeket, a hegyvágányokat; nincs mód éjszaka, nyaktörő ösvényeken bár átkapaszkodni a hegyhátakon; minden havasikunyhó őrökkel van megrakva, s a lopózva közeledőt ezer méternyi távolból figyelmeztetik a pattogó golyók, hogy rossz helyen jár. Nincs átjárás semerre!

— Akkor mi itt meg vagyunk fogva! kiálta kétségbeesetten Jerivanszky táborkari vezér.

— Mit? Megfogva? szólt büszkén Sasza asszony. Ha Hannibal át tudott menni a szent Bernát-hegy havasain elefántjaival, ha Napoleon át tudott törni lovassággal és ágyúkkal az Apenninokon; ha Diebits Zabalkanszky keresztül tudta vezetni az orosz sereget Kernabadnál a Balkán gerinczein, ha a Kaukazust, a legvitézebb néppel harczolva, el tudták foglalni vezéreink; ha Suwarow át tudott menni a schweizi Alpeséken, mi nem tudunk-e átmenni a Kárpátokon?

— Nem, felelt Jerivanszky Sergius. A Balkánon, az Apenninokon, az Elboruson, az Alpeseken lehet erőszakolni az áttörést, de a Kárpátokon nem.

Az orosz vezérnek igaza volt. A Kárpát nem olyan hegyláncz, mint a többiek. Az Alpeseknek, az Apenninoknak, a Kaukázusnak vannak jéghegyei, vannak örök havasai; azok betöltik a hegyszakadékokat, s jéghegyen, havason át, fáradsággal bár, de utat lehet törni. A Kárpátoknak pedig nincsenek sem jéghegyei, sem örök havasai. A Tátra sziklafejedelmeinek homlokáról minden nyáron leolvasztja a magyar alföldi síkság meleg szele a hókoronát; azoknak a hógörgetei nem temetik be a mély hegyszakadékokat. Az egyetlen ladownai jéghegy csak messziről, a Krivánról látható egy úttalan sziklatömb között, tengerzöld fényében kimagasodva.

A Tátra hegyláncza úgy áll most is, a hogy azt százezernyi évek előtt a földalakító istenerő az izzó földrétegen át előre tolta. Szürke gránit és alpes-mész az, egymáson keresztültörve. Még csak az újabb földalakulások sem raktak le közé kitöltő új sziklarétegeket. Egy sziklaóriásokból összehányt tömkeleg az, mely mindent, a mi emberi alkotás, kigunyol. Meredek, szálkásan felhegyesült ormok, vadul kicsipkézett hegygerinczek, miket egyszerre félbeszakaszt egy-egy tátongó hegyrepedés, ezer meg ezer lábnyi mélységű örvényt képezve, melyből merev obeliszkegyenességű sziklaoszlopok nyulnak fel; aztán jön egy-egy iszonyú fal, mely oly egyenes, mintha karddal volna vágva, a mélyből emelkedik fel, minden párkányzat nélkül, csaknem függélyesen. Azután megint egy sziklaomladék zárja el a kilátást, mintha istenek vára lett volna ottan, kik azt a földről elköltözve, összedöntötték; összefüggéstelen, iszonyú, szegletes, idomtalan szirtek, feketék az időktől, mint a vas. A meredek sziklafalnak egy harántos párkányzatán egy lábnyomni tér; azon lehet végig haladnunk, a hátat a sziklának vetve, hogy egy másik völgy panorámáját meglássuk; ott is ugyanazon kép, más kuszált alakzatban, fantaziátlan, képzelhetetlen alkotás; iszonyú vad romokkal betemetett völgy, embergyülölő ország, fa, bokor, füszál, moha nélkül. Elmondhatatlan,

mint egy hagymáz-álom; egy átnyergelő hegyhát vezet ki belőle, mely oly keskeny, hogy épen csak egy ember haladhat végig rajta, s kétfelől a szédületes mélység. És megint újra kezdődik a szétszakgatott sziklasivatag, a Tátrának nincsenek összefüggő hegygerinczei; csupa üstvölgyekből áll az, mik egymást elzárják. Mikor e sziklaegyetem egy magas pontjára elérünk, e végtelen, vigasztalan, lakatlan világ láttára elővеszi idegeinket a reszketés: «sziklaláznak» nevezik azt. Köröskörül mindenütt magyarázhatlan, érthetetlen bérczorom, hegyomladék, tarajmódra kicsipkézett, fésüként hegyezett bérczhátak, egy-egy fehér csík a mélységben, a hó völgyvágánya; s a mély völgyfenékben a Tátra tengerszemei. A mesés mélységű tavak, miknek nincs lefolyásuk; egy sötétzöld gömbölyű víztükör, vörös palarámába foglalva; vagy egy barna tó, fehér mészkő keretben; vagy egy égszín-kék vízlap, melynek környezete sötétzöld tiszafa, éger, törpe fenyő. A völgyek mélyét néhol alig látni. Ott örök sötétség van, s a sziklaormokon nincs semmi zöld. Messze, messze egy kunyhó sem látszik; tejgazdaságoknak semmi nyoma; sehol legelésző tehenek, kecskék.

Még vad is kevés jár itt, s a keselyük is elszoktak a sziklákról, hol csak marmota lakik még az odúkban, s a rájuk leső éjbagoly.

És köröskörül semmi hang, csak a sziklafalakról aláomló hegyfolyamok fenséges zugása. A nyári napokban az egészet befödi a hegyek füstje, az az átlátszó köd, mely a távolt és a mélyet opál-színbe rejti, míg a lemenő nap az egész bérczlánczolatot tűzlángba borítja, mintha megkövült lángoszlopok merednének az égre, mintha izzó vulkánok egész sora emelkednék egymás fölé, s mikor már köd és éj elült a völgyben, a sötétkék égen még ott ragyog a Kriván, a lomniczi csúcs rózsafényű oltára.

Ez emberkitiltó halottországon keresztül vezetnek a természetbuvárok, fürdővendégek, zergevadászok által járt utak a két ország határán át, s minden évben ismétlik a

visszhangok a hegygerinczeken találkozók «hozott Isten!» és «badz zdrow!» üdvszavait.

Ez az út állt Sasza asszony s odaszorult hadserege előtt.

Azon időben a léggömbök segélyével az egész Kárpátokról a legtökéletesebb fényképek voltak már felvéve, mik madártávlatból minden járható utat kitüntettek.

Sasza asszony a fényképekből megtudhatta, hogy az egyedüli út, melyen Kézsmárktól a rézbányáig tengelylyel, onnan pedig Javorináig lóháton el lehet jutni, oly keskeny, hogy ha ott a mély utakat az ellenfél sziklákkal teletömi, azokon semmi erővel át nem lehet hatolni. A másik út, a kohlbachi völgyön végig az «öt tó» völgyén át, egy helyütt olyan sziklafal mentében vonul végig, a hol, ha az ellenfél szemközt jő, egy ember egy ember ellen küzdhet csupán; az egy szakadatlan «párbaj» fog lenni — tízezer ember között. Ha pedig Tátra-Füredről a Felka és Bialka völgyének veszik az átjárást, ott az egy ölnyi széles «lengyel nyereg» hegygerinczén elég az ellenségnek egy revolver ágyut felállítani, hogy a szemközt jövőket folyvást lesöpörje a keskeny sétányról.

— Helyzetünk így áll, mondá Jerivanszky Sasza asszonynak. Visszavonulási utaink be vannak tömve kővel, megrakva ellenséggel. A jablunkai út még szabad; de ott utunkban találjuk Krakkót. A dunántúli hadsereg vezére, ha egy csepp közönséges katonai belátása van, értesülve repülő gépek által a helyzetről, nehány nap alatt a támadásba fog átlépni s a hátunkon lesz. Eléje mennünk nem tanácsos, mert az történik velünk a síkon, a mi krakkói táborunkkal történt, hogy a saját lovasságunkkal összetiportatnak a repülő gépek; itt nem várhatjuk be őket, mert élelmi szereink és töltényeink fogytán vannak, s ha az utolsó töltényünket kilőttük, nincs semmi fegyverünk többé.

— De igen is, még van egy fegyverünk, mely mindig győzött, mondá Sasza asszony főhadi tervkészítőjének. A te

tudományod elfogyott. Elmehetsz. Küldjétek hozzám Mazrurt: most én készítek haditervet.

Odaküldték hozzá Mazrurt.

— Te Mazrur, mondá neki Sasza asszony; rögtön szekérre ülsz, s a hogy a ló vágtathat, a hogy a gőzmozdony rohanhat, sietsz Budára. Viszed magaddal a százmillió osztrák bankjegyet. — Itt a meghatalmazás részemről a nevedre; nagykövetem vagy: ezúttal tárt karokkal fogadnak, mert a béketöltételeket viszed. — Ezek kemény, szigorú, megalázó békepontok, minőket győztes ellenség diktál a sarka alá gázolt ellenfélnek. Te rajta légy, hogy ennek minden pontja el legyen fogadva. Nem adok semmi utasítást. Te ismersz ott minden embert. Minisztereket, hadvezéreket, udvaronczokat, főpapokat, népképviselőket, hirlapirókat. A kulcsot, mely mindannyinak az ajtaját kinyitja, magaddal viszed. Te tudni fogod, mit tégy? Csak egyet parancsolok nekek. Mikor viszajösz, nekem az elvitt száz millióból egy rongyot vissza ne hozz! hanem ezt a békeokmányt, változatlan szöveggel aláirva meghozd. Ezt parancsolom neked.

— Parancsod betöltöm, Szudarünja! szólt Mazrur és eltávozott.

Másnap reggel már Budán kellett neki lenni.

— És most menjen mindenki a bivouacba; vágjátok le az utolsó ökröket, bontsátok fel az utolsó halkenyeres tonnákat, lakjék jól minden katona; pihenünk.

Ezt adá ki napiparancsul Sasza asszony.

Két napig nem történt semmi új esemény. A harmadik napon pedig valami váratlan segítség érkezett a nihilista sereg számára. Az orosz seregek régi jó barátja: a hó.

Augusztus végén egy nyári zivatar oly hófergeteget hozott a Tátra bérczeire, hogy az előörsön álló katonákat térdig a hóban állva találták, mikor felváltani mentek; reggelig három lábnyi magas volt a hó, és egyre szakadt, sűrűen, mint tél derekán.

— Ez a mi napunk! Kiálta tenyerébe tapsolva Sasza asszony, s vezéreit sietve hivatta. Most átmehetünk a hegyen. A hegyi mély utak most az ellenség által felhányt torlaszokon felül vannak temetve hóval; az ellenség repülő gépei a hóesésben nem járhatnak, mert a sziklákon összetörik magukat, a magasból nem is láthatnak azokból a földre: most nem árthatnak nekünk; átmehetünk a Tátra minden utain egyszerre.

— És ágyuink? kérdezé Jerivanszky.

— Most azokat is könnyen átvihetjük. Leveszszük őket szekereikről, két fenyőből készített talpra kötjük; két kötélnél fogva húsz ember elül és hátul tolva és vonva átcsusztatja azokat a mély utak hófuvatain s a lengyel nyereg sikamlós ösvényén. Ez a hozzá való idő.

A nihilista seregben el volt már terjedve a monda, hogy a kétszáz ötven ágyú a «saját» hadseregük érczpénzéből van öntve, hogy könnyebben elvihető és nehezebben ellopható legyen. Azt tehát tudta mindenki, hogy ha minden ágyútelep kárba vesz is, ezt a kétszáz ötvenet el kell haza vinni.

A merész terv, melyet Sasza asszony kigondolt, rögtön foganatba lett véve. A sűrű hóesés közepett megindíttattak a hegyi utakon a legvitézebb gyalogcsapatok. E hosszú fegyveres vonal csendesen tolja az elejét előre, s ha ellenállásra fog találni, azon fenn nem akad, át fog rajta törni ez érczkigyó minden bizonynyal. A harczosok nyomában aztán következnek a talpaiktól megfosztott ágyúk vontatói. A nehéz ágyúk két fenyődarabra kötve, s azoknak két-két kötele az elől és hátul haladó férfiak vállán átvetve, lassan csuszamlanak végig a havon, s haladnak a meredélyen fölfelé. A hangya nem bocsátja el szerzeményét!

A sűrűn hulló hópelyhek vak embert csinálnak az utazókból. — Az első ember bandukol előre: az a hegyi kalauz; a többi egymás nyomában tapos.

Leghamarább találkozik az ellenfél előörsével az a csapat, mely a «virágos kert»-nek nevezett völgyön keresztül

a lengyel nyereg felé halad. A virágos kertnek még tegnap oly buja havasi növényzete most már hó alá van takarva, s a fenyők, mint télben, nyögnek a hóteher alatt. A mint a hegyoldal fenyői közül kibukkan az orosz előcsapat, ott lát a sziklaponkon állni egy emberalakot; az is mintha jéggel volna bevonva. Hanem a jégember nem várja be a közeledőket, hogy megkezdje a párbajt a nyomnyi szirtgerinczen végig, tízezer ember tízezer ellen egyesével. Egy rudra kötött röppenyűt meggyújt, az süstörögve repül fel a magasba. A röppentyű túlszáll a hófelhőkön, s a hol eldurran, ott jelt ad a felhők fölött czirkáló aërodromonoknak. A jégember aztán sietve eltünik. Most már az ő lábnyomai a legjobb útmutatók a sziklaösvényen végig. Minden száz lépésre szaporodnak a lábnyomok, ott mind előörsök voltak felállítva: azok is mind visszavonultak, az orosz csapatoknak sehol sem álltak ellen. Az aërodromonok sem árthatnak a hófergeteg jó takaró az oroszoknak, a sziklatenger veszedelmes ország ellenfeleiknek. Azok csak függélyesen ereszkedve alá járhatják a légi utat most, minden fekmentes mozdulás a sziklákhoz verné őket.

Sasza asszony terve a sikerüléshez közelg.

Delet mutatnak az órák, mikor a feladat legnehezebb része legyőzve van. A nemrég készített kigyós utakon emberi erő összesitésével fel lettek vontatva a lengyel nyeregre a talpakon csusztatott agycsövek. Sasza asszony itt pihenést rendelt.

Büszke látvány!

Nem az, a mit a természet mutat: azt eltakarja a hózivatar. Látatlanul maradt el a hegyhágók mellett a felkai smaragdzöld tó; az ötvenkét öles gránitfalról a belé omló zuhatagot, csak moraja hirdeté, s a kreuzhübeli ponkot csak arról ismerék fel, hogy ott úgy döng a léptek alatt a bércz, mintha üres volna belül. Legfáradságosabb volt a felkuszás a «Hosszú tó» sziklaromjai közül a «lengyel nyereg» bérczgerinczéig, mely aztán hosszan

nyulik végig öles szélességben át a galicziai határon; mind a két oldala meredek harántan dülve alá, mint egy pyramid éle.

Most e hosszú sziklagerincz végig megrakva azokkal az ágyúcsövekkel, a miknek öntvénye a világon uralkodó ércz.

Ez volt az a büszke látvány.

Sasza asszony ott állt a lengyel nyereg legdélibb pontján vezérkarával együtt, ő maga is férfiruhát viselt, mint tisztjei, hosszú szárú czizmát, szürke köpönyeget és lófarkos sisakot.

— Micsoda völgy ez itt alattunk? kérdezé Sasza asszony a magával vitt kalauztól.

— Ez itt a «jégtengerszem», válaszolt a kalauz. A hóeséstől nem látjuk a völgyet. Három meredek sziklafal képezi azt, s annak a fenekén van az a tó, melynek jege nem olvad fel soha, mert a napsugár soha sem éri. E tóhoz más le nem mehet, mint a madár.

A hó egyre szakadt az égből.

Egyszerre a magasból egy szózat hangzik alá, sajátszerű túlföldi zengéssel. Tiszta, moszkvai kiejtéssel szólt a légi kiáltás.

«Zdrawtwujtye Szudarünja!» (Légy üdvöz, úrhölgy!)

Mindenki megdöbbenve tekint fel.

A szürke égből, a hóesés ködfátyolából egy nagy szárnyas alak körrajza száll nagycsendesen alá.

Ez az aërodromon.

E rém láttára az orosz elfeledi, hogy felmondott már a szenteknek s ijedten vet magára keresztet, még a tábornokja is.

Csak Sasza asszony szivében marad következetes az asszonyi indulat, ő kirántja pisztolyát s rálő vele az előtte leszálló rémre. Hasztalan lövés; nem sérti az azt meg; távolabb is van, mint hogy a golyó beérné; de mégis rálőtt: dölyfből, törhetetlen daczból.

Az aërodromon aztán még egy szót mondott neki oroszul.

«Já apjáty pridu!» (Megint visszatérek.)

Azzal elsülyedt a hóeséstől takart mély völgy homályába.

Nehány percz mulva aztán újra megjelent sebesen suhogó szárnyakkal s egy rövid pillanat alatt eltünt a felhők között.

— Ez rosszat jelent, sugdosák a tábornokok Sasza asszonynak.

— Sietni kell a sorkatonáknak, hogy minél előbb a bialkai út birtokában legyünk s még estig a Galicziába kivezető átjárókat elfoglalhassuk. Az ágyúk maradjanak itten.

A parancs valódi orosz buzgalommal hajtatott végre. Este nyolcz órakor a bialkai és javorinai utakon negyvenezer orosz volt egyesülve, kik három órai pihenés után éjszaka megindultak két hadoszlopban Bukovina és Jurgóv helységek felé.

Hanem itt elhagyta őket jó szövetségesük, a hófergeteg; a hóesés megszünt.

Es akkor látták ők is, hogy hová jutottak?

A tigrisverembe.

Előre küldött kémeik azt a hirt hozták eléjők, hogy Bukovina, Poronia, Jurgow falvakat, a podspaki gyárépületeket a mai nap folytán roppant fegyveres tömegek szállták meg, tömérdek ágyuval; minden út, folyamátjárás, a völgyeket uraló halmok tűzértelepekkel vannak megrakva; az ellenség száma százerre mehet. Sasza asszony a krakkói sereget találta maga előtt.

Ő rögtön át akarta magát rajtuk törni; de azt a kisérletet hadvezérei nem tanácsolták. Egy hadsereggel, mely ki van fáradva az egész napi hegymászás, ágyuvontatás munkájában, megtámadni és még hozzá — ágyúk nélkül, egy pihent nagyobb hadsereget: bizonyos kudarcz.

Sasza asszony tehát még az éjjel küldött vissza futárokat a hegyi utakon a Tátra északi oldalán maradt dandárparancsnokokhoz, azzal az utasitással, hogy a míg a hegyek

folyvást fehőkkel vannak burkolva, tegyenek egy kisérletet a hadiléggömbökkel. Most nem látja meg azokat az ellenfél. Szállítsanak azokkal át a tulsó oldalra ágyúkat és lovakat. A terv kivihető volt. A Tátra most jó barát, felhővel, sziklával takarja a menekülőt.

Hanem másnap a Kárpát megszünt jó barátja lenni az idegennek. S mikor a Kárpát ellenség, akkor az rettenetes ellenség.

Ti csak mondjátok azt, hogy nincsen lélek; még az embernek sincsen!

Mi meg azt mondjuk: a sziklának is van!

Német és angol tudósok meteorologiai adatokkal bizonyíták azt be, hogy a Kárpáthegylánez delejes hatása mily bűverőt kölcsönöz az alatta elterülő országnak; lángbora zamatjában, fiainak munkabiró, hadratermett véralkatában. A Kárpátok «rokonszenve» a mienk! a Kárpátok deleje a mi idegeinkben él!

Mikor a Kárpát meg akarja mutatni azt, hogy ő haragszik!

A Kárpát tud gyűlölni.

A csorstini várat a kárpáti viharok mennykövei minden évben fölkeresték, míg csak laktalánná nem lett a vár, míg a szomszéd magyar Nedecz várát mindig kikerülte a villám.

A Kárpát tud haragra felindulni. A nagy hegydulások százados nyomai beszélnek arról, hogy mi az a kárpáti vízforgatag? Mikor két szemközt jövő szél, egyik az orosz síkról, másik a magyar rónáról összehozza egyszerre a maga fellegeit, s a Kárpátok delejes gerinczén összetalálkozik és ölre kap egymással. A «vihar menyasszonyának» nevezik azt a fent a felhőkben kezdődő s orsó forgatagával a sziklákon tánczoló istencsodáját; mely sziklaszálakat tördel le a hegyormokról s tengert önt alá a hegyvágányokból s messze föltépi a rónát, a meztelen sziklaig fölásva a földet s háznagyságú szirteket hengerítve alá mértföldnyi messzeségig.

Egy ilyen vízforgatag augusztus utolsó napján teljesen járhatatlanná tett minden utat a kollini völgytől elkezdve Tátrafüredig, s utána oly viharos idő következett, mely Aeolus minden szelét szabadon bocsátá; a hegyek közt minden órában más szél fujt, és az mind orkán volt.

A kézsmárki derék sereg most már nem mehetett se gyalog, se léggömbbel Sasza asszony segítségére.

És hogy tökéletes legyen a pusztulás, még ellene támadt egy másik asszony is, a legszeszélyesebb minden asszonyok között: a magyarországi időjárás. A tegnapi hózivatarra, a ma reggeli vízforgatagos villanyos viharra délután oly rekkenő meleg következett, hogy a hegyekben egyszerre elkezdett olvadni a hó; a mi tegnap még út volt, az most rohanó hegyi patak medre lett. Most még vissza sem lehetett térni Javorinából azon az úton, melyen ide jöttek. — A kétszáz ötven arany és ezüst ágyu ott hever sorban a lengyel nyereg hátán.

Sasza asszonynak most aztán már nem sok ideje volt azon gondolkozni, hogy mit tegyen most?

A hadi szerencse egészen ellene fordult. Nagy tervei egy egész világrész átalakítása iránt, álomképen szétfoszlottak. Asszonyi boszúvágya egy császári nő ellenében szomjan maradt. Most még az utolsó vigasztaló gondolatról is le kellett tennie: a kapzsiság kielégítéséről. Az elrablott kincseket nem szabadíthatá meg.

Egyedül az irigység dæmona volt még, a kit kielégíteni hatalmában állt.

A kincseket ne kapja meg az ellenség soha!

Éjjel, mikor az északi oldalon a hóolvadás megszünt, nagy fáradsággal felment a lengyel nyeregre, hol az ágyucsöveket hátrahagyta. Ott őrzé azokat két század a wladikawkazi lövészezredből. Átvonult fölöttük a vihar, a szélvész szárnya ott érte őket; ők helyüket el nem hagyták. Lefeküdtek az ágyúk mellé, azokba kapaszkodtak, hogy a forgószél le ne sodorja őket a hegygerinczről.

Most Sasza asszony azt parancsolta nekik, hogy a ne-

mes érczágyúkat hengerítsék alá a sziklapárkányról az ezer lábnyi mélységbe. Annak a fenekén van a jégtengerszem.

És akkor ez asszony odaállt a szédületes örvény párkányára és lenézett a mélységbe. És aztán számlálta a lehulló aranyágyúkat.

«Most esik le két millió! Most megint két millió.»

A magasról alászálló lövegek eleintén nyom nélkül tüntek el a mélységben. A tó felszínét fehér, vastag hóréteg lepte be a mult napok alatt, a belehulló löveg csak lyukat ütött a jéglapon, mikor ráhullott. Hanem azután mikor már száznál több ércztömeg tört rajta keresztül, egyszerre nagyot roppant odaalant az egész jégburok, a rázuhanó ágyúk magukkal ránták azt a víz alá, s mikor újra felmerültek a jéglapok, már nem volt a tó felszíne fehér, hanem sötétzöld.

A jégtengerszem elnyelte a kirabolt országnak háromszáz milliónyi kincsét!

Holnap ismét össze lesznek fagyva a széttört jégdarabok, s aztán vagy örökre titokban tartják a kincset, mi alájuk van rejtve, vagy jön idő még, és ez ki van számítva, a mikor visszatér az, a ki azt ide rejté, s felveszi, a mit jó helyre eltett ide.

Akkor Sasza asszony összehordatá az idáig szolgált szántalpakat, egy halomra rakatta azokat az ágyúk burkolataival és meggyujtatá mind. Ez óriási máglya mellett mondott köszönetet a munkát végrehajtó vitézeknek, a kik közül egynek sem jutott eszébe, hogy fejszével levágjon egy darabkát abból az eltemetett érczből a maga számára.

Sasza asszony mind a kétszáz férfinak sorba nyujtá kezét, azok megcsókolták azt sorban és meg voltak jutalmazva.

De Sasza asszony még több jutalomról is gondoskodott, a derék fiuk számára.

Maga vezette őket le a javorinai táborba.

Jerivanszky tábornok azt kérdezé az elnöknőtől, mikor

a wladikawkaziakkal megérkezett, hogy hova tette az «ágyúkat?»

Sasza asszony azt felelte:

— Majd megmondom, ha előbb megtudom, hogy mit csinál az ellenség?

— Fogva tart bennünket.

— Merre van legegyenesebb kijárásunk?

— Jurgow felé. Ott van az ellenségnek tizenkét ágyutelepe lépcsőzetesen egymás fölé felállítva. Ha azt elfoglaljuk, mienk az út.

— Tehát foglaljuk el.

— Nincs ágyúnk.

— Van szuronyunk. Az orosz katona nem fél a halál szemébe nézni. Itt van ez a kétszáz wladikawkazi bajnok; állítsd őket az ostromló csapat élére. Ezek égnek a vágytól boszujokat kitölthetni az ellenségen, s ha én szólok hozzájuk, meghalnak értem.

S ezzel Alexandra elnöknő maga vette kezébe a markotányos kulacsot s kimenve a vitézek közé, sorba tölté számukra az erős rostopschint, s mikor a zászlótartónak kezébe adta a harcztépte lobogót, megölelte és megcsókolta azt a hadsereg szemeláttára.

«Hurráh!» hangzott a harczfiak ajkairól.

— Már most induljatok a jurgowi ágyutelepeket elfoglalni! Mondá Sasza asszony Jerivanszkynak.

A tábornok kiválogatta a legvitézebb hadcsapatokat, a mik a Kaukaz örök harczaiban legjobban be voltak tanulva a hegyi hadviselésbe. Portyázói megmászták a Jurgowhoz vezető sziklaösvényeket, míg egy tömör hadoszlop a mély úton előrenyomulva azt a hirhedett kibujást (debouchée) ismételte, melylyel a franczia háboruban Suwarow vívta ki ellenfelei bámulatát, mikor az alpesi útszorosokon a megszálló ellenséggel szemközt tolta hadoszlopait.

Az oroszok csodáit mivelték e napon a vitézségnek és önfeláldozásnak. Az ágyúkereszttűzben, a kartácszáporban lövés nélkül szuronynyal foglalták el ellenfeleiknek négy

első ágyutelepét s azzal megfordítva az ágyúkat, szétromboltak velük másik négy tüzértelepet; egy óráig uravá lettek a jurgowi erődített gyárépületeknek; hanem aztán estefelé megérkezett Dárday maga a hadsereg zömével Poroninból s oldalba fogva az oroszokat, kényszeríté őket az elfoglalt Jurgowot elhagyni.

Késő este érkezett vissza Jerivanszky a jaworinai főhadiszállásra azon hirrel, hogy a keresztültörés kisérlete meghiusult.

— Hogy harczoltak csapataink? Kérdezé Sasza asszony.

— Oroszlán módra.

— Hát a wladikawkaziak?

— Azok ott vesztek mind.

— Hogyan? egy sem maradt élve?

— Ők foglalták el ez ellenség első ágyutelepét. Tizedik kézben láttam a zászlót. Az utolsó zászlótartót már szuronydöfés ölte meg, és az volt az utolsó wladikawkazi harczos.

— Akkor tehát senki sem tudja többé rajtam kívül, hogy hová lettek az ágyuink, mondá Sasza asszony dæmoni szemvillanással.

— És már most mit fogunk tenni? Kérdezé a tábornok.

— Várunk.

— Mire?

— A megszabadulásra.

— Meddig várunk?

— Három napig.

— Élelmi szerünk csak egy napra van még.

— Azt oszsza minden ember két részre s lesz két napra való, egy napig ki birja mindenki evés nélkül: s ez három nap.

— S mit segít rajtunk ez a három nap? A hóolvadás miatt nyáron minden út járhatatlan lesz egy hétig; főseregünk Kézsmárkról utánunk nem küldhet se égen, se földön se élelmet, se lőszert, se felmentő sereget. Az egész Tátrán keresztül a legközelebbi három nap alatt nincs

más lehetséges emberi átjárás, mint a Jégvölgyorom és a Középháttorony közötti meredek fal mentében átvezető «lawka», egy embernyomnyi párkány a szirtlapon. Az jó arra, hogy átjöhessen rajta «egy» ember.

— Tehát várni fogunk arra az «egy emberre», a ki bennünket felszabadít.

AZ UTOLSÓ FEGYVER.

Három napra volt szükség. Ezt meg kellett nyerni minden áron.

Sasza asszony az első napot megnyerte azzal, hogy huszonnégy órai fegyverszünetet kért a magyar vezértől, a halottak és sebesültek eltakarítására.

Dárday tábornok beleegyezett a fegyverszünetbe; ő nem koczkáztatott semmit. A hóolvadás a hegyek közt lehetetlenné tette az orosz fővezérségnek a Tátrán túl hagyott hadseregét magához vonhatni; míg ez idő alatt a krakkói seregből újabb dandárok érkezhettek a harczmezőre, a mik az ellenfélnek minden áttörési kisérletét lehetlenné teendék.

Mikor ez a huszonnégy óra elmult, akkor Sasza asszony alkudozáshoz kezdett. Felkérte a magyar vezéreket személyes találkozásra.

A Bjela völgyben van egy fürészmalom, az volt a kölcsönös találkozási hely.

Az orosz részről Sasza asszony maga jelent meg, Jerivanszky és Jussupoff tábornokai kiséretében; az ellentáborból Dárday, Tatrangi és Severus.

Tatrangi a kárpáti hadviselés alatt egészen visszanyerte a honvédeknél nemcsak a régi bizalmat, de a feltétlen fensőbbséget. Gépei segélyével szállítá csapataikat s rendezkedése csalhatatlan volt. Az ellenség óriási hadereje meg lett bénítva a hegyláncz és a repülő gépek által. Nagy hadi eredmények, fényes diadalok vívattak ki a saját hadsereg csekély vesztesége mellett, a katonák jól voltak élel-

mezve és soha sem kifárasztva, s ez mind Tatrangi érdeme volt. Ezért a közkatonák bálványozták. A tisztek meg azért szerették, mert minden intézkedése csalhatatlan volt; a mit előre megállapított, az meg is történt, s ha valamelyik kelepczébe került, Dávid gépei ott termettek, kiszabadították. A tábornokok barátságát pedig azzal nyerte meg, hogy mindig az ő nevükben intézkedett, minden győzelem dicsőségét nekik hagyta; a győzelmi bulletinekben egyedül a vezéreket magasztalá, saját nevét soha sem hagyta azokban fölemlíteni.

Szerették, mert megvallotta magáról egész őszintén, hogy ő benne nincs egy szikrája sem a hősi bátorságnak.

Mikor a fürészmalmi találkozóra elindultak, mind Dárday tábornok, mind mr. Severus jónak látták a hyalichor-pánczélt és sisakot felölteni. Dávid pedig csak egy könnyű nyári zubbonyt vett magára.

Nézzétek, mondá a tábornok, ez most itt bennünket meg akar szégyeníteni: pánczéltalanul jön. Bátrabb mint «én».

— Nem vagyok bátrabb, de számítóbb. Az az eset, hogy minket az oroszok most legyilkoljanak, a miből semmi hasznuk nem lenne s csak a boszút idézné fel ellenük, úgy áll a valószinűséghez, mint 1 — az 1000-hez; hanem ha én ezt a hyalichor-pánczélt felveszem, a mi éjjeli rohamok számára készült s ebben, a mostani rekkenő napon, hat óra hosszat hegyet mászok, úgy áll, mint 1000 az 1-hez, hogy holnap «influenzá»-ban fekszem. Tehát inkább nekimegyek 1/1000 orosz golyónak, mint 1000/1 pilulæ de anacahuitnak.

— Vigye az ördög a logarithmusaidat! szólt Dárday (neki minden logarithmus volt, a miben számok vannak). Igazad van. Biz ez meleg lesz, én is levetem.

— Én fentartom, mondá mr. Severus. Én tűröm a meleget, s nem hiszek a nihilistának.

A nihilisták várattak magukra. Ez is kiszámítás volt; nekik óráról-órára kellett ellopni a napot: kicsalni ellen-

feleiktől az időt huzással, halogatással. Egy órával későbbben érkeztek meg a malomhoz a határidőn tul.

Sasza asszony lépett be legelől a malomba.

Ezuttal épen nem volt megnyerő jelenség.

Durva katonaruha volt rajta, mint a többieken, az is megtépve, bepiszkolva az út és időjárás viszontagságaitól, czizmái térdig sárosak; termetének karcsusága egészen elveszett a begombolt kabát alatt. Arczán semmi nőiség. A zivatartól érdes lett az és vörhenyes, ajkai, orra duzmadtak a hideg éjszakák befolyásától, mely szemeit is kivörösíté. Érzéketlenség, dacz és szigor idomítja minden vonását, s szava oly éles, recsegős, kellemetlen, mint egy éretlen suhanczé.

Hanem azért Sasza asszony az első tekintetre kiismerte a maga három emberét, s kész volt a három torzkép felőlük: az egyik egy magyar chauvin, a másik egy székely teatoteller, a harmadik egy yankee stockyobber.

Kész volt a haditerve ellenük.

— Uraim! Ő kezdé el a beszédet. Szóljunk egymással röviden és őszintén. Hogy rövid legyen beszédünk, arra minket utal helyzetünk, kik azt nem titkolhatjuk, s ez kényszerít az őszinteségre. A háborunak vége van: ez bizonyos. Az a találmány, melylyel önök meglepték a hadakozó világot, minden hadviselést lehetetlenít. A csatatéren, hol egyenlő fegyvereket próbáltunk ki egymás ellen, legyőztük önöket; de azok ellen kik az eget hódították meg, a föld nem tartható. Mi az osztrák-magyar hadsereget mindenütt megvertük, önöknek országait meghódítottuk, s most ime zászlóinkat meghajtjuk önök előtt s azt kérjük, hogy engedjék meg nekünk országaikból hazatakarodni. Mi vagyunk legyőzve, önök győztek le. Békét kérünk, mondják meg, mi az ára? — Csak egy szót még. Ne utasítsanak önök arra, hogy forduljak a békekötés végett az önök országfejéhez Budapesten. Azt nem teszem. Inkább itt hagyom a csontomat a Tátra bérczei között a keselyük számára. Önök győztek le; önökkel akarok békét kötni.

Ezzel a szóval mind a három ellenfelét beleejtette a kelepczébe.

Legelőször Dávid felelt neki.

— Első feltételünk a teljes lefegyverezés.

Azután szólt Dárday.

— A második Lengyelország helyreállítása.

Végre mr. Severus adott hangot.

— És az illő hadi kárpótlás.

Sasza asszony kisérőire nézett, s ajkszegletein ironiás mosoly vonaglott végig.

Két ujjával megczirogatá mosolygó alsó ajkát, mintha biztatná, hogy most tegyen ki magáért s aztán hozzákezdett:

— Mi mind a három föltételre készen volnánk, és hajlandók vagyunk azokat alkudozási alapul elfogadni. — De talán ülnénk le, urak, valahová.

A férfiak a malomban talált deszkákból rögtönöztek lóczákat és asztalt s azt körülülték.

— Tehát a legelső kérdés a lefegyverzés, mondá Sasza asszony, felhuzott térdét két kezébe fogva. Hogyan értelmezik önök ezt?

A magyar urak elmondák a véleményüket, azok ellenében aztán Sasza asszony elmondatá kisérőivel, hogy Oroszországnak hány helyen kell védelemben tartani határait, a Kaukazust, Chivát, Szibériát, a samarai várvonalat, Chersont, a Krimet megszállva kell tartani, a cultura és civilisatio érdekében, a mi el nem tagadható. A nagy városaiban is kell helyőrséget tartani rendőrségi okokból; nagy pusztáin a közlekedést biztosítania megfelelő számú lovasság által, hajóin számos tengeri katonára van szüksége. Ezen adatok felhordása a magyar urak közbeszólásai segélyével szerencsésen elfogyasztott két órát a válságos időből. Végre megállapodtak valami pontozatokban s azokat tárczáikba följegyzék.

Most Sasza asszony legelőbb is a hadikárpótlás kérdését óhajtá fölvétetni, mint a mi legegyszerűbb dolog. Csupán szám.

Dehogy volt egyszerű! Itt már mr. Severus szólalt meg, egy kerek milliárdot követelve. — Ezt Sasza nagyon soknak találta. Mr. Severus bebizonyítá, hogy az nem sok; a mult században Németország öt milliárd frankot fizettetett Francziaországgal. «Hja, az Francziaország volt!» Ekkor azután beleereszkedett egy végeszakadatlan statisticai disputába, összehasonlítva Francziaországnak akkori és Oroszországnak mostani nemzetgazdászati, pénzügyi és kereskedelmi viszonyait, a minek tán soha sem lett volna vége, ha Dávid pártjára nem kel a szorongatott ellenfélnek s oda nem veti a Brennus-kardot annak mérlegébe, hogy legyen hát fél milliárd a hadi kárpótlás, de ne papirosban. — A miért aztán kapott egy pár dühös szemvillanást; az egyiket Severustól, a másikat pedig Sasza asszonytól. Hiszen nem az a «fél milliárd» kellett ennek, hanem az a «félóra», a mit e tárgy fölött el lehetett vesztegetni.

No de szerencsére hátra volt még a harmadik békepont, s a nap alkonyatra járt már.

Tehát Lengyelország helyreállítása.

Sasza asszonynak «elvben» ez ellen sem volt semmi kifogása. Csupán azt a csekélységet kivánta az urak által körüliratva látni, hogy minő Lengyelországot akarnak ők helyreállítani? Az I. Boleslaw alattit-e, mely Cseh- és Morvaországot és a magyar felvidéket magában foglalta, de azért csak 4000 □ mérföldnyi területe volt? vagy Sobiesky Lengyelországát, mely 18,500 □ mértföldre terjedt s a szepesi 16 várost is birta? vagy az első felosztás utáni Lengyelországot, melynek 13,500 □ mértfölde maradt? vagy az utolsó felosztás előtti Lengyelországot 4000 □ mértfölddel? Miféle tartományok összeségét foglalják azok magukban? Németország is kiereszsze-e a maga lengyel tartományait, hogy az egész egy darabban legyen, s ha nem ereszti, ki vegye el tőle? Ausztria is odaadja-e hozzá Galliczíát? Meddig terjedjenek annak a határai? Belekerüljön-e abba Vörös és Fekete Oroszország s a litván öt vajdaságból alakult Fehér Oroszország is?

Ebből azután egy olyan geographicohistoricai veszekedés nőtte ki magát, hogy a holdvilágnak kellett segítségül jönni, a midőn késő estére odáig jutottak, hogy a tábori térképen a helyreállítandó Lengyelországnak a határait veres irallal kirajzolják, a melybe Fehér Oroszország beleesett, de a Veres és Fekete megmenekült.

És aztán, mikor ezzel készen voltak, akkor állt elő a legnehezebb kérdés: hogy ki legyen ennek a helyreállított Lengyelországnak az uralkodója?

Dávid, mint tudják, Zsigmond herczeget ohajtotta oda. Az új államnak erőskezű uralkodó kell, és buzgó katholikus papság.

Dárday ellenben más nézeten volt. Ha Lengyelországot helyreállítjuk, emeljük annak a trónjára egyikét a derék szabadelvű főherczegeknek, kik a József nádor ágból vagy a Salvator ágból származtak: akkor biztosítva leszünk Lengyelország jó barátságáról.

Végre mr. Severus is belevegyült a vitába. De hát minek Lengyelországnak akármiféle király? Legyen respublika, ha már helyreállíttatik.

Sasza asszony kapott ezen a nem remélt segítségen. Ö is Severus nézetét lovalta, a miből azután egy éjfélig tartó politikai huzavona támadt volna, ha Dávid jókor észre nem veszi a veszedelmet s azzal az indítványnyal nem szeli ketté a gordiusi csomót, hogy ne határozzunk mi itt e kérdésben; hanem bízzuk annak eldöntését a majdan összehivandó lengyel constituantera. Ebben a más két pártfél aztán megnyugodott.

Hanem akkor Sasza asszony és vezérei egyszerre elkezdtek makacsok lenni. Ők Lengyelországot csak mint köztársaságot engedik helyreállíttatni, ők a szabadság érdekében nem egyezhetnek abba, hogy egy trónt toljanak a határukra, fenyegető rémnek. Ám lássák a magyar vezérek, hogy mint tegyék magukat a világ előtt felelőssé e föltételhez ragaszkodásukért.

Utoljára még ezek jutottak abba a helyzetbe, hogy

Sasza asszonytól hat órai határidőt kérjenek, hogy azalatt társaikkal értekezhessenek e kérdés fölött.

Erre a hat órára is nagy szüksége volt Sasza asszonynak.

Éjfél után három óra lett akkor. A magyarok parlamentairja azzal az üzenettel érkezett meg az orosz főhadiszállásra, hogy e pontnak a fogalmazása egészen Sasza asszony tetszésére bizatik.

Az elnöknő aztán így fogalmazta ezt a pontot:

«Az államalakítás minden kérdését tartományonkénti népszavazás dönti el.»

— Ez már ravaszság, mondá Tatrangi; ezen az úton Lengyelországból soha sem lesz egy egész állam.

Már hajnalodott. Jött a harmadik nap.

A magyar vezérek kezdték észrevenni, hogy Sasza asszony ő tőlük csak az időt lopogatja ezzel az alkudozással.

A magyar fővezér, a mint azt vette észre, hogy ellenfele az alkudozással csak az időt akarja eltarisznyázni, azt a határozott üzenetet küldé neki, hogy vagy irja alá a megküldött békekötési pontozatokat, a mik egyelőre két heti fegyvernyugvás alapjául fognak szolgálni, vagy azonnal megkezdetnek az ellenségeskedések.

Sasza asszony azt üzente vissza, hogy «no hát kezdjétek el!»

A magyar vezérnek volt kétszázezer embere, négyszáz ágyuja s ötszáz aërodromona, pánczélos katonái, kábító golyói; a nihilistáknak volt negyvenezer emberük, semmi ágyujok; a pánczéljaikat is elhagyták, a töltényeik is fogytán, tegnap óta nem is ettek.

És mégis reggeltől estig tartották magukat sziklasánczaik védelmében ily tulnyomó erő ellen. Oly hősiességet tanusítottak, mely túlmegy az emberin, melyben már a dæmoni düh tör keresztül. Lefeküdtek a földre, holtnak tettették magukat, s talpra ugrottak az értük lehajló ellenség előtt; megfordított fegyverrel mentek eléje, megadást szinlelve, s mikor közel értek hozzá, puskaagygyal kezdték újra a

verekedést; az elfogottak útközben megrohanták kisérőiket s elszedték tőlük a fegyvert; a kelepczébe szorultak meggyujták maguk körül az erdőt s az égő fák alul lövöldöztek ostromlóikra; felmásztak a magas sziklákra, oda kellett értük felmenni, vezényszó nélkül harczoltak, minden csapat magára, csatarend volt a sziklatömkeleg, melyet az ellenfélnek darabonkint kellett elfoglalni.

E leviathan-harczczal szemben a magyar vezérek egészen észszerű haditervet foganatosítottak. Ők kimélni akarták az emberéletet. Ponkról-ponkra igyekeztek elfoglalni minden sziklavédművet, hogy ellenfelüket körülfogva, a további harczot lehetetlenné tegyék rá nézve. Esti hat órára sikerült e taktika. Az ellenfél úgy körül volt hálózva, hogy nem mozdulhatott többé.

Ekkor Sasza asszony kitüzeté a fehér zászlót.

A magyar vezérek rögtön megszüntették a tüzelést.

Az orosz vezérek az mondták Sasza asszonynak: «az utolsó töltényünk is elfogyott».

Sasza asszony távcsövével a javorinai sziklafalat nézte figyelmesen.

A meredek szürke sziklalapon egy harántvonal fut végig egyenesen: ez a természetalkotta ösvény, a mit ląwkának, hidnak nevez a zergevadász; azon a keskeny vonalon látszik előre haladni egy fekete pont: hangya a távolban, tán medve a közelben, vagy talán ember?

Sasza asszony összecsukta távcsövét s azt mondá nyugodtan:

«Az utolsó még hátra van.»

Az egész harczvonalon pihenőt fuvattak, a trombiták szomorú jeleit a bérczek viszhangjai egymásnak adták, míg lenn a magyar táborban hosszasan hangzott az «éljen!» kiáltás moraja, midőn a fehér zászlók jelenték, hogy az ellenfél megadja magát.

Most már nem volt szó többé semmi alkudozásról. Most már nem mentek a magyar vezérek fele útra eléje az orosz vezéreknek, Sasza asszonynak küldönczét azzal

bocsáták vissza, hogy a főhadiszállás jelenleg Bukovinában van; tessék neki személyesen oda fáradni.

Az elnöknő, az északi Zenobia egy összetört alak volt e perczben. A négy napi fáradság, álmatlan éjek, rendkívüli viharok, a megrázó indulatok, a harcz izgalma kimeríték erejét. Alig birta magát lábain tartani. Mikor küldöncze hirül hozá neki, hogy a magyar fővezér oda várja őt magához, összeroskadt és lerogyott a földre.

«Elmegyek!» mondá. És nem volt jártányi ereje. Odáig pedig három órai út.

A rézbányai tisztektől hoztak el egy meglehetős poroszka paripát, meg egy vízhordásra használt szamarat; ez volt minden közlekedési eszköz, mi Sasza asszony rendelkezésere állt. Odahozták a poroszka lovat, hogy üljön fel rá.

— Nem úgy lesz az, suttogá nyögve a megalázott amazon. Én felülök a szamárra, a jó poroszka lovat pedig tartsátok készen felnyergelve annak az embernek a számára, a ki amott a lawkán közelít erre felénk. Az rögtön vágtasson utánam, a hogy a ló birja, s a mit magával hozott, akárhol legyek is, küldje be hozzám. — Engem csendesen elvisz a szamár.

És azzal fölsegítteté magát az állatok legszerényebbikének hátára az asszonyok legbüszkébbike, s a mellette gyalogló testőr vállára támaszkodva, hogy le ne essék, viteté magát ellenfelének főhadiszállására.

A félelmes alak, ki lábát a fellegekre téve indult meg a világot meghódítani, most egy teherhordó állat hátán bandukol legkisebb, leglenézettebb ellensége elé könyörögve, megalázva, nyögve asszonyi fejfájástól, kínozva asszonyi szégyenérzettől, és érezve asszonyi idegekkel mindazt a kínt, a mitől a férfiak is megszoktak tébolyodni.

Midőn Bukovinába megérkezett, már egész éjszaka volt. Erőltetni akarta a daczot; de a mint a nyeregből leszállt, akaratlanul térdre esett s tűrnie kellett, hogy Tatrangi Dávid nyujtsa oda neki kezét és fölemelje a földről.

Egy perczig kezében volt ennek a férfinak a keze s e perczig mélyen a szemébe nézett annak. A nő kezében, szemében égető láng, a férfiében fagyos nyugalom.

Dárday tábornagy emberi kötelességének tartá a hozzá érkező «nőt» legelőbb is theával megkinálni, s azután egy paraszt hárságyat pamlagul készíttetni el számára, melyen végigdűlve, értekezhessék a megadás feltételei iránt.

Sasza asszonynak egészen rekedt volt már a hangja. A szemei égtek a félagyi fejfájástól. Hanem azért nem kimélte magát. Vitatkozott az egyes pontok fölött győztes ellenfelével, rekedten, görcsrohamoktól félbeszakítva; itta a theát, rhummal; a mit ivott, nem sokára kihányta; aztán megtörülte a száját: keserűen mosolygott, s újra itta a theát és folytatta a vitatkozást.

Igyekezett engedékenyebb békepontokat kicsikarni ellenfeleitől. Lealkudott tőlük Lengyelország határaiból, a fizetendő hadiköltségből; követelt tisztességes fogságot, az oldalfegyver megtarthatásával, az államforma tiszteletben tartását, fogolykicserélést s ráért egy-egy mosolylyal jutalmazni Tatrangit, ki mindenben engedékenyebb volt társainál, ki tudja, mit jelentettek e mosolygások? lehet, hogy gúnyt.

A győztes ellenfél azonban most már szigorú volt, s ha Dárday némi engedékenységet árult el a hadikárpótlás kérdésében, erősen tartva magát viszont a lengyel határkérdésnél: másfelől Severus ellensúlyozta őt, ki kész volt odaengedni fehér, vörös, fekete és minden színű Oroszországokat, de a pénzből egy kopekot sem.

Sasza asszony fogai vaczogtak a láztól; minden ráhalmozott takaró daczára fázott.

E kínok közepett úgy tetszék neki, mintha lódobogást hallana közelíteni.

A lovag megérkezett, s a hangot, mely tudakozódik megismeré a nő.

Egyszerre leszórta magáról takaróit és talpraugrott fekhelyéről. Kirohant az ajtón, eléje az érkezőnek. Hallották,

hogy hangosan megcsókolta háromszor, orosz szokás szerint. S egy pillanat mulva visszatért, kezében egy összehajtott pergamennel, melyről aranyszelenczéjű pecsét fügött alá, az osztrák-magyar monarchia szivárványtarka selyem zsinegén.

A nő szemei ragyogtak. A nő termete délczeg volt és ruganyos. A nő arcza sugárzott a diadal daczától. A nő hangja csengett és harsogott; nem volt rekedt többé.

— Nos urak, hát ti nem engedtek semmiben semmit. Ti nem alkusztok velem? No hát én sem alkuszom veletek. Olvassátok ezt! Itt a békekötés okmánya, aláirva Budapesten II-ik Árpád császár-királytól, fővezéreitől, minden minisztereitől a tegnapi napon. Győződjetek meg róla.

Azzal kiteríté a férfiak elé az asztalra a függő pecsétes okmányt.

Az borzasztó szerződés volt.

Semmi helyreállított Lengyelország benne; semmi hadi kárpótlás; ellenkezőleg mindenik fél visszaadja a másiknak, a mit hadi zsákmányul elfoglalt, s Ausztria kötelezi magát a krakkói védműveket simára lerontatni; a fiumei kikötőt megnyitja az orosz hadi hajók előtt, a Sabinát ujra föl engedi állíttatni az ország minden városaiban.

Még ez mind nem volt elég megaláztatás.

Még hátra volt a java.

Az utolsó pontban az volt megállapítva, hogy az összes krakkói magyar honvédsereg *a béke biztosítékául* mindenestől, a hogy együtt van, az akkor orosz birtokot képező Duna Deltára belebbeztetik s tisztességes hadi fogolyul *tíz évig ott marad!*

És mind ez aláirva császár-király, főherczegek, miniszterek által.

— És most urak! — szólt Sasza asszony, urieli nevető arczczal, három ujjával a kiterjesztett okmányra támaszkodva, nem én vagyok az önök foglya, hanem önök az én foglyaim! Én küldöm el önöket a Sulina torkolat szigeteibe s én zárom be önöket oda. Itt van, alá van irva.

Vagy ha nem tetszik önöknek, én azt sem bánom. Ha önök másként akarják, tehetik. Kardot ránthatnak azok ellen, a kik ez okmányt aláirták, széttéphetik a béke kötvényét, aztán rámehetnek az osztrák seregre, kezdhetnek vele háborút; ha megverhetik, csinálhatnak otthon forradalmat, feldönthetik a trónt. Nekem az is tetszeni fog. Válaszszanak önök, a hogy jónak látják. Nekem jó lesz, akár elfogadják azt, akár nem.

Valami oly megfoghatatlan, oly embertelenül boszantó, oly pokolian ingerlő volt e fordulat, hogy a magyar hadvezér elkezdett rajta dühödten kaczagni. Ez a kaczagás hasonlitott ahhoz a rettenetes «canchasmushoz», a mit a római imperatorok áldozatai hallattak, kiket kínzóik halálra-csiklandással ölettek meg. Fájdalom és düh volt e tajtékzó nevetésben, melytől az ember halántékain kidagadtak az erek, és arcza elkékült, mint a fojtogatotté. És e kaczagás ragályos volt; Severusra is elragadt: a néger sötét arcza is a nevetés torzképévé fintorult el, s a mint a hír odább szállt, a mint egyik ember a másiknak elmondta, hogy Budapesten megkötötték a békét, s minket győztes hadsereget, odaadtak hadi fogolynak a legyőzött kezébe, elkezdett kaczagni végig az egész hadsereg; és az valami rettenetes volt: kétszázezer ember fenyegető hahotája!

Sasza asszony is nevetett. Neki dæmoni gyönyör volt élvezni ezt a kétségbeesett kaczagását ellenfelének. Ő akár így, akár úgy, elérte czélját: diadalmaskodott. Ha engedelmeskedik a honvédsereg a királya által aláirt békepontozatnak, akkor számüzve van hazájából, s meg van szégyenítve országa, ha pedig nem engedelmeskedik, akkor fel kell lázadnia királya és kormánya ellen, s polgárháborut vinni nemzetére.

Hahaha!

Csak egy ember arcza maradt nyugodt: Dávidé. Ő sápadt, hideg tekintettel vizsgálta félelmetes ellenfelének arczát.

— Kikaczagták önök már magukat? Kérdé végre társaitól.

— Még nem! ordítá a tábornagy s kardját kirántva, odaveté azt az asztalra. Még majd ezután fog kezdődni a nevetés; arra esküszöm.

— Ne esküdjél semmire s dugd vissza kardodat hüvelyébe. Légy nyugodt, öreg.

— Tölts belém egy akó ópiumot, vagy füröszsz meg chloroform-tengerben, ha azt akarod, hogy nyugodt legyek! De engem úgy vigyen el ma az ördög, hogy szétrúgom neki a poklot!

— Úgy kiabálsz öreg, mintha Lear királyt akarnád paródiázni. Hát mi ez itt előttünk? Egy békeszerződés. De nem lehet-e ez koholmány?

Dárday és Severus arczain rögtön kelő remény váltotta fel a keserű daczot. Ez a kétség volt a mentő szalmaszál. Utána kaptak.

De annál nagyobb dühvel lépett Sasza asszony Dávid elé; oly lángoló kitörésével a megbántott büszkeségnek, mely feledteté vele, hogy nő, hogy beteg, hogy egyedül van ellenségei között. Felragadta az okmányt az asztalról s magasra emelve azt, kiáltá rikácsoló hangon:

— Ez pedig a ti királyotoknak az irása; esküszöm!

De aztán hirtelen frivol kaczagásba csapott át: «De mire esküdném? hiszen nem hiszem az Istent»!

Dávidon nem fogott az igézet; ő most is nyugodtan felelt e nőnek.

— Ön, asszonyom, nem hiszi azt, a mi a szívben van s mégis azt kivánja, hogy mi higyjük azt, a mi a papiroson van. Pedig a mi erkölcsileg lehetetlen, az a valóságban is lehetetlen. És én lehetetlennek tartom azt, hogy Magyarországon oly mélyen sülyedhetett volna az összes társadalom, hogy egy kormány ily okmányt királya elé terjeszthessen aláirás végett, hogy abban az ország megnyugodhassék; hogy a nemzet kidobassa kebléből kétszázezer legjobb, leghősebb gyermekét akkor, midőn azok

épen diadalmaskodnak ellenségei fölött. Ez egy képtelenség, ez egy kábító rejtély. Én tudom, hogy az oroszok leghatalmasabb fegyvere a pénz, milyen messze hord; de nem akarnék élni egy olyan földön, melyen minden ember az elsőtől az utolsóig mind megvesztegethető lenne; melyen a becsület, büszkeség, honszerelem és minden erény eladó portéka volna. Én ezt tagadom. Én a tényekről meg akarok győződni. Annálfogva hallja ön meg föltételemet. Én három napi fegyverszünetet kérek, hogy ezalatt Budapestre mehessek és meggyőződjem magam a valóról.

Sasza asszony fagyos gúnynyal mondá:

— S ha énnekem nem volna kedvem ily háromnapi fegyverszünetbe beleegyezni? Ha én rögtön követelném a választ, hogy alárendelik-e önök magukat királyuk rendeletének, vagy fellázadnak ellene?

— Azt is megmondom, asszonyom, hogy akkor mit fognánk tenni. Ez okmányról addig, a mig ez csak az ön kezében van, nekünk nincs semmi hivatalos tudomásunk. Mi nem tudjuk, hogy meg van kötve a béke. Távirdáink szét vannak rombolva s az a futár, kit a békeokmány párjával hozzánk küldtek Budapestről, nem jöhet azon az egyenes uton, a melyen az ön küldötte jött; az csak holnap fog megérkezni ide: nekünk pedig elég most egy nap, elég nehány óra, hogy valamit végrehajtsunk, a mi erősebb minden nemzetközi szerződésnél, minden államokiratnál: az, a mit Európa nyelvén úgy neveznek, hogy «fait accompli». Mi önt most visszabocsátjuk, ha a fegyverszünetet el nem fogadja. Eltávozása után egy órával megkezdjük a félbehagyott harczot. Reggelig be is fejezzük azt. S reggelre ön, asszonyom, tudni fogja, hogy van-e hát másvilág? Holnap aztán jöhet a mi kormányunk küldöncze a békeokmánynyal; a másik szerződő fél nem lesz sehol. S ezt nevezik európai nyelven «fait accompli»-nak.

— S lenne önnek elég erélyessége megtámadni fegyverrel egy csoport embert, ki nem használja fegyverét, nem védi magát többé s a parlamentairi fehér zászlóval

jön szemközt önre? Lenne önnek elég erős szive azokat hidegvérrel lemészároltatni? összefér ez a népjoggal?

Dávid e szó hallatára indulatba jött; hideg, szenvtelen arczát átlángolta a harag pírja.

— Népjogot emleget ön, asszonyom? Hát akkor hol volt a népjog, midőn önök a minszki lengyeleket, kik fegyvertelenül, fehér zászlóval jöttek önök elé, felkonczoltatták, férfit, asszonyt és gyermeket? Hát akkor hol volt a népjog, midőn a repülő lovasság Bochnia alatt a fegyvert lerakott fogoly lövész zászlóaljakat az utolsó emberig lekaszabolta? Önök a népjogot kigúnyolva, fellázíták hadviselő ellenük országában annak tulajdon népeit, önök elfoglalták és magukkal vitték a meghódolt városok magánbankjainak pénzeit; önök Komáromnál bombákat hányattak a kórházakba, miket a fekete zászló jelzett; önök a genfi európai egyezmény daczára robbanó lövegeket használtak kézi fegyvereikhez és anastatereket a várostromhoz népjog és emberiség ellenére, s most önök akarják magukat betakarni egy foszlánynyal, egy fehér keszkenővel, egy vérig sértett fenevad bosszuja ellen? De igazuk van. Ez a bigott fenevad, mely még «hisz», nem meri azt a fehér kendőt széttépni. Hanem valami más fog önnel történni asszonyom. Én önt és vezértársait, ha védtelenül jutnak kezembe, felveszem repülőgépeim hajójába: aztán tudok egy igen szép csendes helyet Közép-Afrika hegyei között, a hol a Niger folyam ismeretlen forrásai erednek: ott lakik a majomfarkú niamniamok tizenkét törzse, középlények az ember és a majom között. A királyuk neve «Kankakok». Én leteszem önöket Afrika közepébe. Akkor aztán majd elválik, hogy mi tudunk-e jobban a Dunadeltánál új államot csinálni, vagy önök a Niger forrásainál?

Sasza asszony erre ismét azt az iménti dévaj nevetést hallatá, mely elfeledteté benne az uralkodónőt.

— Nem, nem! Inkább beleegyezem a három napi fegyverszünetbe, mint hogy megismerkedjem a majomfarkú niamniamokkal s azoknak a királyával, Kankakokkal.

Egyébiránt tapasztalni fogja ön, hogy minden úgy történt, a hogy írva van és változtatni rajta többé nem lehet. És most küldjenek önök kenyeret a katonáimnak, mert azok ma egész nap éhen verekedtek.

Azzal a békeokmányt összehajtva, öltönyébe rejté e bámulatos asszony; s délczegen, büszkén távozott el a házból, hová összetörten, bágyadtan érkezett meg; nem kellett neki senki segítsége, hogy lovára fölvesse magát. Most már a füles Mazrurnak jutott.

— Adieu! kiálta vissza nyergében ülve az utána bámulóknak s kezével még egy csókot vetett Dávid felé, mitől az szemeit lesüté.

Dárday ezt dörmögé magában:

— Miért nem fojtottam én meg most ezt a kigyót, mikor kezembe volt a nyaka?

Mr. Severus pedig azt kérdezé Dávidtól:

— Tudósítottad-e te a királyt azokról, a mik itt történtek?

— Igen.

— Ki által?

Dávid adós maradt a felelettel. Sietett repülő gépeihez. Dárday és Severus elkisérték odáig.

— Te Dávid! mondá a tábornagy. Ez gonosz három nap lesz, a mig te odajársz. Az első nap részeg leszek. A második nap megbolondulok. A harmadik nap megveszek! És vélem együtt a többi is. Erre gondolj.

— Én egy nap alatt visszatérek hozzátok. Ez nekem elég oda-vissza és mindent megtudni. A másik két napra más szükségem van.

Nem vitt más kisérőt magával, mint Áront, felügyelőjét, ki azt mondá neki egykor: «*ne bizzuk titkainkat asszonyra és idegenre*»!

A NŐ.

Két óra volt még hátra hajnalig, az a két óra elég volt Dávidnak a Tátrától a Dunáig szállni és végiggondolni minden lehető megoldását e megőrjítő rejtélynek.

Talán nem bocsátották Rozálit a királyné elé. Kitelik az udvari környezettől, hisz ott most is feszesen tartják az etiquettet, mely szerint csak az egyházi szertartás szerint férjhez adott nők tekintetnek törvényes feleségeknek, csupán polgári házasság szerinti asszonyok ki vannak zárva az udvari körökből.

Hátha nem hitték el azt, a mit Rozáli hírül hozott.

Hátha ostrom alá volt már fogva Budapest?

Hátha meg volna mégis vesztegetve minden ember, a ki a történelem alakítására befoly: udvaronczok, papok, miniszterek, tábornokok, képviselők, hirlapirók; maga a forrongó néptömeg?

Az utolsó gondolatja rémes volt. Hátha Rozálit megölték?

Ez a gondolat aztán mind elnémítá a többit. Ettől nem tudott megszabadulni.

Keleten sárgulni kezdett már az ég s a nagy földabroszon ott alant egy arany szalag tündöklött fel: az ott a Duna zöld szigeteivel.

A földet még homály fedi.

A hol a Duna keletről délre letörő szögletet képez, az aërodromon követte a folyam mentét. Az egyre világosodó égen egy szikrázó kis csillag jelent meg. «Az a Mercur», mondá magában Dávid. És erről is Rozáli jutott eszébe. A Mercur ritkán észlelhető s Rozáli sokszor említé, hogy szeretné azt egyszer látni. Most itt van.

Már látni Budapestet. Egy nagy ködtenger árasztja el a folyam két partját nagy területen, csak a tornyok hegyei látszanak ki belőle. Ez az emberlélekzetből, csatornabűz-

ből, kőszénfüstből, gázból, szemétpárából tömörült felhő a nagy város mindennapi éji takarója. A repülő gép a münster toronykeresztje fölött suhan el. Épen hajnalra harangoznak. Vajjon mit álmodik ez a sok ember odalenn?

Nehány szárnycsapása még a villanygépnek, a ködtenger, torony pharosaival tova fut s a megállított gép kiterjesztett szárnyaival csendesen ereszkedik alá a budai hegyek egyik hallgatag völgyébe, a mit «Cserfás Boldogasszony» (Marie Eichel) néven hínak; hajdan barátkolostor, most magányos nyári lak. Ez volt Dávid tanyája Budapest mellett, hol éjente repülő gépével észrevétlenül le szokott szállani. A székely mintájú nyaralón túl még ott áll a hajdani zárda boltozatlan négy fala. Ez szolgál szárnyékul a repülő gépnek.

A környékben mindenütt csend van még: itt még nem virrad; csak a fekete rigók szólnak az erdőkben.

Dávid, a mint a gép hajójából kilépett, sietett nyaralója felé. Vagy Rozálit találja ott, vagy cselédjeit, kik hírt tudnak felőle mondani.

A tornácz ajtaja nem volt bezárva s a pitvarajtó is félig nyitva.

Hanem a pitvarajtó küszöbén ott feküdt a Száva, a hű bernáthegyi, s a legelső lépés hallatára fenyegetőleg emelte fel fejét; azután megismerte gazdáját, egy nagyot ásított s ismét végignyúlt az ajtó előtt. Hiszen a gazda keresztül tud ezen az élő torlaszon lépni.

Dávid nyugtalanul dobogó szívvel nyitott be az ismerős szobácska ajtaján, hol annyi emlékezetes éjszakát töltött, ölében az alvó nő fejecskéje, ablaka alatt az éneklő csalogány és fejében a közeledő világharczok moraja.

Most reszketve lépett a superlátos ágyhoz, annak tarka karton függönyeit félrevonva.

Akkor aztán egyszerre elállt a lélekzete.

Rozálit látta ott aludni; de nem egyedül, két kezével egy másik főt tartott kebléhez szorítva: egy gyermek fejet.

Rozáli anya volt.

Dávid a visszatarthatlan öröm sikoltásával rogyott térdre Rozáli fekhelye előtt, nejének kezét csókjaival halmozva el. Arra Rozáli fölébredt; de az a másik ember alva maradt. És Rozáli rögtön ráismert férjére és elkapta tőle kezét: «Ne azt, ezt csókold»! és odatartá eléje a kicsiny embert, kinek gömbölyű kis behunyt szemű feje s két apró összefogott kezecskéje volt ki csak a pólyából. «Nézd, nézd! Ez a mienk! A mi fiunk! Nézd, hogy mosolyog, mikor megcsókoltad. Most rólad álmodik. Még nem látott. Ne olyan nagyon, mert felébreszted. Hát ébreszd fel. Látod a szemeit? Olyanok, mind a tieid. Nem igaz, szebbek azoknál is. Hallod, mit mond? Azt mondja, hogy «a», ez azt mondja, hogy «anya, apának ne szólj semmit, hogy itt vagyok»! Hiába, megcsaltuk apát. Nézd, hogy nyújtja feléd a kis kezét!»

És a kis gyermek odanyújtá apja felé parányi kezét s azokkal a tehetetlen kis ujjacskákkal belemarkolt annak a szakállába. És Tatrangi Dávid meg volt fogva.

Most azután már mindent megértett.

«Már tizennégy naposak vagyunk»! sugá fülébe Rozáli kérkedő nagyzással.

Tehát másnap, hogy Rozálit idehozta.

Rozáli tehát nem beszélhetett addig a királynővel. Ez világos.

Azután pedig, hogy a gyermek ott volt a keblén, nem törődött ő tovább se hadjárattal, se békekötéssel, se királylyal, se országgal, se Európával; az a gyermek volt neki az egész világ. És ez így igaz, és ez így jó.

Dávid a nagy hibáért nem okolhat most már senkit mást, egyedül saját magát. Hogy a nagy tudós, a számító ember, annyi pontosan összevetett kalkulusból kifeledett egyetlenegyet, azt, a mit a legközönségesebb ember is ki tudott volna számítani: azt az időt, a mikor a nő egészen *emberré* lesz, a midőn minden erejét elveszti, hogy az mind szeretetté változzék benne, s e gyengeségében lesz a legfelségesebbé, az emberi állatiságában lesz istenivé.

Akkor azután a nő nem hős, nem diplomata, nem bölcs, nem tudós. Ez mind árnyék e napsugáros szó mellett: «anya»!

Tatrangi nem kérdezett már most semmi mást Rozálitól, mint a mi a férj aggodalmaiba vág. Megnyugtatták. Az anya s gyermeke egészen jól vannak.

— Épen ma akartam először kimenni kocsival: mondá Rozáli.

— Hová?

— Fel Budára, a királynéhoz.

— S mit akarsz te a királynénál?

— Megigérte nekem, hogy gyermekemnek keresztanyja lesz.

Még most is csak gyermekére gondol.

— Ne menj te most a királynéhoz, kedvesem; annak nehéz gondjai vannak most. Majd jöjj velem. Én elviszlek haza Erdélybe. Itt a repülőgépem, könnyen utazunk. Otthon kényelemben lészsz.

És Rozáli most sem kérdezősködött tőle, hogy mi történt azóta odakünn a világban? Győznek-e, vesztenek-e? Folyik-e a vér folyamszámra? hull-e az ember sáskaszámra? Csak azt kivánta Dávidtól, hogy válaszszon a fiának szánt nevek közül, melyik lesz szebb a kiszemeltekből: egy ó-szövetségi név «Naftali», vagy talán egy ősmagyar vezér neve «Etele!» nem, az nagyon harczias: talán inkább Elemér? vagy Washington? Dávid választotta az Elemért. Akkor meg Rozáliának jobban tetszett Naftali. Dávid aztán ráhagyta, hogy legyen Naftali. Akkor aztán Rozália nem akarta engedni, hogy Dávid az ő kedvéért lemondjon választásáról. Utoljára elfogadták a Washingtont. Akkor meg az jutott eszébe Rozálinak, hogy Washingtont a míg kicsiny lesz, a név diminutivumával «Vasi»-nak fogják híni, s abból még gúnynév lesz. Utoljára is rájöttek, hogy legjobb lesz neki «János». Ez olyan tisztességes név.

És Dávid olyan természetesnek találta, hogy ő most itt

azzal töltse az órákat, hogy a naptárból neveket halászszon ki; s azután meg álljon neki a theafőző gépnek (mert a lusta cseléd még mind alszik); s forraljon egymásután mindenfélét s hordjon elő teknőcskét, fürdőkádacskát, névvel nem nevezhető öltöny- és vászonféléket és lerajzolhatlan edénykéket s segítsen a gyermeket dajkálni; mintha az a háromnapi határidő egyenesen erre a czélra lett volna neki megadva.

Azután még segíteni kellett a nőnek a toiletteben; mely alkalommal kitűnt, hogy sok mindenféle hiányzik itten. Ez a nyári lak nem arra volt berendezve, hogy ennyi boldogságot fogadjon be; az előkészületek mint otthon maradtak, s itt csak a mit a tudatlan majoros cseléd tudott hozni a városból, azzal kell kínlódni. Ez persze ezer és egy baj. Szegény Rozáli azt sem tudja, melyikről panaszkodjék.

Dávid aztán vigasztalta azzal, hogy majd be fog ő menni a városba s aztán hoz ki a számára mindent. Mindjárt be is fogatta a két konyhalovat a majorossal, hogy beszekerezzen. Rozáli csodálkozott rajta, hogy miért nem megy a repülő géppel?

Most aztán tisztulni kezdett Dávid előtt a kárhozatos talány.

Budapesten nem tudtak arról semmit, hogy mi történik odakinn a világban. Ő Rozálira bízta, hogy beszéljen a királynéval; nem akarta a diadalhireket az egész világgal tudatni. Nem akarta, hogy folytassák a háborut. Azt akarta, hogy kössenek egy becsületes békét. Most azután kötöttek egy szégyenletes békét, a mit ő nem akart. És ennek csak ő maga az oka: minek akarta olyan nagyon okosan elintézni a dolgot? Minek nem hagyta a nejét odahaza, a hol az asszonynak legjobb helye van? Már az is vakmerőség volt tőle, hogy oly rémséges jelenetekhez, minő a Krakkó melletti anastater felrobbantása volt, magával vitte nejét. E rendkívüli izgalom sietteté valószinüleg az örömnapot, melyet távolabbnak hitt. Menthetetlen bódultság volt tőle

azt tenni. De a nő akarta, s a nőnek annyi lélekereje volt. Hanem azt az egyszerű dolgot nem számítá ki a nagyon okos ember, hogy az akkori nő meg a mostani nő két különböző lény: amaz csupa ész és akarat, emez csupa szív és ösztön; amaz még úrnő, emez már rabnő.

Dávid gondolataiban a legellentétesebb képek jártak boszorkánytánczot. Meghiusult remények és keletkező új tervek, a szégyennel határos önvád, a miért országos ügybe egy asszonyt avatott be s apai büszkeség az indok fölött, mely az ügyet meghiusítá: a pólyás gyermek síró hangja átment a honvédsereg kaczajdühébe s Rozáli halvány anyaarczát felváltotta a néger koromképe.

Pest utczáin forrt a néptömeg, mikor Dávid szekeréről leszállt a Duna-rakparton. Minden ember tódult a börzé felé. Kinek-kinek volt egy lap a kezében, azt magyarázta a másiknak. A börzeépülethez pedig közel sem lehetett jutni, ott olyan nagy volt a tolongás. Tegnap este jutott köztudomásra a békekötés, s erre a hírre az eddigi baisse egyszerre átcsapott a hausseba. Tegnap még a lánczhidról ugráltak a Dunába a szerencsétlen üzérek, kik a legszilárdabb vállalatok élén nem birtak semmi áron pénzhez jutni; ma ömlött a pénz, mintha gomba volna, mely egy éjszaka kibuvik a földből, s reggeltől estig másfél milliárdra mentek a bejegyzett új alapítások tőkéi, miknek certificatjaiért egymás kabátját tépte a közönség. A contremine még egy kétségbeesett kisérletre vállalkozott: leitatott egy csoport katonát, azokkal utczai verekedést kezdetett s arra elhiresztelé, hogy a magyar ezredek fellázadtak a békekötés ellen s nem akarják azt elismerni. Hanem aztán a verekedőket nagy hirtelen összefogta az őrjárat, s a contremineuröket kinevették. Nem lázad itt fel senki a békekötés miatt. Dávid észlelheté, a merre járt-kelt, hogy minden ember nagyon meg van elégedve azzal, hogy a veszedelem ilyen szerencsés véget ért, s most csak arra van gondja az egész világnak, hogy minő vállalatra irjon alá. Egy embert épen most dobtak ki a börzéről az ablakon át

s azt az utczai közönség is végigdöngeti, a míg elmenekül. Ez a semmirekellő azt próbálta elhiresztelni, hogy a nihilisták elvitték Bécsből a bank kincseit. Ki is kapott érdeme szerint ezért a vakmerő hazugságért.

Dávid úgy találta, hogy ebben a városban most egyszerre minden ember bankár, üzér, alkusz, alapító, igazgató-tanácsos lett; ügyvéd, orvos, hirlapiró nincsen többé, az mind a börzén van és papirt kerget, asszonyok sincsenek többé, azok is mind papirosban dolgoznak. (Machen in Papier.)

Fölkeresett egy vendéglőt, mely rendesen a radicális hazafiak tanyája volt. Ott csakugyan talált egy csoport zúgolódó eretneket, a kiknek nem tetszett ez a békekötés. Hanem azok meg minden szégyenért a krakkói honvédeket okolták: «gyávák! gazemberek!» ez volt a czímük. «Nem tudtak kirohanni az ellenségre, mint hajdan Zrínyi Miklós, s hősileg elesni? Már most úgy kell nekik!» Egyszer a saját nevét is hallotta említtetni Dávid s a repülő gépet, és aztán utána ezt a megjegyzést: «bolond volt, mint az apja!» El is kotródott onnan.

Ment Bárány Pált fölkeresni, kivel a mult időkben többször találkozott.

Mikor belépett az ellenzék nagyhírű vezéréhez, az bámulva kiáltá fel láttára: «hát te élsz?»

— Ki mondta, hogy meghaltam? Kérdezé Dávid.

— Minden külföldi hirlap. Azt hitték valószínüleg, hogy te magad voltál a repülő gépedben, midőn azt a felrobbanó anastater megolvasztotta.

— Tehát az én repülő gépemet megolvasztottta az anastater?

— Ugyanaz, mely Krakkó negyedrészét romba döntötte s tizezer honvédet eltemetett.

— Ez is a külföldi hirlapokban van?

— Igen. Ime itt a «Times», a párisi «La Verité», a berlini «Welt»; — ezeknek a katonai tudosítói mind egyformán irják le a katastrophát.

— S hogyan jutottatok ti e lapokhoz?

— Minthogy a postaközlekedés megszakadt, léggömbök útján.

— Értem. — Én azonban itt vagyok, élek, nem haltam meg; s azért jöttem, Dárday által küldve, hogy neki hírt vigyek a békekötés körülményeiről.

— Tehát Krakkóból jösz?

— Nem. Bukovinából. Az egy falu a Tátra alatt.

— S hogyan kerül Dárday a Tátra alá?

— Majd tudatok veled mindent: hanem előbb te felelj nekem. Hogyan lehetett ezt a békét így megkötni?

— Bajtárs. Megvallom, én nem akartam. Mikor a képviselőház elé került a kérdés, én voltam az, ki társaim nevében azt mondám: inkább legyenek eltemetve Krakkó falai alá fiaink és testvéreink, mintsem eltemessük örökre becsületünket. Kinevettek, lezúgtak érte, s meg kell vallanom, hogy a saját lelkem is megkönnyebbült vele. Azt még sem engedhette az ország, hogy kétszázezer ifju férfit menthetlenül összezúzzanak az orosz pokolgépek. A legutolsó futár, kit Dárday a királyhoz küldött Krakkóból, elmondá mindazt, a mit Dárday tapasztalt az orosz táborban; tudatva egyuttal, hogy a honvédsereg még sem adja meg magát. A külföldi hirlapok tudatták velünk a további eseményeket és azonfelül nagy költséggel kiküldött kémeink. A két anastater iszonyú rombolást tett Krakkóban, a te repülő géped is ott pusztult el, s még készen állt tíz pokolgép, melyet egyszerre szándékoztak a megszállott városra bocsátani. S azután mindenünnen jött a rossz hír. Horvátok, szerbek, románok pártot ütöttek és táborba szálltak köröskörül. A hadvezérek kétségbeejtő tudósitásokat küldtek saját hadseregeink állapotáról; bomlás, fegyelmetlenség, csüggedés mindenütt. Az élelmezés rossz, mint rendesen; a hadsereg ruhája rongy, a közkatona és a tiszt egymásban nem bizik; a várak fölszereletlenek, s a hadvezetésben semmi vezéri lángész. Mindenki azt mondja már, hogy «finis Hungariæ» — «finis Austriæ». — E kétségbe-

ejtő helyzetben jön Oroszország teljhatalmú követe, Mazrur, egy békeajánlattal. A király eleintén el sem akarja őt fogadni, kit kétszer kitiltott országából. De akkor rajta mennek a papok, a primások, a bibornokok, maga a pápa, lelkére kötik, hogy ne utasítsa el a békét, ne terhelje meg magát Isten előtt annyi kiontandó vérrel. Ekkor enged s elfogadja Mazrurt. Ez előadja a beköltételeket. — A király ezeknek hallatára haragra gerjed, feldönti az asztalt, melyen a békeokmányt eléje tették s azt mondja, hogy készebb hűnek maradt csapatjai élén kirohanni az ellenségre s ott veszteni el életét a csatában, mint ilyen szégyenletes okmányt aláirni.

— Oh mért nem engedtétek neki ezt tenni? sohajta fel Dávid bánatosan.

— Többet mondok. Mi a királynak ezt a szavát hallva, odamentünk hozzá és azt mondtuk, hogy ha kell, egy második Mohácscsal bevégezni hazánk történetét, mi magyar főrendek és képviselők is a királylyal megyünk s folytatását adjuk neveinkben Tomory húszezer vértanui lajstromának. Ez a felbuzdulás uralkodott egy napig. Hanem másnap egyszerre csodálatosan megváltozott a közvélemény. Valaki egy sajátságos hírt terjesztett el, a mi egyszerre mint a láng futott szét. Azt hiresztelték, hogy ha Árpád király, környezve híveitől, a szabadelvű képviselőktől, a magyar főuraktól, a csatába megy, ott őt és híveit vagy leölik, vagy elfogják, és akkor Zsigmond főherczeg jön a trónra, s azzal vége a magyar alkotmánynak. A most ajánlott békepontokat ő fogja aláirni, s a magyar nemzet csak egy szabadelvü rokonszenves királyt veszít el, és kap helyette egy bigott, absolut, ellenszenves uralkodót, a régi rendőri államot és az elűzött jezsuita rendszert. Ez lehűtött minden lelkesülést. A királyt minden oldalról ostromolni kezdték: rokonai, papjai, tábornokai, udvaronczai, miniszterei; sőt a képviselőházban is akadtak merész emberek, kik minden áron a békekötés mellett tartottak beszédet, s a ház, mely tegnap mint egy ember állt fel e kiál-

tással: «életünket és vérünket!» ma kétharmadában lehúzta fejét a föld alá, s nem jött el szavazni. A ház többsége is a békét követelte a királytól.

— Ott az oroszok «utolsó fegyvere» dolgozott már, dörmögé Dávid, szakállát harapdálva fogaival.

— De a király még akkor sem akart engedni. Azt mondta, hogy meghalni könnyű, de a szégyent és a koronát viselni együtt lehetetlen. Ekkor egy napon elkezdett minden hirlap rémhireket közölni az ország minden részeiből. Borzalom és kétségbeesés sírt minden soraikban, a kívülről bebocsátott léggömbök tudósításai, hirlapjai, levelezései csupa Hiobpostákkal voltak terhelve. S végre eltalálták a király aczélkeblén az egyetlen rést, melyen át sebezhető volt. A királyné fiatal anya. Néhány hónapos csecsemője sír keblén. A királyné erős szívű asszony volt, míg anya nem lett; hanem ez a név más emberré teszi a nőt.

— Tudom, suttogá Dávid.

— A királynét környezete folyton rémítgeté azon ördögi fenyegetésekkel, miket női ellenfele, ez az asszonyi Asmódi, a világba szórt. Hermione Peleia a tébolyodáshoz volt közel, gyermeke miatt. S ez megtörte a királyt. Mikor aláírta II. Árpád azt a békeokmányt, akkor ott feküdt a lábánál ájultan a királyné, keblére szorítva görcsösen a síró trónörököst, s mikor a király eldobta azt az átkozott tollat, melylyel nevét aláirta: elkezdte a két kezével a saját arczát ütni, hogy legyen rajta sokszorozva a szégyen pirja. Oh! hidd el, bajtárs, hogy a királynak e mi megaláztatásunkból a legnagyobb osztályrész jutott, s mi azóta még jobban tiszteljük őt.

Dávid fölkelt helyéből és ütötte a homlokát az öklével. Az ő hibája ez!

— Most már a mi megtörtént, az változhatatlan; folytatá a szabadelvű államférfi, s abban meg kell nyugodnunk.

— Meg fogunk benne nyugodni.

— Kinek a nevében beszélsz?

— A krakkói honvédseregében.

— Ismeri az már a békekötést?

— Ma éjjel tudta meg.

— S mikor hagytad te őket el?

— Ma éjjel.

— S hogy lehetsz akkor most itt?

— Rövid az időm, hogy mind arra, a mit tudni kivánsz megfelelhessek. A mi megtörtént, az változhatlan s én úgy hiszem, hogy ti mindent jól tettetek. Jól tettétek, hogy megovtátok a király személyét a harczi veszélytől. Jól tettétek, hogy megkiméltétek a magyar értelmiséget és aristocratiát a csatatér borzalmaitól. Azokra szükség van még. Azt is egészen jól tettétek, hogy nem koczkáztattátok a magyar alkotmányt, melynek egyedüli biztositéka egy jóakaratú szabadelvű király s melyet egy autocrata uralkodó, ha neki nem tetszik, rögtön elfujhat a földszinéről. Aztán a nemzetiségekre is kellett tekintenetek, meg a sokféle vallásfelekezetre. Ezek mind szükségesek. Már most majd a mi dolgunk lesz, számüzötteké, megkisérteni, egy puszta, lakatlan földdarabon, hogyan lehet e drága hagyományok nélkül megélni? Megkisértjük azt, s légy nyugodt a felől, hogy panaszunk nem fog benneteket háborgatni soha. Most sietek, mert időm rövid s ez alatt sokat kell elvégeznem.

— Mi dolgod van oly sürgetős? kérdé a szabadelvü államférfi.

— Először is gyermekruhákat és pólyatekercseket kell vásárolnom újszülött kis fiam számára. Aztán van egy tébolyodott apám az őrültek házában, azt kell meglátogatnom. És aztán sietnem kell — egy új országot megalapitani.

Bárány Pál, ki igen komoly és száraz kedélyű ember volt, mégis hangos hahotára fakadt e sajátszerű összeállítása fölött a legellentétesebb feladatoknak; a mit Tatrangi Dávid nem is vett neki rossz néven. Hiszen bolond biz ez mind, hanem így van.

— Egyébiránt, szólt Dávid, mikor már bucsuzófélben volt, én is hagyok neked itten néhány külföldi hirlapot. Ezek nem léghajón jöttek, hanem a maguk rendes útján, a postán; a «Times», a «La Verité», a «Welt», olvasd át ezeket, s hasonlítsd össze azokkal, a miket ti kaptatok. Majd akkor talán rájösz, hogy tudósításaitoknak minden kútfeje honnan ered?

Azzal Dávid egy hirlapcsomagot kivont kebléből és letette azt Bárány Pál asztalára.

— S te azt hinnéd, hogy emezek a lapok nem igaziak?

— Azt hiszem, hogy Bécsben nyomtatták valamennyit, s minden kémetek az oroszok zsoldjában állt. Készen vagyunk. Béke veled . . .

Dávid elhagyta a szabadelvű államférfit, ki, a mint elkezdé olvasni az otthagyott hirlapokat, a krakkói, a czenstochowai óriási diadalok leirását, a kárpáti hegyi harczok remek hadműveleteit, mint az őrült futott ki az utczára, keresni azt az embert, a ki ezeket otthagyta. — Hasztalan volt. Eltünt az már. Bárány Pál sietett a lipótmezei tébolydába is. Onnan is elment már Dávid; a hátrahagyott hirlapok pedig azalatt megtették a körutat a politikai klubbokban, az országházban, feljutottak a királyi várpalotába is, mindenütt elszörnyedést, visszás örömredühödést hagyva hátra. Dávidot nem találták már sehol.

Dávid sietett legelőször is a beteg nőnek és a kis gyermeknek bevásárolni a szükségeseket, azután áthajtatott a lipótmezei tébolydába, apját fölkeresni.

A roncsolt emberalak most még kedvetlenebb volt, mint valaha. A mióta a hirlapokból megtudta, hogy a háború kitört, nem olvasott hirlapot soha. «Emberi mészárszék!»

Mikor Dávidot meglátta, mesziről kiáltott rá:

— Fiú! semmi véröntó dicsőségről ne beszélj nekem! Ha repülő géped gyilkolt, dugd el a kezedet, ne érezzem rajta a vérszagot. Orgyilkos vagy hős: az mindegy. Jer ide mellém, beszéljünk praktikus dolgokról. A repülő

gépet már tökéletesítetted, azt tudom, olvastam a hirlapokból. Ne használd te azt a háborúhoz. Nekem van egy igen jó tervem; hallgasd meg azt. Én nemsokára meghalok. Nincs egy ép szervem. Azt akarom, hogy a mint meghaltam, ne temessenek el, hanem jőjj el te értem és végy fel a repülő gépedre és vigy el magaddal az északi pólus alá. Ott, a hol soha nem süt a nap, tégy le és hagyj ott. Én ott az örök fagyban megkövülve a napok végeig épen megmaradok. És aztán ezt az eszmét kösd össze egy nagyszerű vállalattal; legyen ez egy «örök temető» eszméje. A mostani bolond temetkezési rendszer mellett százakat elpazarolnak minden egyes halottnál, s fa, ércz-, selyemanyagban átadják a rothadásnak, a mit az ipar fáradságosan teremtett elő. Milliárdokat temetnek el az emberek a nedves homokba. Te kezd meg velem az új eszmét. Alkoss egy örök temetőt az északi pólus alatt. Ott nincs többé sem hóesés, sem olvadás. Vállalkozzál rá repülő gépeiddel elszállítani a halottakat a földsark temetőjébe. Ott külön mesgyét minden országnak, külön négyszöget minden városnak, s aztán minden négyszögben egymás mellé rakva a csoportokat, minden alvó fejéhez az érctáblát, mely nevét viseli. Azok ott örökké változatlanul megmaradnak, és az utódok, kik repülő gépeid segélyével elődeiket meg akarják látogatni, mindig úgy fogják azokat az idők végtelenjéig megtalálni, a hogy kimultak, változatlan arczczal; mint a hogy megmaradt az özönvíz előtti mammuth változatlanul százezernyi évig az éjsark alatt. És a hirhedett Nagy Sándorokat, Napoleonokat, Habsburgokat, Humboldtokat, Columbusokat, Gőthéket, Hugokat, Shakespeareket, Talmákat, Washingtonokat és Kossuthokat ott fogja együtt találni az utókor, azon a módon, a hogy alkotva voltak, örökre változatlanul! Még más haszon is lesz belőle: elmulik az emberiséget üldöző sok dögvész, melynek eczetágya a temetői kigőzölgés, a sírkertekből gyümölcsös kertek lesznek, míg az örök tél és az örök éjszaka nagybirodalma lassanként megtelik az él-

tüket bevégzett istenképmások millióival, kik sohasem lesznek többé porrá! — Te! Ez roppant pénzt fog neked behozni! És még többet fog az összes emberiségnek megtakarítani. Vedd csak fel, hogy Európa háromszáz millió lakosának az eltemetése eddigelé, átlagosan húsz forintot számítva egy emberre, hatezer millió forintba kerül félszázad alatt; ha te ezt felére leszállítod, az európai emberiséget háromezer millióval gazdagítottad, s magadnak még ötven % költség mellett másfél milliárdot szereztél vele! Számítsd még hozzá azt a tömérdek utazót, a ki elődeit, hazája s a világ nevezetességeit meglátogatni felül repülő gépeidre! A sok anyát, ki kis gyermekét évről-évre újra megcsókolni elvándorol az örök temetőbe! Fiam, nem hagyok rád egyéb örökséget, mint ezt az eszmét, s te dicső fogsz lenni általa. Csak egyet igérj meg: hogy én leszek a legelső, s hogy engemet fogsz helyezni középre!

Dávid megigérte az öregnek, hogy úgy lesz, s abban ez azután megnyugodott. Azt is tudatta vele, hogy fia született, s azt most viszi haza a repülő gépen a székely földre.

Az öreg keservesen csóválta a fejét.

— Engem nem fogsz hamarább vinni rajta, mint mikor meghaltam. Tudod, ha élve vinnél magaddal, megölne az irigység. Én találtam azt fel, te csak tökéletesítetted. A gőzgép feltalálója is így járt. Takarodj előlem. Ki nem állhatlak. Tolvaj!

Tatrangi Mózes kikergette maga elől a fiát.

Dávid ezután sietett vissza cserfás-boldogasszonyi villájába. Áthordta az ölében nejét és gyermekét az aërodromonba s ágyat vetett számukra a hajó fenekén.

Délután három órakor repült végig az aërodromon Budapest fölött hatszáz ölnyi magasságban.

Dávid alátekintve a magasból, a nagy város minden utczáját hemzsegő néppel tömve látta s úgy tetszék, mintha a hangcsöveken keresztül valami rivalló egyetemes kiáltás törne föl hozzája onnan alulról.

Nem törődött vele. A gép villámgyors repüléssel szelte át a levegőket s öt percz mulva eltünt a láthatár alatt.

Gyorsan repült a szárnyas gép végig a magyar alföld rónái fölött. A gabona még aratatlan állt, — szeptember elején. A föld népe elfutott falvaiból a tatársokaságú ellenség elől, s a róna olyan volt, mint egy arany bársony szőnyeg, zöld szegélyes utakkal sujtásozva, s tarkítva erdőkkel, kertekkel.

Azután következett a nagy-kúnsági róna, melyet a kiáradt Tisza ezernyi tükördarabbal hintett be most. Sárga tarlók, vakító fehér széles puszták, haragos-zöld mocsárfoltok váltogatják egymást; egy-egy nagy város jön és tünik el gyorsan, barna tetőivel, fekete utczáival. Azután világos-zöld szőlőhegyek domborodnak elő, fehér kolnáikkal, elszórt borházaikkal, majd sötét erdőpalástba burkolt hegyek közelítik meg a repülő gépet, fölmeredő sziklák, mohlepte idomtalan, arcztalan titán fejeikkel suhannak el alatta. Aztán megnyilnak Erdély kies völgyei, kanyargó patakjaikkal, mosolygó rétjeikkel, a tenger hullámait utánzó «mezőség» mint egy háborgó föld; s végre a székely havasok tárulnak eléjük.

A gép egyformán repült, a kormányosnak nem kellett rá ügyelni; Dávid nézhette az alatta elrepülő tájakat, és az anyja keblén nyugvó csecsemőt. És aztán gondolhatott ilyeneket:

«Íme kezembe volt adva, hogy ez ország boldog legyen és hatalmas. Én tehettem azt, hogy szerezzek neki olyan békét, melyet semmi hátramaradt keserüség meg nem rohaszt. Én tehettem azt, hogy saját boldog hazám mellett, hű fegyvertársát, szabadságának őrét, Lengyelországot helyreállítsam. Kezemben volt, hogy a kereskedelmi új korszak és rendszer megnyitása által ezt a két országot Európára nézve fontossá, nélkülözhetlenné tegyem. Én a világ kincseit halmozhattam volna erre a földre, miket senki átka sem nehezített volna. És most mindennek vége. És ennek te vagy az oka, öntudatlan mosolygó gyermek-

arcz: üdvem, szerelmem, halálom és kárhozatom. Minek volt szeretni annak, a kire ily küldetés volt bízva. A kinek az ég titkai így átadattak, annak nem lett volna szabad magát a földhöz kötni többé. Ah, annak az önfeledett csóknak ott a felhők között meg van adva jutalma a földön és büntetése az égben.

És Dávid, ölébe véve a szeretett alakokat, csókolta gyermekét és siratta hazáját.

Este volt, mire a Gyilkos völgybe megérkezett. Ott elhagyta nejét és gyermekét, kinek még neve sem volt, s rögtön útra kelt ismét. Sietnie kellett. Kormányosát is hátrahagyta; egyedül akart lenni.

A legrövidebb utat választotta, s ez a Gyilkostól a Tátráig folytonosan a Kárpátok felett visz el.

Dæmonoknak való út!

Hegygerincz, sziklaorom, kopár hát, mély üregek, tátongó szakadékok. Ember nem lakta végtelen üresség!

És folyton, egész éjjel mindig e néma szörnyek jöttek eléje, kétségbeejtő végtelenségben, e fenyegető, idomtalan óriások, mik mind látszanak valamit mondani; csakhogy azt nem érti emberi elme. A hold hideg fénye még rémesebbé teszi képtelen alakjaikat. Meg kell őrülni az embernek e sziklatömkeleg folytonos bámulásától. Ezek a zigzugok, mintha mind óriási betűk volnának, Istenkéz irta hieroglyphok: csak olvasni tudnók!

Nem. A sziklaláncz, a hegysor semmi gondolatot sem adott a felette elrepülőnek. Éjjeli kóbor lélek volt az, mely a temető sírkövei fölött repdes.

Az az egyetlen nagy eszme, melyet magával vitt, oly embererőt letörő nehéz volt.

Majd felhők huzódtak össze az égen, a holdat eltakarták s a sziklatömeg odaalant most már egészen elfeketült. Éjfélen túl járt az idő.

A gép sebesen haladt nyugot felé. A láthatáron valami világosodott. Az még nem a hajnal, csak a hó világa. A mult napokban a Tátra öblében hó esett, a magasokon

még nem olvadt el az; a lomniczi ormok világítanak. Tehát már közel a czél; itt az út vége; csak tájékozni kell magát a magasban utazónak, hogy hová szálljon le?

Oly magasra nem emelkedhetik, hogy a táborok őrtüzei szerint tájékozhassa magát, mert a felhőréteg ott eltakarná előle a földet; kénytelen czirkálni a bérczek pusztája fölött; a kiváló havas csúcshoz tartva magát, s ezalatt a gép repülését meg kell lassítania.

Dávid meggyújtotta a villanylámpát, hogy az alatta meredő sziklaormokat megvilágítsa vele.

Most megismerte a «lengyel nyereg» hosszú, keskeny vonalát.

És aztán, mikor gépével csendesen elsuhant a lengyel nyereg fölött, lenézett abba a mélységbe, melynek fenekét a jégtengerszem töltötte meg.

És akkor két, egymást kiegészítő emlék jutott eszébe.

Az egyik a találkozás a hózivatarban Sasza asszonynyal, a midőn a kémszemlére fel s leszálló aërodromon hajósa Sasza asszonyt orosz szóval, az pedig őt pisztolylövéssel üdvözlé.

A másik emlék pedig az volt, hogy Dávid az oroszok egyik anastaterét épen a jégtengerszem fenekére sülyeszteté el; mint a hol legkevésbbé lehet attól tartani, hogy valaki ügyetlenségből vagy rosszakaratból felrobbanthassa. A jégtengerszemet meredek szikla örvénye minden oldalról hozzájárhatlanná teszi. A két sodrony, mely levezet az anastater belsejébe, egy sziklaüreghez van fölvezetve, ott hevernek tekercsei, miket a repülő géppel fel lehet vontatni, mikor eljön az idő, hogy egy villanyszikra küldessék alá az alvó szörny fölébresztésére.

Nem jött-e el épen most az az idő?

Dávid ellenállhatlan vágyat érzett e kisértetes örvénybe harmadszor is leszállani.

Megállítá gépe működését és az kiterjesztett szárnyaival csendesen lebbent alá a titáni nagy sírba.

A villanyfény köröskörül megvilágítá a vasfekete sziklafalakat. A fekete ormokon csillogott a fehér hó, s a jégcsapok tömege mint ezüst csipkézet csüggött alá a barlangok párkányain; alább a sziklaormok jégkristályoktól tündököltek; a világló gép mintha egy gyémántpokolba sülyedne alá.

És e jegesült alvilágra szállás pillanatában ez a gondolat támadt Dávid szivében:

«Ha én most e jégtengerszemhez leszállok csendesen s aztán felkeresem az anastater két sodronyát, azokat bevontatom a hajómba, aztán a villanylámpám gépével leküldöm azt a bizonyos kicsiny szikrát, hah, milyen robbanás lesz az egyszerre! Abban aztán igazán meg fog olvadni a gépem, velem együtt.»

És azzal vége lesz a regényemnek.

A mi azután jön, azt folytassa más: én nem tudom tovább.

S mikor aztán már közel volt a fenekéhez ennek az önkereste óriási sírnak, akkor ennek a fenekén megtalálta azt a választ, a mit a néma szikláktól idáig hasztalan kérdezett.

A jégtengerszem felszíne ismét merev aczéllappá volt fagyva, mint azelőtt; de nem volt rajta «hó!»

Pedig nehány nap előtt a hóesés elborította azt. Nap nem süt ide, szél nem fuj itt soha: mi vitte el tehát a havat a jégtábláról? A jéglap felszíne mintha apróra tört hasábokból volna összetorlatva, hegyes, darabos.

Mikor az anastatert elsülyesztették bele, a közepén egy gömbölyű léket vágtak, azon bocsátották alá, a többi része a jéglapnak sima maradt, mint a csiszolt érczükör. Mi törte ezt most így össze?

A pillanat, mely a kérdést szülte, megadta a választ. Dávid tudta, a mit tudni akart.

«Fel!» kiálta: tán önmagának, tán gépe szellemeinek, s elszabadítva a gépzárt, az utolsó perczében az esésnek, fölrebbenté a jégsírból az élő gépet. Mint a feltámadó szel-

lem, repült az ki villámsebesen, villanyfényesen a nap nem látta mélységből s ott lebegett nemsokára fenn az égen, magasabban a lomniczi csúcsnál.

Észak felé a hegyek lábánál látszottak terjedt félkörben a tábor ezernyi őrtüzei, mint egy tejút a földön veres csillagokból, mit a székely-hun monda «hadak útjának» nevez az égen; azon távoztak el Csaba halott vitézei keleti hazájukba; ott az őrtüzeik most is.

No hát kövessük Csaba vezér nyomdokait.

* * *

A gép süvöltve szállt Bukovina tornya irányában.

EGY ÁLLAM — RÉSZVÉNYEKRE....

A fénylő gép közeledtét messziről észrevették már a magyar táborban, s mikor Dávid leszállt a hajóval a földre, egész sokaság vette körül.

Minden ezred megbizott egy ezredest, egy őrnagyot, egy századost, egy hadnagyot, egy zászlótartót, egy őrmestert, egy tizedest, egy közvitézt, kiket Bukovinába küldött. A hadsereg képviselő-testülete volt ott!

Ébren volt mindenki, Dávid visszatértére álmatlanul vártak. Száz kérdést intéztek hozzá, mikor a hajóból kilépett és minden kérdés egy volt: «igaz-e az?» Még a távoli elhaló zaj is ezt látszott szerte viszhangzani.

Élet- vagy halálitéletét várta mindenki a feleletben.

— Bajtársaim! Felebarátaim! szólt Dávid, megállva a sokaság között, legyetek csendesen és hallgassátok meg, a miket mondok. Nagy és nehéz szavaim lesznek hozzátok, a miket nem lehet meghallani hallgatva. Midőn ti fogtok szólni, akkor én hallgatok s megvárom, míg megengeditek, hogy tovább beszéljek.

A másfél ezernyi harczos körülfogta az aërodromont s

Dávid fellépett a gép fedélzetére; onnan szólt, mint egy emelvényről. A mennyire a gép szárnyai értek, mindenki tiszteletteljes távolban tartá magát tőle. Pedig hisz a gép nem bánthat most senkit.

Dávidnak erős, de rideg, kemény hangja volt és válogatatlan, egyszerű kifejezései.

— Azt kérdeztétek tőlem: «igaz-e az?» Igaz! A béke meg van kötve és úgy van kötve, a hogy olvastuk azt. Mind az, a mi szégyenünk, fájdalmunk, veszteségünk benne, igaz, teljesen igaz. És honfitársaink, apáitok és testvéreitek, a haza bölcsei mind azt mondják rá: «amen, jól van így». És nekik is igazuk van: ők nem tudtak a küleseményekről semmit; diadalmainkkal ellenkező hamis hirek rémíték el őket; sírunkat látták maguk előtt, nem megdicsőülésünket. A halálból hittek bennünket megváltani. Mindenki el volt ámítva, mindenki azt hitte, hogy a szégyen árán hazáját s annak kétszázezer hű fiát tartja meg az életnek. Ezért kötöttek ilyen áron békét.

Egy szótlan hang, az elszörnyedés sóhaja zúgott fel a hallgató tömeg ajkáról, mint az éjjeli szélzöngés.

— Ki itt a vétkes? folytatá nyugodt, reszketés nélküli hangon Dávid. Senki sem. Honfitársaink nem. Ők hittek. Az ellenség sem. Ő védte magát. Egyedül én vagyok a vétkes, ki rosszúl számíték, tévesen intézkedtem, kinek hibája miatt a királyhoz küldött értesítés nem jutott el a czélhoz. Az egész balvégzet súlya az én fejemet terheli és senki sincs, senki a földön, kinek e súlyos vádban velem osztozni egy milliomod résznyi joga lenne. Ím itt állok előttetek. Fedetlen főm, kitárt keblem. Itéljetek meg. S ha itéletetek elmarasztaló, irányozzátok felém minden oldalról fegyvereiteket és hajtsátok azt végre.

Nesztelen csend követte szavait. Senki sem mozdult.

— Én ismét és újra kérlek és szólítalak, bajtársaim, hogy ha boszút követel a fájdalom, melyet éreznetek kell, itt áll első és legfőbb tárgya a boszúnak; kezdjétek rajtam el. Itéljetek el! Öljetek meg!

E szóra, mintha összebeszélés volna, egy általános éljen kiáltás zendült fel a vitézek tömegéből.

Dávid meghatott hangon folytatá:

— Tehát azt itéltétek, hogy «éljek!» Már most én elmondom tinektek, hogy miért fogok hát élni? Mit teszünk most?

— Halljuk!

— Két út áll előttünk. Az egyik a Kárpátokon át hazánkba vezet. Azt mondani, mi nem vállaljuk el a békekötést; mi győztes zászlóinkat a vert ellenség tetemein keresztül hazavisszük; otthon a hatalom jogánál fogva megváltoztatjuk a szerződéseket s csinálunk új rendet az országban, a hogy csinálnak azt más nemzetek, nem törődve szomszédaik, nem Európa véleményével. A nihilista ellenfél a népjogon kivül áll, annak nincs szövetségese, s a mi elintézni valónk van a dynastiánkkal és az osztrák féllel, az nekünk belügyünk: senkinek semmi joga beleavatkozni, s a ki tehetné, Németország, most másfelé van elfoglalva. Az osztrák féllel pedig, ha ellenség akar lenni, majd elkészülünk magunk ...

Már erre a szóra kitört a zaj. A hadfiak közül legtöbbnek ez volt a legkeserűbb lázálma. Ez tetszett nekik!

— Lehet, hogy Ausztriát legyőzzük, folytatá Dávid. Ámbátor az igen szivós nép, kitartó, gazdag és jó katona; ámbár valamennyi várunk mind az ő kezében van. Az is kétségtelen, hogy ha Budapestet birni akarjuk, azt az osztrák hatalom csak mint füstölgő romhalmazt hagyja ott nekünk s a mit egy század e város falai közt összehalmozott gazdagságban, fényben, műkincsekben, emlékekben, azt egy átkozott éjszaka mind megsemmisítheti. De ez nem fődolog. Mindezt visszaszerezheti egy boldogabb ivadék újra ...

Az elébbi helyeslő zaj ismét felhangzott; de már csendesebben.

— Még akkor azonban nem lesz vége a harcznak. Azon országnak, melyet az ős korona nem tart többé össze,

minden darabja megmozdúl s azt vérrel kell egymáshoz ragasztani újra. Árpád népének újra meg kell harczolni Méu-Marót, Zalán és Szvatopluk népeivel, a pánszláv és dákoromán belháborút végig kell küzdenünk és eltipornunk mindent, a ki erőnket jogúl nem fogadja . . .

A tetszészaj nagyon csendes volt már.

— S még itt sincs vége a harcznak. A szabad köztársasággá lett Magyarország nem ismerhet főpapok vallását, nem ismerhet főurakat, nemes embereket: végig kell folytatnia a megkezdett harczot saját hitfelekezeteinek hagyományos uralma ellen, összetörni mindent, a ki magát nemesebbnek vallja másnál és dúlni saját beleiben és irtani az ellenkező véleményt a legördült fővel együtt ezerével, míg állunkig nem ér a saját fajunknak kiontott vére. Akartok-e hazamenni, bajtársaim?

Most már egyetlenegy helyeslő szó sem hangzott.

— És ha keresztül úszunk a vértengeren, folytatá a mély csendben Dávid halkkal, ott vár reánk a szikla, melyet a vér egész oczeánja sem nyelhet el soha. A nyomor, az inség kopár sziklája ez. Az országunkat terhelő államadósságok elpusztúlhatatlan tömege, mely osztályrészünk marad a kivívott hazával együtt. Mi lesz belőlünk? Egy ország, melynek földei parlaggá taposva, városai romokká dúlva, folyói vértől áradva, lakosai koldusokká téve; hol a honszeretet kiirtva, helyébe testvérgyilkos örök gyülölet beoltva; ez lesz a mi hazánk. Menjünk-e haza, bajtársaim?

«Nem . . . nem . . . nem! . . .» hangzott a mély tömegből: mintha csendes zokogás hangja sugná tovább.

Az égen hajnalodni kezdett; fák, sziklák világosodtak már; csak a férfiak arczai voltak sötétek.

Dávid a hajnalodó ég felé nézett.

— S most nézzünk a másik útra, bajtársaim. Ha mi elfogadjuk a békét, úgy, a hogy van, minden következményeivel, kapunk egy szigetet a Duna és tenger között, melynek ősföldjét még nem túrta eke. E sziget területe

negyvenkét négyszög mértföld. Mi alkotunk e szigeten egy új hazát. A hogy alkották Velenczét az Attila elől menekülő Aquilejánok; mi teremtünk a Duna-Deltán egy második Velenczét. Hatalmasabb, fényesebb, szabadabb köztársaságot az előbbinél. Mindenünk megvan hozzá: a puszta tér, melyet ujjáteremtünk, és karjainkban, kebleinkben a teremtő erő. Kétszázezeren vagyunk most. Mihelyt hajlékot tudunk verni, utánunk jőnek azok, kik bennünket szerettek, hitveseink, kedveseink, s tíz év mulva palotasorok állanak a Duna-Deltán s egy millió lakosa lesz városunknak! Alkotunk államot, melynek alkotmánya a szabadság társadalmi alapja, a munka. Egy államot részvényekre. Melynek minden polgára az állam részvényese s nemcsak hogy adót nem fizet, hanem az állam tiszta hasznából osztalékot húz. Egy államot, mely új közlekedési eszközei segélyével központot fog alkotni Európa és Ázsia kereskedelmei között, s hálózatát kiterjeszti majd az öt világrészre és annak minden szigetére. Államot, mely a hány munkás kéz és tanult fő meg akar benne települni, mindannyinak méltányosan díjazott foglalkozást képes adni. Államot, melynek kincsei akként szaporodnak, a hogy lakosainak száma növekszik. Államot, melyben nem lehet senki szegény, nyomorúlt, elnyomatott; lehet mindenki boldog, gazdag és szabad. Államot, melyet nem háborgat vallásvillongás, nem marczangol nemzetiségi tusa, nem oszt meg rangosztályzat, pártfelekezetesség. Államot, melyet nem kötöztek még agyon törvények millió paragrafusaival, de melyben törvény lesz a megszokott becsületérzés, a kölcsönös hitel, a közügy iránti ösztönszerű szeretet s törvényszéke az esküdtszék, birája a békebiró. Államot, melyet nem kell bástyákkal védni, melynek nem lesznek zsoldos hadseregei, hivatalos henyéi. Államot, mely nem kifelé, de fölfelé igyekszik nőni, s túl emeli a fejét a szomszéd zömök óriásokon. Államot, mely Európa minden szabadelvű, becsületes, boldogtalan üldözöttjének menedéke leend, s oly erős menedéke, a melyet sem em-

ber, sem pokol meg nem támadhat soha! ... S egykor talán ez a kicsiny állam még segítségére jöhet annak a nagy hazának, mely bennünket kirajzott, nagy veszedelmének súlyos napjaiban s szabadítást hozhat az ős Magyarhonnak, midőn veszni indul minden. Ez a második út, bajtársaim ... Jöttök-e velem erre az útra? ...

E perczben kivillant a hegyek mögül a napsugár, s oda szórta aranyát a szónokra és a gyülekezetre.

Egy értelemnélküli ordítás, vegyülve zokogó kaczajjal, keserű örömkitöréssel, zendült fel Dávid végszavaira. Nem tudni azt, hogy mit kiáltottak? csak azt látni, hogy odarohantak Dávidhoz minden oldalról, lekapták az emelvényről, vállaikra emelték, körülhordozták, és a ki érte, a hol érte, csókolta kezét, ruháját; és nevetett és csorogtak a könyei az arczán.

— Fiuk! Kiálta most egy stentori hang, mely uralkodott a népzajon. Dárday maga kapott fel a gép tetejére.

— Bajtársak! Egy szót! Mi legyen új hazánk neve? Dávid, adj nevet a mi városunknak!

A társai vállára emelt férfiu a csend pillanata alatt így szólt:

— Legyen a mi városunk neve: «Otthon». Jó név nekünk s az idegen könnyen kimondja, csaknem az angollal azonos: «At home».

«Éljen!» zendült rá minden ajkról.

— Fiuk! mennydörgött újra a honvéd vezér oroszláni hangja. Fel tehát a mi Otthonunkba! Nem lát bennünket többet Kutya-bagos!

Az égretörő hahota koronázta meg a nép kedélynyilatkozványát. Ez volt a legnagyobb hatású szó. A mit Dávid beszélt, azt nem mind értették; de azt, hogy «nem lát bennünket többet Kutya-bagos!» megértette mindenki s ez megmaradt jelszónak.

A küldöttek siettek ezredeikhez vissza, s a Tátra bérczei egyre odább-odább mormogták ezt az örömüdvözölte szót: «Otthon!»

Mikor a néplelkesedés nyilatkozványaitól szabadulni lehetett, Dárday, Severus és Dávid félrevonultak a fővezér szállására, az egyszerű parasztházba.

— No bajtárs, mondá a fővezér, lelkesedés már van az új állameszmédhez, a mennyi elég; hanem már most beszéljünk a dolog prózai oldaláról. Majd én elmondom neked, hogy mi az a Duna-Delta? Mikor húsz év előtt az európai Duna-bizottság a congressus határozata folytán Románia kezéből Oroszországéba adta át e torkolattért, én is jelen voltam a helyszinén, mint követségi attachée, s bejártam a bizottsággal az egész 47 négyszög mértföldnyi területet, a recompensatio megállapíthatása végett. Románia öt milliót kért, de biz annak csak egy milliót itéltek meg a Duna-Deltáért. Azt sem éri meg. Te előtted valószinűleg a Nilus Deltájának csalképe lebegett, a gabnatermő éden. A Duna Deltája nem az. Ez egy lakatlan, mert lakhatatlan, elátkozott ország. Mikor a «Kilia» Duna-ágon haladunk végig, jobbról egy véghetetlen sötétzöld tengert látunk magunk előtt, egy nádtengert. Ennek a «föld»-nek a neve «Léti»-sziget; hanem ez a föld napvilágot még nem látott soha. Ennek a délnyugati oldalát ismét elválasztja egy keresztbeszelő folyamág, s képezi a «Csatál» szigetet, itt a nádas posványnyá qualificálja magát s mértföldekre hátahoporjás zsombikok, rőt bürük fedik el az ingoványt. Ha kis propellerünkkel e keresztágon végig haladunk, magunk előtt látjuk két oldalt a mocsárvilág mindenféle változatait, büzhödt tócsákat, zöld békalencsével behártyázva, tengerszélességű tavakat, mikben ezrei a vízi szárnyasoknak lubiczkolnak, s néhol száz meg száz elvadult bivaly fürdik, csak a feltartott feje látszik ki a vízből. A hol fűzfás a berek, hemzseg benne a farkas meg a róka. Egy-egy kopár szigeten körülállnak a pelikánok és con amore űzik a nemes halász-sportot. A füves lapályok tocsogói tele vannak pióczával; a levegőben, mint füstfelleg, száll a szunyog. Most kijutunk valami szabadba. Azt hihetjük, hogy ez a tenger, mert nem látunk partot. Nem. Ez

csak a Duna-Szulina ága. Ennek a partján találjuk az egyetlen városát a Duna-Deltának. Szép város. Nehány száz disznóól, piszkos zsebráknéptől lakva, valamennyi fakunyhó magas czölöpökre emelve, hogy a mocsár fel ne vegye. Ez volt a Duna egyedül hajókázható ága. Csak volt. Mert a mióta az európai Duna-bizottság Oroszország felügyeletére bizta a Duna torkolatait: az új souverain anynyira elhagyta ezeket zátonyosodni, hogy most már nagyobb hajóknak hozzájárulhatlanok. Az előtt is a tengerről jövő nagy hajókat csak eléjük küldött kisebb hajókkal lehetett a Szulina-torkolaton felvontatni, de most már az orosz felügyelet alatt a Dunatorkolat oda jutott, hogy csupa apró ágakra szakad, a miket «zsilók»-nak neveznek, a Kilia ágnak egyedül harmincz ilyen zsilója van, megannyi szigetkével, mik közt alig hat lábnyi magas a víz s a Duna kiömlése előtt a tengerben mindenütt keresztül állnak a hosszú zátonyok, melyek fölött csak három-négy lábnyi a víz, A harmadik fő Dunaág, a Szent-György-Duna, mely délkeletnek ömlik alá, épen egy elkészült szigetet talál a kiömlése előtt, melyet már be is nőttek a fák. A sziget török neve Chedrile, s az hosszú zátonyban folytatódik a víz alatt. A Szulinaág és a Szent-György-Duna által képezett szigetet hivják Moishénak. A negyedik ág azután, a minek a neve «Porticskája», egészen délnek halad s nem is szakad a tengerbe, hanem maga emberségéből alkot egy nagy tavat, a «Razin»-t. Ezek a mi paradicsomunk határai. Belül semmi embermívelte föld. Egyetlen felszántani való hektár sehol. Csupán a Moishe szigeten van egy emelkedettebb térség, nehány négyszög mértföldnyire: az őserdővel van benőve. Ez az egyetlen kis hely az, a melyet letelepülésre használhatnánk. A többi részét a Deltának örökösen a víz alatt tartja, s azonkívül évenkint háromszor-négyszer áradásaival végigsöpri a Duna, úgy hogy a tenger a Duna torkolata körül mértföldnyire sárga az iszaptól. A tél itt rideg, nedves és kellemetlen; őszszel a levegőnek fele szunyog, a víznek fele béka,

tavaszszal a mocsárlég előhozza a harmadnapos hideglelést, a rohasztó lázakat, a petécset, melynek különösen a jövevények rögtön áldozatúl esnek. Azért nem is választja lakásul a Létit és a Moishét se letelepülő nomádgazda, se vállalkozó űzér, se vadász nem megy oda élvet keresni; még haramiabanda sem fogadja el menedékül. Az orosz kormány kétszer kisérlette meg telepítvényeseket küldeni oda; mind elpusztultak, s a szulinai parthivatalban egy esztendeig működni egyenlő büntetésnek tartatik a Szibériába számüzetéssel. A wodrawai váracsban pedig, mely hordott halomra épittetett kőből a Létin, mégis tetejéig zöld a penésztől, minden két hónapban változtatni kell a helyőrséget. Már most mondd el, kedves pajtásom, hogy tartasz te el ebben a paradicsomban tíz esztendeig kétszázezer embert, s hogy számolsz be azoknak a bőrével tíz esztendő múlva?

Dávid készen volt válaszával.

— Sokat gondolkoztam én mindezeken, s a miket elmondtál, én is ismerem. Olyan helyre megyünk, a hol háromszor kell elfoglalnunk a földet: először a tulajdonosától, másodszor a víztől, utoljára az európai diplomatiától. Kezdjük az elsőn. A Delta földének, mint földnek, tulajdonosa az orosz kormány. Neki egy millió rubelért engedte azt át Románia. Mi Sasza asszonynak igérünk érte öt milliót s azzal a föld tulajdonosaivá leszünk, fenhagyva a suverainitás jogát.

— És ha Sasza asszony nem áll rá az alkura?

— Rá fog állni s erre három oka van. Az egyik a financiális ok. Ot millió rubel szép pénz s erre most neki szüksége van. A másik az ethicai ok. A legközönségesebb ethica szerint az, a ki egy embert, annyival inkább kétszázezeret valahová számüz, tartozik arról gondoskodni, hogy az ott azon a földön kenyerét megszerezhesse. Ezt még a deportált gonosztevők irányában is követik. Anglia Uj-Hollandban, Francziaország cayennei és samboangeni telepein, s Oroszország maga Szibériában.

A hadi foglyul internáltak számára is fentartja ezt a népjog. S ha Sasza asszony azt nem akarná figyelembe venni, ha az a nézete volna, hogy mi a Duna-Deltába éhen meghalás végett küldettünk, jön a harmadik ok: a hatalom. Ha ő a mi szerződésünket ma nem irja alá, holnap nem élelmezzük a táborát s megismertetjük vele, hogy mit tesz koplalni? Egymás torkán tartjuk a kezeinket kölcsönösen, azért nekünk igen szépen kell egymással bánnunk.

A másik két úr helybenhagyta a nézetet.

— Most következik a másik hatalmas úr: a víz. . . . Szólt Dárday. Ezzel hogy alkuszol meg?

— A hogy szokás. Töltéssel, csatornával, szivattyúgéppel. A hogy Holland megalkudott a maga vizeivel. A folyamágakat töltések közé szoríttatom, a mocsarakat csatornákkal levezetem, az ingoványt lecsapolom, a tőzeget leégetem, s ha asphaltnak, paraffinnak való anyagot találok közötte, annak jó hasznát veszem.

— Teringettét! Ezt könnyű volt kimondani. A Kilia-ág 11 mértföld hosszú, a Szulina-ág tizenhárom, s mert mind a két oldalán kell töltés, tehát 26; a Szentgyörgy-Duna 8; a tengerpart a három ág között 13. Tehát összesen ötvennyolcz folyó mértföldnyi töltést kell húznod. A töltés talpát 4, felszinét 3 ölnek véve, az három millió köb-ölnyi földmunkát igényel: betonozást, czölöpözést nem is emlegetve; ha ennek mind a kétszázezeren neki állunk s télen-nyáron mindig talicskázunk is, tíz esztendő alatt nem leszünk vele készen.

— Pedig ennek készen kell lenni még az idén, szólt Dávid egész komolyan, hogy még az idén hozzá foghassunk a város alakításához, s a jövő évben a mezei gazdálkodáshoz. Számításaid egyébiránt nem pontosak, a tenger felől nem kell nekünk töltés, s ha a Szulina-ág szabályozva van, a Léti és Moishe-sziget vizeit magával viszi; a Szentgyörgy-Dunaág partja pedig oly magas, hogy oda nem kell töltés. És aztán én a mi kétszázezer

emberünkből egy lelket sem küldök talicskát tolni, mert azoknak a számára én mind más dolgot találtam ki, a mit végezniök szükség.

— Akkor boszorkányságot tudsz!

— Annál jobbat. A gép, a vegytan százszorozza az embererőt, s Romániában, Bessarábiában az idén éhinség van; a hesseni légy, a rozsda, a zeidium elpusztította a termést. Nálam már készen van az élő és holt anyag, a mi tervemhez szükséges. Én még az idén mívelhető földdé, lakható országgá teszem mind a Létit, mind a Moishét. Hogyan? Azt majd megtudjátok akkor. Esztendő mulva tavaszbuzát, árpát, zabot, tengerit aratunk ottan s merinó nyájakat, aargaui csordákat legeltetünk a mezőkön. Most menjünk tovább.

— Igen. Tovább, szólt Dárday. S mivel fogsz a legközelebbi aratásig élelmezni kétszázezer embert? Sőt talán kétannyit, a hogy kilátásba helyezted, hogy még a román s bessaráb inségeseknek is kenyeret adsz?

— Már el vannak látva: az én gondom az, felelt Dávid. Menjünk tovább.

— Tovább? Hova helyezed el őket?

— Kényelmes házakba — télire.

— S az épitő anyag?

— Készen van az is. Majd meglátjátok, ha ott leszünk.

— S mi dolgot adsz ott kétszázezer embernek? Felét talán használhatod majd földmívelésre, ha lesz mívelhető föld. De mi lesz azokból, a kik mindent tanultak, csak kézimunkát nem? Ha te annyi ezer tanult, fegyvergyakorlott, de nem dologhoz szokott embert az erdőre viszesz, lesz belőlük zsivány igenis, martalócz, a ki rablóbandákat alakít, de nem velenczei nobili, nem kereskedő patricius.

— Elmondom, mi dolguk lesz velem? Tízezer repülőszállító-gépet készíttetek, azoknak vezetéséhez szükségem lesz húszezer iskolázott, tanult fiura. Azután van szükségem tízezer emberre, a ki a kereskedelmi osztálynál

alkalmazható, a ki a könyvvezetést érti, a kire a külföldi commanditeket lehet bizni. Ez nem lesz megszegése az internálásnak, mert állandó «domicil» valamennyire nézve az «Otthon» marad, s az utazás szabad, csak a Magyarországba visszatérés van tiltva. Azután lesz szükségem tízezer néptanítóra. Hogy mit kezdek velük? Azt is megmondom később. A ki iparüzlethez, kézművességhez ért: annak tízezerével adok dolgot idehaza. És a kinek semmi egyéb tehetsége nincs, mint izmos karjai, erős válla, annak nagy üzletünk, építkezéseink, földmívelésünk körül adok megfelelő dolgot. Ember, a ki nem tud megélni, nem lesz a mi Otthonunkban. Óriási raktárainkhoz, a mikben öt világrész árui lesznek felhalmozva, egész légiója lesz szükséges a megbizható felügyelőknek. Kétszázezer ember a mi üzletünk kiállításához nem sok; sőt aránytalan kevés! Én inkább azon aggódom, hogy ha a forgalom abban az óriási mérvben fog növekedni, a mint kiszámítottam, az egyre szaporodó gépekhez hogyan szerzek elég embert, hacsak az építkezéseket mind fogadott idegenekre nem bizom? A mit szeretnék kikerülni. Hanem én várok Magyarországról bőségesen utánunk költözőket.

Dárday nevetett kínjában.

— Ő még utánunk költözőket vár Magyarországról!

Mr. Severus még eddig nem szólt bele az értekezésbe; ő csak tárczája elefántcsont lapjára jegyezgetett: számított.

Mikor aztán Dávid készen volt a tervei előadásával, akkor előállt a pénz embere a maga számaival.

— No hát már most lássuk, hogy az a terv, a mit ön most szives volt velünk megismertetni, mennyi pénzbe kerül?

— Számítsunk.

— Legelőször is a föld tulajdonjogának megvásárlása, a vízépítészeti művek, kétszázezer saját emberünk s tán megannyi napszámos egy évi élelmezése: kerek számmal hatvan millió rubel.

— Az ilyen bagatellákat fel se jegyezzük, szólt Dávid. Még most a miénk Czenstochowa, s az is marad tizennégy napig, s ez nekem elég idő arra, hogy elllenfelünk vízemelő és sánczverő gépeit a léggömbök és aërodromonok segélyével elszállítsam saját havasi enclavénkba. Sőt még arra is marad időm, hogy az élelmi készleteket biztos helyre elvigyem, pedig azok egy millió katonára s félévi hadjáratra voltak számítva. A mi pedig a fizetéseket illeti, azokat az elfoglalt papirrubelekkel teljesíthetjük, mik orosz földön egészen törvényes pénznemet képeznek, sőt a nikkel és aluminium pénzeket is használhatjuk, becsületes értékükre devalválva. Ez tehát mind nem terheli még a saját számlánkat.

Mr. Severus lecsapta maga elé a tárczáját, elbámulva.

— De már látom, hogy lesz önből kereskedő! Kezd okulni. Tehát csináljunk itt stornot: irjuk a kárt a haszon rovatba. A föld egész berendezésével, töltésekkel, csatornákkal együtt nem kerül semmibe: a nyereség a veszteséget kiegyenlíti. Már most térjünk az építkezésekre. Ez iránt szeretném az ön véleményét kiismerni. Ha fából építünk, akkor fát kell venni; ha kőből építünk, akkor követ kell hozatni; ha téglából építünk, ahhoz agyag kell meg tüzelő fa, s a hogy én ismerem a folyamártereket, azokon rendesen sem épületfa, sem kő, sem agyag nem szokott kapható lenni. Miből akarja ön épiteni a városát?

— Tíz év mulva márványból és czédrusból. Most azonban legelőször is felütjük a tábori sátorainkat a Szent-György-dunai erdős parton, és mire a hideg napok beállanak, a legszükségesebb lakhelyeket elkészítjük és a nélkülözhetetlen nagy áruraktárakat. A házainkat nem építjük sem fából, sem kőből, sem téglából, hanem Izenard-féle «földkövekből», a mikhez minden föld jó, a miket nem kell égetni, mégis szárazabbak, tartósabbak minden téglánál, azokat gép állítja elő. Raktáraink pedig természetesen vasból lesznek, s minthogy Czenstochowában

van valami ezerötszáz vaságyu, abban sem szenvedünk szükséget.

— Tehát ön Sasza asszonynak az ágyuit is elviszi Czenstochowából.

— De még a várainak a vastetejét is. Nem hagyok én neki ott mást, mint a falakat.

— Ez az ember kezd nekem tetszeni, szólt a bankár a tábornokhoz fordulva. Tehát lesz ideiglenes városunk, ideiglenes raktáraink. S még mindig nem nyultunk a pénzünkhöz. De most jön egy nevezetes tétel. Ön tízezer szállító aërodromont akar készíttetni.

— Egyelőre. A míg nem terjeszkedünk ki többre, mint kávé, gyapot, kőolaj és aranypor behozatalra China, Keletindia, Japán, California és Brazilia befoglalásával, s kivitelre bort, lisztet, szeszt, vasgyártmányokat, kézmű-árúkat szállítva oda vissza. Ezt meggyőzi tízezer légjárónk.

— Ez kerül százmillió forintba.

— Jól van.

— Már most hogy gondolja ön tovább? Mi csak szállításból élünk-e meg, vagy olyan állam leszünk, mely maga kereskedik? Egy óriási kereskedőház. Részvényes állam, felyül egy igazgató-tanácscsal, mely spekulál s a mérleget összeállítva a tiszta nyereségből osztalékot ád, tartaléktőkét tesz félre, szállító eszközeit szaporítja? Mi?

— Igen, az utóbbi módot akarom.

— S mennyi forgalmi tőkét szánt ön az üzlet megkezdésére? Vagy barattozás módjára akarja kezdeni: árukicseréléssel?

— Nem. Készpénzzel fizetünk. Kell hozzá forgalmi tőke az első évben négyszáz millió.

— Ez tehát kerek ötszáz millió. Hol veszi ön ezt az ötszáz milliót?

— Állítunk fel egy állami bankot, mely ötszáz millió bankjegyet kibocsát.

— S hány milliónyi érczfedezetet tart ön szükségesnek arra, hogy e bank jegyei el legyenek fogadva az üzlet-

világban és mindenkor aranyra, ezüstre beválthatók levén, teljes hitellel birjanak?

— Legalább kétszázötven milliót aranyban, ezüstben.

— Van pedig csak ötven millió rubelünk, melyet Czenstochowában zsákmányoltunk.

Dávid hideg nyugalommal mondá:

— Nekünk van legalább kétszázötven millió forintunk aranyban, ezüstben; lehet, hogy több is.

Mind a ketten ránéztek: tréfál ez?

— Hol van?

— Hallgassanak önök rám. Azt tudjuk, hogy a nihilisták kormánya a szentpétervári banktól csaknem az egész érczalapot elvette kényszerkölcsön fejében, ez szükséges volt neki egy európaivá leendő háborura. Ebből azonban se Magyarországon, se Ausztriában semmit el nem költött; a mi jámborainkat fizette a hamis pénzzel. Az igazihoz nem nyult, azt tudjuk. Több helyen elfoglaltuk a hadi pénztárait: nem kaptunk bennük egyebet, mint álpénzt. Én folytonosan őrszemmel kisértem az ellenfél főhadiszállását. Minden éjjel ott czirkáltam Bécs fölött. Egyszer Bécs egészen elsötétült éjszakára: a lámpákat mind kioltották. Mi történik itt most a sötétség palástja alatt? A másik éjjel megint teljes sötétségben maradt a nagy város; hanem az arsenal öntödéinek ablakaiból sugárzott elő az a beható fény, a mit a kohókból ismerünk. Ott érczet olvasztanak. Minek? Ágyut öntenek tán? Miféle ágyut? Ezt meg kellett tudnom. Mert ha vaságyúkat öntenek, akkor Komárom és Budapest ostromához készülnek, ha pedig rézágyúkat, ez a nyilt csatatéren tervezett döntő ütközetet sejteti s nekem a szerint kell a krakkói hadparancsnokot értesítenem. Hogyan tudjam meg ezt? Igen egyszerűen. A spectrum-készülék által. A Frauenhoffer-féle vonalak még azt is megmondják, hogy miféle érczek égnek a napban? minden olvadt ércz fényének más vonala van a spectrumban, s ez csalhatatlan. Én gépemmel egészen közel szálltam az arsenal

olvasztóihoz, a melyeknek ablakain át az öntött ércz fénye kisugárzott s a fényt felfogtam a spectrum-készülékben. És mit mutatott a Frauenhoffer-vonal? Se nem vasat, se nem rezet, hanem ezüstöt! Én azt hittem, hogy készülékem hibás. Másnap mást alkalmaztam. Éjjel ismét leszálltam a kohó sugárlövellő ablakaihoz. Akkor a Frauenhoffer-vonal aranyat mutatott. Most már nem csalódtam. Most már tudom, mi történik itt. Az oroszok visszavonulásra gondolnak. A tömérdek érczpénzt szekéren visszaszállítani egy vert seregnek igen nehéz, tehát megöntik azt ágyuknak, akkor negyedrész erővel elvihető és útközben el nem lopható. Egy feltört pénztáron hamar meg lehet osztozni, de egy ágyunak öntött milliót senki sem dughat zsebre. Hat napig figyeltem e munkára: a hetediken spectrumom vasat és rezet mutatott. Akkor légbe repült az arsenal öntödéje. Gépem ott lebegett épen fölötte. A felém repülő csonkított tetemek utolérték hirtelen menekülésre nem készült hajómat, mely akkor csak tizedrész erővel dolgozott s egyszer egy gazdátlan kéz ütötte meg öklével hajóm üvegfalát, majd meg egy test nélküli repülő fej üldözött hosszasan a légben, versenyt futva velem. Másnap kétszázötven új ágyu gördült ki az arsenal udvaráról. Ezeket a héten öntötték, ma viszik, tehát nem lehetnek kifúrva. Sejtelmem még jobban megerősült, midőn a vezérdandár elvonulását figyelemmel kisértem. Hogy őrizték, hogy tartották egy csoportban ezt a tüzérterepet: minden strategia és taktika gyalázatára! Hogy kerültek ki vele minden ütközetet! Azután ezeket az ágyúkat, a melyek legfeljebb hatfontosainkhoz hasonlítanak, mily erőpazarlással vontatták fel a lejtőkön. Ily helyeken tíz ló is volt egy elé fogva. Ezeknek a legnehezebb érczből kell öntve lenni. Minden kétségemet eloszlatta végre az a mód, a melylyel ők ez ágyukat a Tátra hegyi utain hózivatar közepett akarták keresztül csempészni: talpaikról, szekereikről leszedve, szánokon csusztatva. Mi haszna az ágyunak

laffétája nélkül? Abban a hózivatarban le s felszállva gépemmel, megtaláltam az ellenséges vezérnőt. Ott volt tábornokaival a lengyel nyergen. És a hegy gerinczén végigfeküdtek sorban az ágyucsövek. Másnap már egy sem volt ott.

— E szerint kiszalasztottad őket a kezedből, mert a fegyvernyugvás alatt mindenki megtartja a helyét; s a békeelismerés után kinek mi a kezében maradt, az az övé.

— Akkor ez a kincs az enyém! Az arany és ezüst ágyúk a lengyel nyereg alatti mély tóba vannak hányva, a jégtengerszembe. Hogyan tudom ezt? Most jövök e sziklaörvényből. A jéglap össze van zúzva s tört darabokban összefagyva, semmi hó rajta, pedig körüle minden szikla magas hóval fedve. A menekülő ellenség, mikor látta, hogy körülfogtuk, ide hányta azt be, remélve, hogy visszatérhet érte, s odáig nem veheti el tőle senki, mert a jégtengerszem csak nagy hozzákészüléssel megközelíthető; abba előbb léggömbbel kell leszállni, s minden egyes ágyut buvárharang segélyével felvontatni, s az hónapokig tartó munka.

— De hisz ez ránk nézve is kétségbeejtő. Mert mi nekünk csak két napig lehet még itt időznünk s akkor le kell szállnunk a lengyel nyeregből: lovagoljon rajta a ki akar.

— Nekünk ez a két nap épen elég. Hát megmondom, hogy a hóesés alatt mi szándokkal szálltam én le a jégtengerszemhez. Abba rejtettem el az utolsó orosz anastatert. Mikor a hózivatar megjött, azt akartam, hogy felrobbantom a pokolgépet, hadd tépje szét a fellegeket, hogy láthassam, mi történik a hegyek között? Hanem a mint azon a sziklai úton megláttam sűrűn egymás mellett állani azt az ezernyi ezer embert, s aztán elgondoltam, hogy ha én most ezt az anastatert felrobbantom, ez a sok Isten teremtménye mind menthetlenül le lesz sodorva, eltemetve, agyon forrázva: akkor visszatértem a fele útról.

— Ordög teremtette a te samaritánus ötleteidet! fakadt ki mérgesen Dárday. De háboru idején az ellenség életét kimélni! ki hallott ilyet?

— De látod, pedig nem az ördög teremtette ezt a jámbor ötletemet, mert most nagyon jó, hogy az anastater alul van, a nemes ércz ágyúk pedig fölötte; ekként egy villanyszikrába kerül csak, hogy az anastater az egész gondjaira bizott kincset kilökje s mi azt egy nap alatt légjáróinkkal szépen összeszedjük.

— Hohó! barátom! kiáltanak egyszerre mind a ketten, s egyetértő ijedtséggel kapták el Dávid két kezét, mintha vissza akarnák tartani. Mit akarsz? förmedt rá Dárday, hisz akkor a bolond anasteter nem csak megolvasztja az egész kincset, hanem szét is dobálja az egész világba s keresheted aztán kit Morvában, kit a holdban!

— Nem fogja se megolvasztani, se messzehajítani, biztatá őt Dávid, kiszabadítva ökleit a letartóztató kezekből. Számítsátok be, hogy az anastater fölött tizenhárom millió köbláb víz fekszik. A robbanás tüze, a míg ezt a fölötte levő 0 fokú hidegvíz tömeget forró gőzzé alakítja át, nem fog elég erővel birni az ércz megolvasztásához; az ellenálló víz és gőztömeg lankasztani fogja feszítő erejét, s így az oly sulyos érctömegeket nem fogja messzebbre elhajíthatni, mint a közeli völgyekbe, a hol gépeinkkel rájuk találhatunk. E felől legyetek egészen megnyugodva. Én most sietek a jégtengerszemhez. Két óra mulva a catastropha bekövetkezik. Csak egy dologról nem biztosíthatlak benneteket: arról, hogy nem küldök-e rátok egy telivér felhőszakadást?

— Biz az átkozott gondolat: egy egész tavat dobni fel az égbe, szólt mr. Severus.

— Nem baj az; a ki megázik, majd megszárad. Hanem annál egy nagyobb aggodalmam van, mely, ha valósulna, az egész tervem, arany ezüst kincseivel, új Velenczéjével, világkereskedelmével vízzé, párává lenne egyszerre.

— S mi ezen aggodalmad? kérdé a tábornok.

— Ezen aggodalmam azon lehetőség, hogy vajjon a nihilisták nem a bécsi bank kincseit orozták-e el valami furfanggal s nem azokat akarták-e így kicsempészni? nem azokat szedem-e én itt össze? mert abban az esetben ez nem hadizsákmány többé, hanem egy magántársulat jogos tulajdona, s ezt annak minden tétova nélkül át tartoznánk adni.

— No ezt az aggodalmát hát csak fojtsa ön a tengerszembe, szólt mr. Severus, mert ime itt van nálam a tegnapi bécsi hivatalos lap, mely diadalmasan jelenti, hogy a nihilisták elvonultával a bank épülete felnyittatván, a tresorok, a pénztárak sértetlenül találtattak, minden kincs a maga helyén van, a hogy állt; bizonyítják a garantirozó hatalmak követei, kik a vizsgánál jelen voltak. A bécsi bank kincsei mind megvannak s az arany és ezüst ágiója erre egy nap alatt húsz százalékot esett s a bank részvényei parin felül szökkentek.

— Akkor indulok a mi juhainkat szárazra tenni!

Mikor Dávid eltávozott, azt mondá Severus Dárdaynak:

— Én nem tudom, álmodom-e? Ez az ember engem megbűvölt. Az első percztől fogva, hogy megláttam, rabja vagyok. Ragad magával égen-poklon keresztül; csak úgy szédülök bele. Még megteszi velem, a mivel egyszer biztatott, hogy megtesz Afrika presidensének s czivilizáltatja velem a fekete atyámfiait. Még ugyan nem tudom, hogyan fog hozzá, de már látom, hogy visz s a második állomáson vagyunk. Az első volt a Gyilkos, a második a Duna-Delta: aztán jön a Sahara . . .

Az orosz táborba áthangzott a honvédsereg örömriadala, mely Dávid felemelkedő repülőgépét az égbe emelni segíté.

Dárday és Severus azt az időközt, mely Dávid visszatértéig maradt, hasznosan akarták érvényesíteni s az orosz táborba átlovagoltak értekezletre.

Sasza asszony várt reájuk. Ő is látta az útjáról vissza-

térő vezér-aërodromont s sejté, hogy Dávid megérkezett a tudósítással Budapestről. A honvédsereg kitörő zaját lázadási jelnek magyarázta.

Az orosz sereg a javorinai völgyben fenyőgalyakból rögtönzött sátrakban vonta meg magát; az elnöknő sátora egy halom tetejére volt felütve, közép oszlopát egy magas fenyő-sudár képezte s annak a tetején lobogott a nihilisták veres zászlója, közepén az emblematikus kör és négyszög.

Sasza asszony e sátor alatt fogadta a magyar vezért és a bankárt. Székek voltak a mohos kövek, a mikre leültette vendégeit.

A férfiruhák, miket Sasza asszony viselt, most még szakadozottabbak voltak, mint első találkozásukkor; minden öltözete sáros, gyürődött; ingelője, mely nyakánál félig kicsüngött, csupa szenny. Az pedig rettenetes lény: egy asszony, a ki tudja, hogy az inggallérja szennyes!

— Nos, megtudtatok mindent? kérdezé a nála megjelenőktől. Már nem is urazta őket.

— Igen, minden úgy van. A béke meg van kötve, felelt Dárday. S a békepontokat megismertük.

— Nos? És most mi lesz? Fellázadnak a honvédek? Széttépik a békeokmányt? megrohannak bennünket? mennek Budapest ellen, felgyujtani a királyi palotát? apróvá tenni a nagyot? felkonczolni a kormányt, országgyülést, klérust, mágnásokat? Ezt ordítják odaát? Mi?

— Nem. Elfogadják a békekötést s engedelmeskednek a király és az ország határozatának.

Sasza asszony felugrott dühében a mohos kőpadról.

— Engedelmeskednek? meghajtják a fejüket kétszázezeren, egy embernek a mutatóujja előtt? Kieresztik foguk közül az ellenség husát, a mire három emberöltő ivadék éhezett? S kezükben a diadalmas fegyverekkel, odatartják hátukat a korbácsnak? — Jó! Akkor én elküldöm őket a Duna-Deltára!

A nő visszaült a kőpadra, jobb lábát bal lábán keresz-

tül veté, arra a könyökét s öklére az állát támasztotta. A kérlelhetlenség jelképe.

— Elfogadjuk a nekünk kijelölt tért, szólt nyugodtan Dárday s készek vagyunk ott megtelepülni. E végett jöttünk épen ide, hogy önnek ajánlatainkat előadjuk. Mi az orosz kormánytól meg akarjuk venni azt a földet, a melyre számüzetünk. Ajánlunk érte öt millió rubelt s a suverain jog elismeréseül százezer rubel évi harácsot.

— S minek volna az? kérdé Sasza asszony.

— Azért, hogy a sajátunkká lett földet mívelhetővé tegyük, szabályozhassuk, lakásra alkalmassá idomítsuk.

— Igen? kérdezé Sasza asszony dæmoni gúnynyal. Akkor nem adom.

— De hisz ott különben semmi sem terem s ennyi embernek enni csak kell valamit.

— Hát egyetek békát, az van ott elég. Egyetek füvet! Az jó az ilyen engedelmes népnek. Bánom is én, akármit esztek? Ha a Moishén nincs mit enni: van a környékén. Megtaláljátok ti azt. Nem hal meg éhen, a kinek puskája van. Csináltok rablóbandákat s kifosztjátok Romániát, Szerbiát, Bulgáriát, míg apródonkint agyon nem vernek benneteket. Mi közöm nekem ahhoz, hogy ti miből fogtok élni?

— Ne felejtse el ön, asszonyom, hogy a repressaliák nagyon kezünk ügyében esnek. Mi önt itt táborával együtt körülfogva tartjuk s a kiméletlenségre akár foglalót adhatunk.

— Ezzel ne fenyegessenek önök többé bennünket, tört ki haraggal a hölgy, mi nem vagyunk önökre szorulva többé. Volt rá gondunk, hogy két nap alatt helyreállíttassuk az elromlott utakat a hegyekben s holnap hozhatnak utánunk eleséget a saját táborunkból. Önök nem éheztetnek ki bennünket.

— De asszonyom! Az nem volt önnek szabad, utakat csináltatni, tehát hadcsapatait előbbre tolni a fegyvernyugvás alatt.

— Szabad? Hát kérdeztem én valaha valakitől, hogy mi szabad? Utaim készek a Tátrán keresztül; mehetek, merre akarok. Ti pedig elfogadtátok a békekötést; tehát mentek, a hová küldelek.

— Tábornok! szólalt meg ekkor mr. Severus. Ön készen van, ne töltse tovább az időt hasztalan alkudozással. Gondolja meg, hogy zivatar függ a fejünk felett, mely elől még vissza kell menekülnünk Bukovinába. Most nekem van még nehány szavam myladyhoz. Én nem vagyok az osztrák-magyar uralkodó alattvalója: nevem mr. Severus, a Tatrangi et Comp. czég üzlettársa. A mi czégünknek volt szerencséje mylady Czenstochowáját kibérelhetni. Nevezzük bérletnek. Liczitatión jutottunk hozzá. A békekötésben Czenstochowáról egy szó sincs. Ha volna is, mi közünk hozzá? Mi tehát ebből a bérletből ki nem megyünk addig, a míg a mylady az örök eladási okmányt a Léti és Moishe szigetekre nézve alá nem irta. Gondolkozhatik rajta mylady, a meddig tetszik. És most god by! Mi siessünk vissza, míg a felhőszakadás útban nem ér.

Severus magával vonta Dárdayt, nehogy az még többet beszéljen. S aztán ügettek Bukovina felé nagy sietve.

Sasza asszonynak a tábornokai előterjesztéseket tettek az ajánlat megfontolására. Czenstochowára nagy szükség van. A csere érdemes lesz.

Sasza pedig nő volt s ha az egyszer megköti magát, nem mozdítható ki helyéből.

— Nem! Nem! Nem! És ha az ég a fejemre szakad is!

Pedig szaván lett fogva.

Erős északi szél fútt. Sasza asszony a köröskörül derült égre nézett.

— Bolondok! Mondá. Zivatartól, felhőszakadástól féltek. Hát támadhat északi szél mellett villanyos fergeteg! Nem ellenkezik-e ez minden meteorologiai ismerettel?

Egyszerre egy hatalmas földrengés rázta meg alatta a sziklát, mintha vulkánkitörés előjele volna s a másik pil-

lanatban egy roppant gomolygó felleg emelkedett ki a Tátra bérczszakadékai közül. Nem volt az hasonló más fellegekhez: gomolyai nem fénylettek a napban és felső dudorodásai sötétkékek voltak; hanem a mint sebesen emelkedett a felleg, folyvást nagyobb tért foglalva, a belsejét valami kisugárzó tűzvilág vörösíté át, mely sötét rétegeit néhol meghasítá. A felleg egyre nőtt, magasabbra szállt, elborította a kék eget; jött északnak szél ellenében s azután elkezdett alá szállani.

Mikor a völgy fölé érkezett, hol Sasza asszony tábora volt, télesti sötétség lett itt alant s a mint a felhő legelső cseppjei kezdtek aláhullani, az emberek megrettenve kiáltának föl: «vér».

«Véreső esik!»

Hiszen mi, czivilizált könyvmolyok, tudjuk már, hogy az nem vér, a mi az égből aláhull, hanem az anaster felrobbanása alkalmával a tóvíz savaiból, a durranyag gázaiból, a kátrány, tőzeg keverékéből a roppant tűz által egy percz alatt végrehajtott vegytani alakítás szülte anilin festvény; azzal van megterhelve a felhő; — hanem a tudatlan köznépre nézve mégis megdöbbentő az, mikor kezére egy meleg csepp esik az égből s azt látja, hogy az piros!

Csak csepp előbb, de aztán tenger! Egy vértenger, mely rohammal szakad alá az égből. S a fergetegnek villámai is vannak; de azoknak a fénye sem kékzöld most, hanem tűzvörös.

Nehány percz alatt meg van törve az emberi dacz minden munkája. Az utakon hegyi folyamok zuhatagai vágtatnak alá s a zárt völgyekben új tavak képződnek, a leömlő zápor összetöri az erdőt s a tört erdőkön keresztül sziklatömegeket hengerít alá.

A meglepett orosz tábor menekül ez új ellenség elől, ki ellen hasztalan minden küzdelem. Sasza asszonyt erőszakkal ültették fel lovára s aztán Mazrur megfogva a ló kantárszárát, futott vele a völgybe alá. Sötét volt; nem

látták, merre futnak. Az útban utolérte őket a hegyi ár; Mazrurt elüté lábáról, az elmaradt; a lovat ragadta tovább; Sasza asszony megült a nyeregben, míg lova úszott. Egyszer egy gyaloghidban fennakadt a ló; a hidra a lovagnő felkapaszkodott; a lovat tovább sodorta az ár; ő a szakadó vérszínű záporban vaktában hatolt előre egy gyalogösvényen. Az egy rozzant kallóhoz vezette, melynek nyitott elejű szárnyéka volt. Sasza asszony belépett ebbe a szárnyékba s ott talált maga előtt két férfit. Azok voltak Dárday és Severus. A zivatar azokat az útban kapta, mielőtt Bukovinába visszatérhettek volna.

Most tehát ismét együtt voltak.

HÁRMAN EGY ELLEN.

A szakadatlan villámlobogásnál látták meg egymást.

A nő az iszapos ártól lucskosan, arcza veres a czéklaszín záportól, fövegét elkapta a szél, hajfürtei csapzottan tapadnak homlokához, finom ajkai most ki vannak duzzadva, szemei mereven kiülnek; de azért a két férfi mégis ráismert.

A nő, a mint megpillantá őket, mint egy szobor állt meg a kalló egyik oszlopánál s kerekre felnyilt szemekkel, mint a vadmacska, bámult reájuk.

Dárday fehér huszárköpenye veresre volt festve az égi vérzáportól; olyan volt benne, mint egy hóhér; míg Severus, kaucsukköpenyébe burkolva, egy darab mozgó sötétség volt a háttérben.

Legelébb Dárday jutott szóhoz. Közelebb lépett az odamenekült alakhoz, ki dermedten támaszkodott meg háttal a kalló-szin egyik fenyőoszlopának.

— Asszony! Szörnyeteg! Te megtestesült dögvész! Futsz? Menekülsz? Mászol a sárban úgy-e? Menekülsz a vérből, a mit kiontottál? Legdühösebb ellenséged lábához menekültél! Hiszed-e már, hogy van Isten? Vérzápor

szakad fejedre, hatalmadat elsöpri az ár; a föld reszket lábad alatt; de a legnagyobb istenitélet az, hogy tégedét kezem közé adott a sors ez órában! A vihar rettenetes; de iszonyubb rád nézve annál, a mit én neked súgva mondok. Egyedül vagy most velem szemközt s nincs senki, a ki tudjon ittlétedről; összezúzhatlak egy kővel, egy darab fával, a hogy szokás ölni kigyót; beledobhatlak a hegyi zuhatagba s soha senki sem fogja megtudni, hol vesztél el? Van Isten! De tudd, hogy nemcsak az ég csodáiban van, hanem az emberek sziveiben is. Ne reszkess. Nem öllek meg. A magyar nem orgyilkos. Te egy nagy állam főnöke vagy: én egy leendő állam főnöke vagyok. A női szörnyet utálom benned s harczolok ellened minden fegyverrel, a mi kezembe akad; de az állam főszemélye szent előttem: az az állam maga. Arczod csupa vér a záportól, töröld le ezzel, aztán beszéljünk államaink ügyéről . . .

Dárday köpenye alól elővette a parlamentairi fehér zászlót s azt nyujtá oda arcztörlőül Sasza asszonynak.

A nő daczosan veté el magától a fehér kendőt.

— Nem kell! Ha rút vagyok, magamnak vagyok rút. Ostobaság! Villámlással, mennydörgéssel nem lehet nekem Istent produkálni. A véreső felkavart veres márgapor, semmi más. Micsoda szemfényvesztés ez? Zivatar, tengerszem omlás: neptuni vulkáni tünetek. Ismerem őket. Az elemek erőszakoskodnak. Rajtad sem látok semmi istenit. Állat vagy, fogad van. Nekem is van. Nézz ide. Méregfogam.

E szónál oldalzsebéből kihúzta Sasza asszony a mérgezett tőrt.

— Nem félek fenyegetésedtől. Egy karczolás e tőr hegyével saját kezemen és halott vagyok. Nem félek a haláltól. Más világ nincs. Mivel akarsz még fenyegetni?

A rettenetes asszony hideg nyugalma lefegyverzé Dárday dühét.

— Nem fenyegetlek. Mondám, hogy tisztelem benned

az államfőt. Alkura hívlak. A hideg észhez szólok, mely e rettenetes órában is uralkodik nálad. Terved meg van hiusítva a zivatar által. Az utak, a miket a hegyeken át helyreállíttattál, nem utak többé. A völgyek, a miken át menekülni akartál, tavakká lettek. Hallod az ordítást az égzengésen keresztül? Harczosaid ezreinek kétségbeesett halálkiáltása az, kiket az ár magával ragad. Itt sodorja el őket szemeid láttára a hegyi zuhatag; nézd! Hogy tűnik el fej fej után az árban.

S hogy jobban láthassa a vészt, egy villám oda sujt le a kalló közelébe, végig kigyózva egy lombos fenyőszálon, mely abban a perczben lángba borult, pokoli világítást adva a szakadó zápornak. Olyan volt az, mintha tűzeső sugarai omlanának alá egy alvilági firmamentumból.

A villámcsapás megrázta a sziklát, a közelben úgy hangzott, mintha egy bércztömeg omlott volna alá.

A nő felkaczagott s így szólt:

— Ha Isten volna az, a ki villámokkal hajigál, tán jobban tudott volna czélozni! A föld folyvást reszketett alatta.

Most sűrű koppanások kezdtek hangzani a kalló deszka oldalain és tetőzetén. A zápor közé jég vegyült. Ököl nagyságú, emberfőnyi jégdarabok, miknek sulyától szálfa törik, deszka horpad; a faépület recseg, ropog, mintha össze akarna omlani.

A nő e vészrobaj közepett leült a kallóteknő szélére.

— Hát uram: szólt Dárdayhoz nyugodtan, hallgatom, mit akar nekem mondani?

Dárdaynak erejébe került e rémzivatar közepett hasonló nyugalommal felelni.

— Béke az, a mit kivánok, népemnek.

— Megkaptad, népestől együtt; halálos béke.

— Én életerős békét követelek! Legyen tietek az egész világ: nem bánom; de legyen mienk az a darab föld, melyen megélünk.

— Soha sem lesz az ... Tudom, miről van szó. Ti he-

lyet akartok foglalni egy olyan pontján a földnek, a miből kifordíthatjátok sarkából az egész földet... Nem kapjátok meg azt... Ti egy minta államot szeretnétek alkotni a czivilizált világ közepett, miben csodatalálmányaitok segélyével az emberi alkotás tökélyét összpontosítnátok... Ez az, a mit én nem engedek meg soha. Menjetek felfordítani országtokat: megengedem. Menjetek felgyujtani a világot: segíteni fogok. De Istén országát hozni a földre: az hazugság! azt megtagadom!

A rémjelenetekhez most egy új csatlakozott.

A földrengés egy sziklaomlással betemette a völgytorkolatot s az alárohanó fellegár megtorlott a bezárt völgyben. Tó kezdett ott alakulni. Az égő fenyőszál, mint egy óriási fáklya világítá be a fenyegető árt, melynek vérvörös tükre egyre emelkedett a kalló épülete felé; s az örvénylő felszínen zagyva tömegként uszkált a tört fák csoportja s a lesodort emberek hullái.

A rettenetes asszony, öklében a mérgezett gyilkot rázva, kiáltá ez új rémtünemény előtt:

— És ha e véres áradat ajkamig fog is érni, még akkor is tagadom, hogy lehessen Isten az égben, lehessen Isten a földön! s a kik hisznek, essenek kétségbe! mert én nem engedem magamat se megkérlelni, se megfélemlíteni! Lázadjatok fel, vagy dögöljetek meg! Fuljatok a vérbe, vagy fuljatok a vízbe. Egy szalmaszálat nem vetek oda, a min kimenekülhessetek. Ha elfogadtátok a gyáva békét, pusztítson el benneteket ott a gyávák halála: a dögvész, az éhség!

És a tó folyvást emelkedett a körülfogott menedék felé, mely most már mint egy sziget tünt fel a mély völgykebelben.

— Ez a nő nekem tetszik! dörmögé Severus fogai közül.

Most valami új, megdöbbentő hang kondult meg a légben.

A magasból jött az. Olyan volt, mint a harangkongás.

«Mi az ?»

El-elenyészett, megint újra megtért. A zápor, a jégeső kioltá a lángoló szövétneket. A gyökeréből kimosott égő fenyőszál belebukott a körüle növekvő tóba s aztán sötét lett.

Hanem a sötétségen lassankint valami zöldes fény kezdett átderengeni a magasból, mely egyre terjedt, közelebb jött.

«Ott az aërodromon!» (Annak az üveghajóját paskolja a jéghullás, az szól úgy, mint a vészharang.)

A villanytól körülsugárzott gép szállt alá csendesen az ujon támadt tó felé. Kiterjesztett szárnyaival úgy jött le, mint egy madár.

Mikor leért a tó felszínéhez, megült rajta s legyező alakú szárnyainak egy-egy lapátját evezőnek használva, elkezdett a tó felszínén uszni, mint a hattyu. — Az aërodromon a hullámokon is úr!

Nehány perczig körben úszkálva, egyszerre nekifordult a kalló épületének. A tó áradata már akkor annak küszöbét mosta.

Az aërodromon ott megállt s felnyitott ajtaján át kiszökött hajójából a vezérkormányos: Dávid.

Alakja az volt, a mi az olympi isteneké: egy szép férfi.

Arczán a viharral játszó győzelem, az embert legyőző dicsőség ragyogványa. A lények legdicsőbbike volt: — férfi.

A nő kezét szeme elé tartá, hogy meg ne vakítsa a kettős fény. A villany és a férfi.

Dávid hevesen szorított kezet két bajtársával.

— Nem találtalak szállástokon: értetek siettem. Minden megvan.

— Minden! kiáltának azok egyszerre mind a ketten. S feledték minden égi és földi veszélyt, mely körülöttük viharzott.

— S most siessetek a hajómba! Ez a szárnyék mindjárt összedül.

S a mint ekkor Dávid a harmadik alakot is szemügyre vette, megdöbbenve ismeré fel a Nihilország uralkodónőjét.

Az daczosan hátravetett fejjel állt előtte, tőrét marokra szorítva.

Dávid egy önkénytelen lépést tett feléje.

— Vigyázz! kiálta Dárday. Mérgezett tőr van a kezében.

E perczben az asszony megcsóválta a tőrt s belehajítá azt a víz-árba.

És aztán szétterjesztve két karját, mutatá, hogy már fegyvertelen.

— Asszonyom! szólt Dávid. A veszély sürget. Fogadja el ön a menekvést. Lépjen hajómba. Előttem ön most nem ellenség, csak nő, uralkodónő, felebarátnő. Én odaviszem önt, a hová kivánni fogja.

— Még nem, szólt a nő makacsan, hátát a recsegő deszkafalnak vetve. Mi itt nem a vihartól reszketni, hanem országok sorsát építeni jöttünk össze. Ez épen jó idő békét kötni. Mit kiván ön tőlem?

— A mit barátaim elmondtak. A Duna-Deltának, mint földbirtoknak örökáron megvételét.

— Beleegyezem.

— Öt millió rubelért.

— Nem, öt kopekért. Áll. Tovább.

Az ár kezdte már a köveket bontogatni a kalló körül.

— A suverain jog elismeréseül fizetünk évenkint százezer rubelt.

— Egy rubelt csak. Elfogadom. Tovább.

— Nincs semmi kivánságunk több.

— Gondolkozzék még rajta. Ez a czölöpzet még kitart. Mit adjunk még egymásnak?

— Kezet.

A kéz rögtön ott volt Dávid kezében; mire ez sebesen átemelé a hölgyet a nyilt aërodromonba, intve társainak, hogy siessenek utána.

«Az ördög vigyen el engem, dörmögé Severus Dárday fülébe; ha ez az asszony nem szerelmes ebbe a mi bajtársunkba!»

Dávid bezárta maguk mögött az aërodromon ajtaját, az uszlapátok a kavargó tó örvénye felé taszíták a hajót; a gépezet lassított erővel kezde dolgozni, mert a záporban, a sziklák közt csendesen kellett haladni. A mint föllebbent a repülő gép, az elhagyott kalló oszlopai összeroskadtak s lezuhanó tetejének csak a szelemenfái maradtak még ki a vízből.

Az aërodromon belseje két részre volt osztva, egyik felében állt a gépezet, a kormányossal és gépészszel, a másik utazók számára volt berendezve.

Dávid gépészeinek kiadta az utasításokat, s aztán maga is átjött az utazók rekeszébe.

Sasza asszony, ajkait harapó kiváncsisággal kémlelt át a szomszéd rekesz üvegfalán, fölemelve a selyem függönyt, mely azt eltakarta. Nem találta, a mit keresett, a mitől félt, a miért dühödött: — azt a másik nőt! A ki Dávidot a nagy harczok alatt segédül kísérte a légjáróban. Nem volt ott már.

És mikor azt nem találták szemei, találtak valami mást; az üvegfal tükrében meglátta saját arczát. Az még most is véres volt a festvényes eső vizétől. És az «asszony» lopva felemelé a függöny szárnyát, letörülte vele arczáról az eléktelenítő vörhenyt. Azt hitte, senki sem vette észre.

Egy süvöltése a felső szellentyűnek, s az aërodromon a szabad ég alatt jár; a felhőgomoly alatta marad el, s az itéletnapi elemdúlás, a vérhullató felleg, a földrengető vihar, a villámos éjszaka mind egy hófehér uszó szigetnek tünik fel egyszerre, mely egyre csekélyebbnek látszik, a mint a légjáró magassabbra repűl s a végtelen láthatár egyre szélesedik. Az egész ég derült kék, a nap leáldozóban van. A rettentő égi háborúról odalenn tudomása sincs ott fenn a véghetetlen égnek. — Kezdődött a földöntúli lét!

Minden kedélyre mámorítóan hat a magasok légköre.

A bűbájos szédület, mely az átölelhetetlen tájkép bámulatából támad, a tiszta lég élvezése valami sajátszerű ittasságot kelt föl az idegekben. E mámornak oly különböző hatása volt e négy külön alakra.

Dárday, az athlétai alak elkezdett hangosan sirni, és arczát eltakarva, zokogott valamit szülötteföldéről, melyet soha sem fog többé látni.

Severus úr dalolt és ujjongott és esküdött, hogy ettől a látványtól istenné lesz az ember! Sőt pajkosságát annyira vitte, hogy Sasza asszonynyal kötekedni kezdett; «nem érzi-e, hogy magunk is istenekké változunk át, s a nihilisták polytheistákká lesznek itt fenn?» (Nem volt pedig szokása máskor a tréfálózás).

Dávid elandalodva nézett maga elé és arczvonásain olvasható volt a gyönyör, a mi a nemes lelkek tulajdona: hogy most legnagyobb ellenségét szabadítja meg.

És Alexandra? Ő benne a dæmoni vágyakat fokozá fel a gyönyör dühéig ez a mámorító lég és látvány.

Minő hatalom! Kigúnyolni a föld viharait, uralkodni az ég szelein, fölemelkedni valamennyi ember fölé, elérhetlenül! A detronizált istenség helyére felülni! És ott élvezni mindazt, a mi az «emberi» szívnek gyönyör! Minő lehet a magasságban a bor lángja, a csók varázsa, a dicsőség kéje! Mily dicső az a férfi, a ki e hatalmat elrabolta az égtől! De dicsőbb a nő, a ki azt a férfit elragadja hatalmával együtt! . . .

Alexandra arczai égtek a vér hevétől; vonásairól eltüntek a vihar okozta pöffedések; az aërodromon levegőjében minden hülés okozta baj, mintha elfujnák, rögtön megszünik.

Mikor húszezer lábnyi magasra emelkedett az aërodromon, Dávid délkeleti irányba kémlelt távcsövével. Egyszer aztán megszólalt.

— Ott van Kézsmárk! szólt egy messze fénylő toronycsúcsra mutatva. Asszonyom! Én önt tábora közepébe fogom leszállítani,

Azzal átment a géposztályba; maga lépett a kormányhoz. A gép villámsebesen indult meg a mutatott pont felé. Még nem ment le a nap, midőn a légjáró a kézsmárki táborsátrak fölött libegett. Itt egyszerre megszünteté a gép működését s sebesen szállt alá. A hajóban ülőknek úgy tetszett, mintha a nap futna le oly sebesen az égről, elbukva az aranyozott hegyormok alá. Perczek mulva a gép földet ért; Dávid felnyitá az ajtót s a bámulására oda csődülő oroszok előtt földre segíté országuk urasszonyát, ki vezéreinek e szóval mutatá be Tatrangi Dávidot:

«A Duna-Delta szabad köztársaságnak elnöke!»

S azzal kérte Dávidot, hogy nyújtsa karját és kövesse őt társaival együtt a vezéri szállásra a szerződési okmány elkészítése és aláirása végett.

Dávid maga fogalmazta az okiratot; aláirták azt egyrészről ő és két társa, másrészről Sasza asszony és Jerivanszky fővezér. Meg is akarták őket vendégelni, a mihez Severusnak kedve is volt; de Dávid tiltakozott minden vendégség ellen. Egyetlen pohár bor elég arra, hogy a magasban holt részeggé legyen tőle az ember. A légjáróknak nem szabad semmi szeszest inniok. És mára még nagy dolgaik vannak.

Társai tudták, hogy mik ezek a nagy dolgok; s ott hagyták a lakomát. Dávid is fölteritett már s annak a vendégsége még jobban ingerlé az éhet: — az csupa ezüst és arany!

Mielőtt elváltak volna, Sasza asszony tökéletes átváltozáson ment keresztül. Legelőbb is átöltözött. Férfiból asszonyá alakult.

Eddig büszke volt cynicus rongyaira, a szennyes, sáros katona gunyára; most egyszerre hiú lett nemének pompájára.

És belsőleg is átalakult nővé. Egész kedélyében asszony volt.

Behizelgő mosolylyal szorítá meg Dávid kezét, midőn a szövetség-okmányt aláirták.

«Most tehát vége a harcznak; nem vagyunk ellenség többé. Nem is leszünk. Ti egy szabad államot indultok alakítani egy puszta földön; én segíteni foglak benneteket, hogy azt tehessétek. A mennyi munkáskézre szükségtek lesz, hogy gyorsan építhessetek, országaim minden népe szolgálatotokra álljon. Ti kereskedő állam fogtok lenni, mert gépeitekben erre nagy előnyt birtok. Én megnyitom előttetek városaimat, állítsatok azokban kereskedelmi telepeket sérthetetlen szabadalommal. Kizárólagos kiváltságtok lesz az orosz birodalomnak mind a három világrészben fekvő országaiban commanditeket fölállítani, s törvényeink fogják védeni üzleteiteket és hitelpapirjaitok el lesznek fogadva vásárainkon. S minthogy a mai naptól kezdve őrültség lenne Európában még állandó hadseregeket tartani s várakat őriztetni: tehát Czenstochowában felhalmozott hadi készleteinket, élelmi raktárainkat tinektek ajándékozom; szállítsátok el azokat a neutrális égen keresztül a Duna-Deltába gépeitekkel. Vigyétek el még a vár vastetőit is. Szolgáljanak raktárul. — S azután legyünk jó szomszédok.»

Dárday azt dörmögé Dávid háta mögött:

— Csakugyan csodákat tudsz te tenni. Egy óra előtt még éhen akart bennünket elölni, s most kenyérrel temet el!

— Számítson ön barátságomra mindenkor. Ezt sugá Sasza asszony Dávidnak, midőn bucsukézszorításával üdvözlé.

A bucsuzáskor az orosz és magyar vezérek szokásosan összecsókolóztak; Sasza asszony is sorba csókolta mind a hármat, Dávidot legutoljára: úgy tetszik, hogy ez igazi csók volt, és aztán mikor kilépett szobájából, utána kiálta: «Zdrawtwujtje!» s azután — kiölté rá a nyelvét . . .

A három főnök sietve tért vissza Tátra-Füredre. A zivatarról itt a hegyláncz déli oldalán nem tudtak semmit, csupán annyi változás történt az időjáráson, hogy az északi szél után csendes országos borulat állt be. Hanem a lengyel nyereghez vezető utak iszonyuan el voltak pusz-

titva a vulkánszerű kitörés által; azokon ember sokáig nem fog járni.

Az aërodromon leszállt a lengyel nyereg alatti mély hegyszakadékba, melynek fenekén a jégtengerszem volt. Csak volt. Most még csak egy ritkás fehér gőz párolog fel belőle, betöltve a sötét sziklaörvényt.

A leszálló aërodromon villanyfényénél láthatók voltak az iszonyú uj repedések a meredek gránitfalakon, mikkel a kitörés, mintha nem volna elég útja fölfelé, még börtöne oldalain is rést akart törni magának. A jégcsapokból szőtt függő csipkézetek mind eltüntek a párkányokról, a függő sziklákról: koromfekete volt köröskörül minden, csak az új repedések fénylettek ki tündökölve.

A tátongó üreg fenekén aztán ott volt a tündérmesék álma: az ezeregyéji kincshalmaz. Egy ágyúhalom, melynek csövei sárga és aczélkék szinben ragyognak; a mely színeket a tapasztaltak, kik sokszor láttak aranyat, ezüstöt, oly sympathicus érzéssel ismernek fel egyszerre minden hasonló hazug szín közül: ez arany és ezüst.

Ott hevernek mind az üreg fenekén: szétszórva, egymásra döntögetve, némelyik derékban meghajtva, mint egy félhold, másutt három-négy egymásba forrasztva; a halmok közül egy-egy mereven kiáll, mások formátlanná gyúrva a sziklán, némely ezüst cső egészen ragyogó fehér lett, elárulva ezüst létét.

A három férfi leszállt e kincstömeg közé, lábaival milliókról milliókra lépkedve. Ez hát nem álom!

— De hogy lehet az, kérdezé Dárday, hogy ez ércztömegek itt maradtak az üreg fenekén, s nem szórta azokat ki az alattuk felrobbant anastater?

— Ez úgy történhetett, felelt Dávid, a hogy egy töltény-göbecs szokott bennmaradni a puska kamrájában midőn a cső végébe homok szorul, s az elrobbanó lőpor a csövet szakítja szét. A robbanás maga fölött találta a befagyott tó jégburkolatát, s a míg a kitörés ereje a mozaik darabokból összeállt tömeget áttörte, a visszaható erő a

nehéz ágyútesteket visszataszítá az üreg fenekére: egy sem hagyta el a sziklaüstöt.

— Erre már lehet építeni egy részvényes államot. Ez volt mr. Severus véleménye.

— Most legelső dolgunk lesz ezeket egyelőre a Gyilkos havasra elszállítani, míg bankhelyiségeink Otthonban elkészülnek, szólt Dávid.

— A czenstochowai vasépületek elszállítása azt meg fogja könnyíteni, mondá Severus.

— Te azt az asszonyt megbabonáztad, kötődék Dáviddal Dárday.

— Nem, szólt Dávid, könyökével egy felmagasló ágyu csőre támaszkodva: — ez az asszony ravasz. Ajándékainak egy része olyan, a mi már úgy is kezünkben volt, nem kérdtük tőle, hogy elvegyük-e? más része pedig gyanus. Timeo Danaos et dona ferentes! Szivessége, mely oly egyszerre támadt megjelenésemre, nem asszonyi bolondság, hanem dæmoni észjárás. Barátunkká akar lenni azért, hogy titkunkba behatoljon; de zárt ajtót fog találni: fogadom!

A két társ örvendő meglepetéssel nézett Tatrangira.

— Bajtársak! mondá az ifju: harcz nem lesz többé a földön, az bizonyos, a míg mi egyedül bírjuk az eget, s titkunkat nem fogja versenytárs bírni, hogy még az égbe is átvigye a harczot. Hanem még azért a béke messze van. Ahhoz még nincs hozzá szokva az emberiség. A harcz erőszakos megszüntetése még nem békesség. Hogy mi a világ-béke? ezt megoldani lesz most a mi feladatunk. S ne feledjük el, hogy abban a nagy munkában ellenségünk lesz az egész világ, legnagyobb ellenségünk lesz ez az új szövetségesünk, kit megvertünk s aztán megnyertünk; de legtovább tartó ellenségünk lesz saját régi hazánk, melyben legkésőbben fognak hozzászokni a békességhez s beletörődni abba a gondolatba, hogy most már dolgozni s egymást szeretni és közösen építni a kor parancsolata.

S ezt a mi nagy ellenségünket, a mi jó édes anyánkat senki sem gyógyíthatja ki más e bajából, egyedül mi, a számüzött ivadék.

A mély üreget betakarta a köd.

A jövendőt betakarta a köd.

Ez a nap volt az «Örök békeszázadnak» újesztendőnapja.
